Google

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

RECEIVED IN EXCHANGE
FROM
Luther College Library

AP
46
.S9

SYMRA

EN AARBOG FOR NORSKE PAA BEGGE SIDER AF HAVET

UDGIVET AF

KRISTIAN PRESTGARD OG JOHS. B. WIST

FEMTE BIND

DECORAH, IOWA, U. S. A.
DECORAH-POSTENS TRYKKERI
1909

INDHOLD.

SIGURD FOLKESTAD: Naar vi længter 1
HJALMAR R. HOLAND: Gaspé. — Et trist blad i vor nybyggersaga.... 2
KRISTOFER JANSON: Henrik Krohn og Vestmannalaget 9
PEER STRØMME: Lars Tobiason 25
JUUL DIESERUD: Vinlands beliggenhed nok en gang 35
KRISTIAN PRESTGARD: De norske fylkes-lag i Vesterheimen 50
TORSTEIN JAHR: Nordmænd i Nieuw-Nederland 65
HALLE STEENSLAND: Erindringer fra min Amerika-reise og mine første aar i Amerika 80
PEER STRØMME: Dengang det spøgte for Sjur Grinde 90
M. P. RUH: En reise til Minnesota i 1856 og dannelsen af Christiania-settlementet 96
HELGE GJESSING: Runestenen fra Kensington 113
JOHS. B. WIST: Vor historiske literatur 127
ALBERT E. EGGE: Det engelske folks oprindelse 144
KRISTIAN PRESTGARD: Omkring nationalsangen 149
LARS A. HAVSTAD: Kristkirken i Nidaros 161
KNUT HOEGH: Om Kensington og Elbow Lake stenene 178
LAURITS S. SWENSON: Prof. dr. Laur. Larsen.—De norsk-amerikanske skolemænds Nestor 190
L. O. THORPE: Mit første aar i Amerika 197
HJALMAR R. HOLAND: Kensington-stenens sprog og runer. — Svar til hr. Helge Gjessing 209
J. B. W.: Edgar Allan Poe 214
EDGAR ALLAN POE: Ravnen. — Oversat af O. L. Kirkeberg 215
Vore bidragsydere 220
Bognotiser 59, 107, 222

Luther Coll. Libr.
9+
11-30-1925

Naar vi længter.

Det er kvæld. O, lad os drømme
os tilbage til det land,
hvor de sommerlyse, ømme
nætter kysser solens rand.
Der til drøm og daad vi fødtes.
Der vi bares frem til Gud.
Der, ja der, det var, vi mødtes
i vor elsk og længsel ud. — — —

— — — Paa de gamle tomter savner
ingen kjendinger os mer.
Af vor bjerk med skaarne navner
kun en morken stub vi ser.
Der, hvor mor har bedt og sunget,
tramper andres fødder nu.
Og hvor far med sved har tvunget
jord til vækst, har glemslen gru. —

Men — hvor aasen langt sig rygger —
og hvor fjorden smyger ind —
og hvor fjeldets fjernblaa skygger
løfter bræens hvide tind —
og hvor liens løvfang runder
sig om dalens kirkefred —
der, hvor modersmaalet bunder,
er vor længsels hvilested.

Sigurd Folkestad.

Gaspe.

Et trist blad i vor nybyggersaga[1]).

1000 mil nordøst for New York, ved St. Lawrence-bugtens yderste strand, ligger Gaspé. Det er de beboede regioners yderste forpost mod nord, for nordenfor ligger Labrador og Ishavet, — livløshedens og fortvilelsens hjem. Tung og mørk som knuget af den stadig taage bryder sjøen mod stranden, pisket af den isnende nordenvind. Flod og ebbe suger vandet frem og tilbage i ustanselig jag løftende og synkende fra 20—40 fod med voldsomme dragsug. Kun nu og da er luften klar, og de modige fiskere vover sig langt tilhavs efter den fede laks, hvor de langt ude paa synsranden kan skimte Anticostis truende kyst, — Anticosti, hin store hemmelighedsfulde ø, der, skjønt saa stor som Jylland, ligger gold og ubeboet og uden frelsende havne — den er sjøfolks rædsel og St. Lawrence-bugtens store kirkegaard.

Ogsaa paa landsiden ligger Gaspé fjernt og afsondret fra menneskelig samkvem, thi skogen reiser sig mørk og veiløs hundreder af mil indover, indtil den langt i syd støder mod staten Maines nordligste grænse.

[1]) Blandt dem som har meddelt forfatteren oplysninger om denne kolonis triste historie maa især nævnes pastor Abraham Jacobson. Han blev i 1862 sendt til Quebec for at hjælpe de mange ulykkelige landsmænd, som paa den tid, paa grund af en nervefeber-epidemi, var indespærrede paa kvarantæneøen nedenfor Quebec, og hvorom han har fortalt forfatteren mange interessante episoder. Medens han var der, blev han af den canadiske regjering bedt om at besøge de norske kolonister i Gaspé, hvad han ogsaa gjorde to gange.

Her paa dette fjerne sted var engang et settlement paa flere hundrede nordmænd, en nybygd som i sin korte tilværelse rummede mere savn og elendighed end noget andet settlement, stiftet af nordmænd. Det er det tristeste blad i vor nybyggersaga. Det har ogsaa sin interesse som den eneste norske koloni stiftet af en amerikansk regjering.

Omkring 1860 var det blevet almindelig for norske emigrantskuder at landsætte sine passagerer i Quebec, istedetfor som tidligere i New York. Ikke faa af emigranterne var saa fattige, at de ikke magtede at klare reiseudgifterne længere end til Quebec. En tid blev de af godmodige franske og engelske kjøbmænd i byen hjulpet videre, ved penge mad eller arbeide, men dette blev i længden for stor en byrde. Heller ikke likte den canadiske regjering at tage penge ud af landets kasse for at hjælpe emigranter der var paa gjennemreise til et andet land. Imidlertid ankom fort væk lige dumdristige og hjælpeløse emigranter. For at afhjælpe denne nød uden tab for landet besluttede myndighederne at anlægge en koloni, hvortil disse nykommere skulde sendes frit og skaffes land, hvorved de vilde opbygge landet og betale sin gjæld. Efterat have overveiet situationen og emigranternes formodede anlæg, blev det bestemt at kolonien skulde anlægges ved Gaspé, 400 mil østenfor Quebec, hvor det var formodet at de vilde finde sig vel tilfreds, idet de kunde ernære sig baade ved fiskeri og agerbrug.

Desmere myndighederne syslede med denne plan, des mere interesseret blev de i den. Hvorfor, begyndte de at spørge, skal vi nøie os med hjælpeløse emigranter, der ikke har penge til at reise videre? Hvorfor ikke bevæge tusinder andre driftige og mere bemidlede emigranter til at standse og bebygge Canadas store vidder? Gaspés havkyst burde være langt mere tiltrækkende for de sjøvante nordmænd end de hede sletter i Amerikas indre. Derude ved St. Lawrence-bugten var der plads nok for halve Norge. En norsk provins var en høist tiltalende tanke. Hvorfor da ikke sende en talsmand til Norge for at gjøre folk bekjendt med Gaspés fortrinligheder og regjeringens liberale holdning?

Der var paa den tid en fremragende mand i Quebec ved navn Christofer Kloster, bror til den bekjendte afholdsmand Asbjørn Kloster i Stavanger. Han drev nogle sagbrug og var fordelagtig bemerket af myndighederne. Han blev valgt til at reise til Norge forat vække interesse for den planlagte koloni.

Som tænkt saa gjort. Kloster reiste til Norge. Paa reisen havde han god tid til at ordne sin kampagne og skrev underveis en bog om Gaspés herligheder, som han lod trykke i Stavanger. Denne bog giver en glimrende beskrivelse af det fiskerige og frugtbare Gaspé, som forsynet og Canadas regjering havde udseet for nordmændene. Den fortæller om de fagre solbelyste lier, hvor alslags korn, poteter, grønsager og frugt voxer som intet andetsteds; om det store hjemlige hav, hvor laks og torsk og sild gaar i store stimer; om de mægtige skoge, hvor hver mand kan hugge sine tusinder tylvter frit, og om de vildtrige vidder hvor endog en almindelig mand, selv om han ikke var finn kan "skyde sin ren med sin rifle paa skien". Alt dette havde den canadiske regjering i sin kjærlige omsorg for sine betrængte brødre blandt Norges nøgne fjelde sat tilside for dem. Det var deres. De behøvede kun at reise og tage det i besiddelse. Ja, skulde der være en eller anden, som manglede reisepenge, saa var der mulighed for at endog disse kunde findes.

Kloster supplerede dette med at tilføie, at de emigranter, som var saa fornuftige at reise til Gaspé ikke tabte sin nationalitet og sin fædrelandske interesse, som de der reiste til de Forenede Stater og forsvandt i den myldrende og indbyrdes krigende masse. Canadas regjering havde nemlig bestemt Gaspé for nordmænd alene, og der skulde bygges norske kirker, skoler, byer, o. s. v., hvor alt vilde være norskt, endda til norsk lokal øvrighed.

Det gik som fod i hose, og flere skuder maatte hyres for at føre de mange hundreder, som vilde og maatte til Gaspé, afsted. Forventningsfulde reiste de afsted og glade ankom de omsider til Gaspé.

Ved ankomsten instruerede Kloster dem i den rette maade at føre sig paa. "Glem ikke," formanede han, "at I er ætlinger

af et stort og daadrigt folk, som har skuet Amerikas kyster hundreder af aar før franskmænd og englændere. Før jer som eiere af dette land og ikke som dets tjenere. Vær ikke forhipne paa at tage det første, det bedste arbeide, som bydes jer, men gjør et værdigt valg og insister paa god betaling. Canadierne vil hurtig bøie sig for sine aandelige overmænd. En høibyrdig optræden blir altid respekteret, og gamle Norges stolte sønner og døtre maa aldrig nedlade sig til at bukke og skrabe for nogen."

Og Christopher Klosters brede bryst svulmede af begeistring for sit stolte fædreland og dets stolte sønner.

Gaspés jordbund virkede ikke saa lidet skuffende paa emigranterne. Den bestod nemlig af grov sand og knust skifersten, som ikke lovede meget. Dog de fik sine huse istand. Der laa jo det fiskerige hav; de kunde stole paa det. Men til fisket trængtes store baade og kostbare garn, og disse maatte først forskaffes. Levnetsmidler og agerbrugsredskaber maatte ogsaa kjøbes. Alle de penge, som var at opdrive — en meget betydelig sum — blev derfor samlet, og Kloster blev sendt til Quebec for at gjøre indkjøb for hele kolonien.

Da beholdningen af levnetsmidler var meget liden, søgte nybyggerne strax hyre hos derværende fiskere. Dette kunde de ogsaa faa, men da de var uvante med den stedlige fiskemaade kunde de kun erholde liden løn. Paa denne betingelse nægtede de dog at arbeide, thi de mindedes Klosters formaninger om at holde sig høit og forlange store lønninger. Følgen var at canadierne skaffede sig andre folk og vore fordringsfulde nordmænd sad ledige hjemme.

Ikke bedre gik det pigerne, som reiste ud for at tjene. Kloster havde raadet dem til at lægge sig til en fornem optræden, saa vilde de nok faa den forlangte løn. Men folk var merkelig nok saa stivsindede, at de ikke lod sig imponere af dette.

Skogen stod der vistnok stor og frodig, men hvad hjalp det at hugge den, naar der ingen kjøber var til tømmeret?

Da nybyggerne var saa godt som blottede for baade redskaber og levnetsmidler, blev det aftalt, før Klosters afreise, at

han skulde vende tilbage hurtigst muligt. Allerede en uge efter hans afreise begyndte man at undres paa, om han ikke snart kom hjem. Men uger og maaneder kom og gik, og ingen Kloster kom tilbage. Meltønden blev skrabet, og man sankede bær og rødder og grønsager og fangede nu og da en hare eller andet vildt. Men det strak ikke til paa langt nær, og folk gik omkring syge og udtærede og speidede udover vandet med hungrige øine og sukkede: "kommer ikke Kloster idag heller!"

Men sommeren og høsten svandt; det blev vinter, og ingen Kloster kom tilbage. Heldigvis ankom en maislastet skude, som var i vandmangel. Saasnart nybyggerne saa denne, styrtede de sig over den, og trods kapteinens og mandskabets kraftige modstand, beslaglagde de denne og bortførte maisen til sine hytter. Derefter blev det travelt med kaffekværnen for at male maisen, og den stadige ret tre gange om dagen i maanedsvis efterpaa var stegt eller kogt maisrøre uden tilsætning.

Nogle af de mere foretagsomme fik laant en eller anden affældig baad, som de lappede paa, og med disse satte de tilsjøs paa fiskeri. Men da de manglede ordentlige redskaber, blev fangsten ubetydelig, og ukjendte med de farefulde farvande led flere af dem skibbrud. Blandt disse var gamle Gregersen, en gigtbruden mand, som med sin unge datter og en ung mand, han havde betalt overreisen for, satte tilsjøs. I den skiftende vind og tunge taage tabte de sin kurs. Tilsidst saa de foran sig en kneisende kyst med en fraadende brænding foran. Forgjæves seilte de op og ned søgende havn. Det var Anticostis frygtede klippestrand. Men sjøen øgede paa, larmen overdøvede alt, og deres baad blev knust mod stranden. De to unge undslap med livet, men gamle Gregersen blev knust mod klipperne. Siden vandrede de i mange dage op og ned gjennem det øde land forgjæves søgende folk. En kasse nedlagt kjød, skyllet iland fra et vrag, hjalp dem til at opholde livet. Da de om nogle dage kom tilbage til stedet, hvor Gregersen var begravet, fandt de en fire, fem ulve ifærd med at opgrave liget. Afsindig af forfærdelse greb datteren en tør gren og styrtede ind paa dyrene. Hendes kamerat fulgte hende. Derpaa fulgte

en fortvilet kamp paa liv og død med de rasende ulve, indtil de sidste maatte vige. Men begge de ulykkelige var slemt forrevne. Efter tre ugers frygtelige oplevelser naaede de endelig udmattede og udtærede frem til en enslig fyrvogter.

Imidlertid sneglede vinteren sig frem for Gaspé-kolonisterne med den samme sult, sygdom og elendighed. Man havde for længe siden glemt Klosters formaninger om at føre sig stolte og modtog nu ydmygt og taknemlig fiskehoder og andet affald fra de omkringliggende fiskevær. Nogle satte afsted gjennem skogene, og man hørte aldrig fra dem siden. Andre, og de blev næsten misundt, sygnede hen og blev lagt under muld.

Udpaa vaaren 1862 saaes endelig et dampskib styre ind paa havnen. Det var bestemt til Quebec. Uden at se sig tilbage styrtede de udpinte nybyggere ned og trængte sig ombord. De spurgte ikke om tilladelse, men skjulte sig i lasten, gjemte sig i kahytterne og klamrede sig fast til taug og rækværk. Snart var baaden saa fuld, at kapteinen stødte fra bryggen medens endnu en stor skare fortvilede mennesker søgte at klynge sig fast. Med graad og hjerteskjærende bønner stod disse paa stranden og tryglede om at blive taget med. Men kapteinen signaliserede øget fart, og de fortvilede mennesker saa dette redningsmiddel forsvinde i det fjerne.

Men hvor var Kloster? Jo, Kloster var en ærgjerrig mand, som længe havde drømt om at blive parlamentsmedlem. For at opnaa denne værdighed maatte han besidde eiendomme. Da han ved sin ankomst til Quebec troede at se en anledning til at tjene sig rig ved en lokkende spekulation, nedlagde han kolonisternes penge i en blymine. Desuden havde han en broder, som vilde blive læge og helbrede de syge og en anden, som vilde blive prest og trøste de trøstesløse. Disse brødre maatte ogsaa hjælpes. Under alt dette glemtes de syge og trøstesløse langt borte i det fjerne Gaspé, dem hvis penge var ham betroet. Omsider tillod hans mange interesser ham igjen at tænke paa de hjælpeløse nybyggere, for hvem han skuldę kjøbe mad, og efter næsten et aars fravær reiste han igjen tilbage til Gaspé. Men da havde nød, sygdom, ulykker og bortreise oprevet kolo-

nien som en cyklon, og de faa gjenlevende mødte ham med forbandelser.

Om Gaspés saga er det ikke meget mere at berette. Saasnart der gaves skibsleilighed, reiste ogsaa de andre bort fra det glædesløse sted. De kom til Quebec og blev af myndighederne hjulpet videre til slægt og venner i de fjerne vestens stater. Hist og her har forfatteren fundet en gammel mand eller kone, der endnu skjælver af gru ved tanken paa sine savn og lidelser i det ulykkelige Gaspé.

Hjalmar Rued Holand.

Henrik Krohn og Vestmannalaget.

Naar den norske maalsaks historie engang skal skrives, maa ikke *Henrik Krohn,* og Vestmannalaget glemmes. Paa samme tid, ja endog før, *Ivar Aasen* og *Vinje* begyndte sin kamp for at reise det norske landsmaal, havde mænd i Bergen syslet med det samme. Iblandt dem maa først og fremst nævnes *Dr. Jan Prahl,* en kundskabsrik, aandfuld ung mand, der forelsket sig i det oldnorske sprog og den gamle sagalitteratur og eddadigtning. Derfor blev Aasens forslag til et normalmaal for lavtliggende og bondeagtigt for ham. Han var en aristokrat, som vilde løfte sproget op til de gamle, adelige former. Som prøve paa, hvad han mente, udgav han et lidet skrift, som han kaldte: "Ny Hungrvekkja". Det skulde vække nationalfølelsen, selvstændighedstrangen, frihedslængslen i det norske folk. Men ulykken var, at det var skrevet i en saa antik form, at ingen gad læse det og ikke kunde forstaa det, uten han i forveien havde studeret oldnorsk. Skriftet faldt derfor plat til jorden.

Aasens form vandt mere og mere bifald og blev seirende, netop fordi det støttede sig til de *levende* dialekter, var blot en renset skrivemaate af disse. Og Bergens-mændene, og som deres fører i sprogbevægelsen *Henrik Krohn,* sluttede sig efterhaanden om Aasens form.

Henrik Krohn skriver i 1870 saaledes om sig selv og sit liv:

"Eg er fødd den 10de Mai 1826 i Bergen. Foreldri mine var konsul og grosserar Wollert Krohn og frøken Henrikka Gran. Daa eg var 8—9 aar gamall, flutte foreldri mine til vaart

gamle ættarsæte Stend, som no er landbruksskulegard. Her leikad eg i lag med strilegutar og gjentor, til eg var 16 aar, og paa den visi vardt eg meir bondegut enn bygut, nokot eg no takker vaar Herre fyre, som lagar alt til det beste. Sekstan aar gamall gjorde eg mi fyrste utlandsferd og leid hardla ilt, som foor vel, for guten drog ut imot viljen til den snilde mor si, som helst vilde, at han skulde studera, daa ho trudde, at han hadde fenget gode gaavor. Men eg vilde tilsjøs og vera ein staut, norsk sjømann, som eg ikkje dugde til meir enn katten. Eg trur snaudt, at nokon norsk mann heve voret so plagad med sjøsyke som eg. Daa eg so kom heimatter, var det meir aalvor komet i guten, og han var nogso annsam til aa lesa til aa verta ein dugande handelsmann. So fann han gode kjenningar og vener, som hjelpte honom fram til syn paa alt det, som er stort og vænt i heimen, og so tok han snøgt til med aa studera fedralandssoga og natursoga o. s. v., so at paa ein viss maatte ynsket til mor hans gjekk i uppfylling likavel, og kanskje, etter som eg no trur, paa den beste maaten. Kannhenda hadde eg studerat, vilde eg storlaaten vendt meg fraa mitt land og folk, som so mange større karar enn eg heve gjort. No er det mi største gleda um sumaren aa draga ut til folket mitt og studera livet, baade det stygge, som eg gjerna vilde faa burt, og det gode, trufaste, som eg so gjerna vilde sjaa skulde aukast meir og meir.

I Sogndal hev eg butt baade vinter og sumar, og dei tri aari millom dei store fjelli og det hugsterke folket var sæle aar, tykte eg, alt um eg med sorg og hugverk ofta laut sjaa paa stor raaskap og sedløysa, nokot som maalmannen minst av alle maa vera blind fyre.

Under all den spott og motburd me høyra, hev eg daa altid havt tru paa den nationale atterfødsla i Noreg. Og i den trui lagde eg i vegen med "Ferdamannen", som likavel vardt meg for myket helseslitande. Det var einaste grunnen til, at eg lagde ned ferdastaven, for tingararne aukad meir enn eg kunde vona.

Eg er gift mann med prestdotter Hanna Kamstrup, mi trufaste luttakar i ilt og godt. Ja god hev Herren voret med meg i dette stykket." Saavidt Krohn selv.

Jeg har kjendt Krohn personlig, og han blev i mange aar min ven og medarbeider, skjønt jeg var 15 aar yngre end han. Første gang jeg saa ham var, da jeg var nede i butikken hans for at kjøpe noget skrivpapir. Han havde nemlig butik den gang i samme hus, hvor mine foreldre boede. Jeg var den gang en dumstolt latinskolegut, og han var jo — bare kræmmer. Lidet drømte jeg, at kræmmeren, der var langt kundskabsrikere end jeg, skulde blive min daglige omgangsfælle, og at den sak, som jeg den gang lo og spottede af, maalsaken nemlig, var den som skulde binde os sammen.

Da jeg var bleven student og traf ham igjen i Bergen, lærte jeg denne kræmmer bedre at kjende og fandt i ham en fin mand, begeistret for alle norske idealer, især da for maalsaken. Derfor var det kanske ogsaa, at det ikke gik saa godt med handelen hans. Han forsøkte det ene efter det andet og endte tilsidst som bonde eller rettere hagemand paa det deilige Stedje i Sogndal, hans ungdoms forelskelse.

Navnet Henrik Krohn kommer til at være bundet uopløseligt til maalstriden i vort land. Jeg har aldrig mødt en mand, der saa barnligt troede paa denne sak, og som saa ihærdig kjæmpede for den som han. Jeg levede sammen med hans familie de første maaneder, efter at jeg var gift. Vi havde hver sit rum i hver sin ende af den gamle "riddersalen" paa Loftesnæs i Sogndal, saa mødtes vi i salen. Det var et herreliv. Det var der jeg skrev min ***Marit Skjølte***. Krohn og jeg snakkede naturligvis "bondemaal" hele dagen. Og saa gav vi vort norske hjerte luft med at tute paa lur nede paa bryggen, med at ligge og vugge paa fjorden i baat og gaa turer i fjeldene, hvor vi havde dette spræke, spænstige, smidige, fortryllende Sognemaalet klingende om os som musik, hvor vi for.

I Bergen gik naturligvis de vildeste skrøner om disse gale maalstrævere, og landsmaalet, dette grautemaalet, blev bespottet ved alle leiligheder. Ja det fortaltes endog for fuldt alvor, at da jeg siden fik min første søn, og man vilde by ham noget saa simpelt som melk, saa slog han til flasken og ropte: "Eg vil ha' nautakjøt!"

Det kunde forresten være noksaa trætsomt at gaa med Krohn paa landeveien. For han kunde ikke møte en gammel kall eller kjerring, en arbeidskar eller ung gjente uten han skulde stanse og faa sig en prat med dem, sittende paa en sten der ved veikanten. Og opdagede han da et rigtig gammelt ord, som endnu levede der friskt paa folkemund, saa lyste hans ansigt af henrykkelse. Og naar han lagde ut for dem, saa var det om maalsaken først og om maalsaken sidst, opigjen og opigjen. Jeg kunde ikke skjønne, hvorledes han kunde ha' taalmodighed til dette, men naar det gjaldt denne hans yndlingssak, gik han ikke træt. Jeg blev tilslut saa lei af al denne maalsnak, at jeg næsten fik kvalme.

Og som Krohn troede paa bonden! Han vilde likesom ikke aapne øiet for al den usseldom og stakkarsdom, som omringede ham. Han var bergtat af den svulmende naturkraft, af Sognemaalets bedaarende musik. Alt dette mindre hyggelige, som endnu klæbede ved bonden, vilde falde af som en styg ham, mente han, naar folket bare fik oplysning paa sit eget norske maal og det vilde ikke vare saa længe til. Han troede saa fast paa maalsakens sandhed og betydning, at han mente, at alle veltænkende folk snart maatte faa øinene op og lægge sig i selen for denne idés virkeliggjørelse. Aa hvor han skulde ha glædet sig, hvis han havde seet den vækst, som maalsaken har skudt efter hans død, havde hørt landsmaalet klinge i kirken, fra prækestolen og fra menighedens salmer.

Det var ogsaa maalsaken, som gjorde Krohn til digter. Han sagde ofte til mig, at det ikke just var en naturtrang for ham at skrive, men han vilde hjelpe maalsaken op paa denne maaten. Og saa skildrede han da den natur, som han havde elsket fra gutten af, fossen, fjeldet og skogen og det folk, som levede mellem disse nuter med det varme hjerteslag under den slitne kofte, med det stærke tankeliv under det logne, kolde ytre. Han skrev sin "Stokholmsferd" (hvor mindste parten gaar om Stokholm) sin "Ferd fraa Sogndal til Fjerland" sitt "Svalheimsfolket" sin "Geirstad-Trond" sin "Svein og Gudveig" og sine smaadigte. Jeg hørte engang Bjørnson holde en tale for Hen-

rik Krohn, som den gang eiede en fyrstikfabrik i Sogndal. Han sammenlignede da hans bøker med fyrstikker, som bønderne strøk af der i sin nakne og kalde stue. Og straks fattede det varme paa peisen, og der blev lyst, lunt og huskoseligt. Dette er sandt og vakkert sagt, synes jeg. Krohns bøker gjør ikke krav paa at være store, tankeskapende digterverk, de vil være, hvad de er, varme, livfulde skildringer fra den natur og det bondeliv, som han saa paa lik en elsker, der ser paa sin brud. De vil endnu brede varme og glæde rundt i mangen bondestue, hvor de naar frem.

Mellem hans bøker staar "Svalheimsfolket" og "Geirstad-Trond" høist og saa mange af smaadigtene. Skjønt "Geirstad-Trond" bærer tydelige mærker efter Vinjes "Storegut", er den dog kraftig og livfuld og paa stærke, klingende vers og vel værdt at læse.

Og saa "Ferdamannen", vestlandets første maalblad. Hvor trællede han ikke for det og bar trofast byrderne i to aar uten en skillings vederlag. Det er ikke saa liketil altid at skulle være sneplog. Havde han enda faaet lov til at skrive hele bladet alene. Men alle disse brevsendinger og vers, som han maatte læse og rette og flikke paa, skrevne som de var af ukyndige hænder, de stjal fra ham baade hans tid og hans marg. Men "Ferdamannen" var et godt blad den tid det gik, og det skal nævnes ham til ære, at han drev det igjennem.

Henrik Krohn havde mange jern i ilden, altid virksom med tanker og hænder. Han skapte "Vestmannalaget" i Bergen, han var med at faa istand "Det islandske handelssamlag" og tapte mangfoldige penge paa det. Naar det gjaldt norskhedssaken var han altid rede at forsøke.

I den seneste tid gik han træt. Han var heller ikke saa helsig da som før. Han havde drømt som sin fagreste drøm en gang at komme til at eie Stedje i Sogndal. Der var en kjempehaug med runesten paa og med fagre hængebjørker omkring, hvor han pleiede at ligge paa magen og skrive vers, naar han var inde i Sogndal. Saa bar det ogsaa til, at gaarden blev skiftet efter den gamle eier, og Krohn fik kjøbt huset, hagen og kjem-

pehaugen sin. Men jeg tror ikke, han var fuldt lykkelig der allikevel. Han var en flink hagemand og likte dette arbeidet godt, tok premie baade for kaal og frugt flere gange, men hans mod var likesom brudt.

Da budskabet kom, at han var død, rammede det mig som et lynslag. Jeg havde ikke vidst, han var syk engang. Han var barnløs, men som ægtemand har jeg sjelden mødt hans like i kjærlig omhu. Da tidenden kom om hans bortgang, strømmede alle minder fra vort samliv ind paa mig, og jeg skrev ham et mindedigt, hvori det bl. a. heder:

Du bonde, som so seint deg dreg;
seg veit du kor han elskad deg
den mannen her, som aldri veik,
som no ligg kald og bleik?
Ja visste du det, gamle døl,
du gret paa denne svarte fjøl
med henne enkja, som forstod
kor varmt hans hjarta slo.

— — — — — —

Kvar gong du, bonde, finn din tolk
i "Geirstad-Trond" og "Svalheimsfolk",
kvar gong du tvættar hugen rein
med "Gudveig" og med "Svein" —
so minnast daa med hugnad han,
som vardt ein fredlaus "ferdamann"
og lær di "Gislaug" elder "Jon"
aa elska — Henrik Krohn.

Det var den 14de juni 1879, at Henrik Krohn døde. Paa hans grav i Sogndal blev lagt kranse fra "Vestmannalaget" og fra andre Bergens-venner. Og *Arne Garborg* skrev om ham i "Fedraheimen":

"Faa menn hev gjort meir enn han fyr vaar norske sak, og ingen hev arbeidt med varmare kjærleik og med meir usvikelig truskap. Det tynnast kring merkestongi no i den gamle fylkingen. Men minnet um dei gjæve og gode menn, som seig under Ny-Noregs merke, skal mana oss unge til aa stemna dess

djervare fram, so det aldri skal verta spurt elder sagt, at Noregs menn sveik sitt merke elder miste skjolden paa valen. Haug skal reisast yver dei fallne; men fyr kvar haug, som reiser seg, vert vaar sak meir dyr, og vaar strid meir heilag. Yver Henrik Krohns grav gjeng det som lurtonar. Blodarmt er hjartat i den nordmannen, som ikkje vekkjast ved deim."

Arne Garborg har ellers fortalt om sit møte med Krohn og sit syn paa ham paa følgende maate. Det er fra hans reisemin-der fra 1876:

"Dagen etter var me i Sogndal. Himmelen tok til aa graana att; men det var upphaldsver. No skulde me burtum Stedje. Der budde den store maalmannen Henrik Krohn, og honom hadde me alle hug til aa raaka, og *eg* tottest no hava som ein serskild rett til aa helsa paa denne mannen. Daa me kom til gards, var ikkje Krohn heima, men eit par andre framandfolk sat der og ventad paa honom. Han kom snart. Og daa kom han roande i baat hit yver den vesle viki millom Stedje og Sogndal. Han saag, der var framandfolk og stod upp i baaten og helsad. Han hadde ein breid, kvit straahatt og var graa-klædd. Ein mann var med honom i baaten, og det viste seg sidan aa vera ein annan af dei fremste Bergens-maalmennerne. Dei steig iland. Henrik Krohn kom raskt imot oss og helsad. Det var ein liten herdabreid mann, livleg, kvikk, førde seg godt. Han hadde eit rundt, fagert hovud, stort skjegg, som no var graasprengt, brune levande augo og eit hjartansgodt andlet med ein klaar, varm smil. Han helsad paa oss alle som me var kjendsfolk, og me var straks so forunderleg heima. Garden hans ligg overlag fagert, paa eit nes, som sting seg ut i den breide, blanke Sognefjorden vest um Sogndal. Svære stupbratte fjell stend paa alle leider. Eit stykke utanfyre sig fjelli saman, so fjorden synest vera ein stor innsjø. Fraa strandi stig garden jamt og vænt uppetter mot aasarne med hagar og tre og lenger upp grøne vollar. Inni huset var alt stelt og tilbutt etter norsk mynster, men ljost og fint og hyggelegt. Der møtte me hus-fruva, ei aldrande, fager, stilfarande kona, som saag so hjartans-god ut. Ho tok imot oss paa ein eigen hyggeleg maatte men

so stilt, mest bljugt. Krohn hadde voret sjuk men var no full kar att, endaa det nokk var sjaaande merke paa honom av alder og tunge tider. Han var med ein gong "sjæli" i laget og var den, som gav samtalen liv.

Paa Stedje hadde han ein stor, gild frukthage, den største i Skandinavien trur eg det vardt sagt. Det var just i kirsebærtidi, og dit ut tok han oss med etter maten. Me hadde med oss ein stige og stod uppimillom lauvet og naskad ber plent liksom gjeiter. Det var mat fyr Mons. Eg hev vel aldri havt slikt gjestabod. Men so var det visse tre, som Krohn vilde, me skulde spara. Beri der var inkje fullmogne elder kvat det no var. Og det var just dei beri eg likad best. Detta var illa, og eg hadde fælt vondt um aa halda meg. Daa saag han so kvast paa meg, at eg mest vardt rædd. Men dessverre, det var nok snart gløymt, og skal eg vera erleg, so gjekk det nokk ikkje stort likare med meg i hagen paa Stedje, enn det gjekk med Adam i paradis, endaa eg ingen hadde til aa forføra meg. Millom alt detta lauvet og all denne leiken ser eg enno Henrik Krohn. Det er eit bilæte, som hev ei undarleg blanding av sumar og haust, laatt og gaman under grønt lauv — men mogne ber under lauvet og ein graa, haustleg himmel uppyver. Fjorden laag staalgraa og tung med dei svære svarte fjelli i fanget; men lange, grøne lauvlider smøygde seg mjukt frametter strenderna. Her ser eg Henrik Krohn. Han var sjølv i den tidi ei undarleg blanding av vaar og haust, av varme voner og tunge røynslor, av ungdoms tru og alderdoms hugsott, av glødande kjærleik og saar sorg.

Han hadde ein elsk til bonden og bondelivet, som var reint ut rørande. Og den same eldfulle kjærleik bar han til maalet. "Daa eg var ung" skriv han, "talad eg strilemaal som ein fødd Stril, og sidan visste eg inkje gildare, enn naar eg um laurdags ettermiddagen kunde renna fraa byen og ut i eikor bondestova. Der sette eg meg til aa svalla med folket, og daa fyrst kjende eg meg heima."

Men det gjekk med honom som med dei andre bonderomantikarne fraa den tidi. Dei drøymde for fagert um bondelivet, og

so laut dei tilsist vakna. Men daa gjekk dei for langt til hi sida att og gjorde bot fyr sine ovdraumar ved aa sjaa alt for svart. Og det tolte ikkje Henrik Krohn, han vardt sjuk av det. Han hadde bygt for sterkt paa sine bondedraumar, og han var ein stor, fin natur. Eg gløymer aldri den djupe sorg, som kom yver honom, daa han lagde ut um desse ting. Sjølv hadde eg aldri drøymt so stort um bonden som han og hans samtidingar, og um eg hadde drøymt, so hadde eg ikkje bygt stort paa desse draumarne. Eg kjende bondelivet for godt til det. Difyr kjende eg helder ikkje denne skjerande sorg. Men fraa den stund eg talad med Krohn visste eg, kvat det hadde paa seg aa bera paa svikne voner.

Men so sjuk, som Janson hev gjort honom til, fann eg honom ikkje. Han hadde endaa framhug og var ikkje vonlaus. Den nationale reisning hadde no meir enn nokotsinn vortet eit aalvorsspursmaal fyr honom. Og den gamle idealisten var lika frisk. "Det vil eg segja," sa' han, "at skal denne framgongen vaar ikkje vera annat enn ein framgong i næringsvit og pengavinning, so som dei kloke her i landet vil, so kann me likso godt giva landet upp og fara til Amerika alle mann."

Den nationale og folkelege reisning hadde no i ramt aalvor vokset upp fyr honom til eit spursmaal um aa vera elder ikkje vera som folk, um han enn i veike stunder kunde kjenna tvil um, at me var god til aa vinna so langt fram som til aa verta eit folk. Det forstod eg ikkje fullt den gongen; sidan hev eg forstadet det betre. Um maalsaki talad han baade fyrst og sist. Og det, han fyrst og fremst lagde meg og oss alle paa hjarta, var at me maatte halda godt ihop. Her var ikkje tid til aa skilja seg aat no og liggja og rivast um smaating. Vilde me vinna nokon ting, so fekk me kasta alle desse "paafund" og bera upp eit heilt merke. Var me aalvorlegt samde um tanken, so maatte me kunna semjast um ei form. Han talad so varmt og aalvorlegt um detta, at iallefald eg ikkje annat kunde finna, enn at han hadde stor rett.

I den tid tenkte Henrik Krohn so smaatt paa aa fara ut or landet. Han vilde ut og liva sine siste aar i meir rolege "fær-

dige forhold". Han vilde kjenna fred ved aa sjaa eit heilt fullboret nationalt liv. Her heima var alt so nytt, so uferdugt, so uhyggelegt, so upprivet. Det var som aa liva i ei nybyggjarbud, upptimbrad i ein hast, med grisne veggjer og mest ingenting til tak. Her bles so kaldt fraa alle sidor. Her var ingen stad so longt og ferdugt, at ein kunde slaa seg til ro og hyggja seg. I ein gamall fullført, velsteld heim vilde han kjenna større fred, endaa um den heimen ikkje var hans.

Henrik Krohn kom likavel ikkje ut or landet. Og det var vel liklegast, at han, som hadde elskat Noreg so høgt, kom til aa kvila i norsk jord. Visst er det, at no hev han funnet fred. Og hev ikkje moder Noreg stort annat aa løna sine gode menn med — grefter hev ho iallefall. Og det er ikkje det minste. Henrik Krohn hev endaa voret so heppen aa faa ein fager gravtale, tilmed i dei bladi, som ikkje bruka silkehanskar mot honom, daa han livde.

Daa han livde. Fyr meg liver Henrik Krohn enno. Han gjeng der millom alt lauvet i den store hagen sin og ser utyver fjorden og fjelli og undrast paa, um her enno er ungdom i landet. Me fær sjaa." —

* * *

Det er Henrik Krohn det skyldes, at "Vestmannalaget" stiftedes og trivedes. Det er i fuld blomst endnu. Det blev et tilflugtssted og et samlingssted for hele maalfylkingen i Bergen. Det kan bedst sammenlignes med bondeungdomslaget i Kristiania nu. En gang om uken samledes de der til møte eller fest, og da brakede det løst med taler og sange og rægler og fortællinger paa landsmaal eller paa bygdemaal. Her læste ***Henrik Krohn*** sine nye digte eller bøker høit. Her fortalte maleren ***Askevold*** sine uforlignelige skrøner paa Synnfjordmaal; her grasserede ***Kristofer Janson*** med foredrag og sange, naar han var i byen; her tiltrak ***Olav Lofthus*** sig først opmærksomhed, han som senere blev redaktør af "Bergens Tidende"; her tumlede lærer ***Hans Moe*** sin digterhest i smaa livfulde fortællinger; her bragte senere ***Bolette Pavels Larsen*** tilhørernes lattermuskler igang, naar hun fortalte sine rægler paa Sogne-maal; her spille-

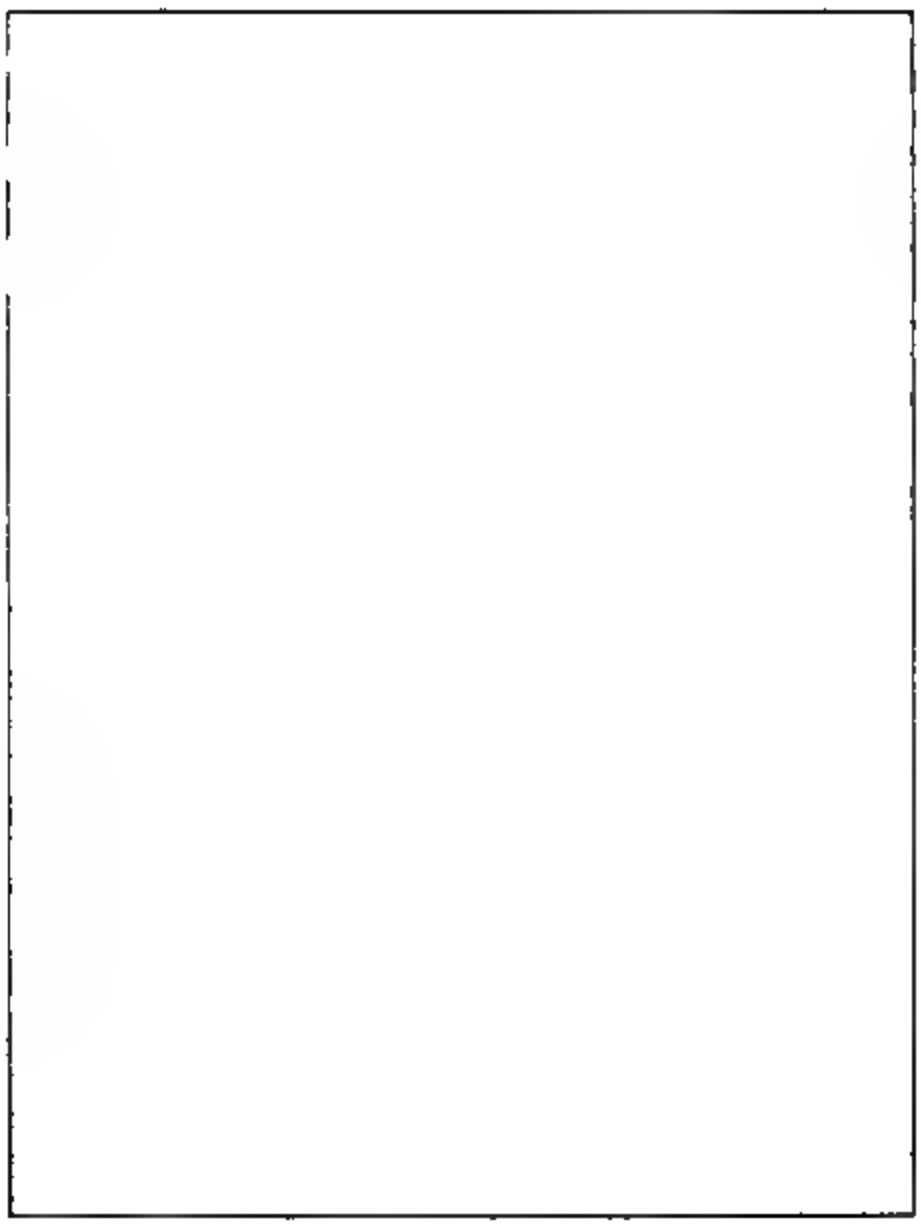

HENRIK KROHN.

des smaa komedier, — kort sagt her var midtpunktet for de maalinteresserede i Bergen.

Vestmannalaget begyndte i 1870 et tidsskrift: "Fraa by og bygd", hvor Henrik Krohn ogsaa blev sjælen. Han havde da i flere aar slæpt sig næsten tildøde paa sit blad "Ferdamannen". Til dette tidsskrift leverede han især artikler af naturvidenskabelig art — han var lidenskabelig interesseret for naturvidenskaberne — men ogsaa mange digte og litterære skitser. Her blev da de bedste ting, som kom frem i møterne i Vestmannalaget trykte. Her skrev ***Janson*** sit foredrag om Wergeland og sin færd "Fraa Norland og Finmorki". Her skrev adjunkt ***Nygaard*** islandske sagaer, her skrev ***Olav Lofthus*** sin "Gamleklokkaren" og "Eit midsumarminne". Her tryktes ***Hans Moes*** "Huldri", "Heimferddagen", "Eit ungdomsliv", "Jonsokkvelden", "Rafteseten", "Margit Slyngstad" og digtet "Ingulv fraa fjordom". Hertil sendte ***Andreas Austlid*** og ***Sigurd Blekastad*** gode artikler. Og her debuterte ogsaa ***John Klæbo*** med sin "Dun-Sisel, ei tavla fraa Norland".

I janauar 1875 overlot Vestmannalaget redaktionen af tidsskriftet til en egen komitté, der drev "Fraa by og bygd" som egen forretning og som maanedsskrift; men det havde ikke langt liv, og maalsakens folk samlede sig nu om ***Arne Garborgs*** og ***Ivar Mortensons*** blad, "Fedraheimen", der nu fortsættes i "Den 17de mai" under redaktion af ***Rasmus Steinsvik***.

* * *

Før jeg slutter denne liste over Vestmannalagets fremragende ~~mænd~~, vil jeg offre nogle særskilte mindeord til den føromtalte ***John Klæbo***, nordlendingen, der forlot os for tidlig, da han netop var begyndt at utfolde sine evner. Hans efterladte digte og skitser er samlede efter hans død i et litet hefte under titel: "Songar og Sogor".

Klæbo var født paa Dønnæs i Norland, 15. september 1839. Hans mor hørte til den bekjendte Bang-slægt, som har fostret mange begavede mænd. Hver vinter, fra han var 6—7 aar til konfirmationsalderen holdt han til paa gaarden Sigerstad hos sin farbror, efter hvem han var opkaldt. Der kom han i lag med

søskendbarnet sit, A. Chr. Bang, den senere biskop. De to sluttede et venskap, som varte livet ut. Livet der hos gamle John Klæbo var saaledes indrettet: først morgenbøn og en salme; saa var det at tage fat paa garnbindingen med tilsyn af farbroren. Efter middag stod de paa ski eller rendte paa kjelke, eller gik rundt til naboerne og saa paa deres arbeide. Naar kveldslyset var tændt, skiftedes de hver sin aften at læse høit af "Tusen og en nat", "Holger Danske" og "Snorre Sturlason" til langt paa kvelden. Stundom fortalte gamlingen om hændelser fra Lofoten. Tilslut en kveldsbøn og nogle salmevers, før de gik i seng. Disse vinterkvelde med sin fred sænkede sig dybt i de unges sind, og deres fantasi fraadsede i alle disse sagn om forgjorde prinser og prinsesser, om drager og lindorme og nedgravne skatte, om alle Harun al Rashids eventyr i Bagdad, om Harald Haarfagres seierstog og Olav den helliges kamp med trolde, som blev gjort til sten. Gutternes læselyst vaagnet, og da de havde ædt sig gjennem husets tarvelige bokskap, tok de til bygdeboksamlingen, hvor især "Gjest Baardsens levnet" gjorde lykke. De havde bare skole 5 uker i aaret, og de to venner kappedes. I norsk historie og i stilskrivning blev de flinke, og naar de var borte fra hinanden, sendte de hverandre breve paa "bondemaal". Sommeren 1856 skrev Klæbo sig for presten og var i 6 uker boende paa prestegaarden, som skik var med Norlands-ungdommen. Presten Dometius havde stor indflydelse paa ham, og han regnede selv denne tid som en af de lykkeligste. Efter konfirmationen slog han i et par aar lag med bror sin paa lofotfiske og lærte paa nært hold at kjende det liv, som han siden saa malende skildrede i sine fortællinger og skitser fra Norland. Men hugen til boken drog for sterkt, og da vennen og frænden hans, Bang, var reist paa lærerskolen i Trums, kom Klæbo efter i 1859. Ved afskedseksamen her fik Klæbo bedste karakter og en præmie: P. A. Munchs norske folks historie fint bunden. Han blev nu huslærer i Lyngen og var der i 2 Aar. Men da hans ven Bang havde begyndt at studere, fik Klæbo slik hug til at gjøre det samme, at han reiste til Kristiania, efterat Bang havde skaffet ham en lærerpost ved

Haugerud-skolen i vestre Aker. Ved siden af sin lærergjerning læste han da til artium. Bang læste latin og græsk med ham. Ved Haugerud boede familien Brandt, hvor mange af de mest begavede unge litterære mænd samledes om søndagerne. Der traf Klæbo sammen med *Vinje,* som gjorde dybt indtryk paa ham. Senere skrev Klæbo i "Bergens Tidende" 16 artikler, som han kaldte: "Nogle ord til minde om A. O. Vinje", artikler som senere er blevne kildeskrift for Vetle Vislies udførlig bok om denne mærkelige digter.

Klæbo tok sin artium 1864 og lagde sig især efter gammelnorsk og sagalæsning. Han blev lærer paa Aars og Voss skole. Om hans studenterliv er ikke meget at fortælle. Han slog sig sammen med en kreds af bondestudenter, hvortil ogsaa Bang og den senere saa bekjendte professor Elias Blix, vor norske salmeskald, hørte. De dannede "Den nordlandske forening". De kom sammen et par gange i maaneden, drøftede alle mulige spørgsmaal og øvede sig i at tale. Stundom havde de hyggelige fester. Klæbo havde tænkt at studere til prest, for han var en dyb religiøs aand; men han blev stikkende fast i litterært arbeide. Vinje havde gjort ham til maalmand med liv og sjæl. Men hvad der gjorde ham hjertebedrøvet var, at saa mange af maalmændene paa den tid spottede, som han syntes, religionen. I sit vakre digt: "Ho Sigrid med kyrkja" lader han moderen i bekymring for sønnen udbryde:

John Klæbo.

"Naar eg under torva skal sova,
kven syner daa honom paa veg?
eg ottast, det myrknar i stova,
for trui fraa folket mitt dreg."

Og i et brev skriver han: "Eg held no inkje blad i landsmaalet. "Fram" er rationalist og dessutan ein illhugad kar.

Tidsskriftet aat maallaget i Bergen er godt, og *det* vil eg raada deg til aa løysa. Det er syrgelegt, at "Fram" skulde faa kloi si i den store sak. Men lat oss inkje mishugast. Vaarherre vil inkje lata denne ljosaste tanken i folkelivet siga undan i satans magt og myrkr. Herren signe dette stræv! Han maa ein gong faa æra derav, naar heile folket i sann tru i sitt eiget maalføre syng hjartans tonar upp til honom. Det vil bli annan song enn den no er, og det skal bli bettre og sannare meining i slik ei gudstenesta den dagen."

Man skulde undt Klæbo at faa høre som nu fuld gudstjeneste paa landsmaal med norske salmer af hans ven Elias Blix.

Det som stansede og knækkede Klæbo var sygdom. I slutten af sekstiaarene fik han tæringsknuter i halsen, og de naadde lungerne. Han maatte slutte skolen og reise til Utne i Hardanger. Han fik hjelp af venner til at kunne være der tre aar; men da var det forbi trods det, at han syntes at komme sig. Til den presten, som havde konfirmeret ham, skrev han:

"Og naar det saa smaat da lysner til vaar
nedover de tindrende tinder,
da er jeg færdig, og klokken min slaar,
og Nornen paa slutt-traaden spinder.
Du vied mig ind til vaarlivets sang,
min far og min bror til Guds hvile,
og rækker jeg ikke til vaarfuglens vang,
snart skal jeg med engle da smile."

Lørdagen den 29. aug. 1874 sluknede han og blev gravlagt paa Kinservik kirkegaard, og venner i Hardanger reiste ham en mindesten. Han efterlot et ufuldført arbeide. "I omgang var han livlig, ofte svært saar, et stort barn i grunden, men altid ædel og elskværdig af tænkemaate. Faa mænd har vistnok levet et saa rent liv som han." Dette er hans biografs ord om ham.

Kristofer Janson.

Lars Tobiason.

Ja, det var altsaa om Lars Tobiason jeg skulde fortælle; eller rettere, lade mr. Cook fortælle. "Claim-jumperen" kaldte de ham oppe i Redriverdalen; men ellers skrev han sig med Gud og rette for hon. L. Tobiason, Noraville, Morris county, Minnesota.

Vi sad sammen en kveld paa røgeværelset i et hotel i St. Paul, ovenbemeldte mr. Cook og jeg og nogle andre mænd. Vi sad der og talte om det netop stedfundne valg paa stats- og lokale embedsmænd. Ret som det var kom en gut ind med de seneste bulletiner. Vi havde allerede hørt nok til at vide, hvad udfaldet var saadan i sin almindelighed. Der var ingen tvil om, at staten igjen havde "gaaet norsk", som mr. Cook udtrykte sig. Ole Olson og Haldor Hanson og Knut Engemoen og Kjetil Strand og forskjellige andre af sagalandets sønner var valgte til forskjellige mere eller mindre ærefulde og indbringende embeder. Ja, og saa, ikke at forglemme, vor ven Lars Tobiason. Han var saamen blet statssenator.

"Det er rart med disse uvidende udlændinger," sagde mr. Cook; "de synes have svært let for at kravle sig op i politiken. De er sandelig ikke undselige. Der blir snart ingen plads her i staten for en amerikaner."

"Kanske nogen af disse norske har været iveien for dig?"

"Ja, det ogsaa; men det kan jeg tilgive. Jeg vilde bare sagt, at de holder paa at lægge alt under sig. Og de er frugtbare og formerer sig og kommer til at arve landet. Her er nu for exempel denne hersens Lars Tobiason."

"Aa, du kjender ham; hvad er han for en fysak?"

Dermed fik vi mr. Cook paa glid, og han fortalte:

"Javist kjender jeg Lars Tobiason med samt hans hele slegt. Dere ved, at før jeg begyndte forretning som hvedekjøber her i byen, var jeg i nogle aar bestyrer af den store Granville-farmen deroppe i Morris county, et af de norskeste countier i hele staten.

"Alle mine naboer var norske, og jeg blev godt kjendt med det folkefærd. Bra folk var de med overordentlig godt næringsvet. De var ikke at kalde for uærlige; men nogle af dem havde fordærvelig let for at lære, hvad de kaldte 'yanki-trix'. Blandt disse smartinger var da ogsaa min gode Lars Lurifas, som nu altsaa er blet statssenator.

"Granville-farmen, som jeg bestyrede, omfattede etpar townships i det nordøstlige hjørne af countiet. Den eiedes af nogle pengemænd i østen. De vilde bare se til at faa saa megen hvede som mulig ud af jorden, indtil denne blev udarmet; og saa vilde de udstykke farmen i mindre lapper og sælge disse til de norske settlere, som jo altid er villige til at kjøbe land.

"Jeg boede i et stort hus midt paa farmen, og der havde vi ogsaa de vældige laaver og hestestalde og kontorbygningen og barrakkerne for vor store hær af arbeidsfolk.

"Kompaniet havde kjøbt andenhver sektion af jernbaneselskabet, og desuden skolelandet, sektionerne 16 og 36 i hvert township, som dere vel ved. Eller som dere ialfald vilde vide, hvis dere vidste hvad vi andre ved. Kompaniet havde penge nok at kjøbe for. Men det gjaldt at faa fat i det regjeringsland, som ikke kunde kjøbes, og som laa derinde mellem de sektioner, vi først havde sikret os. Da jeg kom derop, var det min bestilling at faa enslags ret til dette land, saa godt jeg kunde. Jeg fik forskjellige af vore arbeidere til at tage hver sin kvart sektion under preemption-loven. Naar de da havde boet paa landet længe nok, saa de kunde kjøbe det, laante vi dem de penge, som skulde til forat faa skjøde fra regjeringen, og saa overdrog de da landet til os. Paa denne maade havde vi faaet et nogenlunde kompakt stykke paa saadan omtrent firti tusen acres udmerket godt prærieland; skjønt jeg maa indrømme, at der kanske kunde være en og anden kvart her og der, som vi ikke eiede

saa akkurat lovlig og sikkert. Vi dyrkede imidlertid hele farmen alligevel og fik saa god avling, som om vi havde havt retmæssigt og thinglæst skjøde paa hele herligheden.

"Østenfor os var en stribe myrland, tre-fire mil bred, og bortenfor den igjen var det store norske nybygge med en liden hytte paa næsten hver kvart.

"Borte i det nordøstlige hjørne af vor eiendom var der et stykke paa 160 acres, som vi sandt at sige ikke i nogen rimelig forstand havde ret til at kalde vort. Det var endda den bedste kvart i sektion 12, og vi havde pløiet den op og vilde saa hvede paa den det følgende aar. Jeg havde ofte forarget mig over, at vi ikke endnu havde nogenslags papirer paa dette landstykke, og jeg havde i længere tid været paa udkig efter den rette mand, hvem vi kunde faa til at 'preempte' det for derefter at overdrage det til os. Vi havde ikke raad til at miste dette landstykke; vi maatte have det, for at vor farm kunde blive saa nogenlunde symmetrisk.

"Netop som jeg endelig havde fundet en mand, der for en rimelig betaling var villig til at bosætte sig paa denne kvart og skaffe os skjøde paa den, var det, at jeg kom til at stifte bekjendtskab med den vordende statsmand Lars Tobiason. Han var, fik jeg senere vide, kommen op fra Fillmore county, med kone og en flok fregnede og rødhaarede børn, for at faa sig et stykke land og blive rig ligesom de andre norske settlere.

"At jeg blev kjendt med ham, gik saaledes til: Jeg red en dag bort til det omhandlede hjørne af farmen forat se, om det tegnede godt med hvedeavlingen, og der stødte jeg paa en fremmed mand, som stod i kanten af vor hvedeager og stirrede ud over den sydøstlige kvart af sektion 12. Han var en stor, rødskjegget fyr med fromme blaa øine og et lyst smil.

" 'Godmorgen,' hilste jeg.

" 'Godmorgen, selv, mister Cook.'

" 'Saa, du kjender mig, hører jeg?'

" 'Jeg kunde gjette mig til hvem du var. Jeg har naturligvis hørt om dig.'

" 'All right. Men hvem er du, og hvad bestiller du her?' spurgte jeg.

" 'Jeg heder Lars Tobiason. Og hvad jeg bestiller? Jo, jeg ser paa dette landet, skal jeg sige dig, og det ser ud til at være godt. Jeg tænker paa at tage det som homestead. Herbrandson, svogeren min, hos hvem jeg bor, fortæller mig, at det er frit regjeringsland endnu.'

"Han talte et gebrokkent engelsk; men ellers var det ikke saa værst. Jeg blev dog hidsig ved den frække ro, hvormed han talte om at faa fat i et landstykke, der paa en maade var at betragte som næsten tilhørende os, og jeg sagde med eftertryk:

" 'Du faar være saa snil at hilse Herbrandson, at han har givet dig feil underretning. Dette stykke land er en del af Granville-farmen, kan jeg lade dere vide.'

" 'Ja, det kan jeg nok snart faa greie paa,' sagde Lars og gik sin vei. Jeg raabte efter ham og vilde have forklaret sagen noget nøiere; men han lod, som om han slet ikke hørte mig.

"Jeg maatte ride et halvt snes mil for at faa fat i den mand, med hvem jeg havde truffet aftale om, at han skulde skaffe os skjøde paa denne kvart. Jeg paalagde ham nu, at han skulde reise sporenstregs til landkontoret i Crookston og faa denne sag bragt i orden. Og han saa gjorde; men han var for sent ude. Lars Tobiason havde været der en time før, havde erklæret det som sin hensigt at gjøre disse omstridte 160 acres til sit hjem og betalt sine atten dollars og havde kvitteringen og homesteadpapirerne i lommen. Der var saaledes intet for min mand at gjøre andet end at reise hjem igjen. Da han havde fortalt mig historien, var jeg ikke blid. Men jeg bed ærgrelsen i mig og opsøgte Lars Tobiason for at byde ham forlig. Jeg slog paa, at vi kanske kunde betale ham etpar hundrede dollars og desuden hjælpe ham til at finde en anden homestead. Men det var som at snakke til væggen. Lars vilde have netop denne kvart og ikke nogen anden; den var hans, og ingen mister Cook kunde narre den fra ham.

"Lars og hans familie boede i Herbrandsons lille hytte, og hvordan de alle fandt soveplads der, forstaar ialfald ikke jeg.

Vi havde jo allerede pløiet hans eget land for ham, saa han nu kunde arbeide for Herbrandson gjennem 'harvesten' og høstpløiningen. Men da den første vintersne faldt, netop før de sex maaneders frist var omme, tog Lars og hans ældste søn sig tid til at opføre etslags hus paa hans kvart. Efter den tid holdt jeg øie med ham, eller fik nogen anden til at gjøre det. Vi kom snart paa det rene med, at han ikke havde sit hjem paa sin homestead undtagen i høist uegentlig forstand. Han lod til at bilde sig ind, at han gjorde sin pligt efter loven, naar han gik derud og sov i sit nye hus en og anden gang. Nu var det altsaa min tur til at gjøre noget. Jeg fik en af mine mænd til at 'jumpe claimen', som det kaldes, ved at bosætte sig paa den; idet jeg lovede, at jeg i tilfælde skulde holde ham skadesløs. Vi vilde bringe sagen frem for landkontoret og skaffe bevis for, at Lars havde tabt retten til landet ved ikke at have sit hjem paa det, saaledes som loven bestemmer.

"Da Lars Tobiason en kveld kom ind i sit lille hus forat sove der og fandt min mand siddende paa sengkanten, blev han sint, kan dere tro. Han forstod strax, hvad det her gjaldt. Han spyttede i næverne og tillod sig at oplyse om, at han kunde dænge, om det saa skulde være, alle yankier paa hele Granvillefarmen. Min mand havde imidlertid mod i brystet, med samt en revolver i haanden, og Lars fandt det rettest at gjøre retiræt dennegang. Men idet han gik, sagde han:

" 'Vent du bare, til jeg engang træffer dig, naar du ingen revolver har, saa skal du komme til at se ud, som du havde gaaet gjennem en tærskemaskine.'

"Lars kaldte sin slegt og sine naboer sammen og lagde ud for dem om den store uret, som var tilføiet ham. I de norske settleres øine var det at 'jumpe en claim' den sorteste af alle sorte forbrydelser; det vil sige, naturligvis, dersom den gik ud over en af deres egne landsmænd. Hele bygden reiste sig som en mand til forsvar for Lars Tobiason, og det tegnede til, at der skulde blive en ordentlig borgerkrig i Redriverdalen. Jeg fik høre, hvad der var paafærde, og samlede en flok af vore folk forat komme vor mand tilhjælp.

"Vi naaede frem til krigsskuepladsen lidt tidligere end Lars og hans landsmænd. Jeg gik dem imøde og søgte at tale lidt vet ind i dem. De var ogsaa straks enige med mig deri, at freden maatte bevares; men selvfølgelig kun paa betingelse af, at de fik beholde ret, og at Lars fik sit land igjen. Lars var selv ordfører og fremsatte sit ultimatum:

" 'Vi vil ogsaa have fred, mister Cook. Vi er gode amerikanere og staar paa vor ret, og vi er enige om, at det er farligt for en elendig 'claim-jumper' at opholde sig her i nabolaget. Denne fyr, som har tænkt paa at stjæle mit hjem, vil vi altsaa give det venlige raad, at han ser til at komme herfra saa fort, som om der var ild i noksagten hans. Og nu pakker de dere allesammen. Vi norske folk er taalmodige; men der maa være maade med alt.'

"Han og de andre lod til at mene det ogsaa, hvert ord. Jeg kaldte da mine folk sammen og kommanderede dem hjem. Det var fortærende harmeligt at maatte give tabt; men jeg fik bruge forstand, jeg som havde den. Og jeg skjønte, at gav jeg mig ikke, saa kom der til at flyde blod.

"Nu, Lars Tobiason fik saaledes igjen, hvad han kaldte sit. Jeg raadførte mig med vor egen sagfører; men han mente, at der intet var at gjøre ved sagen, og jeg lod den derfor falde.

"Den følgende vaar flyttede Lars med familie ind i sin hytte og begyndte at bygge den større. Han selv og konen og de ældre børn arbeidede som slaver, og de kom snart godt ivei. Paa utrolig kort tid fik de sin farm i god stand. Lars's hvedeager grænsede paa tre sider op mod vor, og da harvesten kom, høstede han ind ogsaa en liden strimmel af vor hvede paa de tre kanter. Han paastod, at vi havde faaet altfor godt maal, dengang grænsen blev opstukket. Han vidste nok, allerede om vaaren, at vi holdt paa at indsaa etpar acres, som var paa hans side af grænselinjen; men han havde ikke villet sige noget om det, før hveden skulde indhøstes. Særlig da saahveden var svært dyr den vaar.

"Etpar aar senere klagede eierne af Granville-farmen til mig, fordi skatterne var saa urimelig høie. Samme klage kom

ogsaa fra nogle spekulanter i St. Paul, som eiede endel vildt land i nærheden af Lars Tobiasons hjem. Jeg undersøgte denne sag og fandt, at der paa dette spekulantland, som det kaldtes, og paa dette hjørne af vor farm var ilignet en noksaa høi skoleskat. Paa skattelisterne var ogsaa nævnt noget om den første indbetaling til et fond, hvorfor der skulde bygges skolehus i dette distrikt. Jeg forstod ikke dette; thi Lars var den eneste bosiddende mand i distriktet, og jeg vidste ikke om, at der var nogen skole. Jeg kjørte til countysædet, Wheatville, forat faa rede paa denne hemmelighed. Countiets skolesuperintendent fortalte mig, at han havde behørig indberetning om, at et skoledistrikt var ordentlig organiseret. Jeg fik se hans protokoller, af hvilke det fremgik, at Lars Tobiason paa lovformelig maade havde ladet det fjerdedels township, hvori han boede, organisere som skoledistrikt nummer 70; at han selv var formand for skoledirektionen; at en skole var igang med en lærerinde, der fik tredive dollars i maanedlig løn, og at de andre medlemmer af skolestyret saavelsom lærerinden ogsaa havde navnet Tobiason.

"Superintendenten havde endnu ikke besøgt denne skole, men tænkte paa at gjøre det nu med det første, sagde han. Jeg fik ham til at kjøre med derud strax. Vi kom til Lars's hus, og ganske rigtig, ehslags skole var igang. Lars havde ordnet det hele aldeles udmerket godt for sig selv. Han havde hyret sin ældste datter, der havde havt en smule skolegang inde i byen og faaet etslags 'certificate', til at undervise sine yngste søskende hjemme, og for dette fik hun altsaa tredive dollars om maaneden af distriktet. Granville-farmen og spekulantlandet maatte betale regningen; Lars, som endnu ikke havde skjøde paa sit land, havde ingen skat at betale. Han beregnede sig endog fem dollars om maaneden som husleie fra distriktet, fordi det fik benytte et hjørne af hans hytte som skolelokale. Og han havde gjort det alt paa en slig maade, at vi maatte taale det. Jeg kunde ikke andet end beundre ham; sligt forretningsvet fortjente paaskjønnelse. Selv sagde han bare:

" 'Hvad ialverden gjør du staak for? Har ikke mine børn samme ret som yankiungerne til at faa lidt lærdom?'

"Det var omtrent et aar senere, at jeg igjen havde et sammenstød med min kjære Lars. Han havde snuset omkring i courthuset inde i Wheatville og gjort den opdagelse, at der var en kvart sektion midt i vor store hvedeager, som vi ikke havde skjøde paa. Jeg havde vidst dette hele tiden; men vi havde dyrket angjældende landstykke saa længe, at vi næsten havde glemt, at vi ikke eiede det. Lige før vi skulde til at indhøste hveden, saa jeg en dag, at der var et vognspor ind i ageren. Jeg fulgte det indover, og paa førbemeldte kvart midt i det gule hav, kom jeg over Lars Tobiason og hans ældste søn, Tobias. De holdt paa med at opføre en liden hytte, som endnu var næsten skjult af den modne hvede, der stod tæt og kjæk rundt omkring. Lars smilte venlig og sagde:

" 'Hello, mister Cook! Er den mand ude og gaar?'

" 'Jeg har vel lov til at gaa her. Men hvad har du her at bestille? Jeg skal faa dig arresteret; det kan du lægge salt makrel iblød paa, min gode mand.'

" 'Aa, brug nu lidt forstand, mister Cook, og hold dig i skindet. Denne kvarten tilhører min søn Tobias, og vi har dokumenterne paa det.'

"Det havde de virkelig ogsaa. Tobias havde naaet myndighedsalderen og havde nu efter sin fars tilskyndelse taget en homestead midt inde i Granville-farmen. Som sagerne stod, havde Lars ogsaa dennegang gode kort, og jeg maatte igjen sige pas.

" 'Dette her,' sagde Lars, 'var bare forat betale dig ligesom, fordi du vilde 'jumpe min claim' for nogle aar siden. Nu tænker jeg, vi kan være saa omtrent skuls. Somme af disse norske kan være næsten ligesaa smarte, kanske, som om de var yankier.'

"Ikke længe efter denne Tid tog jeg afsked som bestyrer af Granville-farmen og bosatte mig her i St. Paul. Fra tid til anden hørte jeg om, hvorledes min norske ven og hans paarørende holdt paa at lægge under sig andre stykker af den store farm. Men jeg traf ikke Lars igjen før nu ifjor, og da var han saameget som honorable L. Tobiason, medlem af repræsentant-

huset i Minnesotas legislatur. Han havde igjen paa en maade 'jumpet en claim' for os.

"Mens jeg var bestyrer af storfarmen, var det en uskreven lov deroppe, at en af vore mænd skulde repræsentere det distrikt i legislaturen. Jeg kunde ikke selv komme fra, men havde ladet min første assistent, en ung fyr ved navn Scott, vælge til dette embede. Han var en habil mand i statens lovgivende forsamling. Han havde sikret os mere end vor rette andel af bevilgningerne til drænering og andet saadant. Desuden havde han indflydelse nok hos høiere vedkommende til at faa ansat en hvede-inspektør, der var venligsindet mod os og vilde tøie sig saa langt han kunde, naar der var spørgsmaal om, hvorvidt vor hvede var af bedste kvalitet, 'No. 1 hard'. Da jeg kom herned, blev Scott min eftermand som bestyrer af farmen, og *hans* assistent blev da sendt til legislaturen.

Saa var det, at Lars Tobiason fik det ind i sit hode, at ogsaa han var ætlet til statsmand. Han gik omkring blandt sine landsmænd og gjorde dem begribeligt, at man i legislaturen fornuftigvis burde have en ærlig norsk farmer og ikke en af disse yankier, som arbeidede bare med pennen derborte paa Granville-kontoret. Nok er det, at paa den republikanske distriktskonvention blev Lars opstillet som kandidat med stort flertal over Scotts mand, og i det norske, og altsaa sterkt republikanske distrikt, blev han selvfølgelig ogsaa valgt.

"Da jeg om vinteren traf ham her paa kapitoliet og gratulerede ham med hans nye værdighed, sagde han:

" 'Tak, mister Cook. Jeg ved nok til at vide, at jeg ikke ved stort om, hvad alle disse smartinger har for sig. Men jeg ved ogsaa nok til at holde mund om det, som jeg ikke forstaar.'

"Lars leiede sig et billigt værelse i udkanten af byen og sparede sammen det meste af sin løn. Forresten stemte han mod alle forslag om at bevilge penge til noget andet end til at drænere lavlandet i Redriverdalen. Men en redelig mand var han. Da en 'lobbyist' vilde faa ham til at stemme mod et forslag om at forhøie skatten paa jernbane-eiendom og lod sig forlyde med,

at der kunde være noget at tjene paa den sag, gav Lars ham en under øret og sagde:

" 'Nævner du sligt engang til, saa slaar jeg dig spændt ihjel.'

"Lars udmerkede sig ikke som taler. Han holdt i den termin bare en eneste tale; men den havde virkning. Katolikerne i statsfængslet i Stillwater havde klaget, fordi fængselspresten var protestant. Forat rette paa denne mislighed var der i legislaturen fremsat det forslag, at der skulde være to fængselsprester, en protestant og en katolik. Forslaget saa noksaa rimeligt ud, og man ventede, at det skulde blive enstemmig vedtaget. Men lige før der skulde voteres over det for tredie og sidste gang i huset, forbausede Lars Tobiason hele forsamlingen ved at forlange ordet. Reporterne greb sine blyanter og gjorde sig rede til at skrive, og Lars reiste sig, harkede etpar gange og sagde:

" 'Mister speaker; dette forslag kan maaske være all right. Men jeg synes rigtignok det, at slige fanger, som er saa religiøse, at de ikke med god samvittighed kan holde bøn sammen med en protestantisk prest, burde ogsaa have holdt sig for gode til at stelle sig slig, at de kom paa strafanstalten.'

"Jeg traf til at være tilstede og hørte denne tale, som havde den virkning, at forslaget forkastedes; og da tilgav jeg Lars al den fortræd, han har gjort mig. Nu er han altsaa statssenator, og næste gang skal dere se, at han blir valgt til kongresmand, at da vil jeg ansøge om at blive hans privatsekretær."

Peer Strømme.

Vinlands beliggenhed nok engang.

Vi v e d alle, at den norsk-islandske opdagelse af Amerika for mer end ni aarhundreder siden endelig staar som en overalt anerkjendt kjendsgjerning, som ingen historiker af fag, det være sig paa denne eller paa den anden side havet, længere kan være bekjendt af at drage i tvivl. Takket være en række dygtige, nøgterne arbeider af mænd som prof. Gustav Storm, A. M. Reeves og nu senest prof. Julius Olson, har den saglige kritik maattet stikke piben i sæk i selve hovedsagen, mens den begeistrede propaganda af mere overfladiske entusiaster som prof. R. B. Anderson, prof. Rafn og prof. E. N. Horsford ialfald har i høi grad bidraget til at vække interesse for disse ting i de bredere lag i vort eget land.

Dermed har da, saavidt jeg forstaar, vi nordmænd naaet frem til et stade, hvor vi aldeles sagligt og uden at frygte uvilje eller beskyldning for mangel paa norsk patriotisme kan diskutere det spørgsmaal, om opdagerne paa sin ferd virkelig naaede de Forenede Stater eller ikke. Det burde dog engang gaa os i blodet, at det væsentlige ved denne sag er selve opdagelsen af det nye kontinent, og at der ikke foreligger mere grund for os til med vold og magt at ville hale landets første opdagere ned til Boston og Rhode Island end for spanierne til at slæbe Columbus til Florida eller en anden af vore sydlige kyststater. Vi har sandelig nu raad til at søge den historiske sandhed og den alene uden skjelende sideblik til nogen slags billig popularitet. Spørgsmaalet om det egentlige Vinlands geografiske beliggenhed er i mine øine endnu ikke helt løst, og det har som alle stirrende gaader fremdeles en vis interesse. Men den bør efter

denne dag kun være af ren teoretisk art, og vi kan anfalde problemet med klare hjerner og stø hænder, uden den hjertebanken, som hidtil har omtaaget logik og sund sans hos saa mange.

Nærværende forfatter skrev i sin tid en liden afhandling[1]) om dette emne i ***Bulletin of the American Geographical Society*** (bd. 23, no. 1., 1901) og har siden den tid ikke tabt spørgsmaalet helt afsyne. Der er i disse otte aar absolut intet fremkommet, der har kunnet overbevise mig om, at det der hævdede standpunkt, der i det store og hele falder sammen med det af prof. Storm, A. M. Reeves, og prof. Olson forfægtede, paa sæt og vis skulde være overvundet i hovedsagen. Derimod har jeg i enkelte biting unægtelig faaet ny tvivl reist, særlig ved prof. Yngvar Nielsens foredrag ved den 14de Amerikanistkongres i Stuttgart, 1904, hvor han søger at hævde, at nordmændene kun stødte paa eskimoer paa sin ferd, en etnologisk gjetning af ikke liden interesse, der forøvrigt kun vilde styrke Storms Nova Scotia teori. Og jeg har, paavirket af senere belysninger af de vanskeligheder, som uoverensstemmelsen mellem de to hovedkilder for vor viden om disse ting frembyder, naaet en vis overbevisning om rigtigheden af en ny antagelse, som jeg for nogen tid siden kortelig fremsatte i "Skandinaven", den nemlig at Leif Eriksons første landingssted, den egn altsaa, der gav landet sit navn, tør have ligget betydelig længere i syd end de strøg, som Thorfin Karlsevne senere trængte frem til, og som Hauksbogen med saa stor klarhed og saa mange detaljangivelser beskriver.

---

[1]) Denne afhandling blev skreven i 1899 som besvarelse af en af det Geografiske Selskab i Washington udsat prisopgave (paa 150 og 75 dollars). Jeg havde netop læst prof. Horsfords bindstærke verker om sagen og lagde i min forargelse over denne saare velmenende herres uhyrlige løshed ikke skjul paa min mening om hans slutninger, hvilket bekom mig yderst ilde, idet det senere viste sig, at det just var hans datter, frk. Cornelia, der havde udlovet præmierne. De gik begge til to herrer, hvis navne neppe vil blive aabenbaret i denne verden, idet deres produkter hidtil ikke har seet lyset, mens et velvilligt medlem af bedømmelseskomiteen skaffede min besvarelse plads i ovennævnte tidsskrift for en betaling, der næsten svarede til anden pris. Moral: Indlad dig aldrig paa besvarelse af en prisopgave, før du ved, hvem der punger ud med mynten.

Men tillad mig, før vi gaar videre, at henlede læserens opmerksomhed paa den kjendsgjerning, at hverken opdagerne selv, deres samtid, eller de følgende slægter før Columbus kunde have nogen anelse om, at de egne som man betegnede med navnene Helleland, Markland og Vinland tilhørte et vældigt, nyt kontinent. De maatte anse dem — og vi har da ogsaa derom skriftlige vidnesbyrd — som store øer i Atlanternavet i lighed med Island og Grønland, og naar der i geografiske kompendier fra ca. 1400 antydes at Vinland dog muligens er en halvø, der løber ud fra Afrika, er dette vistnok en sen gjetning, der ikke deltes af opdagerne eller de første nedtegnere af deres bedrifter.

Naar vi da i Hauksbogen følger Thorfin Karlsevne og hans fællers ferd i selve Vinland og paa det tydeligste ser for os en stor ø eller halvø, der strækker sig fra nord mod syd og hvis bredde ikke kan have været overvættes stor, siden de paa det sydligste punkt af vestkysten, til hvilken de trængte frem, mente at se de samme fjelde eller høidedrag, som de før havde fundet paa den østlige side, tør vi vistnok ikke benægte muligheden af, at sagaskriveren her lod sig lede af en forudfattet mening og opkonstruerede en reiserute, der ikke nøiagtig bevarede eller forstod den mundtlige tradition. Thi om datoen for Hauksbogens første skrevne kilde ved vi jo intet, og vi har i ethvertfald ikke her at gjøre med en samtidig reisebeskrivelse. Men der foreligger dog liden grund til at betvivle, at reiseruten i sine hovedtræk var nogenlunde som der nedtegnet og ialfald umuligt kan bero paa den rene digtning. Navne som Kjalarnes, Straumfjord og Hop samt bemerkninger om den elv, de naaede paa landets vestkyst, bærer alle kjendetegn paa at tilhøre den tidligste tradition. Men denne reiserute passer absolut ikke paa nogen egn paa Nordamerikas kyst søndenfor Nova Scotia, mens denne halvø og den alene i det store og hele glider ind i den som fod i hose.

Lad os se, hvad sagaen fortæller: "Efter to dages forløb opdagede de igjen land og lagde til. Der var et forbjerg der. Landet laa til styrbord med lange strande og sandbanker. De roede iland og fandt paa forbjerget kjølen af et skib og kaldte

stedet Kjalarnes, men stranden "Furdustrandene", fordi de var saa drøie at passere. Landet blev nu indskaaret af bugter og de lagde skuderne ind i en bugt." Efter episoden med Hake og Hekja, som jeg længe har anseet lidt tvivlsom om ikke fuldt saa apokryfisk som den, der berettes i Flatøbogen om Tyrker, heiste de igjen seil og fortsatte reisen. De lagde snart ind i en bugt, udenfor hvilken laa en ø med sterke havstrømninger paa begge sider, hvorfor de kaldte den Straumø og bugten Straumfjord. Landet var vakkert og bjergrigt og øen bedækket med fugleeg. Efter at have fortalt, hvorledes de begyndte at lide mangel paa føde i den, som det synes strenge vinter der, og hvorledes de fik tag i en hval, beretter sagaen at Thorhal, utilfreds med udsigterne paa østkysten, en utilfredshed der gav sig udslag i vers, hvor han særlig klager over den fuldstændige mangel paa vin, besluttede at seile tilbage og lede efter Vinland paa den anden, altsaa sydvestlige side af Kjalarnes. Han overfaldtes imidlertid i nærheden af forbjerget af vestlige vinde og dreves iland i Irland, hvor hans følge blev mishandlet og han selv dræbt "efter hvad handelsfolk ved at fortælle".

Karlsevne fortsatte imidlertid reisen sydover, ledsaget af Snorre og Bjarne og deres folk. De seilede længe, indtil de tilslut kom til en elv, der flød ud i en indsjø og derfra ned i havet. Store revler laa ude ved mundingen, saa man kun kunde lægge skibene ind ved høivande. De kaldte stedet Hop. De fandt selvsaaede hvedeagre, hvor der var lavland; men vinranker paa de høiere liggende steder. Alle bække var fulde af fisk, mens skogen husede vilde dyr i mængde. Her slog de sig til om vinteren, der beskrives som snefløs og saa mild, at kvæget kunde finde næring ude, havde snart sit første møde med skrælingerne, der kom i sine skindbaade, "sortsmuskede, stygge folk med fælt haar, store øine og brede kjaker", og besluttede om vaaren, efterat de indfødte havde overfaldt dem i stort antal, at vende kursen hjemover. De lagde nordover og naaede Straumfjord efter at have stødt paa fem skrælinger, der var klædt i skind, og som de antog for fredløse og derfor dræbte. Der nævnes intet om, at de bragte vindruer med sig, hvilket jo er et troværdigt

træk, da afreisen skede om vaaren, og sagafortælleren tilføier forsigtig, at nogle siger, at Bjarne og Freydis ikke havde slaaet følge til Hop, samt at Karlsevne kun havde opholdt sig der i to maaneder og var vendt tilbage samme sommer.

Karlsevne drog nu med et mindre følge ud for at lede efter den forsvundne Thorhal. De seilede nordover mod Kjalarnes og lagde derpaa vestover (eller rettere, som det senere viser sig, mod syd langs vestkysten) med landet paa venstre haand. Der laa store, øde skove overalt med neppe en aaben glenne nogensteds, og da de havde tilbagelagt en betydelig strækning naaede de en elv der flød ud i havet fra øst mod vest, altsaa temmelig ubeleiligt for prof. Horsfords kjælebarn Charles River. De lagde til paa den sydlige strandbred.

Efter saa at have fortalt, hvorledes Thorvald Eriksøn blev skudt af en enføtting, et udslag af en meget populær middelaldersk, etnografisk overtro, beretter sagaen at de igjen vendte stavnen mod nord (retningen er udtrykkelig angivet). De drog den slutning, siges der, at fjeldene i Hop og de, som de nu havde seet, var de samme. Thi "Enføttingland" laa omtrent lige langt fra Straumfjord (paa vestkysten af Vinland) som Hop (paa østkysten). De vendte nu tilbage til Straumfjord, hvor de tilbragte den tredie vinter og tiltraadte, som det synes, om vaaren tilbagereisen til Grønland. Der nævnes intet om, at de bragte nogen af landets produkter med sig. Om vindruer kunde der jo ikke være tale paa denne aarstid, og disse fandtes klarligen heller ikke i Straumfjord, hvilket er slemt for theorien om Martha's Vineyard. De stødte i Markland paa fem skrælinger, af hvilke de tre voxne ligesom sank i jorden, en episode der unægtelig minder om de eskimoiske jordhuse.

Dette er, forekommer det mig, en temmelig enkel og grei reiserute, som ikke byder synderlig anledning til misforstaaelse. Det er klart som dagen, at Hop umuligt kan have været egnen omkring Boston, som paastaaet af prof. Horsford. Han maatte da ogsaa for at faa det til paa det sørgeligste mishandle Hauksbogens beretning og endda med det ynkeligste resultat. Hvis Kjalarnes var Cape Cod, som paastaaet af ham og saa

mange andre, maa vi da iethvertfald søge Hop meget længere mod syd. Alt andet er tul og tøv, saasandt man pretenderer at respektere denne saga. Lidt bedre staar det til med dem, der har fulgt prof. Rafn og henlægger Hop til Rhode Island. Der er imidlertid ikke den ringeste antydning til, at opdagerne seilede ret i vest fra Straumø, idet sagaen tverimod bruger udtrykket "syd" og om tilbagereisen "nord". Og hvorledes skal man forklare Thorfins reise mod syd langs vestkysten af Vinland, til han naaede en elv, som flød fra øst mod vest? Den smale Cape Cod halvø passer her som goddag til økseskaft. Og hvorfor skulde Thorhal digte smædevers om vinen eller Karlsevne sende folk ud for at lede efter den, hvis man havde naaet denne lille halvø, hvor ifølge De Costa vilde druer den dag idag vokser mellem buskene "within the very reach of the ocean spray." Endmindre havde vor gode Thorhal ret til sligt, hvis han havde naaet Martha's Vineyard eller Monomy, mens vi tilgir ham, om han talte med foragt om mangelen paa druer og andre gode sager ved Scatari Island.

Men der gives, som antydet, en halvø paa Nordamerikas kyst der passer endog overraskende ind i den af Hauksbogen nedtegnede beskrivelse. Lad os antage, at Thorfin og hans følge satte ud fra en ø nær Fiskerfjord i Vestgrønland, som antaget af prof. Storm. De vilde da høist sandsynlig først lande et steds paa Labradorkysten temmelig langt mod nordvest. Da landet var en skuffelse, lagde de igjen ud paa det aabne hav og naaede efter to dages forløb med nordlig vind enten den nordøstlige kyst af Labrador ligeoverfor Ny Fundland, hvilken sidste ø, eller kanske snarere Belle Isle vilde være den omtalte ø — eller de landede først etsteds paa selve Ny Fundland. Enten fortsatte de saa en stund sydover langs Labradorkysten for tilsidst at lægge ret mod syd, eller de fulgte kysten af Ny Fundland rundt Cape Race og styrede derefter i vest-sydvestlig retning med landet isigte for en god stund. I begge tilfælde kunde de støde paa enten Cape North, Cape Egmont eller Cape Breton. Prof. Storm valgte sidstnævnte sted, idet han kun identificerede Markland med selve Ny Fundland. Men jeg vover at tro, at

sagaens beskrivelse betydelig bedre passer paa Cape North. Furdustrandene vilde da blive den forholdsvis uindskaarne delvis sandige kystlinje mellem dette forbjerg (opdagernes Kjalarnes) og St. Ann's Bay. Den fjord, de seilede ind i, behøver ikke at have været den første de stødte paa. Det kan have været Mira Bay, udenfor hvilken ligger Scatari Island, der tilsyneladende passer ganske godt paa Straumø. Da de heller ikke her fandt klimatet eller landets naturlige beskaffenhed tilfredsstillende, er det let forklarligt, at Thorhal ønskede at seile nordover igjen og lede efter Vinland paa vestkysten af den fundne ø eller halvø, en kyst som de øiensynlig havde faaet et glimt af, idet de nærmede sig Cape North.

Karlsevne fortsatte imidlertid turen sydover en god stund og lagde endelig ind i mundingen af en elv, der flød ud af en indsjø, som deres skude, der stak ca. syv fod, kun kunde naa ind i ved høivand. Der er mange smaa elve i Nova Scotia mellem Gut of Canso som opdageren naturligvis tog for en fjord, og halvøens sydlige del, der kan passe ind her. Men hvis jeg har ret i at lægge Straumfjord saa langt nord som Mira Bay, vilde Hop ikke godt kunne søges længere syd end Halifax.

Den senere omtalte expedition for at søge efter Thorhal fortsattes, som vi hørte, til man naaede en elv, der havde sit udspring fra høider i øst, der ansaaes for identiske med dem, som man havde seet i Hop. Hvis opdagerne tilnærmelsesvis havde ret i denne antagelse, og traditionen er rigtig bevaret, maa de have passeret St. Georges bugten og have stanset ved en af de smaa elve, der flyder ud i Northumberlandstrædet øst for Merigonish Harbour, og vandskillet mellem disse egne paa den ene side, Guysborough og Halifax paa den anden, vilde være de omtalte fjelde eller høider. Ligeoverfor Merigonish Harbour har man St. Mariabugten; men da denne ligger meget nærmere Mirabugten (Straumfjord) er vi uden tvivl berettiget til at søge Hop længere syd.

De her antydede detaljer gjør selvsagt ikke fordring paa at være andet end sandsynlige gjetninger. Ved hjælp af sagaerne kan man, saavidt jeg forstaar, ikke med bestemthed identi-

ficere andre snevre lokaliteter end Kjalarnes, der for Nova Scotia teoriens vedkommende synes at udelukke andre konkurrenter end Cape North. En endelig fastslaaen til ex. af Hops beliggenhed kan vistnok alene ventes ad archeologisk vei; men da gjelder det at fare varsomt frem og vogte sig for vindmøller fra guvernør Arnolds tid ikke mindre end for indianske petroglypher *a la* Dightonstenen, hvilke begge i forbigaaende sagt nu burde lades ifred.

For fuldstændigheds skyld blir vi imidlertid nu nødt til at kaste et blik paa Flatøbogens stedsangivelser for at se, om disse yder værdifulde bidrag til vor gaades løsning. Vi finder da, at den høist problematiske beretning om Bjarne Herjulfson, der ifølge denne saga var landets virkelige opdager, saa Leif blot kommer til at spille Amerigo Vespuccis rolle, ingensomhelst hjælp kan yde os. Beretningen om Leifs expedition taler om isbræer i Helluland, skov og store strækninger med hvid sand paa Markland og gir en beskrivelse af Vinland der øiensynlig er laant fra Thorfin Karlsevne saga, hvis man da ikke vil stille sagen paa hodet og hævde, at forholdet var omvendt. Den ø, som fortælleren lægger udenfor elvemundingen er øiensynlig vor gode bekjendt fra Straumfjord, men ellers falder skildringen nogenlunde sammen med Hauksbogens udmaling af Hop. En ny vigtig oplysning har dog Flatøbogen her opbevaret, nemlig bemerkningen om, at solen paa aarets korteste dag havde baade øktstilling og dagmaalsstilling, en angivelse, der ifølge prof. Storm, prof. Gelmuyden og captain Pythias, beviser at den lokalitet, hvor denne observation var gjort ikke kunde ligge nord for den 49de breddegrad. Andre har fortolket stedet mere gunstigt for Ny England teorien, men som det synes uden tilstrækkelig kjendskab til de fakta, som her er afgjørende.

I beretningen om Leifs bror, Thorvalds, problematiske særskilte expedition støder vi paa en række ny stedbestemmelser, men uheldigvis passer de, som hævdet af Storm og andre, ikke paa nogen egn paa den amerikanske østkyst syd for Ny Fundland. De gir absolut indtryk af en lang kyst, der strækker sig fra vest mod øst paa nordsiden af en stor ø. Turen vestover,

hvor de finder store skoge fuldt op af mindre øer og de i denne saga uundgaaelige sandstrækninger, synes mig en forvreden gjenklang af Thorfin Karlsevnes ferd for at søge efter Thorhal. Den følgende sommer drog de østover langs landets nordkyst (saa staar det udtrykkelig), stødte paa et forbjerg, hvor de mødtes af en storm, der drev dem iland og beskadigede deres kjøl, saa de meget beleiligt kunde reise den der for at skaffe en forklaring til navnet Kjalarnes, hvilket forbjerg imidlertid havde en ganske anden beliggenhed i forhold til Hop, som før fremholdt. Og nu kommer det leieste. De fortsatte fremdeles østover, til de kom til mundingen af en fjord og lagde til ved en odde, der senere døbtes Krossanes, idet Thorvald begravedes der efterat have fundet sin bane endda længere i øst i kamp med Skrælinger.

Mens beskrivelsen af denne østlige ferd til nød kunde passe paa nordsiden af Cape Breton Island, ligger det klart i dagen, at den er rent borti væggen, hvis vi forsøger at identificere Kjalarnes med Cape Cod. At Thorvalds mænd ligesom før dem Leif og senere Thorfin samlede druer i massevis om vinteren eller vaaren, er kun et nyt bevis paa de forvirrede begreber, Flatøbogens forfatter øiensynlig havde om Vinland.

Saa følger beretningen om Thorfin Karlsevnes og om Freydis, der her tillæges en særskilt expedition. De fandt begge ligesom Thorvald før dem Leifs boder, der ifølge Hauksbogen neppe kunde have eksisteret, med en lethed, der maa forbause os, der ved, at talen er om et uhyre fastland, men som maatte forekomme Flatøbogens forfatter ved slutten af de 14de aarhundrede saare naturlig, idet han som før nævnt selvsagt ansaa Vinland for en ø eller halvø af temmelig beskedne dimensioner.

Flatøbogen har da, saavidt jeg forstaar, alene bragt forvirring ind i vore begreber om Vinland. Vi er den dog taknemmelig for den ene værdifulde oplysning om dagens længde, og den indeholder selvsagt en mængde ting, der bekræfter rigtigheden af det som fortælles i Hauksbogen. Men at man endnu i vore dage kan indlade sig paa at hævde, at denne beretning, der notorisk i den form, hvori den har naaet os, er mindst 60

aar yngre end den anden, skal være den paalideligste, er i høi grad besynderligt.

Man har indvendt, at det ikke er rimeligt, at nogen af de i Flatøbogen omtalte expeditioner, iberegnet Bjarne Herjulfsons tilfældige opdagelse af landet, skulde være opdigtet; men at det er rimeligere at tænke sig at Hauksbogen slog flere af dem sammen til en, til ære for sin helt Thorfin Karlsevne. Dette er et meget overfladisk ræsonnement, thi de islandske sagaer har notorisk i mer end et tilfælde laget et krigstog om til to, og den ene fremgangsmaade er klarlig ligesaa let som den anden. Der er selvsagt en mulighed for, at forfatterne af Hauksbogens kilder, der sandsynligvis i lighed med den sidste redaktør Hauk Erlendsson har tilhørt Karlsevnes anseede familie, bevidst eller ubevidst lagde beslag paa episoder laant fra andre expeditioner, og da særlig gjorde Thorvald og Freydis til hans ledsagere istedenfor ledere af selvstændige tog. Men denne saga viser ellers ingen tendens til at forstørre Thorfins personlige egenskaber. Han spiller ingensteds nogen mythisk helterolle, men historien er med de vanlige middelalderske undtagelser i det hele grei og troværdig.

Hvad derimod Flatøbogen angaar, er den øiensynlig formet over historier opbevaret i Erik den Rødes familje, og dens skrydende tone, forvirrede geografiske angivelser og større rigdom paa aabenbart opdigtede træk ligger kun altfor klart i dagen. Den sidste redaktør eller en eller anden af hans forgjengere synes ikke at have likt den lidet fremtrædende rolle, som Leif og hans søskende spillede ved landets udforskning, eller han havde i virkeligheden faaet det feilagtige indtryk, at Leifs tog udgik fra Grønland istedenfor fra Norge. Saa laante han da hændelser og træk fra Thorfins reise, konstruerede Tyrker i analogi med Hake og Hekja og lod Leif bygge huse nær en indsjø, fra hvilke en elv flød ud i havet. Det blev saa nødvendigt at lade en anden opdage de lande, som Leif drog ud for at udforske. Thorfins saga taler udførlig om en vis Bjarne Grimolfson, og en mand ved navn Herjulf hørte blandt dem, der tidligst fulgte efter Erik Røde til Grønland. Dette har høist

sandsynligt givet anledningen til historien om Bjarne Herjulfson, der absolut ikke nævnes paa noget andet sted i den islandske literatur.

Forfatteren fandt dernæst, at Leifs broder Thorhal spillede for beskeden en rolle ved at ledsage Thorfin og lod ham foretage en egen expdition samt forsyne Kjalarnes med den paakrævede kjøl. Endelig satte omtalen i Hauksbogen af den mandhaftige Freydis en eller andens fantasi i bevægelse, saa vi fik den frastødende historie om hendes særskilte tog i forening med brødrene Helge og Finboge. Men nu blev man jo nødt til at reducere Thorfins følge fra 160 til 50 mand (til skade blandt andet for den berygtede Dighton Rock) og til idethele at mishandle beretningen om hans expedition. Dette kan jo synes en vovet gjetning, men den er øiensynlig i harmoni med prof. Storms og A. M. Reeves' anskuelser, og den eneste redning ud af det er, som før sagt, at anse sagaen om Thorfin som et produkt af en lignende annexionsproces.

Men hvis Leif, som paastaaet i et halvt snes delvis uafhængige kilder, virkelig fandt Vinland paa reisen fra Norge, og den megen tale i Flatøbogen om hans huse, som alle de senere opdagere laaner og finder med slig forbausende lethed, simpelthen er digtning, hvoraf ved vi da, at Thorfin Karlsevne virkelig naaede saa langt syd som til den egn, hvor Leif først landede? Jeg mener, at vi aldeles ikke har vished for noget sligt, og at der tvertimod er tydelige tegn i Hauksbogen paa den antagelse, at Thorfin og hans følge havde en sterk følelse af, at de ikke havde fundet Leifs vindrueland; men at rigtignok i tidens løb den mening gjorde sig sterkere og sterkere gjeldende, at saa dog maatte have været tilfældet, hvorpaa man lagede episoden med Hake og Hekja, der vilde været ganske overflødig, om man havde passeret Cape Cod og ikke vel kan være mulig, hvis talen er om Cape Breton Island. Og mens der vistnok siges, at man fandt selvsaaet hvede og vinranker i Hop, nævnes det ikke med en stavelse, at noget af dette bragtes med tilbage til Straumfjord. Man faar i det hele det bestemte indtryk, at dette med vinen blev noget af en skuffelse ikke blot for Thorhal. Men

forøvrigt kunde de, som af mange paavist, jo nok have fundet tarvelige vilde vindruer nær Halifax i tilstrækkelig mængde til at retfærdiggjøre den korte bemerkning i sagaen om Hop.

Men at der ialfald udbredte sig et rygte, som holdt sig ned igjennem tiderne, om at Thorfin havde sine tvivl om disse ting, derom vidner tydelig en udtalelse i en samling af middelaldersk visdom fra ca. 1400, opbevaret i ms. no. 194 af den Arne Magnæanske samling. Der læser vi: "I syd for Grønland ligger Helluland, dernæst kommer Markland. Derfra er det ikke langt til Vinland det Gode, som nogle mener hænger sammen med Afrika; og hvis saa er maa et aabent hav løbe ind mellem Vinland og Markland. Der siges at Thorfin Karlsevne drog ud for at opsøge Vinland, og at han kom did, hvor de troede dette land laa; men at det ikke lykkedes dem at udforske landet eller medbringe hjem nogen af dets produkter. Leif den Hepne opdagede først Vinland," o. s. v.

Dette er i mine øine en overmaade betegnende notis, der tør bortrydde den vanskeligste anstødssten ved Nova Scotia teorien. Skjønt man nemlig notorisk saa langt nord som ved Halifax kan have milde vintre med liden eller ingen sne, og skjønt der bevislig ialfald før i tiden fandtes vildvin der, ligesom man har ret til at regne med overdrivelser, naar der i en slig beretning tales om usedvanlige ting, vil dog de fleste have haft en sterk følelse af, at den mand, der først gav landet dets navn maa have haft for sig en egn, hvor druen modnedes i rigeligere mængde end tilfældet er i Nova Scotia. Thi landets navn er dog noget af det sikreste, vi har at holde os til, og vi har ondt for at tro, at det skulde skyldes den samme tankegang, der bragte Erik Røde til at kalde den ugjestmilde ø mod nord for Grønland.

Men da snubler vi formelig over den antagelse, at Leif den Hepne i virkeligheden tør paa fin ferd fra Norge først have landet et steds i Ny England; men at han ikke var istand til at gi en saa fyldig beskrivelse af sin senere reiserute, at Thorfin fandt stedet igjen. Thi der handledes jo, som vi ved, om et

stort kontinent og ikke om en række mere eller mindre anseelige øer.

Gjetningen staar, som før antydet, foreløbig for min egen regning, og faar tages for, hvad den er verd. Den er ihvertfald alene dikteret af logiske og saglige grunde uden nogen slags patriotiske bihensyn, og den slog først tag i mig ved gjennemlæsningen af citatet fra A. M. 194.

Der foreligger endnu en række spørgsmaal, som det kunde være paakrævet at berøre; men jeg er bange for, at denne artikel allerede er bleven for lang. Men hensyn til Markland søgte jeg i "Bulletin of the American Geographical Society" at paavise, at der absolut intet er iveien for at henlægge det til Labradorkysten ligeoverfor Ny Fundland. Saaledes byder ifølge *New Foundland and Labrador Pilot* St. Lewis bugten paa anseelige skoge, og en ø ude i mundingen bærer endog det betegnende navn *Wood Island*. Og hvad angaar de alene i Flatøbogen nævnte sandige strandbredder, behøvede opdagerne kun at følge kysten til *Pinware Bay* for at vade i sand til knæs.

Til slut kun et par bemerkninger om det af prof. Yngvar Nielsen for fire aar siden udgivne foredrag. Prof. Nielsen tiltræder ganske nyere amerikanske historikeres summariske affeining af guvernør Arnolds vindmølle og Dighton-indskriften: Derimod lægger han ikke liden vægt paa den af prof. Ebbe Hertzberg fremsatte formodning, at den islandske "knattleikr" tør være mønsteret for et blandt flere indianerstammer meget udbredt boldspil, hvilket da skulde tyde paa, at islændere eller grønlændere længe efter vinlandstogenes ophør tør have lidt skibbrud paa Amerikas østkyst og være bleven optaget blandt indianerne. At Thorfin Karlsevne ikke var den sidste, som gik paa tog til de ny lande, derom har vi jo gode vidnesbyrd i de islandske annaler, der fortæller, at biskop Erik af Grønland i 1121 drog ud for at opsøge Vinland, og at aar 1347 en skude landede i Straumfjord paa Island, der havde seilet til Markland. Interessant er prof. Nielsens sammenstilling af den af Sophus Bugge tydede indskrift paa Hønenstenen fra Ringerike og et lidet belyst tog, som Harald Haardraade skal have foretaget

mod nordvest, og som professoren mener tør have gjaldt Grønland og Vinland.

Derimod synes mig hans antagelse, at de første opdagere kun stødte paa eskimoer ikke blot i Markland men ogsaa i Vinland ikke at være synderlig overbevisende. Vistnok er det et faktum, at Are Frodes anseede Islændigbok, der stammer fra tiden omkring 1120, udtrykkelig identificerer skrælingerne med den indfødte befolkning paa Grønland og gaar ud fra, at de, som ogsaa nævnt i Hauksbogen, havde skindbaade. Imidlertid vil det neppe kunne benegtes, at det maatte være saare let for Thorfin og hans følge, der var absolut ubekjendte med indianernes kanoer af birkebark, og som ikke synes at have haft anledning til at komme dem paa nært hold i Vinland, at forveksle dem med de brudstykker af skindbaade (kjeiplabrot), som man visselig allerede havde fundet i den af Erik Røde koloniserede del af Grønland.

Ifølge denne teori skulde da ved aar 1000 indianerne endnu ikke have fortrængt eskimoerne fra Nova Scotia, Ny Fundland og i det hele egnene ved Lawrenceflodens munding. Dette er vistnok ikke den gjængse mening blandt amerikanske historikere og etnologer. Imidlertid bør man ikke være for rask med at benægte den, naar en anseet etnolog som prof. Boas stiller spørgsmaalet aabent og endog synes at tiltræde den mening, at archeologiske fund i Nova Scotia tyder paa en tidligere eskimoisk befolkning.

Hvad sagaens skrælinger angaar, maa vi dog huske paa, at man har andre træk at holde sig til end navnet paa deres baade, og at historikere som Schoolcraft, prof. Fiske og andre kyndige mænd har fundet, at beretningen om deres kampmaade og opførsel forøvrigt slaaende minder om senere indianerstammer bosat i disse egne. Forøvrigt vilde jo prof. Nielsens antagelse alene yde et nyt kraftigt bevis paa den her forfægtede teori om Nova Scotia som tumlepladsen for Thorfin Karlsevnes bedrifter, mens Leifs Vinland altsaa efter min mening ikke behøvede at berøres af spørgsmaalet. Thi der foreligger jo ingen efterretning om, at han stødte paa de indfødte.

Det viser sig da, at Amerikas første opdagelse fremdeles byder paa ganske interessante uløste gaader. Men dette betyder kun, at tiden endnu ikke er inde for os nordmænd til at tabe sagen af syne. Der er endnu plads for nyt lys og dermed for fortsat forskning.

Juul Dieserud.

De norske fylkes-lag i Vesterheimen.

Ved festlige leiligheder, hvor nordmænd er samlet, kan man af og til høre udtalt fromme ønsker om, at ogsaa vi nordmænd i Amerika engang maatte faa vor syvende juni — at vi en vakker dag maatte staa trofast samlet som vore frænder hjemme i Norge stod de bevægede dage i 1905.

Det er et svært vakkert ønske. Men det er ***det*** ved det, at jeg kan ikke tænke mig noget andet, som saadan med ett slag kunde samle os amerikanske nordmænd, end den ulykkestidende fra Norge, at vort gamle fædreland er stedt i nød, at f. ex. en fiendtlig hær staar ved grænsen eller en fiendtlig flaade ligger udenfor kysten. *Det* vilde samle os. For

> "skulde vort fædreland komme i nød,
> saa spørgsmaalet staar om dets liv eller død,
> da vil ifra vesterhavsvoven til kjølen
> de sanke sig trønderen, horden og dølen."

Og da vilde vel ogsaa trønderen, horden og dølen paa denne side havet med én gang staa samlet — ***som nordmænd***. Vi havde en liden prøve paa det i 1905. Men at ønske os en norsk-amerikansk syvende juni til den pris er kanske ikke værdt. Og til billigere pris er den neppe at faa.

Jeg ved ikke, om vi nordmænd fremfor andre folkefærd har faaet splidagtighedens naadegave, men vist er det: det falder os svært tungt at samles og enes. Vi saa det nu sidst med denne mindegavehistorie. Alle var dog enige i hovedsagen: at det norske Amerika skal møde frem med en foræring til den høitid, da Norge skal feire mindet om netop en af de store natio-

nale stunder, da det ganske norske folk stod trofast samlet og enigt — og der er i hele Norges historie fra 870 til 1905 ikke flere slige stunder, end det er overkommeligt at holde rede paa dem. Men at bli enige i det rent underordnede spørsmaal, hvori denne foræring skal bestaa — nei det truer stygt med at bli os for broget; dertil er vi maaske *for* norske. —

Og dog har der i de sidste aar stilfærdigt arbeidet sig frem en bevægelse iblandt os, der — naar man ser vel efter — peger i retning af en slags samling, den bevægelse, som har ført til dannelsen af disse mange bygde- og fylkes-lag i Vesterheimen.

Jeg indrømmer ærligt og redeligt, at jeg fra først af stod som en tvilende Thomas overfor denne bevægelse. Andre har vistnok gjort det samme. Jeg syntes, at denne bygdebevægelse, saa langt fra at være et samlingens tegn, tvertimod var splittelsen sat i system. Eller viser ikke Norges historie kanske, at bygdetanken altid har været en hindring for den nationale samlingstanke? Og var det ikke et ligefrem tragikomisk syn, at vi endog her i et fremmed land skulde klumpe os sammen i store organisationer som valdriser og vossinger, teler og trøndere, døler og sogninger, men at være *nordmænd?* Nei, med det fik det skure, til vort gamle fædreland var stedt i den yderste nød. Hvilket forhaabentlig herefter ikke vil ske *hvert* aarhundrede. Norge var altsaa fremdeles bare et geografisk begreb, der betegnede tredive smaariger!

Svenskerne her i landet har endog til hverdags raad til at være svensker. Eller hvem har her i Amerika hørt om saadanne nationer som dalkarler, wärmländinger eller skaaninger? Og danskerne? Naar de samler sig — og de folk forstaar den kunst at samle sig — saa er det ikke som jyder, fynboer, sjællændere eller lolliker; de er ret og slet dansker.

Men *vi* fra de tredive rigers land, vi skulde bli ved at pusle omkring her som valdriser, døler og trøndere! Og sætte op nye gjærder forat hindre samling om det, som det netop skulde gaa an at samles om: vor norskdom.

Slig var det, jeg ræsonnerede — det laa saa nær — og facit blev nok saa trist.

Men — ved nærmere eftertanke og eftersyn gik det mig, som det gik Per Gynt, da han forsøgte sig som ægyptolog: jeg "kom senerehen til andre resultater". Ellers sad jeg ikke her og skrev dette.

* * *

Denne bygdebevægelse har vist, naar alt kommer til alt, alligevel sin berettigelse — ja, kanske den endog kunde gjøre nordmænd af os. Det kan godt være, at det er netop her, vi finder det rette grundlag for en samling, som duger noget.

Den overveiende del af de norske indvandrere til Vesterheimen er, som bekjendt, landsens folk — folk fra de norske fjeld- og fjordbygder. Det er ialfald væsentlig denne del, som har ryddet land og bygget hjem og skoler og kirker og blet til en fast bosiddende befolkning. Nu er det vel saa, at vort forhold til vort gamle fædreland som et hele kan være noget forskjelligt, fordi vi ikke fra ungdommen af i samme grad har levet med i landets nationale liv og udvikling.

Men til *hjembygden,* det dyrebare sted, hvor vi traadte vore barnesko, er vi alle lige sterkt knyttet. Og knyttet dertil netop med de fineste strenge, som nogensinde er spundet. Mindet om mor og far, om vort barndomshjem og vor fødebygd med dens gamle traditioner, dens eiendommelige liv, dens sæterpoesi, og dens vidunderlige spind af eventyr og sagn, og den dragende længsel tilbage til alt dette, som i inderligste forstand er *vort* — det gaar vi allesammen og bærer paa, selv om det hele billede tilsidst fortoner sig som noget drømmeagtigt fjernt og dunkelt. Da gaar det vel ogsaa gjerne slig, at alt det bitre lidt efter lidt skilles ud, og det lyse blir staaende igjen endog i øget glans.

Og nu ser jeg i disse bygde- og fylkes-lag netop udslaget af en trang til at samles med sambygdinger og i fællesskab trække frem igjen den brogede skat af minder fra ungdomsdagene i hjembygden.

Ingen forstaar hinanden som sambygdinger; for meget af det dyreste de eier, det eier de i fællesskab. Kun den som har oplevet det, har begreb om den forunderlige følelse, som griber én, naar én i et fremmed land, efter mange lange aars udlændighed,

pludselig og uventet støder paa en gammel barndomsven, og man blir siddende og hugse og hugse og af mindet bæres tilbage til "gamle dage". Det er som at begynde at rode i en gammel, længe tillaaset dragkiste, fuld af en broget mangfoldighed af ting fra længst henfarne dage, og fra hver enkelt ting stirrer én imøde gamle minder, lyse og mørke, glade og saare om hinanden, men alle dyre og mange hellige. Og længe bagefter et sligt møde staar der ligesom en mindets regnbueglans over vort hverdagsstræv.

Og om nu disse store aarlige bygdestevner med rjomegraut og lefse og gumme og heimemaal ikke udrettede andet end at hjælpe til at strø nogle stunders farveskjær over vort hverdagsvirke, saa var allerede dermed en god gjerning gjort. Der er alligevel ingensomhelst fare for, at vi drømmer os bort i tufs og tull; det velsignede amerikanske *strenuous life* skal nok sørge for at holde os vaagne.

* * *

Og dog — hvis disse norske fylkes-lag i Vesterheimen ikke nogengang skulde komme til at udrette noget mere — noget i rent praktisk retning — saa vilde maaske alligevel mange synes, at de havde glemt at stille sig nogen opgave.

Men de *kan* udrette mere. De har allerede begyndt. Saavidt jeg ved, har flere lag foresat sig at tage fat paa at indsamle materiale til hver sit bygdelags settlementshistorie her i landet.

Dette er en udmerket opgave. Den gamle garde, som tog de første og tyngste tag, begynder nu at tyndes ud fort, og det er paa tide, der tages kraftigt og systematisk fat paa at samle optegnelser og meddelelser om vore fædres verk, om vildnissets og præriens erobring og om reisning af kirker og skoler o. s. v. Hvad det gjælder nu er at samle og opbevare. Saa faar det bli fremtidens sag at bearbeide det saaledes tilrettelagte materiale og støbe det til vor norske landnamssaga i Amerika. Dette samlerarbeide skulde falde nok saa let og ligetil for de forskjellige fylkes-lags medlemmer, spredt som de er omkring i de norske settlementer, hvor de endnu lever i den friske tradition fra de første tider. Meget fortjenstfuldt arbeide er allerede gjort i

denne retning af nogle faa interesserede mænd, og sansen og interessen for disse ting er nu levende som aldrig før.

Den næste opgave burde være — synes det mig — at knytte den andre enden af traaden fast i hjembygden i Norge. Der er meget at fæste den i.

Der er saaledes i de sidste aar i Norge vaagnet en sterk interesse for bygdeforskning. I de forskjellige bygder, har kyndige mænd, efter aarelangt samlerarbeide, taget fat paa at skildre bygdens kulturhistorie eller enkelte sider af den, at fortælle om bondelivet med sæder og skikke i gamle dage, at skrive de gamle ætters saga, at gjøre rede for gammel bondekunst: træskjæring, rosemaling, smedekunst, bygningsstil o. s. v., at skildre merkelige hændelser eller merkelige personligheder, der har sat særlige merker efter sig og maaske endog er blet staaende som sagnfigurer i bygdens tradition, at nedtegne den gamle folkedigtning: sagn og eventyr, viser og kvad — med andre ord alt dette som rummes i betegnelsen: ***norsk bondekultur***[1]).

Til alt dette er det, den andre enden af traaden burde knyttes. Med netop dette arbeide i hjembygden burde vore fylkeslag staa i nær og livlig rapport, og dette arbeide burde de paa en eller anden maade være med at støtte og fremme. Intet skulde være mere selvsagt. Det er jo vor egen hjembygd, ja vor egen slægts saga gjennem de skiftende tider, det gjælder. Og den, som ikke er saapas interesseret i dette arbeide, at han finder det nogen støtte værd, han finder det vist heller ikke umagen værdt at tilhøre noget norsk fylkes-lag her i Amerika. Men at støtte dette bygdeforskningsarbeide er saa meget mere fortjenstfuldt, som de fleste af de mænd, der sysler med disse ting derhjemme, arbeider under smaa og vanskelige kaar.

Der har f. ex. gudbrandsdølerne sin *Ivar Kleiven,* som til sidste jul udgav to store bøger, "I gamle Daagaa" og "I Heimegrendi". Begge disse hører til det ypperste, der hidtil er fremkommet paa bygdeforskningens og bondekulturskildringens om-

---

[1]) En nærmere omtale af denne nye norske literaturgren vil komme i et senere hefte af "Symra".

raade, og enhver gudbrandsdøl i Amerika bør virkelig unde sig selv den glæde at eie disse bøger. For det er som at faa bragt hele hjembygden med dens historiske minder, dens gamle ætter og merkelige skikkelser, dens eventyr og sagn og hele dens daam af skog og sæter og høifjeld lige ind i ens stue.

"I gamle Daagaa" er tænkt som første bind af et stort bygdehistorisk verk paa tre bind. Men med de to andre bind har det desværre vistnok lange udsigter, da dette arbeide neppe kan føde selv en mand med saa beskedne fordringer som Ivar Kleiven. Dernæst vil det fortsatte arbeide blandt andet medføre længere kostbare ophold i hovedstaden til granskning i rigsarkivet. Saavidt jeg ved, har Ivar Kleiven et stakkarslig offentligt stipendium paa — 200 kroner, næsten 54 dollars! Som jo hverken er til at leve eller dø af.

Om nu Dølelaget her i Amerika satte sig det som én af sine opgaver at gjøre, hvad der staar i dets magt, for at sætte en saa sjælden mand som Ivar Kleiven istand til at ofre al sin tid paa at fortsætte og fuldføre det arbeide, som er begyndt saa udmerket? Det arbeide, som angaar dølerne i Amerika mindst lige saa meget som dølerne derhjemme. For med hver ny bog af denne art, som Ivar Kleiven sender ud, sender han ogsaa et nyt stykke af hjembygden over havet til dølernes hjem i Amerika.

Og der er andre opgaver af lignende art i den gamle hjembygd, Dølelaget kunde tage sig af. Den 12te september til høsten er det 100 aar, siden digteren *Sylvester Sivertson* — en af de meget faa digtere, Gudbrandsdalen har fostret — blev født. Til denne hundreaarsdag vil hans sambygdinger reise en bautasten til hans minde i hans fødebygd Skiaaker og udgive paany hans digte i forbindelse med et mindeskrift. Nu er vel det meste af denne ulykkelige digters virksomhed glemt, men han var dog en merkelig mand for sin tid, og som journalist gjorde han en banebrydende gjerning i Norge. Og Dølelaget i Amerika vil blot hædre sig selv ved at være med at hædre denne mands minde.

Og nu nylig har dølerne i Amerika paa en vakker maade godtgjort sin forstaaelse af hjembygdens historiske minder ved

at sende hjem over $200 til reisning af et nyt mindesmerke i Kringen, da de havde spurt, at den gamle klæberstøtte havde udtjent. Sligt spinder nye traade over havet mellem dem, som blev hjemme og dem, som for ud.

Og alle de andre lag vil finde fuldt op af lignende opgaver hver i sin hjembygd. Dette var bare nogle exempler.

Der har telerne sin *Rikard Berge,* den unge lærer, som med sine samlinger af folkedigtning og folketraditioner fra Telemarken og sine biografiske skildringer blandt andre af Tormod Borgegjorde og Myllarguten har indlagt sig den største fortjeneste. Skulde det ikke være en vakker opgave for Telelaget i Amerika at støtte denne kyndige, virkelystne mand i dette fortjenstfulde arbeide — et arbeide de selv vilde faa mest glæde af?

Og der har sætersdølerne sin *Johannes Skar,* som forresten er gudbrandsdøl, men som ved sine tre bind "Gamalt or Sætesdal" har leveret en fortræffelig og eiendommelig sætersdalsk kulturhistorie paa ligefrem klassisk sætersdalsmaal.

Haringerne har sin kyndige og ivrige bygdeforsker i sognepræst *O. Olafsen* i Ullensvang. Han har allerede udgivet et par fortrinlige bygdehistoriske verker.

Trønderne har først og fremst sin *Henrik Mathiesen*[1]), som har leveret en række værdifulde arbeider over domkirken, det gamle Trondhjem og flere af de gamle historiske herresæder dernord. Og der har de *Lars Waggen,* som har gransket "Gamaltids Livevilkaar aat Bondefolk i Inntrøndelagen", og *Karl Braset,* som har udgivet "Gamalt paa Sparbumaal" og nu har færdig en ny stor samling af folketradition fra Sparbu, som han — efter hvad jeg hører — skal have den største vanskelighed med at faa udgivet. Hjælp ham, trøndere!

I de fleste bygder i Norge drives der nu forskningsarbeide af den her nævnte art — paa det ene eller andet omraade — og i *alle* bygder er der arbeider af den art at gjøre. Lad os være med. Det er den letteste sag af verden at sætte sig i forbindelse med interesserede enkeltmænd eller ungdomslag eller historiske

[1]) Det glæder mig at høre, at Trønderlagets styre agter at foreslaa, at laget sætter sig i forbindelse med hr. Mathiesen. Det er en god begyndelse.

foreninger eller andre organisationer der hjemme for at konferere om den bedste maade at yde dette arbeide sin støtte paa og saaledes faa lod og del i hjembygdens kulturarbeide.

Ingen af disse opgaver: indsamling af materiale til vor landnamssaga i Amerika og støtte af kulturhistoriske arbeider i vore respektive hjembygder skulde virke splittende eller skillende, men snarere samlende og enende. Det er altsammen blot at regne for enkelte led i det store hele: *vor saga, hjemme og ude.*

* * *

Men — om nu enkelte fylkes-lag forsaavidt sysler hver med sit, saa maatte der vel med tiden alligevel gaa an at faa istand en slags forbindelse mellem dem. En Bergens- eller Dovrebane eller en Gravehalstunnel — figurlig talt — til at knytte sammen valdriser og døler og teler og sæbygger og haringer og vossinger og sogninger og trøndere og nordlændinger og alle de andre. Ikke til samrøring — det trænges kanske ikke — men til samvirke — og *det* trænges.

End om man forsøgte med følgende plan:

Hvert enkelt bygde- eller fylkes-lag kaarer to eller flere tillidsmænd, der sammen med lige mange fra de øvrige lag skal udgjøre — lad mig foreløbig kalde det et norsk landsting. Dette landsting skal ikke være et overstyre over fylkes-lagene, men det skal være bindeled mellem dem, fungere som højfjeldsbane altsaa. Det skal drøfte og fremlægge forslag om projekter og opgaver, hvori alle lag kan og bør samvirke. Først og fremst skal dette landsting tage initiativet hver gang det er paakrævet, at alle vi bygdefolk optræder som *nordmænd*. Slige tilfælder kunde virkelig tænkes at indtræffe.

For exempel i 1914. Vi faar da gaa ud fra, at ikke *alle* af norsk byrd her til lands reiser til Norge paa besøg den sommer. Men den 17de mai 1914 faar virkelig ogsaa vi, som blir tilbage, optræde som nordmænd. Og samles som nordmænd. For der er ingensomhelst særlig grund til at være valdris eller vossing den dag. Og *da* skal det være landstingets sag at tage affære — efter sanktion af fylkes-lagene. Og flere slige anledninger kunde vel tænkes.

Landstinget skal altsaa være fylkes-lagenes fælles raad — og udøvende myndighed i fælles anliggender.

Alle fylkes-lag skulde have sine store aarsstevner ***samtidigt*** i St. Paul og Minneapolis, som er det store norske nordvestens naturlige centrum. Der er saa god plads i de to byer, at alle lag kunde holde til hver for sig, hver paa sin kant, uden at komme i kollision med hinanden. Nogle dage før skulde landstinget samles og raadslaa, saaledes at medlemmerne kunde forelægge hver sine fylkes-lags aarsmøder forslag og planer om fælles opgaver og anliggender o. s. v.

Saaledes kunde fylkes-lagene bli ved at stelle hver med sit og skjøtte hver sine særopgaver, mens man samtidigt har en organisation staaende færdig til at tage affære, hver gang alle lag har brug for at tage et løft i fællesskab.

Dette var nu bare en idé. Et fremtidsmaal kanske. Ellers faar folk, som forstaar sig bedre paa foreningsvæsen og organisering og sligt, end jeg gjør, tænke ud, hvordan man skal bygge høifjeldsbane mellem de forskjellige fylkes-lag. Jeg kjender ikke engang hvilke eller hvor mange lag, der er dannet. Men ***forbindelse*** maa der være. Saa faar det gaa, som det kan, med dette om "vor syvende juni i Amerika".

Og skulde nu styrelsen for de forskjellige lag finde det umagen vært at drøfte et og andet, som her er pegt paa, saa var hensigten med disse linjer opnaaet. Der er al grund til at sætte forventninger til denne bygdebevægelse. Det er saa rart med det, som voxer frem slig ligesom af sig selv. Det er helst det, som har grokraft og levedygtighed. Og disse lag kan komme til at udrette store ting med tiden.

Men da skulde der helst stiles efter bestemte maal helt fra først af.

Kristian Prestgard.

Bognotiser.

"Symra" vil herefter saa vidt muligt i hvert hefte bringe korte meddelelser om ting af særlig betydning i den norske literatur — særlig historiske, kultur- og literaturhistoriske arbeider, memoirer og biografiske verker og andet, som kan henregnes til den mere solide og gedigne læsning. Der er sikkerlig mange af "Symra"s læsere, som er interesseret netop i disse grene af vort fædrelands literatur, men det er ikke alle, som i travlheden finder tid og anledning til at holde sig a jour med, hvad der foreligger paa de forskjellige omraader. Vi har derfor ment, at nogle — ikke netop anmeldelser, men korte orienterende notiser om disse ting ikke var af veien.

* * *

Der har vi først og fremst den store nye **Norges Historie,** som er begyndt at udkomme paa H. Aschehougs forlag. Der er sex fremragende norske historikere om arbeidet. De har delt Norges mere end tusenaarige historie mellem sig, slig at hver af dem behandler det afsnit, de har gjort til gjenstand for særligt studium. Professor Alexander Bugge — Sophus Bugges begavede og lærde søn — skal, ifølge den offentliggjorte plan, behandle det ældste afsnit, den forhistoriske periode og vikingetiden, rigsarkivar Ebbe Hertzberg den kristne sagatid, professor Absalon Taranger den senere middelalder, professor Yngvar Nielsen tiden fra reformationen til enevoldsmagtens indførelse, 1537—1660, dr. Oscar Albert Jóhnsen enevoldsmagtens tid til 1814, og professor Ernst Sars skal skrive om den nyeste tid fra 1814 til 1905.

Disse sex navne er garanti for, at der i dette verk vil bli nedlagt hovedresultatet af norsk historisk forskning til denne dag, og mangt vil sikkerlig fremtræde i ny belysning. Dernæst vil vi vistnok her faa mere af selve folkets historie, end vi hidtil har været vant til at finde i norske historiske verker. Foruden den politiske historie med kongesagaer og skildring af de store ydre begivenheder, vil der ogsaa bli lagt vind paa at skildre udførligt de indre forholde, folkets liv og dagligdagse kaar og hele den kulturelle udvikling opigjennem tiderne. Og ligesom det blir et verk om det norske folk, blir det

ogsaa et verk for det hele folk. For med videnskabelig grundighed vil der bli forenet en livlig og letfattelig fremstilling, saa enhver sikkert vil kunne nyde det hele som ren underholdningslekture.

Den nye "Norges Historie" vil i alle henseender bli et storverk — og et af de ypperste i norsk bogavl. Verket vil ialt udgjøre sex store bind — eller rettere tolv halvbind — der udgives i 140 eller høist 150 hefter, og det er meningen, at hele det monumentale verk skal foreligge færdigt som et jubilæumsskrift til 100-aarsfesten i 1914. Begyndelsen er gjort med prof. Yngvar Nielsens skildring af tidsrummet fra 1537 og udover og med prof. Sars's fremstilling af det allernyeste afsnit, 1884—1905, og de 11 hefter, som hidtil er udkommet af disse to mænds bidrag, gir store løfter om, hvad der er ivente.

Verket er elegant udstyret og vil bli forsynet med over 1000 billeder i texten, foruden en masse bilagsblade med tro gjengivelse af gamle karter og skilderier, facsimiler af merkelige dokumenter og breve, pengesedler og gamle svartebøger og alt som er. Det meste af det overvældende billedmateriale er nyt anskaffet for dette verk, og det er kulturhistorikeren konservator Kristofer Visted, som har forestaaet indsamlingen af dette materiale. I det øiemed har han i længere tid gjennemstøvet musæer og alskens offentlige og private samlinger i alle de tre nordiske lande.

Det er at vente, at et stort antal norskamerikanere med syn og sans og interesse for vort gamle fædrelands historie vil anskaffe sig dette verk. Det lakker nu til en stor national fest i Norge, og det skulde i den anledning ikke være den mindst vakre maade at hædre mor Norge paa, at vi sætter os til at læse hendes saga.

Den letteste maade at anskaffe sig verket paa her i Amerika er vistnok at faa sig det tilsendt i komplette halvbind, efter som de blir færdige. Det er ogsaa lettest overkommeligt for prisens skyld. Hvert halvbind kommer i gjennemsnit paa noget mindre end $2; ellers koster det 50 øre pr. hefte (til Amerika 15 cents, porto iberegnet).

* * *

I samme forbindelse kan ogsaa nævnes et andet historisk arbeide: Siegwart Petersens **Fortællinger af Fædrelandets Historie.** Det er ikke nogen ny bog netop; det er vel nu omkring 40 aar, siden dens første udgave udkom, men den har beholdt sin friskhed og popularitet til denne dag. Efter overlærer Siegwart Petersens død i 1878 udkom bogen i ny bearbeidelse af prof. dr. Gustav Storm, der bragte fremstillingen i overensstemmelse med forskningens nyeste resultater, og denne udgave er det, som J. W. Cappelens forlag nu har sendt ud i nyt oplag i meget vakkert og smagfuldt udstyr og til en ligefrem latterlig billig pris.

Disse populært anlagte skildringer af fædrelandets ældste historie er folkelæsning i aller bedste forstand, for Siegwart Petersen var lige fremragende som fortæller og historiker. Man finder her samlet paa ett bræt det væsentligste fra den gamle gudelære og oldtidens

storslagne sagndigtning og dernæst ganske udførlige skildringer fra vikingetiden og sagatiden op til Haakon Haakonssøns død i 1263. Den lange række merkelige skikkelser, som har været med at skabe Norges historie, træder lys levende frem, og de mange store begivenheder, hvor Norges gamle historie fortætter sig til spændende dramatiske optrin, er skildret overordentlig livligt og fængslende. Til texten slutter sig en række meget elegant reproducerede historiske billeder af P. N. Arbo, A. Bloch, Knut Bergslien og andre.

Vi vil paa det bedste anbefale denne bog til norskamerikansk ungdom. (560 sider, pris heftet 90 cents, indb. $1.25.)

* * *

Alt det udkomne af **Norvegia,** tidsskrift for det norske folks maal og minder, er nu af Grøndahl & Søns forlag samlet og udgivet i ett stort bind.

Over dette udmerkede skrift har der desværre hvilet en forunderlig vanskjæbne. Besynderlig nok: ikke alene det, at der i Norge er uudtømmelige kilder at øse stof fra til et skrift af denne art, men man skulde ogsaa tro, at der i alle lag af det norske golk maatte være vaagen sans og sterk interesse netop for saadanne ting. Men det synes ikke at have været saa.

Vaaren 1881 dannedes i Kristiania "Foreningen for norske Dialekter og Folketraditioner" paa indbydelse af ikke ringere mænd end P. Chr. Asbjørnsen, Ivar Aasen, Sophus Bugge, Johan Fritzner, Moltke Moe, Hans Ross, Joh. Storm og C. R. Unger, og i 1884 skulde foreningens tidsskrift "Norvegia" begynde at udkomme. Redaktører blev Johan Storm og Moltke Moe — den første skulde redigere den sproglige afdeling, og den sidste skulde tage sig af folketraditionerne. Der blev ogsaa færdigtrykt et hefte paa 132 sider, der helt optoges af første del af prof. Storms grundige og banebrydende afhandling om lyden i de norske bygdemaal. Da dette hefte indeholdt udelukkende videnskabeligt stof, vilde man vente, til det kunde sendes ud sammen med 2det hefte, der skulde indeholde en samling folketraditioner af Moltke Moe. Men dette hefte blev aldrig færdigt, og saa blev ogsaa første hefte lagt tilside paa et loft, og foreningen gav ikke mere livstegn fra sig; den "maatte ansees for at være død uden at have levet".

Først 20 aar efter foreningens stiftelse — da man mente, der var vaagnet mere interesse for disse ting — tog nogle nye mænd fat paa opgaven, og den gamle forening gjenopstod nu under navnet "Samfundet for norske Maal og Traditioner". Og udgivelsen af "Norvegia" begyndte paany under redaktion af prof. Marius Hægstad og dr. Amund B. Larsen. Ogsaa det første hefte, som havde ligget paa et loft i 16 aar, blev nu halet frem for dagens lys og udsendt i forbindelse med den nye række. Men den tilslutning, man havde paaregnet, udeblev desværre ogsaa denne gang — hvad grunden nu kunde være; nok er det: efter et aars tid sovnede "Norvegia"

blidelig ind igjen — uden at prof. Johan Storms værdifulde afhandling om lyden var blet fuldført. Først ifjor — et fjerdedels aarhundrede efterat den var paabegyndt — blev den endelig fuldført og trykt. Og hele det ganske "Norvegia", fra aarstallene 1884—1902—1908, er det altsaa, som nu foreligger samlet i et stort bind.

Slig er dette udmerkede skrifts triste saga. "Norvegia" er vel kanske af for speciel natur til at kunne paaregne nogen stor udbredelse paa denne side havet, men her er sikkerlig mange, som med interesse og udbytte vil granske dette sjældne verk. Foruden Joh. Storms store afhandling, indeholder bindet mange interessante bidrag, eventyr, sagn, viser, dialektprøver og nogle afhandlinger. ($1.80).

* * *

I de syv aar, som er gaaet siden "Norvegia" for anden gang ophørte, er der kommet ny og uanet fart i arbeidet med at trække frem for dagens lys folketraditioner, folkedigtning og i det hele billeder fra folkets kulturliv. Nye forskere paa dette omraade er traadt frem i bygd og by, og feltet er udvidet til flere sider. Sansen og interessen for disse ting har aldrig været sterkere end nu. Og nu meldes der fra Norge, at der for tredie gang vil bli gjort et forsøg — ikke netop med "Norvegia", men med et skrift med væsentlig samme program. **Maal og Minne** skal det hede. Det skal udgives af Bymaalslaget paa Aschehougs forlag og redigeres af den unge lærde forsker professor Magnus Olsen.

Ogsaa dete vil bli et tidsskrift for norsk sprog og norske folketraditioner, men det vil bli mere populært anlagt end "Norvegia". Den vanskelige lydskrift vil saaledes ikke bli anvendt, ikke engang i dialektprøver; i det hele vil det ikke befatte sig med at offentliggjøre samlinger af materiale, men kun bringe afhandlinger og oplysende artikler i lighed med det udmerkede danske tidsskrift "Danske Studier", som for nogle aar siden afløste "Dania".

Der maa nu være al udsigt til, at det nye skrift vil friste en bedre skjæbne end "Norvegia", og ogsaa her i Vesterheimen vil det sikkert med tiden kunne paaregne stor udbredelse. —

I samme forbindelse maa ogsaa nævnes Det norske Samlaget, hvoraf Bymaalslaget er at regne for en ny gren. Det norske samlaget havde i sin tid et stort antal medlemmer i Amerika, og det fortjener at faa enda flere. Blandt de hovedverker, det i det senere har udgivet, er Ivar Mortensons udmerkede oversættelse af den ældre Edda, en oversættelse som selve Sophus Bugge ydede sin største anerkjendelse. Oversættelsen er ledsaget af interessante og oplysende udredninger om hvert enkelt digt. Sidste afdeling, Kjempekvæde, er netop i disse dage udsendt, hvormed dette i hele verdensliteraturen enestaaende verk foreligger komplet. Af andre storverker fra den ældre norske literatur, som Samlaget med det første vil udsende, er Kongespeilet, det merkelige lærdomsverk, som blev til i Haakon Haakonssøns tid i det 13de aarhundrede.

Medlemskontingenten er $1.50 i hvert lag, men man kan være medlem af begge lag for $2.25.

* * *

Nogle andre nye norske bøger af historisk art vil vi med det samme henlede opmerksomheden paa. Kaptein H. Angell giver i sin **"Norsk Skilauparsoga"** en overordentlig fængslende skildring af "østerdølerne paa ski" helt fra de ældste tider til 1814. Det er de gamle skiløberkompanier og deres fremragende deltagelse i fædrelandets forsvar, særlig i krigsaarene fra 1808—14, der fortælles om — varmt og vakkert som altid, naar kaptein Angell fortæller om Norges forsvar. Bogen er illustr. af A. Bloch. (Heftet 55 cts., indb. 90 cts.)

En anden skildring fra krigsaarene er S. C. Hammers **Da det gjaldt,** skjærgaards- og grænseminder fra 1808, hvori forfatteren har trukket frem en række interessante billeder fra nordmændenes tapre forsvar i trængselsaaret for 100 aar siden. (104 sider, heftet 45 cents, indb. 60 cents).

I sin bog **Oldfundene og Norges Folkemængde i forhistoriske Tider** anstiller prof. Amund Helland en række interessante beregninger over folkemængden i Norge helt fra stenalderen og opigjennem broncealderen og den ældre og yngre jernalder til nutiden. (45 cts.)

* * *

I Danmark synes der for nærværende at herske en levende interesse for den gamle finske folkedigtning; der er saaledes næsten samtidigt udkommet to forskjellige Kalevala-udgaver. Den kyndige sprogforsker og literaturhistoriker F. Ohrt har udgivet en Kalevala i to bind; det ene indeholder en oversættelse af hele det store, berømte nationalepos, og det andet giver en oversigt over indholdet i det lange digt og en karakteristik af Elias Lønrot, den bekjendte skræddersøn, som samlede disse digte sammen i Karelens ødemarker og ved hele sin virksomhed blev den finske literaturs fader.

Den anden Kalevala-udgave er besørget af den finsk-fødte fru Eva Moltesen. Dette er ikke en oversættelse men en poetisk gjenfortælling paa prosa af digtets indhold. Denne udgave er saaledes meget mere populært anlagt. Det har lykkedes fruen at give en meget fængslende skildring af Väinämøinens vandringer, den lystige Lemminkäinens bedrifter og alle de andre brogede hændelser, og digtets aand og tone og eiendommeligheder er langt fra gaaet tabt i denne gjenfortælling. Ogsaa fru Moltesen giver en skildring af Elias Lønrot og hans betydning for den nationale gjenreisning i Finland.

Vi vil paa det bedste anbefale denne gjengivelse af det mærkelige digt — **Fra Kalevalas Lunde** heder bogen. — Der er en særlig grund for os her i Amerika til at lære dette finske nationalepos at kjende, da Kalevala som bekjendt har tjent til mønster for Longfellows digtning "Hiawatha". (G. E. Gads forlag, Kjøbenhavn, 65 cts.)

Bøger indsendt til "Symra".

Fra H. Aschehoug & Cos. forlag:

Hans Aanrud: "Sidsel Sidsærk og andre Kjæringemner". 10de-tusinde. Heftet 60 cents, indb. 90 cents.

Olaf Bennechе: "Henning Balg og hans Datter. Blade af en Slægts Historie". Heftet 90 cents, indb. $1.30.

Bille (V. M. Aubert): "Breve fra Kongo og andetstedsfra". Heftet 75 cents, indb. $1.05.

Otto Borg: "Antinoos". Heftet 45 cents, indb. 75 cents.

Kristian Elster (d. y.) "Torbjørn Hille". Fortælling. Heftet 85 cents, indb. $1.20.

Christian Koren-Wiberg: "Thomas Ferdinand Sohlreder". Interiører. Heftet 75 cents, indb. $1.05.

Bernt Lie: "Justus Hjelm". Fortælling. Heftet 60 c. indb. 90 c.

John Wm. Nylander: "Gutterne paa Metsola". Fortælling fra Finland. Paa norsk ved Esther Helen Nylander. 75 c. kart 85 c.

B. W. Nørregaard: "Krig". Skildringer og Oplevelser. Heftet 70 cents, indb. $1.05.

Stein Riverton: "Greven af Oslo og Den tredie". Nye Asbjørn Krag fortællinger. Heftet 85 cents, indb. $1.15.

Barbra Ring: "To aar efter". Fortælling. 60 c. indb. 90 c.

Dikken Zwilgmeyer: "Thekla". Heftet 90 cts., indb. $1.30.

Fra Olaf Norlis forlag:

Johannes Skar: "Gamalt or Sætesdal" — hvoraf hidtil er udkommet tre bind. 1ste bind 60 c., 2det bind 85 c., 3die bind 75 c.

Jens Tvedt: "Haavard Brittanius". Forteljing. $1.20, indb. $1.65.

Trygve Andersen: "I Cancelliraadens Dage". Fortællinger og interiører fra oplandene. Med illustrationer af Lars Jorde. Heftet $1.50, indb. $1.95.

Thorleif Schirmer: "Den norske Kulturaand". Maalbevægelsens nationale betydning set gjennem personlighederne Wergeland, Bjørnson, Ibsen. Heftet 30 cents.

Forat lette bogelskende "Symra"-læsere indkjøb af bøger fra Norge vil "Symra" modtage og expedere bestillinger uden en cents tillæg til prisen. Kontant maa da medfølge bestillingen. Forespørgsler om et eller andet angaaende norsk literatur eller norske forfattere vil besvares efter bedste evne.

Rettelse: I Sigurd Folkestads artikel i "Symra" 1908 er der en meningsforvildende ombrækkerfeil. De to sidste linjer paa side 80 skulde være skudt ind mellem 8de og 9de linje fra neden.

Luther Coll. Library
8th
11-30-1925

Nordmænd i Nieuw-Nederland.

Copyrighted 1909 by Torstein Jahr.

Det følgende er bare et utdrag av et lite arbeide hvori jeg har forsøkt at samle paa et bræt en del oplysninger om vore landsmænd i Amerika i hollændertiden, hentet fra aktstykkerne eller paalitelige kildeskrifter. Det vil utkomme til høsen som et lite norsk bidrag i anledning av Hudsonjubilæet.

Her er ikke meningen at levere en historisk skildring av kolonien i Rensselaerswyck. Det kan være nok at henvise til de vigtigste autoriteter: "An historical sketch of the colony and manor of Rensselaerwyck by Daniel D. Barnard", som dog nu er forældet, i [Mrs. Sarah R. Van Rensselaer's] "Ancestral sketches" (New York 1882) s. 343—375; "Kilian van Rensselaer en zijne kolonie Rensselaerswijck, door N. de Roever" i "Oud-Holland" (Amsterdam 1890) 8. jaargaang, s. 29—74, 241—296; samt Van Rensselaer Bowier manuscripts, tr. and ed. by A. J. F. van Laer, (Albany, 1908) hvorfra de fleste av disse oplysninger er hentet.

Rensselaerswyck.

DER hvor Albany, hovedstaden i staten New York, ligger, hadde det fra umindelige tider vært et samlingssted for de indianske stammer, naar de skulde holde sine store powwows, stevner eller ting. Det laa heldig til med letvinte vandveier og løp til kysten, til Canada og til de store sjøer.

De drevne hollændere hadde maaske instinktsmæssig forstaat at her var "nøkkelen til kontinentet". En handelsstation blev oprettet her i 1614, og ti aar senere byggedes fæstningen Aurania eller Fort Oranje. Rundt dette voxte der efterhaanden op en liten by, Beverwyck, saa kaldt efter sin vigtigste handelsartikel; av engelskmændene fik den navnet Albany.

Da den amsterdamske juveler Kilian van Rensselaer skulde vælge sig land i Nieuw-Nederland i sin nye egenskap av patroon,

sendte han først over et par paalitelige mænd for at sondere terrænet, og paa deres anbefaling valgte han sig land netop der omkring fortet. Det vestindiske kompani overlot ham da et landstykke omtrent 24 x 48 mil i utstrækning paa begge sider av elven som efter eieren fik navnet Rensselaerswyck. I vor tid avgir det tomt bl. a. til byerne Albany og Troy og indbefatter deler av countierne Albany, Columbia og Rensselaer.

Nu galdt det for patroonen at opfylde sin del av kontrakten og skaffe de femti kolonister inden fire aars forløp.

Det første aar, 1630, sendte han ni mand over med skipet "de Eendracht" som seilte fra Texel i Holland den 21. mars og ankom til Nieuw-Amsterdam den 24. mai. Den første paa listen er en nordmand, Claes Claesz fra Flekkerø[1]). Der er to til om hvem vi vet at de var nordmænd, Jacob Goyversen (Goyverttsen) ogsaa fra Flekkerø, og Roelof Jansz fra Marstrand, som dengang var og altid hadde vært en norsk by, anlagt av Haakon Haakonsson omtrent 1230. Det var først ved Roskildefreden 1658 at den med det øvrige Baahus gik tapt for Norge, som betaling for kongelige danske dumheter.

Disse tre nordmænd fik en farm for sig selv som blev kaldt de Laets burg efter en av van Rensselaers parthavere. Den laa paa østsiden av elven, straks nedenfor det nuværende Troy. Claes og Jacob har sandsynligvis forladt kolonien efter 1634, da deres navn ikke forekommer senere i dens dokumenter. Roelof var gift og hadde med sig kone og tre barn. Om dem faar vi høre mer i et særskilt kapitel.

Aaret efter, 1631, gjorde van Rensselaer kontrakt med ni mand til som skulde reise over med samme skute i juli. Av disse var fire nordmænd, Andries Christenz og Cornelis Goverts (Gerrits) fra Flekkerø, Barent Thoniz (Berent Tonnisen) fra Hellesund og Laurens Laurensz Noorman (Lourenssen, Loerens) "van Coppenhagen". Den siste hadde formodentlig opholdt sig i Kjøbenhavn en tid før han kom til Holland. Han kaldes altid nordmand, ikke danske, og var vistnok ogsaa fra

[1]). Settlers of Rensselaerswyck (i Van Rensselaer Bowier manuscripts, side 805—846).

Flekkerø. Andries og Cornelis kom ikke til at reise, men Laurens og Barent drog avsted kort efter den 7. juli 1631.

Den kontrakt som disse fire sluttet med van Rensselaer er endnu i behold, og da den kaster et klart lys over forholdene i Nieuw-Nederland hitsættes den her i oversættelse[1]):

"Paa forlangende av Andries Christensen fra Flekkerø, 40 aar gammel, Laurens Laurensz fra Kjøbenhavn, 36 aar gammel, og Barent Thonissen fra Hellesund, 22 aar gammel[2]), har Kilian van Rensselaer, i egenskap av patroon over sin koloni som ligger oven- og nedenfor Fort Oranje ved Noord-rivier i Nieuw-Nederland, gjort kontrakt med dem for en termin av tre aar, som begynder ved deres ankomst til landet, paa den betingelse at kontrakten skal være bindende for dem for den nævnte termin av tre aar, men at Rensselaer kan si den op naar han vil.

Først med hensyn til deres reise dit: Da Rensselaer har faat lov av det privilegerte Vestindiske kompani til at sende over sjøfolk paa dets skuter som kan reise frit og faa fuld kost mot at gjøre passende arbeide uten betaling, saa skal Laurens Lauresz, Barent Theunisz, og alle sjømænd anta denne betingelse, men Anders Christensz som ikke er sjømand skal betale seks styver om dagen for kosten. Med hensyn til hjemreisen vil Rensselaer love at gjøre sit beste for en lignende ordning, uten dog at være ansvarlig, saa de kan komme tilbake hit saa billig som mulig, naar deres kontraktstid er omme eller naar han bestemmer sig til at kalde dem hit igjen[3]).

Naar de med Guds hjælp er kommen frem skal de ved den første leilighet begi sig til Fort Oranje og settle ved Meulenkill[4]), eller tværs overfor fortet paa østsiden av Noord-rivier hvor

---

[1]) Van Rensselaer Bowier manuscripts, side 186—189.

[2]) Bare disse tre er her nævnt ved navn, men kontrakten er beregnet paa fire, se nedenfor.

[3]) "The usual price of passage over in that day was fifty guilders ($20), equivalent to about $80 now."—A. V. D. Honeyman, Joannes Nevius (Plainfield, N. J. 1900) side 60.

[4]) Møllebækken, sigter her til den som senere blev kaldt og endnu kaldes Normans Kill, hvorom mere nedenfor.

det er en god foss[1]), og bygge sine hus paa den simpleste maate paa det ene eller andet av disse steder, og intet andet sted uten efter overenskomst, endvidere sætte op et sagverk som kan sage tømmer 40 fot, eller i det minste 33 fot, langt, for hvilket han, Rensselaer, skal betale halvparten av de jernvarer og det verktøi som de trænger og maa ta med sig herfra, og for den anden halvpart skal han lægge ut pengene i forskud. De lover alle fire at sætte op sagmøllen inden tre maaneder, og naar den er færdig kan de fælde de største, smukkeste og beste trær som staar paa Rensselaers grund og syv mil af det tilstøtende land, og bringe dette til verket for at sage det op til passende skipsplanker, bord eller andet tømmer som Rensselaer skal bestemme, eller i mangel av ordre efter deres eget beste skjøn.

Naar sagen er færdig, tømmeret hugget, bragt frem og opsaget, skal den ene halvdel være Rensselaers, den anden skal de fire arbeidere eie tilsammen. Alt sammen skal fragtes hit saa snart som mulig og paa begge parters fælles bekostning, med den forstaaelse at Rensselaer ikke skal kræve mer av dem for fragt og andre omkostninger end han maa betale selv, og av utbyttet av tømmeret her i landet skal, naar alle utgifter er fraregnet, den ene halvdel gaa til ham, Rensselaer, den anden skal utbetales til de nævnte mænd, eller deres fuldmagter; men først og fremforalt maa der gjøres fradrag for de pengesummer som han har lagt ut for dem personlig, hvorfor Rensselaer lover at holde dem med saadan kost som er almindelig der i landet, eller istedet derfor at betale hver av de fire mænd 100 gylden[2]) om aaret, tilsammen 400 gylden, saaledes at Rensselaer skal skaffe dem kost som nævnt, og de skal drive sit arbeide trofast og flittig til Rensselaers eller hans agenters tilfredshet, og hver part skal ha halvparten av fortjenesten efter fradrag av alle utgifter, som nævnt.

Rensselaer lover ogsaa at betale paa haanden hver av dem

---

[1]) Mill Creek fossen i Greenbush i den nuværende by Rensselaer; Mill Creek er likesom Normans Kill ofte kaldt Meulenkill eller Moelenkill i de gamle dokumenter.

[2]) 1 gylden — 20 styver — 40 cents.

en sum av 20 gylden som trækkes fra kostpengene som han skal betale hver av dem, og til Andries Kristensen en sum af 40 gylden, foruten forskud paa jernvarer, møllestener og hvad mer de trænger til at sætte op sagen og kværnen, paa den betingelse at beløpet senere fratrækkes og holdes tilbake, som før er nævnt.

Og siden de ogsaa skal bygge en kværn i forbindelse med det omtalte sagverk, skal de ogsaa ha ret til halvparten av fortjenesten paa den (med fradrag av utgifterne).

I tilfælde Rensselaer, som patroon, eller hans agenter trænger de nævnte mænd eller nogen av dem i sin private tjeneste, maa de være villig til at paata sig alslags arbeide, enten det er farming, tømmerhugst, hustømring, bek- eller tjærebrænding, eller hvad det nu kan være, uten undtagelse, for 15 styver dagen og kosten, forutsat at det skal tilkomme Rensselaer halvparten av denne løn. Om Rensselaer eller hans agenter skulde bringe tømmer til sagverket skal de sage det for 20 styver for 100 [?] fot i længden og en fot i bredden, og for tykkere, kortere eller længere bord derefter, mot at Rensselaer skal faa halvparten, som ovenfor.

Med hensyn til bord, bjælker og planker som de kan ha paa oplag og som Rensselaer kan trænge for sit andre arbeide, skal han ha ret til at ta det han trænger mot at betale halvparten av den pris skipperne pleier at gi i Norge.

Om disse mænd tilsaar, rydder og dyrker noget land eller fanger noget vildt eller fisk skal halvparten herav gaa til dem og den anden til Rensselaer, eller trækkes fra de 100 gylden i kostpenger.

Saalænge kontrakten varer skal hver især av dem være ansvarlig for de andre, siden Rensselaer gjør kontrakt med dem under et, men ikke er villig til at træffe avtale eller holde regnskap med hver enkelt for sig.

Om nogen av dem skulde komme til at finde eller opdage nogen miner, mineraler, perlefiske eller lignende, skal han ikke aapenbare dette for nogen andre end patroonen eller dennes agenter, som vil gi en vakker dusør for det svarende til sakens vigtighet. De skal endvidere under de høimægtige herrer ge-

neralstaternes suverænitet bøie sig for det privilegerte Vestindiske kompanis autoritet i almindelighet og nævnte Rensselaers som patroon i særdeleshet og iaktta alle de forordninger og regler som fastsættes angaaende politi og justis, være nødt til at avlægge troskapsed og særlig avholde sig fra at handle eller drive forretning mot kompaniets og patroonens ordre og hensigt, enten i pelsverk, wampum[1]), eller andre varer som findes der, og heller ikke motta noget lignende som gaver eller paa anden maatte, eller ta varer med herfra til eget eller andres bruk, direkte eller indirekte, paa nogensomhelst maate, under straf av beslaglæggelse eller bøter som fastsat av kompaniet eller som blir at fastsætte, og endvidere av forvisning fra kolonien som menedere og gjenstridige subjekter, for hvilket de alle i fællesskap og hver enkelt i særdeleshet for sig selv og de andre forpligter sig til at svare og stande tilrette.

De skal endvidere være forbudt at indgaa kontrakt med nogen anden eller ta tjeneste hos nogen anden, under fortapelse av denne kontrakt i dens helhet til beste for nævnte patroon; enhvers part i møllen, i det huggede og opsagede tømmer og hvad der ellers tilhører dem skal forfalde til patroonen, og om en eller flere av de nævnte mænd skulde reise eller rømme, saa skal de gjenværende fylde pladsene saa hurtig som mulig med andre duelige mænd; og med hvert hjemvendende skip eller jakt skal de sende ordentlige rapporter og nøiagtige beretninger om alt mulig, i al oprigtighet uten nogen fortielse.

Til vidnesbyrd om sandheten av ovenstaaende kontrakt er den undertegnet av patroonen og de nævnte mænd med deres egne hænder, i Amsterdam, denne anden juli av aaret seksten-

---

[1]) Wampum var avlange perler dannet av snegle- eller muslingskal, i almindelig bruk blandt indianerne som smykker og penger. Perlerne blev trædet paa snorer av dyresener eller pilebast som flettedes sammen i haandbrede baand, de saakaldte wampumbelter. Disse blev ogsaa utvekslet til pant og bekræftelse ved fredstraktater o. l., og hver stamme hadde en egen embedsmand som hadde det hverv at gjemme og forplante traditionen om de forskjellige belter i stammens "arkiv". Det belte som overraktes William Penn ved hans overenskomst med indianerne, eies nu av Pennsylvania historiske selskab.

hundre og enogtredve og undertegnet med de forskjellige hænder Andries Kristensen, X hans merke, Laurens Laurensz X hans merke, X Berent Thonisz, kiliaen van Rensselaer."

Det er en ganske streng kontrakt, og vi undres ikke over at Andries Christensz og Cornelius Goverts fra Flekkerø fik sine betænkeligheter og lot være at møte op da "de Eendracht" seilte fra Texel kort efter den 7. juli. Barent og Laurens holdt sig derimot til kontrakten, og med fire andre kolonister som skulde friste lykken i den nye verden kom de vel frem til Rensselaerswyck tidlig paa høsten og tok fat paa arbeidet.

Aaret efter, i juli 1632, blev Laurens utnævnt til "schepen" (politi og fredsdommer) i kolonien, og van Rensselaer sendte ham en svart hat med sølvbaand omkring til tegn paa den nye værdighet. Samtidig bestyrte han møllen ved de Laets kill, den nuværende Millcreek i byen Rensselaer.

I et langt brev dateret Amsterdam 23. april 1632 skriver van Rensselaer til sin søstersøn Wouter van Twiller, som da var guvernør i Nieuw-Nederland, bl. a.:

"Jeg har betalt Laurens Laurensz' kone 50 gylden, men jeg vet ikke hvor meget mere jeg fremdeles skylder ham. Han betinget sig ingen løn; alt jeg skulde gjøre var at skaffe ham kosten eller ogsaa betale ham 100 gylden i aaret, mens jeg skal ha halvparten av hans fortjeneste. Han er ogsaa ansvarlig for de andre to og for det forskud jeg gav Andries Christenssen som er 'wechgeloopen'."[1])

Efter kontrakttidens utlop omtales hverken Laurens eller Barent oftere i koloniens aktstykker. I det hele var det de færreste som lot kontrakten fornye. Nogen slog sig ned som "squatters" paa frit land i nabolaget, andre drog til Nieuw-Amsterdam hvor en altid kunde finde noget at gjøre, og en del reiste tilbake til Europa.

Det synes at fremgaa at Laurens fik sin kone over fra Hol-

---

[1]) Van Rensselaer Bowier manuscripts, side 284—285. Oud-Holland, Amsterdam 1890, side 283-284.

land, og at hun er den enke som ifølge kirkeboken[1]) blev gift med Jan Roelofs fra Flekkerø den 23. august 1665. I saa tilfælde er det sikkert at Laurens ogsaa oprindelig var fra Flekkerø som oftere er opgit som hjemsted for disse utvandrede nordmænd.

I vore dage er det vel ikke mange som har hørt tale om "den nafnkundige Hafn Fleckerøe, huilcken er den almindeligste Hafn i denne søndre Part udi Norrige for alle Skib, som i Vestersiøen seigle, huad heller de ville øster eller vester" som det heter i Peder Claussøn Friis's "Norrigis Bescrifuelse".

Denne havn var længe en av de mest bekjendte paa den norske kyst, beliggende mellem fastlandet og øen av samme navn, ½ norsk mil fra Kristianssand. Før denne bys anlæg var her et ladested og toldbod, og den har ogsaa til forskjellige tider vært befæstet. I gamle dage var den saa navnspurt at det var et almindelig ordtak om et mislykket foretagende eller en drabelig bommert "at ta feil av Flekkerø havn."

Bratt-Ætten.

Den 26. august 1636 opretted van Rensselaer kontrakt med "Albert Andriessen fra Fredrikstad, 29 aar gammel, tobaksplanter." Han seilte fra Amsterdam med skipet "Rensselaerswyck" hvis logbok endnu er i behold[2]), torsdag den 25. september sammen med 38 kolonister, indbefattende seks kvinder, deriblandt Alberts hustru Annetje Barents fra Rotmers ("Rolmers"?). Det var minst tre norske til med paa denne reise, nemlig Alberts bror Arent og Carsten Carstenz (ogsaa kaldt Christen Christensen o. s. v.) fra Flekkerø med hustru, og flere blev det.

De mødte haardt veir, og efter at ha tumlet om paa sjøen i mange uker maatte de søke havn den 16. november i Ilfracombe nær Plymouth. Da hadde de faat en ny passager ombord, idet Annetje var nedkommen med en gut søndag den 2. november, under en svær storm med høi sjø. Han blev døpt i England og

---

[1]) Records of the Reformed Dutch Church in New Amsterdam. Marriages. Ed. by. S. S. Purple. N. Y. 1890, side 31.

[2]) Van Rensselaer Bowier manuscripts, s. 355—389.

fik navnet Storm van der Zee til minde om begivenheten, den familjetraditionen trofast har gjemt paa og nu fik bekræftet ved fundet av logboken.

Under opholdet i England vilde ulykken at en av passagererne, en smedesvend, skulde bli fuld paa et pothus eller tavern i Plymouth og komme i slagsmaal med drap tilfølge.

Nu maatte de la retten ha sin gang og vente til den 9. januar 1637 før de kunde reise igjen. Med taalig godt veir kom de saa frem til Manhattan den 4de mars og ankred utenfor Fort Oranje den 7. april.

De foreliggende dokumenter er ikke tilstrækkelige til at gi nogen omstændelig beretning om disse emigranters skjæbne. Men vi eier et brev fra patroonen til Albert Andriesz som gir et godt indblik i forholdene, og som her gjengis i oversættelse[1]):

"Albert Andriesz.

Denne 13de i Mai 1639, i Amsterdam.

Værdige og hæderlige herre:

Siden vinden begynder at blæse fra øst og de herrer direktører staar færdig til at reise til Texel for at sende skipet til Nieuw-Nederland, skal jeg ikke skrive noget langt svar paa Deres brev, men jeg maa si til Deres ære at jeg ikke har faat returladning fra nogen anden end Deres værdighet. Paa den anden side har jeg hørt klager over at De skulde ha snydt Dirck Corsz og bare git ham 25 bæverskind for syv stykker dyffel. Dirck Corsz har vært en upaalitelig superkargo. Fortæl mig om dette er sandt og betal mig hvad De endnu maatte skylde ham, og naar jeg ser at De har handlet ærlig vil jeg paa min side række Dem en hjælpende haand paa alle maater, og nu siden handelen er blit fri vil jeg sende Dem fuldt op av kjøbmandsvarer. Men De faar ordne det saa at enhver faar noget. Forsøksvis sender jeg Dem herved en del varer. Gaa til min fætter Arent van Curler og giv ham en beretning om den historien med Dirck Corsz saa han skjønner at saken er grei, og saa-

[1]) Van Rensselaer Bowier manuscripts, s. 446—448.

snart De faar ordnet dette gir jeg ham herved ordre til at levere Dem varer til bruk for Dem selv og Deres egne folk med en avance i prisen av 50 %, hvilket fortiden med nuværende avgifter og fragtomkostninger blir mindre end det koster mig selv; likesaa kjøbmandsartikler for handelen med indianerne med en avance av 75% over indkjøpsprisen her. Til gjengjæld vil De skaffe ham pelsverk til en saadan pris at De selv kan ha en fortjeneste og saa at jeg faar litt ogsaa, og til et beløp som han kan gi uten ulempe for andre og for handelen som han driver for mig; og naar disse ting er kommen vel igang, hold Dem paa min side og De vil være Dem selv taknemmelig.

Og for at vise at jeg ogsaa søker Deres fordel med hensyn til den tobak De sendte mig og som De skal sende iaar, vil jeg prøve at sælge den til den høieste pris, hvilket er en vinding for Dem; endvidere vil jeg gi Dem 25% mere end Deres halvdel av nettofortjenesten vilde komme til, disse 25% skal balanceres mot de 75% som De betaler for de varer som De bruker til indianerhandelen, saaat ogsaa disse varer saalangt den nævnte sum strækker til vil komme til at koste Dem bare 50%. Jeg vil ogsaa tilstaa Dem 25% avslag paa det korn som De kjøper av mig eller trænger til saa at naar hveten koster 10 gylden tønden[1]) kan De trække fra 25% og faar i virkeligheten bare at betale 7 gylden og 10 styver for tønden; det vil sige saa langt tobakpengene strækker til, men for hvad der gaar over det maa De betale den gamle pris 10 gylden for tønden, medmindre der fastsættes en lavere pris for hele kolonien; om det skriver jeg ogsaa til Pieter Cornelisz.

Om farmerne blir enige om at prisen paa hvete, for indbyggerne i kolonien og for ingen andre, kan sættes til 8 gylden tønden, saa er jeg tilfreds skjønt jeg liker det ikke. I det tilfælde at hveten kommer ned i 8 gylden vilde den, ved at balancere de 25% avslag mot tobaksutgifterne, koste Dem bare 6 gylden tønden; men dette faar ordnes frivillig, for jeg ønsker ikke at tvinge eller forcere nogen til det.

---

[1]) Paa hollandsk: mudde, kornmaal a 4 schepels; 1 schepel — ca. 27 liter, 1 norsk skjæppe, ca. 17 liter; 1 bushel, ca. 35 liter.

Nu med hensyn til den tobak De sendte mig, saa er det et stort tap for Dem selv og for mig at tobakken i disse tønder var saa daarlig og tynd i bladet at den ikke taalte at rulles, det maa komme av at De lot for mange blad staa igjen paa plantene; endvidere var vegten knap. Paa den ene side har jeg mistanke til Herman den boutwercker[1]) som nu reiser til Nieuw-Nederland, av den grund vilde jeg ikke opta ham som fri mand i min koloni, da han gaar over som handelsmand og paa alle mulige maater prøvde at faa mig til at sætte den [tobaksprisen] til 6 styver [pundet] hvad jeg ikke vil; paa den anden side maa der være en feil, for barrel no. 2 som De sætter til 292 pund veiede bare 220 pund. Jeg har maalt tønden og sammenlignet den med de andre, og det er ikke mulig at den kunde holdt saa meget; dog, dette er første gang for Dem og mig, i fremtiden maa vi være mere forsigtige. Dette er vegten som jeg har fundet den: no. 1, 184 pd.; no. 2, 220 pd.; no. 3, 190 pd. god og 13 pd. rotten; no. 4, 143 pd.; no. 5, 178 pd.; no. 6, 140 pd.; no. 7, 187 pd. god og 3 pd. rotten, tilsammen 1242 pd. god [tobak]. Med fradrag av 6% [skulde være 7%] for stilkene eller 86 pd, blir det igjen 1156 pd. netto hvilket efter 8 styver pundet vil beløpe sig til 462 gylden og 8 styver. Jeg har overdraget dem til en mand for at sælges til den pris, men ikke halvparten er solgt endda. Imidlertid vil jeg ikke la Dem vente. Jeg har betalt for fragten overensstemmende med mit privilegium, 30 styver per 100 pd, for hvilket andre maatte ha betalt dobbelt saa meget. Jeg har betalt en styver pr. pund i told ialt 60 gylden, og med en del smaa utlæg til bøkkere og fløtmænd alt i alt 90 gylden. Der er derfor igjen netto 372 gylden og 8 styver, det er for Deres halvdel 186:4 gylden, mot hvilket De maa kreditere mig med halvparten av hvad De har solgt derover, og for at slutte dette regnskap beregne den hvete De har mottat og den De fremdeles skal ha efter 8 gylden tønden, saalangt som disse 186:4 gylden av Deres halvdel strækker til, efter det maa hveten regnes til 10 gylden. Vil De ogsaa være saa venlig at gjøre op hvert aar

[1]) Skulde være "bontwercker", buntmaker.

et fuldstændig regnskap over alle utgifter og indtægter av tobakken, saa jeg kan se om jeg gaar frem eller ikke. Om denne tobak ikke hadde vært saa daarlig kunde jeg faat 10 styver for den, og om De i fremtiden er mere omhyggelig og lar færre blad staa igjen paa plantene haaper jeg vi skal faa likesaa høi pris som andre. Tobakken fra Christoffel[1]) er det slik overflod av her at den ikke bringer mer end 3 styver pundet; prøv derfor at producere gode varer, for den daarlige kvalitet bringer lite penger. Jeg kan ikke faa mange folk paa grund av den store dødelighet som har hersket hertillands. Deres svoger var hos mig, men er ikke kommen tilbake; vær Gud den almægtige anbefalet."

Skjønt Alberts navn forekommer forholdsvis ofte i de gamle aktstykker er de efterretninger vi kan samle om ham og hans slekt sparsomme og av mindre interesse.

Fra 4. mai 1652 til 4. mai 1672 betalte Albert en avgift av 250 gylden for to møller og land ved en elv som efter ham kaldtes Normans Kill og endnu kaldes saa. Hans hustru døde før 5. juni 1662 og efterlot otte barn: Storm; Barent; Eva som blev gift først med Antony de Hooges og senere med Roelof Swartwout[2]); Engletje g. m. Teunis Slingerland fra Onisquathaw; Gisseltje g. m. Jan van Eechelen; Andries; Jan; og Dirck. Barent overtok møllene i 1672, og svigersønnen Slingerland fik landet i 1677. Albert eiede flere hus og tomter paa Manhattan. Han giftet sig paa sine gamle dage med Gertrud Peters Vosburgh, "men hand hafde sit helffuede med hinner och ingen børn thil haabe" som Mag. Absalon siger om et lignende tilfælde; og den 24. oktober 1670 utstedte guvernøren en ordre om separation fordi "strife and difference hath arisen between them." Han døde den 7de juni 1686.

---

[1]) Øen St. Christopher i Vestindien.

[2]) De Hooges var sekretær i Rensselaerswyck. Han og Eva hadde bare et barn sammen, en datter som blev gift med Herman Rutgers "the ancestor of the family of the name among us." Anthony's Nose, det bekjendte forberg i "The Highlands" er opkaldt efter ham. (O'Callaghan's History of New Netherland, N. Y. 1846—48, 1. bd. s. 440). Swartwout var "schout", embedsmand i Esopus.

O'Callaghan[1]) anfører efter Roelof Swartwout at han var "een van de oudste en eerste inwoonders der colonie Rensselaerswyck" og opfører ham blandt de første kolonister fra 1630. Siden han i 1636 kaldes tobaksplanter er det ogsaa rimelig at han hadde vært i Amerika engang tidligere. Han efterlot sig en talrig efterslekt, og endnu findes der i og omkring Albany mange av hans efterkommere[2]).

I de ældste aktstykker[3] kaldes han for det meste Albert Andriesz de Noorman. Men i Albany county records efter 1671 optræder navnet almindeligvis som Albert Bradt eller Bratt. Det faar staa derhen hvorvidt han hørte til den ældgamle norske slekt "de Bratter som haver været veldig Adel i fordum tid[3]) og hvis fornemste repræsentant var den første lutherske biskop i Trondhjem, patrioten Torbjørn Olavsson Bratt (d. 1458)[4]).

* * *

Arent Bratt arbeidet i den første tid for sin ældre bror, hans løn begyndte den 2. april efter 75 gylden om aaret. Mellem 1638 og 1646 er han forskjellige gange krediteret for tobak som han leverte til van Curler og de Hooges. Den 1. mai 1658 fik han fæstebrev paa land tværs overfor Beverwyck.

I 1661 blev en større del av Mohawkdalen som nu er blit saa berømt for sin skjønhet, erhvervet av indianerne, og den følgende vaar kom en liten skare pionerer og begyndte et

---

[1]) Anførte skrift, 1 bd., s. 433—434.

[2]) Contributions for the genealogies of the first settlers of the ancient county of Albany, by Jonathan Pearson (Albany 1872). — Se ogsaa under Bradt, Bratt og Van Derzee i Landmarks of Albany county (Syracuse 1897) og Bi-centennial history of Albany (N. Y. 1886).

[3]) Absalon Pedersøns Norges Beskrivelse (Norske Magasin, 1. bd., s. 90).

[4]) Dr. Gustav Storm siger i sin utgave av Mag. Absalons "Om Norgis Rige" (i Historisk-topografiske skrifter om Norge og de norske landsdele) side 32: "Tilnavnet 'Brattr' forekommer hyppig før paa forskjellige steder i Norge . . . men nogen gammel adelsslegt af dette navn findes ikke." Jfr. dog artiklen om den norske adelsslegt Bratt i Ill. norsk konversationsleksikon og Storms utg. av anførte skrift side 66, hvor han ingen indvending gjør til Mag. Absalons uttalelse om ovennævnte Torbjørn Bratt: "Magi-

settlement ved Schenectady. To aar senere blev landet opmaalt, Schenectady blev en blomstrende landsby, og settlementet slog sig op og hadde fremgang i folketal og velstand, til den 8. februar 1690 da hele landsbyen blev ødelagt av indianerne og indbyggerne forjaget eller dræpt. Intet viser bedre disse pionerers mod og mandskap end at alle de gjenlevende kom tilbake og reiste paany sine hus og sin kirke.

Arent Bratt var en av de ledende pionerer i Schenectady i 1661. Han døde kort efter men blev stamfar til den gren av slekten som endnu blomstrer der i byen og omegn. Hans enke Katrine, datter til Andries.de Vos, vicedirektøren i Rensselaerswyck, overtok eiendommen. Hendes hus i landsbyen var paa den vestre fjerding av det kvartal som nu begrænses av Washington, Union, Church, og State streets, omtrent 200 kv. fot. Paa denne tomt bygget hendes sønnesøn kaptein Arent Andriesen Bratt det gammeldagse hollandske hus som endnu (1873) staar paa nordsiden av State street. Denne var en meget anset mand, "trustee of common lands" i Schenectady fra 1715 til 1765, og medlem av New Yorks provincial-forsamling.

Han drev desuten et bryggeri som var anlagt av hans far Andries som blev dræpt i massakren i 1690.

Av andre norske i Schenectady nævnes Jan Roelofs, søn av Roelof Jansen og Anneke Jans fra Marstrand, Bent Bagge (?) og Teunis Carstensen, søn av Carsten Carstensen som kom over i følge med Albert og Arent Bratt paa "Rensselaerswyck" i 1637[1]).

---

ster Torbernus, f ø d a f f a d e l, hand var en lerd mand oc studerit til Wittenberg vdi mange aar oc hørde høgsaliger doctor Morten Luther, Phillipus Melanchton oc andre."

Skjønt det ikke netop hører hjemme her vil jeg minne om at denne utmerkede mand er en av de faa norske som har bodd hos Luther. Det er om ham Luther skriver til kong Christian III, den 14. april 1545: "M. Torbertus som i nogen tid har vært min bordfælle og kostgjænger kommer nu igjen hjem til E. K. M., ham anbefaler jeg underdanigst E. K. M. Det er en fin, lærd mand. Haaber Gud skal skabe megen frukt og godt ved ham, hvilket jeg ogsaa av hjertet haaber og beder." (Walchs utg. 21. bd., s. 3078).

[1]) Contributions for genealogies of the descendants of the first settlers of the patent and city of Schenectady (Albany 1873). — A history of the Schenectady patent (Albany 1883). — Begge af Jonathan Pearson.

I alle de hollandske settlementer i Nieuw-Nederland vil man kunne finde sterkere eller svakere spor efter nordmænd. De som vi vet noget om har alle vært dygtige og hæderlige mennesker som har tat sine tak og fortjent sin del av æren for at ha bygget op det nye land, og fostret kraftige og energiske efterkommere til at fortsætte arbeidet og "øke fædrenes odling." I en del ætter lever endnu traditionen om den norske avstamning; men de fleste har vistnok forlængst glemt den. Og om de første norske settlere kan det gjælde det ord av Linné "ea quae scimus, sunt pars minima eorum, quae ignoramus", — om de allerfleste har Saga glemt hvad hun visste.

Torstein Jahr.

Erindringer fra min Amerika-reise

og mine første aar i Amerika.

DET var paaskedag den 16de april 1854 at briggen "Niord" kapt. M. Olsen, af Mandal, forlod Stavanger med en kostbar ladning. Der var nemlig, foruden skibets mandskab, omkring et hundrede mennesker ombord, mænd, kvinder og børn, af de forskjelligste aldere — folk, som havde fundet forholdene i fædrelandet noget trange og havde sat de Forenede Stater som maalet for sin reise. Efter hvad de havde hørt om dette frugtbare land, haabede de her at finde et rigeligere udkomme, end der havde været eller var udsigt til i Norge, og forhaabentlig blev ialfald de fleste ikke skuffet i sine forventninger. Skuffelser udeblev vel heller ikke, thi der forestod mangen haard dyst, før de kunde komme i en nogenlunde selvstændig stilling, men "det kjære daglige brød" manglede i de allerfleste tilfælde ikke, selv fra først af, det vil da sige for saadanne, som var arbeidsdygtige og arbeidsvillige.

For manges vedkommende var det vistnok ikke nogen lystreise, thi at forlade fædrelandet med slægt og venner og tilvandte omgivelser gaar en nær ind mod hjerterødderne og da særlig for saadanne, som ikke alene har sin egen, men ogsaa sin families fremtid at sørge for. Det var dengang saaledes, at de gjenværende aldrig mer ventede at gjense de udvandrende, og af disse var der vistnok faa, som turde haabe at kunne gjense Norge. Det var nemlig saaledes, dengang, at naar nogen uventet kom tilbage en snartur, blev det betragtet næsten som et

HALLE STEENSLAND.

vidunder, og fra vide kredse besøgtes han og overøstes med spørgsmaal om forholdene i Amerika, saa han nok havde sin fulde hyre med at besvare dem. Nutildags er en Norges-reise et noksaa dagligdags foretagende.

En Amerika-reise mellem aarene fra 1840 og til henimod 1870 — for ikke at tale om "sluppefolket" i 1825 — var en ganske anden affære end i vore dage. Dengang foregik den direkte udvandring fra Norge til Amerika udelukkende med forholdsvis smaa og kun midlertidigt og daarligt indredede seilskibe. Indredningen var nemlig blot bestemt for overreisen og skulde udtages ved landingsstedet for at give plads til anden last eller fragt. Nu derimod reiser man med paladsdampere paa over 700 fods længde. Dengang varede overreisen fra 6 til 14 uger, — det længste jeg har hørt om fra paalidelig kilde — nu derimod gjøres den paa fra 8 til 10 dage.

Emigranterne maatte i de dage forsørge sig selv med det nødvendige til livets ophold under overfarten, være sine egne kokke og opvartere, familier saavelsom enkelte personer. Flere slog sig gjerne sammen om kjøkken- og madstellet og alt foregik, saavidt jeg kan erindre, uden videre knurren eller opstyr. Det eneste som var frit fra rederiets side var kogeovn, brænde og vand samt frisk luft, naar man var paa dækket, men denne skaffedes ikke af rederiet. Luften var rigtignok fri ogsaa *under* dækket, men naar saa mange mennesker skulde opholde sig paa en saa indskrænket plads, baade nat og dag undertiden, kan man lettere tænke sig end jeg kan beskrive dens beskaffenhed.

Overfarten kostede i, hvad jeg vil kalde *min tid,* med seilskibe, fra 16 til 20 speciedaler, til Quebec eller New York; nu er den med dampskib og jernbane til Chicago omkring 50 dollars, hvilket er forholdsvis billigere end dengang, da forholdene i Norge nu er meget rummeligere. Det var nemlig meget smaat om penge i Norge dengang. En tjenestepige paa landet fik nemlig, hvor jeg kom fra, blot 2 speciedaler i penge som aarsløn og visse klæder, som hun selv maatte være behjelpelig med at tilberede, og et par sko. Disse 2 speciedaler rak knapt nok til at forsyne sig med en del baand og brilliantfarvede tør-

klæder hos skræppekaren eller "Numedølen", som den omreisende handelsmand kaldes, da de fleste skræppekarer syntes at komme fra den del af landet.

Det overveiende antal af emigranter ombord i "Niord" var landsfolk fra forskjellige bygdelag, og blandt dem var der to familier med samme gaardsnavn som undertegnede, men de var hverken fra samme gaard eller bygd. Den ene familie var vistnok fra Hardanger eller deromkring, den anden var en grovsmed, som sidst havde boet i Stavanger. Den førstes navn var Erik. Familien reiste til Iowa, men jeg har senere hverken hørt om eller fra den. Hovedet for den anden familie hed Ole og bosatte sig i Iowa county, Wisconsin, hvor flere efterkommere endnu bor og staar sig godt. Jeg har oftere truffet nogle af børnene efter ankomsten hid.

Der var ogsaa en Rasmus Spande med hustru fra Stavanger eller der i nærheden. Han nedsatte sig som farmer nær Newburg, Minn.

Ombord var ogsaa nogle "krambodrotter" fra Stavanger og blandt disse var undertegnede. Samme aar var der endel saadanne "rotter", som udvandrede paa andre skibe fra Stavanger, men vistnok faa naaede længere vest end til Chicago, hvor de om nogle aar forsvandt fra skuepladsen. De var hellerikke alle blandt Norges bedste udsendinge. Blandt alle "rotter" som kom over fra Stavanger dengang var der neppe en halv tylvt, som det gik videre bra med.

Den i sin tid bekjendte, høiagtede men nu afdøde Knud Thompson i Decorah, Iowa, har fortalt mig, at ogsaa han var med paa "Niord", men vi blev nok ikke videre kjendte med hverandre dengang. Det var først, da vi kom sammen i fællesarbeide i den forenede kirke, at det kom til nærmere kjendskab og venskab mellem os.

Efterat de med en sjøreise sædvanlig forbundne indvortes revolutioner — det vil sige hos de mindre sjøvante, — var overstaaet, gjorde man sig det saa behageligt som omstændighederne tillod. Ungdommen morede sig med et eller andet. De ældre havde vel alvorligere tanker om, hvad fremtiden

havde at byde. Under reisen fødtes et barn, og en gut paa 8 aar afgik ved døden og blev efter en kort andagt sænket i havet. Guttens sidste ord var: "O, Jesus, nu ser jeg land", men vi var endnu langt fra Amerikas kyst.

Vi saa mange isbjerge og var tildels omringede af dem.

Efter fire ugers seilads fik vi land isigte udenfor St. Lawrenceflodens munding, men der blev vi seilende frem og tilbage i drivis og taage saalænge, at reisen medtog 6 uger, før vi naaede vort første bestemmelsessted, Quebec. Der blev jeg rent forskrækket da folkene, som i baade kom os imøde forat sælge os noget eller føre os iland, forekom mig at være saa utækkelige, ja rent ud stygge. Jeg tænkte kanske da, at hvis jeg skulde bo blandt saadanne folk, saa var jeg ikke kommen paa rette Sted.

Jeg erindrer endnu meget tydeligt, hvor vakkert landet forekom mig fra St. Lawrencefloden paa venstre haand eller vestsiden. Jeg havde dengang ikke set mer end den just ikke videre tiltalende vestkyst af Norge og noget inde i Ryfylkefjordene. Paa høire haand var der meget klippefuldt, og isaahenseende lignede det fædrelandet, men inde i bugterne var der mange byer, hvor jeg blev opmerksom paa, hvorledes kirketaarnene glinsede i solskinnet, og søgte at henlede lodsens opmerksomhed derpaa. Jeg kan saa godt erindre, at han vendte sig lidt og saa paa mig, dog uden at smile, og jeg er endnu i uvished om, enten det var med foragt eller af medynk, han betragtede mig. Han sagde ingenting, men kan nok have tænkt: hvilken hjemmeføding du maa være, som indbilder dig, at dette, som jeg har anledning til at se hver dag, er noget paafaldende eller værd at lægge mærke til.

Fra Quebec foregik reisen med jernbane til Montreal i Canada og derfra med kanalbaad op til Lake Ontario og over denne indsjø med dampbaad til Hamilton i Canada, hvorfra atter med jernbane til Windsor og saa over floden til Detroit.

Paa reisen opigjennem Canada maatte jeg, som havde havt nogle aftentimers undervisning i engelsk hos Asbjørn Kloster i Stavanger, undertiden fungere som tolk. Det traf sig da saa-

ledes, da vi gik iland i Toronto i Canada, at en kone vilde have kalvekjød til middags og jeg forlangte da: *"calf beef"*. Jeg lagde mærke til, at kokken smilte over mit engelsk, men konen fik hvad hun ønskede.

Paa jernbanerne indskibedes vi i godsvogne med plankesæder — den bløde side snud op, naturligvis — og uden rygstød. Omkring os døde folk af kolera, som i 1854 var meget almindelig, men saavidt jeg kan erindre, naaede vort følge uskadt til det allerede dengang noksaa bekjendte Chicago. Ved ankomsten til Chicago, som dengang var en forholdsvis ubetydelig by, fik jeg først arbeide ved en kolonialhandel og senere i en gulvteppeforretning, et noksaa letvindt sted, til en dollar dagen paa egen kost, hvilket forekom mig noksaa bra, efterat jeg i Norge først havde faaet 3, siger og skriver tre norske skilling om dagen og kosten for at lære nogle smaabørn at læse, og senere i Stavanger 15 speciedaler om aaret og kosten; men nogle af mine ligesaa ukloge venner indbildte mig, at dette ikke var nok for mig, og jeg var enfoldig nok til at forlade min plads uden at nogen anden bestilling var isigte. Dette blev mig en drøi, men paa samme tid nyttig lærepenge, noget jeg senere, ved leilighed har søgt at gjøre andre, som har spurgt mig om raad, opmerksom paa, og sagt: hold fast paa det du har og imidlertid, hvis det ikke passer dig, søg noget bedre. Jeg søgte forgjæves at faa passende arbeide. Blev agent for noget, som ikke lykkedes, fik midlertidig ansættelse med at skure knive, gafler og andet kjøkkentøi i et hotel, men det varede ikke længe.

Blev da syg af gulsot, men blev bra igjen og reiste til Janesville, Wisconsin, hvor jeg tog ind hos en Nils Svege, eller Sveger, som han kaldte sig. Han var mig anbefalet af en hjemvendt norsk-amerikaner. Denne min vert sagde engang til mig: "Dæ æ daa fælt saa stygt du snakka." Jeg havde nemlig beholdt mit Bygdemaal. Det gik ikke an i Stavanger, hvor jeg havde opholdt mig i nogle aar, at søge at gjøre nogen forandring deri, thi da vilde gadegutterne straks have sagt: "Hør den bondeslampen; han begynna alt aa knoda."

Denne Svegers vistnok velmente kritik bragte mig til at

tænke paa, at da dette skulde være et frit land, saa maatte det efterhaanden gaa an uforstyrret at foretage en passende forandring med hensyn til modersmaalet, omend dette kunde have været godt nok til hverdags, ja ogsaa til søndagsbrugs, og følgen er, at mit sprog er blevet til, hvad det er. Under mine besøg i Norge har der været dem, som ikke kunde gjætte fra hvilken kant af landet jeg kom, da de ikke merkede nogen særlig dialekt. Jeg har været seks gange tilbage til Norge.

Det var antagelig i oktober 1854, at jeg kom op til Wisconsin, hvor jeg fik arbeide hos en farmer paa Rock Prairie i Rock county, men det varede blot til januar 1855, da farmeren var bleven valgt til sheriff og flyttede til Janesville, og jeg var den som atter var uden bestilling.

Jeg erindrer at noget for mig meget paafaldende indtraf, medens jeg var hos farmeren. Det var en søndags eftermiddag, da hele familien, hvoriblandt undertegnede og en anden arbeidsmand paa omkring 35 aar, sad i dagligstuen og snakkede. Jeg som altid har havt et vist hang til læsning, sad og læste i en stor hog, og fandt der noget, som forekom mig saa merkværdigt, at jeg søgte at henlede den anden arbeidsmands opmerksomhed derpaa og rakte bogen hen til ham, men han skjøv den uden et ord tilbage, hvilket jeg syntes var noget rart. Næste dag sagde datteren i huset til mig: "Du syntes vist det var besynderligt, at manden ikke vilde se i bogen. Sagen er: han kan ikke læse i bog." Dette var for mig en aabenbaring, da jeg aldrig havde hørt eller kunde tænke mig, at et voksent menneske ikke kunde læse i bog; jeg havde aldrig hørt om et saadant tilfælde. Imidlertid har jeg for nogle aar siden hørt om en nordmand hertillands som ikke kunde læse i bog. Naturligvis ved jeg nu, at saadanne tilfælde, blandt andre nationer er meget almindelige.

Medens jeg var hos farmeren maatte jeg, blandt andet, melke kjørene og "huske" maiskorn, og da dette endnu ikke var meget haardt, kunde jeg gnave det af "cobben" og fortære det med største velbehag. Jeg var nemlig bleven noget udhungret under min sygdom i Chicago. Paa samme tid var jeg saa heldig endnu at besidde mine gode norske tænder. Jeg havde

mistet blot en som, da den værkede, blev udtrukket af en grovsmed oppe paa Pedersgjerde i Stavanger, for der var dengang ingen tandlæge der i byen. Af det corn, jeg da spiste, blev jeg saa fed og tung, som jeg aldrig senere har været.

Der blev ogsaa tærsket timotihø paa farmen og nykommeren blev selvfølgelig sat paa værste plads, nemlig bagenfor maskinen, og de, som har havt en saadan bestilling, ved hvad det er.

I Janesville søgte jeg forgjæves at faa noget at bestille. Jeg søgte at komme i skomagerlære, snedkerlære, i børstenbinderlære o. s. v., men uden at det lykkedes. Reiste da op til Madison, hvor det ogsaa gik noget trægt. Jeg traf dog en, som skulde starte en butik i Clinton, nu Rockdale, Wisconsin, og blev der, til han flyttede til et andet sted. Den 19de mai 1855 tog han mig med til Madison, som vi naaede midt paa natten. Han kjørte op til en butikdør, hvor han bankede paa. Døren aabnedes, jeg indlodes og fik leie paa gulvet under disken. I denne butik blev jeg som clerk i 4 aar, indtil forretningen ophørte. Aabnede i 1859 sammen med en amerikaner, som havde været clerk i samme butik, en liden handel i Madison, hvor jeg endnu bor.

Det turde kanske interessere de yngre læsere af "Symra", at høre lidt om skoleforholdene i Norge i min barndom, for 65 a 70 aar siden.

Skolen gik fra hus til hus efter gaardenes størrelse, og skolelærerens aarsløn var 10 eller 12 speciedaler og kost i skoletiden. Undervisningen var udelukkende børnelærdommen. I skolen fandtes ingen grammatik, ingen geografi, ingen historie, ingen regnebog, men Grøgaards læsebog. Jeg erindrer saa godt, da læreren for første gang skulde undervise mig i regning. Paa en tavle, som ikke tilhørte mig, da jeg ikke var saa mægtig paa den tid, satte han tallet 16, som jeg skulde dele i to, hvilket forekom mig at være rent uoverkommeligt. — Jeg har heller ikke senere været nogen mester i tal. — Han merkede nok, at opgaven forekom mig noget vanskelig og sagde da: "Hvis du kan greie det idag saa bør du have præmie." Hvorledes jeg løste knuden, kan jeg ikke erindre.

Eleverne, ialfald en del af dem, begyndte med lidt skrivning i skolen, men vistnok faa bragte det saavidt, at det blev dem til nogen fremtidig nytte. Naar undtages nogle aftentimer i engelsk, tysk og lidt norsk i Stavanger har jeg aldrig havt anden skolegang end den som livet medfører.

De nævnte skoleforholde minder mig om, hvad stortingsmanden Ole Gabriel Ueland selv fortæller om sin tid. Hans moder lærte ham at læse og, for at faa anledning til at lære at regne, fik han i Kristianssand, tror jeg det var, kjøbt tre tavlestykker, som han selv satte ramme paa. Alligevel naaede han frem til at blive af national betydning som lovgiver og vil beholde en fremskudt plads i Norges historie.

Jeg regner mig ikke blandt pionérerne hertillands. Har hverken været med at rydde urskogen eller pløiet prærien, om jeg end paa andre felter ofte kan have taget noksaa tunge tag. Farmarbeide har aldrig faldt i min smag, uagtet jeg var født og opvokset paa landet, men alligevel er der ingen beskjæftigelse som jeg sterkere vilde anbefale til unge folk. Ingen stilling har en sikrere udsigt til et aarvist udkomme og forholdsvis uafhængighed.

Min karriere forresten tør kanske ikke være aldeles ubekjendt. Den har været noksaa prosaisk og ligefrem. Desuden er det ikke min sag, at sige noget videre derom. Jeg skal dog nævne dette: Da jeg kom til Madison, der blev mit fremtidige opholdssted, havde jeg, saavidt jeg kan erindre, omtrent $40 i lommen, hvilket dengang forekom mig ikke at være nogen ubetydelighed.

Halle Steensland.

Dengang det spøgte for Sjur Grinde.

NATURLIGVIS; det er ikke paa moden i vor oplyste tid at tro paa spøgelser og sligt noget. Men at det virkelig spøgte i huset til enken efter Ole Hamre i Noraville, Minnesota, er alligevel en sandhed, som simpelthen ikke kan bortdisputeres. Saa troede ialfald unge doktor Hegge; og deri handlede han som en klog mand. Som man nu skal faa høre, var det netop hans godtroenhed, eller overtroiskhed om man vil, som hjalp ham paafode.

Doktor Hegge havde gjennemgaaet en lægeskole i Chicago; og da han var en barndomsven af presten Helgeson og af et par andre fremstaaende borgere i Noraville, bestemte han sig til ogsaa at slaa sig ned i denne unge by ude paa prærien. Han var dengang en frimodig ung fyr, som troede, at han vidste saa meget, at det var aldeles unødvendigt for ham at tro nogenting.

Han kom altsaa op til Noraville. Han var da saa fattig, som man anstændigvis kan være det. Men han var saa heldig at faa leiet et kontor over Torgersons skobutik uden at betale i forskud; og naar han ikke spiste gratis hos presten, spiste han paa kredit i Klemet Nilsons restauration. Han sov paa en sofa, som med et bord og et par stole udgjorde møblementet i hans kontor; og der sad han dag ud og dag ind og ventede paa patienterne, som ikke kom. Han havde hængt ud et rigtig pent skilt; og i vinduet havde han sat sine fem-sex bøger paa en slig maade, at de saa meget som muligt skulde ligne tredive. Men det nyttede ikke. Patienterne vedblev at gaa til doktor

Johnson, som havde været der et par aar, før den nye doktor kom.

Der var forresten ikke megen sygdom i Noraville. Stedet var saa sundt, at redaktør Bronson af "Noraville Times" gjentagende havde revet af sig den vittighed, at man havde maattet kjøbe en død landstryger nede i St. Paul for at faa gjort begyndelsen til en gravplads i Noraville. De unge norske koner i byen og dens omegn blev vistnok syge temmelig regelmæssig hvert halvandet aar eller saa; men det var en helsig sygdom, gjennem hvilken de fleste klarte sig uden lægehjælp.

Doktor Hegge fik saaledes intet at bestille. Han kunde ikke betale kontorleien; og han var i slig gjæld paa restaurationen, at han ikke havde mod til at gaa derind og spise, naar Klemet selv var tilstede. Ja, han saa sig endog nødsagen til at skrive til Clara i Chicago og la hende vide, at deres bryllup maatte udsættes, til der kom bedre tider. Men saa var det, at han fik høre en haarreisende spøgelseshistorie og troede den; og som følge deraf blev han paa kort tid en holden mand. Dette gik saaledes til:

Der var i Noraville en velstaaende gammel ungkar, der hedte saa meget som Sjur Grinde. Han var en af de første settlere paa stedet og havde kjøbt og solgt land og tjent gode penge paa det; og han havde saaledes god raad til at ta det magelig paa sine gamle dage. Da han ingen slegt havde, boede han tilleie i et værelse ovenpaa i huset hos enken mrs. Hamre. Dette hus havde en uhyggelig historie. Under et slagsmaal var nemlig Ole Hamre uheldigvis blet dræbt af en anden fyllefant, en svenske ved navn Berggren, med hvem han havde disputeret om konsulatsagen og det absolute veto. Og dette drab havde fundet sted netop paa det værelse, som Sjur nu leiede.

Gamle Sjur Grinde var en troskyldig og ærlig sjæl. Han likte ikke akkurat at bo paa et værelse, hvori der var begaaet et mord; thi han vidste meget godt fra Norge, at en mand, som er kommet afdage ved en slig voldshandling, ikke sjelden gaar igjen, og da helst paa det sted hvor drabet foregik. Men paa den anden side syntes han svært godt om netop dette værelse.

Det var saa passelig stort og havde en herlig udsigt lige ud mod det skur, hvori jernbaneselskabet havde sit oplag af kul; og desuden havde huset en vakker beliggenhed mellem en slagterbod og en leiestald. Sjur flyttede derfor ind i det; idet han ogsaa trøstede sig med, at Ole Hamre formodentlig maatte være vidende om, at Berggren nu var at finde paa tugthuset nede i Stillwater.

Gamle Sjur fik imidlertid snart vide, at han havde forregnet sig. Han hørte underlige lyd allerede den første nat han var der i huset; og han kunde tydelig føle sig omgivet af overnaturlige ting. Han vidste, at det ikke kunde være andet end spøgeri; thi han havde tilbragt en glad aften med endel gamle venner og var ikke i den tilstand, at han lod sig skræmme af ingenting. Et par aftener senere fik han troen lige i hænderne. Han kom ved midnatstiden hjem fra Murphys saloon og var da ved usedvanlig godt mod. Han anede intet ondt, før han var næsten oppe ved døren til sit værelse; men der kom et usynligt trold og gav ham et slag lige i panden, saa han styrtede om. Han krabbede sig op og fandt veien ind til sin seng; men spøgelset havde fulgt ham og klyngede sig nu fast til hans fødder og veltede ham overende. "Er det dig, Hamre?" sagde Sjur med skjælvende stemme; han var næsten sikker paa, at han havde at gjøre med den myrdede mand, som naturligvis vilde ha fat i Berggren. Da han ikke fik noget svar, strakte han sig saa lang han var paa gulvet og laa stille for at overveie sagen. Det var ham klart, at disse underlige foreteelser ikke lod sig fortolke paa mere end en maade; og han oplod sin mund for at oplyse Hamre om Berggrens nuværende opholdssted, men sovnede ind før han fik sagt noget.

Spøgeriet fortsattes nu næsten hver eneste kveld, omtrent paa samme maade som med Hans Aanruds bedstefar. Det var ikke nok med, at Hamre selv gik igjen; men han bragte ogsaa andre trold med sig, og spillede Sjur alleslags stygge puds. En nat, Sjur kom hjem noget senere end han pleiede, laa disse utysker udenfor døren og ventede paa ham. En hel hær af dem kastede sig over ham og lagde ham paa flade ryggen i sølen.

Da han kom sig paa benene igjen og vilde slaa fra sig, tog de flugten. Han saa dem aldeles tydelig, netop som de forsvandt rundt gadehjørnet.

En anden nat synkvervede disse onde aander ham, saa det var ham umuligt at finde døren. Han havde set den for et øieblik siden; men nu da han skulde bruge den, var den ikke der. Mrs. Hamre havde hørt noget pusle udenfor; og hun stod op og gik ud for at undersøge, hvad det var. Hun fandt da Sjur staaende der maalløs af skræk, eller hvad det var. Da hun selv aldrig havde set noget spøgeri, mistænkte hun ham for kanske at være lidt fuld. Hun hjalp ham derfor uden videre snak op trappen og ind paa hans værelse; og dermed gik hun fra ham. Men han var saa ilde medtaget af sine grufulde syner og oplevelser, at han ikke engang kunde faa klæerne af sig. De følgende dage var han syg og holdt sig inde. I den tid saa han heller ikke noget spøgeri; og han turde derfor haabe, at Hamre nu havde faaet vide, at Berggren ikke var her, men i Stillwater. Men saa hændte den frygtelige begivenhed, som endelig knækkede modet hos Sjur Grinde og gjorde en ende paa doktor Hegges pengesorger.

Sjur havde tilbragt aftenen paa et hyggeligt værelse bagenfor Murphys ovenbemeldte saloon sammen med sine gamle venner Tveiten og Veum. Tveiten havde nemlig solgt sin farm til Veum; og saa havde de indbudt Sjur til at hjælpe dem med at drikke kjøbskaal. De havde det udmerket koseligt; og det var længe efter midnat, da Sjur gik hjem. Han var dog at kalde for saagodt som aldeles ædru. Alligevel havde han det ligesom paa følelsen, at disse overnaturlige hændelser kunde ventes at gjentage sig inat. Og det viste sig snart, at han havde gjættet ganske rigtig. Da han kom saa langt som til slagterboden, fik han se en mængde taageagtige skikkelser, blandt hvilke han ogsaa drog kjendsel paa Ole Hamre. De spærrede veien for ham, og nogle havde slagterknive og andre farlige vaaben. Sjur var en modig mand; men dette blev ham dog for meget. Han styrtede hen til leiestalden og vilde klatre op paa høtrævet; men hans plageaander trak ham ned og kastede ham til jorden og

satte sig paa ham og for fælt stygt med ham. Da de endelig gik fra ham, orkede han ikke at røre sig af flækken. Da gutten, som sov inde i stalden, kom ud om morgenen, fandt han Sjur liggende paa en bundt hø ved væggen. Gutten meldte det til mrs. Hamre og hjalp hende med at faa gamlingen ind og iseng.

Det var midt paa dagen, da Sjur vaagnede. Han raabte paa mrs. Hamre; og da hun kom op for at se til ham, fortalte han hende, akkurat hvad som havde hændt, og endte med den erklæring, at godt som han ellers syntes om baade hende og kosten, hun gav ham, kunde han dog ikke længere bo i et sligt hus, hvor der var spøgeri og djævelskap, der kunde skræmme en mand fra vet og forstand. Mrs. Hamre havde ikke raad til at miste sin logerende; og hun søgte derfor at berolige ham med den beskedne formodning, at han kanske havde spist eller drukket noget, som han ikke havde godt af. Men gamle Sjur blev yderlig forarget over slig ugudelig tale; han erklærede, at intet i verden skulde faa ham til at opholde sig en eneste nat herefter i huset til en kjærring, som kunde faa det ind i sit trekantede hode, at han havde naaet en alder af fire-og-halvfjerdsenstyve aar uden endnu at vide, hvad og hvor meget han kunde taale at drikke. Trods det at hun ydmyg bad om forladelse, sendte han straks bud efter en hest og kjærre og lod sig og sit kjøre over til Klemet Nilsons norske hotel. Der blev han alvorlig syg, og doktor Johnson blev budsendt.

Ja, doktor Johnson kom straks tilstede; men det viste sig, at han var altfor klog udi egen indbildning. Da Sjur med megen høitidelighed havde fortalt om det stygge spøgeri, begyndte doktoren at le; og da blev gamle Sjur sint og vilde ikke ha mere med en slig tosk at bestille. Klemet sendte da bud efter doktor Hegge, hos hvem han jo havde nogen penge tilgode, og hvem han derfor vilde hjælpe til en liden fortjeneste. Denne unge doktor kom, og viste sig da at være rent uventet godtroende. Han hørte med taalmodighed og dybt alvor gamle Sjurs beretning om de overnaturlige tildragelser og var intet øieblik i tvil om, at det altsammen var sandt. Han forsikrede gamlingen, at disse frygtelige oplevelser vilde ha vetskræmt en mand, som var

mindre modig og resolut. Selv hos Sjur havde de, sagde han, foraarsaget enslags cerebral hyperæmi, der krævede kraftige mediciner.

For en sygdom, som var saa vanskelig at udtale, havde Sjur al skyldig respekt, og han overlod sig ganske i doktorens hænder. De to blev snart meget gode venner. Sjur forstod, at doktor Hegge fuldt og fast troede, hvad Sjur for sin del vidste, nemlig at oplevelserne derborte i huset til mrs. Hamre simpelthen ikke lod sig forklare paa naturlig maade. Derfor blev gamlingen meget glad i den unge mand. Da han om en tid var nogenlunde frisk igjen og kunde være ude, blev han aldrig træt af at fortælle sine venner, hvor udmerket flink doktor Hegge var i sammenligning med dette fæ, som kaldte sig doktor Johnson. Nok er det, at dette ledede til, at Hegge fik en rigtig god praxis og snart var istand til at reise ned til Chicago og hente sin Clara. Hun og Sjur blev ogsaa gode venner; og da gamlingen blev syg for sidste gang, hjalp hun sin mand med at pleie ham, indtil han havde stridt ud. Kort før han døde, lod Sjur Grinde sit testamente skrive af presten Helgeson; og da det blev aabnet, maatte endog doktor Johnson indrømme, at det sommetider er dumt ikke at tro paa spøgelser.

Peer Strømme.

En reise til Minnesota i 1856

og dannelsen af Christiania-settlementet.

DET var sommeren 1855, at mine forældre med sit emigrantgods kom kjørende efter den bekjendte "Planke-road" fra Milwaukee til Ruh ved Muskego Lake. Den var omgiven af uoverskuelige myrstrækninger, hvor der baade nat og dag opførtes et virvar af uhyggelige konserter. Strax efter fremkomsten blev vi angrebne af klimatfeber, der bragte os alle tilsengs. Efter 14 dages sygeleie døde min mor, mens nogle af familiens medlemmer paa grund af feberen ikke var sig tabet fuldt bevidst. Andre blev ledet hen til døren og fik se, at den kjære hedengangne førtes hen til den kirkegaard, der omgav Muskegos gamle kirke. Dette kolde og mørke favntag har vistnok mange af vore landsmænd erfaret i Muskego, som ikke med urette er bleven kaldt nordmændenes vuggested i Amerika. Dog kunde hverken sorg, savn eller farer bringe os til at opgive det maal, som engang var blevet gjenstand for vor stræben; ellers syntes modgangen at have naaet højdepunktet ved den kjære ægtefælles og moders bortgang, netop da man allermest kunde behøve hende.

Vi havde bestemt os til Minnesota. Maalet var engang opstillet og der maatte gjøres, hvad gjøres kunde, for at naa det. — En livsglad gut havde paa en med rimfrost bedækket glasrude i det hjem, som familien forlod i Norge, skrevet ordet A m e r i ka, mens aftensolens glød trængte sig frem i hver bogstav. Denne lysende indskrift fyldte sindet med lyse forhaabninger om en bedre fremtid trods alle tunge tilskikkelser.

Efter en ti maaneders ophold i Muskego blev der vaaren 1856 truffet adskillige foranstaltninger, der var paakrævet for at kunne foretage en udvandring til vesten. Jeg husker, da far engang havde været i Milwaukee, at en farmer, som fulgte ham — hans navn var Leine — udtalte: "de e goe greier alt me ha kaupt."

De digre og tunge jernkjeder, som var beregnet paa at kunne holde for en "nybræksplog", der skulde trækkes af 4 til 6 par oxer, gav stærke mindelser om livets alvor. Disse vældige kjettinger drog en ned fra fantasiens verden, hvor man tidligere som en sommerfugl havde nippet af ethvert blomsterbæger. Gryder og kaffekjedler med tilbehør blev ogsaa kjøbt og anbragt i de to jernbeslaaede amerikanske vogne. Naar saa "vognboxen" blev forsynet med de fornødne buer, hvorover der spændtes lærred eller seildug, da fik indbildningskraften ogsaa næring og nyt mod og fyldte ens bryst med længsel efter det foresatte maal. Vi længedes ud paa vidderne, de umaadelige græsgange, som vi havde læst om i breve hjem til Norge, men hvis omfang og produktionsevne dog var ubekjendt. Saa blev der sat 2 spand oxer foran den ene vogn og 1 foran den anden — oxer med store horn med messingknapper paa.

Den karavane, som nu stevnede mod Minnesota, bestod af Petter Hendriksen Ruh med familie fra Eidsvold, Johan Loe med familie fra Ringsaker, Johannes Thorbjørnson Leine fra Wisconsin, brødrene Ole og Stefan Thoreson fra Hadeland, Christian Husevoln med familie samt Lars Johnson med familie fra Telemarken. Naar dertil kom 8 a 9 "prærieskonnerter" (vogne med seildugsbetræk) og en 50 stykker kvæg, vil man snart kunne skjønne, at det blev en lang karavane, og den vakte heller ikke liden opmerksomhed. Vognene var saaledes indrettede, at de paa ubestemt tid kunde tjene som opbevaringssted for proviant og dels tjene som spisestue og sengeværelse.

Afstanden mellem Muskego og reisens endepunkt var ca. 400 mil. Denne strækning blev tilbagelagt paa 4 ugers tid uden noget som helst nævneværdig uheld. Den ældste søn til Christian Husevoln kjørte sin vogn med et spand oxer foran og an-

saaes dygtig baade som tolk og som en mand med skarp retningssans. I tillid hertil fulgte de andre trofast i hans spor. Naar hensyn tages til de ofte sparsomt befærdede veie, gik reisen over forventning. Heller ikke frygtede man for overfald, hverken af rødhuder eller rovdyr. Pistoler og geværer var vist ingen udrustet med. Traf man paa nogenlunde velopbyggede huse, begyndte man i fantasien at bygge huse, grave brønde og plante frugttræer ved siden af nydelige elvedrag. Saaledes kunde vi selv skabe os de deiligste *fata morgana*. Fantasien kan jo male billeder baade af bølgende agre og deilige græsgange; men naar virkeligheden med nybyggerlivets mangehaande krav og trængsler stirrer én lige ind i ansigtet, da viser det sig i regelen anderledes. Det fik ialfald hele dette reiseselskab med høist faa undtagelser erfare.

Det kunde være morsomt at opfrikse i erindringen det mest interessante ved denne karavane. Den lange, lange række af kreaturer var til lige saa megen hygge, som den var til nytte. Det kjække hornkvæg med sine bevægelige øren kappedes om at gaa i spidsen. Ungkvæget gjorde nu og da sine kaade spring paa den grønne vang, som blev det anvist til middags- og aftenhvile. Fandt de en klar bæk eller et kildevæld paa sin lange færd, saa kunde de udvise en tilfredshed, som det var morsomt at iagttage. De kjør, der var forsynet med bjælder, gav ikke noget efter, især da de blev indøvede i den uendelige marsch. Enkeltvis betragtet syntes de at være mere tilfredse end de, der ledsagede dem. Rene og vel dressert gik de sin vei fremover, mens de, som eiede dem, kunde have trængt baade mere renlighed og stilfærdighed. For at faa lette sine store yver, havde melkekjørene gjerne været villige til at vederkvæge hele husholdningen ved hvert maaltid.

Undertiden indtraf der ogsaa et og andet, som uvilkaarlig bragte tanken tilbage til sæteren derhjemme paa de norske fjelde, hvor budeien med taarer ofte maatte savne sine kreaturer, men atter fyldtes med glæde og tak, naar bølingen blev gjenfunden. Vi kunde vistnok ikke glæde os i det sterke ekko som derhjemme blandt de stille tjern og dybe dale, men vi fik allige-

vel ret som det var høre den samme vanlige lokken paa kreaturerne. Da vor buskap saaledes en aften savnedes, blev der en ihærdig søgen vidt og bredt. Under et vældig tordenveir hørte vi pigernes kauen og lokken paa det ukjendte sted, som var valgt til nattekvarter. De lyttede, græd og lokkede, men kunde hverken høre ekkoets gjensvar eller nogen bjeldeklang. Derimod kunde de i skovens stilhed se himmelen som et flammehav, hvor lynet viste sig ganske anderledes vældigt end i Norge. Dette saa trist ud, for at miste kreaturerne vilde være en meget alvorlig affære for os alle. Sent om kvelden gjenfandtes imidlertid hele flokken, og efterretningen herom hilstes med jubel; nogle tog sine spand og melkede, andre sang af glæde og gjorde forberedelser til hvile og søvn efter dagens stræv og ængstelse. Det begyndte ogsaa at klarne paa den vestlige himmel, de tunge tordendrøn lød fjernere og fjernere, og snart laa hele leiren i dyb ro.

Men dette tab og gjenfinden af kreaturerne gav nyt haab og mod for alle. Næste morgen bevægede toget sig atter fremover ukjendte og tildels næsten ufarbare veie. Vi glædede os mere end nogensinde før i de gjenfundne kreaturer. Alt syntes at gaa saa let den Dag, selv om solheden var trykkende. Vi kom ofte til et vandingssted, hvor tørsten blev slukket. Oppe i en bakkeskraaning fik vi øie paa et vandspring, og lidt nedenfor var der et af naturen udhullet basin, som fyldtes af hint væld. Flere lagde sig ned for i dybe drag at drikke af det klare vand; men idet de følte sig saa opfrisket, fik de ogsaa se en afspeiling af sine ansigter, og det var sikkerlig første gang paa lang tid, de havde havt anledning til at speile sig. Ret som det var, istemte ungdommen en sang. Trækoxerne gik sin jævne gang under driverens høirøstede kommando og enkelte knald af svøbesnerten.

Af de byer, vi reiste igjennem, kan især nævnes Madison, Prairie du Chien og McGregor. Det var en behagelig afvexling at fare gjennem Madison, som da lignede en ubetydelig flække i forhold til, hvad den nu er. Endnu mere interessant blev det at betragte Mississippiflodens blanke vande, der endelig laa smi-

lende foran os. Vor tolk og fører syntes ikke at være oplagt til at give nogen grei besked om flodens løb mellem de mange forhøininger, blandt hvilke den slyngede sig. Han talte om "røveren", som det nu gjaldt at komme over. Men nok er det: dens glinsende vandflade mindede mig om Vormen fra Eidsvoldbakken til Minne i Norge, hvorom der altid hørtes en gjængs strofe:

"Du faar vente en liden stund,
før du kommer over Eidsvolds sund."

Saaledes gik det ogsaa her. Vi maatte vente længe paa en færge, der i flere vendinger førte os over denne merkværdige flod, der dog er lige venlig, hvormange tunge byrder den maa bære.

Da vi saa endelig var færdige med den gradvise stigning forbi mange stup og kom op paa sletterne, paa Mississippis vestside, i Iowa, blev der samtale om landets beskaffenhed og de mange bjerge og ujævnheder, vi havde seet langs Mississippis bredder. Nogle ytrede endog den formening, at der maatte have staaet en tvekamp mellem jætter og aser, før de blev enige om, hvor floden endelig skulde faa sit leie. Men vi fik snart høre, at guden Thor havde afgjort sagen ved et slag af sin vældige hammer. Og saa udspandt der sig vidtløftige drøftelser om landet, som nu laa foran os. Dog alle blev enige om at "reise forbi" til Minnesota. Men naar man tænker paa, hvor lidet kyndige og fremsynte man var med hensyn til de landstrækninger, som her vragedes, da man gjerne vilde faa fat i skog- og "aabningsland", saa er det at beklage. Man maa i denne forbindelse tænke paa eventyret om hunden, som ilede afsted over bækken, slap kjødstykket og greb efter skyggen. Hvad kunde det være, som drev disse landsøgere fremad uden at vige fra det engang satte maal? Det var ikke nogen ubønhørlig skjæbne, men kun en forudfattet bestemmelse om at reise forbi, reise derhen, hvor de kunde finde skog, og hvor de mente sig befriede fra præriebrand, hvis gruopvækkende røde skjær ofte kunde sees i det fjerne. Vistnok følte de sig tilfreds

med, hvad de saa og alt havde seet af Amerika, men de maatte følge sin engang vedtagne reiseplan. Kreaturerne syntes heller ikke at blive trætte; de ilede afsted henover de ukjendte vidder. Naar man derfor lader tanken dvæle ved denne underlige færd, saa kan den i en vis henseende sammenlignes med de gamle nomader i østen eller med lapperne i norden. Disse folk vilde heller ikke fortabe sig i mangfoldigheder, men til maalet skulde og vilde de.

Og saa begynder vi at nærme os Minnesota. En og anden gang kunde man merke, at der var forskjellige meninger og tildels skarpe modsigelser, men efter førerens anvisning drog vi videre fremover Iowas deilige prærier. Han, som reiste foran, blev udspurgt om alt, der angik reisen og det sted, vi skulde til. og hvad han sparsomt fortalte, ansaaes for at være uimodsigeligt. Han var — saa mente vi — indehaver af al fornøden visdom: kyndighed i det engelske sprog og kjendskab til landet. Saadan opfatning var da almindelig om en mand, naar han havde været i Amerika en tid, mens vi andre var uerfarne hjemmefødinger og fik derfor ogsaa leilighedsvis høre, at vi var "grønne". Vi blev saaledes underviste om, at da vi var komne over Mississippi river, var vi i Iowa og nu snart nærmede os grænselinien mellem Iowa og Minnesota. Her mente flere at faa se store stolper, der paa norsk vis skulde angive baade retning og veiens længde. Men nei, de var nok usynlige, og vi fortsatte reisen over de uoverskuelige sletter, hvor landet kunde blive opdyrket med meget mindre arbeide end det sted, hvortil vi reiste og slog op vor bopæl.

Efter flere undersøgelser af land, blev vi enige om at slaa os til ro i Dakota county, Minnesota, en 25 mil fra Hastings og 3 mil fra Vermillion river. Her var 3 norske familier, Juul Knudsen fra Valders, Petter Sampson fra Voss og Ole Thoresen fra Hallingdal. Dette sted blev siden ***Christiania-settlementet***.

Det første, man nu maatte gjøre, var at rydde væk det næsten uigjennemtrængelige krat, saa der blev plads for vogne og ting, som man havde ført med sig. "Covervogn" var det

eneste husly til langt ud paa høsten 1856. Som allerede antydet havde vi reist forbi meget penere land end det, der nu toges i besiddelse. Man klagede over, at der ikke blev taget det tilbørlige hensyn til landet omkring Cannon Falls og Rochester, ligesom man følte sig skuffet ved at reise forbi andre steder, hvor store strækninger af godt land laa brak og ventede paa oprydning, der krævede mindre sved og anstrængelse. Der, hvor man nu skulde tage fat, var det vistnok "aabningsland", men skogen kunde paa ingensomhelst maade tilfredsstille de fordringer, der blev stillet til den. Ved nærmere eftersyn, kunde man i den ellers rige jordbund neppe finde en "square rod", hvor der ikke var store egerødder under den ofte nedbrændte smaaskog. Indianerne havde sørget for at træer og løv blev bortrydet ved de præriebrande, som saa ofte indtraf. Deres jagtliv blev derved betydelig lettet, og ilden drev rensdyrene[1]) sammen, saa de kunde fældes i hobetal. Havde træerne altsaa paa grund af denne brand ikke faaet voxe frit opad, saa havde rødderne udbredt sig saa meget mere. Dog fandtes store strækninger af slaatteland, hvilke aabnede gode udsigter for foder til vinteren. Der maatte ogsaa sørges for næringsmidler og det skeede ved at kjøre hø til Hastings eller St. Paul, hvor man kunde faa byttet til sig det fornødne. Alt var dog i høi pris, og penge var sjeldne, ialfald for de flestes vedkommende.

Havde man nydt gode dage under reisen, saa var der nu meget tungt arbeide med rydning, opførelse af høist primitive huse for folkene og nogle midlertidige skur for kreaturene, der var saadanne trofaste ledsagere paa den lange reise. Man grebes af sorger og bekymringer, som før havde været ukjendte. Der var ikke alene hjemve, idet man følte savnet af de faste hjem, som man havde forladt i Norge, men de mangfoldige ængstelser paa grund af lidet eller intet bekjendtskab med de nye forhold og omgivelser i det hele. Man saa tilbage paa reisen fra Muskego til Christiania-settlementet med vemod. De lykkelige, uvirksomme dage hørte nu til de svundne oplevelser, som nu

[1]) Cariboo, det amerikanske rensdyr.

med fornøielse fremkaldtes i erindringen. Man saa tilbage paa reisen som et behagelig havblik, der gik foran den storm, som nu idelig for hen over "nykommerne".

Ved siden af alt arbeide med oprydning af nyt land og alt, som stod i forbindelse dermed, var der en uafladelig jagt efter kreaturerne. De var uroligere end nogensinde før; ogsaa de følte savnet af at blive skilt fra den buskap, hvormed de var blevne fortrolige under vandringen. Man maatte gjentagende opsøge dem, og de kunde undertiden være borte i flere dage. Mens kvæg og myg forfulgte dem med sin braad, var der intet gjærde, som forhindrede flugten. Naar alle disse ting lægges sammen med nybyggerlivets øvrige trængsler, saa forstaar man, at der ikke skortede paa gjenvordigheder. Det er ikke mulig for den opvoxende slægt at gjøre sig en nogenlunde klar forestilling om, hvordan livet da artede sig paa de forskjellige omraader, eller hvilken gabende kløft der er mellem den kræsne og nydelsessyge nutid og nybyggerlivet for 50 eller 60 aar tilbage i tiden. Havde man havt nogen tanke om, at nybyggerlivet skulde medføre en saadan mangfoldighed af trængsler og bekymringer, ja da vilde man have betakket sig for Minnesota. Dertil kom vinteren med kulde og snefog. Da skulde der hugges og kjøres gjærdefang, hvormed større eller mindre stykker af opryddet land skulde indhegnes. Der kunde ikke være tale om at faa en "quarter section" indhegnet, ikke engang en "forty"; det gik i det hele taget langsomt med opdyrkningen af "aabningsland", hvorom tanken saa længe havde bevæget sig. Der hengik flere aar før man kunde faa dyrket saadanne agre med poteter, mais og hvede som andre, der havde taget prærieland, gjorde paa et aar. Men ligesom flid og udholdenhed kan overvinde uoverstigelige hindringer, saaledes vil lyse forhaabninger om bedre tider hjælpe til at naa maalet. Saadan gik det ene aar efter det andet; haabet opgav man ikke, men det var som om det, hvorefter man søgte at gribe, ligesom gled bort.

Da næste sommer endelig kom, kunde der plantes paa saa store agre som aldrig før. Alt spirede og stræbede opad, hvil-

ket bidrog til at dyrkningsplanerne blev lagt efter en større maalestok. Dertil var der en stadig indflytning i vort settlement eller nybygd. Der kom flere nykommere fra Eidsvold og andre steder i Norge, deriblandt Gulbrand Christoffersen, far til to præster i den forenede kirke, Ole Olsen Mohn, Ole Elstad, Gunder Christoffersen, Andreas, Lars, Martin, Carl, Anton Christensen, Hendrik Prestbakken, John Kapaasen, Ole Strand, Nikolai Peterson, Hans Davidson, Gulbrand Lien, Ole Hermanson, Martin Jerdal. Med denne stadige vext og forøgelse fulgte lysere udsigter og større hygge. Blev der flere arbeidskræfter, saa kunde der ogsaa dyrkes større og større strækninger for hvert aar. Man søgte at samle mere hø for salg til forskaffelse af landbrugsredskaber og det, som krævedes for husholdningen.

Hastings og St. Paul var da de fornemste markedspladse. Minneapolis var kun en liden by. Da den høie bro blev spændt over Mississippi fra Øst- til Vest-St. Paul, kunde ogsaa dette foretagende, som vakte stor beundring, give et stød fremad for Christiania-settlementet. Dette dristige staalværk, der hvilede paa kolossale buer og søiler, skabte drømme om større drift og fremgang. Nok er det, man begyndte at længes efter den tid, da oxer og hølæs kunde afløses af heste foran hvedelæssene, som skulde føres over denne vældige bro.

Men hvedeavlingen skaffede ikke stort udbytte i de første aar. Vel ansaaes det for at være en stor begivenhed, da træskemaskinen ventedes, men den var kun en hjemmelavet indretning. Vistnok blev baand efter andet af den tørre lo opskaaret og ført ind under "cylinderen", men at udskille hveden fra avnerne formaaede den ikke; det meste forblev i halmen. Træskningen maatte alligevel betales fuldt ud, folk og heste underholdes og det hele aars avling kunde ikke dække udgifterne. Altsaa blev den grøde lidet at leve af, og endnu mindre blev der at føre med hester over den høie bro med sin mægtige bæreevne. Derfor vedblev oxen fremdeles at staa i tjenesten, og den bragte tilsidst nybyggeren ind i gode kaar, mens hesten, der

hvor den anvendtes for tidligt, holdt folket nede i fattigdom og gjæld.

Modet knækkedes dog ikke ved de gjentagende skuffelser. Man fik se og høre, hvad andre farmere havde gjort i retning af jordbrug og kreaturavl. Heraf drog man sine slutninger. Kunde amerikanerne nede paa prærien faa rig afgrøde, saa kunde vel ogsaa andres sved og arbeide blive belønnet.

Der var dog hø at sælge, men heller ikke alle udgifter kunde bestrides derved, for i den tid kostede en tønde mel fra 9 til 11 dollars. Hvis der fandtes mel og salt i huset, kunde man nok faa vildt til mangen god og velsmagende steg. Der var ikke alene hare, quail og partridge, men ogsaa rensdyr. En vinter, da der var høi sne, indtraadte der tøveir, og der dannedes en haard skare, hvorpaa man kunde bevæge sig med stor lethed, mens rensdyrene blev siddende fast i sneskorpen. Ved at bruge klubben paa de hjælpeløse skabninger, fik man en god forsyning af kjød. De *hvide* kunde altsaa i denne fangst vise omtrent samme behændighed som de omstreifende horder af indianere. Disse var dog allerede blevet noget civiliserede, saa de en og anden gang tittede indom og forholdt sig noksaa venlige, især naar de fik lidt tobak og flesk. Men deres civilisation var vistnok bare frembragt ved Onkel Sams krudt og kugler.

Jeg erindrer endnu saa godt, at vi en kold vinterdag fik besøg af otte rødhuder med ladte geværer, hvis hane stod spændt. De vilde rimeligvis være færdige til at fyre, saasnart de fik øie paa noget vildt. Min far gik hen og spændte hanen ned, men de trak den strax op igjen. Derefter sad de i ro og varmede sig. En anden gang, kom en høi, rank og bredskuldret indianer med et bælte om livet, og i dette bælte, var stukket store knive, særlig husker jeg, der var en lang dolk. Med tatoveret ansigt og fjære paa hovedet havde han et skrækindgydende udseende, og vi blev siddende urolige og iagttage hans bevægelser. Vi blev ikke lidet overvældede af frygt og angst, da han trak ud af sit belte den fæle dolk, men det var blot for at skrabe sne og is af sine sandaler og renskindbuxer, der var prydet med flere gule og røde fryndser. Han kunde have myrdet os alle!

Indianernes mordlyst brød dog frem noget senere og rygter blev udbredt derom, hvilket greb hele befolkningen i Christiania-settlementet med forfærdelse. Man glemte derved nybyggerlivets savn og fattigdom; thi nu gjaldt det liv og død. Der kom efterretninger fra Mankato og New Ulm, hvor de havde forsøgt paa at tilfredsstille sin hævn paa de hvide, men de blev grebne og hængt i galgen. Gjentagende udbredtes rygter om disse grusomme fienders anmarsch, og det havde den virkning, at man i aftenens stilhed stod og lyttede med bankende hjerte. De stakkels ubevæbnede nykommere syntes at høre larm i det fjerne og begyndte derfor at væbne sig med biler, øxer, forker o. s. v., men ingen kom, og man slap at gjøre brug af disse vaaben i forsvarsøiemed. Og de havde nu ogsaa nok at staa i alligevel. Snart kom de igjen til ro og kunde tage fat paa jorddyrkning og indhegning af sine marker.

Settlementet forøgedes stadig ved indflytterfolk fra forskjellige bygder i Norge, især fra Eidsvold. Ved siden af Christiania har eidsvoldingerne faaet et postaabneri, som kaldes Eidsvold.

Men hvormeget man har talt om Eidsvold, saa har eidsvoldingen i Christiania-settlementet dog ikke magtet at gjennemføre den opgave at faa det saa vakkert som hjemme i Norge. Ikke desto mindre er der foregaaet en gjennemgribende forandring med den stadig voxende velstand. Gode veianlæg, bølgende agre, frugttræer og opadstræbende kirketaarne vil man nu finde, hvor der før var et vildnis. Den opvoxende ungdom kan have godt af, nu og da, at prøve at forestille sig, hvad vore pionérer ved flid, sparsomhed og et ihærdigt arbeide har formaaet at frembringe. De golde egne, som fra arilds tid havde ligget brak, er forandret til en frugtbar have, der breder sig ud for den besøgende som et kongerige.

M. P. Ruh.

Bognotiser.

Norske Folkeskrifter heder et overmaade fortjenstfuldt oplysningsforetagende, som Norigs Ungdomslag og Student-Maallaget i Kristiania har sat igang. Det er nu omkring syv aar, siden de to lag begyndte at sende ud disse smaa grønne hefter, og siden er det gaaet slag i slag; det sidste, som til dato er udkommet, bærer numret 46. De forskjelligste emner fra aandslivet og det praktiske liv behandles i disse smaaskrifter: kunst og literatur, historie og folkedigtning, politik og samfundsspørgsmaal, sundhedsvæsen og prydkunst i hjemmet, naturvidenskab og jordbrug o. s. v., o. s. v. Gjennem alle disse smaaskrifter — der bærer de bedste forfatternavne paa titelbladet — dirrer der en dyb national streng, og hovedsummen af hele den lange række kunde udtrykkes slig: Lær dit folks historie, dets digtning og dets sprogs udvikling, lær at kjende dets store og gjæve mænds liv og gjerning, lær at pleie din sundhed, at smykke dit hjem med smag, om det er aldrig saa tarveligt, og lær at tage dig ordentlig af de nærmeste praktiske opgaver paa din gaard. For materiel velstand og aandelig velstand maa gaa haand i haand; da først blir du et lys for din fjord og din bygd. Og det er et veltalende vidnesbyrd om den norske ungdoms læselyst og kundskabstørst, at disse smaa oplysningsskrifter har faat saa stor udbredelse. De fleste af dem er udkommet i flere oplag — i fra 6000 til 32,000 exemplarer; indtil den 1ste mars iaar var der ialt strøet henimod 250,000 exemplarer af disse udmerkede smaaskrifter ud over det ganske land.

Men endel af disse "Norske Folkeskrifter" burde, naar ret var, faa forholdsvis lige saa stor udbredelse blandt norsk ungdom her i Amerika. Derfor er det, vi henleder opmerksomheden paa dem her i "Symra".

Det er da først og fremst den paabegyndte række af biografier og karakteristiker af fremragende mænd, som hver paa sin vis har været med at skabe det nye Norge, vi her tænker paa.

Den første i rækken af disse var Arne Garborgs lille bog om **Ivar Aasen.** Paa 24 sider faar man her en god karakteristik af den merkelige ophavsmand til den nye, norske sprog- og nationali-

tetsbevægelse, der har øvet slig omskabende indflydelse i Norge og har havt en rækkevidde, som kun de færreste paa denne side havet har fuld forstaaelse af den dag idag. Da der her behandles et emne, hvorom der i over en menneskealder har staaet heftig strid i Norge, er det tilgiveligt, at Garborgs klare fremstilling her og der har faaet et svagt polemisk anstrøg.

Den næste var en liden bog om **Sophus Bugge og Mytegranskningarne hans,** skrevet af den kyndigste mand i Norge paa dette omraade, professor Moltke Moe. Senere fulgte Oddmund Viks livsskildring af **Ole Bull,** eventyrprinsen, som spillede Norges navn ud over den ganske verden. Dernæst Lars Eskelands skildring af **Elias Blix** og norsk salmesang, Anders Hovdens livsskildring af digteren **Per Sivle,** Vetle Vislies lille bog om **Aasmund Vinje** og prof. Gerhard Grans om **Johan Sebastian Welhaven,** som foreløbig er den sidste i rækken. Men den vil forhaabentlig bli meget, meget længere.

Disse smaa monografier over fremragende personligheder i det nye Norge kan vi ikke noksom anbefale til norsk-amerikansk ungdom — ja voxne med. Der er jo svært smaat om tid her i Amerika, og det er ikke alle, som kan finde tid til at binde an med f. ex. Vislies store verk om Vinje, eller Oddmund Viks endnu større om Ole Bull, eller Arne Løchens atter endnu større om Welhaven — allesammen udmerkede verker forresten — men med disse smaa folkeskrift-hefter med sin letlæselige, oversigtlige og aandfulde fremstilling kan enhver binde an, som overhovedet nærer nogen interesse for vort fædreland, dets store mænd og dets aandsliv. Og prisen skal saa vist ikke skræmme nogen: fra 10 til 30 øre pr. hefte; saaledes kommer selv de dyreste hefter, som f. ex. Hovdens 56 siders bog om Sivle, neppe paa over 10 cents her til lands.

Ved ialfald én af vore høiere norske skoler her i landet — hvor man jo beskjæftiger sig noget med norske emner af denne art — har de modnere elever anskaffet sig disse smaahefter, og flere vil sikkerlig følge efter, naar de først blir opmerksomme paa dem.

Men foruden den ovennævnte række af smaa norske monografier behandler "Norske Folkeskrifter" mange andre meget interessante emner. Der er saaledes en hel række skrifter om norsk folkekunst og smagfuld udsmykning af hjemmet med smaa og enkle midler: "Gjer heimen din fager" af den svenske forfatterinde Ellen Key; "Norsk Klædebunad" af fru Hulda Garborg; "Kunst og Arbeid i Heimen" af Sven Moren; "Kvinnearbeid" af fru Karen Grude Koht; "Farge og norsk Folkekunst" af kunsthistorikeren Andreas Aubert og "Gamalnorsk Prydkunst" af den bekjendte træskjærer fra Hardanger Lars Kinservik og dr. Halvdan Koht. Der er to samlinger med norske folkeviser med en udredning om visedansen af fru Hulda Garborg, og der burde snart komme flere lignende samlinger; der er "Norsk Maalsoga", en overordentlig grei og interessant udredning af det norske sprogs udvik-

ling, af prof. Marius Hægstad: der er et par skrifter om vort frendefolk paa Island og Færøerne: "Bokavlen paa Island i vaare Dagar" af Islændingen Bjarni Jonsson — en bog, som for nærværende er udsolgt, men som forhaabentlig snart kommer i nyt oplag — og "Fraa Færøyarne" af færøingen J. Paturson. Denne bog er særlig interessant derved, at der er færøisk text paa den ene side og norsk oversættelse paa den anden, og man forbauses over den store lighed der er mellem færøisk og norsk landsmaal. Der er "Kongeriget Norges Grundlov", som den lyder efter de sidste forandringer den 19de august 1908. Og der er tre overmaade interessante og oplysende skrifter: "Fred og Forsvar", "Det fredlyste Grensebeltet" (den nøitrale zone) og "Nationalt Sjølvstende og millomfolkelegt Samarbeid", alle af professor N. Gjelsvik.

Og der er endnu mange flere skrifter i denne samme række; her er ikke plads til at regne dem op alle. Men som sagt: det er ikke dyrere bøgerne; man kan lige saa godt anskaffe sig hele rækken, og man vil faa sig en hel liden bogsamling — og en værdifuld bogsamling — for en meget billig penge. Det eneste, man maaske kunde udelade, er en række landbrugsskrifter, som vistnok kun er beregnet paa norske forholde og saaledes neppe kunde faa anvendelse her.

Som det fremgaar af de nævnte titler er alle "Norske Folkeskrifter" skrevet paa landsmaal, men dette skulde ikke være nogensomhelst hindring for deres udbredelse her.

* * *

Det i forrige hefte af "Symra" bebudede nye norske tidsskrift **Maal og Minne,** norske Studier, er nu udkommet med sit første hefte og gir store løfter om, hvad man kan vente sig af dette skrift for norske folkeminder, eller som vi paa engelsk kalder det folklore. Skriftet — der udgives af Bymaalslaget i Kristiania og redigeres af Sophus Bugges unge, lærde og begavede discipel og efterfølger som professor i gammelnorsk filologi Magnus Olsen — formulerer selv sin opgave saaledes:

"Det skal bringe bidrag til belysning af norsk aandsliv fra de ældste tider til vore dage. Sprog og sprogminder af enhver art (saasom stedsnavne), den skrevne literatur, folkedigtning og folkemusik, bonderet, folketro og folkemedicin, alt som i ord og billed gjemmer minder om gammel skik og levevis i by og bygd — alt dette vil kunne behandles i "Maal og Minne". — "M. M." vender sig derfor til alle, som interesserer sig for norsk historie i videste forstand. Det vil gjøre krav paa at være et videnskabeligt tidsskrift, som fremdrar og bearbeider nyt stof eller fremstiller kjendte forhold i nyt lys. Men paa samme tid skal artiklerne være almenfattelige og letlæselige."

Dette er jo et program, som burde appellere til enhver norsk nordmand, hvor han end bygger og bor, og begyndelsen skuffer, som sagt, ikke de store forventninger, hvormed dette foretagende har været imødeseet.

Heftet indeholder tre store og hver paa sin vis lige udmerkede artikler: Professor Moltke Moe behandler i et aandfuldt essay "Det mytiske Tænkesæt", hvori han forklarer, hvordan de første spirer til myter og eventyr er skabt af den primitive fantasivirksomhed, og anfører mange illustrerende exempler herpaa.

Udgiveren, prof. Magnus Olsen, har som sit bidrag optat sin tiltrædelsesforelæsning ved universitetet i fjorhøst, "Fra gammelnorsk Myte og Kultus", en overordentlig fængslende tolkning af eddadigtet "Skirnismaal".

Kandidat Knut Liestøl behandler i en meget interessant afhandling den gamle folkevise om "Dei tvo Systar", hvoraf der findes et stort antal varianter baade i England og i alle de nordiske lande. Liestøl giver en udførlig analyse af disse forskjellige varianter og kommer til det resultat, at visen oprindelig er digtet i England eller Skotland, har derpaa kløvet sig i to versioner, hvoraf begge ad forskjellige veie er kommet til nordlandene, én til Norge med Island og Færøerne og den anden til Danmark. Hr. Knut Liestøl er, saa vidt vides en "ny mand", men han viser sig at være en folklorist af rang, og vi vil sikkerlig snart faa høre mere fra ham. — Heftet afsluttes med en række breve fra Sophus Bugge til Svend Grundtvig, der viser, hvordan den norske og danske folkeviseskat havde knyttet et varigt venskabsbaand mellem de to forskere.

Men fortsættelsen af "Maal og Minne" vil vist ikke staa tilbage for den udmerkede begyndelse. Her er hvad der stilles i udsigt for de følgende hefter: prof. Alexander Bugge vil skrive om "Sagn i Norges ældste Historie"; komponist Catharinus Elling om "Norsk Folkemusik"; prof. Hjalmar Falk, "Norsk Sprog"; Prof. Gerhard Gran, "Nyere norsk Literatur"; doktor F. Grøn, "Norsk Folkemedicin"; docent Bengt Hesselman, Upsala, Prof. M. Hægstad og dr. Amund B. Larsen vil alle skrive om norske bygdemaal; prof. Moltke Moe, "Norsk Folkedigtning"; dr. Axel Olrik, Kjøbenhavn, "Mytologi"; stud. philol. Fr. Paasche, "Olaf Liljekrans, et Bidrag til Studiet af Ibsens Forhold til vore Viser og Sagn" og prof. A. Torp, "Norske Ordforklaringer".

"Maal og Minne" fortjener stor udbredelse — hvad det ganske sikkert ogsaa vil faa. Og da Bymaalslaget staar bag foretagendet, er der ingen fare for, at det vil vederfares samme vanskjæbne som dets — forøvrigt noget anderledes anlagte — forgjænger "Norvegia". Ogsaa blandt interesserede norskamerikanere vil det nye tidsskrift sikkerlig lidt efter lidt faa en fast stok, og det er at haabe, at det snart kan se sig udvei til at gaa til en udvidelse, saa vi kan faa flere hefter om aaret.

Skriftet udkommer med tre hefter om aaret, og de udgjør tilsammen et bind paa 160 sider. Man faar det ved at melde sig som medlem af Bymaalslaget, som koster $1.50 om aaret, og man faar da, foruden tidsskriftet, ogsaa de øvrige skrifter, som laget udgir. Men norskamerikanere kan ogsaa subskribere paa "Maal og Minne" alene, og det koster da kun $1.00 om aaret, frit tilsendt. "Symra" skal gjerne — uden noget vederlag for bryderiet — expedere bestillinger paa "M. M.", ellers kan det bestilles direkte hos H. Aschehoug & co. i Kristiania.

* * *

Endelig ser det ud til, at der skal bli alvor af med at ta fat paa en nogenlunde systematisk udgivelse af **norsk folkedigtning**, saa folket kan faa tilbage i sigtet og bearbeidet skikkelse den rige skat, som saa længe har ligget nedlaaset i nogle lærde forskeres skrivebordsskuffer.

Netop i disse dage har stortinget, paa forslag af T v e i t e n fra Telemarken, enstemmigt bevilget indtil 2000 kroner til "indsamling og bearbeidelse af norske folketraditioner", og det er forudsætningen, at disse penge skal bruges til arbeidshjælp for professor Moltke Moe og anvendes efter samraad mellem ham og kirkedepartementet. I en henvendelse til budgetkomiteen har Molktke Moe meddelt, at det som særlig er om at gjøre, er at komme i besiddelse af en afskrift af de færøiske viser, som er opbevaret i manuskript paa det kgl. bibliotek i Kjøbenhavn, og som omfatter 16 tykke kvartbind foruden en ordforklaring paa 3 foliobind. En kopi af denne samling maa Norge alligevel før eller senere skaffe sig, da den er en væsentlig forudsætning og forklaring for det, som er bevaret af norsk visetradition til vor tid. Under debatten fremholdt ogsaa Tveiten betydningen af, at prof. Moltke Moe faar anledning til at lede arbeidet med den nye udgave af de norske folkeviser og derunder oplære elever, som kan fortsætte det.

Moltke Moe er paa folkedigtningens omraade den kyndigste mand i Norge og muligens i hele norden, men han er optat med mange andre ting og er dertil svaghelset; det er derfor glædeligt, at stortinget nu har sørget for at skaffe ham hjælp til det mest elementære arbeide som afskrivning og sligt. Ellers er det folkloristiske studium nu ogsaa optat med iver af flere yngre kræfter, som man har grund til at vente sig meget af.

I forordet til 1ste hefte af "Maal og Minne" bebudes ogsaa, at "den norske folkemindesamling snart vil træde i virksomhed som følge af professorerne Moltke Moe og Alexander Bugges tilbud om paa visse betingelser at overdra til det offentlige de righoldige optegnelser af Asbjønsen, Jørgen Moe, Olea Crøger, M. B. Landstad, Ivar Aasen og Molke Moe (alle i denne sidstes eie) og af Sophus Bugge (i A. Bugges eie)." Der foreligger saaledes allerede et vældigt materiale, som venter paa bearbeidelse.

Samtidigt meddeles i norske blade, at der blandt afdøde Sophus Bugges papirer er fundet en række tidligere utrykte eventyr, sagn, viser og lignende, som den gamle forsker havde optegnet men ikke faat tid til at udgi. Disse ting vil nu bli bragt frem for dagens lys. Første del af dissse optegnelser, en samling norske folkeeventyr, vil til høsten bli udgivet af Bugges svigersøn, lærer R i k a r d B e r g e i Telemarken med bistand af Alexander Bugge og Moltke Moe. Eventyrene vil bli ledsaget af illustrationer, hentet fra gammel norsk folkekunst, som Bugges datter, malerinden fru Johanna Berge, har samlet paa studiereiser rundt i landet.

Men en samling af hele den norske folkeviseskat, hvori Landstads for længe siden udsolgte store samling indbefattes — noget i lighed med Svend Grundtvigs storverk "Danmarks Folkeviser" — faar vi haabe, at Moltke Moe nu snart kan se sig udvei til at ta fat paa at udgi. Det er ikke det gran fortidligt.

* * *

Mennesker i L i t e r a t u r e n s, K u n s t e n s, P o l i t i k e n s o g V i d e n s k a b e n s T j e n e s t e heder en række biografier og essays over fremragende personligheder, som er begyndt at udkomme paa det Schønbergske forlag i Kjøbenhavn, og som det er "Symra" en fornøielse at henlede opmerksomheden paa. Begyndelsen er meget lovende og gir meirsmag. Første bind, som netop i disse dage er udkommet, indeholder en skildring af H o l g e r D r a c h m a n n af dr. phil. V a l d e m a r V e d e l. Den kundskabsrige literaturhistoriker og kritiker gir her en overordentlig grei og letlæst fremstilling af

den store danske lyrikers brogede og mangfoldige virke, den farende svend gjennem alle tidens aandsretninger, som paa sin vei med ødsel haand strøede om sig med digteriske billeder, der vistnok længe fremover vil beholde en plads for sig selv i dansk literatur. Meget af Drachmanns overvældende produktion vil vel tiden skalle af, og allerede har skallet af, men megen ægte vare vil enda bli tilbage. Mellem 1872 og 1906 er der kun tre aarstal, at Drachmann ikke udgav noget, og de allerfleste aar udgav han tre og fire bøger; det vilde være overnaturligt om alt dette skulde være ægte guld. Og igjennem al denne vældige digteriske produktion er dr. Vedel en paalidelig veileder, som aldrig fortaber sig i panegyrik.

Hvis denne række biografier fortsætter, som den har begyndt, vil den med tiden danne et kulturhistorisk bibliotek af stor værdi. Af "Mennesker" vil der med kortere eller længere tids mellemrum udkomme et bind, der hver for sig vil udgjøre et hele og uden anden forbindelse end den, som den fælles titel antyder. Rækken vil fortsættes med et bind om Henrik Ibsen af dr. Just Bing, et om J. P. Jacobsen af Georg Christensen, et om Ludvig Holberg af Th. A. Müller, et om D. G. Monrad af A. J. West og et om den danske politiker Chresten Berg af Erik Henrichsen. Derpaa følger biografier bl. a. af Julius Thomsen, Ludvig Schrøder, billedhugger Thorvaldsen, Søren Kierkegaard, B. Bjørnson, Edvard Grieg, Niels Finsen, sønderjydernes fører Gustav Johansen, Maleren Lorens Frølich, Sven Hedin og flere. Hvert bind vil udgjøre omkring 100 sider, er pent udstyret og indbundet og koster kr. 1.50 pr. bind, eller forsendt til Amerika ca. 45 cents.

* * *

Dette er jo de "samlede verkers" tid. Den ene forfatter efter den anden — ikke bare af de ældre, som vi forlængst har vænnet os til at regne for vore klassikere, men ogsaa af de yngre, kommer i samlede udgaver, og flere, som Ibsen, Lie og Kielland, er kommet i den ene samlede udgave billigere end den anden. Men nu kommer en svensk klassiker i en samlet udgave, som med hensyn til prisbillighed overgaar alt, hvad man hidtil har seet i de nordiske lande. Det er en folkeudgave af Selma Lagerløfs **"Samlade Berättelser"**, som Alb. Bonniers forlag i Stockholm udsender i 60 hefter paa 64 sider til en pris af hele 20 øre — 5½ cents — pr. hefte.

Selma Lagerløf hører til de digtere, man forlængst har ophørt at anbefale — bare fordi det er overflødigt. Ogsaa norskamerikanere, som overhovedet finder en halvtime nu og da at spandere paa skjønliteratur, bør benytte denne fristende anledning til at skaffe sig hele Selma Lagerløfs digteriske Produktion. Hun er en af de eiendommeligste og lyseste skikkelser i de nordiske landes literatur. De fleste af hendes skrifter er ganske vist oversat til dansk, men ialfald nordmænd vil ikke trænge at læse Selma Lagerløf i oversættelse.

* * *

Blandt Jonas Lies Efterladenskaber mente man ikke, der fandtes nogetsomhelst skrevet arbeide. Det viser sig imidlertid nu, at man blandt den afdøde digters papirer har fundet et fuldt færdig manuskript til en eventyrsamling i lighed med de to tidligere udkomne bind af **"Trold"**, det fantasifuldeste, som denne fantasirige digter har skrevet. Dette interessante manuskript vil til høsten udkomme hos Gyldendal.

K. P.

Luther Coll. Libr.
gt
11-30-1925

Runestenen fra Kensington.

I AUGUST 1898 blev der 3 mil nordøst for Kensington i Douglas county, Minnesota, fundet en sten med en lang runeindskrift, som fortalte om en opdagelsesfærd ut fra Vinland i midten av det 14de aarhundrede. Stenen laa indeklemt mellem rødderne paa en stor asp paa en større holme eller høide, omgit av myrer, som for ikke mange aar siden var bedækket med vand.

Paa grund av stenens stilling syntes det umuligt, at den var henbragt paa stedet, efterat træet var vokset op. Nu kunde man av aarringene paa dette se, at det var 25 aar gammelt, hvilket bragte en tilbake i aar til 1873. Paa den tid var imidlertid det angjældende strøk endnu i de første nybyggeraar (den første hvite mand kom til Douglas county i 1865) og kun tyndt befolket. Heller ikke var der av den daværende befolkning nogen, som kunde tænkes at sitte inde med de for fabrikation av en runesten fornødne kundskaper. Fjernt laa ogsaa stedet fra nærmeste jernbanestation — hele 25 mil — og daarlig var det med kjørevei, saa tanken paa en fragten hen utenfra maatte ansees for utelukket.

Med disse oplysninger omtrent stod man overfor den nyfundne runesten, da spørsmaalet om dens (mulige) egthed blev tat op i pressen. Det var da noksaa naturlig, at man — selv om sandsynligheten for en egte runeindskrifts forekomst i Amerika var uendelig liten — allikevel til at begynde med kunde vakle ved avgjørelsen, og dette saa meget mere som de første kopier var temmelig unøiagtige og derfor gav rum for alskens gjetninger. Og usikkerheten kom ogsaa frem i diskussionen.

I de mange indlæg, som stenen fremkaldte i aviserne, var baade tro og vantro sterkt repræsenteret, ja selv de amerikanske lærde var uenige og gav hver sin opfatning tilbedste.

Imidlertid blev stenen ført til professor C. O. Curme ved Northwestern University i Evanston, Ill., og her gjort til gjenstand for en grundigere undersøkelse. Skjønt professoren i begyndelsen var en av talsmændene for indskriftens egthet og endog havde faat istand en hypothese, hvorved den omtalte høide blev bragt i sjøforbindelse med Lake Superior, saa syntes han dog senere igjen at ha opgit sin mening og sluttet sig til motstanderne. Stenen var dermed dømt, og saken var omtrent gaat i glemmeboken, da den ifjor paa disse tider blev gjenopfrisket ved et indlæg av stenens nuværende eier, hr. Hj. Holand, som efter fornyede, omhyggelige undersøkelser var kommet til det resultat, at stenen var "utvilsomt egte". Da imidlertid denne opfatning staar i skarp motsætning til den man tidligere er kommet til, turde det ha sin betydning at se lidt nøiere paa spørsmaalet og søke at bringe til en endelig avgjørelse, om stenen virkelig bør betragtes som egte eller — efter den tidligere dom — som et "klodset exempel paa amerikansk humbug".

Stenen, som er av granit, er ikke synderlig stor: 74×42×16 cm. Indskriften, som bestaar av i det hele 221 tegn, er delt i to. Den større del — bestaaende av 162 tegn — er indhugget paa den ene bredsides øvre halvdel, den mindre — 59 tegn — paa den ene kantside. Runerne er efter de fremkomne oplysninger temmelig dypt indridset og har et gammelt utseende. De er næsten alle meget tydelige og byder forsaavidt kun paa faa vanskeligheter med hensyn til læsningen. Paa den anden side er der dog flere runeformer, som avviker sterkt saavel fra den ældre som yngre runerækkes, likesom der ogsaa findes tegn, som intet har med runer at gjøre.

I nr. 3 av "Husbibliothek" 1908 har hr. Holand fremsat sin før omtalte opfatning og tillike git billeder av stenen og selve indskriften. Hans læsning av denne skiller sig kun paa faa punkter fra min egen, som grunder sig paa fotografier og lyder med et par smaa ændringer saaledes:

RUNESTENEN FRA KENSINGTON.

BY COURTESY OF HJ. R. HOLAND.

I. *"8 gøter ok 22 norrmen po opdhagelse fardh fro Vinlandh of vest vi hadhe lager vedh 2 skjar en dhags rise norr fro dhene sten vi var po fiske en dhags æptir vi kom hem fan 10 man rødhe af blodh og dhedh* A V M *fraelse of illu."*

II. *"har 10 mans vi(dh) havet at se æptir vore skip 14·dhagh rise from deni øh ahr 1362."*

Hvordan forskjellige enkeltheter her skal forstaaes, kan være tvilsomt, men meningen er aapenbart denne: 8 gøter og 22 nordmænd er i 1362 fra Vinland i vest — eller mot vest — dragen ut paa opdagerfærd. De har slaaet leir ved to skjær, og nogle av dem er reist ut paa fiske. Ved sin tilbakekomst ser de sin leir hjemsøkt av indfødte, og 10 mand — vel av sine egne — ligge blodige og døde. De ber om frelse fra det onde, som truer dem (A V M er blit forstaat som Ave Maria), og søker saa tilflugt paa den ø, ved hvilken de har ligget og fisket. Anden del av indskriften fortsætter med: de har 10 mand ved havet 14 dagsreiser derfra for at se til skibene. Om expeditionens senere skjebne erfares intet, men at den maa være forulykket, er klart.

Overfor en saa eventyrlig beretning som denne er man naturligvis allerede paa forhaand mistænksom, og en er nærmest tilbøielig til uten videre at stemple den som et falsum. Dette er da ogsaa tidligere blit gjort i stor utstrækning — som ovenfor meddelt. Men fra videnskabelig synspunkt kræver en saadan dom beviser og disse igjen en upartisk undersøkelse fra grunden av. Vi vilde begynde med denne, derav utdrage vore resultater og saa se, om disse gir den tidligere fældte dom ret eller ei.

For da at se saa objektivt som mulig er det nødvendig at se saken an fra forskjellige sider, og det er da særlig tre ting vi bør hefte os ved: det runologiske, det sproglige og de historiske forhold.

Vi ser da først paa det runologiske.

Hvad der straks falder i øinene, er de for runerækkerne helt fremmede tegn. Med hensyn til disse er det tydelig at se, at de skal betegne tal. Sidste linje i indskrift II ender med runerne ᚷ ᚾ ᚱ og saa ᚴ ᚠ ᚠ ᚴ altsaa: aar det og det, d. v. s. tiden da indskriften skal være indridset. Samler vi taltegnene

i den som det synes rimeligste række, blir vi ogsaa snart klar over de enkelte cifres betydning. Vi faar nemlig da:

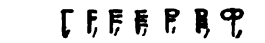 = 1, 2, 3, 4, 6, 8, 10, 14, 22, 1362.

Som vi ser, er systemet dette: Til hovedstaven føies for hver ener en ret tverstrek ut til høire. Da imidlertid staven ved at fortsætte saaledes like til 10 vilde bli uforholdsmæssig lang, er de fem første enere blit sammenfattet og betegnet ved en halvrunding knyttet til hovedstaven. 10 betegnes da naturlig med 2 halvrundinger, en paa hver side. For de øvrige tals vedkommende er saken klar, idet der fortsættes efter det almindelige talsystem, hvor et ciffers plads viser, hvilke enheters antal det angir.

Disse talbetegnelser er, som man ser, ganske eiendommelige, og det laa derfor fra første øieblik av nær i dem at søke et bevis imot indskriftens egthet. Merkelig var jo paa den ene side tallenes form, paa den anden tilslutningen til det arabiske talsystem. Dette var nemlig endnu paa indskriftens tid noksaa nyt i norden. Som gjenstand for utførligere behandling træffer vi det arabiske talsystem i norden først i begyndelsen av det 14de aarhundrede; fra denne tid daterer sig nemlig Hauk Erlendssøns avhandling *Algorismus* i Hauks bok, som skriver sig fra omkring 1325. Her gjengis ogsaa de arabiske talcifre, som sammen med hele avhandlingen igrunden er en overførelse av et latinsk digt fra det 12te aarhundrede, *Carmen de Algorismo*.[1])

Videre finder man de arabiske tal som grundlag for gyldentallene paa Worms norske runekalender, som efter professor S. Bugges antakelse mulig skriver sig fra det 14de aarhundrede — neppe ældre.[2]) Fra nu av træffer man de arabiske tal ikke saa sjelden anvendt i norske og islandske haandskrifter, dels som kapiteltal i marginen, dels ogsaa ved anførelsen av aarstal eller summer. Der findes ogsaa flere spor til, at man ved opgjøring av regnskaper stadig har brukt arabiske tal under selve regningen og paa koncepterne, men derimot i det renskrevne

1) Avhandl. trykt med overs. av Munch i Annaler f. Nord. Oldk. og hist. 1848 s. 353 ff.

2) Norges indskrifter med de ældre runer II s. 499.

dokument indført de forskjellige talstørrelser med romerske tal. Skjønt disse sidste endnu i det 14de aarhundrede har været overveiende i bruk, saa er dog saaledes anvendelsen av det andet system, som vi ser, ikke utelukket; men da skulde en ogsaa ventet at ha paatruffet de arabiske taltegn istedenfor nogen, som ikke har den fjerneste likhet med disse.

Man nødes da til at spørre om, hvorfra indskriftens taltegn skriver sig, siden de ikke har nogen likhet med de arabiske og heller ikke med de romerske. For besvarelsen av dette spørsmaal henvises vi til vore forfædres gamle almanaker, de saakaldte prim- eller runestaver. Paa disse opføres som bekjendt gyldentallene, d. e. de tal, som angir i hvilket av maanecirkelens 19 aar man befandt sig, og ved hvis hjælp man kunde utregne de forskjellige dage, hvorpaa nymaane i det aar vilde falde. Til betegnelsen av disse tal brukte man gjerne, da de romerske tok altfor stor plads, futharken; men da dennes 16 bokstaver ikke rak hele maanecirkelen ut, tilsattes tre nye tegn med runer til grund: ᛏ (17), ᛯ (18), Φ (19),

Ved siden herav har vi paa Worms runekalender seet de arabiske taltegn anvendt, og undtakelsesvis finder man endelig andre tegn, der hverken sorterer under runer eller arabiske tal. Ole Worm har i sit skrift *Fasti Danici* — utgit 1643 — s. 69 avbildet de forskjellige former for gyldentallene, som han har fundet paa gamle primstaver; og netop her — i 3dje og 4de række — finder vi de taltegn, som er brukt i Kensington-indskriften. Tallene 1–19 ser her saaledes ut:

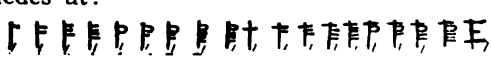

At ikke de to talrækker falder sammen længer end til 10, forstaaes let ut fra den forskjellige anvendelse. Kensingtonristeren trængte tal ogsaa efter 19, men der var gyldentalstegnene ikke brukbare uten ved at benytte de enkelte cifre i tilslutning til det arabiske talsystem.

Paa den anden side er likheten mellem gyldentallene og stenens saa iøinefaldende, at man her er nødsaget til at se en forbindelse. Risteren maa altsaa enten ha tat tegnene direkte fra Worm eller fra en meddelelse med Worm som kilde — i hvilket

tilfælde indskriften er avgjort falsk —, eller han maa ha kjendt dem av selvsyn, sandsynligvis fra en primstav.[1]) En saadan mulighet bør man imidlertid ikke se bort fra, og det er derfor sikrest at la taltegnene utav spillet — de beviser hverken for eller imot.

Den foregaaende undersøkelse er da forsaavidt resultatløs; men anderledes blir forholdet, naar vi begir os over paa runernes gebet, hvilket opviser flere *sikre* yngre former. Nu er det saa heldig, at vi netop fra ca. 1300 har et meget betydningsfuldt dokument med hensyn til runernes utseende paa denne tid, idet nemlig som bekjendt et haandskrift av den skaanske lov er skrevet med runer. Vi har her følgende former:

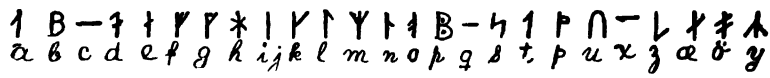

Men hermed stemmer indskriften i mange stykker ikke overens: *a, d, e, g, k, v, æ, ø* er forskjellige. Og bedre stemmer ikke formerne med et andet bestemt dateret dokument fra denne tid. Jeg tænker her paa Rauland-indskriften fra 1325.[2]) Denne indskrifts runer slutter sig meget nøiagtig til den skaanske lovs og har heller færre end flere likhetspunkter med Kensington-indskriften. Bemerkelsesværdig er det ogsaa, hvor ganske anderledes gammeldags dateringen lyder i den første. Paa denne maate eller ved Anno domini betegnedes gjerne aaret i den tid.

Det synes saaledes tydelig nok, at vi har med yngre former at gjøre; men at gaa til en nærmere undersøkelse av disse i detail, vilde føre for langt, og vi skal derfor bare peke paa et par enkeltheter. Det kan da nævnes, at en form som ᛯ for *a* er meget almindelig i det Dalske runealfabet, som var i bruk

---

1) Til hr. Holands indvending paa dette punkt skal jeg kun bemerke, at Kensington-stenens taltegn ogsaa ellers findes anvendt i moderne runeindskrifter.

2) Paa beslaget til en burdør fra nedre Rauland i Rauland prestegjeld, Telemarken, staar følgende i overs.: Hake Bjørnssøn eier mig, Svein Aasfrids søn slog mig (gjorde døren); Aasulv ristet mig og laased (gjorde laasen) onsdagen næst efter Olafsmesse i vor værdelige herre Magnus Norges konges 6te aar (d. e. 31te juli 1325). Se Runearkivet og Aarsberetn. 1879 s. 102.

omkring 1600 og utover. Her finder man ogsaa en ⊕ = *o* og Ö = *ø*, en ϥ = *j* og likesaa K.[1]) Her vises vi da likeledes hen til trykte kilder. (Alfabetet findes trykt saavel fra 17de og 18de aarhundrede som endelig hos Liljegren i hans *Runlära* 1832). Og der er en grund mere til at anta indskriften for stammende fra en nyere dato. Man maa nemlig huske paa, at de forskjellige alfabeter og taltegn, som fandtes optegnet i mere eller mindre utilgjængelige lærde verker, hurtig spredtes utover de nordiske lande ved talrige avskrifter og derved blev kjendt i langt videre kredse, end en skulde tænkt. Nogle av indskriftens eiendommeligheter tør man vel ogsaa sætte paa indristerens egen regning, idet runer som f. ex. ᛁ᚜ = *j*, ᛘ = *v* og ᛊ vel skyldes selvopfindelse eller misforstaaelse. Formen ᛏ og ᛋ finder vi paa en moderne indskrift fra Tveito i Vinje. Den har der lydværdien *d*, paa et enkelt sted muligens *h*.

Den opfatning, som her er gjort gjældende, kan ogsaa støttes paa anden maate, hvad vi vil se ved at vende os til de enkelte ord, runerne danner. Vi er dermed inde paa det andet hovedpunkt — sproget —, hvorvidt dette er det omkring 1362 brukelige eller ei.

Hr. Holand har fuldstændig ret i, at sproget ikke er det paa den tid brukelige oldnorske. Derom kan man overbevise sig ved at gjennemlæse et hvilketsomhelst norsk diplom fra den angivne tid. Diftonger — kasus — og bøiningsformer mangler. Sproget maa da enten være svensk eller dansk, snarest naturligvis det første, da efter indskriftens sigende kun gøter og nordmænd var med paa færden. Men hverken for det ene eller andet passer i mange tilfælde de brukte former. Jeg skal her nævne nogle faa exempler. For det første *po*. Denne præposition, som er opstaat av *upp á*, er anvendt to gange. I Söderwalls "Ordbok öfver svenska Medeltids-språket" opføres *pa* (paa) fra omkring 1400. Men præpositionen har paa den tid ikke været brukt paa en saadan maate som her. I ældre svensk findes kun *a* (aa) anvendt "for at uttrykke en handling, hvormed nogen er sysselsat, eller en tilstand, hvori nogen be-

1) Se Dalska runinskrifter från nyare tid i Fornvännen 1906 med tabel over de forekommende former.

finder sig". Det samme er ogsaa tilfælde i ældre dansk (cfr. Kalkar).

Et andet fordægtig ord er *opdagelsefardh*. Substantivet opdagelse findes hverken hos Söderwall eller Kalkar i hans "Ordbog til det ældre danske sprog (1300–1700)". I moderne svensk heter opdage: uppdaga, upptäcka, — substantivet: uppdagande, upptäckt, upptäckande. Opdagelse er dannet med suffix *else* (gl. svensk *ilsi*), som ved nomina actionis av denne form gaar tilbake paa det nedertyske suffix *nisse* (ofte med foregaaende avledningsvokal *enisse*). Hverken i svensk eller dansk findes *ilsi* tidligere end 1300. Nu er dertil selve verbet "opdage" et laaneord. I ældre dansk har det betydning: tilkjendegive, vise sig, komme tilsyne, bli dag; i de sidste betydninger stemmer det overens med hollandsk *opdagen*, hvorfra det ogsaa stammer. I den nuværende helt moderne betydning — opdage — er ordet influeret fra tysk *entdecken*.

fro Vinland. Om Vinland skal vi senere tale. *fraa* findes i ældre dansk og svensk. Andre former er: fra, fræ, frá, från, derimot *aldrig* from, som vi senere faar — from dheni øh. Nogen feilskrift er ikke meget rimelig ved to saa forskjellige runer som ᚠ og ᛘ. Som den staar der, er formen lik engelsk *from*.

of vest. Likesom from er dette blit opfattet som paavirket av engelsk. *of* for *af* forekommer, saavidt jeg vet, aldrig i nord. At si at Vinland ligger i vest, synes fra indristerens standpunkt temmelig bakvendt. Man har da tænkt sig, at han derved betegnet det som liggende i vest for hjemlandet. Man venter dog "mot vest" som betegnelse for opdagerfærdens retning, og uttrykket kunde da kanske sammenstillles med oldnorsk af *vestri*, mot vest.

lager — tysk *Lager* — ældre svensk og dansk *läger*, *leger* — oldnorsk *legr*, men kun i betydningen gravsted, samleie.

dhedh. Intet ord karakteriserer kanske tydeligere end dette indskriftens sprogform. Som det her staar, kan det ikke være andet end det engelske *dead*. Paa oldnorsk vilde det hete *daud*, i svensk og dansk *død*.

man — i pluralis senere *mans*. Den sidste form gen. sing.

Endelig kan ogsaa nævnes formen *har* i 1ste pers. plr. præs.

"*har* 10 mans vi havet." Denne form opføres hos Söderwall fra 1509. Omkring 1350 har imidlertid endnu *hawum* været levende. "Nu epther thet ath wi begrundath haffwom", heter det i et dokument fra 1341. Likedan fra 1344, 1350 o. s. v.

Dette tør være nok for at vise, hvor umulig sprogformen gjennemgaaende er. Man kan ikke her, som hr. Holand gjør, forsvare de mange avvikelser med en uttalelse av Verner Dahlerup som denne: "Sproget i denne periode (d. e. 1350–1500) karakteriseres især ved de talrige brydninger, og den derav følgende usikkerhet i sprogformen", for vel er det ganske rigtig, at forvirringen paa denne tid er meget stor, men derfor er ikke en hvilkensomhelst form, som en kan sætte sammen, tillatt.

Det har da heller ikke nogen interesse nærmere at undersøke Kensington-stenens sprog. Hvad der allerede er fremdraget, karakteriserer det i tilstrækkelig grad som et yderst uheldig forsøk paa at konstruere en gammel sprogform uten at ha de dertil fornødne betingelser. Ord som *of vest, from* og *dhedh* viser os, at selv et saa vidt fjerntliggende sprog som engelsk er blit blandet ind.

Det er imidlertid endnu en tredje side ved saken, som har sin betydning for avgjørelsen av runestenens uegthed. Eller rettere kunde havt, hvis de allerede fremførte beviser ikke hadde været fældende. Ved en saa usedvanlig ting som en Vinlandsfærd spiller nemlig ogsaa det historiske forhold en rolle, og skjønt betydningen av en undersøkelse paa dette omraade i det foreliggende tilfælde er betydelig forminsket, kan det allikevel ha sin interesse. Vi vil nemlig derved faa rede paa, hvorvidt der fra historisk side var noget iveien for, at en Vinlands-reise kunde ha fundet sted saa sent som 1362.

Vinland blev, som bekjendt, opdaget aar 1000 av Leiv Erikssøn, da denne fra Norge drog til Grønland for at kristne befolkningen der. Aaret efter søkte Leivs bror Thorstein og hans gamle far Erik røde det nyfundne land, men disse maatte samme aar vende tilbake med uforrettet sak. Den tredje og sidste expedition, som hadde kolonisation for øie, gik for sig i 1003. I spidsen for denne, som talte 3 skibe og 140 mand, stod islændingen Thorfin Karlsevne. Han er ogsaa heldigere end

sine forgjængere og finder tre lande, som fra nord til syd kaldes Helleland, Markland og Vinland — det er efter Gustav Storms indgaaende undersøkelser: Labrador, Newfoundland og Nova Scotia med Cap Breton-øen. Paa sidste sted slaar kolonisterne sig ned for længere tid og træder her ogsaa i handelsforbindelse med den indfødte befolkning, skrælingerne. Senere aapnes imidlertid fiendtligheterne, og grønlænderne forlater landet, da de finder stillingen for usikker. Indbyrdes uenighet bryter ogsaa ut, expeditionen splittes, og efter nok en overvintring i de ny opdagede lande drager de igjenblevne tilbake til Grønland i 1006 efter 3 aars fravær.

Dette er det sidste kjendte koloniseringsforsøk som blev gjort. Men mindet om Vinland levet videre og fik et synlig utslag i 1121, da den grønlandske biskop Erik Gnupssøn "drog ut for at søke Vinland" (fór at leita Vinlandz eller leitadi Vinlandz — som det heter i de islandske annaler). Hans hensigt har aapenbart været at missionere blandt den indfødte befolkning; men hvordan det gik hermed, eller om han overhodet fandt landet igjen, det er ukjendt. Han omtales ikke mer, og allerede det følgende aar sætter grønlændingerne sig i bevægelse for at faa en ny biskop, og denne indvies i 1124. Vinlandsreisernes historie ophører dermed.[1]) Er imidlertid Vinland fra nu av ute av sagaen, saa er et av de andre nyopdagede lande det ikke — nemlig Markland, skoglandet. Og merkelig nok optræder dette navn paany i historien paa en tid, som ikke ligger saa langt fra den paa runestenen angivne, nemlig 1347. I Flatøannalerne heter det for dette aar: "Da kom (til Island) et skib fra Grønland, som hadde søkt til Markland med 18 mand paa." I Skálholts-annalerne sies det videre, at de fra Markland var drevet av storme til Island — og endelig i Gottskalks- og Holeannalerne, at de derfra drog til Norge.

Paa dette gjør professor Storm opmerksom i sin avhandling: "Studier over Vinlands-reiserne, Vinlands geografi og ethnografi." At der her er tale om et virkelig tog til Markland, er utvilsomt. Hensigten dermed er derimot usikker; muligens har man villet hente tømmer der, muligens drive fiske; eski-

1) Se Storm: Studier over Vinlands-reiserne s. 318–19.

moerne paa Grønland var paa denne tid sterkt fiendligsindede og begyndte netop nu efter lange tiders tryk at reise sig til motstand. I tiden straks efter 1341 blev Vesterbygden ødelagt, i 1379 gjør de et herjetog til Østerbygden og tilintetgjør endelig i det følgende aarhundrede resterne av kolonien. Færden til Markland kan vistnok være et utslag av en stadig, om end for os ukjendt opretholdt forbindelse med de amerikanske egne, men rimeligere er det i den at se et forsøk paa at aapne nye existensmuligheter for den betrængte befolkning.

At grønlændingerne fra Island søkte til Norge istedenfor hjem, mener professor Storm skyldtes deres daarlige fartøi, med hvilket de ikke vovet sig tilbake den direkte vei, og fra Island gik ingen skibsleilighed til Grønland. "Da de kom til Norge (Bergen) i 1348" — jeg citerer her Storm —, "har de der faaet høre, at 'Knorren' (det kongelige handelsskib) var kommet tilbake i 1346 og ikke med det første atter skulde ut. Dette skede først i 1355. Vi har bevaret i afskrift et kongebrev fra oktober 1354, som antyder extraordinære foranstaltninger; i spidsen for expeditionen stilles hirdmanden Paal Knutssøn paa Onareim, og der gives ham extraordinær fuldmagt til udrustningen og bemandingen. Hensigten med toget uttales at være 'at opretholde kristendommen i Grønland' — altsaa en kamp mod eskimoerne, men derfor kan naturligvis planen ogsaa være at styrke kolonien i sin almindelighed, maaske ogsaa at undersøge de nye lande. Ialfald kan man være sikker paa, at den grønlandske kolonis skjæbne og forhold har i disse aar været drøftet i Bergen, hvorfra toget udgik og hvortil den (knorren) først efter adskillige aars forløb vendte tilbage" — snarest kanske i 1363 eller 1364.[1]

Dette er professor Storms skildring av de grønlandske begivenheter i forbindelse med Marklands-færden. Der er saaledes historisk seet en mulighet for, at der omkring 1360 er avgaaet en expedition til de amerikanske farvande, men denne maatte da nødvendigvis være identisk med den Paal Knutssønske, eller paa hans initiativ være utrustet fra Grønland av. Ingen av disse —

1) Se Studier over Vinlands-reiserne s. 365 f.; cfr. ogsaa Munch, d. n. folks hist. — Unionsperioden I s. 312.

om de i det hele har fundet sted — kan imidlertid igjen være den samme som den paa runestenen omtalte, da de 8 gøter ikke i noget tilfælde vilde være paa sin plads, og desuten denne expedition synes avgjort forulykket, mens der ikke er noget tegn til, at den norske knor ikke vendte lykkelig tilbake. At der fra Norge skulde samtidig være utrustet to expeditioner, er utelukket — dertil var forholdene for pinagtige og de grønlandske interesser for smaa.

Usandsynligheten av, at 30 eller 40 skandinaver, for hvem reisen til det helt ukjendte Vinland allerede vilde være en bedrift av rang, derfra — altsaa fra Nova Scotia — skulde trænge helt frem til Minnesota paa vestsiden av de store sjøer — usandsynligheten herav er indlysende. Hadde der i Vinland allerede været en norsk koloni, hadde man paa forhaand havt det mindste kjendskap til landets befolkning og naturlige forholde, — da hadde kanske saken stillet sig anderledes; men som det stod, var en saadan færd i sig selv umulig. Naar imidlertid Grønlandsexpeditionen og Kensington-stenen falder saa like ind paa hinanden i tid, ser det næsten ut som en tanke, og det er kanske ikke for dristig ogsaa her at trække en forbindelseslinje. Vi vilde da faa et temmelig bestemt holdepunkt for angivelsen av stenens virkelige alder. Jeg skulde være tilbøielig til at tro, tallet var valgt med hensigt, og at risteren var vel kjendt med de ovenfor anførte historiske forhold. Og mulig er det da, at indskriften skylder professor Storms arbeide sin tilblivelse — d. v. s., at den er yngre end 1887.

Der er nu ikke mere at tilføie. Ved undersøkelse av det runologiske og sproglige saavelsom de historiske forhold er det — som jeg tror — klart nok godtgjort, at Kensington-indskriften er uegte, og hr. Holands paastand om det motsatte maa derfor falde. Naar fund-omstændigheterne allikevel viser i en anden retning, kan dette ikke rokke det vundne resultat, — de maa paa en eller anden maate være forvansket. At lette paa dette slør kunde for hr. Holand som lokalkjendt være en værdig opgave. Interessant kunde det ogsaa være at vite, hvor risteren har sin runologiske kundskap fra, — om den gaar tilbake til trykte kilder, eller om den grunder sig paa levende tradition.

Ovenstaaende lille arbeide har hr. Rued Holand, stenens nuværende eier, havt anledning til at se. Han har da foruten et kortere referat ogsaa git et utførligere svar i "Skandinaven" for 11te mai 1909. Da jeg tror, man ved gjennemlæsningen av mit arbeide lettelig vil se uholdbarheten av hr. Holands indlæg, avholder jeg mig fra noget videre tilsvar. Naar hr. Holand forsvarer risteren med, at han "stod i andre tanker" mens han ristet sine runer, og at hans sproglige forsyndelser er "blotte og bare skrivfeil," saa skjønner enhver uhildet læser, hvor megen vægt hans ord i denne sak maa tillægges.

Forøvrig skal jeg faa tilføie, at ethvert spørsmaal av videnskabelig art, der maatte bli opstillet av norske frænder i Amerika, har krav paa og ogsaa vil bli behandlet med interesse her i hjemlandet.

Helge Gjessing.

Vor historiske literatur.

NORDMÆNDENE har ord for at være et ættekjært folk. Stundom kan man ellers fristes til at tvile paa, om dette er ganske overensstemmende med sandheden; hvis man da i det hele kan forlange, at ættekjærheden skal ytre sig i samtidens trang til at overlevere sine historiske skatte til eftertiden. For der er mange blanke sider i norsk historie — perioder i vort folks liv, som vi kjender svært lidet til.

Det er først i den senere tid, at vi har begyndt at faa noget dugeligt at vide om vor ældre historie — om vikingetiden eller den tid, som gik forud for det tiende aarhundredes store kongeætter. De var haardføre, daadskraftige og eventyrlystne vikingerne; de *lavede* historie som *faa* andre, men egentlig skjøttede vist hverken de eller deres nærmeste efterkommere synderlig om, hvorvidt eftertiden skulde bli delagtig i deres bedrifter. Det meste af den tids begivenheder er derfor ukjendt, og de faa kundskaber, man ad den historiske forsknings møisommelige vei har været heldig nok til at skaffe sig om dem, er omtrent som saa mange guldkorn i sanden. Vi kjender de store grundtræk af vikingernes historie; intet mere.

Med Norges historie fra den senere middelalder er det vel noget likere, men selv det, som vi ved om *den*, skyldes for den allerstørste del den historiske granskning. Med overleveringen har det været tarvelig.

Det er karakteristisk for den ældre histories vedkommende, at det, vi indtil den nyere tid vidste om den, hovedsagelig er kommet til os fra Island. Til dette fjerne ørige var de norske skalder og historieskrivere fra hin periode udvandret, og med

dem, som det ser ud, den største del af de nordmænd, som virkelig satte den historiske tradition højt og hadde forudsætningerne for at holde den i ære. Det er der — paa Island — den norske ættestolthed har levet sin guldalder.

Ja, og saa har ættekjærheden da i nogen udstrækning levet i de norske fjeldbygder — paa sit eget vis. Det er til disse, vi udenfor Island hovedsagelig er henvist, naar det gjælder gammel norsk kultur og historie. Bønderne levede sit eget selvstændige liv og udviklede en egen kultur, men de gjorde igrunden lidet de ogsaa for at *bevare* den for sine efterkommere, og baade ættekjærheden og bondekulturen synes for det meste at ha været nogle faa slægters eie. I sin mere udviklede form er norsk slægtsfølelse, ligesom norsk fædrelandskjærlighed, af nyere dato. Først ved den vaagnende nationalbevidsthed er historiens krav kommet til sin fulde ret.

Men har dette været tilfældet med nordmændene i deres *eget* land, hvad kan man saa vente af den del af det norske folk, som har vendt dette land ryggen og valgt sig et nyt fædreland blandt fremmede? Helt fra den første tid har det været mere og mindre slig, at naar norske folk forlod Norge for at bosætte sig i andre lande, saa vidste en ikke mere om dem. De ophørte da ligesom med et at høre det folk til, hvoraf de var sprungne. Altfor hurtig blandede de sig med de fremmede omgivelser — og forsvandt. Det nye lands historie blev *deres* historie. De satte til en vis grad sit præg paa den, men dette faldt ligesom af sig selv og kom ikke af nogen særlig trang til at gjøre sig gjældende som nationalitet.

Af alle gjælder dette maaske *mindst* de norske i Amerika. Og dog kan det hellerikke siges om dem, at de har været overdreven ivrige for at samle og bevare sin historie. Dette har sine gode grunde. De var et *udvandret* eller *indvandret* folk. Med dette stadig for øie kunde de ikke undgaa bevidstheden om, at det var deres lod før eller senere at bli borte i den store amerikanske folkemasse — en bevidsthed, som selvsagt i nogen grad har dæmpet trangen hos dem til at optræde nationalt og tildels svækket evnen dertil. For manges vedkommende har det i bedste fald været en haabløshedens kamp mod overmagten.

Og saa kommer hertil, at de har været altfor stærkt optaget af sit økonomiske stræv, til at der for andre interesser har været synderlig anledning til at spille ind. Det vil da sige udenfor det *kirkelige*. Paa *dette* omraade er der rigtignok til gjengjæld udrettet saavidt betydelige ting, at vort folks deltagelse i det kirkelige arbeide og voxende forstaaelse af dettes betydning ogsaa efterhaanden er kommet til at danne grundlaget for en mere udviklet *historisk* sans.

Paagrund af den særstilling, som kirken har kommet til at indta iblandt os, idet den for en meget stor del af vort folk ikke blot og bart har været *kirke*, og som kirke har holdt dem samlet nationalt, men gjennem sit høiere skolevæsen tillige har været det mægtigste dannelsesmiddel, har vi nærmest den at takke for, at dannelsen og nationalfølelsen i forening har formaaet at give sig praktisk udslag i institutioner, som forsaavidt skiller os ud fra vore omgivelser, som disse institutioner fremfor de rent amerikanske tilfredsstilte vore nærmeste behov og til enhver tid paakaldte vore interesser for overhovedet at kunne bestaa.

Ved siden af den samfølelse, som paa denne maade efterhaanden er vakt og næret, og den derved voxende bevidsthed om, at vi alligevel kanske hadde en egen opgave som folk ogsaa i dette land, har der selvsagt været nogen interesse for den tidligste indvandring og vore første settlementer, og denne interesse har været saa meget større, fordi settlementshistorien i de allerfleste tilfælde falder saa nøie sammen med menighedshistorien.

Men denne norsk-amerikanernes historiske sans har dog ikke været større, end at det først er i den senere tid, at der er gjort nogenlunde respektable forsøg paa at samle og skrive disse settlementers historie; og det er et interessant faktum, at de, som paa dette omraade har gjort det betydeligste arbeide, for en stor del er mænd af anden generation her i Amerika. Heraf maa vi ha ret til at slutte, at interessen for vort norske stel her i landet, og dermed for norskdomen i det hele, ikke nødvendigvis staar i fare for at uddø med os, som er født i Norge.

Og det var paa høi tid, at det nu blev alvor af med dette arbeide for vor norsk-amerikanske historie, for eftersom aarene

gaar, gaar mere og mere af vor ældre historie i dette land uigjenkaldelig tabt.

* * *

Denne artikel er nærmest skrevet for at henlede opmærksomheden paa, hvad vi nu har af historisk literatur, idet jeg tror, man kan gaa ud fra, at den historiske interesse ved disse tider er saavidt betragtelig, at de fleste intelligente mennesker iblandt os vil forstaa betydningen af at lære denne literatur at kjende.

Det er ikke *meget*, som er gjort paa dette omraade. Dog er der kanhænde mere, end mange har forestillet sig. Det er saa rart med det, naar man ligesom skal forsøge at ta inventarium, selv om man ikke netop roder op i *alle* gamle gjemmer.

Norsk-amerikansk historie foreligger endnu ikke i skrevet form som noget samlet hele. Selv paa de mere begrænsede felter, paa hvilke vore historiske forfattere har bevæget sig, er vi ikke kommet synderlig længere end til at samle en hel del værdifuldt materiale. Endog det betydeligste, som er gjort, er bare *dele* af vor historie, men de er *vigtige* dele, uden hvilke vort folks saga i Amerika ikke kan skrives, naar den tid kommer. De er kildeskrifter, som fremtidige historiske forfattere vil og maa øse af. Det er en god og saapas anstændig begyndelse, at et indvandrerfolk har grund til at være tilfreds med resultatet.

Baade af denne grund og fordi denne literatur frembyder saa meget af interesse for den nulevende slægt, der jo ikke staar pionertiden fjernere, end at den har havt anledning til at titte ind bag forhænget, som skiller os fra den, og saaledes ikke er ganske ubekjendt med flere af dens mere karakteristiske træk, er det af vigtighed, at vort folk stifter nærmere bekjendtskab med vor historiske bogavl; thi hvad man end kan sige om denne, saa er den ialfald, fremfor de fleste andre ting, som er skrevet paa norsk herover, typisk norsk-amerikansk. Med sine fortrin og mangler — den er *vor*; og det er maaske den allerbedste grund til, at vi bør kjende den, og til, at særlig *manglerne* ikke bør skræmme os fra at lære den at kjende.

Medens det specielt har været hensigten at pege paa det vigtigste, som er udrettet paa dette felt i de sidste 15 a 20 aar, og som for det meste endnu er tilgjængelig for publikum, har

jeg troet det af tilstrækkelig interesse med det samme ogsaa kortelig at omtale de mere nævneværdige ting i historisk retning fra et tidligere tidsrum. Herunder vil jeg kun i forbigaaende berøre, hvad jeg for kortheds skyld vil kalde "emigrant-literaturen", det vil i denne sammenhæng si de bøger og skrifter om Amerika, som hovedsagelig kun har været beregnet paa at være til veiledning for senere emigranter. Enkelte af disse indeholder imidlertid et og andet af historisk interesse, ligesom deres udgivelse i sig selv kan være af historisk vigtighed og derfor ha krav paa omtale.

* * *

Først i rækken blandt "trykte sager" fra Amerika er den norske prestesøn Ole Rynnings bog, "Sandfærdig Beretning om Amerika", der udkom i Kristiania i 1839. At forfatteren har fundet det nødvendig at forsikre, at hans beretning var *sandfærdig*, er betegnende for den tids almindelige beretninger fra Amerika, som sikkerlig ikke har udmærket sig ved sandfærdighed og paalidelighed. Ole Rynning udvandrede, som bekjendt, i 1837 fra Snaasen i nordre Trondhjems amt og døde i Beaver Creek settlementet af klimatfeberen i 1838. Hans bog blev skrevet i dette settlement vinteren 1837–38. Den har væsentlig betydning derved, at den blev forholdsvis meget læst i Norge — navnlig i det trondhjemske — og saaledes bidrog til at paaskynde udvandringen derfra.

Det samme var tilfældet med Ole Nattestads dagbog, som broderen, Ansten, (udvandret fra Numedal i 1837) ved sin tilbagereise til Norge i 1838 fik trykt der, og med Johan Reinert Reiersens i Kristiania i 1844 udkomne "Veiviser for norske Emigranter". Alle disse tre skrifter var *en indbydelse til at udvandre*, og de øvede stor indflydelse i den retning. De indeholder dog ogsaa mange faktiske oplysninger om de norske, som allerede var kommet herover.

I 1846 udkom (i Stavanger) "Reise blandt de norske Emigranter i de Forenede nordamerikanske Fristater" af pastor J. W. Dietrichson, som giver mange værdifulde meddelelser om de udvandrede nordmænd.

I 1848 udkom i Bergen "Beretning om de norske Settlere i Amerika" af C. Rudolf. Hvad denne beretning forresten gaar ud paa, er nærværende forfatter ubekjendt, men den har neppe indeholdt synderlig af historisk betydning.

I 1867 udkom i Kristiania "Syv Foredrag over de kirkelige Forholde blandt de Norske i Amerika" af pastor H. A. Preus. Pastor Preus kunde tale af erfaring om disse forhold, for han havde allerede den gang virket som prest blandt de norske i Wisconsin i 16 aar og været Synodens formand i 5 aar (siden 1862). Hans syv foredrag indeholder derfor, som man let kan tænke sig, meget af værdi om tilstandene i de ældre settlementer. I ikke ringe grad tjente foredragene (som blev holdt under pastor Preus' ophold i Norge) til at vække interessen der for den norske kirke i Amerika og for de norske herover i det hele.

Samme aar (1867) udkom i La Crosse, Wis., "Skandinaverne i de Forenede Stater og Canada" af Johan Schrøder. Skjønt denne bog er lidet mere end en veiviser for emigranter, indeholder den ogsaa endel oplysninger om de skandinaviske (d. v. s. norske) settlementer og mange navne paa ældre settlere, som hadde subskriberet paa bogen. Af egentlig historisk stof er der meget lidet, og bogen svarer i det hele daarlig nok til sin titel.

Endvidere udkom i 1867 (i Madison, Wis.) pastor C. I. P. Pedersens "Hvad jeg oplevede under de sex første Aar af min Virksomhed i Amerika". Dette skrift indskrænker sig til at give en oversigt over de kirkelige rivninger i Chicago i tidsrummet 1861–67 — rivninger, som ofte var yderst lidet opbyggende hverken for læg eller lærd.

Et af de første saavelsom det for sin tid betydeligste bidrag til norsk-amerikansk historie var en række artikler af professor Svein Nilsson (senere mangeaarig hovedredaktør af "Skandinaven" og i slutningen af ottiaarene for en kort tid af "Nordvesten" i St. Paul). Disse artikler blev offentliggjorte i det af bogtrykker Succow i Madison 1868–70 udgivne "Skandinavisk Billed-Magazin" og betragtes med rette som kildeskrifter, hvad de første norske settlementers historie angaar. De giver nemlig

Prof. Svein Nilsson.

O. A. Buslett.

Knud Langeland.

Prof. Gisle Bothne.

en ganske udførlig beretning om disse settlementer for Wisconsins og Illinois' vedkommende og er for en stor del udarbeidet paa grundlag af personlige meddelelser af settlerne selv til forfatteren, som havde gjennemreist flere af settlementerne.

Uden at være nogen fuldstændig settlementshistorie eller gjøre fordring derpaa, er professor Nilssons artikler i "Billed-Magazin" det mest udførlige, som op til syttiaarene var skrevet i retning af en historisk fremstilling af de første norske nybyggeres saga i Amerika. Der var endnu dengang liden sans blandt norsk-amerikanerne for deres egen historie. Man hadde i den nærmest foregaaende tid været stærkt optaget dels af tanken paa hurtig at bli amerikanere, dels af den abolitionspolitik, som affødte borgerkrigen, og endelig af borgerkrigen selv, hvori saa mange norske deltog, og som nu nylig var slut. Borgerkrigen skabte, som intet andet kunde gjort det, en stærk patriotisk-amerikansk stemning ogsaa i de norske settlementer og bykolonier, og foreløbig var der liden tanke for andet. Maaske er dette for en del grunden til, at "Billed-Magazin" maatte gaa ind. Herom tør jeg dog ikke udtale noget nærmere. Men med den mere udviklede historiske interesse, som nu raader blandt vort folk, bør tiden være inde til at lægge en liden kraus paa "Billed-Magazins" grav. Det skal siges om professor Svein Nilsson,*) at han har fortjenesten af at ha gjort den første respektable begyndelse med at samle og skrive vore settlementers historie; og det skal han ha tak og ære for.

Om det bekjendte skandinaviske 15de Wisconsin-regiment er der skrevet forskjellige beretninger. De vigtigste er følgende tre: J. A. Johnson "Det skandinaviske Wisconsin-Regiments Historie" (La Crosse, Wis., 1869); "Det skandinaviske Wisconsin-Regiments Historie og Virksomhed under Borgerkrigen" af P. G. Dietrichson (Chicago, 1884), og O. A. Busletts "Det femtende Regiment Wisconsin Frivillige, tilegnet det norske folk i Amerika" (Decorah, 1897).

---

*) Nilsson, som endnu lever i en høi alder i Chicago, var før sin ankomst til Amerika i flere aar bosat i Kristiania, hvor han virkede som manuduktør for studenter og, saavidt vides, ogsaa en tid gik redaktør Friele tilhaande i "Morgenbladets" redaktion.

J. A. Johnsons bog indeholder foruden en kort historisk fremstilling af regimentets virksomhed ogsaa biografiske data om dets fornemste officerer. Dietrichson giver tillige en fortegnelse over de øvrige medlemmer. Busletts bog er et mere fordringsfuldt arbeide. Det historiske materiale er langt fyldigere, og det indeholder en mængde biografiske oplysninger. Mærkelig nok har der været saa liden interesse for dette navngjetne regiment i det sidste, at det ikke overdrevent store oplag af bogen endnu ikke paa langt nær er udsolgt, dedikationen "til det norske folk i Amerika" tiltrods.

Om en af de mest interessante personligheder, som har virket blandt de norske i Amerika, lægprædikanten Elling Eielsen, udkom der i 1883 i Chicago en bog, "Elling Eielsens Liv og Virksomhed" af pastorerne Chr. O. Brohaugh og I. Eisteinsen. Dette er et skrift af betydelig historisk værdi, skjønt det literært betragtet er mangelfuldt. Der er foruden denne bog meget lidet, som nu foreligger trykt om denne saa omstridte, men i mange henseender mærkelige mand. Bogen indeholder ogsaa adskillig af historisk interesse forøvrig, specielt angaaende Hauges synode i den første tid.

I 1887 udkom i Decorah pastor O. J. Hatlestads "Historiske Meddelelser om den norske Augustana-Synode". Skjønt denne bog, som titelen viser, nærmest er et bidrag til nævnte kirkesamfunds historie, indeholder den samtidig en god fremstilling af de første settlementers historie.

"Den evangelisk-lutherske Kirkes Historie i Amerika" af den danske prest R. Andersen udkom i Brooklyn i 1888. Her findes en historisk oversigt over de skandinaviske kirkesamfund i Amerika, men for de norske samfunds vedkommende er denne oversigt ikke af nogen betydelig værdi.

Langt mere værdifuld paa sit omraade er den i 1890 i Milwaukee udgivne "American-Lutheran Biographies" af pastor J. C. Jensson (Roseland). Den norsk-lutherske kirke er ganske fyldig repræsenteret i dette værk (det udgjør ca. 900 store sider). Som bidrag til vor kirkehistorie er det et betydeligt arbeide. Vigtige oplysninger om Den forenede kirke indeholder en af samme forfatter udgiven "Samfundshaandbog".

I 1889 udgav Knud Langeland sin bog, "Nordmændene i Amerika" (Chicago). Det er en pretentiøs titel, og bogen svarer forsaavidt ikke til de forventninger, denne vækker, som den kun i uegentlig forstand handler om nordmændene i Amerika, men derimod hovedsagelig om Knud Langeland selv. Imidlertid var jo Langeland unægtelig noget af en historisk størrelse. Han var i sin tid redaktør af det første norske blad i Amerika, "Nordlyset", som begyndte at udkomme i Racine county, Wisconsin, i 1847, og senere "Skandinavens" første redaktør. Det har derfor sin interesse at kjende de træk af hans livsførelse, som han ruller op for os i sin bog. Denne indeholder forøvrig ikke lidet af almenhistorisk interesse.

Om Det norske Luther College i Decorah, der er den ældste høiere læreanstalt blandt de norske i Amerika, idet det blev oprettet allerede i 1861 og saaledes har en forholdsvis ganske lang historie, er der udkommet to bøger foruden flere historiske afhandlinger i blade og tidsskrifter. Pastor J. Th. Ylvisaker udgav i 1890 en kort udsigt over collegets historie med biografiske data om dets lærere, og af professor Gisle Bothne udkom i 1897 en 471 sider stor bog med en mere udførlig fremstilling af skolens virksomhed og tildels ganske fyldige biografier. Bothnes bog giver ogsaa en fortegnelse over collegets graduenter fra dets grundlæggelse op til 1897.

Saadanne, som vil sætte sig ind i vore kirkesamfunds historie og de kirkelige forhold i det hele, med deres mange splittelser og dogmatiske stridigheder, mangler ikke den nødvendige literatur for at kunne orientere sig i disse ting. Jeg har allerede nævnt pastor Preus' "Syv Foredrag" og et par andre ting, som nærmest falder i denne klasse. Det ligger udenfor min opgave at gaa nærmere ind paa dette gebet, men det er maaske paa sin plads her at omtale "De kirkelige Partier blandt vort Folk i Amerika" af dr. V. Koren, der udkom i 1878, og pastor O. Asperheims "Missourisynoden og Den norske synode", der udkom samme aar. Ved siden af, at disse skrifter er indlæg i dagens teologiske strid, indeholder de ogsaa meget, som kaster historisk lys over forholdene. Af samme art er "Mindeblade eller otte Aar i Amerika" af pastor A. Weenaas (1890). Det

sidste skrift omhandler de kirkelige foreteelser i tidsrummet 1868–76, som hidførte Den norsk-danske konferences stiftelse.

Endvidere bør i denne forbindelse nævnes past. H. A. Preus' "Historisk Fremstilling af den Strid om Slaveriet, som førtes i den norske Synode 1861–69".

Et godt indblik i de kirkelige forhold blandt nordmændene i vore store byer giver past. A. Mikkelsens "Nogle af en Prests Erfaringer" (Chicago).

Den norske synodes historie er skrevet i "kort uddrag" af pastor J. A. Ottesen (Decorah, 1893). Det betydeligste bidrag til dette samfunds historie er imidlertid synodens eget "Festskrift", udgivet af pastor H. Halvorsen i anledning af samfundets femtiaarsjubiblæum i 1903. Ogsaa fra et almenhistorisk synspunkt er dette skrift et overmaade værdifuldt arbeide. Det har fundet stor udbredelse i synoden.

Mange historiske oplysninger om den norske synodes virksomhed, særlig i Wisconsin, indeholder et i 1894 udgivet "Minde fra Jubelfesten paa Koshkonong". Specielt fortjener en deri trykt tale af pastor A. Bredesen ved nævnte fest omtale for det udmærkede billede den gir af de sociale forhold blandt de første norske settlere. Skriftet blev udgivet af professor D. G. Ristad.

For dem, som er interesseret i dette samfunds historie, vil det naturligvis være vel værd umagen at stifte bekjendtskab med ældre aargange af synodens officielle organ "Evangelisk-luthersk Kirketidende" og dettes forgjænger "Kirkelig Maanedstidende". Isærdeleshed indeholder disse aargange meget ypperligt *biografisk* stof, som ikke er trykt andre steder.

En lignende stilling indtar de øvrige kirkelige blade overfor sine respektive kirkesamfund. Hauges synodes skole, Red Wing seminars, historie er skrevet af professorerne M. G. Hanson og H. H. Elstad (1898). Desuden indeholder "Festskrift", udgivet i anledning af skolens femogtyveaarsjubilæum (1904), mange værdifulde oplysninger om denne og nævnte samfund i det hele. Meget af interesse om den forenede kirkes skole, St. Olaf College, indeholder "Quarter Centennial 1874–1899, Souvenir of St. Olaf College", af past. J. A. Aasgaard. Om Frikirkens skole, Augsburg seminar, foreligger et lignende arbeide af pastor C. Saugstad (1893).

Af kirkelige monografier er der faa, skjønt man skulde synes, at der for saadanne nu maatte være ganske rigelig materiale forhaanden. Jeg har nævnt bogen om Elling Eielsen. Pastor L. M. Biørn har skrevet en bog om den bekjendte prest P. A. Rasmussens liv og virksomhed, og der tør muligens være et og andet mindre skrift af denne natur, som jeg ikke er blet opmærksom paa.

Det eneste forsøg paa i historisk perspektiv at gi en kritisk fremstilling af de kirkelige forhold i Amerika, er prof. Th. Bothnes i Chicago i 1898 udkomne "Kort udsigt over det lutherske Kirkearbeide blandt Nordmænd i Amerika". Men dette er ogsaa det mest omstridte historiske skrift, som er blet trykt herover. Professor Bothne var en mand med udprægede meninger, som han til enhver tid frygtløst udtalte, og der kunde undertiden være noget udfordrende i hans maade at udtrykke sig paa. Det er tidt saa med stærke, begavede personligheder, som, i hvad de saa gjør, føler en ubændig trang til at hævde sin selvstændighed overfor de mange hensyn, som ofte bestemmer hverdagsmenneskets handlinger. Det, som særlig har været kritiseret i denne bog, er forfatterens deri udtrykte syn paa det modsætningsforhold, som han havde opdaget mellem folket og embedsstanden i Norge, og som han i nogen grad fandt i fortsat skikkelse ogsaa blandt de norske i Amerika; dernæst hans syn paa den saakaldte slaveristrid, idet han her tillægger synodens ældre prester en lære, som de ikke vedkjender sig. Disse punkter, og da specielt det sidste, har fremavlet en hel liden literatur af artikler pro og contra. Men fraset de spørgsmaal, hvorom der saaledes er delte meninger, indeholder bogen en hel del vel tilrettelagt historisk materiale.

I 1903 udkom i Minneapolis det første bind af et værk, som i flere henseender er det mest fuldstændige historiske arbeide om skandinaverne i Amerika, som endnu er udgivet. Det er svensken O. N. Nelsons "History of the Scandinavians and Successful Scandinavians in the United States". Det første bind omfatter mere specielt Minnesota, og det andet, der udkom i 1897, Wisconsin og Iowa. Senere er nye udgaver udkommet i 1897 og 1900. For den historiske dels vedkommende er her

Prof. R B. Anderson.

Hjalmar Rued Holand.

Martin Ulvestad.

Prof George T. Flom.

gjort et virkelig forsøg paa at behandle de vigtigste historiske fremtoninger i historiens lys. Det er mulig, at forfatteren i sit forsøg herpaa ikke altid har været heldig, og at han tar feil i enkelte af sine domme, men i det store og hele er han vel underrettet og har leveret et under omstændighederne ret kreditabelt arbeide. Dr. K. Gjerset og J. J. Skørdalsvold har staaet ham bi med redaktionen, og han har havt andre dygtige medarbeidere. Ligesom bogen er ganske voluminøs (ca. 800 sider, stort format), saaledes er den ogsaa i andre henseender et stort anlagt arbeide. Den fylder ikke paa langt nær alle krav, men den er enestaaende i sit slags, og det har været forbundet med mange vanskeligheder og et uhyre stræv at faa stoffet samlet og udarbeidet. Det kræver ikke liden energi at sætte noget saapas fordringsfuldt igang — og gjennemføre det — under vore ikke ret gunstige literaturforhold.

I første række blandt dem, som har nedlagt et mere betydeligt arbeide for norsk-amerikansk historie, fortjener ogsaa professor R. B. Anderson at nævnes. Hans "First Chapter of Norwegian Immigration" (1895), omfattende den første indvandring og settlementshistorie op til 1840, er et af de mest værdifulde værker paa dette omraade. Forfatteren betjener sig rigtignok i stor udstrækning af de før nævnte artikler i "Billed-Magazin", men meddeler paa grundlag af eget arbeide en hel del fortrinlig personalhistorie. Væsentlig betydning har bogen derved, at den gir saa mange oplysninger om deltagerne i det første norske udvandrerfølge, som kom herover fra Stavanger i 1825 med sluppen "Restaurationen", og deres efterkommere. Ved personlig samtale med folk, som var med i dette følge, og deres børn, har forfatteren været istand til at indsamle en mængde historiske data, som har blivende værd. Der har i tidens løb været fortalt saa mange besynderlige og tildels modstridende ting om disse udvandrere og deres eventyrlige oplevelser paa overreisen, at man med grund begyndte at tvile paa, om det virkelig var en historisk kjendsgjerning, at de kom herover det nævnte aar. Andersons største fortjeneste ved denne sin bog er, at han har rehabiliteret "Sluppefolket", saa der ikke længere kan reises berettiget indvending med hensyn til tiden for deres

udvandring. Dette har sin selvsagte historiske betydning. Hvad Andersons arbeide paa det historiske omraade forøvrig angaar, saa skal det siges til hans ros, at han er en af de faa, som levende har interesseret sig for vor nybyggersaga og altid været rede til at vove en dyst for at overføre denne interesse paa andre.

En anden mand, som har indlagt sig ikke liden fortjeneste af vor historie, er Martin Ulvestad, der blandt andet kan rose sig af at ha ladet trykke det største værk om dette emne, som til dato er udkommet. Hans *"Nordmændene i Amerika, deres Historie og Rekord"* (Minneapolis, 1907, 871 dobbelspaltede sider) repræsenterer et kolossalt arbeide, og det har kostet en liden formue at faa stoffet samlet og bogen udgivet. Det kan vel uden forbehold siges, at resultatet ikke fuldt ud svarer til opofrelserne, men naar man erindrer, hvormeget den har at kjæmpe med, som har mod til at stille sig saa store opgaver, som Ulvestad her har gjort, saa har man raad til at tilgive meget, især naar de opofrelser, der er gjort, er gjort af kjærlighed til vor egen historie. Bogen indeholder en masse historiske oplysninger, og enten man vil kalde det historieskrivning i egentlig forstand eller ei, saa har disse oplysninger ligefuldt sin værdi. Hertil kommer, at den, der som Ulvestad, har ofret vor historie saa mange aars ufortrødent arbeide, har naturlig krav paa vor velvilje og sympathi.

I 1905 udkom paa John Anderson Publishing Company's forlag i Chicago "A History of the Norwegians of Illinois", af A. E. Strand. Dette er et stort værk paa 560 dobbelspaltede sider med oversigtsartikler om vore gamle forfædre, om vigtige begivenheder i norsk historie, om den norske pioner (af past. A. Bredesen), og om de forskjellige afsnit af den første norske indvandring og tidligste settlementshistorie. Derefter behandles i kronologisk rækkefølge de norske settlementer i Illinois og de første norske pionerer der, de norske kirkesamfunds historie i Illinois og nordmændenes historie i Chicago. Endelig indeholder bogen biografier og portrætter af et stort antal norske mænd og kvinder, som paa forskjellige omraader har gjort sig bemærket gjennem tiderne. I det store og hele et særdeles værdifuldt arbeide.

I 1908 udkom "De norske Settlementers Historie" af Hjalmar Rued Holand. Holand har i de senere aar været en opgaaende stjerne paa vor historiske horizont. Saavel hans bog som en række historiske skisser, han har skrevet i blade og tidsskrifter, røber betydelige evner for det arbeide, han har valgt sig. Ved sine flittige reiser omkring i de norske settlementer i de sidste halvt snes aar har han samlet en mængde fortrinlig historisk materiale, hvoraf den største del foreligger i udarbeidet stand i hans bog, der er den fyldigste settlementshistorie, som vi har til dato. Medens de øvrige settlementshistorier væsentlig kun beskjæftiger sig med den ældre historie, er Holands ført længere frem i tiden — til op i sextiaarene. Holand har en evne til at skildre, som andre historiske skribenter iblandt os kunde misunde ham. Paa den anden side er hans sprog ikke altid ulasteligt, og fantasien spiller en lidt for fremtrædende rolle i enkelte af hans skildringer. Holands historiske forfatterskab, med dets lyder og dyder, er alt ialt en interessant foreteelse, som det er umagen værd at agte paa.

Professor dr. George T. Flom er en nøgtern mand, og hans bog (History of Norwegian Immigration to the United States from the Beginning down to the Year 1848, Iowa City, 1909) bærer helt igjennem præg af historisk tilforladelighed og et flittigt og omhyggeligt studium. Den historiske periode, som her er skildret, behandles med en udførlighed som i intet andet værk. Det er altsammen fakta uden spor af deklamation. Hans oversigtsartikler, f. ex. den om udvandringen fra Norge, om udvandringens aarsager osv., er gode, korrekte og oplysende. Særlig den sidste er der lagt meget arbeide paa, og det er her lykkedes forfatteren paa en klar og overbevisende maade at godtgjøre historisk, hvilke bevæggrunde de norske gjennemgaaende har havt for at forlade sit gamle fædreland og vælge sig et nyt. Teorien om, at religiøs forfølgelse i nogen betragtelig udstrækning har været medvirkende ved nordmændenes udvandring, gjør han det fuldstændig af med. Kapitlet om de udvandrede nordmænd i tiden 1620–1825 er i det store og hele ligeledes et særdeles værdifuldt afsnit, med talrige interessante oplysninger om disse vor udvandrings første veteraner.

I denne forbindelse høver det at nævne en anden mand, Torstein Jahr, som netop med hensyn til denne del af norsk historie har gjort temmelig omfattende studier og leveret flere værdifulde bidrag i enkelte af vore blade og tidsskrifter (deriblandt "Symra") over nordmænd i New Netherlands. Hertil var det nemlig, de fleste af de i den tid udvandrede norske kom, og mange af dem har sat sig varigt mærke i ny-hollændernes historie. Hr. Jahr vil nu i høst udgi i bogform disse artikler og hvad han ellers sidder inde med i samme retning.

Det arbeide, som i det senere er gjort for at samle norsk lokalhistorie (i enkelte byer, countyer og menigheder), har jeg i denne artikel maattet forbigaa, skjønt der ogsaa her er udført et værdifuldt arbeide, som vil faa en ærefuld plads i norsk-amerikanernes sagabog.

Enkelte bidrag til vor historie i de forskjellige periodiske skrifter, som har ført en mere eller mindre stakket tilværelse iblandt os, kunde det ogsaa være fristende at si noget om, men det vilde føre os forvidt.

Jeg skal tilføie, at det, som her er nævnt, ikke gjør fordring paa at være en komplet bibliografi. Jeg har kun tat med, hvad der syntes mig, historisk seet, at være af størst betydning, uden at det dermed skal være sagt, at der ikke ogsaa er andre ting, som kunde havt krav paa at omtales, hvis jeg hadde havt kjendskab til dem.

Johs. B. Wist.

Det engelske folks oprindelse.

UNDER den spansk-amerikanske krig hørte man meget om den latinske races døende tilstand og angelsaksernes kraft og fremtidige bestemmelse. Med angelsakserne mentes folket i Storbritanien og de forenede stater. Det er tvilsomt, om navnet angelsakser nu med rette kan anvendes paa disse folkeslag; ialfald passer det ikke paa folket i vort eget land. I aaret 1900 havde vi en befolkning paa 76,000,000, hvoraf 9,000,000 var negre, omtrent 8,500,000 udlændinge fra andre lande end Storbritanien, og omtrent 13,000,000 indfødte med den ene eller begge forældre fødte udenfor Storbritanien eller de forenede stater. Lægger man hertil alle andre indfødte, hvis forfædre ikke var af engelsk oprindelse, vil det sees, at mere end halvparten af vor befolkning ikke er af engelsk oprindelse. Det synes derfor urigtig at kalde os selv angelsakser. Det eneste racenavn, som vilde passe paa os, vilde maaske være teutoner, da størstedelen af os er og vist endnu længe vil vedblive at være af teutonisk blod, det vil sige af engelsk, tysk, skandinavisk eller hollandsk oprindelse. Men navnet teutoner kan med lige ret anvendes af engelskmændene, tyskerne, skandinaverne og hollænderne. Desuden holder vi paa hurtig at blive mindre og mindre teutoniske og mere og mere blandet med andre racer. Det navn, som i længden vil passe os bedst, er maaske amerikanere, og for os og vore frænder i Storbritanien anglo-amerikanere.

Det engelske folk er en blanding af teutoner og kelter. Paa Julius Cæsars tid beboedes de britiske øer af kelter, som

i den sydlige del af Britanien kaldtes briter og i den nordlige del caledonier eller picter. I Irland kaldtes de skoter. Endel af disse udvandrede til Caledonien, og efter dem fik landet i sin tid navnet Skotland. Skotlænderne er en blanding af skoterne og picterne og de senere ankomne engelskmænd, nordmænd og danske.

Den større del af Storbritanien blev erobret af romerne mellem aarene 43–84 efter Kristus. De trængte frem saa langt som til høilandene i Skotland, men havde vanskelig ved at beholde landet nordenfor, hvad der svarede omtrent til den senere grænse mellem England og Skotland. I den erobrede del udtørrede de myrer, anlagde prægtige landeveie og grundlagde en materiel civilization, hvoraf ruiner endnu er at se. Men de havde ingen videre indflydelse paa sproget. Det er heller ikke sandsynligt, at der fandt megen blanding sted mellem de indfødte og de herskende romere. Folket var og blev kelter. Da de romerske legioner ved aar 410 blev trukket bort fra landet for at forsvare Rom mod goter og andre indrykkende folkeslag, var briterne ikke i længden istand til at klare sig imod de nye fiender, picter og skoter fra nord og teutoner fra øst. Fra aar 449 begyndte den angelsaksiske erobring af landet, idet jyder og sakser satte sig i besiddelse af den sydlige og angler af den østlige og nordøstlige del. Denne erobring var resultatet af en lang og blodig racekrig, som varede fra 449 til 613. Jyderne, anglerne og sakserne kom fra den danske halvø og den tilgrænsende del af Tyskland og talte ét sprog, gammelengelsk eller angelsaksisk, som er nærbeslægtet med gammelnorsk. De drev briterne bort til de vestlige egne og gav landet det nye navn, England, ligesom de bragte med sig sit engelske sprog, hvilket vistnok taltes lidt forskjellig af de tre stammer, men dog var ét sprog, som de kaldte engelsk efter anglerne, medens kelterne til den dag idag kalder sine gamle arvefiender sakser.

Disse tre teutoniske stammer oprettede en syv eller otte smaariger, der uafladelig laa i krig med hinanden indbyrdes, indtil ydre fiender tvang dem til forening. Det første skridt i retning af politisk forening var indførelsen af den kristne tro, fra aar 597. Skoler oprettedes straks af missionærerne og deres

lærlinge baade i syd og nord, og angelsakserne udfoldede snart en forbausende videnskabelig og literær virksomhed. Af smaarigerne vandt snart det ene, snart det andet overherredømmet, først Kent, saa Nordhumbrien, dernæst Mercien, og endelig Vestsaksen, hvor kong Ecgbert i begyndelsen af det niende aarhundrede gjorde sig til overhersker over hele England. En sterk politisk forening var nødvendig, dersom landet skulde forsvare sig mod den nye folkevandring, som nu truede ikke blot de britiske øer men hele Vesteuropa.

Vikingetogene, som tog sin begyndelse i det ottende aarhundrede, rettede især sine angreb mod de britiske øer, hvor de første herjinger fandt sted i aarene 789 og 793–94. Disse første angreb var smaa og spredte; men i det følgende aarhundrede kom større og større skarer, saa at hele landet stod i fare for at miste sin selvstændighed. I aaret 866 kom en stor hær, som overvintrede og i løbet af nogle faa aar satte sig i besiddelse af hele den nordøstlige del af landet. Efter flere aars uafladelig kamp maatte kong Alfred i aaret 878 slutte fred med vikingerne paa den betingelse, at disse fik besiddelsen af hele landet nordenfor en linje gaaende fra London mod nordvest til det irske hav. Disse erobrere kaldtes danske, og den erobrede del af landet bar længe navnet Danelag. I enkelte dele af landet, saasom Linconshire, Yorkshire og tilgrænsende distrikter, maa danskerne have nedsat sig i stort antal, da sproget i denne del af England endnu den dag idag er sterkt opblandet med danske ord og vendinger samt danske steds- og personnavne. Omtrent paa samme tid tog nordmændene i besiddelse de nordlige og vestlige dele af Skotland samt Færøerne, Shetlandsøerne, Orknøerne, Hebriderne og øen Man. I Irland oprettede de kongeriger i Limerick, Waterford og Dublin, af hvilke det sidste bestod i flere hundrede aar. Deres magt i Irland blev knækket i slaget ved Clontarf i aaret 1014. Dele af Skotland samt de nævnte øer var skatskyldige til den norske konge indtil efter Haakon den gamles nederlag i slaget ved Largs i aaret 1263. Paa Shetlandsøerne og Orknøerne, hvor befolkningen var næsten udelukkende norsk, taltes det norske sprog indtil det syttende eller attende aarhundrede. I Irland, Skotland og England ud-

døde norsk eller dansk tidlig, men ikke uden at have sat sine merker, især i det nordlige England og i Skotland, hvor talesproget er sterkt opblandet med norske eller danske ord.

I løbet af det tiende aarhundrede blev Danelagen gjenerobret af de engelske konger, og skjønt de to racer udentvil snart blandedes sammen, var folket i det nordlige England længe sterkt norsk- eller dansksindet. Og da vikingerne mod slutningen af aarhundredet atter begyndte at herje landet i store flokke, fik de mere eller mindre støtte i den nordlige del af England. Da den svage Aethelred den raadvilde i 1002 forsøgte at lade alle danske i landet snigmyrde, blev hans rige oversvømmet af store vikingehære, ledet af mænd som Svend Tjugeskjæg og Olaf Tryggvason, og han blev atter og atter tvunget til at kjøbe fred af fienden ved at betale en stedse stigende sum penge. Denne aarlige skat blev senere kaldt daneskatten (danegeld). I aaret 1013 blev hele England erobret af Svend Tjugeskjæg, dengang konge af Danmark, og efter hans død det følgende aar blev landet igjen erobret i 1016 af hans søn Knut den store, som giftede sig med Aethelreds enke og regjerede England til sin død i 1035. Han efterfulgtes af sine sønner Harald og Hardeknut indtil 1042, da det gamle kongehus igjen kom paa tronen gjennem dets sidste representant, Edvard Bekjenderen. Han døde i 1066, og efter Harald Godvinsons korte regjering blev landet om høsten samme aar for sidste gang erobret af en fremmed fiende, idet hertug Vilhelm med sin normanner-hær da gjorde sig til Englands hersker. Normannerne spredte sig over hele England og senere ogsaa over Skotland og Irland, og med deres komme var de forskjellige race-elementer tilstede, hvoraf det senere engelske folk er en sammensmeltning. Skandinaverne havde megen indflydelse paa sproget i den nordlige del af England og i Skotland; men normannerne, som talte fransk, havde en endnu større indflydelse, idet det engelske sprog efterhaanden blev en blanding hovedsagelig af engelsk og fransk.

De elementer, hvoraf det engelske folk bestaar, er altsaa de oprindelige jyder, sakser og angler i den sydlige, midtre og nordøstlige del af England og den sydlige del af Skotland.

Blandt disse nedsatte danske sig talrigt i den nordøstlige og midtre del af England og nordmænd i den nordvestlige del af England og den sydvestlige del af Skotland. I de vestlige dele af England og i det sydlige Skotland er folket ogsaa sterkt blandet med kelter. I resten af Skotland og i Irland bestaar folket af kelter blandet med nordmænd og senere med normanner og engelskmænd. Man kan derfor ikke med rette kalde folket paa de britiske øer angelsakser, langt mindre folket i de forenede stater. Navnet vilde maaske passe paa folket i den sydøstlige del af England; men naar man taler om det britiske folk i sin helhed maa man, for at være nøiagtig, kalde dem teuto-kelter. I England og det sydlige Skotland er det teutoniske blod overveiende; i Wales, Irland og det skotske høiland er det keltiske blod overveiende.

Albert E. Egge.

Omkring nationalsangen.

NETOP i disse dage er det halvhundre aar, siden den norske nationalsang, *Bjørnsons* evig unge *Ja, vi elsker dette landet,* for første gang stod at læse paa prent. Det er et jubilæum, som vist *alle* nordmænd, hvor de end vanker — ogsaa vi hervester — kunde ha nogen grund til at dvæle et øieblik ved. For selv de af os, som nu begynder at faa sne i haaret, kan vist mindes dette digt som noget af det første, vi lærte. Og noget af det vakreste. Og saa mindes vi vel ogsaa en og anden stor stund, da nationalsangens enkle freidige strofer til Nordraaks lige saa enkle og freidige melodi har udløst stemningen og git udtryk og form for, hvad tusener følte, men ikke fik sagt.

Kun den, som har oplevet en slig stund, har tilgavns fornummet nationalsangens magt og betydning. En og anden ensom sjæl — ude paa prærien eller i byernes vrimmel — kan vel gjennem dens strofer nynne ud sin længsel efter "dette landet, som det stiger frem furet, veirbidt over vandet med de tusind hjem", men ellers er ikke disse strofer netop konstrueret for at nynnes i længsel slig som f. ex. Blix's stilfærdige og inderlige *Aa, eg veit meg eit land langt deruppe mot nord.* Først naar nationalsangen i store, høitidsfulde stunder bruser som tuseners tølk, kommer den til sin fulde ret.

* * *

Naar, hvor og under hvilke omstændigheder blev nationalsangen til?

Dette synes indtil ganske nylig at ha været noksaa uklart. Merkelig nok. Man vidste, at den var skrevet i 1859, for dette var angit i Bjørnsons digtsamling af 1870, men hvad tid paa aaret og hvor?

For nogle aar siden — det var i 1905 — skrev jeg til Bergen og bad om nogle oplysninger om digtets *genesis*. Frøken Valborg Platou, der netop i disse dage er traadt af efter en lang og fortjenstfuld virksomhed som bibliotekar ved Bergens offentlige bibliotek, gav et elskværdigt svar, hvori hun skriver, at "huset, hvor Bjørnsons sang 'Ja, vi elsker' blev skrevet, kan ikke bestemt opgives. Det maa enten være leiligheden i teatrets sidebygning, hvor Bjørnson som sceneinstruktør boede under størsteparten af sit ophold i Bergen, eller landstedet Hop udenfor Bergen, som af eieren blev ham indrømmet for sommermaanederne 1859, da Bjørnson var fratraadt som sceneinstruktør".

Saa sent som i 1905 var altsaa selv kyndige og forfarne folk ikke ganske paa det rene med, hvor den norske nationalsang var blet til.

Jeg tænkte da, det var bedst at gaa til mesteren selv, og i et brev til ham — forresten om noget andet — berørte jeg ogsaa dette om nationalsangens *genesis*.

Og herom gav digteren følgende besked:

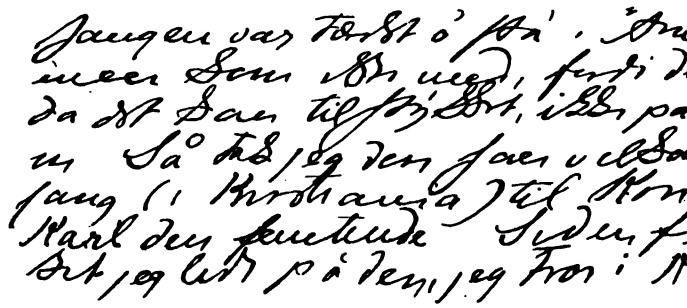

"Om 'Ja, vi elsker' bare saa meget: Sangen var tænkt å stå i 'Arne', men kom ikke med, fordi den, da det kom til stykket, ikke passet in. Så tok jeg den som velkomstsang (i Kristiania) til kong Karl den femtende. Siden flikket jeg lidt på den, jeg tror i Rom."

Dette var interessant. Men om, *hvor* sangen var blet til, var jeg lige klog. Siden fandt jeg det dog ud og fik det bekræftet i *Chr. Collins* store og udmerkede monografi over

Bjørnson, som blev færdig i 1907 og for første gang gir ordentlig besked om nationalsangens tilblivelse.

Sangen blev skrevet omkring sankthanstid 1859 paa Hop, konsul Michael Krohns deilige landsted ved Nordaasvandet, hvor Bjørnson tilbragte to, tre sommermaaneder, efterat han var traadt af som leder af Bergens ældste nationalscene. I slutningen af august reiste Bjørnson til Kristiania for at indtræde i redaktionen af "Aftenbladet", og i dette blad stod *Ja, vi elsker* for første gang paa prent den 1ste oktober 1859, men uden noget navn eller mærke under. Istedetfor at staa som afslutning paa fortællingen om Arne Kampen, som tanken fra først af var — et mægtigt patriotisk udbrud som modstykke eller sidestykke til den storstilte indledning om trærne, som vilde klæ fjeldet — fremkom altsaa digtet som velkomstsang til kong Karl den femtende i anledning dennes første besøg i Norges hovedstad efter hans regjeringstiltrædelse.

Digtet havde her følgende titel: "Norsk Fædrelandssang, tilegnet Norges Konge, Hans Majestæt Kong Karl." Det havde i denne første trykte skikkelse kun sex vers istedetfor nu otte, og i forskjellige strofer afveg ordene fra den nu kjendte text. I første udgave af Bjørnsons "Digte og Sange" af 1870 fremtraadte derimod nationalsangen i den skikkelse, som nu alle kjender. Digteren havde i mellemtiden "flikket lidt paa den".

* * *

Sommeren og særlig vaaren 1859 hører sikkert til de rigeste og lykkeligste dage i Bjørnsons lange, kampfyldte og rige liv, og disse vaar- og sommermaaneder i Bergen maa nu ved nationalsangens 50-aarsjubilæum fortone sig for den gamle digter i et forunderlig, straalende fjernsyn.

Her vandt han sin første store seir som politisk agitator. Her fremtraadte han for første gang som folketaler og blev sig med glæde fuldt bevidst den magt, han ved sin veltalenhed og sin vældige stemmes klang kunde øve over masserne — først og fremst ungdommen. Her blev hans første fædrelandssang strøet ud over en begeistret skare, og alle, som unge var i sind, havde sikkert en sterk fornemmelse af at leve i en ny tids vaarløsning.

Ved sin unge, struttende livskraft, sin aabne, freidige personlighed var Bjørnson kommet som et sterkt, friskt veir til Bergen. Direktør Johan Bøgh, som dengang var skolegut, har i en artikel i "Bergens Tidende" i anledning Bjørnsons 70 aars fødselsdag tegnet et vakkert og træffende billede af den unge digter fra den tid.

"Jeg bevarer endnu et barndomsminde", fortæller han, "om det indtryk, den unge Bjørnsons tilsynekomst i vore dengang saa patriarkalske og stuelumre forhold gjorde paa snart sagt alle klasser i samfundet. Han virkede med sin slanke, kraftige skikkelse, sit aabne, renskaarne, lysende ansigt, sin høie pande, fra hvilken hatten altid var skjøvet tilbage, og med sin vidunderlige malmfulde røst som en aabenbaring fra en verden, der var vidt forskjellig fra den, som vor dengang saa rolige, spidsborgerlige by havde indrettet sig. Han vakte opsigt, naar han med sin aabne frakke og sit brede, hvide skjortebryst viste sig paa gaden; somoftest i ivrig samtale med flere af den tids fremtrædende mænd. — Jeg husker saaledes, at jeg en dag saa ham arm i arm med den blinde rektor Holmboe, og modsætningen mellem den hvidhaarede, famlende lærde og den unge, straalende digter maa ha gjort et stort indtryk paa mig, da jeg gjennem alle aar har bevaret et klart billede af dette møde."

Bjørnson var kommet til Bergen som sceneinstruktør og artistisk leder af Bergens nationale scene. Men dette var ikke arbeidsfelt nok for den arbeidsfyrige og kampglade mand. Høsten 1858 var han traadt ind i "Bergenspostens" redaktion og kastede sig med liv og sjæl ind i politiken, og ved en lang række artikler i sit blad ruskede han slig op i tingene, at han ialfald kunde tilregne sig brorparten af æren for, at der om vaaren for første gang blev frisindet stortingsvalg i den gamle hansestad. Alle de fire gamle tingmænd blev kastet og et helt nyt sæt valgt. Dette vakte opsigt over hele landet.

Allerede et par dage efter valgmandsvalget udsendte Bjørnson og Ole Bull — som strax før var kommet hjem — et opraab om afholdelse af en stor 17de-maifest i Bergen. "En almindelig nationalfest, forberedt med alvor og høitideligholdt med

HOP VED BERGEN,
hvor *Ja, vi elsker* blev skrevet i 1859.

varme, er som at trække grundloven over med frisk skrift", skrev Bjørnson i dette opraab.

Og det blev en 17de-maifest, som de graanede gubber i Bergen endnu den dag i dag mindes med stolthed og glæde.

Allerede klokken otte om morgenen drog det store folketog fra torvet til engen — med Bjørnson og Ole Bull i spidsen. Og de to Mænd alene, side om side, var som et helt 17de-maitog, syntes mange. Paa engen steg Bjørnson op paa talerstolen og holdt talen for dagen — sin *første* offentlige festtale.

Af denne tale findes der intet referat, men nogle kvikke bergenske skolegutter fra den tid har mere end 40 aar senere fortalt et og andet om det mægtige indtryk, den gjorde paa dem. Ved flagfesten i Bergen i 1899 fortalte dr. Klaus Hansen bl. a.:

"Jeg mindes endnu talen og mindes med hvilken magt den betog alle sind. Vi gutter i framslængsaarene dengang blev mest ræd at rope hurra, for det ansvar, han hadde lagt paa os, naar vi feirede denne dag. Og det ansvar, Bjørnson dengang la ind i vore sind, det har fulgt os siden livet fremover. . . . Den dag blev som en indvielse til en ny tid for mange, ja for hele livet her i vor by."

Og maleren C. M. Ross fortæller i "Samtidens" Bjørnson-hefte, december 1902:

"Jeg synes endnu, jeg ser ham. Som en solgud stod han der og lyste med sit blonde hoved højt løftet, og hans tale rungede ud over den trylleбundne mængde. Der var stilt som i en kirke, ja meget stillere. . . . Jeg havde med min mor i kjølvandet krydset mig gjennem folkestimlen og faat en plads lige under talerstolen. Saadant havde vi aldrig hørt. Jeg var saa optaget, at jeg glemte mor. Hvad skildrer saa min forbauselse, da jeg vender mig mod hende for at meddele hende noget af min overstrømmende begeistring og ser mor — min gamle, adstadige mor — med tindrende øine svinge sit lommetørklæde og vifte omkap med os alle."

Og her er hvad Johan Bøgh fortæller i den før nævnte artikel i "Bergens Tidende":

"Jeg erindrer hans herlige skikkelse, som han stod deroppe paa tribunen, rank og spænstig, med legemets kraftige og dog

BJØRNSTJERNE BJØRNSON
fra det aar, *Ja, vi elsker* blev skrevet.

saa fine linjer fremhævet af snipkjolens snevre snit, stillet mod den blanke vaarluft, og med det lysende løvehoved bøiet tilbage som i overstrømmende livsmod. . . . Aldrig hadde man fornemmet en slig magt til at tvinge hver enkelt ind under en fællesfølelse af betaget stemning."

Det maa for mange ha været, som om en ny Wergeland var opstaaet iblandt dem, bemerker Chr. Collin i sit Bjørnsonskrift, hvorfra disse citater er hentet.

Slig havde Bjørnsons første store, offentlige, patriotiske tale — den 17de mai 1859 paa engen i Bergen — brændt sig ind i de unge, modtagelige sind.

Og med brystet fuldt af stemningen og begeistringen fra disse vaardage var det, at *Ja, vi elsker* lidt senere blev skrevet.

* * *

Ved sæsonens slutning vaaren 1859 traadte Bjørnson af som instruktør ved Bergens teater, og de følgende sommermaaneder tilbragte han, som før nævnt, paa sin ven konsul Michael Krohns idylliske landsted Hop ved Nordaasvandet. Efter sine store seire i Bergen som politiker og taler levede han her en stund i ro og fred i sin unge kjærlighedslykke (han havde nemlig den foregaaende høst ført sin unge elev ved teatret jomfru Caroline Reimers som brud til Søgne prestegaard, hvor de blev viet af Bjørnsons far). Og her paa Hop var det ligesom hans digtning skjød ny fart. En del af det vakreste i Bjørnsons ungdomsdigtning blev til her. Her fuldførte han "Arne", som var blet paabegyndt den foregaaende sommer under et ferieophold i Eikisdalen paa hjemvei fra Trondhjem, hvor han havde git gjæsteforestillinger med sin trup fra Bergen. Her paabegyndte han fortællingen om Øyvind Pladsen ("En glad gut") og skrev flere af sangene, som blev optat deri. For her ved Hop saa han, ifølge Collin, "det overhængende berg, hvorfra bjerk og furu saa ned, og hæggen kunde strø blomster paa taget af en gammel laave", som Bjørnson i sin digterfantasi forvandlede til Øyvind Pladsens hjem.

Og her var det altsaa, at han skrev *Ja, vi elsker,* som blev ligesom tilovers, da "Arne" var fuldført.

En gammel dame af mit bekjendtskab, som vankede meget i Bjørnsons hus paa den tid og tillige var sammen med ham og Caroline den uforglemmelige sommer i Eikisdalen, fortæller mig, hvor forundret hun blev, da Bjørnson første gang læste den for hende og Caroline. Det var da et underlig indfald at begynde en sang med *Ja*, syntes hun. Men hun forstod snart, at dette bekræftende udraab i første linje blot var som en naturlig fortsættelse og gjentagelse af Bjørnsons egne patriotiske udbrud, som om han blot uden videre gjenoptog traaden i en afbrudt tale.

At de her for første gang hørte det kvad, som skulde bli Norges fremtidige nationalsang, faldt dog ingen af dem ind. Derimod erindrer hun, at Bjørnson tidligere paa vaaren, mens han endnu boede i teatrets sidebygning, en dag høitidelig erklærte, at han vilde skrive en ny fædrelandssang, der skulde afløse den bombastiske *Sønner af Norge, det ældgamle rige*, som nu holdt paa at bli rent forældet, syntes han. Og ganske rigtig, strax efter kom han ind til sin hustru og hendes veninde og læste op de første vers af *Vi nordmænd vil synge for Norge en sang*. Senere kom han ind og læste flere vers, efter som de blev færdige, og den 17de mai fordeltes denne hans *første* fædrelandssang i trykt skikkelse blandt tilhørerne ved koncerten i teatret. Tre-fire aar senere "flikket" Bjørnson ogsaa paa denne sang, saa den kom til at faa den begyndelsesstrofe, som alle nulevende nordmænd har sunget: *Der ligger et land mod den evige sne.*

Denne sang kom altsaa alligevel ikke til at afløse *Sønner af Norge*. Hvorvidt Bjørnson paa den tid har havt lignende tanker om *Ja, vi elsker*, foreligger der intet om. Det er neppe rimeligt, siden den fra først af var ætlet til "Arne". Vist er det, at det var Nordraaks musik, som ophøiede *Ja, vi elsker* til nationalsang. Og aldrig har vel en værdigere melodi ophøiet en værdigere text til et folks nationalhymne.

* * *

Naar og hvor Bjørnsons 10 aar yngre fætter *Rikard Nordraak* har komponeret den melodi til *Ja, vi elsker*, som skulde gjøre hans navn udødeligt, synes man ikke at være nøie paa

det rene med. Vist er det, at den maa være blet til i begyndelsen af 60-aarene. Vist er det ogsaa, at melodien i sin oprindelige skikkelse blev skrevet til et andet af Bjørnsons digte: *Har du hørt, hvad svensken siger, unge norske mand,* der blev offentliggjort under statholderstriden — vaaren 1860 — som svar fra Norge, da en taler i det svenske riddarhuset havde haanet det norske flag. Dette var en "kampsang mod storsvensk overmod", som Bjørnson selv har betegnet den, og fra denne kampsang steg melodien med nogle ændringer "op i vor nationale freds-

hymne" blot ved en genial omdannelse af nogle faa takter. Denne lille "flikking" forvandlede dog helt melodiens karakter, og i sin nye skikkelse overstraalte den saa fuldstændig den oprindelige melodi, at dennes saga med ett var ude; den blev reddet fra glemsel kun derved, at fru *Erika Nissen* 30 aar senere skrev den ned efter hukommelsen.

Er der noget uklart med hensyn til den norske nationalmelodis *genesis*, saa er ogsaa beretningerne om, naar den først blev sunget, noget modstridende. Her er hvad Bjørnson har oplyst herom:

"— — Jeg tænker mig, at det meste han (Nordraak) har skrevet, kom umiddelbart, saa at sige utænkt, strømmende lige fra kilden, der var rigest, naar den havde faat hvile. Da jeg havde skrevet "Har du hørt, hvad svensken siger", kom melodien paa samme maade. Men da jeg saa præsenterede ham "Ja, vi elsker dette landet", — jeg tror, det næsten var samtidigt — fandt han paa, at den skulde vi synge i en fest, som vort nystiftede norske selskab skulde holde et par dage efter. Han skrev melodien og instuderte den. Gamle Lindeman akkompagnerte, og Ole Bull og Johan Behrens var de første, som applauderte den. Det var en kveld!"

Efter dette skulde altsaa melodien være blet skrevet i Kristiania i 1860, men en oplysning af fru Erika Nissen synes derimod at tyde paa, at den er blet til i Berlin et par aar senere som udtryk for den unge komponists hjemlængsel til Norge.

En anden beretning om, da nationalsangen første gang blev sunget, har vi fra oberst *J. N. Gregersen.* Han fortæller — i "Aftenposten" for 27de mai 1905 — at Nordraak i begyndelsen af 60-aarene ogsaa havde blandt sine talrige venner fem unge officerer, der dannede en ganske privat sangkvartet, og som han med sin levende interesse for al musik stadig instruerte. "En dag paa forsommeren — saavidt jeg nu erindrer i 1861 eller 62 — varslede Nordraak kvartetten til møde hos sig, for han havde *netop* komponeret og nodefæstet tre nye sange: "Ja, vi elsker", "Kaares sang" og "Brede seil over Nordsjø gaar." Kvartetten lystrer uopholdelig fremmødeordren. Nordraak sætter sig til pianoet; han gjennemgaar stemmerne til "Ja, vi elsker", spiller saa sangen for os med det foredrag og de nuancer o. s. v., som han vil ha frem i denne, og saa synger vi med — strax fuldt betagne og henrevne af den enkle, men saa forunderlig betagende og høie magt, som der er lagt i text og melodi. Vor enstemmige dom var: *Den vil gjøre lykke!* . . . Kvartettens enthusiasme lod til at overraske vor ven Rikard lidt; thi jeg erindrer endnu, at han ytrede noget om, at melodien jo blot var ganske enkel og uden fraser."

Første gang den norske nationalsang blev sunget *offentlig* var, ifølge skolebestyrer *Otto Anderssen*, ved en middag i Eids-

voldsbygningen den 17de mai 1864. Den blev her sunget af et kor paa 24 mand af Kristiania sangforeninger under anførsel af Joh. D. Behrens, og samme kveld blev den sunget af de forenede sangforeninger ved en folkefest paa Slotsbakken i Kristiania, hvor Bjørnson holdt festtalen. Nationalsangen — baade text og tone — havde altsaa sin egentlige indvielse paa 50-aarsdagen efter Eidsvoldsgrundlovens vedtagelse.

Der gik dog endnu nogle aar, før sangen blev alles eie, og Rikard Nordraak døde — ifølge *Edvard Grieg* — uden at ane, at hans melodi skulde leve i kommende tider som Norges nationalhymne. Han døde nemlig i Berlin i 1866, knapt 24 aar gammel.

I sin store tale ved Nordraak-bautaens afsløring i Berlin den 17de mai 1906 udtalte Bjørnson blandt andet:

"Fredshymne, som sangen er, fornegter den dog ikke sin oprindelse (nemlig fra den før nævnte kampsang). De samme melodilinjer, som nu gaar fredelig frem som plogen i stenfri jord, kan ogsaa blinke som sværd . . . netop de linjer, som mindes far og mor, er de samme, som i korte, knappe toner samler os, som fædrene samledes, naar vor selvstændighed trues. Vor fædrelandssang er et lidet fredsælt folks; men synges den i farens stund, da staar selvhævdelsen pansret i hver linje."

Dette var sagt om melodien; men det kunde lige saa vel gjælde ordene.

Kristian Prestgard.

Luther College Lib.
11-30-1925

Kristkirken i Nidaros.

DET store munster (monasterium), som nu staar", siger Snorre Sturlasøn i sine kongesagaer — skrevet ved aar 1220 — idet han taler om den nationalhelligdom, som i vor tid er kjendt som "Trondhjems domkirke". Han kalder den her ved det samme navn, som den dag idag bruges om Nordenglands hovedkirke, York Minster, den største af alle Englands katedraler. Benævnelsen "domkirke" er først senere kommet til Norge, fra Tyskland over Danmark, og tyskerne har vistnok faaet ordet (af det latinske *domus*, hus) fra Italien.

Men det særlige navn paa Norges hoved- eller metropolitankirke var i middelalderen "Kristkirken i Nidaros", og saa heder den mange steder i Snorres sagaer. Af kristkirker havde vi desuden ogsaa katedralkirkerne i Bergen og Hamar, medens den tilsvarende i Oslo hed St. Halvards kirke, den i Stavanger St. Svithuns kirke og den i Kirkevaag paa Orknøerne St. Magnus kirke.

Oprindelsen til kristkirken i Nidaros var en trækirke, som Hellig Olavs søn Magnus den gode omkring aar 1040 byggede paa det sted, hvor faderens lig blev begravet efter overførelsen fra Stiklestad. Men der gik ikke mange aar, før det mærkedes, at denne beskedne lille kirke var altfor ringe for Hellig Olavs voxende ry.

Hvorledes det egentlig gik til, at den norske konge blev hele Nordeuropas navnkundigste helgen i middelalderen, er vanskelig at paavise. Men biskop Grimkell, Olavs engelske hirdbiskop, har uden tvil havt stor andel i grundlæggelsen af Olavs helgenry. Vistnok som følge af hans virksomhed reiste der sig allerede før

tyve aar var forløbet efter Olavs fald en til denne konge indviet kirke i York, og næsten samtidig en lignende sydligst i England, i Chichester ved kanalen. Da professorerne Bugge, far og søn, har paavist spor af at ogsaa Olav Trygvesøn har været betragtet som helgen i England og hans fald ved Svolder har været nævnt som en martyrdød, er det rimelig, at disse to kristne kongers kultus har gaaet haand i haand og den første ligesom banet veien for én hurtigere udbredelse af den sidstes kultus. I ethvert fald byggedes der fra midten af det ellevte aarhundrede en lang række Olavs-kirker i England, baade i by og i bygd, og man kan vel sige at næst St. Edmund og St. Edward, landets nationale helgener, var St. Olave det populæreste helgennavn i middelalderens England. London havde engang hele fire Olavs-kirker, og af disse er to fremdeles bevaret, nemlig St. Olave i Hart Street i City, kjendt som Londons rigeste kirke, med flere filialkirker og stiftelser, som underholdes af dens formue, og St. Olave i Tooley Street, Southwark, lige ved St. Saviour's katedral og London Bridge.

Ikke fuldt saa raskt, men sikkert og jevnt udbredte dyrkelsen sig til Norges østlige og sydlige nabolande, dog mindre til Danmark, hvor det synes at have havt nogen indflydelse, at der bestod fiendskab mellem Hellig Olavs æt og Knut den stores efterkommere paa kvindesiden, som regjerede i Danmark efter Magnus den godes død i 1047. Kirker helligede til St. Olof (den svenske form af navnet) findes spredt over hele Sverige, og i Visby paa Gotland staar der endnu prægtige ruiner af en saadan kirke. Med svenskerne trængte dyrkelsen over paa den anden side of Østersjøen, og den ene af de to største kirker i den nu russiske by Reval heder St. Olof. Men mærkeligst af alt er det vistnok, at Hellig Olav fra først af var Sveriges fornemste helgen og i rangforordningen (en saadan findes nemlig ogsaa for helgener) gik forud for landets egen konge St. Erik. Upsala erkebiskops katedral, som paabegyndtes efter at erkestolen var bleven oprettet 1164, var helliget Sancto Olavo et Sancto Erico og der gik aarhundreder, før den svenske nationalfølelse fandt at burde bringe den førstes navn i forglemmelse til fordel for den sidstes, hvis skrin staar i Upsala domkirke den dag idag.

Ogsaa paa fastlandet — i Tyskland og Nederlandene — kan findes spor af Hellig Olavs navn, men han vedblev dog i middelalderen hovesagelig at være en skandinavisk og engelsk helgen.

Selvfølgelig virkede den almindelige Olavs-kultus i udlandet tilbage paa Norge, og da Olav Kyrre i 1066 havde begyndt sin af 27 fredsaar bestaaende regjering, fandt han at maatte afløse den af Magnus den gode byggede kirke med et efter tidsforholdene stort og prægtig bygværk af sten.

Det var dengang kongerne, som tog kirkebygning i sin haand, da der endnu ikke fandtes nogen virkelig kirkeorganisation i Norge. Biskoperne, som oprindelig havde været hirdbiskoper — hvad vi nu vilde have kaldt hofbiskoper — havde nok faaet hver sit distrikt, men de havde saa at sige ingen selvstændig jurisdiktion. Efter lange stridigheder mellem den norske kongemagt, som holdt sig til den af paven mere uafhængige engelske kirke, og den direkte under pavestolen staaende erkebiskop i Bremen, som fra 1104 afløstes af den nye danske erkebiskop i Lund, bestemte paven sig i midten af det tolvte aarhundrede til at udsende en kardinal, som kunde organisere den norske kirke under et eget overhoved.

Men da havde kristkirken i Nidaros allerede sin historie. Olav Kyrres kirke blev ikke indviet til Olav den hellige; man fik tvertimod. senere i Nidaros en særskilt Olavs-kirke, som nu sammen med de fleste af byens dengang omkring 20 kirker er forsvundet af jordens overflade. Den blev derimod, som saa mange store kirker i den tidlige middelalder — saaledes katedralen i Canterbury og den katedral, som nordmændene byggede i Dublin — indviet til den hellige treenighed og fik det navn, kristkirke (Christ Church), hvormed disse kirker pleiede at kaldes. Men ligesom kristkirken i Canterbury først rigtig vandt sit ry, da den gjemte Thomas a Beckets skrin, saaledes opnaaede kristkirken i Nidaros sin store navnkundighed som gjemmestedet for Hellig Olavs skrin.

Olav Kyrre, som døde 1093, oplevede at se sin kirke fuldført. Den var selvfølgelig holdt i den normanniske rundbuestil. Man kan forestille sig dens udseende nærmest efter det, man ser i Trondhjems domkirkes nuværende tværskib, eller vel snarere

Stavanger domkirkes skib (og ruinerne af Hamar domkirke); dog maa kirken have været noget enklere, end tværskibet lader formode, da rundbuestilen naaede sin fulde rigdom først et par menneskealdere efter Olav Kyrre. Grundplanen synes at have lignet den, som sees i Gamle Akers og Ringsakers kirker, og over krydset af skib, kor og tværskibe reiste sig et massivt taarn.

I denne kirke begravedes i 1093 Olav Kyrre, og det næste aar Haakon Magnussøn, en søn af hans afdøde ældre broder og altsaa søskendebarn af Magnus Barfot, med hvem han et aars tid delte kronen. Videre jordfæstedes i kirken, da den stod i sin oprindelige form, i 1114 Magnus Barfots yngste søn Olav og i 1122 dennes broder Eystein, en af Norges bedste og dygtigste konger.

Selvfølgelig maa man tænke sig, at kirken blev videre udsmykket under Olav Kyrres efterfølgere. Men først i 1152 modtog landet den impuls, som ledede til, at kristkirken i Nidaros blev den prægtigste af alle kirker i Europa nordenfor Mellemtyskland og Durham i England og i den tidlige middelalder vistnok den prægtigste udenfor Frankrige og England, og blev den kirke, som hverken Sverige eller Danmark har faaet magen til indtil denne dag.

Som allerede nævnt sendte paven da en kardinal op til Norge for at organisere den norske kirke, og med rigtig forstaaelse af den historiske udvikling blev det den engelskfødte Nikolas Breakspear — den senere pave Hadrian IV — som udsaaes til hvervet. Den norske kirke blev da sideordnet med den engelske, den tyske og den danske (den svenske organiseredes først 1164 ved oprettelse af erkestolen i Upsala) og under erkebiskopen i Nidaros hørte følgende biskoper: Bergen, Stavanger, Oslo, Hamar, Orknøerne, Suderøerne og Man (navnet er bevaret i det engelske bispedømme "Sodor and Man," som dog nu kun omfatter Man), Færøerne, Skaalholt og Hole paa Island, samt Grønland. Der var altsaa, erkestolen indbefattet, 11 bispedømmer, og grænserne var det norske vældes i det 12te aarhundrede. Havde organisationen fundet sted i det 11te aarhundrede, maatte vel dertil være føjet mindst to irske bispedømmer, Dublin og Waterford, og muligens Anglesey. Det er

at mærke, at nordmændene i Irland, modsat de indfødte irer, som havde sin egen kirkeorganisation, lød under erkebiskopen af Canterbury, af hvem den navnkundigste af de norske konger i Dublin og Northumberland, Olav Kvaaran, var blevet døbt 943.

I 1152, under Eysteins, Sigurds og Inge Haraldssønners regjering indviedes da i Olav Kyrres kristkirke til Norges første erkebiskop Jon Birgerssøn, hidtil biskop i Stavanger, og ved denne leilighed fremsagde skalden Einar Skulessøn det navnkundige Olavs-kvad.

I dette kvad, hvori Olavs jertegn opregnes, heder det:

"Nu skal vi alle dyrke
den kraftige, den gjæve
guddomshallens straale,
den høge Olav.
Alt folket ved, at han
i sine jertegn skinner
vidt under stormfyldt klare hal.
Lytter derfor til min tale."

Vendt mod kongerne sagde skalden:

"Hør du, kong Eystein,
paa jevne kraftens ord,
kampstærke Sigurd, lyt
til hvad jeg vil i korthed kvæde.
For Inge bærer skalden sang!
Mægtige æthoveder,
med eders vælde stor,
jeg beder, støtter mit kvad!"

Derpaa, vendt mod erkebiskopen, sagde Einar Skulessøn:

"Alt presteskabets overmand,
saa, Jon, jeg kalder dig,
jeg byder dig at lytte her,
til kvadet, som jeg bærer frem!
Vi hænder hæver, prise vil jeg
solkongens fagre ven.
Din kirkes ære voxer,
hvor hellig konge hviler."

Det er sandsynlig, at allerede den første erkebiskop begyndte en udsmykning af kirken i en rigere rundbuestil, og at dette arbejde blev fortsat af hans efterfølger, som tiltraadte i 1161,

den navnkundige Eystein Erlendssøn, i hvis hænder den norske kirkes styre forblev i 27 aar. Eystein synes at have gjort Olav Kyrres skib til kor, bygget tværskibet og dertil føjet et langskib, alt i den rige rundbuestil, som i hans tid naaede den højeste udvikling i Frankrige og England.

Men det blev Eystein givet at fremkalde en omvæltning i kirkebygningen ved at indføre i Norge den gotiske stil, spidsbuestilen, som da var ganske ny i sit hjemland, Frankrige, og saavidt var blevet kjendt i England.

De første spor til en spidsbuestil skriver sig nemlig fra omkring 1150 og kan paavises i to kirker i nærheden af Paris, i katedralen i Saint Denis, hvor de fleste franske konger er begravet, og i den i Sens, sydost for Paris.

Derfra førte en fransk bygmester — det maa ikke glemmes, at England da regjeredes af fransktalende normanner — stilen over kanalen og bragte den kort efter 1170 i anvendelse ved ombygningen af kristkirken i Canterbury.

Derved grundlagdes den engelske spidsbuestil, som, da den bibeholdt den normanniske kirkeplan med et svært midttaarn, kom til at udvikle sig i en helt selvstændig retning, afvigende fra fastlandets med intet midttaarn og to svære endetaarne.

Men erkebiskop Eystein, som stod paa Magnus Erlingsøns side mod Sverre, forlod i 1180 Norge og drog over til England, hvor han opholdt sig i tre aar, den meste tid i Bury St. Edmund's i Suffolkshire. Selvfølgelig besøgte han mange steder, og som høj kirkefyrste kom han i berørelse med den engelske kirkes store prælater og fik kjendskab til de planer, som deres bygmestere udarbejdede til anlæg, udvidelse og forandring af kirker og klostre.

Herunder maa han være blevet slaaet af den dristige skjønhed, som aabenbaredes i den nye spidsbuestil i Canterbury. Hvorom alting er, da han i 1183, paa et vis forsonet med Sverre, kom tilbage til Nidaros, gik han strax ivej med at bringe gotiken i anvendelse i den form, som kaldes Early English, og som neppe udenfor Canterbury er blevet anvendt tidligere i nogen engelsk kirke end i den fjerne norske metropolitankirke. Man tør kunne sige, at ved aarhundredskiftet 1200 var spids-

DOMKIRKEN I TRONDHJEM

buestilen kun anvendt i Frankrige, England og Norge. Den naaede først senere til Tyskland, hvor den ikke trængte helt igjennem før henimod 1300 tallet, og derfra kom den til Danmark og Sverige paa en tid, da den allerede forlængst var eneraadende i Norge.

Det var i den navnkundige ottekant, som afslutter kristkirkens kor, at de første spidsbuer opmuredes mellem 1184 og 1188.

Hvad er ottekanten? Der er nu enighed om, at den er et kapel i lighed med dem, som afslutter koret i øst i næsten alle engelske katedraler, og den længe fastholdte tanke, at den skulde være noget, som kaldtes et "højkor", er forladt. Højalteret kan nemlig kun i kirkens forfaldstid, da skibet var ubrugelig, have staaet i ottekanten. Ellers stod det som overalt ellers i koret selv, det vil sige i den del af kirken, som er mellem tværskibet og ottekanten, og antagelig i linje med erkebiskopens indgang (nu kaldet "kongeindgangen").

Men ottekanten kan blot have været et af to: enten var den, hvad oftest er tilfældet i England, en "Maria-stuke" (Lady Chapel), eller ogsaa var den, hvad den plejer at være i de til treenigheden indviede kirker, som benævnes "kristkirker", et treenighedskapel (Trinity Chapel), hvilket svarer til hvad der er tilfældet i Canterbury.

Dette sidste er jeg tilbøjelig til at anse for det rimeligste, fordi man da med det samme faar en forklaring paa, hvad det saakaldte "skrudhus" er for noget. Det er det i kirkeform byggede kapel paa nordsiden af koret, i hvis indtil kormuren støbende del erkebiskopens skrud blev opbevaret. Man har tidligere ment, at det var kapitelhus, forsamlingshus for kapitlet eller katedralkirkens samlede præsteskab. Men herimod taler, at ingen af de talrige engelske kapitelhuse (Chapter Houses) er i kirkeform med alter, men er bygget som almindelige forsamlingssale, og oftest i ottekantet form. Har derfor kapitlet plejet at forsamles her, maa det have været i mangel af en egen kapitelbygning. Nu ligger det Lady Chapel, som hører til kristkirken i Canterbury, nord for denne kirkes korvæg og ligner meget i form Trondhjems-kirkens "skrudhus". Dette kan derfor

have været en Maria-stuke, dersom ottekanten er et treenighedskapel. Dette er saa meget rimeligere, som erkebiskop Eystein blev begravet i dette "skrudhus".

Det er heller ikke umulig, at kirken kan have havt et særskilt kapitelhus, kanske endog buegange (cloisters) paa sydsiden mod erkebiskopgaarden (den nu saakaldte kongsgaard i Trondhjem). Herom kan intet vides, før der foretages gravninger i grunden, hvilke ikke kan finde sted uden at forstyrre gravfreden for de hundreder af grave, som i løbet af de sidste par hundrede aar er anbragt der.

Den tredje gjætning, at ottekanten har været et Olavs-kapel, maa afvises i henhold til den middelalderske kirkeetikette, som ikke tillod at indvie hovedkapellet øst for koret til nogen helgen, men kun til treenigheden eller jomfru Maria, og det endog om kirken bar en helgens navn.

Men ottekanten, som forøvrig er blevet videre udsmykket i en stil, som først opstod længe efter Eysteins tid — hvad der dog ikke har forandret den storslagne grundkarakter — blev staaende gjennem tiderne som den prægtigste og ejendommeligste frugt af norsk kirkebygningskunst, og blev neppe overstraalet af den storartede vestfront, som nedenfor skal omtales.

Om erkebiskop Eystein, som døde fem aar efter sin hjemkomst, ogsaa begyndte korets ombygning i spidsbuestil, vides ikke. Men dets ublandet "tidlig engelske" form tyder paa, at det i al fald skriver sig fra hans nærmeste efterfølgere, erkebiskoperne Erik (1188–1205) og Thore (1205–1214). Da Snorre saa kirken, maa kor og ottekant have staaet der i al sin herlighed, tværskibet maa have været væsentlig som det nu efter istandsættelsen er blevet og som skib tjenstgjorde Eysteins rundbuede skib. Man havde da noget tilsvarende til hvad der gjenfindes i mange engelske katedraler, deriblandt den berømte i Durham, rundbuede skibe og spidsbuede kor, noget, som i mindre maalestok ogsaa findes i katedralkirken i Stavanger og i ruinerne af Hamar domkirke.

Det vil sees, at de dele af Trondhjems domkirke, som holdt sig bedst ned til denne dag, i det væsentlige blev bygget i den tid, da borgerkrigene rasede i Norge. Nutidens forskninger har

imidlertid godtgjort, at disse krige ingenlunde var saa ødelæggende for landets trivsel og næringsveie, som man før har troet, og at det tvertimod var en tid af megen kraftudfoldelse baade i næringsliv, i literatur og i kunst. Det var først i sine eftervirkninger, da en enevældig kongemagt havde afløst høvdingestyret og det menige folk savnede talsmænd og førere, at denne tid kom til at staa som forberedelsen til Norges undergang som selvstændig stat.

I kirkens anden periode blev Erling Skakke begravet lige udenfor den søndre væg efter sit fald paa Kalvskindet 1179; graven kom ved kirkens senere udvidelse indenfor væggen. I 1204 begravedes i kirken barnekongen Gutorm Sigurdsøn, en søn af Sverres ældste søn Sigurd Lavard og altsaa Haakon Haakonsøns søskendebarn, og endelig i 1207 begravedes kong Inge Baardsøn.

I 1239 tog hertug Skules tilhængere med magt Hellig Olavs skrin, som havde sin plads paa eller ved højalteret, og bragte det til Øreting, forat Skules kongehyldning kunde faa lovlighedens præg.

Næste aar førtes Skule Baardsøns lig ind i kirken og jordedes der.

Derpaa begynder en ny byggeperiode, idet skibet blev ombygget i spidsbuestil og i betydelig forstørret maalestok.

Det antages, at ombygningen blev paabegyndt af erkebiskop Sigurd (1231–1252), og under ham eller hans nærmeste efterfølgere maa den plan være vedtaget, som fulgtes ved skibets opbygning. Disse erkebiskoper var Einar Smjørbæk (1252–1263), Jon Raude (1263–1282) og Jørund (1282–1309), og de samtidige konger var Haakon Haakonsøn, Magnus Lagabøter og Erik Magnussøn. Herunder blev da den navnkundige vestfaçade fuldført, hvilken, efter stilen i de levnede dele af den og af skibets vægge, skriver sig fra samme tid som de berømte med rækker af helgenbilleder smykkede façader til katedralerne i Lichfield og Wells (ved Bristol) og den i en meget forskjellig form byggede skjærmfaçade til katedralen i Lincoln. Lidt ældre er façaden til katedralen i Salisbury, som fuldførtes 1260, og den ejendommelige skjærmfaçade til katedralen i Peterborough. Men

Nidaros-katedralens vestfront har ligesom de andre sine udprægede ejendommeligheder. Den flade væg uden stræbepillarer med en uafbrudt rad af helgenstatuer ligner den tilsvarende i Lichfield, men den har ligesom Wells-katedralen (der forøvrig har stræbepillarer) taarnene anbragt til højre og venstre for sideskibene. Her som ellers udmærkede middelalderens bygmestere sig ved stor selvstændighed og henfaldt ikke til kopiering.

Da vestfronten nu er faldet ned helt til triforiet (buerne nærmest over portalerne) og ingen tegning existerer af den som den stod i sin helhed, har man med hensyn til det oprindelige udseende i virkeligheden intet andet at holde sig til end den levnede del, og denne en nøjagtig i den for de engelske katedraler særegne stil.

Kirken stod altsaa færdig med sin prægtige billedfaçade, oversaaet af forgyldte helgenstatuer, da den første store ulykke brød ind over den, branden i 1328.

At kirken blev svært medtaget af denne brand, ved vi af det opraab, erkebiskop Eiliv udstedte til kristenheden om at bidrage til dens istandsættelse. At den blev sat fuldstændig istand, har vi ingen grund til ikke at tro. Saa megen magt var der da endnu i land og folk, at det formaaede at udføre, hvad der i dets øjne var det vigtigste af alt. Men vi ved ikke, hvilket omfang ødelæggelsen havde, og specielt ikke, om vestfronten blev saa ruineret, at den ved istandsættelsen blev en væsentlig ny opbygning.

Kunde den være istandsat i uforandret skikkelse, vilde den fremdeles have havt den engelsk-gotiske karakter, som den vides at have faaet ved planlæggelsen, og som de levnede dele vidner om at den har havt. Paastandene om, at man under opbygningen forandrede stil, er lidet holdbare, fordi man i det 13de aarhundrede, i gotikens mest blomstrende tid, ikke befattede sig med stilblanding ved et i et træk opført bygværk, eller i al fald sørgede for, at det nye gik harmonisk ind i det gamle. Men dette kunde ikke ske her, fordi den fuldstændig engelske form af kirkens to første etager er urørt.

Domkirkeforskeren Macody Lund, som tror, at vestfronten har havt en fransk vinduesrose, der ikke forekommer i engelske katedraler i en saadan forbindelse, har derfor ment, at vest-

fronten i 1328 blev saa ødelagt, at den efterpaa et blevet i det væsentlige nyopført ovenfor triforiet. Da nu Norge i erkebiskoperne Eilivs († 1332), Paals (1332–1346), Arne Vades (1346–1350) og Olavs (1350–1371) tid var i sin første union med Sverige under Magnus Smek, kunde det have været mulig, at den øvre del af kirkens oprindelig engelske vestfaçade er blevet forandret til en fransk, med franske statuer og et fransk rosevindue i skibets afslutning mellem vesttaarnene — den franske stil var nemlig den i Tyskland almindelig antagne og havde derfra forplantet sig til Danmark og Sverige, i hvilket sidste land arbejdet med Upsala domkirke fremdeles paagik. Vore nabolande har ingen kirke med den engelsk-normanniske grundplan, og det vilde ikke være at vente, at franske og tyske bygmestere, om de blev indkaldt til Nidaros-kirkens istandsættelse, skulde tage hensyn til denne for dem fremmede grundplan.

Har derfor hr. Lund ret i, at vestfronten blev væsentlig ombygget efter branden i 1328, kan det ikke afvises, at denne ombygning under de forandrede tidsforhold kan være blevet holdt i en hidtil i Nidaros-kirken ikke anvendt stil. Men paa grund af den udpræget engelske form i de levnede dele af vestfronten maa stilforandringen være gjennemført i de øvre dele paa en temmelig paaklistret maade, saa totalvirkningen hverken blev fransk (tysk) eller engelsk.

Den store strid om et engelsk spidsbuevindue eller et fransk rosevindue som vestfrontens centraludsmykning har forøvrig sin oprindelse i en utydelig ytring om en forgyldt rose hos krønikeskriveren Absalon Pedersøn, som, da han levede i slutningen af det sextende aarhundrede, havde kunnet træffe folk, der havde bevaret overleveringer om kirkens udseende før den store brand i 1531, som lagde store dele af kirken i ruiner, og endog i ældre tider.

Hvad Absalon Pedersøn mente, kan ikke siges med bestemthed. Foruden et virkelig rosevindue i den franske smag kan han ogsaa have ment en blindrose af den art, som ofte findes øverst i vestgavlen i engelske katedraler, eller han kan have ment den øvre roseformede del af et mægtig spidsbuevindue.

Hvorom alting er: bliver kristkirken i Nidaros nu i vore

DOMKIRKENS INDRE.

dage forsynet med en vestfront, som den kun kan tænkes at have faaet efter branden i 1328, da vil den komme til for vore øjne at bære præget af den ændring i kulturstrømmen, som begyndte at indtræde med kongeresidensens overflytning fra Nidaros og Bergen til Oslo, og som i tidens fylde gjorde Norge til en provins, politisk under Danmark, med hensyn til kultur under Tyskland.

Kristkirken historie bliver fra nu af ikke lystelig at læse. I 1432, under kong Erik af Pommern, hjemsøgtes den atter af ødelæggende brand, men da den daværende erkebiskop var den kraftige Aaslak Bolt, en af de faa høvdingeskikkelser i Norges forfaldstid, turde den være sat i al fald nogenlunde i stand igjen. I ethvert fald maa den have frembudt et herligt syn, da den gamle erkebiskop, som fører for det parti, der vilde overhugge forbindelsen med Danmark, i 1449 kronede Kristian I's svenske medbejler Karl Knutsøn til Norges konge. Ikke mindre prægtig var vel synet af kirkens ydre og indre, da Kristian I allerede det næste aar blev kronet i den af biskop Marcellus fra Skaalholt bispedømme paa Island. Aaslak Bolt var i mellemtiden død.

Disse kroninger er i virkeligheden de første i domkirken; man har før troet, at Haakon V Magnussøn blev kronet her, men er nu kommet til den antagelse, at han maa være kronet i St. Halvardskirken i Oslo. Men kroningerne i Trondhjems domkirke kan betragtes som en fortsættelse af de ældgamle kongehyldninger paa Øreting (Bratøren ved Nidelvens udløb), ved hvilke Hellig Olavs skrin i den kristne tid blev ført i højtidelig procession fra kristkirken ud til tinget for derefter paa samme højtidelige maade at føres tilbage til kirkens alter.

Saa stor magt havde endnu Hellig Olavs ry som helgen og saa stærkt virkede endnu Norges gamle ærværdige navn, at Kristian I, som jo ogsaa nedstammede fra Olavs datter (Magnus den godes søster) Ulvhild, som var gift med sachsernes hertug Ordulf, lod sin strax efter hans tilbagekomst til Danmark fødte ældste søn, hvis bestemmelse det var at blive Norges, Danmarks og Sveriges konge, døbe Olav. Det var ikke Kristians skyld, men skjæbnens tilskikkelse, at det hverken blev denne eller den næste søn, men først den tredje, med det tyske navn Hans, som kom til at bestige tronerne.

Men som det lakkede til ende med de skrøbelige rester af Norges selvstændighed, saaledes nærmede det tidspunkt sig, da kristkirken skulde modtage det dræbende slag. Tilfældigvis ramtes den akkurat i det øjeblik, da Luthers reformation drev ud katolicismen, og da samtidig den dansk-tyske kultur gjorde ende paa de sidste rester af Norges selvstændighed i sprog og literatur. I 1531 herjede ilden atter det prægtige bygværk, og denne gang rejste kirken sig ikke mere. Det var i samme aar, som Kristian II's forsøg paa at gjenerhverve Norges og derfra Danmarks rige slog fejl, og erkebiskopen, Olav Ingebrigtsøn, Norges sidste, havde altfor meget at staa i, før han i 1537 tog flugten fra kirke og fædreland, til at han kunde tænke paa at faa den sat i stand efter branden.

Reformationen naaede Nidaros umiddelbart efter hans flugt. Hellig Olavs skrin blev plyndret for sit guld og sine ædelstene — og hvad danskerne levnede, tog svenskerne under syvaarskrigen — og en tid efter forsvandt skrinet med helgenens ben, uden at man ved, hvor det er blevet af; fra nu af fik tidens tand og vandets magt uhindret lov til at opløse kirkens gjenstaaende ruin, af hvilken kun — til lykke for os — den kostelige, i hele Europa enestaaende ottekant, stod vel beskyttet under tag tilligemed det vakre lille "skrudhus".

Da kirken en lang tid efter branden blev taget i brug som protestantisk menighedskirke, laa det langt over landets evne at sætte i stand denne ruin af klæbersten, kalksten og marmor. Skibet blev liggende, som branden havde efterladt det, uden tag, tværskibet med taarnet, som var sluppet bedst næst ottekanten, blev sat nogenlunde i stand, og taarnet, af hvis oprindelige udseende man desværre hverken har tegning eller beskrivelse, blev forsynet med et højt træspir, som naturligvis brændte ned ved første lejlighed, i 1708, og blev erstattet af det lave tag, vi kjender fra gamle billeder. Og saa begik man den haarrejsende vandalisme at forvandle de herlige søjlevægge i koret til bastante stenmure, i hvilke man, da restaurationens tid endelig kom, fandt indmuret en mængde kostelige ornamenter fra forskjellige kanter af kirken.

Alligevel var de sørgelige rester af Nordeuropas prægtigste

katedral saa imponerende i sammenligning med alt, hvad der fandtes af bygninger i Trondhjem eller andensteds i Norge, Danmark og Sverige, at der stod et trolddomsagtig ry af kirken.

Det maa ikke forundre nogen, at det 16de, 17de og 18de aarhundredes Norge ikke magtede at sætte kirken i stand, naar det erfares, at den siden 1869 paagaaende restauration hidtil har kostet mellem 3 og 4 millioner kroner, og ikke vil kunne blive helt færdig, med statuer, glasmalerier og alt, før summen er blevet i det mindste 6 millioner. Og endda var der i middelalderens kirke desforuden meget, som vi ikke vil kunne tænke paa at tilvejebringe igjen, nemlig foruden Hellig Olavs skrin, prydet med guld og ædelstene, vistnok til flere hundrede tusen kroners værdi i vore penge, en mængde andre smykker og kostbarheder. Der skulde meget til at udstyre højalteret og de over tyve andre altere, som i kirkens glanstid havde hvert sit presteskab. Men penge og gaver til alt dette strømmede ogsaa i sin tid ind fra hele Europa, især nedlagt i kirken af de tusener af pilgrimme, som kom fra de fjerneste lande for at forrette andagt ved martyrkongens skrin paa hans mindedag, den 29de juli.

Da Norges grundlov af 17de mai 1814 bestemte, at kongen skulde krones i Trondhjems domkirke, blev der ved hver af kroningerne i 1818 og 1860 arbejdet med kirkens istandsættelse. Herunder kom man til den beslutning at gjenrejse kirken saavidt mulig i den gamle skik, og fra 1869 af har der været arbejdet med den, i den længste tid, fra 1873 til 1907 under afdøde arkitekt Chr. Christie. Penge har den hele tid villig været bevilget af staten og af Trondhjems sparebank, og der er strømmet store gaver ind fra mange kanter og fra mange lande, især til udsmykning med billedhuggerværker og glasmalerier, saa man næsten har faaet en gjentagelse af de gamle pilgrimsofre. Blandt andre har den tyske kejser nu i tyve aar aarlig skjænket 1000 kroner. Men naar dette bygværk trods alt er skredet saa langsomt frem, maa man desto mere beundre den kraftudfoldelse, som gjorde at det norske folk i middelalderen kunde bygge ikke blot denne herlige katedral, men ogsaa de vistnok mindre, men i og for sig store og kostbare kristkirker og katedraler i Bergen (ikke at forvexle med den nu staaende domkirke,

som oprindelig bare var en klosterkirke), i Stavanger, i Oslo, paa Hamar og i Kirkevaag. Disse kirker var allesammen bygget af naturens egen sten, medens de fleste og største middelalderske kirker og bygværker i Sverige og Danmark, deriblandt Upsala og Roskilde domkirker, er af teglsten, og de er i hele deres karakter vidt forskjellige fra nabolandenes kirker, som alle repræsenterer den mellemeuropæiske type.

Kristkirken i Nidaros, menneskekulturens fineste blomst i Norden, mangler endnu meget paa at være helt gjenrejst, skjønt Norge i 1905 atter indtog den stilling blandt nationerne, som det mistede, da Harald Haarfagres æt uddøde. Men det norske folk, som den dag idag, ligesom for tusen aar siden, er spredt ud over store dele af jorden, og som nu holdes sammen ikke af drageskibe med brynjeklædte mænd i rummet og skjolde langs rælingen, men af telegraftraade og de postsække, som sendes med de vældige oceanflyvere, har visselig nu lige saa megen økonomisk evne til at gjengive kristkirken dens gamle glans, som Eystein Erlendssøn og hans samtidige havde til at bygge den. Og vi, som ikke længere er helt unge, længes efter snart at se den herlighed, som har slumret i saa mange hundredaar.

Lars A. Havstad.

Kensington og Elbow Lake stenene.

DET norske selskab i Minneapolis hørte med interesse om disse stene, og da især om Kensington-stenen, hvis mærkelige indskrift maatte vække opmærksomhed, om den var ægte. Ti den fortalte en vidunderlig historie, og i tilfælde, at den var, hvad man paastaar, var den af den største historiske betydning, idet den bekræftede de norske traditioner om en gennem aarhundreder fortsat bestræbelse for at komme i berørelse med den vestlige halvkugle. Der var jo beviser nok for, at Leif Eriksons opdagelsesfærd ikke havde været enestaaende; der fortaltes, navnlig i de islandske sagaer, om den ene vinlandsfærd efter den anden, og der foreligger historiske aktstykker om vinlandstog i midten af det fjortende aarhundrede. Og der taltes jo ogsaa om en opdagelsesfærd af Paul Knutson kort efter den tid. Men efterretningerne om dette tog er gaat tabt, og noget mindesmærke om dette eller paafølgende tog findes ikke. Var nu stenen ægte, saa havde man ikke alene bevis for, at nordboerne havde besøgt vort land indtil 130 aar før Columbus's genopdagelse, men man havde i stenen det mærkeligste historiske mindesmærke paa dette fastland.

Imidlertid var stenen af kyndige mænd strax stemplet som et falskneri, og de allerfleste ansaa den vel bare som en grov spøg, som en moderne *Cardiff giant*.

Den hvilte i et helt decennium som en beskeden dørhelle udenfor en svensk bondes kornlade.

Da blev hr. Hjalmar Rued Holand, som var ude i settlementerne for at samle bidrag til den norske indvandrings historie, opmærksom paa stenen. Dens vejrbidte udseende, dens bogstavers slidte karakter, historien om dens fund bragte ham

paa de tanker, at kanske stenen alligevel var ægte. Der rejste sig en meningsudveksling i pressen, og det syntes tænkeligt, at der muligvis alligevel var noget ved denne foragtede sten — og det saa meget mere, som en anden sten, som ogsaa skulde være beskreven med runer, var funden 23 mil fra den første, nemlig ved Elbow Lake.

Det omtalte norske selskab syntes, trods megen meningsforskel, at det nok kunde være værdt at se paa denne sag lidt nøjere — var det hele bedrageri, saa vilde det gøre sit for at faa det afsløret; var den ægte, saa fortjente sagen nøjere granskning. Det norske selskab tog intet andet standpunkt, end at det vilde bidrage til at skaffe oplysninger. Det nævnte op en komite, som skulde anstille undersøgelser. Den bestod af professor G. Bothne ved Minnesota statsuniversitet, professor Kr. E. Johnson ved den forenede kirkes seminar i St. Anthony Park (St. Paul) og Dr. Knut Hoegh af Minneapolis.

Sidstnævnte har ogsaa foretaget flere rejser til aastederne, har talt med folk, som fandt stenene, og taget dem i nøjagtigt øjesyn. Som resultat af disse undersøgelser fremkom da følgende indberetning til det norske selskab i Minneapolis:

Elbow Lake stenen.

I december 1908 reiste jeg op til Elbow Lake for at se en sten, som skulde være beskrevet med ukendte tegn, og angivelig var funden i jorden omtrent 2½ til 3 mil vestenfor Elbow Lake paa Kristian Grindens farm; den beskrevne flade laa i dagen, men hovedmassen af stenen var i jorden. I følge med hr. Knut Dahlen, en velkendt og vel anseet sagfører, bosiddende i Elbow Lake, en liden by paa nogle faa hundrede mennesker, gik jeg afsted for at se stenen. Den laa i grundmuren til en mølle, som tilhørte Knut Berg, og som var bygget i 1890 omtrent 100 fod søndenfor jernbanestationen i Elbow Lake. Den laa i den tredie omgang ovenfra, og den beskrevne flade laa paa udsiden; dens længde var omtrent 33 tommer og højden 9 tommer. Nær midten af ytterfladen, men lidt over til højre, som stenen laa, var der indridset en meget nøjagtigt udført cirkel 8 tommer i diameter. Den var øjensynlig gjort med et skarpt redskab, en

kniv eller mejsel eller lignende. Stenens overflade var vejrslidt, saa den oprindelige dybde af cirkelen ikke kan nøjagtigt opgives; den syntes at ha været ⅛ tomme eller mere; indenfor denne og concentrisk med den var en anden cirkel 6 tommer i diameter. Mellem disse to cirkler var der et stort antal af skrifttegn, i det hele af en langagtig form, anbragte som tallene paa en urskive. Det var vanskeligt at se tydeligt, da stenen laa ganske nær jorden, og der var mindre godt lys (en stor vedhaug laa nær indpaa), saa det var ikke muligt at skelne bogstaverne; deres antal kan ha været 150 til 200; de fleste var utydelige, som det syntes paa grund af lang paavirkning af luften. Nogle faa af dem var imidlertid nogenlunde tydelige og de mindede om runer. Jeg ved ikke stort om runer, men er tilstrækkelig kendt med deres almindelige udseende til at sige, at de lignede dem mere end noget andet mig bekendt alfabet. Indenfor den inderste cirkel var overfladen noget ujævn, tilsyneladende utilhuggen, som fra naturens haand; overfladen var i det hele jævn, men ikke glat; nær midten en liden fremspringende trekant, som stod ud omtrent ½ tomme og som lignede en næse.

Stedet, hvor stenen oprindelig havde ligget i jorden, blev dernæst undersøgt. Jeg var i følge med Knut Laastuen, en af nabolagets oprindelige rydningsmænd, ejer af det land, hvor landsbyen er anlagt, en velstaaende og meget anseet borger; Knut Dahlen, min ven, som havde vært med til møllen og vist mig stenen; og Olaf Kristiansen (Grinden), søn af Kristian Grinden, paa hvis land stenen havde ligget i jorden ved familjens ankomst til farmen.

Findestedet laa paa en højde vestenfor og omtrent 30 fod højere end en stor myr, som indtil for nyligt havde været en sø. Findestedet er omtrent 2½ mil fra Elbow Lake, som er 20 mil vest for Kensington — hvor runestenen blev funden i 1898. Denne højde fortsætter sig mod nord og danner den vestlige grændse af myren; den er tydeligt en strandlinje med stene i rad (moraine) af forskellig størrelse, udseende og beskaffenhed; bragte hid af isen fra stor afstand, da her ikke findes fast sten i den alluviale jordbund. Olaf Kristiansen, der som nævnt var en af mine ledsagere, er politibetjent i Elbow Lake, og gjorde

indtryk af at være en paalidelig mand; han viste mig et gammelt ubeboet loghus og fortalte, at det var familiens hjem, da faren nedsatte sig paa landet i 1872.

Stenen i møllemuren var en del af en større klippeblok, som laa i jorden, med bare den beskrevne del i dagen, og omkring 100 fod søndenfor loghuset; de vilde ikke ha lagt mærke til stenen, hvis ikke græsset havde vært afbrændt i en præriebrand, som netop havde herjet, før familjen kom der. Der var endnu faa rydningsmænd og intet opdyrket land i umiddelbar nærhed. Familjen, som var ivrig beskæftiget med at rydde land, bygge og andre nødvendige arbejder, skænkede ikke stenen videre opmærksomhed. Det var efter deres mening bare nogle indianske mærker; for der havde jo ikke vært hvide folk der før; ti aar i forvejen hadde indianerne foretat sit store mordertog nedigennem Minnesota, og endnu saa man af og til indianere streife om i nabolaget. Stenen blev udenvidere kaldt indianerstenen af barna, som legte omkring den, men ingen skænkede den nogen opmærksomhed. Den var endog ukendt for deres nærmeste nabo i syd, Canestorp, en svensk farmer, som senere flere gange har været i legislaturen som statssenator fra distriktet.

I 1886 byggede Soo-jernbanen sin linje gennem egnen, og idet den kom op fra det lavere terræn, skar den sig igennem højden lidt søndenfor Grindens hus; klippeblokken blev da gravet ud og kastet tilside paa nordsiden af banen; der laa den da upaaagtet i et par aar.

I 1888 havde den lille landsby Elbow Lake begyndt at vokse, og flere solide bygninger blev opførte, blandt dem møllen. Folk plejede at gaa til den omtalte moraine og forsyne sig med sten til grundmur. Paa denne maade blev ogsaa klippeblokken sprængt, og stykkerne tat til landsbyen. Knut Laastuen, en af mine før omtalte ledsagere, var med i dette arbejde og hjalp selv med til at læsse stenen paa vognen og køre den til Elbow Lake. Man la da mærke til indskriften, som man formodede var en indiansk kuriositet; mureren, Samuel Person, syntes den var mærkelig nok til at lage det saa, at indskriften kom paa udsiden af murvæggen.

O. Kristiansen (Grinden) mindes tydeligt, hvorledes stenen saa ud; næsen i midten, cirklerne og tegnene imellem dem er saa tydeligt fæstede i hans erindring, at han ikke nærer den mindste tvil om, at stenen i møllens grundmur er den samme, som laa i jorden nær hans afdøde faders hus, og omkring hvilken han og hans søskende legte som barn. Han mindes ogsaa, at stenen blev gravet ud af jorden af jernbanebyggerne, at den blev kastet op paa nordsiden af banen, og at den laa der, til den blev kørt til byen for at bruges i grundmuren. Det synes godtgjort: 1) at stenen i møllens grundmur er den samme som den, der laa i jorden omtrent 100 fod fra Kristian Grindens loghus; 2) at stenen laa i jorden, før de første hvide settlere kom der, og at den maa ha ligget i jorden i lang tid; 3) indskriften paa stenen er ikke gjort af indianere, men af folk, som brugte et slags bogstavskrift.

Kensington-stenen.

I juni 1909 rejste hr. Hjalmar Rued Holand, som tilfældigvis var i Minneapolis, og jeg op til Kensington, en liden landsby med omtrent 300 indbyggere; den ligger ved Soo-jernbanen omtrent 140 mil vestenfor Minneapolis; hensigten med rejsen var at se stedet, hvor runestenen blev funden, og tale med folk om dens opdagelse, og hvad dermed staar i forbindelse.

Landskabet har de samme topografiske træk som er almindelige i den sydlige tredjedel af Minnesota. Det har engang været bedækket af vældige ismasser og senere mer eller mindre af vand, som har fundet afløb, dels til Mississippi-basinet, dels til Red River, som gaar nordover og munder ud i Hudson Bay. Vandet samlet sig i floder og bække, som har gravet mer eller mindre dybe og brede dale i den bløde alluviale jord, hvor talrige morainer, smaa søer, myrer og elve endnu fortæller om istiden og de følgende perioder. Det er et bakkelandskab, med strækninger af mer eller mindre flat land med noksaa bratte bakker ned mod myrerne og de lave enge. Da landet blev bebygget, var der noksaa meget skov, da de talrige vasdrag havde sat grændse for prairiebranden. Vandskillet mellem Mississippi og Red River har ikke altid været, hvor det nu er. Da landet først blev ryddet for en menneskealder siden, var der meget mere

vand end nu. Højden af plateauet viser, at i en geologisk ikke meget fjern fortid stod vandet 50 fod højere end nu.

Nordenfor Kensington er der en række af myrer og flade enge, som strækker sig i nordvestlig retning mange mil henimod Red Rivers basin.

Runestenen blev funden paa en højde, som løfter sig en 40–50 fod over en af disse myrer; højden falder af mod øst, og tversover myren, omtrent 500 fod borte, ser man et hus, hvor Nils Flaten, en norsk farmer, har boet i mange aar.

Det sted, hvor stenen blev funden, blev nøjagtigt paavist af Nils Flaten, som var med os. Det var nogle fod lavere end toppen af bakken, omtrent tre fjerdedele op. Da landet deromkring blev optat af nybyggerne, var bakken og hougen bevokset med god skov, hvoraf de omkringboende forsynede sig til tømmer og ved; landet var endda ikke kommen i privat eje. Blandt dem, som var vel kendt der og havde været der mange gange, var Roald Benson, nu en gammel, særdeles troværdig mand, som boede mindre end en mil borte. Mange andre af naboerne var lige vel kendte med stedet. I tidens løb blev de største trær nedhuggede, en ny skogvegetation af løvtrær og mindre busker vokste op, og her og der stod et større træ.

En temmelig uoplyst norsk bonde tog homestead paa det land, hvortil haugen hørte, men han flyttede derfra efter nogle faa aar. I 1891 blev det købt eller optaget af Olof Ohman, en svensk mand. Han har boet der siden; som bierhverv til sit jordbrug har han ogsaa arbejdet i sit oprindelige virke som husbygger og tømmermand. Den omtalte bakke, som mod øst gaar ned til myren, er nu opdyrket til ager, og det var under rydningen af bakken, at stenen blev opdaget i august 1898. Nils Flaten, som tildels hjalp Olof Ohman, og fra hvis hus og gaardsplads findestedet tydelig kunde sees, var ikke tilstede, da stenen blev funden. Olof Ohmans søn Edvard, den gang en gut paa 10–12 aar, var med faren for at hjælpe ham. Nils Flaten havde gaat over stedet den foregaaende dag, og han havde ikke seet tegn til nogen gravning, eller til at jorden paa anden maade var forstyrret, noget som ikke lettelig kunde ha undgaat hans opmærksomhed, om det havde fundet sted.

Olof Ohman støtte under rydningsarbejdet paa en sten, hvoraf det ene hjørne laa nogenlunde nær overfladen; en asp af 8–10 tommers gennemsnit havde vokset saaledes over stenen, at han maatte hugge den ned. Den stod lige ved dens ene langkant, og havde sendt en rod bent ned ved siden af stenen; en anden rod havde gaat paatvers over stenen omtrent 18 tommer og havde der tverbøjet nedad; de to rødder var flade og lidt tykkere, hvor de havde været i berøring med stenens kant. Ohman la ikke videre mærke til stenen, før hans søn Edvard gjorde ham opmærksom paa, at noget var skrevet paa den. Dette var omtrent ved middagstid, og i hvilestunden gik han da over til Nils Flaten og fortalte ham, at han havde fundet en sten med indhugne tegn. Senere ud paa dagen gik Nils Flaten didover og saa paa stenen og hullet, ud af hvilket den var gravet; aspen og dens rødder blev ogsaa taget i øjesyn.

Som rimeligt var, vakte stenens fund adskillig opmærksomhed hos de omboende farmere og ligesaa hos indvaanerne af Kensington. Mange kom for at se aastedet og stenen og rødderne, blandt dem ogsaa Roald Benson. Enkelte troede, at værdifulde eller interessante fund kunde gøres under findestedet; de grov, men fandt hverken nogen skat eller noget andet end jord og smaasten. Men alle overtydede sig om, at stenen havde ligget der, og at aspens rødder bar mærke af, at de havde omklamret stenen, saa den altsaa maatte ha været der en hel del aar før den blev udgravet.

Stenen førtes til Kensington, hvor den en tid laa i stedets bank, for at folk kunde se den. Uheldigvis skrapte nogen paa den, saa et par tegn blev mere utydelige, end de før havde været. Senere sendtes stenen til Evanston, Ill., en liden by lige udenfor Chicago, til en professor Curme, som erklærede, at indskriften var et falskneri, en mening, som ogsaa blev udtalt af professor Breda ved Minnesota universitet. Den blev sendt tilbage til Ohman, som tog den hjem, og efter at være forsikret om, at den ingen betydning havde, brugte den til dørhelle udenfor sin kornlade. Flere aar senere forærte han den til hr. Hj. R. Holand, som endnu har den i sin besiddelse.

Den overraskende indskrift har ofte været oversat med mer

eller mindre variationer; er den ægte, saa er stenen et meget mærkeligt historisk dokument, idet den beviser, at de skandinaviske vinlandstog naaede lige til 130 aar før Columbus, og at de trængte ind i det mest centrale af hele kontinentet.

Jeg skal ikke gaa ind paa beviserne for eller imod ægtheden, for saa vidt som de er hentede fra runerne, sproget og stenens udseende. Jeg er fuldstændig inkompetent til at delta i en diskussion om disse spørsmaal, og vil overlade det til dem, som har studeret de videnskaber, som befatter sig med disse.

Men jeg tror, at disse beviser, som jeg vil kalde de indre, ikke er de eneste, som bør granskes. Ydre beviser med hensyn til findested, fundets historie, motiverne for et falskneri, evnen til at udføre det, troværdigheden af dem, som fandt stenen, og som først saa den og omgivelserne, bør gives vægt som bekræftende eller benægtende evidens.

Om vi antar, at en skare opdagelsesrejsende ønskede at slaa fast, at de var komne saa langt, vel vidende, at de havde liden udsigt til at komme tilbage, saa laa det nær for dem at indridse en kort beretning paa en af de stenblokke, som laa ved stranden af, hvad der dengang var en ø. De vilde ha rejst blokken nær stranden, hvor den lettest vilde sees af dem, som kom efter, for de maatte efter deres mening komme vandveien. Paa toppen af øen vilde vegetationen dække den.

Aarhundreder gik og stenen faldt i gruset. Naturomgivelserne forandredes, og end mere landets bebyggelse og historie; øen var blet en haug, landfast overalt, hundredeaarig skov dækte den, stenen blev bedækket med muld og et træ vokste over den. Bare lidt over halvdelen af stenen er beskrevet, resten maa ha været i jorden; mere skulde siges, end der var rum til paa forfladen, saa blev en af de smalere sideflader tat til hjælp — og den interessante saga blev hugget ind af en mand, hvis manuelle færdighed og evne til at fortælle en rystende historie i faa ord var større end hans dygtighed i at bruge korrekt sprog og bogstavering.

Han var vel en mand, som havde færdedes i mange lande, han maatte havt god anledning til at faa sit svensk blandet med lidt norsk, og kanske lidt andet.

Men dette er naturligvis ikke andet end en foreløbig gisning. Der blir da spørsmaal, om andre hypotheser gør mere vold paa sandsynligheden.

Den person, som først saa stenen, var en ung gut, hvis fuldstændige oprigtighed ikke kan drages i tvil. Hvad vidste lille Edvard om runer, vikinger og opdagelsesrejser? Faren, som grov stenen ud, la ikke mærke til skrifttegnene, utydelige som de var, paa grund af luftens og jordens mangeaarige indvirkning. Der er ingen mulighed for, at han kan ha fabrikeret indskriften. Han er en meget forstandig, men ulærd bondemand, som efter eget sigende bare har havt nogle faa maaneders skolegang i hele sit liv. Han gør indtryk af at være meget troværdig; hans personlighed vilde gøre ham til et ypperligt vidne i en retssag. Og hvorledes handlede han i dette tilfælde? Har han sørget for at ha en skare vidner tilstede, da han grov stenen ud? Langtfra. Han har bare et vidne, og det er hans egen søn, da han gjorde sit mærkelige fund. Han har ikke kundskab til at lave en slig inskription, selv om han havde tid dertil; han var optat med at rydde land og skabe sig en farm. Hvis han skulde ha havt lyst til at mystificere sine naboer og vække sensation, saa vilde hans indfald ha vært noget i forbindelse med hans daglige liv og forhold; han kunde ha tænkt paa en hane, som la æg, eller en kalv med to hoder — men han vilde ikke ha faldt paa at lave runer og opdigte en historisk roman. Og naar spørsmaalet blir om han havde tænkt sig, at han kunde vinde nogen materiel fordel, saa maa vi mindes, at han aldrig prøvte at slaa mynt ud af affæren, men at han frivillig gav stenen bort. Hans optræden, efter han fandt den, er netop saadan som den vilde være, om fundet var ægte. Han er overrasket og interesseret og gaar over til naboen for at fortælle. Han er saa lidet kjendt med saadanne mindesmærker, at han tror, at der muligvis kan være begravet en skat under den, og handler i overensstemmelse hermed.

Olof Ohman kan ikke med den mindste rimelighed antages at ha hugget runerne, plantet stenen og gravet den op igen.

Nils Flaten har sandsynligvis aldrig hørt om runer, han har ikke læst: "America not discovered by Columbus", han kan

rimeligvis ikke skrive saa godt norsk, som stenskriveren skrev gammelt svensk. Alle naboerne var rede til at tro Olof Ohman, blandt dem Roald Benson, en gammel settler, vel kendt med stedet, en fuldstændig type paa en troværdig, forstandig, norsk farmer. Han er overbevist om historiens sandfærdighed forsaavidt fundet og rødderne angaar; ligesaa om at der ikke havde været gravet der før — paa alt dette har han aflagt edeligt vidnesbyrd. Mange andre er villige til og har for mig bekræftet det samme som Benson. Guldsmeden i Kensington, S. Olsen, var en af dem, som hjalp til at grave i jorden efter levninger. Alle disse personer identificerer stenen med tegningen i Holands bog. Alle bekræfter røddernes anordning og udseende, og aspens størrelse. Nogle sa, at aspen var tykkere end en mands laar, de fleste anslog gennemsnittet til 10 tommer; nogle til 8 tommer. En enkelt sa, at den var "over 5 tommer".

Af dette drar jeg følgende slutninger:

1. Stenen var funden paa det sted, som til os blev opgivet.
2. Den sten, som Hj. R. Holand nu har, er den samme som Olof Ohman grov ud.
3. Ingen af de folk, som var umiddelbart deltagere i udgravningen, eller som saa stedet, stenen og rødderne strax efterpaa, kan paa nogen maade antages at ha havt noget at gøre med udhugningen af runerne.
4. Stenen maa ha været i jorden længe før den nærværende opdyrkning af landet fandt sted. Dens vejrslidte udseende, runernes utydelighed, og røddernes forhold synes mig at bevise det sidste punkt, naar det tages i forbindelse med de meddelte facta.

Dette er en norsk gengivelse af komiteens indberetning. Den vakte interesse i det norske selskab, og det blev besluttet, at man skulde søge at erhverve Elbow Lake stenen for at faa den undersøgt. Det synes nu, som om den kan faaes. Om den end ikke paa grund af indskriftens utydelighed kan læses i sin helhed, vil paavisningen af at de læselige tegn er runer være et vægtigt argument for Kensington-stenens ægthed. Men denne paavisning har endnu ikke fundet sted.

Naar det nu synes rimeligt, at stenene var i jorden før landet blev bebygget, blir spørsmaalet, om der er nogen mulighed for, at indskrifterne er udhugne kort før landets oprydning. Hvem kunde ha begaaet falskneriet i — lad os sige slutten af '60 aarene eller begyndelsen af '70 aarene? Paa den tid var antallet af de folk i Amerika, som besad de nødvendige kundskaber, ikke meget stort, og det vides ikke, at nogen, som i ringeste maal kunde mistænkes for saadanne kundskaber, har besøgt disse steder paa den tid, og opholdt sig længe nok til at udføre dette. Landet var fuldstændig vildt; indianere streifede om; de særdeles faa hvide folk, som lejlighedsvis færdedes der, maatte ha lagt mærke til det sjeldne besøg af "lærda men". Men om saadant vides intet. Om nogen skulde ha hørt om saadant, vil de vel nu la høre fra sig. Og hvad skulde være hensigten med at begaa falskneriet, naar stenene blev saa vel skjulte i jorden, at ingen kunde vide, naar de vilde bli opdagede. Og ingen vinding hverken i penge eller ære vilde opnaaes for den, som paatog sig et saa møjsommeligt arbeide.

Man har i indskriften paa Kensington-stenen troet at ha fundet enkelte engelske ord. Skulde en falskner, som var lærd nok til at lave en saavidt god eftergøring, være saa naiv, at han lod et engelsk ord slippe ind? Dette synes urimeligt. Man faar enten anta, at ordet "from" er fejllæst for "från", eller at den virkelige runerister talte et blandingssprog, hvori han lejligheds brugte et ord, som ved samkvem med fremmede var optat i hans ordforraad.

Kensington ligger ikke udenfor Hudson Bay kompaniets omraade, som det var i gamle dage. Er det muligt, at en af deres folk skulde ha lavet indskriften, plantet stenene, og saa ha lagt sig til at vente paa at de blev opdagede? Dette er ikke utænkeligt, men usandsynligheden saa stor, at den omtrent blir en umulighed.

Og andre hvide folk havde der ikke været paa de kanter, naar undtages Lewis og Clark, som for omtrent 100 aar siden gjorde turen over land til Stillehavskysten, men som ikke kom nær det nuværende Kensington.

Det urimelige i, at 30 mand skulde ha trængt frem fra Nova Scotia, er iøjnefaldende. Minnesota ligger saa nær Nordamerikas

centrum, at en saadan rejse af en saa stor skare maatte ha vakt indianernes opmærksomhed — og de vilde ikke ha ladet dem gaa uforstyrrede. De vilde ikke alle 30 ha naaet frem. En enkelt mand kunde kanske. Men ikke en hær, som var for stor til at undgaa opmærksomhed, men for liden til at slaa sig igennem store skarer.

Der er en anden vej, som er mulig — vistnok ikke særdeles sandsynlig — men mulig er den. Og det er vejen fra Hudson Bay. Naar vikingerne kom til nordspidsen af Labrador, havde de to veje at ta med sine skib; en sydover, og den ledede did, hvor Leif Erikson kom. En anden var at gaa vest ind i Hudson Bay basinet. Hvorfor skulde ikke nogen i den gunstige aarstid ha prøvet den? Efter at ha naaet havbugtens vestlige strand, følger de kysten sydover til der, hvor Nelson River udtømmer sine vældige vandmasser i oceanet. Vi ved, at landet her stadigen løfter sig, befriet som det i aartusinder har været fra isens umaadelige tryk. For 5–6 hundrede aar siden kan landet gærne ha ligget 30 til 40 fod lavere, floden været meget større og sejlbar lige op til Lake Winnipeg og videre. Saa langt kunde de være komne med sit skib. —.I smaa baade rejser saa en afdeling op ad Red River, indtil de tilslut kommer til vandskillet. Her gjorde de stans, og her faldt først 10 for et morderisk overfald af indianerne — og siden hele resten. Men ikke før de havde nedlagt beretning om sit tog paa stenen.

Dette synes ialfald muligt.

Kunde man finde gravene til de ti omkomne — og opdagerne var kristne og vilde naturligvis ha begravet sine døde —, saa vilde dette mærkelige funds ægthed faa en ny bekræftelse. Anstrængelser maa gøres for at finde gravhaugen, og det synes ikke umuligt, for de maa findes paa et nogenlunde begrændset areal.

Knut Hoegh.

Prof. dr. Laur. Larsen.

De norsk-amerikanske skolemænds Nestor.

SYMRA har bedt mig skrive om prof. dr. Laur. Larsen. Anledningen er hans femti aars jubilæum som lærer i den norske synode. Det er en lang arbeidsdag; og det er et stort arbeide, han har udført. Som banebryder paa oplysningens omraade har han øvet en mægtig indflydelse paa vort folks aandelige udvikling. Han har ført skarer af unge mænd hen til det ene store ideal og kan vel med rette siges at have været en opdrager for det udflyttede Norge. Det har været af den største betydning, at en mand med dr. Larsens karakter har indehavt denne stilling. Ellers kunde det virke, som derved har faaet blivende værd, let blevet os til skade.

Denne enestaaende skikkelse er det altsaa, vi i disse dage har vist vor hyldest, og om ham skulde jeg fortælle.

Præsident Northrop kaldte ham i sin lykønskningsskrivelse, "The foremost educator among the Scandinavians"; guvernør Eberhart paapegte hans betydning for samfundet og staten; og jernbanekongen James J. Hill sagde forleden dag til mig, at han ansaa dr. Larsen for en stor mand, og at han havde merket frugten af hans gjerning baade i Minnesota og i Nord Dakota. Ofte har jeg hørt vor berømte landsmand Knute Nelson udtale sig paa lignende maade som disse. Den afholdte gamle lærer er altsaa en historisk figur, og en kort karakteristik af ham vil derfor have sin interesse. Han skulde da helst males, ikke fotograferes: med andre ord, hans skikkelse og karakter burde tegnes saa levende som muligt. Et saadant billede fortjener en fremskudt plads i vort nationale portrætgalleri. Mit bidrag

bliver blot en skitse; selve maleriet haaber jeg, en mesterhaand senere vil udføre. Jeg vil forsøge at tegne hans billede ved at fremhæve enkelte træk, efter det indtryk, som jeg fik af ham under mit ophold ved Luther College, og saadan som han siden har staaet for mig.

Allerede som liden gut hørte jeg ofte min fader og andre pionerer fortælle om prof. Larsen, som havde organiseret Nicollet menighed i 1858. De omtalte ham som en vakker, sorthaaret ung mand af fornem optræden, skjøn figur, rank holdning og elastiske bevægelser. Nybyggerlivets savn og strabadser delte han med de andre uden knur; og i sit arbeide for at bygge Guds kirke paa jord viste han stor omhu og nidkjærhed. Hans sjælsadel titrak sig straks opmærksomhed, og man saa derfor op til ham med den største respekt. Jeg fik en pietetsfølelse for hans person; og af omtale blev han efterhaanden til et ideal for mig, der vakte lysten til at "reise til Decorah."

Jeg saa ham for første gang paa hans kontor ved Luther College. Han sad ved sit skrivebord; og medens han spurgte efter mit navn og adresse, læste attesten fra min prest o. s. v., fik jeg mit første umiddelbare indtryk af hans person; og det svarede nogenlunde til den forestilling, jeg havde dannet mig om ham, kun syntes jeg, han saa lidt ældre ud. Jeg husker godt, at der var noget faderligt ved ham, som indgjød tillid og gjorde, at jeg straks kom til at holde af ham. I alle de aar, jeg tilbragte ved Luther College, sagde eller gjorde han aldrig noget, der nedsatte ham i mine øine. Sine mangler havde han selvfølgelig, men de var uvæsentlige; og det er næsten udelukkende hans gode egenskaber, man bevarer i erindringen, og som der tales om mand og mand imellem. Dette er noksom bevis for, at det er en egte personlighed, en helstøbt karakter. I hele hans maade at være paa var der noget fornemt, noget adeligt i dette ords bedste forstand. Han foretog aldrig noget for at vække opsigt. Han var en gentleman af den gode gamle skole, ridderlig og nobel i tænkesæt og omgjængelse.

Skulde jeg fremdrage det mest udprægede karaktertræk hos ham, vilde jeg nævne hans pligtfølelse. I hans øine fik livet først da mening, naar man arbeidede for at udføre sin pligt

som kristen. Hver eneste time paa dagen var afmaalt; arbeidet var der og maatte ikke forsømmes. Jeg husker fra mine skoledage, at vi syntes, det var dristigt gjort af lærerne at give os en halv dag fri for at modtage prof. Larsen paa en passende maade ved hans hjemkomst fra Norge. Vi var bange for, at han vilde anse det for et uforsvarligt tidsspilde. Ferier, fornøielsesreiser, selskabelighed og adspredelser maatte vige pladsen for de krav, som hans kald stillede til ham. Det kan være, at han var for meget indesluttet, at hans liv var for isoleret; men det skrev sig fra hans pligttroskab, hans samvittighedsfulde benyttelse af tiden. Han syntes at lide af samvittighedskvaler, naar han ikke kunde opfylde sine forpligtelser helt ud ved at være paa to steder til en og samme tid; for eksempel naar et synodemøde eller en prestekonferens holdtes i skoleaaret, saa han nødtes til at opgive sine timer eller blive borte fra møderne. Han omtales ofte som en tro husholder, og det skudsmaal har han fortjent. Flid og pligtopfyldelse hører jo nøie sammen, og flittig var prof. Larsen som faa. Tidlig og sent var han beskjæftiget. Hans elever fik snart en følelse af, at de var ansvarlige for, hvorledes de benyttede hvert minut af sin tid. Herrens befaling, "I dit ansigts sved skal du æde dit brød", tog han sig til hjerte. Hvor han var med, vidste man, at der maatte bestilles noget. Jeg hørte ham engang sige, at i det korte ord "bed og arbeid" er livets to store opgaver nedlagte. Han var en utrættelig arbeider i vingaarden, altid tjenende sin Herre, og han lagde hele sin sjæl ind i sit virke saavel i onde som i gode dage. Nogen slaphed merkede man ikke. Betegnende er det i denne forbindelse, at han i sin aabningsprædiken ved jubelsynoden talte over denne tekst: "Forbandet være den, som gjør Herrens gjerning med ladhed, og forbandet være den, som holder sit sværd fra blod."

Ordenssans og punktlighed gik haand i haand med pligtfølelse og flid. Punktlig var han næsten til yderlighed. Naar gutterne saa ham gaa et erinde til byen, pleiede de at sige, "Nu er klokken akkurat halv fem". Man kunde fristes til at spørge, hvad han vilde med uhr. Den omstændighed, at hans fader var militær, forklarer vel tildels dette regelmæssige hos ham.

PROF. DR. LAUR. LARSEN.

Nøisom og sparsommelig var han i høi grad. Jeg kan ikke tænke mig muligheden af, at han vilde lade fem cents gaa op i røg. Naar han kjøbte et par sko eller en hat, gjorde han det uden tvil med en husholders ansvarsfølelse.

En stærk retfærdighedsfølelse prydede den gamle lærer. Alle andre hensyn maatte vige for retfærdighedens krav. Han forurettede ikke nogen med vilje, og søgte altid at fælde en upartisk dom. Intrigant var han ikke. Han kjæmpede med blanke vaaben. Det var sagen og kun indirekte personen, det gjaldt. Derfor nød han ogsaa sine modstanderes høiagtelse.

Ved sit eksempel og ved at advare imod menneskefrygt søgte han at staalsætte viljerne og danne selvstændige karakterer, som ikke spurgte om, hvad andre sagde eller mente, men om det i sig selv var godt og ret. Gjennem alle brydninger og strømninger var han konsekvent og holdt urokkelig fast ved de klare principer. Hans prædikener, hans undervisning i klassen, hans redaktionelle bidrag til "Kirketidende" vidner alle om den samme karakterfasthed, det samme ortodokse syn paa alt vedrørende kirkens og skolens mission. Han var streng i de fordringer, han stillede til sig selv saavelsom til andre. Hans liv svarede nærmere til det høie ideal, han havde sat sig, end de flestes. Der var intet sygeligt eller paataget ved hans kristendom. Han var aandelig sund, og besad som følge deraf en skjøn fred og frimodighed. Hans liv var viet én ledende tanke, og han tabte sig ikke i mange interesser.

Han aabnede synet for tilværelsens høiere indhold. Livsopfattelse og livsværdier blev ikke fremstillet i abstraktion: han gjorde dem til virkelighed, iførte dem kjød og blod saavel i undervisningen som ved sit eksempel, sit personlige forhold til tidens ideer og krav.

Historien blev doceret i kristendommens lys. For Napoleon havde han afsky, hvorimod han atter og atter vendte tilbage til Luther, hvis storhed han malede i stærkere farver, end var sædvanlig hos ham.

Han var nøgtern baade i levemaade og tænkesæt. Selv præcis i sin tale kunde han ikke fordrage slurveri hos andre i valg af ord og udtryk.

En af gutterne spurgte ham engang, om han kunde faa lov til at "reise til byen". "Hvilken by er det, du skal foretage en reise til?" spurgte prof. Larsen. "Nei *gaa* du til byen, og lad dig nøie med det." Han forlangte ogsaa, at man skulde tænke logisk. Heller ikke maatte man have en afgjort mening om ting, som man ikke havde undersøgt tilbunds. Spekulation og hypothese befattede han sig ikke med. Det matematisk korrekte tiltalte ham, fordi, som han engang sagde, *der* ikke var nogen "ifs or ands". Overdrivelse fik ikke en venlig modtagelse hos ham. Talen maatte være "ja, ja og nei, nei". Fusentaster og stemningsmennesker var ham en torn i øiet. De oprørte hans sans for det ægte, det ligefremme ærlige, det fornuftige.

Som prædikant lagde han ikke an paa veltalenhed, og som lærer søgte han ikke at brillere eller at være pikant. Hans foredrag var ikke fængslende; men det havde alvor, indhold og dybde, saa at eleverne gik beriget ud af klassen. Han var metodisk og kom altid vel forberedt til sine undervisningstimer. Kunde ikke gutterne sine lektier, irettesatte han dem strengt. Dersom det gik altfor vidt med uvidenheden, hændte det, at han slog om i det morsomme lune. Saaledes spurgte han engang i fortvivlelse: "Hvor ligger Donaufloden, Johnson?" "Donaufloden", svarede vedkommende, "Donaufloden — den ligger et-steds paa den østlige halvklode." Da lo prof. Larsen godsligt og sagde: "Ja for engangs skyld maa jeg give dig ret."

Han meddelte kundskab, som virkede opdragende, idet den ikke blot fyldte, men tillige gav næring. Han vakte lysten til grundigt studium; og naar saa mange af Luther Colleges graduenter har udmerket sig ved sin lærdom, skyldes det mere Larsens undervisningsmetode og de fordringer, han stillede til lærere og elever, end noget andet. Fusk, fernis og humbug taaltes ligesaalidt som sløseri med tid, evner eller penge. Kun det ægte havde værd for ham. Han vilde ikke for eksempel, om han var industridrivende, anlægge en fabrik for uægte diamanter.

Han satte sin personligheds stempel paa skolens arbeide saavelsom paa eleverne; og den interesse, kjærlighed, utrættelige flid og nidkjærhed, hvormed han omfattede sin gjerning, bidrog til at gjøre Luther College stort og betydningsfuldt i deres øine.

Naar han talte om "en skole som denne", var man ikke i tvivl om, hvad han mente.

Hans elever elskede ham og saa op til ham med ærefrygt og respekt. Han var som en fader for dem alle. De gjorde ham nødig fortræd og vilde fremfor alt ikke volde ham nogen sorg.

Han mere end nogen anden har givet Luther College dets aand og dets traditioner. Han forstod ogsaa at bibringe sine medlærere den samme opfatning af skolens karakter og aand. Han havde betingelserne for at kunne gjøre anstalten til, hvad et college skal være, nemlig, "a home for mental industry and moral growth"; og det tror jeg, man kan sige, at Luther College altid har været.

Dr. Larsen har virket henimod et stort maal og draget mange med sig. Et smukkere eftermæle kan ingen ønske sig.

Som borger har han været mønsterværdig og kan med rette kaldes "Decorah's first citizen". Selskabsmand var han, som ovenfor antydet, ikke. Undertiden var han dog tilstede ved festlige sammenkomster, og da var han toneangivende i den forstand, at alle uvilkaarlig følte, at de burde opføre sig som ladies og gentlemen — som kristne. Det faldt ingen ind at drive med gjøgl eller bruge usømmelig tale i hans nærværelse.

Saadan er den mand, der i disse dage er bleven overøst med æresbevisninger, og som selv vilde sige til alt dette, med Luther Colleges valgsprog, "Soli Deo Gloria" (Gud alene æren). Hans hele stræben finder maaske sit bedste udtryk i den anden bøn, "Komme dit rige". Totalindtrykket af hans liv og karakter fremstiller ham som en sand, oprigtig kristen, og det sætter dr. Larsen større pris paa at være end noget andet i verden.

Laurits S. Swenson.

Mit første aar i Amerika.

EN vestlandsk gaardpart i Norge kan vanskelig ernære en stor familje. Et ortøkje lidt omskrevet var gjengs: Det er godt, naar der er mange hænder, men slemt, hvis der er mange tænder. Der var fire sønner i vort hus, og nogen maatte ud at tjene sit brød.

Vi saa færdselen paa Hardangerfjorden fra vinduerne, og sjøen var det nærmeste og omtrent det eneste, man kunde ty til. Min stedfar eiede en gammel jagt, der i mange aar mødte frem paa vaarsildfisket i nærheden af Haugesund, og paa denne skude, der meget lignede kaptein Amundsens berømte "Gjøa", fungerede jeg som kok i flere vintre.

Mine første erfaringer i kogekunsten skriver sig allerede fra niaarsalderen. I tre somre før min konfirmation satte man mig til budeie paa vor sæter Flyane, og det var i mange maader ikke saa ilde. Vistnok bragte de tungmalkede kjør værk i armene og somme tider taarer, men saa var der anledning til at kjerne smør, koge ost, af og til spise lidt rømme og rumstere omkring blandt fjeldknauserne uden at staa under opsyn eller kommando.

Men det gik naturligvis ikke an at holde paa med sligt, naar man blev lidt større, og derfor bar det atter til sjøen. Femten aar gammel og med lidt erfaring var det ikke vanskeligt at faa langhyre som kok paa en Hardanger-jagt, der skulde til Nordland efter sommersild. Den kom dog ikke længere end til nordre Namsen, før den fik ladning, men paa grund af stormfuldt veir og andre hindringer var den borte omkring ni maaneder, før den naaede til Bergen igjen, og da var allerede vaarsildfisket begyndt.

Uden at reise hjem tog jeg ny hyre med en jægt, der

drev forretning i vaarsild, og her havde jeg mine første alvorlig sørgelige oplevelser. Mine overordnede havde en saa overordentlig evne til at fortære sterke sager, at meget af min tid var optaget med at bringe frem nye flasker, modtage ydmygt og nogenlunde regelmæssig ørefigen og spark ledsaget af spot og skjeldsord. Ud paa vinteren, mens vi laa i Røvær, maatte det ubehagelige budskab bringes til kahytten, at det store forraad var opbrugt, for der var nu kun en flaske fransk brændevin igjen. Der lettedes straks anker. Seilene kom op i en fart, og der styredes mod Haugesund, mens den sidste flaske tømtes. Sjøen rullede lidt, men pent seg det indover, mens herrerne var lystige — som oftest paa min bekostning. Henimod middag kom den ene sjanglende ned i lugaren for, som han sa, at finde ud, om middagen snart var færdig. Han løftede gryderne med næsten færdigkogt fisk og suppe, maaske for at være morsom, men hans ustøe hænder væltede indholdet i ilden, og straks kom der mange vældige ørefigen med løfte om mere af de andre. Saa længe jages og plages det værgeløse dyr, at det tilslut, omend haabløst, sætter sig til forsvar. Kunde et menneske, omend ungt og kuet, gjøre noget mindre? Bitterhed, vrede og haabløshed rasede i mit indre, men jeg tog tilsyneladende rolig sæde paa en taugbnndt med den eftertrykkelige erklæring, at nu kunde de slaa og skjænde, saa meget de vilde; selv om de truede med at dræbe mig, vilde jeg bli siddende uden at udrette det allermindste. De holdt nu raad og slog saa over i en pen tone og lovede mangt og meget godt. Da det ikke hjalp, kom trusler og eder, uden at de turde røre mig i den stilling, jeg indtog uforandret, til vi naaede Haugesund sent om aftenen.

I denne fortvilede situation kom og gik alle slags tanker; det rev og sled i min sjæl. Der var haabløshed til henimod kvelden, da den tanke kom med mere og mere styrke: Nu er det bedst at reise til Amerika. Og før vi naaede frem, var beslutningen fattet. Komme hvad der vilde, reise skulde og maatte jeg. Ingen af vor familje eller slægtninge var reist. Der var ikke et menneske derborte, som jeg kjendte eller havde seet, men nu fik det staa til, for værre end dette slags liv kunde der neppe være.

Kommen hjem begyndte vanskelighederne at ophobe sig større end beregnet, for det tog lidt tid at overbevise forældre og søskende om, at det var alvorlig ment, og da *det* endelig lykkedes, begyndte de at frygte for min forstand. De græd og bad, men intet hjalp; selv naar det idelige pengespørgsmaal kom og vilde stænge veien, blev det skubbet tilside med den erklæring, at fik jeg ikke penge, reiste jeg til Bergen og tog hyre til Amerika. Gamle pastor Jæger og sorenskriveren blev tilkaldt for at skræmme mig med en mængde haarreisende beretninger. Endelig fik jeg en stor kiste med alleslags gode sager, som mor kunde skaffe tilveie, penge til billet til Quebec, samt mange taarer og formaninger. Mit løfte om at komme tilbage inden fire aar troede man ikke meget paa, som rimeligt kunde være. (Hvorledes dette løfte blev holdt til gjensidig glæde og tilfredshed, især for mors vedkommende, hører ikke hid.)

Den 9de mai 1864, i en let taage og for en sagte bris, gled det gamle skrog sagte ud mellem skjær og holmer mod det aabne hav. Det virvar, som herskede ombord, var rimeligvis af det almindelige slags og svarede godt til, hvad der staar i Amerika-visen:

> "Jeg gik da ombor, aa da laag uti dunga
> kister aa kasser aa folk, hvor jeg saa;
> der va et skraal aa et skrik utaa unga,
> somme laag sjuke, saa dei knapt kunde staa."

Blandt al denne staahei var der nogle sterkbyggede mænd, som satte i og sang fædrelandets pris, saa det forslog. Et omkvæd: "Blandt fjeld og li og fjord", syntes især at slaa an, mens jeg ganske nedstemt stod alene, skjønt omringet af folk, og saa de sidste rester af Norge forsvinde. Det var nu sin sag dette at reise saa langt fra mor og søskende til et aldeles fremmed land. Maaske kunde det gaa, som gamle presten Jæger havde sagt mig, at jeg vilde bli tat til fange og solgt som slave til Syden, for der var jo krig derborte og al slags elendighed. Der var vist frygtelige tilstande, siden saa mange kloge og bra folk havde sagt det, og desuden havde jeg jo nylig selv seet i Bergen, da nogle norske soldater skulde til Danmark og hjælpe det at værge sig mod Tyskland, at afskeden var baade tung og bedrøvelig, saa

krig var nok en alvorlig sag, og rimeligt var det, at jeg vilde komme midt op i det.

Men hvorfor var ikke dette blit overveiet før? Nu var det for sent. Jeg begyndte at sætte tænderne lidt fastere sammen og svælge noget tungt, for halsen var ikke rigtig i orden. Nei, nu staar det til, det gjælder at være kar, og desuden er Vorherre allesteds, og af ham afhænger jo liv og lykke. Galt var det nu alligevel at have bedrøvet mor, og maaske kom jeg til at straffes for det, men fik jeg beholde liv og helse, saa skulde mor glædes, saa meget var nu sikkert. En velmenende lægprædikant havde prædiket for mig, sandsynligvis efter opfordring, over: Bliv i landet og ernær dig redelig. Han sa meget eftertrykkelig, at det var synd at reise fra sit fædreland. Det kunde jeg nu ikke skjønne, for saa meget havde jeg hørt, at folk alle dage havde flyttet fra et land til et andet. Desuden knude det ikke være min pligt at være i Norge for at lide ondt og mishandles. De, som hadde det godt, kunde bli der, og de havde grund til at synge om fjeld og li og fjord, men det var ikke for mig, slet ikke.

Et par gamle striler var ombord for at sige farvel til sine børn. Nu var vi saa langt ude, at de maatte i baad, og ved at se paa dem klatre nedad skibssiden og kaste løs, kom jeg ud af mine grublerier. Man havde travelt med at faa sine kister anbragt paa et bestemt sted og finde lidt halm at lægge kvitle og aaklæde paa, saa om kort tid var det ikke saa ilde. Dage og uger gik fortere, end man skulde tro. Bekvemmelighederne var hverken gode eller mange, men fordringerne var smaa, saa der kanske fandtes mindre klage og misnøie, end der nu er paa de flydende paladser, som fører emigranter. En meget snild mand fra vor bygd, Sjur Larsen Teigland, nu bosat nær Minneota, var paa samme skib. Han fik underretning om mine finansielle vanskeligheder. Da han hadde hørt hele historien, stilledes i udsigt, at han maaske kunde hjelpe mig at komme lidt op i landet. Netop hvor jeg skulde hen, var ubestemt, og det var mig ogsaa omtrent ligegyldigt, men under reisen havde jeg læst og atter læst de breve, Sjur havde med sig fra broderen, som i mange aar havde boet paa Jefferson Prairie, Wisconsin, og hvis post-office var Sharon. Min ven raadede mig til at følge ham,

SENATOR L. O. THORPE.

saa kunde laanet tilbagebetales. Jeg fik da 10 speciedaler, som billetten fra Quebec til Chicago kostet, og der skulde han hæve penge paa en veksel, som vi kunde bruge til videre befordring.

I Chicago laa vi paa kisterne under aaben himmel om natten og sov vist noksaa støt, for en tyv havde skaaret et rundt hul paa benklæderne paa en af mine sidekamerater, trukket lommen ud gjennem hullet og skaaret den af, uden at nogen hadde merket det, endskjønt vi laa tæt sammen. Næste dag fik Sjur Teigland den besked paa banken, at pengene ikke kunde hæves før ud paa eftermiddagen. Vi holdt os naturligvis paa stationen og passede tøiet, men straks efter middagstid begyndte nogle mænd at skubbe os tilside og trække vore kister ind paa en jernbanevogn, som stod lige ved siden. Hjælpeløse saa vi paa hinanden uden at faa rede paa, hvor man mente at reise med det, og da toget begyndte at røre paa sig, gik jeg ind paa en passagervogn, som var koblet til den bagerste ende, mens Sjur og kone raabte paa mig at komme tilbage, for de vidste, at jeg ikke havde en skilling i lommen. Men det gik fortere og fortere, og snart var vi i almindelig fart. Jeg havde naturligvis ikke den ringeste anelse om, hvor det bar hen.

Om en stund kom en mand med gyldte snorer og sa noget til mig, men da han en liden stund havde betragtet min hovedrysten og mit forskræmte udseende, gik han fra mig. Da toget standset, gik jeg af for at se, om kisterne blev bragt ud, og da det ikke skede, gik jeg ind i vognen igjen. Natten kom, der blev sorte skyer, saa situationen begyndte at bli betænkelig. Henimod midnat standsede det igjen, og kisterne lempedes af, saa naturligvis her maatte ogsaa jeg gaa af, og efter at have trukket sagerne sammen paa platformen, satte jeg mig paa min kiste. Det var ikke længe, før toget reiste, lysene slukkedes, saa der blev bælmørkt, og snart begyndte det at lyne og tordne. Lynstraaler og vældige tordenskrald, som snart bragte en styrtregn, var noget ukjendt for mig. Sligt forfærdeligt veir havde jeg aldrig seet, og nu maatte vel dette være verdens ende.

Saa det var slig, det skulde gaa! Da kunde jeg jo gjerne ha været hjemme og ikke tullet mig bort paa et aldeles fremmed sted mutters alene i mørket og rædselen. Angerens taarer be-

gyndte at overvælde mig, mens regnet øste ned, og lynet knitret. Efter at ha bedt om tilgivelse blev jeg mere resolut og begyndte at tænke mig muligheden af, at sligt veir var maaske almindeligt i Amerika, for jeg var jo tusinder af mil borte, og skulde jeg leve en tid, var det pligt for mig at fatte mod. I graalysningen klarnede det, og solen kom frem, mens folk begyndte at røre paa sig. Sandt er det, at "dagslyset har en forunderlig magt". Enkelte standset og stirret paa mig en stund, men gik snart igjen, for de kunde jo ikke gjøre noget med en stakkar, som ingen kunde forstaa; kun naar de kjendte paa klæderne, forstod de vistnok, at væten gik til skindet.

En mand med guldsnorer kom og sa noget. Jeg tog en notisbog op af lommen og viste ham de tomme hæsper, som manglede blyant, for den havde jeg mistet. Han gav mig da sin, og jeg skrev for ham "Sharon". Straks raabte han *"back"*, og kisterne blev trukket ind paa en jernbanevogn igjen. Manden med guldsnorerne tog mig i armen og ledet mig ind paa en passagervogn, hvor han paa en kraftig maade trykket mig ned i sædet, akkurat som han skulde ha sagt: "Nu sidder du der, til jeg ber dig gaa af." Saa bar det afsted, men hvorhen? Ja det vidste ikke jeg, men solskin var det, og gik gjorde det, og den pene mand med guldsnorerne kunde da ikke være en saadan skarv, at han vilde kjøre slig, at jeg blev aldeles borte.

Hvor længe vi kjørte er ikke saa let at sige, for timerne talte jeg ikke, dertil var stillingen altfor alvorlig. Uvished, rædsel og hjelpeløshed, af og til lyst op af en haabets straale, raadede ganske. Ved middagstid standsede toget, og ind kom en høi, statelig mand og raabte: "Er her norske?" Jeg sprat ikke ganske op i taget, men et høit sprang blev der gjort lige mod manden, som blev meget eftertrykkelig betydet, at her var da rigtig én norsk kommen paa vildspor. Manden, som jeg senere fandt ud var den bekjendte Knut B. Duxstad, fortalte mig, at fulgte jeg ham hjem, var der bare 2 mil til mins vens broder, og tøiet kunde hentes der i Clinton Junction ligesaa vel som i Sharon. Han ordnede det med jernbanemændene saaledes, at kisterne blev sat af, — og der skulde jeg være, til han var færdig til at kjøre hjemover.

Nu var da hjelpen kommen paa en vidunderlig maade; det lyste op i mit indre med glæde, tak og haab. Nu først gik det op for mig, at jeg ikke havde smagt hverken mad eller drikke i de sidste 30 timer, men der var jo endnu igjen lidt mad i min rosemalede kiste, saa nu maatte flatbrødet frem og de sidste rester af spekeknoken. Mens disse retter blev fortæret ude paa platformen i den bevidsthed, at herligere mad kunde da ingen forlange, gik folk frem og tilbage stirrende paa mig og mit betroede gods, som om det var noget rart. Der var nemlig mange kister og kasser, som alle undtagen en tilhørte Sjur Teigland. To damer kom lige hen til mig, tog et stykke flatbrød og stak det med sine delikate fingre meget forsigtig i sin lommebog, nikkede til mig med et medlidende smil og gik. Hvad skulde sligt betyde? Vidste de ikke, hvad flatbrød var heller da, saa maatte det være et rart land. Men nu var jeg mæt, en mand kom med en drik vand, og snart kunde min norske redningsmand være ventendes. Klæderne paa kroppen begyndte at bli tørre.

Det var da særdeles heldigt, at her var norske, og for en deilig klang der var i de ord, han sa! Nogle meget forsigtige skridt tog jeg frem og tilbage, altid i nærheden af tøiet, men tankerne for baade hid og did. Jeg vilde glemme mine gjenvordigheder i Norge; det kunde vel snart ha blit bedre der ogsaa, og desuden var mor og søskende der og mange kjære minder fra barneaarene, som jeg aldrig kunde glemme. Der var lyst indeni og udenom.

Nu kom mr. Duxstad kjørende med to gjilde heste og en let vogn og sa: "No kan du komma." Et stykke udenfor byen mødte vi en amerikaner. De samtalte en længere stund i et sprog, som rimeligvis var engelsk, mens jeg sad fuld af beundring for en mand, som kunde tale to sprog med saadan tilsyneladende lethed. Sligt kunde jeg aldrig lære, for der var ikke ord, bare rams, en uforstaaelig lyd, og saa fort som det gik!

Da vi omsider naaede hjem til Duxstad, raabte han til konen, at han hadde fundet en nykommergut, som behøvde skikkelig mad. Det var et stort, pent hus, efter mine begreber, meget flot udstyret, rigtig herremandshus, og alle de deilige retter var noget, jeg ikke var vant med. Manden gav mig mange gode raad og

talte let og muntert. Vistnok kunde jeg ikke forstaa alt, for der var mange fremmede ord, og ved afskeden sa han: "Du gaar itte raaden, du ser der, to mil, te du kjem te ein stor rau barn, aa cross raaden æ ein skogatickett, dar gaar du inn, so ser du huse hans Jacob." I skumringen naaede jeg frem og fandt Sjur og hustru staaende udenfor huset meget glade over, at jeg ikke var blit borte. De havde faaet sine penge udpaa eftermiddagen og fulgt passagertoget til Sharon, hvor broderen mødte frem.

* * *

Der var flaue tider paa Jefferson Prairie det aar, fordi chinchbuggen ødelagde meget af avlingen, saa arbeidslønnen var liden, og da jeg var liden og dertil nykommer, var det ikke stor betaling. En norsk farmer tog mig i sin tjeneste paa 3 maaneder, og lønnen skulde være ti dollars pr. maaned. Da tjenestetiden var omme, bad jeg husbond undersøge i Beloit, hvormeget 10 speciedaler var værdt i de papirpenge man brugte, for guld og sølv fandtes ikke da i cirkulation. Efter at have faaet den besked, at 25 papirdollars svarede i værdi til 10 speciedaler, fik min ven Sjur Teigland sine penge tilbage. Han tog ingen renter og fik kun det samme beløb af mig, som han kunde ha faaet ved at veksle sit sølv.

En dag i skuronnen hørte vi kanonskydning og larm i Chicago. Arbeidet standsede, naboerne kom sammen med glade ansigter, for skydningen var bevis paa, at Norden hadde seiret et eller andet sted, og saa drøftedes krigen, generalerne og mange ting, som stod i forbindelse med krigen. Kort efter dette kom der et rygte om, at i de næste dage vilde mange saarede og syge soldater fra hospitalerne komme hjem til Clinton Junction. Jeg fik lov til at være med blandt de mange som reiste til byen for at se dem. Der var kjøretøier, bærestole og mennesker i hobetal. Da disse blege, udmagrede og lemlæstede soldater hares ud, var der en stor norsk farmer, som skreg ud, at Lincoln var en morder, og at han var skyld i disse staklers tilstand. En af byens borgere, som hørte dette, raabte: "John, gaa straks og find et taug." Men da kom der fart i benene paa Lincoln-haderen, og vi kunde se frakkeskjødene svaie i vinden, mens han for i firsprang bort

over prairien under mængdens haanlatter. Senere fandt jeg ud, at denne mand var den eneste norske "copperhead", man vidste om paa de kanter. Den dag blev jeg republikaner, og har kun undtagelsesvis skiftet kulør siden.

Midt i settlementet tæt ved storveien stod en norsk kirke, som blandt de folk, jeg færdedes hos, kaldtes statskirken, og presten, Claus Magelssen, kaldtes altid statspresten. Lidt længere vest var ogsaa en liden kirke, som gik under navn af Augustana-kirken, og der var Ole Andrewson (Aasen) prest. Det blev mig fortalt ofte og meget omstændelig, at her var de levende kristne, mens statskirken havde massen eller den store hob, og de lærte ogsaa galt i mange stykker. Naturligvis troede jeg disse gode mennesker og blev en efter omstændighederne ivrig Augustana-mand.

Udover høsten fik jeg arbeide hos Ole Nattestad og Neri Nyhus, begge bekjendte som hørende til de første udvandrere. Mødte jeg et menneske paa veien, tog jeg til siden saa langt som muligt for at undgaa at bli tiltalt, af frygt for, at vedkommende maaske talte engelsk, for det var uhyggeligt at vise frem sin dumhed.

Ved juletider kom jeg til en familje, hvor der var anledning til at arbeide for maden og gaa paa engelsk skole. I fulde to maaneder indpodedes vi visdom i smaa portioner, til lærerinden en dag meddelte os, at hun havde faaet kopperne, og derfor skulde der næste dag være afslutningsfest, hvor alle, som ikke var rædde, vilde være velkomne; de andre burde helst være hjemme. Selvfølgelig var alle tapre og lod sine tavler og bøger ligge igjen. Men to af nabogutterne havde imidlertid betænkt sig og gik tidlig den næste morgen længe før skoletiden, holdt for næsen, mens de var inde efter sine sager, og sprang hjem igjen, og de var de eneste, som blev angrebet af sygdommen, med det resultat, at den ene døde, og den anden bar merker for livet.

Man talte naturligvis om Vesten og de nye steder, hvor folk strømmet ind. Det gjør alle settlementer. Minnesota omtaltes som et slags Sibirien, hvor der var ni maaneders vinter og resten ingen sommer. Alligevel fik jeg lyst til at reise did, for nu havde jeg saa vidt reisepenge og kunde pludre lidt engelsk. Der var

ingen jernbane fra La Crosse til Winona i de dage, saa vi blev befordret med hest og slæde. Det var i midten af marts, men endnu var der megen sne og kulde. Nogle uger efter foretog jeg en fodtur paa en 20 mil for at besøge nogle sambygdinger i Haringadalen i den sydvestlige del af Winona County, og paa veien traf jeg to mænd, som endelig vilde faa mig til at gaa som substitut for en, som var udskrevet til krigstjeneste. De bød 1400 dollars for et aar; men krig tiltalte mig ikke, og jeg gav derfor bestemt afslag. Vistnok havde jeg det sidste aar vokset betydelig opover, men tabt paa bredden, saa jeg lignede mere en amerikaner, hvilket blev bekræftet nu, da man ansaa mig skikket til soldat, skjønt jeg kun var lidt over 17 aar gammel.

Blandt haringerne kom jeg ogsaa ind til Sivert Thompson (Skeie). Han var netop udskrevet til krigstjeneste, saa der var et sorgens hus. Hustru og børn jamrede og graat langt udover natten, og da jeg endelig kom tilsengs var det umuligt at sove. Var det alligevel ikke rettest, at jeg gik i hans sted? Der var ingen saaledes afhængig af mig, saa det var vist min pligt at gaa. Disse og mange andre tanker for frem og tilbage resten af natten med det resultat, at om morgenen tilbød jeg mig at gaa i tjenesten for ham, mod at han betalte mig det halve af det, som de andre havde budt mig, nemlig $700, naar jeg kom tilbage, og hvis jeg faldt i krigen, skulde denne sum sendes hjem.

De syntes, det var lidt leit at la mig gaa, men stillingen var saa pinagtig, at der ikke var stort andet at gjøre. Vi reiste straks til Rochester for at bli godkjendt, indført i rullerne og sendt afsted. Der var saa mange i rækken foran os, at vi blev beordret til at møde frem den næste dag. I lysningen den næste morgen hørte vi et forfærdeligt spektakel med hujen, skraal og larm, medens der vrimlede af folk frem og tilbage. Vi troede, der var brand i nærheden, og fik klæderne paa i en fart, men fandt snart ud, at aarsagen til larmen var den glædelige nyhed, at general Lee havde overgivet sig, og krigen var ikke mere. Saa vild og brusende glæde har jeg aldrig seet. En mand stillede sig paa et hjørne med hatten i haanden og sa, han vilde ha penge til krudt. Det tog ikke mange minutter, før hatten var overfyldt med pengesedler. Saa blev der skydning og larm,

rasende larm. Da jeg senere paa dagen saa dem, som var indført i rullerne, iført blaa soldaterkapper og sendt afsted til Fort Snelling, var det ikke frit for, at jeg misundte dem, for lysten til krigstjeneste havde vokset betydelig hos mig i de sidste dage, men det var dog godt, der var fred i landet, saa enhver kunde gaa til sit.

Da vi kom tilbage til den afsidesliggende Haringadal med denne glædelige nyhed, samledes mange i en fart hos Halvor Johnson Rykken, der ligesom var centrum i den lille dal. Halvor var streng haugianer, som sjelden trak paa smilebaandet, men den aften lo han høit. Der var feststemning og glæde overalt. Kun 5 dage senere, den 15de april, kom det sorgens budskab, at præsident Lincoln var myrdet, og da samledes folk igjen hos Halvor Johnson. Landet havde tabt sin redningsmand, og nu var det uvist, hvordan det vilde gaa. Man talte om tabet med dæmpet stemme, og mange af disse sterke mænd sad med taarer i øinene.

Disse vekslende indtryk, de mange ukjendte, men snille mennesker, den rige anledning til arbeide og den jevnhed og ligefremhed, som herskede overalt, gjorde, at Norge begyndte at glemmes lidt efter lidt. Vistnok skrev jeg af og til, men interessen var ikke synderlig stor. Amerika var stort og mægtigt, mens gamle Norge var lidet og fattigt. Uden skoleuddannelse og under indflydelse af mine omgivelser og det daglige stræv drev jeg ganske naturligt over til en middels Amerika-skryter.

Uagtet jeg endnu er en intens amerikaner, har dog tiden og de vekslende kaar lært mig at se paa fædrelandet og det gode, som dertil hører, med ganske andre øine end før.

Men det var om det første aar, jeg skulde skrive, og derfor er der ikke mere.

L. O. Thorpe.

Kensington-stenens sprog og runer.

SVAR TIL HR. HELGE GJESSING.

I SIDSTE hefte af SYMRA har hr. Helge Gjessing en afhandling, hvori han, gjennem en undersøgelse af de runologiske, sproglige og historiske forholde, som vedrører indskriften paa Kensington-stenen, søger at bevise, at denne umulig kan være ægte. De historiske forholde finder han endog at være slige, at han fremsætter den formodning, at indskriften viser kjendskab til professor Gustav Storms bog om Vinlands-togene, som udkom i 1887, og at stenen altsaa maa være ridset *efter* dette aar.

Men dr. Knut Hoegh har paa et andet sted i dette hefte (i en artikel, som jeg under et ophold i Decorah fornylig havde anledning til at se) bevist, at denne formodning er umulig; thi forholdene ved fundet viser, at stenen maa have været der mindst en 40–50 aar eller længere end stedet har været befolket af hvide. Hans greie redegjørelse for omstændighederne ved fundet gjør det derfor af med hr. Gjessings historiske hypothese.

Antagelig gjør den meget mere end dette. Nu, da det er bevist, at stenen var paa findestedet, før strøget var befolket af hvide mennesker, vil de sidste tvil om stenens ægthed være fjernet hos de fleste læsere, hr. Gjessings sproglige og runologiske betænkeligheder tiltrods. Thi siden den ikke var ridset, siden stedet blev befolket, maa den nødvendigvis være ridset af de tidlige Vinlands-farere, den fortæller om. Stenen er for tung til at være fragtet did, og at en lærd runolog og sprogmand, som samtidig maatte besidde sjelden dygtighed som stenhugger, skulde have reist dagsreiser ud i vildnisset og der siddet i dagevis, omringet af vilde dyr og indianere, huggende paa en

sten, som hverken vilde bringe ham ære eller rigdom — er aldeles utænkelig.

Men lad os alligevel for et øieblik betragte disse runologiske og sproglige vanskeligheder.

Hr. Gjessing finder, at runerne for bogstaverne *a, d, e, g, k, v, æ* og *ø* er forskjellige fra de tilsvarende runer i den runeskrevne skaanske lov. Men denne blev skrevet ca. 150 aar tidligere end aarstallet paa Kensington-stenen og i et andet land, og det er derfor ikke underlig, om runerne ikke stemmer overens. Det samme kan ogsaa tildels svares paa hans sammenligning med Rauland-indskriften, som ogsaa var forfattet i et andet land flere hundrede mil borte fra det sted, hvor risteren af Kensingtonstenen hørte hjemme. Thi han var udentvil en af de 8 svensker, som indskriften fortæller om — det røber slige svenske ord som *sten, man, läger, hem* o. s. v. istedetfor de norske ord *stein, mönnum, legr, heim* o. s. v. samt den omstændighed, at de 8 göter nævnes *foran* de 22 nordmænd — noget som er aldeles utænkelig, hvis en af de 22 nordmænd havde ridset stenen. Skal vi anstille gyldige sammenligninger, maa vi derfor holde os til svenske indskrifter og da især indskrifter, som stammer fra Götland.

Nu træffer det sig, at vi har ialfald én betydelig svensk indskrift fra det 14de aarhundrede, nemlig *Maria-klagen*, som ifølge de bedste autoriteter var forfattet i 1328. Men denne nævner ikke hr. Gjessing. Ogsaa i denne runeskrift adskiller bogstaverne *d, e, g, j, t, k* sig fra dem, som bruges i den skaanske lov, foruden at her findes en del nye tegn. Skulde hr. Gjessing være konsekvent, maatte han derfor ogsaa forkaste *Maria-klagen* som uægte. Men ligesaalidt som disse uoverensstemmelser med den skaanske lov gjør *Maria-klagen* uægte, ligesaalidt gjør de Kensington-stenen. De beviser kun, at runer fra samme tid, men forfattede i forskjellige landsdele, ofte viser forskjellige former. Dette er noget, som enhver, der har befattet sig det mindste med runer, er vel vidende om.

Hr. Gjessing finder især runebogstaven *a* fordægtig og tror, at denne beviser, at Kensington-indskriften er af en sen oprindelse, da han har opdaget en lignende *a* i dalske runeindskrifter fra omkring 1600 og udover. Men han kunde med ligesaa god

logik sluttet, at stenen stammede fra det 11te aarhundrede; thi vi finder den samme *a* i indskrifter fra den tid. I indskriften paa *Hönen-stenen*, som var tolket af prof. Sophus Bugge i 1904, og som han sætter til ca. aar 1050, finder vi den samme *a* brugt tre gange. Ved siden af denne finder vi i samme indskrift den almindelige form for *a* brugt syv gange. Det er derfor rimelig at antage, at dette tegn, som af vore runetydere ogsaa læses for *a*, i gamle tider havde en lidt forskjellig lydværdi, muligens lyden *aa*. Siden den mand, som ridsede Kensington-stenen, altid bruger denne meget sjeldne form for *a* og intetsteds den almindelige form, som han maa have været vel kjendt med, da den findes paa næsten alle runestene og i alle trykte prøver af runer — siden han alligevel bruger den sjeldne form, tør vi slutte, at han talte en dialekt, hvori kun lyden for den sjeldne *a* forekommer. Og dette vil med tiden hjælpe os til at bestemme, netop hvilken del af Sverige han hørte hjemme i.

I sine sproglige undersøgelser finder hr. Gjessing feil ved ordene *op, läger, har, af vest, dhedh, mans, from* og *opdhagelse-fardh*. Han siger, at de to første ord ikke var brugt i den betydning i det 14de aarhundrede, som findes paa stenen. Fremragende svenske sproglærde ved Augustana College i Rock Island fortæller mig dog, at disse to ord er fuldstændig i sin orden, og da disse sandsynligvis kjender det svenske sprog saa godt som nogen, skal vi ikke dvæle længere ved det.

Angaaende ordet *har* siger hr. Gjessing, at det ikke findes i brug før 1509. I det 14de aarhundrede sagde man endnu *hawum* eller *haffwom*, paastaar han. Ogsaa her tager han feil. I den Gamle Konninghe Lov fra 1320 læser vi saaledes: *"Af dhe jord dher liggher til en gard dher soknakirke haver"* o. s. v.

Naar hr. Gjessing tror at finde engelsk paavirkning i ordene *af vest*, er han igjen paa vildspor. Der er to maader at læse disse ord paa, som begge er norsk-svenske. Den ene er at sætte *af* i forbindelse med *fro*, og man læser da *fro vinland af — vest*, som jo er ganske almindelig sprogbrug. Men da denne form vistnok stammer fra det tyske og maaske ikke kom ind før i reformationstiden, er det bedre at se i disse ord en ubetydelig gammelsvensk forvanskning for det oldnorske udtryk *af vestri*,

som betyder *mod vest*: Altsaa, "fra Vinland mod vest". Vistnok mangler dativformen *ri*, men Verner Dahlerup siger, at sløifningen af slige bøiningsformer netop er et særmerke for den tids sprog.

I ordet *dhedh* er hr. Gjessing sikker paa at finde det engelske ord *dead*. Men naar man tager i betragtning konsonanternes lyd, ligner det mere det gammelnorske ord *dhøth*, som skulde været brugt. Nu forholder det sig slig, at man for at ridse en *ø* med runer først ridser runen *e*, som derpaa omslynges af en cirkel. Det er derfor sandsynlig, at ridseren paa grund af stenens ujevne overflade netop paa dette sted eller ogsaa af andre grunde ikke tilføiede denne cirkel. At tænke sig, at en mand, som vilde forfalske en runeskrift, skulde forbigaa et saa almindelig ord som *dhøth*, som endnu holder sig i næsten uforandret form (*døth*) for at laane et fremmed ord fra et andet sprog, er en urimelig formodning.

I ordene *mans* og *from* finder hr. Gjessing flere engelske ord, og det kan gjerne indrømmes, at de ved første øiekast ser engelske ud. Men for det første maa det bemerkes, at *mans* i nominativ er en aldeles umulig form i engelsk, og for det andet maa det spørges, om det var runeristerens mening at skrive *mans* og *from*. Til dette kan det bestemt svares nei. Han har nemlig paa et par andre steder vist os, at han kjender til de rette ord *man* og *fro*. De paaankede former maa derfor ansees som "skrivefeil". Naar man tager i betragtning indskriftens længde, og at stenhuggeren sandsynligvis hvert øieblik ventede et nyt overfald af de vilde indianere, som dagen forud havde dræbt 10 af hans reisefæller, er det ikke at undres over, at endel "skrivefeil" har indsneget sig. Det modsatte vilde være høist paafaldende.

Sluttelig har vi ordet *opdhagelsefardh*, som hr. Gjessing har heftet sig ved. Dette ord findes ikke i Kalkars og Södervalls ordbøger, og deraf slutter han, at det ikke kunde været i brug paa den tid. Hvis disse ordbøger indeholdt en fuldstændig liste over alle ord, som var i brug i middelalderen, vilde denne slutning være rigtig. Men det gjør de ikke. De indeholder nemlig kun en fortegnelse over de ord, som endnu er bevarede i de

yderst fattige literære levninger, vi har igjen fra den tid. Det er derfor ikke at undres over, at et saa sjeldent ord som opdagelsefærd ikke findes der.

Men om end dette ord mangler i de gamle ordbøger, saa kan vi dog trygt paastaa, at dette begreb — nemlig at fare paa opdagelsesreise — ikke manglede blandt datidens skandinaviske folk. Og indtil et andet ord kan peges paa, som udtrykte dette begreb, turde det ikke være heldigt at fornegte *opdhagelsefardh*.

Hermed er alle hr. Gjessings paapegte vanskeligheder besvaret. Da jeg anser dem alle for rene ubetydeligheder, har jeg ikke bsværet mig med nogen indgaaende gjendrivelse af dem. Ovenstaaende tør være nok for at vise, at endnu ikke har et eneste holdbart argument mod stenens ægthed været fremsat. Det bør forøvrigt erindres, at neppe en eneste længere runeskrift findes, uden den fremviser større eller mindre vanskeligheder i runologisk og sproglig henseende. Og indskriften paa Kensington-stenen er en af de længste af dem alle.

Hjalmar R. Holand.

Edgar Allan Poe.

DET er iaar 100 aar, siden den berømte amerikanske digter Edgar Allan Poe blev født. Poe døde allerede 1849 efter en kort og yderst stormfuld literær karriere og en uafbrudt, bitter kamp for tilværelsen. Som *kunstner* staar han betydelig over alle andre amerikanske digtere; men ligesom han er den største artist af dem alle, saaledes er han ogsaa langt mere kosmopolit end de andre, og han havde ikke som flere af disse (f. ex. Lowell, Emerson, Longfellow, Whittier) noget bevidst budskab til sit folk. Motiver som fædrelandskjærlighed, historisk tradition og en national fremtid existerede ikke for Poe. Han var kunstner og kunstner alene; men hans kunst er ofte den zarteste musik, og sælsom og dyster som denne musik tidt er, saa er den noget af det eiendommeligste i al verdens literatur At han i sin digtning er forblet upaavirket af sin samtids liv og rørelse er vel for en stor del aarsagen til, at man her i hans eget land først kunde bekvemme sig til at vise ham retfærdighed, længe efter at han var død, og efter at hans digtning havde slaat igjennem i Europa. En anden grund til, at denne hans landsmænds anerkjendelse kom saa sent, er den, at det blev hans skjæbne at være en af de faa store mænd, hvis privatliv er blet utilbørlig tilsølet af fanatiske og uvillige biografer. Først i den senere tid er flere af disses overdrivelser blet aabenbarede og en mere retfærdig opfatning kommet tilorde.

Det her i en ny oversættelse gjengivne digt, *The Raven*, er det bedst kjendte af Poes digte. Det er dog ikke, som enkelte tror, det *bedste* af hans digte, absolut originalt som det forøvrig er. Høiest naar Poe i i sine erotiske poesier ("Helen thy Beauty", Annabel Lee", "Eulalie", "For Annie", etc.). I Frankrig og andre europæiske lande ansees Poe med rette for en af verdens største mestere i fuldtonig og farverig verskunst. Her i hans fædreland har hans ellers nu stedse voxende skare af beundrere hidtil forgjæves søgt at tilkjæmpe ham en plads i *The Hall of Fame* ved siden af langt mindre, men mere populære størrelser.

J B. W.

Ravnen.

Af Edgar Allan Poe, oversat af O. L. Kirkeberg.

I EN midnatstime rolig
sad jeg ene i min bolig,
grunded over mangt et halvglemt
blad med lærdom, kjendt fra før.
Mig anfaldt en søvnig nikken,
da der lød en sagte tikken,
som om en med stille pikken
banked paa min kammerdør.
"Vist en ven", jeg sagte mumled,
"banker paa min kammerdør,
kun en ven, og intet mer!"

Det var i oktober maaned,
og hvert glød i asken daaned,
og de halv udslukte emmer
kasted skygge som et flor.
Haardt jeg stunded efter morgen,
thi forgjæves jeg mod sorgen
vilde finde trøst, ja borgen,
borgen for mit tab Lenor,
for den straaleskjønne ungmø,
hist blandt engle kaldt Lenor;
her hun nævnes aldrig mer.

Og gardinens raslen sagte
mig fra grubleriet vakte,
rystet, fyldte mig med rædsel,
som jeg aldrig kjendte før.
For at lindre angstens plage
prøvede jeg at gjentage:
vist en ven fra ungdoms dage
banker paa min kammerdør;
sent han kommer, søger indgang
udenfor min kammerdør,
vist en ven, og intet mer.

Jeg blev rolig, og jeg lagde
haand paa nøglen, og jeg sagde:
"Herre — eller frue maaske,
om forladelse jeg ber,
men jeg sad saa træt og nikked
og dit fodtrin neppe klikked,
og saa stilt du kom og pikked,
pikked paa min kammerdør,
at jeg næsten intet hørte" —
her jeg aabned vidt min dør:
Mørke der, og intet mer.

Dybt jeg ind i mørket stirred,
undrende og ræd jeg dirred,
tvivled, drømte ting, som ingen
dødelig vel drømte før.
Stilhed kun var for mit øre,
ingen lyd der var at høre,
kun et ord jeg voved føre
frem med hvisken: "O, Lenor!"
Det jeg hvisked, og et ekko
gjentog sagte mit "Lenor!"
dette kun, og intet mer.

Ind i kamret brat jeg vendte,
heftig i min sjæl det brændte;
straks igjen der lød en trippen
noget høiere end før.
"Sikkert", sagde jeg, "det pikker,
noget mod mit vindu klikker,
hvad er det, som saadan tikker?
jeg vil se dog, hvad det er —
lad mit hjerte banke stille,
jeg vil se dog, hvad det er —
vist kun vinden, intet mer.

Her jeg skodden dreied agter,
da med mange vims og fagter
ind en ravn med stolthed skridted,
som den kom fra tider før.
Hilsed gjorde den nok ikke,
men jeg saa den stolt sig vrikke,
som en fornem person skikke,
søge plads over min dør,
satte sig paa Pallas buste
oven for min kammerdør;
fløi op, sad, og intet mer.

Skjønt for sorg jeg fandt ei hvile,
maatte jeg dog sikkert smile
ved det strenge, haarde alvor
som dens mørke ansigt bar:
"Om din top med kniv er skaaren,
er du ei til kryster baaren,
gammel, styg, som ravn udkaaren,
der i natten hjemme har.
Sig mig, hvad din høiheds navn er
i dit hjem, der Plutos havn er?"
Ravnen svared: "Aldrig mer!"

Fast jeg studsed, da jeg hørte,
fuglen klart et ord fremførte,
skjønt den svared paa en maade
som ei slig en sag klargjør;
thi det er jo dog en gaade,
intet menneske kan raade,
naar man just paa slig en maade
ser en fugl over sin dør,
fugl i sæde paa en buste,
søgt sig plads over ens dør,
med sligt navn som "Aldrig mer".

Atter sad den ganske stille
paa sit sæde, som den vilde
i det ene ord udtømme
alt, hvad den i sjælen bar.
Ingen tale mer den førte,
ei en fjær den engang rørte,
kun min egen røst jeg hørte:
"Andre venner fløi bort før;
straks imorgen bort han drager,
som mit haab er fløiet før—"
Fuglen svared: "Aldrig mer!"

Paa en maade lidt oplivet
ved et svar, saa fyndigt givet,
sagde jeg: "Den ravn udtømmer
alt, hvad den i sjælen har,
lært af en ulykkens fange,
som i mørke tider lange
kjæmped under byrder mange,
til hans sang en byrde bar,
til hans brudte haab med klage
kun den ene byrde bar
i et — aldrig — aldrig mer."

Skjønt for sorg jeg fandt ei hvile,
maatte jeg dog atter smile,
og en polstret stol jeg satte
foran buste, fugl og dør,
hovedet mod polstret sænked,
tog saa fat, og trolig lænked
tanker sammen, til alt krænged
i en gaade: Fugl fra før,
sendt fra tider længst henrundne,
noget vist han mene bør,
naar han siger "aldrig mer".

Slig jeg sad og overlagde
med mig selv, men intet sagde
til hin fugl, hvis ild i øine
brændte mer end siges tør.
Saadan mange tanker iled
mens jeg let mod polstret hviled,
og min lampe venlig smiled
over pudens silkefor —
— under disse straaler klare,
her paa dette silkefor,
skal hun hvile — aldrig mer!

Da mig syntes luften fyldtes
af en duft, som ene skyldtes
røgelse, en engel spredte
stilt, usynligt ved min dør.
"Stymper!" skreg jeg, "Gud dig sender
ved en engels milde hænder
hvile, lindring, som vist ender
kvalen for en tabt Lenor;
drik, o drik den søde lindring
og forglem en tabt Lenor!"
Ravnen svared: "Aldrig mer!"

"Profet!" skreg jeg, "du maa være
djævel eller fugl med ære,
sendt som frister eller dreven
af en storm, nedkastet her.
Her er øde, du dog modig
er i denne triste bolig,
hvor kun rædsel herjer trolig,
sig mig nu for sandt, jeg ber:
"Er der balsam end i Gilead?
sig mig, sig mig, jeg dig ber!"
Ravnen svared: "Aldrig mer!"

"Profet!" skreg jeg, "du maa være
djævel eller fugl med ære,
ved den himmel hist sig hvælver
og den Gud deroppe bor,
sig min sjæl, i kval utrøstet,
om i Eden hist til brystet
jeg skal finde til mig krystet
en, blandt engle kaldt Lenor;
om jeg favne skal den ædle
kaldt blandt engle hist Lenor?"
Ravnen svared: "Aldrig mer!"

For jeg op: "Det ord os skille!
djævel eller fugl! du ville
fly igjen til stormens mørke
strand, hvor kolde Pluto bor!
tag med alt, som du kan knurre,
løgnen styg, som du kan murre,
ei min ro du her forpurre,
væk fra busten ved min dør!
tag dit næb ud fra mit hjerte,
flyt dig saa, væk fra min dør!"
Ravnen svared: "Aldrig mer!"

Ei den græder eller smiler,
men paa samme sted den hviler
paa den blege Pallas buste,
overfor min kammerdør.
I hans dybe øine svømmer
glans, som en dæmon der drømmer,
og naar lyset mod ham strømmer,
blir hans skygge fæl og stor,
og min sjæl fra denne skygge,
som sig sænker ved min dør,
skal sig løfte — aldrig mer!

Vore bidragsydere.

Kristofer Nagel Janson, f. i Bergen i 1841. I 1865 tog han teologisk embedsexamen, men traadte ikke ind i geistlig virksomhed; istedet slog han sig paa literaturen og gjorde længere udenlandsreiser. Da Christopher Bruun i 1869 oprettede sin folkehøiskole i Gudbrandsdalen, blev Janson hans medlærer. I 1881 reiste han til Amerika for at virke som unitarprest, og her blev han boende til 1893, da han atter vendte hjem til Norge og slog sig ned i Kristiania, hvor han har boet siden. Fra 1865, da hans første bog udkom, til nu, har Janson udfoldet en meget frodig literær produktion.

Torstein Jahr, f. 1871 i Holmestrand, hvor han gjennemgik den Tordenskioldske skole og var saa en tid "noget" ved en boghandel. Reiste til Amerika for en snes aar siden, gik først paa Luther College i Decorah og studerede siden bl. a. ved Illinois universitet, hvor han fik diplom som bibliotekar. Vaaren 1901 blev han ansat ved Library of Congress i Washington, hvor han siden har været med undtagelse af et kort ophold i Trondhjem som bibliotekar ved det kommunale bibliotek. Han har over forskjellige signaturer leveret en del bidrag til blade og tidsskrifter og skrevet særlig om bibliografiske, literære og historiske emner. Han er medarbeider i "Illustreret Norsk Konversationsleksikon" og medlem bl. a. af det kgl. norske videnskabsselskab.

Halle Steensland, f. 1832 i nærheden af Stavanger, hvor han i sin første ungdom var butikbetjent; udvandrede 1854 og kom 1855 til Madison, Wis., hvor han fra en tarvelig begyndelse som butiksvend gradvis har arbeidet sig op — først til kjøbmand, derefter til at bli den ledende mand i det bekjendte Hekla Fire Insurance Co., og endelig præsident for Savings Loan & Trust Co., en af de stærkeste pengeinstitutioner i Vesten. Fra 1872 til 1906 var Steensland norsk og svensk vicekonsul i Wisconsin. Det norske vicekonsulat blev da flyttet til Milwaukee. Han er fremdeles svensk konsul. Steensland er ridder af St. Olafsordenen og Vasaordenen.

M. P. Ruh, f. paa Eidsvold 1841, udvandrede til Amerika 1855, studerede ved den svenske Augustanasynodes skoler i Paxton og Chicago og blev prest 1866; virkede først i den norske Augustanasynode, derefter i den norsk-danske Konferense og endelig, fra 1875, i den norske synode; nedlagde sit embede som prest 1896 paa grund af svækket helbred. Han var i sin tid meget virksom for at faa oprettet alderdomshjemmet i Stoughton, Wis., og var i nogle aar dettes bestyrer; bor nu i Elroy, Wis.

Helge Johan Gjessing, f. 1886 i Arendal, hvor faderen — den bekjendte oversætter af den ældre edda — var rektor indtil 1904. Han blev student i 1904 med udmerket karakter paa den sproglig-historiske linje. Vinteren 1904–05 studerede han ved universitetet i Leipzig. Næste vinter tog han de forberedende prøver og har siden beskjæftiget sig udelukkende med filologien, let tilsat med arkæologi.

Dr. Albert E. Egge, f. 1857 i Winneshiek county, Iowa. Hans forældre var fra Valders. Han graduerede ved Luther College 1879, tog senere ogsaa magistergraden og 1887 den filosofiske doktorgrad ved Johns Hopkins universitet, hvor han særlig udmærkede sig i de engelske og germanske fag. Fra 1887 til 1892 var han lærer ved St. Olaf College; senere var han lærer ved Iowa statsuniversitet, indtil han 1896 blev professor i engelsk literatur ved Washington Agricultural College, Pullman, Wash. Her virker han fremdeles. Dr. Egge har leveret flere skriftlige arbeider i amerikanske videnskabelige tidsskrifter.

Lars A. Havstad, f. i Arendal i 1851, men tilbragte sine første barneaar i Tønsberg, derpaa et aar i Risør, indtil familien i 1859 flyttede til Kristiania, hvor han siden har boet. 5 aar gammel mistede han fuldstændig hørselen, og i 1860 sattes han ind paa Balchens skole for døve børn; herfra tog han i 1871 examen artium med karakteren *laudabilis*. Havstad var først et par aar lærer ved Balchens skole, blev saa kopist i indredepartementets statistiske kontor, var i 1877–78 privatsekretær hos Johan Sverdrup og ansattes i 1879 som kopist i statsrevisionen, i hvilken stilling han fremdeles staar. Han har været medarbeider i "Dagbladet" og "Verdens Gang" og har desuden skrevet i en mængde andre blade og tidsskrifter. Flere gange har han med offentlig stipendium reist i udlandet for at studere de døves undervisning, saaledes i Storbritannien, Frankrig, Belgien, Holland, Tyskland, Danmark og — i 1899 — i de forenede stater.

Knut Hoegh, f. 1844 i Kaafjord; student ved Kristiania universitet 1862, tog medicinsk embedsexamen 1868, reiste kort tid efter til Amerika og nedsatte sig som læge i La Crosse, Wis., hvor han drev en udstrakt praxis til 1889, da han flyttede til Minneapolis. Her har han siden virket. 1887 opholdt dr. Hoegh sig i Europa, hvor han i England og Tyskland særlig lagde sig efter studiet af den moderne kirurgi. Han er medlem af en række medicinske selskaber og har fra tid til anden leveret værdifulde bidrag til blade og tidsskrifter om populærvidenskabelige emner. 1906 blev han af kong Haakon udnævnt til ridder af St. Olafsordenen.

Lauritz S. Swenson, f. 1865 i Minnesota. Hans far, som kom til nævnte stat 1857 fra Hallingdal, var i 1887 medlem af Minnesotas legislatur. L. S. er graduent fra Luther College (1886) og tog magistergraden ved Johns Hopkins universitet i Baltimore 1889. Da Luther Academy blev oprettet 1888, blev han valgt til denne skoles bestyrer og forblev i denne stiling, til han i 1897 blev udnævnt til forenede staters minister i Danmark; dette embede indehavde han til 1905. Siden har han været i bankforretning i Minneapolis. Swenson har længe taget ivrig del i politiken og er en magt inden sit parti (det republikanske).

L. O. Thorpe, f. 1847 i Østensø; kom 17 aar gammel til Amerika og var i de første aar skiftevis beskjæftiget som farmarbeider, skolelærer, jernbanekontraktør og avismand. Til Kandiyohi county, Minnesota, kom han 1871, var her en tid farmer og countyembedsmand; blev derefter interesseret i bankforretning, som han fremdeles driver. Thorpe har i en række af aar været en af sin stats ledende politikere og har i flere sessioner været statssenator. Han er formand for komiteen til indsamling af en mindegave til Norge i 1914 og medlem af den norske synodes kirkeraad.

Om *Sigurd Folkestad*, Hjalmar R. Holand, Peer Strømme, Juul Dieserud og O. L. Kirkeberg findes der biografiske notiser i tidligere bind af SYMRA.

Bognotiser.

Memoireverker har den norske literatur hidtil været temmelig fattig paa. Det kommer vel af det, at folk i de sidste par slægtled har gaaet saa rent op i unionssjau og al dagsens styr og staak, at de ligesom ikke har havt ro til at sætte sig ned og bare hugse og hugse og trække frem fra mindets og erindringens dyrebare gjemmer billeder af livet i "gamle dage" og af merkelige skikkelser fra slægter, som nu ikke er mere. I de sidste aar er der dog begyndt at komme et og andet værdifuldt bidrag til denne art literatur, og nu til jul er der kommet to, tre ting, som sikkert vil bli modtaget med megen interesse.

Der er først og fremst fhv. statsraad Nils Hertzbergs erindringer, *"Fra min barndoms og ungdoms tid"* (H. Aschehoug & Co.s forlag). Han har ikke havt gamle optegnelser at støtte sig til, men "det meste er nedskrevet i min høie alderdom, saaledes som det *nu* lever i min erindring", siger han. Og den mere end 82-aarige mand fortæller med liv og lune sine personlige minder fra en tid som ligger saa langt tilbage, at den nu staar som i en fjern eventyrdis for de fleste af os. Han fortæller om barneaarene i Ullensvangs prestegaard i Hardanger fra 1827–36, om eventyrfortællersken Blind-Anna, som var barnepige i prestegaarden, og som gjennem Jørgen Moes sympathiske skildring vil leve længe i norsk literatur, og saa om faderen, gamleprovsten selv, som i henved 50 aar var "et lys for sine fjorde" og sad der som en streng tugtemester for sine sognebørn, men ogsaa som en mild og hjelpsom fader, hele bygdens raadgiver og læge. Om gamle hardangerske bryllupsskikke fortæller han, om prestegaardens naboer og nærmeste vennekreds, særlig sorenskriver Koren og gamle Johannes Aga, og om det store indryk af gjæster fra ind- og udland, som om sommeren "tog ind" i prestegaarden, for i de dage var der ingen hoteller og gjæstgiversteder at tage ind paa. Saaledes var der en ung skotlænder ved navn dr. Morris, som en sommer slog sig ned i prestegaarden med tjener og hund og — glemte at reise igjen. Da han havde været der i nogle maaneder og heller ikke gjorde nogen mine til at ville forlade det hyggelige sted, maatte provsten tilsidst høfligt underrette ham om, at han som fattig landsprest ikke kunde have ham som gjæst længer, men at han maatte betale for sig, hvis han vilde være længer. Dr. Morris, som ikke havde tænkt paa denne side af sagen, gik med glæde ind paa denne ordning og blev boende der i 5–6 aar efter den dag.

Saa følger skoledagene i Bergen med livlige skildringer af livet i Bergen paa den tid og fortræffelige karakteristiker af kjendte bergenske personligheder og af de lærere der, som øvede bestemmende indflydelse paa ham, særlig den bekjendte Lyder Sagen, om hvem der fortælles mange kostelige anekdoter. Ikke mindre interessant er skildringen af studenterlivet i Kristiania i 40- og 50-aarene og det æreminde. han reiser sine teologiske lærere Caspari og Johnson. Og saa kapitlet om de begeistrede skandinaviske studentermøder i Kristiania i 1851 og i Upsala i 1856.

Tilsidst rister den gamle mand vakre minderuner over en række af sine afdøde ungdomsvenner. "Saa godt som alle min ungdoms venner er

nu døde", skriver han. "Jeg vandrer, i mit 82de aar, ligesom mellem lutter grave og føler mig daglig mere og mere ensom og fremmed i den slægt og i det rastløse liv, som nu rører sig omkring mig. Det har derfor været mig en vemodig glæde i disse mindeblade at fremmane nogle træk af de gamle venner, som nu er vandret bort. Jeg gjør det saa meget heller, som flere af dem i sit senere liv blev betydelige og høit ansete mænd, hvis navne har en god klang i vort fædreland. Jeg vilde gjerne bidrage min skjærv, — om den end er ringe, — til at de ikke glemmes."

For vore dages travle mennesker med sit daglige kav og strid er det en ren hvile og vederkvægelse at sætte sig ned med denne elskværdige, hyggelige bog og læse sig tilbage til de gode, trygge gamle dage og glæde sig ved de friske, forstaaelsesfulde billeder af de mange kjendte personligheder, hvis navne — for flere vedkommende — hører til de mest lysende i Norges nyeste historie.

* * *

Et andet memoireverk, som udkommer i disse dage, og som ogsaa sikkert imødesees med megen interesse, er den nye udgave af fru Conradine Dunkers *Erindringer* (Gyldendalske forlag). Bogen udkom første gang i 1871, men næsten en trediedel af fru Dunkers efterladte erindringer blev her udeladt af hensyn til endnu da levende personer. Nu er dette hensyn imidlertid bortfaldt, og nu vil derfor det interessante memoireverk for første gang foreligge i sin helhed, gjennemseet af datteren fru Vilhelmine Ullmann og dattersønnen amtmand Ullmann. Endvidere vil denne udgave bli forsynet med en samling paa omkring 200 portræter af mænd og kvinder fra gamle dage — for det meste reproduktioner af gamle malerier, tegninger og fotografier, som aldrig før har været offentliggjort.

Endnu en tredie bog, der fremtræder i skikkelse af et memoireverk, faar vi fra prof. dr. Yngvar Nielsen, der sidste sommer feirede sit 50 aars jubilæum som turist, og som i den anledning udsender et lidet bind *Erindringer fra et halvt aarhundredes vandreliv* (Gyldendalske forlag). Som friluftsmand og fodvandrer hører prof. Nielsen til pionererne i Norge, og i denne bog fortæller han om turistlivet i gamle dage, om de gamle prestegaarde, som tog saa gjæstfrit imod de farende svende, om de første engelske turister, der var nogen noksaa merkelige fremtoninger i Norge, om de gamle jægere og fiskere i fjeldet o. s. v. Det blir en bog, som sikkerlig vil finde utallige taknemlige læsere. De ældre vil derigjennem med glæde mindes de gode, gamle dage, og de yngre vil ganske naturlig trække sammenligninger med vore dages storartede og hæseblæsende turisttrafik.

* * *

I skjønliteraturen byder aarets store juleflom paa flere ting, som bogelskende nordmænd ogsaa paa denne side havet med glæde vil stifte bekjendtskab med. Her blir der kun plads til at nævne nogle faa.

Theodor Casparis høifjeldsfortælling *"Vildren"* (H. Aschehougs forlag) er udkommet i 5te oplag — et veltalende vidnesbyrd om denne bogs store popularitet. Man kan ikke læse denne bog uden at gribes af den mægtige høifjeldsstemning, som dirrer gjennem disse skildringer fra Jøtunheimen. Her er billeder af viddens ro og vælde og af dens skjønhed, som er uforglemmelige. Her optræder den store, steile fjeldmand Jo Gjende, der selv er en slags Jøtunheim i miniatur, lys levende, og jeg lurer bare paa, hvordan Caspari har faaet ham til at tale saa ægte og renspikket Hedals-maal. Og her møder vi engelskmanden Thornton, og som nok mange fjeldfolk derhjemme ogsaa let vil gjenkjende. Men alle disse straalende høifjeldsbilleder er, ligesom Jo Gjendes sære livsfilosofi, spundet ind i tragedien om den unge Ivar, som tæredes op af kjærlighed til hende, han ikke kunde faa, og som ikke taalte det store, kolde høifjeldet.

Hans Aanrud møder til jul frem med en ny fortælling, et sidestykke til *"Sidsel Sidsærk"*, den troværdigste og mest fortryllende bondelivsskildring, som er skrevet i Norge siden "Synnøve Solbakken"s dage. Men

denne gang er det en gut, som er hovedpersonen. De mange, som har læst sig glade paa "Sidsel Sidsærk", vil sikkerlig hellerikke forsømme at skaffe sig Aanruds nye fortælling.

Af Jacob B. Bull, hvis produktivitet er ligefrem overvældende, udkommer der en ny stor bondelivsskildring, som han kalder *"Jutulskaret"*.

Og saa blir det da ogsaa endelig alvor af at udgive *Per Sivles "Samlede Skrifter"*, som mange nu har gaaet og ventet paa i aarevis. Det var ikke saa svært meget, han rak at skrive, men det var spredt omkring i smaahefter og var vanskelig tilgjængeligt. Nu kommer det hele samlet i tre smaa bind. Mange af Sivles "sogor" og digte er ægte perler, som i lange tider vil hævde sin plads i den norske bogheim.

* * *

"Gammel norsk kultur" er titelen paa et høist interessant og værdifuldt verk, som i disse dage er begyndt at udkomme heftevis paa Alb. Cammermeyers forlag. Verket bestaar af en række kulturhistoriske arbeider, som hver for sig for de flestes vedkommende har været offentliggjort tidligere. De kan alle betragtes som et led i det nationale folkeoplysningsarbeide, som i 1894 for alvor blev begyndt i Norge gjennem oprettelsen af Norsk folkemuseum. Maalet er gjennem en populærvidenskabelig fremstilling at give almenheden kjendskab til vort folks livskaar i alle skiftende former ned gjennem tiderne. Hvordan vore fædre i svundne aarhundreder har dyrket sin jord og drevet sin handel, hvordan de har boet og hvordan de har klædt sig, alt dette er spørgsmaal, som det har sin store værdi og interesse at faa besvaret. "Gammel norsk kultur" vil udkomme i fem store bind. Heraf er dr. Harry Fett forfatter af de tre om norske kirker i ældre og nyere tid samt om gamle norske hjem; professor Gustafson leverer et bind om Norges oldtid, mindesmerker og oldsager, og cand. philos. F. B. Wallem skriver om lys og lysstel i norske kirker og hjem.

* * *

Johannes Skar, der har indlagt sig stor fortjeneste ved sine tre tidligere offentliggjorte bind *"Gamalt or Sætisdal"*, som SYMRA senere skal komme tilbage til, udgiver til jul paa Olaf Norlis forlag et nyt bind med Sætersdals-skildringer med titelen *"Bygdeliv"*, der sikkert vil finde mange interesserede læsere. Ingen kjender livet i Sætersdalen i gamle dage slig som gudbrandsdølen Skar, og de arbeider han hidtil har leveret, hører til det ypperste, som findes paa bygdeforskningens omraade, og de vil ogsaa her til lands interessere andre end sætersdøler.

Aasmund Vinje i Slaalediktet heder en ny bog om den bekjendte telemarksdigter, som Idar Handagard udgiver paa Olaf Norlis forlag, med billeder af Vinje, Vinje-pladsen, "Døleringen", "Ferdanautarne" o. s. v. Handagard giver her en kritisk analyse af denne ufuldførte, poetiske selvbiografi, som var det sidste, Vinje skrev.

Tilslut maa nævnes en bog hvis bebudelse i norske aviser sikkert har vakt spændt interesse hos mange, nemlig *Biskop Bangs Erindringer*. Bogen udkommer til jul.

SYMRA

EN AARBOG FOR NORSKE PAA BEGGE SIDER AF HAVET

UDGIVET AF

KRISTIAN PRESTGARD OG JOHS. B. WIST

SJETTE BIND

DECORAH, IOWA, U. S. A.
1910

INDHOLD.

TORSTEIN JAHR: Oleana. — Et blad af Ole Bulls og den norske indvandrings historie 2, 129, 195

N. N. RØNNING: Norsk-amerikanske skoler I. — Red Wing Seminar. Hauges synodes college og presteskole 38

TH. EGGEN: Erindringer om pastor Muus 51

O. J. BREDA: Rundt Kensington-stenen 65

N. C. BRUN: Norsk-amerikanske skoler II. — St. Olaf College 81

ADOLF BREDESEN: Herman Amberg Preus som jeg kjendte ham ... 114

H. C. CASPERSEN: Norsk-amerikanske skoler III. — Augsburg Seminarium 163

O. J. BREDA: Osul Torrison 185

OLAV BØHMER: To digte 193

OLA A. SOLHEIM: Norsk-amerikanske skoler IV. — Luther College . 217

SIGURD FOLKESTAD: Skipper Norman 239

Fra bogheimen 126, 248

Vore bidragsydere 251

By courtesy of Potter Co. Journal, Coudersport, Pa.

Luther College Lib.
11-30-1925

OLEANA.

Et blad av Ole Bulls og den norske indvandrings historie.

FÆDRELANDSKJÆRLIGHETEN var den skapende kraft i hans liv", sagde Bjørnstjerne Bjørnson i sin store tale over Ole Bull. Det vær ved denne han kom til at fylde saa stort et rum i vor historie at man har sagt: "Det nye Norge uten Ole Bull vilde i mange stykker vært det samme som det nye Norge uten Henrik Wergeland."[1]

Dette er alle Nordmænd enige om. Og vi Nordmænd i Amerika glær os over at disse vitnesbyrd gjælder ham som vi med rette er stolte av at kunne kalde en Norsk-amerikaner.

Efter 1843 da Ole Bull optraadte for første gang i Amerika tilbragte han vel halvparten av sine senere leveaar herover, her blev mange av landets mest fremragende mænd hans varme beundrere og trofaste venner, her tok han borgerskap i 1852, her fandt han sin anden hustru, og her fik han et trygt og lykkelig hjem de siste aar av sit liv.

Nordmændene i Amerika sætter stor pris paa dette at Ole Bulls straalende navn er saa nøie knyttet til dette land og til vor norsk-amerikanske historie. Som hans herlige vikingskikkelse stod paa de høieste steder i det gamle Europa og vakte beundring for det hittil ukjendte land der opunder polen som hadde fostret hans geni, saa kastet han med sin kunst og sit verdensry glans over fædrelandet ogsaa her i Amerika, og de Nordmænd som hadde fundet hjem i Vestens nybygder steg i sine medborgeres agtelse som Ole Bulls landsmænd.

---

[1] Aimar Grønvold, Den musikalske kunst; i "Norge i det 19de aarh." (Kra. 1900), 1 bd., s. 404.

Han vitnet ikke bare ved sin kunst, sin fornemme optræden, og sin vindende personlighet. Han forsømte ingen anledning til at gjøre Amerikanerne opmerksomme paa Nordmændenes fortjenester. Han var vel saaledes den første herover som slog kraftig til lyd for den norske opdagelse av Vinland det gode.

Det er heller ikke at undres paa at han, som saa mange andre foretaksomme og filantropiske mænd med midler og anseelse inden sin nation, vilde optræde som leder ogsaa paa det praktiske omraade og forsøke at samle de splittede kræfter blandt utvandrerne ved at grundlægge en stor norsk koloni i Amerika.

Fra sin første færd herover i 1843–45 hadde han ofte paa sine reiser set og hørt om de mange savn og strabadser de dengang hadde at stri med i de spredte nybygder i "det fjerne Vesten". Til det nye lands farer og trængsler kom ogsaa sykdom og nød. Klimatfeber, malaria og kolera var epidemiske landeplager. "Der var tider i Fox River settlementet og paa Koshkonong da næsten alle beboere var overvældet av 'feberen.' C. L. Clausen siger at koldfeber og galdefeber var saa overhaandtagende høsten 1843 i Muskego at bare et eneste hus i settlementet slap ganske fri derfor, og næsten daglig døde nogen. Fattigdommen øket den øvrige elendighet og var saa stor at man tilsist maatte søke til Amerikanerne om hjælp."[1] Vi har mange lignende beretninger fra de tider.

Det var naturlig for en mand med Ole Bulls store hjertelag og varme interesse for sine landsmænd, at han ønsket at kunne utrette noget her. Det stod klart for ham at utvandringsstrømmen ikke lot sig stanse. Den germanske tørst efter land som det norske bondefolk har i blodet drev det instinktsmæssig over til de ventende prærier. For alle eventyrlystne, misfornøidde, frihetssværmere og Europa-müde var Amerika mer end nogensinde det forjættede land. Og paa denne tid var det i Norge nye momenter komne til som skulde gi utvandringen fornyet fart — den mormonske propaganda, den kaliforniske guldfeber, og arbeiderbevægelsen, "Thraneria", vakte røre i de brede lag.

En saadan plan var heller ikke aldeles uten sidestykke i den norsk-amerikanske historie. To aar i forveien hadde Otto Tank

[1] Festskrift til den Norske Synodes jubilæum (Decorah 1903), s. 15.

ledet en norsk Herrnhuter-koloni fra Milwaukee til Green Bay som blev grundstammen til et stort norsk nybygge paa de kanter i Wisconsin. Førnævnte pastor Clausen hadde efter flere undersøkelsesreiser "opdaget" landet omkring St. Ansgar i Iowa, og i mai 1853 flyttet han dit fra Rock Prairie, Wisconsin, ledsaget av et følge paa over 40 norske landnamsmænd. Dette blev kjærnen til et av de største sammenhængende norske settlementer i Amerika.

Om Ole Bulls projekt har Jonas Lie sagt at det "manglede ikke Genialitet. En Politiker, saavelsom en Finansmand kunde maaske misundt ham det; men en saadan vilde ogsaa først og fremst ha sørget for at Sagens praktiske Side ikke blev ledet af Ole Bull".[1]

I det hele er dette kapitel av Ole Bulls saga ikke egentlig et emne som særlig egner sig for et festskrift. Av alle hans naive illusioner er vel denne den betydeligste. Men som et merkelig blad av hans livsbok og som en forbigaaende episode, et slags enestaaende mellemspil i vor norsk-amerikanske historie har det en saadan interesse og betydning at alle de efterretninger vi kan samle herom fortjener at opbevares.

* * *

Alle norske har hørt om Oleana. Men faa kan gjøre rede for den geografiske beliggenhet. Og heri kan de være undskyldt. For de fleste betegner vel dette navn nu et eventyrlig alveland, en huldreheim, et fantasisted som det i likhet med El Dorado, Utopia, og det tapte Atlantis ikke heller lønner sig at lete efter paa kortet.

Denne skueplads for Ole Bulls virksomhet har jeg ofte hat lyst til at se, og i sommer lagde jeg da ut paa en slags ny "opdhagelsefardh". Imidlertid maatte jeg først skaffe mig en del høist nødvendige oplysninger. Saa slog jeg op i siste utgave av U. S. Postal guide. Der fandtes ikke navnet. I Polk's Pennsylvania gazetteer fandt jeg: "Oleona,[2] an unimportant post-

---

1 Ole Bulls breve; udg. af Alexander Bull, med en karakteristik og biografisk skitse af Jonas Lie (Kbhvn. 1881), s. 12.

2 Denne stavemaate som navnet altid har i de amerikanske kilder stammer formodentlig fra den norske uttale. Efter den norske skrive-

office in Potter Co.", og i Lippincott's gazetteer: "Oleona, a post-village of Potter Co., Pa. The banking-point is Coudersport. Pop. 100." Godt, tænkte jeg, dit gaar det an at reise. Navnet forekom ogsaa paa en del kort. Men jeg bestemte mig for Coudersport, foreløbig. Paa jernbanestationen i Washington var denne by imidlertid likesaa ukjendt som Oleana. Men da jeg hadde sat mig ind i ruten paa forhaand kunde man ikke nægte mig billet til Port Alleghany, en liten by paa veien til Buffalo. Her blev jeg purret ut i bælmørke kl. ½5 om morgenen efter en 10 timers reise. Men dette er ikke nogen reisebeskrivelse. Nok er det — herfra kl. 9 efter en times reise gjennem et landskap med trange daler og bratte lier kom jeg frem til Coudersport og fik et godt hotel. — Ved sidste folketælling hadde byen vel 3000 indbyggere, men er nu sterkt paa retur siden det blev slut med tømmertrafiken; i 1890 hadde den bare halvt saa mange. Den har en del trævare- og glas-industri, garveri o. s. v., naturlige gaskilder skaffer billig lys og varme. Byen ligger som Bergen og Rom mellem syv hauger eller fler, og i en høide av 1700 fot over havet. — I en luft saa ren og frisk som jeg aldrig før har aandet i hertillands og blandt elskværdige mennesker hadde jeg nu nogen hyggelige dager. Alle jeg talte med var interesserte i mit ærend, paa court-huset fik jeg gaa over alle gamle dokumenter, og til det kommunale bibliotek som ikke var aapent om formiddagen fik jeg laane nøkkelen. Jeg kan ikke her nævne de mange personer som jeg har at takke for velvillig imøtekommenhet og for tildels værdifulde vink og oplysninger. Judge A. G. Olmsted, notar A. B. Mann, redaktør M. C. Colcord og apoteker Martin Joerg var nogen av mine beste hjemmelsmænd. De to første hadde en del personlige erindringer om Ole Bull; den siste var vokset op i Oleana, og alle henviste mig til ham som den der særlig sat inde med traditionen. Fra Coudersport reiste jeg saa til Germania, en koselig liten tysk landsby som er vokst op i nordkanten av Ole Bulls land og ligger en tyve mil fra nærmeste jernbane. Herfra kjørte jeg omkring i det forhenværende Nye Norge, besaa

maate vilde vel Amerikanerne kaldt stedet Olina e. l. Naar den norske form findes i senere verker skriver det sig vistnok fra Mrs. Bulls biografi (nedenfor anført). I denne artikel brukes altid den norske form, undtagen i de citater som oprindelig har Oleona.

Grunnmuren til "Ole Bulls slot", før skogen blev hugget ned

By courtesy of Potter Co. Journal, Coudersport, Pa.

Oleana, New Bergen og Valhalla som det nu neppe er saa meget som navnet igjen av, uten at møte hverken norske folk eller nogen som sat inde med kjendskab til det jeg for efter. Resultatet av mit indsamlingsarbeide blev da omtrent saa magert som jeg hadde ventet. Allikevel har jeg trodd at en del av de oplysninger jeg fik samlet paa aastedet, sammen med nogen jeg har øst av andre kilder kan ha værd og interesse nok til at meddeles et velvillig publikum i "Symra", særlig i haap om derved at anspore andre til at supplere det som mangler ved denne fordringsløse beretning.

* * *

En anden berømt Bergenser, Ludvig Holberg, skapte den danske skueplads. Ole Bull har æren av at ha grundlagt Norges nationale scene. Aapningsforestillingen fandt sted den 2den januar 1850. Som alt nyt vakte dette foretagende kritik og kamp. Han blev gjenstand for misforstaaelser og skuffelser, kom i en latterlig strid med politiet som i sin pligtiver endog drev det til at mulktere ham fordi han gik med tændt cigar paa Tyskebryggen. Stortinget som han hadde søkt om en liten understøttelse til den nye scene i Bergen gav ham avslag. "Daa vart han modlaus og uppgav si Tru paa Storthinget og med det same paa Landet", fortæller Vinje. "Ein mann med hans Huglynde maatte taka det so som han ogso gjorde. Eg var so lykkelig at koma til honom sogodtsom dagstødt den Tid, og alt det som eg og visst mange med meg orsaka Storthinget, det kunde han ikke taka godt. Han sagde med den gamle Romer: 'Utakksame fedraland! Du skal ikki eigong gøyma mine bein.' "[1]

Nu modnedes den plan hos ham som han vilde "ofre den siste skilling i sin lomme og den siste blodsdraape i sit hjerte".[2]

Den 22de november 1851 rystede han det fædrelandske støv av sine føtter. Efter en kortere kunstreise gjennem Danmark og Tyskland reiste han over Liverpool til Amerika og landet i New York noget over nytaar 1852. Her gav han sig straks til at undersøke forholdene og knytte forbindelser som kunde hjælpe ham med at realisere hans plan.

---

[1] "Eit vitnemaal om Ole Bull", Dølen 25. desember 1859. — Skrifter i utval (Kra. 1883), 1 bd., s. 174.

[2] L. Dietrichson, Svundne tider (Kra. 1896), 1 bd., s. 156.

I dette ærend kom han ogsaa i midten av mars til Washington, hvor han hadde flere personlige venner og gode forbindelser. Her blev han i en skrivelse undertegnet av et par hundre av de mest fremragende statsmænd og diplomater opfordret til at gi koncerter. Denne har været offentliggjort i et par av hans biografier,[1] dreimot ikke hans svar som lød saaledes:

Washington March 20, 1852.

Gentlemen: With gratitude and pride I acknowledge the communications you have done me the honor to address to me.

Loyal to my art, I rejoice that it is thus signally distinguished in me, its faithful votary. To embrace the opportunity you offer is at once pleasure and duty. In accordance with your invitation, I shall therefore give a concert on Friday evening next, the 26th instant.

I beg to offer you, gentlemen, the assurances of my most sincere respect.

Your obedient servant

OLE BULL.

Hon. James Shields, and other gentlemen of the Senate; Hon. Daniel Webster, and other gentlemen of the Executive Council; Major General Winfield Scott; His Excellency A. de Bodisco and other gentlemen of the Diplomatic Body; Hon. Joseph Lane and other gentlemen of the House of Representatives.[2]

Koncerten vakte slik begeistring at han maatte gi en til den følgende onsdag. Begge var for overfyldt hus, og byens aviser er rent overstrømmende i sine lovtaler over ham.

Efterat han hadde besørget sine forretninger i Washington gav han sig paa et par maaneders koncertreise i Syden. I midten av mai var han igjen i New York, og i begyndelsen av juni holdt han koncerter i Boston, hele tiden for fulde hus og entusiastiske tilhørerskarer.

Hvor han holdt sig i sommerferien skal være uvisst. Men i begyndelsen av september finder vi ham i en liten avkrok av en

---

[1] Ole Bull, a memoir by Sara C. Bull (Bost. 1883), s. 214–216. — Ole Bull, ved Oddmund Vik (Bergen 1890), s. 346–347.

[2] National Intelligencer (Wash, D. C.), 24. mars 1852.

by oppe i Alleghanyfjellene, til den allerstørste forundring for de intetanende indfødte.

"Ole Bulls ankomst til en by i gamle dager pleiede at virke forunderlig", har Bjørnson sagt,[1] og hans komme til Coudersport var ingen undtagelse herfra. Det faar vi et indtryk av ved at læse hvad redaktøren av byens avis, "The People's Journal", skriver i en ledende artikel:

"Vor fredelige landsby kom pludselig i en sterk bevægelse siste søndag aften [den 5te september] fordi ordet gik at den verdensberømte Ole Bull var kommen til byen. Siden vi ikke paa forhaand hadde faat nogensomhelst tilkjendegivelse av hans besøk, var de fleste av vore borgere i begyndelsen overmaade skeptiske overfor dette rygte. Men da vi traf John F. Cowan, Esq., fra Williamsport maatte alle tvil forsvinde, og det begyndte at gaa op for os at lykken hadde vært os gunstig.

Men vor forbauselse blev høilig forøket da vi hørte at denne navnkundige mand hadde kjøpt *et hundre og tyve tusen acres* land her i countiet av Mr. Cowan, og at han tænker paa at faa det befolket og opdyrket av sine landsmænd i den nærmeste fremtid.

Ole Bulls berømmelse, geni og rikdom vil sætte ham istand til at settle saa mange av sine landsmænd som han ønsker paa sit nykjøpte land, og derfor holder vi denne begivenhet for den allervigtigste som nogensinde har hændt i countiets historie.

Som et yderligere vitnesbyrd om *virkeligheten* av den vending vi nu staar likeoverfor og som bevis for Ole Bulls faste forsæt om at settle vort sydøstlige vildniss, ankom der mandag aften [den 6te september] en tredve røslige, trauste og hugfaste sønner av Norge som var paa veien til Ole Bulls nye eiendom.

Saavidt vi forstaar er dette bare fortroppen av den hær som skal følge — og følge saa svinnt som disse pionerer bare kan faa gjort de nødvendige forberedelser. Men vi vil avvente begivenheternes videre utvikling før vi utbreder os yderligere over disse merkelige hændelser."[2]

---

[1] "Ole Bull er vendt hjem", Mgbl. 24. aug. 1857. — Udvalgte artikler (Kbhvn. 1903), s. 149.

[2] "Good news for Potter County", The People's Journal, 10. sept. 1852.

Ikke engang herute i urskogen kunde en mand som Ole Bull begynde et foretagende uten at det jo maatte indledes med festligheter og bli gjenstand for offentlig omtale. Vi finder det da ogsaa oftere skrevet om i de forskjellige aviser. Saaledes fortæller f. eks. den amerikanske forfatter Eli Bowen som selv var tilstede ved indvielsen bl. a.:

"Det er først i de allersiste aar at de nordlige countier i Pennsylvania har vakt settlernes opmerksomhet i nogen betragtelig grad. Mens talløse tusener av emigranter er strømmet i flok og følge til de ugjestmilde sletter i det fjerne Vesten er det besynderlig at midt i civilisationen, i selve skjødet paa Unionens ældste stat, var der en region saa umaatelig i utstrækning som har vært ganske og aldeles forsømt. Kapitalister fra New York har endelig bragt disse strøk frem i dagslyset, og nu er alle forbauset over at de kunde ha holdt sig ukjendt og avsondret i saa lang en tid. Tusenvis av emigranter holder nu paa at sætte sig i besittelse av landet, den ene koloni efter den anden organiseres og slaar sig ned der, hele egnen er ifærd med at straale frem i lyset med en vinnskipelig, driftig, moralsk og foretaksom befolkning.

Den mest interessante begivenhet i det siste paa disse kanter er vel det norske nybygge i Potter county som anlægges under den høihjertede nordmand Ole Bulls auspicier og direktion. Han har som alle vet naadd en udødelig navnkundighet over hele verden ved sin violin. Han har hittil bare vært kjendt som en uforlignelig musiker. Han fortjener at bli bedre kjendt — som en varmhjertet, intelligent og fuldendt gentleman. Som en mand med djærv foretaksomhet, store aandskræfter og praktisk sans har han sandsynligvis faa likemænd. Det var en herlig erhvervelse for vor stat at han med sine talrike landsmænd slog sig ned inden vore grænser. Hans settlement ligger i det vilde, rike og tæt skogbevokste land i den sydlige del av Potter county ved utspringet av Susquehannaelvens vestlige gren.

Festligheterne i anledning av ankomsten og bosættelsen fandt sted den 8de september sistleden. Det er Ole Bulls hensigt at faa opmaalt landet som omfatter gode 200,000 acres, og utstykke det i smaa farmer som skal avhændes til hans landsmænd til indkjøpspris, og paa slike vilkaar at enhver let kan bli selvstændig

jordeier. Hver by skal ha sin kirke hvor de kan holde gudstjeneste efter sin egen tro, og hvert distrikt en skole hvor børnene kan undervises i engelsk og faa en god opdragelse saa de kan bli forstandige og nyttige borgere. · Før Ole Bull reiste fra New York hadde han avtalt med flere av sine landsmænd, tømmermænd, snekkere, murere og andre haandverkere at de skulde møtes paa et sted som kaldes Augusta. Det var nemlig her han først hadde tænkt at begynde kolonien. Augusta ligger omtrent midt paa en bølgeformig høislette paa 20,000 acres bevokset med bøk og andre haardere træsorter. Emigranterne var komne frem før ham; og da de trodde de var ved reisens maal hadde de gjort istand teltene og heist flagget. Dette var sydd før de forlot New York og er utmerket vakkert med det norske kors i midten og omgit av de amerikanske stjerner og striper. Saasnart emigranterne fik øie paa Ole Bull hilste de ham velkommen med begeistrede hurrarop, som hans følge i vognen besvarte med at staa op og vifte med lommetørklæderne og svinge med hattene. Men Ole Bull kunde ikke vente paa de sene hestene, han hoppet ut av vognen og sprang og omfavnet dem. En slik begeistring og kjærlighet er sjelden lagt for dagen. Efterat de første hilsener var over holdt Ole Bull en tale og sagde at han nu i mange maaneder hadde holdt paa at undersøke forskjellige strøk i de Forenede Stater, og nu hadde han endelig fundet et sted hvor hans elskede landsmænd kunde faa sig et hjem, hvor veirlaget var ligesaa sundt som i det gamle Norge, hvor jordbunden formaar at tilfredsstille vore behov, og hvor vi kan glæde os i en fuldkommen frihet og beskyttes av vise og gavnlige love som garanterer enhver hans rettigheter og privilegier saalænge han forbliver en god borger. De hørte paa med taarer i øinene og svarte med bifaldsrop og haandklap.

Efterat bevægelsen hadde lagt sig noget tok vi ind en let lunch. Saa blev hestene spændt for igjen, vi gav os paa veien til det sted Ole Bull hadde valgt til utgangspunkt og kom frem omtrent kl. 7 om kvelden. Tidlig næste morgen, den 8de, begyndte tømmermændene at arbeide paa det nye hotel. Tomter blev utpekt til smier, stalder, oplagshus o. s. v., og Ole Bull hadde det travelt med sin ingeniør og foretok en flygtig opmaaling av

landet nogen mil omkring settlementet. Omtrent kl. 10 ankom flere vognlæs med proviant og andre varer fra Coudersport, desuten et spand arbeidsokser og en gild fet stut til slagt som straks blev tat under behandling. Efter middag utsaa Ole Bull sig tomter til hus for sig selv og til en 25 andre bygninger som skal sættes op øieblikkelig for at skaffe husrum til de norske emigranter saa snart som de kommer. Vi gik langsmed elven

Grundmuren til "Ole Bulls slot", efterat skogen var hugget ned.

omtrent en mils vei og fandt en ø paa en 25 acres med utmerket land. Her bestemte Ole Bull sig straks til at anlægge en have med planteskole for de slags frukttræer som egner sig for veirlaget, og gartneri for grønsaker og havefrø efter alle kunstens regler.

Mens han var sysselsat paa denne maate hadde andre det travelt med at gjøre alt færdig til indvielsen. Man trængte en flagstang, og en vakker rank gran blev fældet, kvistet og slettet;

men de øverste grener lot man staa igjen til pynt. Denne blev reist fra mønet paa hotellet, og ikke før var den fæstet før en fugleflok kom og slog sig ned i toppen og begyndte at stemme i sin lystige og fortryllende sang. Den lot til at være begeistret over det den saa og vilde hilse den store Nordmand velkommen. Vi tok det for et godt varsel og gav sangerne en bifaldssalve av fulde hjerter.

Det var avtalt at navnet paa den nye by skulde erklæres saasnart flagget var heist tiltops. Flaglinerne blev nu holdt færdig, og alle ventet paa navnet. Flagget steg tilveirs stilt og smukt, for en mild bris vaiet det stolt i luften, og Nordmændenes nye hjem fik navnet Oleana. Saa ropte man hurra 31 ganger, et for hver stat i unionen, og tre ganger for Ole Bull.

Saa gik Bull med sin ingeniør for at se sig ut tomt for møllerne. Et sted fandt de god vandkraft hvor sagverk, kværn, snekkerverksted o. s. v. vil bli bygd, et sted blev bestemt for garveri, og tomter blev ogsaa valgt til kirke og skolehus. Ole Bull hadde øie for alt, hans instinktsmæssige, kvikke opfattelsesevne, hans sunde dømmekraft, hans raskhet i at fatte bestemmelser og hans seige utholdenhet er aldeles ubegripelig.

Om aftenen var der store festligheter til ære for byens grundlæggelse. Glædesbaal blev tændt i alle retninger. Ole Bull holdt en tale til sine landsmænd hvori han i veltalende ordelag hentydet til den første opdagelse av dette land ved Nordmændene, og henstillet til dem at de ikke maatte skuffe Amerikanernes tillit. 'Ved et strævsomt og hæderlig liv skal I vise Eders nye brødre at de ikke har skjænket sit venskap til uværdige.' Den bevægelse som talen vakte kan vanskelig beskrives. Med blottede hoder og med hænderne løftet mot himlen svor Nordmændene at de vilde gjøre sit yderste for at vise sig værdige. Da det var blit stille igjen tok Ole Bull sin violin og spilte en anthem til ære for dagen. Intet spraak kan beskrive denne musik — tilhørerskaren, begivenheten, de ledsagende omstændigheter syntes at ha git den store kunstner en ny overnaturlig inspiration — han rørte hver hjertestreng hos hver eneste av os som var tilstede. En stund kunde de norske graate som barn naar tonerne mindte dem om slekt og venner i det fjerne hjem hinsides havet;

men saa sendte det fortryllede instrument jublende frihetsmelodier ut over forsamlingen som hilste dem med hurraer og enstemmig sang det gamle Norges frihetshymner og krigssanger.

'And the sounding aisles of the dim wood rang
To the *Anthem of the Free.*'

Endelig holdt musiken op og da bevægelsen hadde lagt sig stod en Amerikaner frem og hilste Ole Bull velkommen til den gamle stat Pennsylvania og til de Forenede Stater, og i velvalgte ord fremhævet han fordelen ved en republikansk regjering med fri forfatning og frie institutioner."[1]

Denne beretning av Eli Bowen er med al sin troskyldighet vistnok den beste som foreligger om disse begivenheter. Den kan suppleres fra andre hold. Saaledes er en ytring av Ole Bull ved denne leilighet bekjendt:

"Her skal grundes et 'Nyt Norge' der er helliget friheten, døpt i uavhængighet og beskyttet av Unionens mægtige flag."[2]

Fra en redaktionsartikel paa flere spalter i New York Times hentes den oplysning at i Ole Bulls følge fra New York var Mr. John Hopper[3] og frue; hun var den som fældte det første træ, og dette blev brukt til flagstang; hun heiste flagget tiltops og gav stedet navnet Oleona. Her fortælles det videre at Ole Bull straks "vendte tilbake til New York og frelste en skipsladning emigranter som netop var ankommen, fra runnernes klør, sendte dem avsted til New Norway og reiste saa selv i følge med en norsk prest tilbake til sit 'Nordland' for at indvie det med den første gudstjeneste som bakkerne der nogensinde hadde vært vitne til."[4]

1 The pictorial sketch-book of Pennsylvania (Phila. 1853), 3. del, s. 193–196. — Artiklen er vistnok først offentliggjort som korrespondance til et Philadelphiablad. Et utdrag av den, "Music in the backwoods", findes saaledes i communistbladet The Circular (Brooklyn, 4. des. 1852), 2 bd., s. 22.

2 Ole Bulls breve, s. 123.

3 Maa være den John Hopper som opføres i Trow's N. Y. City directory 1853–65: lawyer, notary public, agent and solicitor of the New England mutual life ins. co. of Boston, and Pennsylvania commissioner; Ocean bank bldg. 218 Fulton, & Metrop. bank bldg. 108 Broadway. — Kan ikke identificeres med nogen J. H. i The Hopper genealogy (N. Y 1909).

4 "Norwegians in America", N. Y. Times, 25. sept. 1852 (editorial).

Coudersport-bladet for den 17de september har bare en kort notis om denne nye forsterknings ankomst til byen: "Et hundre og fem Nordmænd er her paa veien til Ole Bulls koloni ved Kettle Creek. Fem hundre til ventes ihøst. La dem komme. Des fler, des bedre." Men endnu gaar det "seiande-segn" om det. Mr. Joerg sagde han hørte en Frank Knox fortælle: Sam Mills drev hotellet der hvor nu Crittenden staar, tværs overfor Court House-parken. Da han saa de norske komme kjørende — de kom med "team" fra Wellsville — saa begyndte han at vifte med hatten og rope hurra. Retten var netop i session. I tingsalen hørte folk støien og sprang til vinduerne, og da de fik se aarsaken til opstyret blev det nødvendig at hæve retsmøtet. Hotellerne var ikke istand til at ta vare paa baade tingfolkene og kolonisterne, men byfolkene var gjæstfri og mere end villige til at hjælpe. Burt Olson talte ofte om sit første maaltid i Coudersport. Han var dengang bare ni aar gammel og hadde aldrig smakt mais (green corn) før, og han sagde at det blev sat frem paa bordet i haugevis; nogen likte det ikke, men han "aat meir enn metta si".

Før Ole Bull reiste fra New York denne gangen hadde han vært tilstede som æresgjæst ved en fest som det Skandinaviske selskap der i byen hadde foranstaltet paa Claremont Hotel. Grundlæggeren av Kjøbenhavns Tivoli Georg Carstensen, som nylig var kommen til Amerika igjen, var ogsaa indbudt. Ved denne fest utbragte en herr Müller skaalen for Ole Bull, "idet han først omtalte hans store talent og fremsagde Welhavens dikt til kunstneren og siden berørte hans nye foretagende — i Amerika at stifte en koloni for sine landsmænd, hvilket han betegnet som en fortjenstfuld og skjøn gjerning. Idet Ole Bull takkede for skaalen uttalte han med kraft og varme sine hjertelige hensigter. 'Han bad dem være overbeviste om at enhver Skandinav som med en redelig hensigt kom til ham, hvad enten norsk, svensk eller dansk, vilde finde et medfølende hjerte og en trofast og hjælpsom haand.' Han endte med at utbringe en skaal for menneskets første gode, friheten."[1]

[1] Efter New York bladet "Skandinaven" i Bergens Stiftstidende. — Illustreret Nyhedsblad, 1 bd., s. 248 (27. Nov. '52).

Dette var torsdag aften den 16de september. Dagen efter var det han begav sig avsted i følge med den før omtalte norske prest. Denne som saaledes blev den første og vistnok ogsaa den eneste som nogensinde holdt norsk gudstjeneste i Oleana, var ingen anden end den senere bekjendte pionerprest Jakob Aall Ottesen. Paa kald fra "den norsk-lutherske menighet i Manitowoc og omegn" i staten Wisconsin var han med sin unge brud netop kommen til Amerika med emigrantskipet "Incognito" fra Kristiania, ført av kaptein Christophersen. De fleste av emigranterne i dette følge hadde æslet sig til Oleana.[1] Disse oplys-

[1] Paa tilbakeveien forliste "Incognito" med mand og mus (Jfr. past. Nils Brandt i "Symra" 1907, s. 98). — Hvilke skip de øvrige utvandrere til Oleana kom over med er mig ubekjendt; men jeg gir her en ufuldstændig liste over emigrantskuter som var ankommen til New York lidt tidligere paa sommeren:

16. juli, bark "Drafna", kapt. Eckenberg, fra Norge, 37 dager fra Kanalen, med kul og 163 pass.
19. " bark "Emigrant", kapt. Olsen, fra Flekkefjord, med ballast og 129 pass.
20. " bark "Virginia", kapt. Johnson, fra Göteborg, 44 dager, ballast og 132 pass.
27. " skip "Industri", kapt. Johnson, fra Göteborg, 45 dager, med jern og 182 pass.
" " bark "Collin", kapt. Hassan(?), fra Kragerø, 60 dager, med ballast og 160 pass.
29. " skonnert "Zephyr", kapt. Henriksen, fra Bergen, 64 dager, med ballast og 64 pass.
5. aug., brig "Superior", kapt. Junker, fra Göteborg, 49 dager, med jern og pass.
" " skip "Ambrosius", kapt. Olsen, fra Göteborg, 42 dager, med jern og pass.
16. " brig "Alert", kapt. Olsen, fra Kragerø, 70 dager, med ballast og 149 pass.
26. " brig "Carlos", kapt. Flase, fra Göteborg, 59 dager, med jern og 89 pass.
27. " bark "Solid", kapt. Mauritzen, fra Göteborg, 47 dager, med jern og 158 pass.
2. sept., brig "Thora" (norsk), kapt. Hurup, fra Hamburg, 74 dager, med jern og pass.
7. " brig "Mentor", kapt. Bogman, fra Göteborg, 42 dager, med jern og 72 pass.
11. " brig "Incognito", kapt. Christophersen, fra Kristiania, 60 dager, med ballast og pass.
12. " skip "Gerda", kapt. Blidberg, fra Göteborg, 62 dager, med jern og pass.

ningen skyldes professor Laur. Larsen som i sin Kirketidende har skrevet en biografi av Ottesen, hvori han videre fortæller: "Det gik ikke saa raskt dengang at komme til Amerika som i vore dage. Bare at komme ud af Kristianiafjorden tog flere dage. Den hele reise til New York tog 10 uger. De kom frem den 11te september, men blev liggende der til den 17de. Under overreisen havde past. Ottesen forrettet som prest for sine medreisende, og der findes en liste med 75 navne paa saadanne, som [søndag] den 12te september, altsaa dagen efter ankomsten, modtog nadveren ombord paa 'Incognito.' Man havde dengang ikke saadan hast som nu med at komme iland. De norske skibskapteiner beholdt altid sine emigranter ombord, indtil de havde faaet sluttet kontrakt for dem om reisen indigjennem landet. Ogsaa Ottesens havde sin bolig paa skibet indtil de i følge med Ole Bull reiste til hans koloni i Oleana, hvorhen en stor del af deres medreisende havde bestemt sig."[1]

Heldigvis har pastor Ottesen selv skildret denne reise i et privatbrev til en ven i Norge. Et utdrag av det blev under titelen "Oleana i New Norway" offentliggjort i "Den norske tilskuer" for 20de november 1852, som i flere henseender er av en saadan værdi og interesse at jeg gjengir det her.

"Vi gik den 17de Sept. om Morgenen Kl. 5 fra Borde her i New-York og traf ved Dampbaaden Ole Bull med Holfeldt, der skulde rejse med som Kasserer. Dampbaaden førte os blot over Floden Hudson 1–2 Minutters Rejse til New-Jersey, saa gik vi ind i Jernbanevognene. Disse er som store Saloner, henved 20 Sofaer paa hver Side af en 1½ Alen bred Gang midt igjennem, med Døre ud til, og paa hver Sofa er prægtig Plads for 2, saa at omtrent 80 Mennesker kan være der i hver Karre, og endda kunde der magelig sidde 1 til i hver Sofa, som der ogsaa undertiden gjorde. Rygstykkerne i disse Sofaer er til at snu til begge Sider, saa man kan sidde 4 lige mod hverandre og have som en liden Dagligstue for sig, og saaledes havde da vi det ogsaa. Kaptejnen, Ole Bull og hans Kasserer var hele Selskabet. Men tænk, ikke et Liv der kjendte Ole Bull. Vi gik jo da paa den kostbareste Plads med Expres-Train, som gaar hurtigst, og der

[1] Evangelisk Luthersk Kirketidende (Decorah 1905), 32. bd, s. 1325.

var vist 6–7 Vogne, altsaa omtrent 500 Mennesker af den fashionable Verden, hvoraf Ingen kjendte den berømte Kunstner. Nej, her er hverken Kunst, Poesi eller Videnskab, her er Dollars og Damp og det er det Hele. I Staten New Jersey, som vi først rejste igjennem, og ligesaa i den nærmeste Del af Staten New-

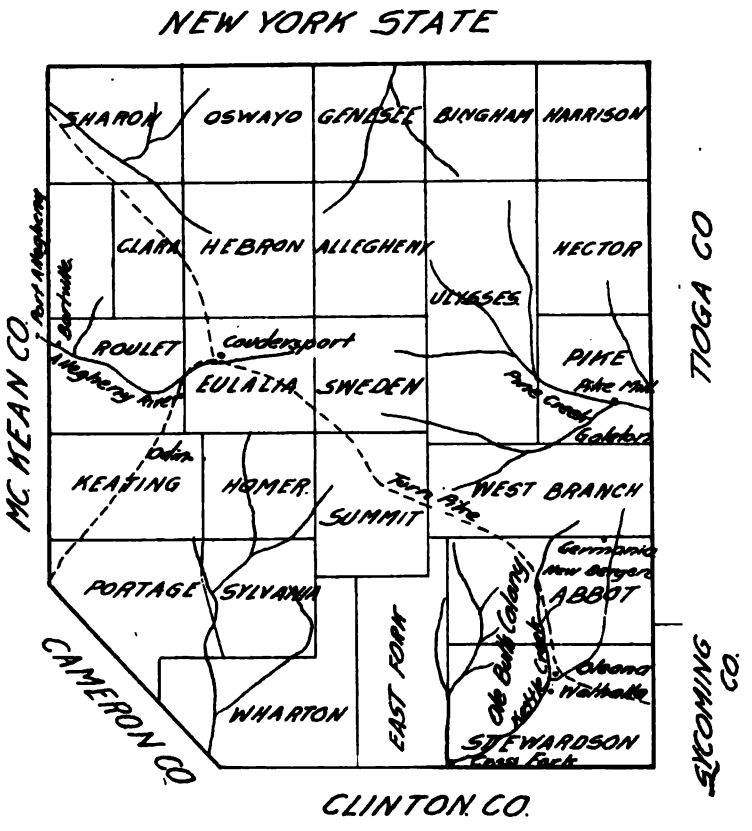

Kart over Potter County, Pennsylvania.

York, som vi siden kom ind i, saaes den rigeste og frugtbareste Vegetation, jeg havde kunnet tænke mig. Her vare New-Yorks Frugthaver, Urtehaver og Melkeboder, og naar man nu veed, at her er Frugt med ved det tarveligste Maaltid, saa kan man vide der behøves store Leveranser. Meloner, Vandmeloner og Fer-

skener vare paa alle Restaurationer ved Jernbanen, tillige Æblekage, Syltetøjer &c. og flere andre Sorter Bagværk, da Hvede, Sukker og Frugt eller Bær her ere saa almindelige. Tænk, paa Agre paa 10–20 Maal med Majs (som her kaldes *Indian-corn*) var tillige saaet Græskar, saa der laa i Tusindvis mellem hver Majsplante et Græskar paa 8 Toms Diameter, og hvortil bruges alt dette sagde jeg? Jo til at føde Kreaturer. Paa hver Banestation var dækket Bord for en 500 Mennesker, hvor man for 25 Cents fik Beef, Fuglesteg, Kalkunsteg, Skinke og Kaffe eller Thè. Men Kaffen er tynd som The og Theen som Vand, og Fløde sjelden, blot Melk. Fra Kl. 7 Morgen til Kl. 7½ Aften drog vi gjennem 367 engelske Mil. Deiligt Vejr og deilige, d. e. rige Egne overalt. Her vare Sletter og Højder med smaa Elve og Kanaler og Landsbyer i Snesevis med smukke hvide 2 Etages Huse og smukke Haver.

Ved Genessee gik vi da af Jernbanen og kjørte derfra til et lidet Sted, som hedder Wellesville, hvor vi overnattede. Der var ovenpaa vist 20 Logerværelser og vi fik hvert vort. Ja, vi levede som Gentlemen, og jeg havde aldrig modtaget Sligt af en Fremmed, hvis det ej havde været, at Bull ønskede at jeg skulde holde Gudstjeneste Søndag indeni hans Koloni. Du veed, det var det, som bestemte mig, og jeg rejste altsaa som Præst, og da skal man jo i Embedsrejser have fri Rejse og Diæt. Fra Wellesville maatte vi da den følgende Morgen ud Kl. 5 og kjørte nu i en Kaleschevogn, men kom nu ind i Skovegne, hvor Huse og Agre vare sjeldnere, men Furu des hyppigere og større. 1½–2 Alen i Diameter var ikke sjelden. Paa Hvilestederne i disse Egne var dog altid dækket *table d'Hôte* med Kage og Syltetøi. Omtrent 4 Mil[1] fra Jernbanen kom vi til en liden Landsby Cowdersport, Hovedstad i Potter County, Staten Pensylvanien. Her vare maaske 400 Indbyggere. Men dog en Avis saa stor som 4 Gange Morgenbl., udkom ugentlig, 2 Kirker, og et Raadhus til 10–20000 Dollars. I Hotellet var dækket *table d'Hôte* til henved 80 Mennesker, og de Gange vi spiste der for 20 C. (omtr. 24 Skilling norsk), var der vel 20–30 Gjæster.

Efter nogle Mils Rejse kom vi til Begyndelsen af Ole Bulls

[1] Trykfeil for 40?

Ejendom her i Potter County i Pensylvanien. Det er 120000 Acres, hvor han med norske Emigranter vil kolonisere et Setlement, som er kaldet New Norway, med en By, hvortil Anlæg er gjort, som skal hedde Oleana. Her har han et Flag med norske og amerikanske Farver, og ved Hjælp af nogle grundrige amerikanske Spekulanters Kapitaler begynder han svært storartet. Omtrent ⅔ Dele af vore Emigranter tog did. De faa 15 Dollars maanedlig (NB. hvis de ere dygtige Arbejdere til at rydde op den svære Skov) og Kost og Logis for sig og Familie. Siden vil han sælge hver Acre med Land for 3 Dollars det første Aar, siden til 5 Dollars, dernæst 10 Dollars, og venter nok tilsidst at faa hele denne uigjennemtrængelige Skov med stejle Aaser til dyrket Land, beboet af bare vore Landsmænd. Jeg maa bede, at hverken raade Nogen fra eller til at tage til ham endnu paa mit Ord, da jeg ikke kjender tilstrækkelig til, hvorvidt han *kan* holde sine gode Løfter og realisere sine store Planer. For fattige Folk synes jo de Konditioner, som vore Medrejsende fik, meget gode, naar de blot vil være dagligen i hans Brød, men hvorvidt det kan være raadeligt at kjøbe Land der, tør jeg ej afgjøre endnu. Man venter nu, at et Par Jernbanelinjer skal krydse hans Ejendom, da vil det jo lette Driften. Ellers synes jeg Skoven er saa tæt og Aasene saa stejle, at der neppe kan blive et lønnende Agerland, men vel for Kvægavl, især Gjeder. Vilde Kirsebærtræer gro i Mængde, 1 Alen tykke i Diameter, og en Sort Furu, som kaldes Hemlock, hvorom 3 Mand knapt kunne favne. Det var rigtig hyggeligt at gjense de kjære Medrejsende. Baade Mænd og Kvinder græd, da de saa mig og Kaptejnen igjen, og det var mig kjært at kunne hellige deres nye Hjem 'ved Ordet og Bønnen'. Jeg tror nok de holdt af mig Alle; jeg havde holdt Gudstjeneste hver Søndag ombord, og dette var vel maaske den Sidste jeg skulde holde for dem. Jeg prækede over: 'Ingen kan tjene 2 Herrer', og lagde dem paa Hjerte: 'Søger først Guds Rige' &c. De vare meget bevægede Alle, saa jeg haaber at Herren kunde velsigne et eller andet Ord paa deres Hjerter.

Jeg tror visseligen at Ole Bull mener det udmærket godt; men han er ikke Forretningsmand, og dernæst er der politisk-

demokratiske Planer *en gros* med i Spillet. Oleana ligger 60 engelske Mile fra Jernbanen."

Det kunde vært ønskelig at denne skarpe og paalitelige iagttager hadde efterladt sig flere beretninger fra dette sted hvor han holdt sin første præken paa amerikansk grund (ombord paa Incognito i New York havn var han endnu under norsk flag). I en samtale herom for flere aar siden i hans hjem i Decorah fortalte pastor Ottesen, om jeg mindes ret, at Ole Bull hadde bedt ham at bli i Oleana som koloniens prest. Men Ottesen mente han var bundet til kaldet i Manitowoc hvortil han kom frem den 4de oktober.

Til Ottesens brev har den bekjendte redaktør Ludvig Kristensen Daa knyttet en del bemerkninger som gir en god prøve paa hvordan forstandige mænd i Norge dømte om Ole Bulls planer:

"Det glæder os meget at have erholdt til Meddelelse angaaende Ole Bulls Plan ovenstaaende Beretning, der ikke blot bærer Præget af Upartiskhed, men ogsaa, ved Sammenligning med de fuldstændigste Karter, viser sig at være meget nøjagtig.

Brevskriverens Rejse med Ole Bull paa Jernbanen mellem New-York og Genessee har gaaet gjennem de mest opdyrkede og tættest befolkede Egne i de Forenede Stater, omtrent jævnsides med den bekjendte Kanalfart, som Udvandrerne pleje at tilbagelægge mellem New-York og Buffalo ved Eriesøen. Fra Genessee er Rejsen siden gaaet i sydvestlig Retning til Kolonien i Potters county. Dette Distrikt, med Hovedbyen Cowdersfort, ligger i den nordligste Kant af Pensylvanien paa Grænserne af Staten New-York. Det bestaar af Alleghany-Bjergenes Ryg, saaledes at det har Afhæld til tre Kanter. Her udspringe Arme af Susquehannah, som falder i Atlanterhavet, af Genessee, der flyder ud i Ontario-Søen, og af Ohio, der forener sig med Mississippi. Det er altsaa let forklarligt, at det, som Brevskriveren fortæller, maa bestaa af høje Aaser, bedækkede med Urskove. Alene af denne Omstændighed kan det forklares, at en Landstrækning, der ligger midt imellem de ældste og stærkest befolkede Stater i Unionen, indtil denne Dag har kunnet forblive saa øde.

Af Beretningen ser man, at dette Land, som man hos os vilde kalde en Skov, og som ifølge American Alm. for 1852 ikke hørte til de Forenede Staters Ejendomme, men er kjøbt af Spekulanter, som ville gjøre sig den nyttig paa en i Amerika meget brugelig Maade, nemlig at lade Skoven ved lejede Arbejdere udhugge og derpaa sælge det Røddede til Gaarde. Størrelsen angives til 120,000 *acres*. Da en *acre* er omtrent det samme som en norsk Tøndeland eller 4 Maal eller 10,000 Kvadratalen, vil den hele Strækning udgjøre henved 4 norske Kvadratmile, altsaa omtrent saa meget som et norsk Præstegjæld i en Skovbygd. Derimod underrettes vi ikke om Ole Bulls Forhold til de Kapitalister, som have givet sin Kredit eller sine Penge til det betydelige Indkjøb, om de staa under ham som Kreditor til en Ejer, eller han derimod benyttes af dem som Agent, saaledes at hans kunstneriske Berømmelse og hans Yndest blandt hans Landsmænd skal drage deres Arbejdskraft hen til Spekulationen. Da Amerikanernes Forretningssans forstaar at anvende alle Ideer og Følelser i deres Spekulationers Interesse og saaledes forvandle dem til Mynt, er det ene ligesaa troligt som det andet. Det er i denne Henseende ikke nogen god Underretning, at Brevskriveren fortæller at ikke en eneste af Jernbane-Passagererne kjendte Ole Bull. Thi det er ikke nok at undre sig over at han allerede skal være glemt i Amerika som Kunstner. Man vilde sikkerlig der have underrettet sig om ham som Kapitalist, dersom han havde faaet Skjøde paa 3–4 norske Kvadratmile ikke langt fra New-York. Da de Forenede Staters Regjering ikke sælger noget Land under *1 Doll. 25 Cent. per acre* kan den omhandlede Landstrækning (i hvo der end maa have været dens forrige Ejer) neppe været erhvervet billigere end *150,000 Doll.** Vi kunne derfor ikke andet end ytre Bekymring for hvorledes Ole Bulls Formue og Rygte vil komme ud af et Kompaniskab, hvori han upaatvivlelig har indladt sig med langt klogere Folk end han selv er.

---

1 I en artikel "Ole Bull's Norwegian Colony" i N. Y. Times (5. okt. '52) nævner Philadelphia-korrespondenten "Victor" prisen: $300,000; $2 50 per acre. — For 11,140 acres betalte Ole Bull J. F. Cowan $10,380. (Potter Co. Deeds, vol. F, s. 194.)

At Sagen skulde blive en Snare for vore Landsmænd eller i det Hele skade dem, anse vi derimod ikke for saa sandsynligt. De 15 Dollarer maanedlig, som Kompaniet betaler sine Skovhuggere, kunne jo være ganske god Dagløn for en Emigrant. Bliver Kompaniet uvederheftigt, saaat Lønnen ikke i rette Tid udbetales, forstaa vel Arbejderne sig paa at rejse bort. Unegtelig maa de under denne deres Virksomhed erhverve sig et saa godt Kjendskab til Egnen, at de neppe ville give enten 10 eller 5 eller 3 Dollarer for *acren*, dersom den ikke er det værd. Et Bjergland i en af de nordligere Stater maa i Grunden være baade sundt og skikket for de Norskes Sædvaner, uagtet man rigtignok i Amerika har erfaret, at i de første Aar efterat Urskoven er røddet, hersker der Febre i alle Egne.

Hvorvidt Kompaniet selv vil gjøre gode Affærer vil ikke alene afhænge af den Pris det erholder for de solgte Rødninger, men ogsaa af Værdien af den paa Landet nu groende Skov. Om den af Brevskriveren beundrede *Hemlock spruce* (Skarntyde Furu) siger en engelsk Naturkyndig at 'den er meget almindelig i de nordligere Egne af Amerika, men i de Forenede Stater kuns voxer i Alleghanybjergene ved Siden af Bække og paa de nøgneste Klipper. Naar den er ung er den meget smuk, men naar den bliver gammel pleje dens uhyre Grene at knække og kløvne af Vind og Sne, og naar de nøgne Stubber stikke ud af det grønne Bar, faar Træet Udseende af Affældighed og Raadenhed. Dets Ved er af liden Værdi, da den hverken er frisk eller varig, og bruges især til Tag-Spaaner og grovt Inde-Arbejde.'[1]

Men hvorom alting er, saa er Oleana og Ny Norge et Faktum, som alle Norges Penne og Tunger ikke formaa at bortresonnere. At Anlægget staar i Forbindelse med det demokratiske Parti (hvilket vil sige, at det paa et eller andet Vis skal tjene til at fremme General Pierces Valg til Præsident, men hvorved naturligvis enhver Nordmand forbinder et ganske andet

[1] Hemlock eller kanadisk gran (*Tsuga canadensis*) er i vore dager bedre kjendt i Europa baade som prydtræ i haver og parker og som et værdifuldt træslag. Barken er saaledes et av Nord Amerikas vigtigste garvemidler og eksporteres i mængdevis til Europa, især i form av ekstrakt (jfr. hemlock-lær).

og langt mere godtroende Begreb), at det er knyttet til Ole Bulls Kunstnerry, Taler og Flag, at man der vil træffe en Samling af Landsmænd: alt dette vil naturligvis belive Udvandringen fra Norge og for en Tid lede dens Strøm fra Wisconsin til Pensylvanien.

Det er en ringe Del af Forsynets store Plan med Jordens fuldstændigere Benyttelse af Menneskerne og en ligeligere Fordeling af dens Goder. Den selviske Spekulant fremmer ligesaavel denne Hensigt som den opoffrende Menneskeven. Gud give Held!

Her var New Bergen, nu kaldt Carter Camp

Efterat dette var skrevet, har Morgenbladet for 15de Novbr. leveret en Oversættelse af en amerikansk Avis *Weekly Times* Beretning om Ole Bulls Plan.[1] Den er en interessant Prøve paa Amerikanernes berømte *Puffing* eller Forretningsskryderi, men indeholder i Grunden intet andet og derhos nogle Beretninger i samme Stil om Festligheder ved Koloniens Anlæg. Det Faktiske, som har forvildet sig ind i denne Prospektus, synes at være galt:

[1] Ukeutgaven av N. Y Times; der sigtes til det ovenfor anførte stykke (25. sept.).

i alle Fald er det urigtigt, at der findes 40,000 Normænd i Wisconsin (Femteparten kunde maaske lade sig høre som en drøj Angivelse).[1] Beskrivelsen over Bulls Land indeholder ogsaa en Urimelighed, da det paa den ene Side skildres som 'bølgeformigt med Høje (Bakker), som næsten ikke fortjene dette navn' og paa den anden Side erkjendes det, at hine tre Floder udspringe der og flyde til tre forskjellige Have: saa at i alle Fald ingen Normand bør betvivle, at han her har for sig selve Hovedknuden af Alleghany-Bjergene.[2]

I en Henseende har Forf., eller rimeligvis hans Oversætter, tilladt sig en Formindskelse, der er ligesaa usandsynlig, idet han kuns angiver den paatænkte Koloni til 12,000 *acres*.[3] Dette passer hverken med de tolv engelske Miles Strækning i hver Kant, eller med de 2–3000 Kolonister, som ventes. 12,000 acres er for lidet til at nogen Amerikaner gider skryde over det. Vor norske Præst gjentager desuden i sit Brev to Gange sin Angivelse af Tallet.

Det eneste ny i denne Beretning, som bærer Præg af Sandhed, er, at Ole Bull vil give Konserter til Bedste for sin Koloni. Men om en saadan Forbindelse af Kunst og Spekulation vil lykkes i Spekulationens Land, derom vil vi ikke driste os til nogen Gjætning."[4]

En ukes tid efter pastor Ottesens gudstjeneste i Oleana reiste Ole Bull til Philadelphia for at "ta ut sit første (borger-) papir". Det kom rygte herom til Norge, og det blev sagt at Ole Bull hadde "svoret fra sig sit fædreland". Mange var de haarde domme som blev fældt og de sigtelser som blev slynget ut mot Ole Bull i denne anledning privat og i aviserne; men saa

[1] Den norske synode hadde ved sin stiftelse i 1853 et sjæleantal av 11.400. Anførte Festskrift, s. 107. — I aarene 1836–50 utvandrede ca. 18,200 personer fra Norge til Amerika. M. Ulvestad, Nordmændene i Amerika (Mpls. 1907), s. 11. — "The Norwegian foreign born population had in 1850 reached 12,678", G. T. Flom i Iowa journ. of hist. & pol. (Iowa City 1905), 3. bd., s. 59.

[2] Derfor er det ogsaa kjendt hertillands under navnet "the continental summit".

[3] I originalen heter det: It is a fine, rolling country, swelling up from a rich valley, with hills that have almost outgrown the name, and having, in one body, some twelve thousand acres of table land.

[4] Den norske Tilskuer, nr. 48, den 20de november 1852.

manglet han heller ikke da gode venner som tok ham kraftig i forsvar. Blandt dem var Bjørnson[1] og Vinje.

"Bull sjølv forklaarar Historien beint fram og mykit truleg so. Det er ei Log i Pennsylvania, som segjer, at den som eiger 5000 Acres Land, han maa iminsto lova for Retten, at han vil vera Borgare af Pennsylvania, og endaa vera der i sex Aar, og endeleg etter desse sex Aar liksom her sverja til Riksskipnaden. Dette visste Bull ikki nokot om, fyrr han alt hadde kaupt 125,000 Acres, og for daa ikki at jaga sine Rudningsmenn, maatte han, som det der het, framsetja sin 'intention' (Fyrisett). . . . Ifraa denne Rettshandling skriver seg truleg denne heile Afsverjing."[2]

I vore dager er det vel ikke længer nogen som vil beskylde os utvandrere for illoyalitet mot vort fædreland om vi lar os naturalisere i vort nye land og sværger det troskap efter den formular som er forordnet ved lov. Og det kan være overflødig at levere nogen nærmere forklaring over Ole Bulls handling. Philadelphiabladene har selvfølgelig referater om begivenheten. Til berigtigelse av et par misforstaaelser i en av hans biografier meddeles her et av dem i oversættelse:

"I eftermiddag [lørdag, 25de september] mellem kl. 12 og 1 tok Ole Bull det første skridt til at bli borger av de Forenede Stater ved at avgi offentlig erklæring om sit forsæt i saa maate. For at overrækkelsen av dette store privilegium skulde faa et mere ophøiet og imposant anstrøk ønsket han at ceremonien maatte finde sted i den ærværdige Hall of Independence, omgit av alle de ærerike minder som denne bygning vækker tillive, og med Landsfaderens statue som et taust høitidelig vitne. Med sin sædvanlige gentlemanlike høflighet sympatiserte George Plitt, Esq., fuldmægtigen ved de Forenede Staters distriktsret, straks med den store Nordmands stemningsfulde tanke og samtykkede øieblikkelig i at efterkomme det høistemte forslag. De herrer John M. Reed og John O'Brien,[3] Ole Bulls raadgivere, fulgte

---

[1] "Et vidnesbyrd", Aftenbladet 1859, nr. 295.

[2] Vinje, anførte sted.

[3] To fremragende advokater i Philadelphia. Særlig er den senere høiesteretsdommer John Mered'th Read bekjendt. Hans bestefar var en "signer of the Declarat'on of independence". Han var en av stifterne

ham til hallen og overvar ceremonien. Da hr. Plitt hadde forelæst den del av erklæringen som foreskrev at han skulde avlægge troskapseden til de Forenede Stater og opsige kongen av Norge og Sverige huldskap og troskap, lagde violinisten haanden paa hjertet og uttalte paa den høitideligste maate:

'Jeg ønsker at findes værdig til saa stort et privilegium, og jeg skal ikke spare nogen anstrengelse for at fortjene det. Jeg har aldrig svoret kongen av Norge og Sverige troskap, heller ikke nogen anden potentat, heller ikke har jeg nogensinde bøiet knæ for andre end min Gud (idet han pekte mot himlen). Jeg skal skatte mit borgerskapsprivilegium høiere end noget andet paa jorden, og jeg skal beflitte mig paa at gjøre dette store gode kjendt blandt hundretusener av mine landsmænd, saa de ogsaa kan føle den store forskjel paa at være borgere av denne glorværdige republik og nyte friheten i fulde drag, og den tilstand de nu befinder sig i. Et tusen Nordmænd har allerede slaat sig ned indenfor denne stats grænser, i den nordlige del, og jeg haaper at før et andet aar er omme skal mange tusen til faa erfare frihetens velsignelser i det samme nabolag. Jeg vil ikke slutte med mit arbeide før alle de av mine landsmænd som ønsker at utvandre, kan faa nyte sine naturlige rettigheter ubeskaaret og komme til at eie en farm i Pennsylvania.'

Derpaa avlagde han den ed som loven forlanger og satte sit navn under dokumentet. Han indskrev ogsaa sit navn i Frihetshallens protokol over besøkende. Saa gav han sig i samtale med de tilstedeværende og fortalte at han altid hadde vært republikaner. Under Lamartines provisoriske regjering i Frankrig hadde han i spidsen for sine landsmænd hyldet den store mand og selv baaret banneret med menneskerettigheternes erklæring.[1] For denne handling blev han mødt med mistanke da han kom til Norge; men de vaaget ikke at lægge haand paa ham, for han var omringet av varme hjerter og villige hænder,

---

først av "Free soil" partiet og senere av det republikanske parti. I 1860 var mange inde for at nominere Read til presidentkandidat og gi Lincoln anden plads som vicepresident; men han selv brukte al sin indflydelse til at sikre Lincolns nomination.

[1] Jfr. Lamartine, Trois mois au pouvoir (Paris 1848), hvor L's svartale skal findes. Jeg har f. t. ikke adgang til boken.

og hans sjæl og aand var utenfor vilkaarlige magthaveres rækkevidde. Hans ønske er at bevæge saa mange som mulig av sine landsmænd til at utvandre til de nordre bygder her i staten, og det er hans agt at kjøpe endda større trakter av vildt land paa de kanter end han alt eier og drive landbruk. Hans landsmænd, sagde han, var de første som opdaget dette kontinent, og skjønt de hadde det i sin besittelse bare et aar eller to, hadde de dog efterladt sig en del monumenter paa kysten av Ny-England som viser at i 1002 hadde Nordmændene besøkt Vinland og bygd boliger der. Denne kjendsgjerning turde maaske gi hans landsmænd forøket ret til borgerskap efterat de har opholdt sig her den fastsatte tid efter loven. I hans land var de alle protestanter, sagde han, og likesom hos os hadde de prester, men ingen 'pfaffen' (clergymen, but no priests).[1]

Efterat han hadde trykket hver av de tilstedeværende i haanden forlot han hallen i følge med John O'Brien, Esq. Han er en mand med den varmeste finfølelse, brændende for menneskerettigheterne, og vil bli en ypperlig og nyttig borger av vor Republik."[2]

I denne forbindelse kan det noteres her at Pennsylvania legislatur til yderligere betryggelse for Ole Bull vedtok en lov den 22de mars 1853 som skulde sikre ham "samme ret til at kjøpe og eie land i staten som en indfødt borger". Forslag herom var fremsat av representanten Richard Cowan fra Allegheny Co. den 14de mars, og guvernør Bigler gav det sin sanktion den 19de april samme aar.[3]

---

1 I Oddmund Viks skrift, før anført, er dette gjengit saaledes (s. 349): "Det var elles ikkje paa rette laget alt i Norig. Soleids hadde dei fulla presteskap, men ikkje *prestar*." — Ole Bulls hensigt var at fremhæve en av de lyse sider ved forholdene i Norge.

2 Philadelphia Bulletin, 25de sept. 1852.

3 Journal of the sixty-eight House of representatives of the commonwealth of Pennsylvania (Harrisburg 1853), 1. bd., s. 436, 608, 709, 835. — Miscellaneous records, Potter County, vol. A., s. 92. — Det udgjør section 8 i en "original act" med denne titel: "An act to incorporate the Aulenbach's Cemetery company in the township of Alsace, Berks county; to supervisors in Ontalaunee township; to the collection of taxes in Perry township, in said county; and authorizing Ole Bull to hold lands in this Commonwealth."

Om det daglige liv i kolonien er det ikke stort at melde. Ole Bull har vistnok opholdt sig der det meste av tiden utover høsten. En lang artikel i New York Times om norske vikingetog i Europa og Amerika synes nærmest at være et résumé av et foredrag han hadde holdt i begyndelsen av november.[1] I andre blad findes der fra tid til anden notiser om Ole Bull og hans settlement. Men dette var vel minst et decennium før Joseph B. McCullagh og James Redpath hadde opfundet det moderne interview; og det hørte til sjeldenheterne at de lokale aviser diverterte

sine læsere med smaanyt fra nabolaget. Coudersportbladet "The People's Journal" som tidligere til daglig hadde indskrænket sig til at kjæmpe for totalavhold og negerslaveriets ophævelse, har dog øiensynlig hat forstaaelse av at en ny tid var inde, og at det burde utvide sin interessesphære. Det tar op artikler om Norge[2]

[1] "The Northmen in Europe and America", New York Times, 9de nov. 1852. — Der forekommer fraser som "As Ole Bull intimated to his hearers the other day at Oleona", og morsomheter som "We are not sure that Bull — *ille nobile taurus* — showed any horns on the occas'on after the ancient Norse fashion".

[2] f. eks. 15. okt. 1852, to spalter: My native home. By a daughter of Norway (From the National Era).

og norsk utvandring. Det indlater sig i diskussion med "Milwaukie Free Democrat", "Cleveland Herald" og andre aviser om hvor det er fordelagtigst for Nordmændene at slaa sig ned, i Wisconsin eller Pennsylvania. Det fortæller at det nye fridemokratiske blad "Friheds-Banneret" er begyndt at komme ut i Chicago, og finder det bare selvfølgelig at et norsk blad hylder en saadan politik. "Da det er saa mange som har uttalt ønske om at læse den store norske violinists historie siden sist han var i Amerika", saa henter det en lang artikel med detaljerte oplysninger fra et bytteblad o. s. v. Det mangler heller ikke paa poetiske velkomsthilsener til Nordmændene. Den 22de oktober har det et dikt paa syv vers undertegnet L. hvorav et par kan tjene som prøve:

"Lo! Forest and valley and mountain lie spread
Untouched save by sunlight and wandering breeze,
Awaiting to welcome the Northmen's free tread
To their echoing slopes and their shadowing trees."

"Let the Wizard of Norway but sound them one call,
That the windspirits taught him far over the sea,
And the wood sprites will garland each arched forest hall,
And wide and wild shall your welcome be."

Den 10de desember skriver Miss R. E. Daniels fra Ulysses township et lignende velkommen som slutter med disse vers:

"If Death and Sickness shall o'ertake
You in your newfound home,
You'll find that we will not forsake
And leave alone to mourn
Those friends who are bereft,
But shed a sympathetic tear.
Asure again, you are welcome here
To joys we call our own."

"We will give our cheers with cheerful heart
For your brave leader's merit;
Our love to him we will impart
And praise his noble spirit.
We know his mind is deep, profound —
He's welcome to our land!
We know his judgment to be sound.
He guards a noble band."

At dette dikt har tiltalt kolonisterne vil fremgaa av følgende "Svar til Miss Daniels", dateret Oleona lillejulaften 1852:

"We are all of us very much obliged to you for your song of welcome to us Norwegians, offered in the People's Journal. We are also gratified to hear of having neighbors who sympathize in our fate; and we assure you, nothing will be spared by us to be good neighbors, as well as worthy citizens of this free and powerful Republic. C. WANG."[1]

En maanedstid senere har bladet følgende notis om kolonien:

"Vi er meget gla over de efterretninger vi faar fra det norske settlement. Vi hører at disse nye settlere i det store og hele er meget fornøid med sit nye bosted og med vort county. De er meget flittige og har alt gjort store fremskridt. De kom frem sent paa aaret, men de tok fat øieblikkelig og har holdt paa hele tiden siden. Efter det første snefald har de vært like driftige, og de har det nu anvinnt med at bygge hus, veier, møller o. s. v. Flere nye hus er blit fuldt færdige siden vinteren satte ind, og det er nu al utsigt til at man maa gjøre flere forberedelser for at ta imot en stor forøkelse til settlementet næste vaar. Ved Carter Camp[2] har man sat op et nyt skolehus, og vi hører at skolen skal begynde næste mandag. En dampsag og to vandsager er alt igang, og alt i settlementet vitner om energi og fremgang, hvad vi er oprigtig taknemmelige for. Om disse flittige mænd viser sig at være likesaa dygtige farmere som de er flinke haandverkere, vil det ikke vare længe før 'Ole Bulls koloni' blir den mest blomstrende bygd i vort county, og siden deres fremgang vil komme hele countiet tilgode er vi forvisset om at alle borgere vil glæde sig over vore norske brødres lyse fremtidsutsigter."[3]

Julehelgen hadde de vel feiret saa godt de kunde, med friskt mod og saa glade hjerter som omstændigheterne tillot.

---

[1] The People's Journal, 31. des. 1852.

[2] Dette sted døpte Ole Bull New Bergen. Nu er navnet forvansket til Carter's Camp, sandsynligvis ved en eller anden uvidende funktionær i postdepartementet. Postmesteren paa stedet og andre jeg talte med foretrak det navn Ole Bull hadde git det.

[3] The People's Journal, 28. jan. 1853.

Det er altid noget vemodig ved den første jul borte fra hjem og fædreland, og desuten savnet de den trøst og opmuntring som Ole Bulls nærvær altid førte med sig. Om vi da kan stole paa hvad James Grant Wilson fortæller i sin bok om Thackeray.[1] "Julen 1852 skriver Thackeray hjem til sin familje: Jeg var i et meget hyggelig selskap igaarkveld i Cambridge, hos Longfellow hvor der var en galning av en spillemand (a mad-cap fiddler), Ole Bull, som spilte høist vidunderlig paa sit instrument og fortryllet mig endnu mer ved sin personlighet og sin originalitet. En sand figur for en bok! (Quite a character for a book!)"[2]

Straks over jul gav Ole Bull koncert i Cincinnati "to the unbounded delight of a Buckeye editor, who says of his playing Paganinis Introduzione &c: It was a triumph over all triumphs in violin execution. We did not hope ever to hear anything so like inspiration."[3] Paa sin turné denne gang var han ledsaget av pianisten Maurice Strackosch og dennes svigerinde, "the infantile primadonna" Adelina Patti, som dengang bare ni aar gammel vandt sin første berømmelse under Ole Bulls ægide.

I begyndelsen av februar koncerterte de i Georgia, hvorfra Ole Bull skrev hjem til sin bror følgende brev:

Augusta (Georgia) 6te Februar 1853.

Min kjære, elskede Edvard![4]

Ikke Ligegyldighed, men overvættes Forretninger har hindret mig i at besvare dit kjærkomne Brev, — og jeg maa desværre gjøre det saa kort som muligt, uagtet der ligger mig saa meget paa Hjertet, som jeg længes efter at berette Dig. Om

---

[1] Thackeray in the United States (N. Y. 1904), 1. bd., s. 91.

[2] Kjære Thackeray, hvorfor gav De os ikke den boken! — Longfellow har intet herom i sine dagbøker; men ved Thackeray's andet besøk, 1855–56, har han notert for 8de desember 1855: Ole Bull, Thackeray og Fields (forlæggeren) var hos os til aftens. Vi hadde musik paa cremoneseren og en *petit souper*.

[3] Dwight's Journal of music (Boston, 1. jan. 1853), s. 103.

[4] Edvard Storm Bull, musiklærer i Bergen, f. 1814, d. 1907, var orkesteranfører ved den av hans broder Ole Bull 1850 stiftede Nationalscene i Bergen fra Ole Bulls afreise indtil 1. juli 1853. — Tharald Blanc, Norges første nationale scene (Kra. 1884), s. 173. — N. R. Bull, Stamtavle over den trønderske slægt Bull (Kra. 1886), s. 76.

min Aktivitet som Kunstner, Politiker og Styrer for min lille Stat i Pensylvanien vil Du blot kunne gjøre Dig en Forestilling deraf, at paa samme Tid, som jeg anlægger fem Byer, gjør jeg nu Kontrakt med Regjeringen om at støbe Kanoner for Fæstningerne (i Californien isærdeleshed) 10,000, siger ti tusinde Kanoner, i Oleana. Jeg har faaet Filadelfia til at subskribere to Millioner Dollars til Jernbanen "Sunbury og Erie", som skal gaa nær Kolonien sydlig;[1] derved subskriberede New-York ogsaa to Millioner til en Afdeling af "Erie og New-York"-Jernbanen fra Elmira til Oleana, som gaar ved den nordlige Del af Kolonien, — saa at tolv Timer vil nu blive Afstanden mellem New-York og Oleana, ti Timer til Filadelfia og omtrent elleve til Baltimore.

Der er allerede saamange, som har ansøgt om at faa Land, at jeg har maattet se mig om itide efter mere i Nærheden: tætved har jeg kjøbt 20,000 Acres (mere vestlig) og i tilstødende County (Mac Kean) har jeg afsluttet for 112,000 Acres. I Vyoming County staar jeg i Handel om et gammelt forladt Jernbrug med Skove, Vandfald, Værksteder, Boliger, og i Washington tager jeg Patenter til en ny Støbeovn til Kanoner. Næsten hver Dag giver jeg Koncerter og maa ofte gaa uden Middagsmad i Koncertsalen. Jeg kjøber et Hus i New-York; — det er aldeles nødvendigt for den kommende Sæson. Igaar gav jeg en Koncert her (idag er det Søndag, og jeg har et Øieblik fri); imorgen i Columbia etc. etc. etc. til New-Orleans; — derfra enten til Washington til Indvielsen af Præsident Pierce eller directe fra New-Orleans til Californien, via Nicaragua; — og i dette sidste Tilfælde kommer jeg tilbage til New-York mod Slutningen af April for at gaa op til Colonien. For Dig vil her være udmærket, da Du i mange Henseender kan være Colonien (New Norway), gamle Norge og Dig selv med Familje nyttig og din gamle Ole uundværlig. Fire forskjellige Jernbaner og mange Fabriker og Brug, der nu blive anlagte, giver stor Fortjeneste for mange Tusinde, som ville nedsætte sig i Colonien. Jeg har nemlig taget Kontrakter etc. etc. og solgt samme igjen til for-

[1] Ifølge Eli Bowen (anførte verk, pt. 3, s. 203) subskriberte Ole Bull selv $60,000 til dette jernbaneprojekt. Sammesteds findes videre oplysninger om disse planer.

skjellige Compagnier med Betingelse, at de først og fremmest skulle ansætte de Norske, som maatte qualificere sig, til Poster som Opsynsmænd, Ingenieurer etc. (og saamange Arbeidere, som ville, til én Dollar pr. Dag og mere). Sig I. og G., at de strax kunne faa Ansættelse enten som Ingenieurer, Machinister eller i Colonien selv som Opsynsmænd og Mestere ved Fabrikker. De kunne selv anlægge noget, da her er tilstrækkelig Mandskraft. For Dig selv vil jeg præsentere en Landeiendom af 100 Acres, hvilken, (— især om Du kunde tage nogle dygtige Ar-

Tømmerflødning ved Cross Fork.

beidere med hjemmefra —) kan give Dig et rigeligt Udkomme, — 2, à 3,000 Dollars aarlig. Jeg vilde gjerne skrive til K. og besvare hans kjærlige Brev, — jeg véd ikke om jeg faar Tid, men sig ham, at han kan være vis paa en god Ansættelse, — godt Land, god Modtagelse, godt Climat, godt Udkomne for sig og Familje. Han kan stole paa min Hengivenhed, — desuden kjender han mig længe nok. Betingelserne for Land for de, der nu komme, har jeg sat til tre Dollars pr. Acre. Rundtom er nu Landet steget til 15 à 20 Dollars i næsten et Øieblik (3 à 4 Maaneder).

Du spørger mig, hvorledes jeg har kunnet faa alt dette istand, hvorledes jeg kan spille med Millioner, saa at sige! Gode Edvard, naar Du selv ser det, vil Du blive meget mere forundret; dette er blot en Begyndelse; mine Evner have tiltaget i Forhold til Værkets Storhed, min Begeistring har overvundet Fortvivlelsen. Mine Forfølgere have selv fremkaldt min indisputable Ret til Forsvar, og jeg svarer med Fakta!

Jeg vil, dersom Du siger saa, komme til Bergen i Mai for at ordne mine Affairer der, — og saa for at tage Afsked med mine faa Venner og tage dem, som ville slutte sig til mig, med mig. Skriv strax og hils fra din Ole.

Adr. New-York Mr. Hopper 210 Fulton Street eller Waverley House.[1]

I sammenhæng med dette brev kan det passe at anføre et utdrag av en amerikansk beretning om kolonien:

"Oleona har allerede 700 indbyggere, settlementet har en utstrækning av 140000 acres. . . . Ole Bull har bygd en vakker norsk villa til sommerbolig. Det er meningen at oprette en polyteknisk anstalt i kolonien til fremme av kunst og videnskap i almindelighet under ledelse av de dygtigste videnskapsmænd i Europa. Efter planen skal den være baade en civil og en militær skole, aapen for de Forenede Staters ungdom. Ole Bull ønsker at utdanne et effektivt korps av unge mænd som har gjort et specialstudium av vaapentilvirkning, som kan tegne nye utkast, avgi indberetninger om nye forbedringer i vaapen og fortifikation, ha grundig kjendskap til teknisk materialprøvning og være fuldstændig hjemme i pyroteknik. En vaapenfabrik og et støperi skal anlægges i praktiske øiemed, og de beste militærfolk, mekanikere, og professorer fra Europa ansættes til at lede arbeidet. Naar korpset er utlært skal det optas i den regulære armé som et nyt korps. Regjeringen skal høste fordelen av alle videnskapelige opdagelser og til tak herfor venter han en begunstigelse i alle kontrakter for kanoner, vaapen, ammunition o. s. v. Institutet skal bære sig selv ved at ta en viss rimelig betaling for undervisningen, og lærerne, haandverkerne og arbeiderne

[1] Ole Bulls breve, s. 382–384.

skal foruten sin faste løn ha anledning til at ta aktier i det interessentskap som skal dannes for at anlægge verket, og som vil faa sin del i alle kontrakter med regjeringen. Denne Ole Bulls idé er visselig utmerket, og regjeringen skulde med glæde hjælpe til at faa oprettet en slik institution som gir alle fri adgang. West Point er blit en altfor eksklusiv og aristokratisk anstalt, og vi trænger høilig et institut som det Ole Bull foreslaar for folket i det hele. Ole Bull er en mand med usædvanlige talenter og resourcer. Han har en ubetvingelig utholdenhet og energi som sætter ham istand til at overvinde alle hindringer, og hans videnskapelige indsigt strækker sig umaatelig langt forbi hestehaar og felestrenger."[1]

(Fortsættes.)

Torstein Jahr.

[1] "Ole Bull and his Colony" i Dwight's journal of music (Boston 28. mai 1853), 3. bd., s. 60–61.

Norsk-amerikanske skoler.

I. Red Wing Seminar. — Hauges synodes college og presteskole.

HAUGES SYNODE er ifølge sin sidste aarsberetning 64 aar gammel; dens college og presteskole, Red Wing Seminarium, er kun 30 aar gammel. Var Hauges synode foruden skole i 34 aar, og hvis saa, var grunden dertil den, at samfundets stiftere var — som flere har sagt — imod skoler og skoleuddannede prester?

Følgende kjendsgjerninger vil tjene som svar:

Da "Den evangelisk lutherske kirke" blev stiftet den 13de og 14de april 1846 (navnet forandredes i 1875 til Hauges synode), blev en konstitution, forfattet af past. Elling Eielsen, antaget, der blandt andet indeholdt følgende udtryk:

"Skoler og undervisning bør vi lægge vind paa at fremme", og "lærere og prester . . . maa erhverve sig de nødvendige kundskaber saavidt som omstændighederne tillader det".

At Eielsen allerede før den tid havde syn for nødvendigheden af, at unge kristelige mænd fik undervisning, før de indtraadte i prestegjerningen, fremgaar deraf, at han "befordrede en haabefuld yngling til skoleundervisning hos en amerikansk prest i haab om, at den unge mand maatte bli en ordets tjener". I aaret 1854 udstedte samfundet kald til pastor Thalberg i Norge til at tjene som prest. Vistnok var der ikke saa faa inden samfundet, som var imod alle prester, som havde høiere skoleuddannelse, og som ansaa høiskoler for at være "aabne porte til helvede", men de ledende blandt den tids haugianere havde et noksaa klart syn for nødvendigheden af høiere skoler, og alt eftersom immigrationen tog til og menighedernes antal forøgedes,

blev mangel paa prester mere og mere skrigende. Lægmænd, som blev ordineret til prester, betragtede sig som nødhjælp. De skuede med længsel mod den dag, da kristelige unge mænd kunde udgaa fra samfundets egen skole "som prester, lærere og missionærer".

Følgende argument brugtes ofte af dem, som talte for oprettelsen af en skole: "de bøger, de læste, var skrevne af lærde mænd, bibelen var jo oversat af skoleuddannede folk, og var ikke bibelen bleven oversat, saa havde vi fremdeles været hedninger."

Fire forsøg blev gjort af haugianerne paa at oprette en presteskole, før Red Wing Seminarium i 1879 begyndte sin virksomhed, nemlig i Lisbon, Illinois, 1855; i Deerfield, Wisconsin, 1865; i Red Wing, Minnesota, 1868 og i Chicago, Illinois, 1870.

Det kan være af interesse at lægge merke til, at andre samfund ogsaa omtrent paa samme tid begyndte med skolearbeidet. Martin Ulvestad beretter, at Augustana College blev oprettet i 1860 i Chicago af den svensk-norske Augustana-synode, men havde ingen norsk lærer før i 1864. Luther College, tilhørende Den norske synode, oprettedes i Half Way Creek, Wisconsin, 1861. Augsburg Seminar oprettedes i Marshall, Wisconsin, 1869.

Paa aarsmødet i Lisbon, 1854, foreslog Eielsen, at man for at afhjælpe mangelen paa prester burde oprette "et seminar til uddannelse af unge begavede mennesker i de mest nødvendige kundskaber til samme embedes forvaltning". Dette forslag blev understøttet af past. P. A. Rasmussen og blev enstemmigt antaget af synodens samtlige medlemmer.

Det vilde være misvisende kun at sige, at Rasmussen understøttede forslaget. Denne begavede og fromme mand var blit prest blandt "ellingianerne" efter at have studeret et aar ved Missouri-synodens teologiske seminar i Fort Wayne. Han ivrede meget for oprettelsen af en presteskole blandt de norske. Det er tvilsomt, om man saa snart og saa energisk havde gaaet ivei, havde det ikke været for ham. Paa samme aarsmøde, altsaa i 1854, blev det besluttet at kjøbe et stykke land i nærheden af Lisbon, paa 40 acres, med en derpaa staaende husbygning. Handelen blev afsluttet før mødet blev hævet. Kjøbesummen var $1,800.

Paa næste aarsmøde, i 1855, kaldtes past. P. A. Rasmussen til bestyrer og lærer.

Ifølge meddelelse fra mr. Bjørn Holland, Hollandale, Wis., aabnedes skolen høsten 1855 i den af samfundet kjøbte bygning med én lærer og tre elever. Læreren var pastor Rasmussen og eleverne Bjørn Holland, Syver Holland og Olaus Landsværk. Skolen holdtes gaaende til henimod 1ste mai 1856. Saavidt mr. B. Holland erindrer, blev der blandt andet undervist i grammatik, diktat og kirkehistorie; den augsburgske konfession blev ogsaa gjennemgaaet.

Der opstod uenighed mellem Rasmussen og Eielsen, og skolen gik istaa.

Saa gik der ni aar, før noget bestemt blev foretaget i skolesagen. Imidlertid var flere yngre lægmænd blit ordineret til prester, og der kom snart atter liv i sagen. Paa aarsmødet i 1864, med Eielsen som formand og past. Ø. Hanson som sekretær, blev følgende forslag antaget: "En læreanstalt søges oprettet inden vort samfund." 120 acres blev kjøbt i nærheden af Deerfield, Wis., og med kand. teol. Andreas Aaserød aabnedes skolen der høsten 1865. Efter oplysning fra sagfører Wm. Nelson (senator Knute Nelsons bror), som var elev ved skolen, var Aaserød en noksaa lærd mand, idet han ikke alene havde studeret i Norge, men ogsaa ved etpar lutherske skoler i Amerika. Skolen holdtes gaaende noget over to aar og elevantallet beløb sig gjennemsnitlig til 20. Det blev besluttet at ansætte en anden lærer og gjøre skolebygningen større. Det viste sig desværre, at skolen i Deerfield ikke havde levedygtighed under den daværende styrelse, og det blev paalagt past. Østen Hanson at skrive til Norge efter en teologisk lærer for skolen, men da han senere havde hørt, at vedkommende ikke i et og alt skulde dele tro og anskuelse med Hauges venner, havde han ikke skrevet, hvilket samfundet godtkjendte. Det var altsaa ikke bare spørgsmaal om at faa en skole igang, men en saadan skole, om hvis lærere man kunde have nogenlunde vished for, at de vilde uddanne saadanne mænd, som delte de ældres livssyn og aandsretning.

De følgende 11 aar var en sand trængselsperiode i skolesagens historie.

I 1868 begyndte man at bygge en skole i Red Wing, Minn., men saa kom der tilbud fra Trefoldigheds menighed i Chicago om at opføre en stor bygning sammen med menigheden. En del kunde benyttes til kirke og den øvrige del til skole. Paa aarsmødet stemte 17 for Chicago og 17 for Red Wing. Man tyede til lodtrækning, dog trods fleres protest. Eielsen trak loddet. Det faldt paa Chicago.

Næste dag blev det enstemmigt besluttet, at der ogsaa i Red Wing skulde oprettes en akademisk afdeling, hvor unge mænd og kvinder kunde faa anledning til at uddanne sig i de "mindre" fag. Det ser ikke netop ud til, at haugianerne var svært bagud for sin tid i skolesagen. Beslutningen var naturligvis uheldig paa det tidspunkt, og man enedes tilsidst om at slutte sig om Chicago-planen.

Den 27de august 1871 lagdes grundstenen til "Hauges College og Eielsens Seminarium" i Chicago. "Skandinaven" fortæller, "at den gamle ærværdige sjælesørger past. E. Eielsen holdt hovedtalen. I smukke, klare og hjertelige ord lagde han forsamlingen paa hjerte, hvor stor betydning en sand kristelig og borgerlig oplysning havde for et menneske, der paa en gang maa være en sand kristen og nyttig statsborger. Sand oplysning hentes fra og støtter sig alene til ham, som er verdens sande lys, til hvis ære og forherligelse ungdommen her skal gaa ind og ud og endelig viden om. Sluttelig vilde han udtale sin glæde over denne dags gjerning og ønskede Guds velsignelse over verket. Han var nu selv gammel og graa, sagde han, og vilde falde bort som et vissent straa i høstens tid, men han frydede sig i aanden over den gjerning som i dette hus skulde foregaa."

Den store ildebrand i Chicago, misforstaaelse angaaende eiendomsretten og en gjæld paa $16,000 paa en eiendom, der kostede henimod $34,000, gjorde, at skolekomiteen paa aarsmødet 1877 maatte indberette:

"Saa som sagerne nu staar, har synoden saagodtsom mistet al sin eiendom. Som komite nødes vi derfor til at anbefale, at synoden giver slip paa sin andel i bygningen."

Dette var frugten af 7 aars utrætteligt arbeide og store opofrelser. Folkene var faa og fattige. Mange gav dog fra 75

Red Wing Seminars nye bygning.

til 100, ja op til 150 dollars til skolen, og Eielsen subskriberte engang $200. Folk, som forholdsvis har gjort ti gange mindre for skolesagen blandt nordmænd i Amerika, har faaet ti gange mere ros.

Havde man nu tabt modet?. Læs følgende paragraf fra aarsberetningen 1878:

"Man gik derpaa over til at overveie, om vor synode (den havde nu navnet Hauges synode) aldeles skulde opgive at tænke paa skolesagen. Synoden tilkjendegav ved reisning, at den var inde for fortsættelsen af skolesagen. Om en sjømand en gang, ja flere gange lider skibbrud, saa gaar han dog paanyt ud paa havet, og om en bonde et aar mister sin grøde, tilsaar han dog sit land i haab om bedre høst. Saaledes maatte ogsaa Hauges synode gjøre."

Inden nogle faa maaneder "faldt Red Wing Seminarium i hænderne paa Hauges synode", som man i sin glæde udtrykte sig.

Mr. Andrew Ellingsen af Red Wing fik nys om, at en skolebygning med omliggende grund paa en af de høie hauge tæt ved byen maatte sælges. Den havde kostet $20,000, nu kunde den faaes for $10,000. Til at lykke havde synoden ikke solgt sin eiendom i Red Wing. Den kunde gaa med i handelen for $3000. Man trængte $7000.

Mr. Ellingsen var ikke sen med at underrette past. Ø. Hanson. Hans Markussen Sande, medlem af Hansons menighed, og andre brødre blev gjort opmerksomme paa denne ypperlige chance. Sagen maatte afgjøres ganske snart. Det store spørgsmaal var: Er der tilstrækkelig interesse i synoden for skole? Sande blev sendt paa en snartur ud i samfundet. Han fandt, at folk fremdeles var interesseret i skolesagen. Saa reiste han hjem, afsluttede handelen i sit eget navn og satte farmen sin i pant.

25 aar efter denne dramatiske episode udtalte past. J. Sandven ved en stor fest i Red Wing disse træffende ord:

"Denne handling satte et eksempel i offervillighed for Guds riges fremme iblandt os, der ikke alene har talt sit mægtige sprog til idag, men vil staa som en gribende prædiken om alvor, troskab og handlekraft for alle kommende tider. At dette

manende eksempel har havt sin indflydelse kan ikke undgaa vor opmerksomhed, naar vi idag samles til indvielse af en ny skolebygning og 25 aars jubilæum og ved, at vi har en skoleeiendom til en værdi af omtrent 100 tusen dollars."

Prof. M. G. Hansen, skolens bestyrer.

Saa snart som muligt blev skoleeiendommen overdraget til synoden. Da det var gjort, skriver Sande en artikel i "Budbæreren" for at gjøre synodens medlemmer bekjendt med hele sagens sammenhæng. Han siger blandt andet: "Vi gav alle dem,

der endnu havde kjærlighed, hjerte og vilje til at gjøre noget for sagen, anledning til at være med. Og vi fandt ud, hvad vi vilde. Vi fandt, at de fleste i vort samfund vil endnu en gang være med at arbeide for en skoles oprettelse. Dette tør jeg trygt sige. Og store ting har Herren ogsaa allerede gjort mod os. Vi har en vakker og bekvem skolebygning i Red Wing. Lader os herfor takke Herren, thi alt godt kommer fra ham. Ingen anden skal have ros og ære for det, som gjort er, end Herren alene. Men vi har ogsaa flere ting at bede Herren om. Vi maa have kristeligsindede lærere til denne skole; mænd med de nødvendige kundskaber til en saa vigtig gjerning. Dette er nu et ømt spørgsmaal for alle dem inden vort samfund, der længes efter at se den dag, da en god skole tog sin begyndelse iblandt os. Men venner! Jeg synes at øine, at de lærde og gudfrygtige mænd saavel her som i vort kjære fædreland Norge ikke har glemt vort ringe samfund. Vi vil derfor stole paa Herren, at han som har gjort det første, vil ogsaa gjøre det sidste."

Naar der spørges om Hauges synode var foruden skole helt til 1879, og om ikke de første haugianere her i landet var imod skoler og skoleuddannede prester, saa peger jeg paa de foranstaaende kjendsgjerninger.

Det vilde være uretfærdigt mod de første haugianere at skrive Red Wing Seminariums historie og ikke nævne de fire forsøg, de gjorde for at faa en skole igang. Deres arbeide bar frugt, og frugten er Red Wing Seminarium, den levende interesse hvormed denne skole er omsluttet af synodens menigheder, og det arbeide skolen har udført.

Det var meningen, at skolen skulde begynde den 15de september 1878, men først den 17de september 1879 kunde skolen aabnes.

Man havde havt haab om at faa til lærer og bestyrer pastor Wenaas, som fortiden var prest i Norge, og som i flere aar havde været bestyrer for Augsburg Seminar i Minneapolis, men dette lykkedes først i 1882.

Past. J. Eistensen blev kaldt til bestyrer og lærer i teologi. Prof. G. O. Brohaugh blev kaldt til lærer i den forberedende afdeling.

13 elever var fremmødt ved skolens aabning. Inden den første termins afslutning var antallet steget til 30. Prof. G. A. Klingstrøm, som havde studeret ved Lund universitet og senere ved Augustana Seminar, Rock Island, Ill., blev ansat til lærer

Prof. H. H. Bergsland.

straks efter skolens aabning. To hjælpelærere blev ansat i anden termin, da elevantallet havde steget til 70. Disse lærere var prof. H. B. Wilson, som før havde været "superintendent of public instruction for Minnesota" og Anna Estrem. 7 af eleverne studerte teologi.

Her er ikke stedet at følge skolens gang aar for aar, men nogle ord om det karakteristiske ved skolen og nogle oplysninger om graduenterne og lærerne fra før og nu vil være paa sin plads.

Der er særlig to fremtrædende træk ved Red Wing Seminarium. Det ene er den strenge kontrol, samfundets menigheder har øvet over skolen og særlig ved valg af teologiske lærere og — gjennem skoledirektionen — ved optagelsen af studenter i den teologiske afdeling. Det andet er en næsten usedvanlig praktisk læseplan i den saakaldte forberedende afdeling, som nu bestaar af en akademisk afdeling paa tre aar og en derpaa følgende college-afdeling paa fire aar. Det er naturligt, at et samfund, som helt fra 1854 har ofret saa meget for at faa oprettet en presteskole, kræver af sine teologiske lærere og vordende prester fuld sympati med den udprægede aandsretning, som skolen var oprettet for at bevare og bære frem blandt det norsk-amerikanske kirkefolk. Ligesaa naturligt er det, at læseplanen skulde bli praktisk, og at de døde sprog skulde faa en noksaa underordnet plads. Latin studeres kun et aar. Man kan slippe at studere græsk ved at vælge fransk. Om man vil, kan man studere græsk i fire aar. Historie studeres fire aar, norsk fire aar, tysk fire og et halvt aar, matematik fem aar, religion fem aar, engelsk syv aar. Ikke mindre end 13 forskjellige kurser i engelsk sprog og literatur gjennemgaaes. Astronomi, botanik, kemi, fysik, psykologi, pædagogik, filosofi, etik, sociologi og statsøkonomi har taget den plads, som optages af de døde sprog paa mange andre skoler. Hensigten med en saadan "up-to-date" læseplan er at uddanne mænd, som kan gaa ud i livet ikke alene som *dannede* mænd men som *dygtige* mænd.

Forat unge mænd, som vil studere forretningsfag, kan faa undervisning i disse ved en kristelig skole, har Red Wing Seminarium de sidste 3–4 aar havt et fuldstændigt handelskursus.

237 unge mænd har gradueret fra Red Wing Seminarium. Af disse er 72 prester, 28 lærere, professorer eller skolesuperintendenter, 22 forretningsmænd, 20 læger, 11 sagførere, 7 redaktører og bladudgivere, 4 tandlæger, 3 farmere, 2 bankierer, 2 ingeniører og 31 studerer ved forsjellige høiere skoler. I de sidste 15 aar har mange fortsat sine studier ved Minnesota

Universitet, og flere har vundet stor udmerkelse. Sidste aar var der ikke mindre end fire Red Wing graduenter, som fik "scholarship", og som var hjælpelærere ved universitet.

8 unge mænd, som i længere eller kortere tid har studeret ved Red Wing Seminarium, er blit Kina-missionærer. For over 50 aar siden talte de gamle ellingianere om at oprette en skole for uddannelse af "prester, lærere og missionærer". Langt om længe, ja længe efterat pionererne var lagt i sin grav, bar deres missionstanke frugt.

Ifjor var der 197 studenter ved skolen. Før jul i aar var der flere elever end nogensinde før paa den tilsvarende tid. Man venter paa 200 efter jul.

Tilsidst nogle ord om de mænd, som har været lærere ved skolen. Siden skolens aabning høsten 1879 har følgende været bestyrere: J. Eisteinsen, seminarist fra Norge, prest i Hauges synode, to aar; J. Kyllingstad, missionær, et aar; A. Wenaas, prest fra Norge og flere aar bestyrer for Augsburg Seminar, tre aar; J. N. Kildahl, prest (dengang i Den norske synode), et aar; M. G. Hanson, prest i Hauges synode, et aar; O. S. Meland, studerte i Norge, saa ved Augsburg og senere i Norge, to aar; H. H. Bergsland, graduent fra den teologiske afdeling ved Red Wing Seminarium, studerte siden ved Kristiania Universitet, otte aar; M. G. Hanson, tolv aar. Meland var lærer seks aar ved siden af de to aar, han var bestyrer; Bergsland var lærer elleve aar ved siden af de otte aar, han var bestyrer, ialt nitten aar. Følgende andre har været lærere i den teologiske afdeling: S. Gundersen, prest fra Norge og lærer ved Augsburg Seminarium, et aar; E. Kr. Johnsen, fra Kristiania Universitet, fem aar; missionær Himle og missionær Wold, hver et aar, til M. O. Wee, prest i Hauges synode, tog Bergslands plads. Lærere i engelsk teologi: G. Rask, svensk prest, to aar; J. A. Leas, engelsk prest, et aar; L. Chally, graduent fra Red Wing Seminarium, studerte længere tid i Philadelphia, fire aar; A. J. Reichert, engelsk prest, tre aar; J. Telleen, svensk prest, tre aar; Edward Schmidt, to aar.

Kun etpar ord om lærerne i den forberedende afdeling:

Prof. G. O. Brohaugh har været lærer ved skolen i Red Wing helt fra begyndelsen til nu, paa to aar nær. Efter at have

gradueret fra en normalskole i Wisconsin, har han fortsat sine studier, og følgende titler findes efter hans navn i katalogen: M. A. (U. of Wis.), LL. B. and Ph. D. (U. of Minn.). Med sin fremragende dygtighed som skolemand har han havt en afgjørende indflydelse paa skolens udvikling. H. H. Elstad har været lærer ved skolen 25 aar. Studerte først i Red Wing og senere i St. Paul. C. R. Hill, som var lærer 8 aar, var graduent fra Wisconsin Universitet. E. W. Schmidt, som var lærer 15 aar i den forberedende afdeling, er ogsaa graduent fra Wisconsin Universitet. Baade han og Hill har taget graden "Master of Arts". J. J. Boraas, som var lærer i 4 aar, var graduent og "valedictorian" fra Minnesota Universitet. E. Ringstad, som har været lærer 11 aar, har taget graden "Master of Literature" ved Minnesota Universitet; O. O. Stageberg blev lærer for to aar siden efter W. Mills fra Augsburg. Stageberg er graduent fra Minnesota Universitet. Var lærer i flere aar ved Jewell College og to aar ved Waldorf College. G. H. Ellingsen, som har været lærer ved Red Wing fem aar, er graduent fra Minnesota Universitet. Var lærer i flere aar ved Augustana College, Canton, S. Dak.

Følgende af de nuværende lærere har selv en kortere eller længere tid studeret ved Red Wing Seminarium: Hanson, Elstad, Ringstad, Stageberg, Ellingsen, Wee.

Det tog længe, før haugianerne fik sig en ordentlig skole, men nu har de en, som de ikke behøver at skamme sig ved. De har god grund til at være stolt af den.

N. N. Rønning.

Erindringer om pastor Muus.

DET var sommeren 1881. Som teologisk student tilbragte jeg sommerferien i Lake Park, Minn., og var beskjæftiget med at præke rundt omkring i det vidtstrakte kald, som nuværende formand Bjørgo dengang betjente.

Red River dalens specialkonferens, der indbefattet alle synodeprester i det nordvestlige Minnesota og i det strøg, som nu kaldes Nord Dakota, skulde ha møde hos past. Svennungsen, der bodde nær Rothsay, Minn. Jeg fulgte med til mødet og kom sammen med en hel flok prester til Rothsay omtrent kl. 11 aften. Vi ventet, at skyds skulde møde os paa stationen, men blev skuffet. I Rothsay fandtes dengang intet hotel, og der var saaledes intet andet at gjøre end at lægge foden paa nakken og spadsere de omtrent tre mil ud til past. Svennungsens prestegaard.

Vi vidste, i hvilken retning vi skulde gaa, men ingen var sikker paa veien. Da vi var kommet omtrent to mil fra byen, saa vi et lys og satte kursen henimod dette. Lyset kom fra et lidet loghus nær veien. Der fandt vi et halvt dusin prester, der laa paa improviserede fladsenge paa gulvet. Ingen af dem kunde faa sove, og lyset trængte de, da de maatte føre en uophørlig krig med væggedyrene, der gjorde dem retten til dette natlige opholdssted stridig.

Jeg kunde ikke bare mig for at se det komiske ved situationen der i loghuset: Den sag som konferensen skulde behandle, var nemlig det lærespørsmaal, hvorom der netop var udbrudt strid i Synoden, læren om udvælgelsen. Disse mænd, der svinget aandens sværd den ganske dag, fik ikke fred engang om natten, men maatte føre krig mod en saa prosaisk fiende som væggedyret.

Fra loghuset fandt vi meget let vei til prestegaarden.

Den centrale figur ved dette møde var Minnesota-distriktets

daværende formand, past. Bernt Julius Muus. Det var første gang, jeg fik anledning til at iagtta denne personlighed paa nært hold, og det maa jeg si, at det indtryk, jeg dengang fik af mandens karakter, holdt sig til det sidste.

Red River dalens prestekonferens var i past. Muus's øine Minnesota-distriktets ømme punkt. Der hadde missourianismen sat sig fast, og som en klog husfar kom formanden for at tale sine forvildede børn tilrette.

Det var ingen let opgave, han hadde sat sig; ti det var ikke smaagutter han hadde med at gjøre. Der var mænd som distriktets senere formand, past. Harstad, og dets nuværende formand, past. Bjørgo. Disse indtog etslags lederstilling blandt de missourisksindede; og de hadde dygtige adjutanter i pastorerne Rosholdt, Førde og Fosmark.

Saavidt jeg kan erindre, var det af dem, der udtalte sig, kun to, der stillet sig paa formandens side, nemlig stedets prest, past. Svennungsen, og afdøde past. Vetlesen.

Formand Muus blev behandlet med den hensynsfuldhed og ærbødighed, der tilkom hans embede, og anderledes kunde det ikke være; ti en mere værdig skikkelse kunde man knapt tænke sig, trods det, at hans figur ikke netop var den mest imponerende.

Men større høflighed end den, han som formand hadde ret til, fik han heller ikke. Stridsmandens lod blev hans. Han maatte slaa fra sig og ta imod hug; barmhjertighed var der ikke tale om. Og naar slaget var endt, og røgen blæst væk, viste det sig, at han ikke hadde vundet en eneste fodbred af grund. Hver holdt fast paa sin mening, og ingen lod sig overbevise.

Der var to træk ved past. Muus, der gjorde indtryk paa mig under dette møde: Først det hellige, dybe alvor, der præget alt det, han sa og gjorde; og dernæst den stoiske ro, som intet udfald af modstanderne formaadde at forstyrre.

Mødet fik et lidet efterspil, som ogsaa kan tjene til at belyse mandens karakter. Afslutningen paa mødet skulde ifølge tillysning været en ordinationshandling i kirken. Kandidat Grønlid var paa formandens indbydelse kommet lang vei forat bli ordineret. Men da mødet var slut, negtet past. Muus at forrette ordination ved denne anledning, og kandidat Grønlid maatte følge ham til Goodhue Co. og la sig ordinere der.

Jeg kan ikke negte for, at jeg syntes, dette var vranghed fra formandens side; men jeg har senere lært at se sagen i et andet lys. Fra past. Muus's standpunkt var negtelsen helt og fuldt konsekvent. Han saa i den missouriske lære om udvælgelsen og omvendelsen en vildfarelse af saa vidtrækkende betydning, at han ikke kunde bekvemme sig til at la de mænd, der hyldet disse anskuelser, faa være med at lægge haand paa ordinandens hoved.

Og past. Muus var fremfor alt en konsekvent mand. Hadde han engang tat et standpunkt, saa var han ikke til at rokke. Og dersom det ene skridt ad logisk vei førte til et andet, saa betænkte han sig ikke paa at ta det.

Han var logiker til fingerspidserne. At forfølge en syllogisme til de alleryderste konsekvenser, var for ham kun en barneleg. Og med ubøielig strenghed fordret han, at den, som hadde sagt A, ogsaa skulde si B.

At gaa paa akkord var ham en fremmed sag. Man fik det indtryk, at det at synde mod logikens love for ham var ensbetydende med at handle mod selve samvittigheden.

Det var paa dette punkt, han kom til at tørne mod det krav, som fra missourisk side blev gjort i naadevalgsstriden, at man skulde "ta fornuften fangen under troens lydighed".

At dette krav i og for sig var bibelsk og hadde sin betydning benegtet han ikke, men at anvende det saaledes, som hans modstandere i striden vilde ha det anvendt, kunde han ikke gaa med paa. Han mente, at fornuften var git mennesket i den hensigt, at den skulde bruges, og at Guds ord maatte fortolkes efter samme regler, som gjaldt forstaaelsen af menneskelig tale.

At der fandtes hemmeligheder i kristendommen, som man ikke selv med en af Guds aand oplyst fornuft kunde fatte, indrømmet han; men da fik man la den sag staa som et uløst problem. Han mente sig ikke at kunne mestre Guds sandhed med fornuften; her var troen suveræn — ikke fornuften. Men, hvor der forekom to tilsyneladende modsigende udsagn, *der* at ta fornuften fangen og tro begge dele i sin modsigelse istedetfor at stille sig uforstaaende ligeoverfor dem, det var efter past. Muus's mening en sykologisk umulighed, som Vorherre selv ikke uden at bli uretfærdig kunde forlange af fornuftige væsener. Og, hvor man for-

tolket Guds ord slig, at man fik det til at si ja og nei i samme relation, og saa fordret, at man skulde ta fornuften fangen under troens lydighed, det var at laste Herrens ord og kræve af et menneske, hvad Herren ikke kræver.

Det var ikke saa underlig, at mange syntes, past. Muus var streng og hjerteløs i sin polemik. Han fordret ubetinget lydighed mod Guds ord, og Guds ord var ikke blot skriftens bogstavelige udsagn, men ogsaa de logiske deduktioner, som kunde gjøres af disse.

Imidlertid tror jeg, at meget af det, som for enkelte kunde se ud som rethaveri, var meget mere dikteret af den strengeste retfærdighedsfølelse.

For past. Muus var en retfærdig mand.

En tildragelse paa det omtalte møde i Rothsay kan tjene til at kaste lys ogsaa over denne side af hans karakter.

Presterne i Red River dalens specialkonferens, som dengang var en af synodens forposter paa indremissionsmarken, stødte ofte sammen med prester fra andre norsk-lutherske samfund, og da særlig fra "Den norsk-danske konferens". Der var dengang som nu en hellig kappestrid om at vinde de fleste folk og samle de største menigheder. Mange var de skjærmydsler og fægtninger, som fandt sted paa aandens slagmark.

Det var efter al sandsynlighed paa foranledning af denne specialkonferens, at Minnesota distrikt i sin tid antog en beslutning, hvori "Den norsk-danske konferenses" kirkelige arbeide paa en meget eftertrykkelig maade blev fordømt. Dette vakte selvfølgelig stor opsigt; og fra det samfund, som blev klandret, blev hin beslutning idelig og altid holdt frem som et eksempel paa, hvorlangt folk kunde la sig lede af blind partifanatisme.

Paa mødet i Rothsay bragte past. Muus denne sag frem og vilde faa konferensens bistand i et forsøg paa at modificere beslutningen, da den efter hans mening var altfor yderliggaaende.

Hans henstilling blev ikke mødt med velvilje; saavidt jeg husker, fandtes der ikke én mand i forsamlingen, der vilde bekjende, at man hadde gaat for vidt. Ingen tilbagekaldelse eller forandring blev tilraadet.

Paa mig gjorde dette optrin et mægtigt indtryk. Der foregik dengang intet foreningsarbeide samfundene imellem. Past. Muus

hadde intet at vinde ved at vise sig hensynsfuld ligeoverfor "Konferensen". Paa den anden side kunde han paa forhaand vide, at det standpunkt, han her indtog, med nødvendighed maatte mistænkeliggjøre ham hos de folk, som det var ham om at gjøre at vinde for sin side i naadevalgsstriden.

Pastor J. B. Muus.

Der er ingen tvil om, at det var retfærdighedsfølelse, som drev ham til at komme med hin indstilling. Og det var det store ved past. Muus: Han var retfærdig mod modstandere saavel som mod venner.

En dyd, der meget ofte er parret med retfærdighed, er ydmyghed. Den retfærdige vil ogsaa være retfærdig mod sig selv, og da blir han ydmyg.

De, som kun traf sammen med past. Muus paa større møder, hvor han var midt inde i en eller anden teologisk diskussion, fik ikke anledning til at se manden fra den mest fordelagtige side. Og hos saadanne kunde der vel opstaa tvil om, hvorvidt der i nogen fremtrædende grad fandtes ydmyghed hos ham.

Anderledes med dem, som det blev forundt at komme i fortroligt forhold til ham. De fandt bag det barske og tildels frastødende ydre væsen en enfoldig og ydmyg kristensjæl.

Det var past. Muus's ringe tanker om sig selv, der gjorde, at han kom til Amerika og blev prest i Goodhue Co.

Herom vil vi la past. Ellestad tale, idet vi citerer fra, hvad han skrev i "Lutheraneren" for 29de aug. 1890 om mindefesten i Holden menighed:

"Ved at kaste sig med det ham eiendommelige alvor over det teologiske studium, gik det mer og mer op for ham, hvor uværdig og uskikket han var til et saa høit og helligt kald som det at bli prest. Han vendte derfor sit sind til matematiken og de dermed beslegtede fag og omgikkes for en tid med den tanke at bli civilingeniør. Men hans far skrev til ham og formante ham til at bli ved med det teologiske studium. Da han gjerne ønsket at opfylde Guds bud, saa godt han kunde, tog han paa sin fars befaling atter fat paa teologien for ikke at overtræde det 4de bud.

Medens han studerte teologi, gik det op for ham, at en synder retfærdiggjøres af naade alene ved troen paa Kristus og ikke ved gjerninger. Fra den tid, da hans hjerte greb denne livssandhed, besluttet han at opta Kristi kors, bære hans forsmædelse og gjøre, hvad han kunde forstaa. Herren vilde ha ham til.

I 1854 blev han teologisk kandidat med karakteren 'laudabilis'.

I 5 aar virket han nu som lærer i Kristiania, medens han paa samme tid fra 1856 af udgav 'Norsk Kirketidende' sammen med sin ven Th. C. Bernhoft.

Hans Nilsen Hauges vækkelse hadde paa denne tid naadd de høiere samfundslag, og ved prof. Gisle Johnsons indflydelse og ledelse greb den mange af teologerne, deriblandt ogsaa Muus.

Herrens ord greb kraftig om sig. Det blev en kjær skat for

de naadehungrige sjæle, og man kom ogsaa flittig sammen til private opbyggelser.

Under overbevisning om sin egen daarlighed og uværdighed holdtes han bestandig tilbage fra at ansøge om noget prestekald i sit fædreland. Han vidste nemlig, at i regelen vilde ogsaa andre ansøge om samme kald, og han var bange for, at han skulde komme til at gaa i veien for bedre mænd end han selv var. Han tænkte derfor en tid paa at reise som missionær til biskop Schrøder i Zululand i Syd Afrika; ti da vidste han, at han ikke vilde komme til at gaa i veien for nogen; men da der krævdes af en missionær, der skulde did, ikke blot teologisk uddannelse, men ogsaa kraft og dygtighed til udførelse af forskjellige slags legemligt arbeide, ansaa han sig uskikket og maatte opgi tanken paa at bli missionær.

Derimod antog han et til ham fra Amerika udstedt kald til at bli prest for Holden menighed i Goodhue Co., Minn. Her var der ingen fare for, at han vilde komme til at gaa i veien for nogen."

Som en der var paavirket af den haugianske vækkelse hadde past. Muus et subjektivt syn paa kristendommen og teologien. Det forklarer hans stilling i naadevalgsstriden ligesom hans stilling forøvrig til alle de lærespørgsmaal, hvorom der har været strid i den norsk-lutherske kirke i dette land.

At han alligevel havnet i "Den norske synode" skyldes hans strenge syn paa kirken. I hans øine var synoden det egte skud af den norske moderkirke og den eneste norsk-lutherske kirke her i Amerika. De andre samfund var kun sekter.

Han kunde aldrig forsone sig med tanken paa splittelse i kirken. Han fortalte, at han i sin tid hadde været paavirket af Lammers, og at han hadde været sekretær paa et stort møde, hvor spørsmaalet om udtrædelse of statskirken blev behandlet. "Dengang", sa han, "blev jeg kureret for enhver tilbøielighed til at splitte kirken."

Intet under derfor, at han med næb og klør kjæmpet mod antimissouriernes udtrædelse af synoden. Kirken kunde bli beheftet med skrøbeligheder baade paa lærens og livets omraade; men den ophørte ikke derfor at være den rette kirke. Og det var deres pligt, der saa skrøbelighederne, at bli staaende og som et salt redde det hele legeme fra at gaa i forraadnelse.

Hans arbeide i denne sag var dog faafængt. Han formaadde ikke at stanse den bevægelse, han selv hadde været med at fremkalde. Hans egne menigheder forlod synoden, og han kom fra den stund til at indta en høist tragisk stilling: med legemet i "Den norske synode", med hjertet i "Den forenede kirke".

Herom skriver ogsaa past. Ellestad:

"Paa grund af sin eiendommelige stilling i denne sag, kom past. Muus ikke til at ta aktiv del i det paafølgende foreningsarbeide; men da hans menigheder hadde samme syn paa dette som vi andre antimissouriere og stod i dette stykke imod sin prest, gik de, trods past. Muus's ihærdige arbeide derimod, ud af synoden og var med at danne 'Den forenede norsk-lutherske kirke i Amerika'. Nu kom past. Muus i en eiendommelig kirkelig stilling, baade stod han i synoden og hørte paa samme tid paa en maade ogsaa til 'Den forenede kirke', da hans menigheder hørte til. Han fulgte nøie med udviklingen i 'Den forenede kirke' og havde en bestemt mening om augsburgernes forhold i overdragelsesstriden, og han var heller ikke her ræd for utvetydig at udtale sin mening. Jeg ved ikke, om han i alle disse aar paa aarsmøderne nogen eneste gang forlangte ordet. Sine menigheder tilholdt han at være tro mod sit samfund og opmuntret til at yde bidrag til indremissionen og andre samfundets gjøremaal."

Denne sin kirkelige stilling forklarer og retfærdiggjør past. Muus selv paa Minnesota-distriktets aarsmøde i 1898, hvor hans sag kom frem til endelig behandling med det resultat, at han blev udstødt af distriktet.

Da man spurgte ham, hvorfor han vedblev at staa i synoden, siden han ikke længer hadde menigheder tilhørende dette samfund, svarte han ifølge den officielle beretning fra nævnte distrikt:

"Forat fuldføre min tjeneste. Jeg er en gammel mand og venter ikke at bli her længe. Jeg vilde gjerne fuldføre min tjeneste. For det første har jeg stræbt at være en kristen. For det andet har jeg tat paa mig den forpligtelse at være prest. Og i den gamle presteed, man hadde i Norge, svor man Gud, at man heller vilde udgyde sit blod end taale falske lærdomme. Jeg har ikke svoret den ed med min mund, men i mit hjerte har jeg det. Om lederne i Den norske synode fandt for godt at forlade den gamle lutherske lære, saa vilde jeg som Josva tjene Herren, om

jeg end var alene. De andre faa gjøre hvad de vil. — Jeg vilde finde det vanskelig under vore forholde at gaa ud fra kirken. Den norske synode er en fortsættelse af vor fædrenekirke. Og det er for min betragtning en væsentlig ting. Man skal ikke forlade sin egen forsamling; men man skal holde sig til det, som historisk er git os, omend det i nogen henseende tar feil."

Den resolution, hvis antagelse skilte past. Muus fra synoden, lød saaledes:

"Da past. Muus tiltrods for gjentagne forhandlinger med ham, baade offentlig og privat, vedblir i sine falske lærdomme, da han paa mange maader har brudt med vort samfund og overtraadt dets forfatning og beslutninger (f. eks. menigheders splittelse, presters afsættelse, oprettelse af 'Det antimissouriske broderskab' o. s. v.) og i flere aar ikke har deltat i vort kirkelige arbeide og endnu ikke har erkjendt det syndige heri og gjort bod derfor, saa bør han ansees som en, der selv har løst sin kirkelige forbindelse med os."

Denne resolution blev antat med 139 mod 2 stemmer. 11 stemte ikke.

Naar undtas en mørk periode i past. Muus's familieliv, som jeg her ikke skal gaa nærmere ind paa, var visselig dette det mest tragiske øieblik i hele hans liv. Paa denne maade at bli skilt fra det kirkesamfund, som han hadde sluttet sig til, og for hvis vel han hadde arbeidet og stridt, maatte saare den gamle mands hjerte.

Karakteristisk er hans afskedsord talt ved denne anledning. De vidner om kjærlighed, ikke had eller bitterhed. Det er en af de ting, der gjorde past. Muus stor, at han ikke blandet sag og person sammen. Disse, som han hadde stridt med, og som nu fældte en saa haard dom over ham, hadde været hans venner, og var det endnu. Han hadde staat ved deres side i arbeidet og kampen for det, som for ham var det største og helligste af alt, Guds riges fremme, sjæles frelse. Hans sidste ord gjaldt da ogsaa denne sag, ikke hans egen person eller følelser.

Efterat stemmegivningens resultat var blet forkyndt, forlangte past. Muus ordet og holdt følgende tale:

"Meningen er vel da, at jeg nu ikke hører Minnesotadistriktet til? Da vil jeg gjerne udtale min tak til Den norske

synode for de svundne aars samarbeide. Det har været min lod at arbeide med den for det maal, som jeg anser for det herligste, nemlig at bringe sjæle til Gud. Og jeg maa si, at den hjælp, jeg i fordums tider har faat af Den norske synode, har været mig ubetalelig. Jeg vil ikke tale om de sidste tider, men udtale min hjertelige tak for gammelt venskab og hjælp. Og, hvis det tillades mig — et skabbet faar — at si det, saa vil jeg udtale det ønske, at I maatte faa mere lys og kjærlighed til at udrette endnu mere til Guds ære og sjæles frelse, specielt blandt vore landsmænd — at deres timelige og evige velfærd maatte fremmes ved eder. Gud velsigne eder!"

Ikke mindre karakteristisk er formand Korens svartale, hvoraf jeg anfører kun den sidste del, der berører det personlige forhold:

"Derfor vil jeg paa den hele synodes vegne si past. Muus, at det er med blødende hjerter, at vi skilles fra ham. Vi sender vore allerbedste ønsker og bønner med ham. At vi har stemt saaledes, som vi har gjort, er, fordi Gud i sit ord befaler os det. Og Gud, som er rig paa barmhjertighed, han gjøre, naar hans tid kommer, og vi skal mødes hisset, at vi da maa kunne gi hinanden broderhaanden paa en saadan maade, som vi har erkjendt er den eneste rette at gjøre det paa. I den hele synodes navn ønsker jeg past. Muus al velsignelse, og først og fremst den velsignelse, der naar det hjerte, som ser Guds naade i Kristus som sin eneste frelse. Farvel da, Muus!"

Med disse ord rakte han ham haanden til farvel.

Det største arbeide af praktisk betydning, udført af past. Muus, var grundlæggelsen af St. Olaf College. Denne skole var jo oprindelig tænkt at skulde være kun et akademi, der skulde tilfredsstille kravet i de nærmestliggende norske settlementer og tjene som en "feeder" for Luther College. Det var den senere kirkelige udvikling, der ledet til skolens udvidelse til et college.

I dette arbeide finder vi past. Muus som den praktiske mand. Han valgte stedet, samlet ind pengene og fik de første bygninger opført.

Som pengeindsamler hadde han neppe sin lige, og der verserer mange historier om hans virksomhed i Goodhue Co. paa det omraade. Han gik meget metodisk tilverks og fulgte bestemte

regler, som han ikke uden den mest tvingende nødvendighed fraveg. Herom udtalte han sig engang paa følgende maade:

"Naar jeg kommer til en farmer, som sidder paa en kvart land og er gjældfri, saa lar jeg ham ikke slippe med mindre end to hundrede dollars."

Past. Muus var mand for at gjennemføre en saadan regel, men det var ikke saa let at gjøre ham efter. To hundrede dollars var i de dage en hel liden kapital.

Det er ikke alle prester, der forstaar at stelle med penge. Past. Muus forstod det, og han kunde gi os yngre prester mange gode vink i saa henseende.

I de gamle dage var det endnu mere nødvendig, end det er nu, for en prest at være kolportør. Han maatte sørge for udbredelse af god literatur. Det var derfor almindelig, at naar presten reiste til sine anneksmenigheder, saa tog han med sig en vadsæk fuld med bøger, og ofte var sækken tom, naar han drog tilbage.

Denne virksomhed, saa velsignelsesrig den end var for menighedsfolket, var i mange tilfælde til financiel skade for presten. Og det af den grund, at han ikke forstod sig paa bogholderi. Naar regningen skulde betales — ja, saa var pengene blet borte. — Selv nu hænder det, at en prest sorgløst tar bøger paa kredit, sælger dem og saa en vakker dag faar en regning paa flere hundrede dollars og begynder at klø sig i hode forat komme efter, hvor pengene er blit af.

Past. Muus fortalte, hvordan han gjorde det: Han bar altid to punge; i den ene hadde han sine egne penge, i den anden la han de penge, han fik for de bøger, han solgte. Naar pungen blev fuld, sendte han beløbet til forlagshuset, og resultatet var: en stadig voksende kreditkonto. Og der findes vel neppe nogen prest i dette land, der har udbredt saamange gode bøger som past. Muus.

Særlig omsorg hadde han for at faa bibelen ind i hvert hus. Og det var ham ikke det samme, hvordan bogen saa ud, blot det var en bibel eller et nytestamente. Godt bind og udstyr maatte bogen ha.

I begyndelsen af 90-aarene fik Augsburg Publ. House ud en ny udgave af bibelen med ny oversættelse af det gamle testa-

mente. Past. Muus hadde noget med dette arbeide at gjøre, væsentlig korrekturlæsning. Da bogen var færdig blev et eksemplar sendt ham. I den anledning skrev han et brev til hr. Erik Waldeland, dengang forlagsforeningens vicebestyrer. Dette brev var dateret 25de april 1892 og gjengis her i sin helhed:

"Kjære Hr. Waldeland.

Det var da rigtig en Lettelse, at de to Aa'er ikke kom til at rende ud over mig; jeg var rigtig ilde ude for dem.

Jeg sender Deres Brev til min Ven Aaker med stor Glæde over at kunne vælte den Skam fra mig. Han vil vel skrive Dem til i den Anledning.

Det kan jo hænde, at det Excplr. jeg fik af Bibelen, var mere løst indbundet end de andre. Med al ærbødig Respect for vedkommende høie Board, saa synes jeg dog, det er en Skam, at vi ikke i vor Bibel kan have saa pas Marg, som vi have i saagodtsom hver eneste anden Bog, som vi have. Ialfald burde vel de, som ville betale derfor, faa Anledning til at faa Bibelen udstyret paa en *anstændig* Maade. For en Deel er Margen nødvendig for at gjøre Notitser. Blade til 'Familie Minder' trænges mere her i America, hvor en Deel ikke have Prester, og hvor en stor Deel — er jeg bange for — som have, have saadanne, som ikke føre ordentlige Minesterialbøger.

De maa ogsaa — som Boghandlere — lægge Mærke til, at De har Concurenter. Først den Norske Synode, og, dersom den udgiver Bibelen paa en saa — boghandlersk — vanærende Maade, saa har De det americanske Bibelselskab. Jeg har Grund til at tro, at det tænker paa at udgive en Bibel efter den nye Oversættelse. Det har hidtil leveret billigere og smukkere Udgaver end de Norske og ville vel gjøre det herefter. Hvor meget ville I da faa sælge af Eders Bibel?

Jeg ved vel, at De, Hr. Waldeland, ikke har Skyld i dette; men jeg skrev og skriver til Dem herom, fordi De, dersom De finder nogen Rimelighed i det, jeg skriver, maaske kunde slippe disse Tanker did, hvor de kunde gjøre Nytte.

Venligst

B. J. Muus.

Ak, dersom De kunde skaffe mig nogle Staalpenne, som ikke vare for fine og ikke for stive!"

Der var mere drik og drukkenskab for 25 a 30 aar siden, end der er nu. Ingen festlig sammenkomst var tænkelig, uden at gjesterne blev budt vin, og i brylluper og begravelser endog brændevin. En uskik, som det norske udflytterfolk tog med sig fra Norge, var den at indby folk til begravelse akkurat som til et bryllup. Den, som ikke blev indbudt, kom ikke; og den, som fik indbydelse, ventet at bli bevertet.

Past. Muus hadde sin egen maade at bekjæmpe drikkeskikken paa. Afholdsbevægelsen var dengang kun i sin barndom. Hvordan han stillet sig til denne sag, ved jeg ikke, skjønt afholdsmand var han neppe.

Der fortælles om et bryllup, som blev holdt hos en af menighedens gjæveste mænd. Brudens far ønsket, at past. Muus vilde gjøre ham den ære at følge med til bryllupsgaarden efter vielsen.

"Ja", sa past. Muus, "dersom du vil love ikke at ha berusende drikke ved bryllupet, saa skal det være mig en glæde at komme."

Manden lovde det.

Efter vielsen kjørte past. Muus til bryllupsgaarden. Ude paa gaardspladsen mødte verten ham og bød ham velkommen. Muus sad en stund i buggyen og saa den myldrende forsamling af mennesker. Pludselig blev han opmerksom paa, at vin og brændevin blev baaret omkring til gjesterne. Med ett greb han tømmene, slog paa hestene og kjørte fra gaarden med denne afskedshilsen:

"Aa, jeg ser, det er det samme gamle svineri."

En liden personlig oplevelse maa jeg faa lov til at berette. Det var i stridens hedeste dage. Vi antimissouriere hadde et møde, hvor past. Muus var formand. Mødet varte længere end tænkt, og jeg gik til formanden og fortalte ham, at jeg maatte reise hjem.

"Hvorfor det?" sa han. "Kan De ikke bli til mødet er slut?"

"Nei", sa jeg, "jeg er en ung prest og trænger tid til at forberede min præken til søndag."

"Aa det har ingen nød", sa past. Muus. "Ta en god postille, læs en præken af den fra prækestolen paa søndag. Det har baade menigheden og De godt af."

I april 1899 blev past. Muus rammet af slag. Kort efter

resignerte han fra sine menigheder, og i juli samme aar fulgte han sin datter og hendes mand, Lorentz Klüver, til deres hjem i Trondhjem, Norge. Der døde han Kristi himmelfartsdag 1900.

Hans ben fik hvile i det land, hvor hans vugge stod.

Han hadde nok ønsket det anderledes. Amerika var blet hans nye fædreland, Holden prestegaard hans kjæreste opholdssted. Paa Holden kirkegaard ønsket han at faa hvile.

Han hadde ogsaa gjort forberedelser til sin begravelse: Han vilde ha en simpel, hjemmelavet kiste og frabad sig enhver lovtale ved baaren. Det samme skriftsted, biskop Arup hadde talt over ved hans ordination, vilde han ogsaa skulde lyde ved hans baare, nemlig 2 Kor. 12, 9: "Min naade er dig nok, ti min kraft fuldkommes i skrøbelighed. Derfor vil jeg helst rose mig af mine skrøbeligheder, forat Kristi kraft kan bo i mig."

"Disse ord", sa han, "har været mig til umaadelig trøst i mine tunge dage."

Om hans sidste stund skriver datteren, fru Klüver, i et brev til prof. Kildahl:

"Forkalkning af blodet, og vist ogsaa bristning af smaa blodaarer fremskyndte fars død. Han fandt sig meget vel tilfreds her, og jeg haabet, at hans aandskræfter skulde kommet sig lidt isommer, saa vi kunde hygget os sammen; men saa var ikke Guds vilje. . . . Han fik en ualmindelig deilig død Kristi himmelfartsdag ved solnedgang. Solen sendte sine sidste deilige straaler over hans ansigt, da han drog det sidste pust — intet suk, og ikke det ringeste tegn paa smerte. Dagen før var han aldeles klar og talte meget med os, tilslut var han dog uforstaaelig og klappet Lorentz og mig paa skulderen til afsked; siden laa han stille og rolig som i en sød søvn. Deilig er hans minde. Maatte vi alle engang mødes igjen i et bedre land, hvor ingen skilsmisse er."

Med past. Muus forsvandt en af de mest helstøbte skikkelser, den norsk-amerikanske kirke har havt. Datterens ord vil sikkerlig finde gjenklang i enhvers hjerte, der kjendte ham:

Deilig er past. Muus's minde!

Th. Eggen.

Luther College Libr.
11-30-1925

Rundt Kensington-stenen.

NDEN den engelske literære verden foregik der i anden halvdel av 18de aarhundrede en række falsknerier, omtrent likelig fordelt mellem Skotland og England. I 1747 søkte den lærde latiner *William Lauder* fra Edinburgh, i en række tidsskrift-artikler at bevise at Milton i sit udødelige "Paradise Lost" i stor utstrækning hadde benyttet sig av laan fra nyere latinske digte av Grotius og andre. Disse artikler blev senere trykt som særskilt verk med fortale av dr. Samuel Johnson. Det kom imidlertid snart for dagen at de tilsynelatende dræpende paralelsteder, som skulde bevise Miltons literære tyveri, dels var laget av Lauder selv, dels var tat fra en latinsk oversættelse av Miltons eget verk! Lauder maatte nu tilstaa sit fusk og forlot landet.

I 1760 offentliggjorde den skotske skolemester *James Macpherson* endel oversættelser av gammel gaelisk folkedigtning som gjorde slik lykke at der blev skaffet pengemidler tilveie forat sætte ham istand til at indsamle levninger av gaelisk folkedigtning i høilandene. Macpherson hadde utrolig held med sig. Paa steder hvor det ikke er lykkedes nogen anden, hverken før eller senere, at finde noget av den art, fandt han materiale tilstrækkelig til at lage de berømte Ossian digte (Fingal og Temora, 1762). De gjorde storartet lykke, blev oversat paa flere fremmede sprog, var Napoleons yndlingslæsning og blev beundret av Goethe og Klopstock. Macpherson selv blev en rik og mægtig mand og blev tilslut begravet i Westminster Abbey. En voldsom strid utbrød blandt de lærde. Intet menneske har nogensinde set de originale haandskrifter av gaelisk poesi som Macpherson paastod

at ha benyttet og oversat, og det er vel saa temmelig paa det rene at hans verk er et literært falskneri, som han har utført med delvis benyttelse av gamle traditioner og fortællinger som endnu levet blandt høilænderne.

I 1752 blev *Thomas Chatterton* født i Bristol. Hans far, som var klokker ved domkirken, døde før gutten blev født, og gutten fik kun den nødtørftigste undervisning i en fattigskole. 11 aar gammel skrev han vers, som kan maale sig med hvilkensomhelst forfatters ungdomsarbeider. 14 aar gammel blev han sat i lære hos en sagfører og slet meget ondt der, men sin fritid benyttet han til at studere gamle bøker, heraldik o. l. og gik saa ifærd med en hel række høist merkelige falsknerier. I 1768, da Chatterton altsaa var 16 aar gammel, blev en ny bro bygget i Bristol, og i den anledning sendte han bladene en beretning i gammeldags sprog og skrift om munkene som først gik over den gamle, nu nedrevne bro, efter et gammelt haandskrift. En av byens borgere overrasket han med et gammelt pergament, der indeholdt dennes slegtregister helt tilbake til Vilhelm erobrerens dage, en anden fik en *"Romaunt of the Cnyghte"*, forfattet av en av hans forfædre for 450 aar siden. Saa fandt han frem en beretning om Bristols kirker for 300 aar siden, ledsaget av tegninger og rids, utført av "the gode prieste Thomas Rowley". Av den samme munk, der skulde ha levet i det 15de aarhundrede, skaffet han efterhaanden frem en hel række digte, av hvilke flere i foregiven gammeldags dragt indeholder ting av høi digterisk skjønhet. Han hadde sat sammen en historie om at der i et av byens kirkearkiver hadde været en kiste, som i 1727 var bleven aapnet, en del papirer var blit tat ut av rette vedkommende, men kisten var nu blit staaende aapen og uten tilsyn. Chattertons far, som var klokker, hadde nu tilegnet sig en hel del av disse gamle skindbreve og brukt dem til bokbind. Blandt levningerne av de pergamenter faderen saaledes hadde tilegnet sig, hadde saa den unge Chatterton fundet de merkelige dokumenter som han efterhaanden hadde meddelt publikum. Rowley-digtene, som fremkom i et tidsskrift, fremkaldte snart en het strid blandt de lærde. Horace Walpole, til hvem Chatterton hadde sendt flere av sine merkelige fund, viste dem til kyndige mænd, som Gray

og Mason, der erklæret dem for falsknerier. — R. C. Trench gjør etsteds opmerksom paa at allerede en linje som

"Life and all its goods I scorn"

er nok til at røbe bedrageriet, idet formen "its" ikke brugtes i 15de aarhundrede. I den engelske bibel fra 1610 forekommer *"its"* ikke, (men his, her, thereof, of it), hos Shakespeare forekommer det kun 3 gange.

Chatterton drog til London, hvor hans ærgjerrighet spaadde ham en glimrende løpebane, men tiltrods for voldsomt literært arbeide kom han snart i økonomisk nød og tok sig selv avdage ved gift, ikke fuldt 18 aar gammel,

"The marvellous boy,
The sleepless soul that perished in his pride."
(Wordsworth.)

De sidste aar av aarhundredet saa et nyt literært falskneri i stor stil. Denne gang var det ingen mindre end Shakespeare det gik ut over. *Samuel Ireland,* som handlet med sjeldne bøker og skriftstykker, søkte med megen iver efter Shakespeare-haandskrifter, og hans søn, *William Henry,* fandt paa at ville skaffe faderen og andre, av den slags i overflod. Blandt en rikmands papirer fandt han skjøter og kontrakter med Shakespeares underskrift, fremdeles Shakespeares trosbekjendelse, breve fra Shakespeare til hans hustru og andre, en ny redaktion af "King Lear" og tilslut endog et helt nyt skuespil av Shakespeare: *"Vortigern and Rowena."* Disse haandskrifter blev efterhaanden utstillet, og medens flere kyndige mænd straks erklæret dem for falsknerier, var der dog en mængde, og blandt dem flere med lærdom og dannelse, som lot sig narre. En prægtig samlet utgave av disse Shakespeare-fund utkom 1796 og *"Vortigern"* blev opført samme aar. Ved opførelsen viste imidlertid stykket sig i den grad klodset og talentløst laget at selv de sterkest troende blev overbevist, og da Kemble fremsagde linjen

"And when this solemn mockery is o'er"

satte publikum i et brøl, saa skuespillet maatte avbrytes.

Samme aar offentliggjorde bedrageren selv en tilstaaelse, hvori han oplyser at han uten nogen medvider eller hjelper hadde laget det hele, og siger blandt andet at han aldrig vilde ha drevet det saa vidt, hvis ikke publikum hadde vist sig saa let at narre. Han hadde ofte hat sin arme nød med at klare sig for latter, naar kloke, værdige, lærde herrer andægtig hadde lyttet til den Shakespeare-visdom han hadde laget sammen. Han hadde skaaret ut "fly-leaves" av gamle bøker og benyttet dette ægte gamle papir til at skrive paa. Blækket hadde han laget av farvestoffer som bokbinderne brukte til marmorering av papir. Efterat hele bedrageriet var kommet for dagen, fik falsknerierne værdi som kuriositeter og betaltes med store summer av samlere. Ireland var situationen voksen. Han laget nu nye efterligninger av sine "originale" falsknerier og gjorde dem i gode penge. Stort længer kunde frækheten vanskelig drives. Den berømte karikaturtegner Gillray utgav et portræt av Ireland under titlen: *"Notorious Characters, No. 1"* med følgende vers, der sammenstiller aarhundredets 4 store falsknere:

"Four forgers, born in one prolific age,
Much critical acumen did engage.
The first was soon by doughty Douglas scared,
Though Johnson would have screened him, had he dared;
The next had all the cunning of a Scot;
The third, invention, genius, — nay, what not?
Fraud, now exhausted, only could dispense
To her fourth son their threefold impudence."

The Royal Society of Antiquaries hadde eksisteret helt siden begyndelsen av 18de aarhundrede, men hadde ikke git synderlig livstegn fra sig, og blev endog av og til gjort til gjenstand for grov spøk. I 1790 fik dette lærde oldgranskerselskap sig forelagt en avbildning av en sten, som netop var blit fundet i *Kenningtон Lane*, paa et sted hvor Hardeknut, Knut den stores søn og Englands konge 1039–1042, hadde holdt hof. Efter traditionen var Hardeknut en storæter og dranker og var død ved drikkebordet av slag. Paa stenen stod der "in Saxon characters and in Anglo-Saxon verse" en indskrift, som i oversættelse lød saaledes: *"Here Hardyknute the king drank a wine-horn dry,*

and stared about him and died." Det siges at det lærde selskap tok dette merkelige oldtidsminde i dypeste alvor og debatterte indskriften i et høitidelig møte. Skøieren som hadde laget mystifikationen, kunde nu ikke bare sig, men fortalte hele sammenhængen til megen fornøielse for publikum og til liten hygge for det lærde selskap som var gaat i vandet. Saken gjorde megen opsigt og vittige hoder serverte en række mer eller mindre fornøielige variationer av den merkelige indskrift.

Det skulde ikke undre mig om det var denne historie, som gav Charles Dickens idéen til den fornøielige antikvariske opdagelse han i *"The Posthumous Papers of the Pickwick Club"* (1836) lar Mr. Pickwick gjøre, i Cobham nær Rochester. "That immortal discovery, which has been the pride and boast of his friends, and the envy of every antiquarian in this or any other country." Det var en stenhelle, halvveis begravet i jorden foran en hyttedør. Pickwicks skarpe øie opdaget sære tegn paa den, han tørret den av med sit lommetørklæde, saa et kors, en B og en T. Han fik fat paa hyttens eiermand, kjøpte stenen for 10 shillings, fik den op til vertshuset og gav sig ifærd med at tyde indskriften. Det kostet adskillig møie med vasking og skraping, stenen var ujevn og tegnene uregelmæssige. Men endelig stod der

X
BILST
UM
PSHI
SM
ARK

Pickwick og hans venner feiret opdagelsen med et dundrende gilde, og saa holdt Pickwick foredrag og fremla lærde funderinger over indskriften. En kunstner besørget en nøiagtig avbildning av den, der blev oversendt *The Royal Antiquarian Society* og andre lærde selskaper indenlands og utenlands. Pickwick selv skrev en avhandling paa 96 fintrykte sider og fremla 27 forskjellige tydninger av indskriften. 3 gamle herrer gjorde sine

sønner arveløse, fordi de hadde uttalt tvil om indskriftens antikvariske værd, og en blev saa tummelumsk av at studere paa den at han tok livet av sig. Men saa var der et prosaisk medlem av klubben, en mr. Bolton, som tok sig en reise for til aastedet og hadde en samtale med manden, Pickwick hadde kjøbt stenen av. Manden hadde ingen tvil om at stenen var gammel og egte nok, men indskriften hadde han selv laget i ledige stunder. Han var ikke særlig bevandret i skrivekunstens mysterier, men hans navn var Bill Stumps, og paa stenen stod der efter hans mening BILL STUMPS HIS MARK. Mr. Bolton forela disse nye oplysninger for klubben og blev selvfølgelig øieblikkelig utstøtt som et uværdig medlem, men skrev saa en avhandling, som han sendte de 17 lærde selskaper, som igjen svarte med 17 lærde skrifter i forskjellige sprog og dermed begyndte den berømte feide som er viden kjendt under navnet *The Pickwick Controversy*.

* * *

Ved nytaarstid 1899 fik jeg besked fra Kensington, Minn., at der der i nabolaget i november 1898 var fundet en sten med runeindskrift. Efter nogen korrespondence fik jeg fra hr. S. A. Siverts, kasserer ved Kensington Bank, tilsendt et rids av indskriften, som jeg uten større vanskelighet læste, væsentlig paa samme maate som den senere er bleven læst av de runekyndige mænd som har hat den under behandling, med undtagelse av at jeg ikke kunde klare tallene, da jeg ikke kjendte talbetegnelsen fra primstavene. Jeg var dengang lærer i nordiske sprog ved Minnesota Statsuniversitet, en stilling som jeg forresten netop i de samme dage frasa mig forat vende tilbake til Norge. Saavidt jeg vet, var jeg saaledes den første som læste denne, senere saa meget omtalte indskrift, og de oversættelser aviserne indeholdt av den, skrev sig fra min tolkning.

Ved første øiekast blev jeg selvfølgelig ikke saa litet forbauset ved dette angivelige vidnesbyrd om at nordmænd og svensker hadde været i Minnesota aarhundreder før andre hvite mænd. Hvilken opdagelse! Hvor glad og stolt vilde jeg ikke ha været om jeg hadde kunnet forkynde denne epokegjørende nyhet for alverden: Skandinaver i Minnesota 130 aar før

Kolumbus opdaget den nye verden! At kunne sende et saadant frydelig budskap ut over verden — "det var en gjerning at ende med, det! Det var at gjøre sin største gjerning i sin sidste stund!" som bisp Nikolas siger i "Kongsemnerne". Men ak, desværre. Jo mer jeg saa paa indskriften, des mer blev jeg overtydet om at det nærmest var en ny "Bill Stumps his mark" vi var kommet over. Bare den ting at en i runer aldeles ukyndig mand hadde kunnet sende en avskrift, saa tydelig og bestemt at en i runeskrift ikke særlig kyndig uten vanskelighet kunde tyde den — allerede det var mistænkelig. En indskrift i en ikke særlig haard stenart som i aarhundreder hadde været utsat for de voldsomme veirforandringer paa Minnesotas prairier sommer og vinter med regn og blæst og sne, og som tilslut paa en eller anden maate var bleven begravet i jorden og udsatt for nye forvitringsprocesser — at den, trods alt dette, skulde være saa klar og skarp og letlæst, medens, saavidt jeg vet, ellers runeindskrifter i de nordiske land mestendels er meget medtat av tidens tand og saa vanskelige at bringe absolut paa det rene at videnskapsmænd har maattet finde paa særlige fremgangsmaater forat kunne faa nøiagtige avstøpninger — det var i sig selv en tilstrækkelig mistænkelig omstændighet.

Og saa sproget i den! At det ikke var oldnorsk det saa man jo ved første øiekast, men at denne blanding av norske, svenske og engelske former med paatagelig tilsigtet gammeldags skrivemaate, skulde kunne være noget egte nordisk middelaldersprog, kunde jeg heller ikke faa mig til at tro. Slike foregangsmænd kunde de dog ikke ha været, disse opdagere, at de hadde lært at "mixe languagen", saa mange hundre aar før deres nulevende skandinaviske efterfølgere paa Minnesotas prairier! Slik en moderne forestilling og slikt moderne ord som "opdagelsefærd" i en indskrift fra 14de aarhundre! Og slik en moderne dime novel reminiscens som den med "røde av blod og de(a)d" — paa en runesten! Det faldt mig ikke et øieblik ind at indskriften overhodet *kunde* være egte, ellers hadde jeg naturligvis øieblikkelig begit mig op til Kensington og sikret mig stenen for universitetet, hvor den isaafald vilde hat sin rette plads. Jeg skrev tilbage til vedkommende i Kensington at jeg betragtet det hele

som en, sandsynligvis av en svensk mand udført "hoax", som jeg ikke videre vilde befatte mig med og uttalte det samme i et længere interview i "Minneapolis Journal" for 22de februar 1899 og senere i en artikel i "Minneapolis Tribune" 16de april samt i "Verdens Gang" 24de april 1899.

Imidlertid hadde man fra Kensington henvendt sig til professor G. O. Curme ved Northwestern University, som læste indskriften endel forskjellig fra min tydning og som, ialfald i førstningen, uttalte sig slik at aviserne fik det indtryk at han trodde paa indskriftens egthet. Jeg hadde nu en tid utover endel brevveksling med prof. Curme, indtil han 18de mars skrev til mig som følger: . . . "I have never stated to the public anything that would confirm the impression of genuineness. . . . In spite of the runic author's learning, he made gross blunders so that even a man as little familiar with older Scandinavian literature as I am could detect them. I think a forgery can always be detected. Some little point will always reveal the falseness. . . . Your view of the runes was correct and this has been generally acknowledged."

Samtidig hadde man ogsaa henvendt sig til de tre store runekyndige og sprogmænd ved Kristiania Universitet professorerne Sophus Bugge, Gustav Storm og Oluf Rugh, og fra dem kom der et kabelgram, som i "Minneapolis Tribune" for 16de april 1899 gjengives saaledes: the so-called Runic stone "is a grand fraud, perpetrated by a Swede with a chisel and a slight knowledge of Runic characters and of English." Prof. Rygh skrev ogsaa i "Morgenbladet" om runestenen, som følger: "Fabrikanten røber sig at være en svensk-amerikaner, som allerede er bleven endel amerikaniseret; enkelte engelske ord er undslupne ham hist og her. Han har benyttet flere usædvanlige runetegn; hvorfra han har faat disse, kan være usikkert, men de taler i hvert fald ikke for, men mod indskriftens egthed. Maaske har han tildels selv lavet disse tegn. Han bruger i nogle tilfælde samme tegn for to lyd (saaledes for a og ä, for o og å); enkelte gange har han af uagtsomhed brugt et galt tegn. Disse og andre eiendommeligheder gjør, at jeg ikke overalt er sikker paa, hvad manden har ment. Saavidt jeg kan se, staar der:

göter . ok . 22 . norrmen . på . opdagelsefärd . frå
gøter og 22 nordmænd paa opdagelsefærd fra

vinland . of . vest . vi . hade . läger . 2 . sklear . en . dags
vestre Vinland. Vi havde leir 2 slæder en dags

rese . norr . from . dene . sten . vi . var . ok . fiske . en
reise nord fra denne sten. Vi var og fiskede en

dagh . äptir . vi . kom . hem . fan . 5 . män . rohde . af
dag. Efter vi kom hjem fandt vi 5 mænd røde av

blod . ok . ded . A V M . fräelse . af . illge(?) . har . 5
blod og døde frelse fra Har 5

mans . ve . havet . at . se . äptir . vore . skip . 14 . dagh
mand ved havet at se efter vore skib 14 dags-

rese . from . dene . öh . åhr . 1462.
reiser fra denne ø. Aar 1462.

Usikrest er forstaaelsen av A V M og de 3 følgende ord samt taltegnene, særlig det, der er læst som 5, og andet ziffer i aarstallet. Engelsk er *from* paa to steder, *of* efter Vinland og *ded* (engelsk *dead*). Foran 'gøter' i begyndelsen har det tydelig ialfald været meningen, at antallet av de i 'opdagelsefærden' deltagende gøter skulde staa."

Efter denne utvetydige besked fra de runekyndige sprogmænd i Norge, døde saken foreløbig hen. Jeg reiste til Norge og hadde ikke mer befatning med den. Men saa blev saken tat op av hr. Hj. Holand. Atter skede der henvendelse til Norge, denne gang til den fremragende runolog og sprogforsker, Magnus Olsen, professor Bugges eftermand ved Kristiania Universitet. Professor Olsen ansaa behandlingen av denne indskrift for en passende øvelse for sine studenter og overgav den til en av disse, hr. Helge Gjessing, hvis uttømmende behandling av de herhen hørende spørsmaal er indtat i "Symra" V. III. 1909. Til denne tillater jeg mig at henvise interesserte. Hr. Gjessing finder "sprogformen gjennemgaaende umulig . . . et yderst uheldig forsøk paa at konstruere en gammel sprogform uten at ha de dertil fornødne betingelser. . . . Ved undersøkelse av det runologiske og sproglige saavelsom de historiske forhold er det — som jeg tror — klart nok godtgjort at Kensington-indskriften er uegte."

I en korrespondence i "Aftenposten" 18de januar 1910 har dr. Daae i Chicago gjort opmerksom paa at prof. Magnus Olsen selv ikke har angit nogen erklæring, og at mange har undret sig over dette. Jeg skal i den forbindelse oplyse at professor Magnus Olsen likeoverfor mig gjentagende har erklæret sig fuldt enig i hr. Gjessings resultater, og at han baade av runologiske og sproglige grunde er overbevist om at indskriften ikke er egte. Likeledes har min ven dr. Knut Gjerset fortalt mig at vor berømte folklorist og sprogmand professor Moltke Moe til ham har uttalt at indskriften ikke kan være ældre end 1800. Endnu en fremragende autoritet paa runeforskningens omraade, den berømte svenske sprogmand og professor i Upsala Adolf Noreen har uttalt sig om Kensington-indskriften paa en maate som ikke er at ta feil av.

I "Runinskrifter från nyare tid", Föreningen Heimdals populär-vetenskapliga tidningsartiklar 1906: 7. omtaler prof. Noreen først et svensk falskneri i runeskrift: "Hjalmars och Ramers saga med Lucas Halpaps uttolkning" en avhandling fremlagt i Upsala 1690 hvori meddeltes en "hos en bonde i Rasbo" opdaget, men antagelig av prof. C. Lundius fabrikeret saga paa et slags radbrækket islandsk. Forfatterens "enfoldiga arbete" var tilegnet kronprinsen, blev utgit paany i pragtfuld folio av Peringskjöld og for tredje gang i Oxford 1703 og blev længe behandlet med største respekt som et dokument fra omkring 700 indtil den senere som biskop bekjendte K. G. Nordin i 1774 uigjendrivelig beviste at det var et falskneri.

Saa fortsætter prof. Noreen ordret som følger: "Dess yngsta efterföljare utgöres af den runsten från 1362 (!), som 1899 upptäcktes nära Kensington, Minnesota, och väckte ett stort jubel icke blott hos den amerikanska allmänheten, utan äfven hos en och annan 'vetenskapsman' i Förenta staterna, ehuruväl det äfven för den mest oskolade är uppenbart, att innehållet utgör ett sammelsurium af svenska, danska och engelska, saalydande: 8 göter och 22 norrmen po opdagelsefärd fro Vinland of vest, Vi hade läger vid 2 skjär en dags rise (det danska reise med engelsk stafning!) norr fro deno sten. Vi var och fiske en dagh aptir. Vi kom hem, fan 10 man röde af blod och ded

(det engelska dead 'död'). A V M (d. v. s. Ave-Maria) fräilse af illg (det engelska ill 'ondo'). Här 10 mans ve havet at se apter vore skip, 14 dagh rise from deno öh. ahr 1362. — Då vissa uttryck tyda på svensk dialekt och vissa runtyper erinra om de dalska runor, så kan man misstänka att någon emigrant från Dalarne haft sin hand med i spelet."

Skjønt jeg i adskillige aar har syslet mer eller mindre med nordiske sprog og literatur, gjør jeg i denne sak ikke fordring paa at ha mer end almindelig lægmandsskjøn. Jeg maa i slike ting henholde mig til deres mening som paa dette omraade er specialister, norske og svenske runologer og sprogforskere av rang, hvis enstemmige og avgjorte domme jeg ovenfor har anført. Der gives, saavidt jeg kan se, intet høiere tribunal at appellere saken til.

Dr. Daae anfører i sin nævnte korrespondence i "Aftenposten" at erkebiskop Ireland ianledning indskriftens A V M siger at en moderne skandinav som vilde faa istand en arkæologisk spøk, ikke vilde anraape jomfru Maria, som god lutheraner vilde han fundet paa noget andet. Med al agtelse for erkebiskop Irelands overlegne intelligens, kan jeg ikke si jeg er meget imponeret av dette ræsonnement. Hvis nu disse tre bokstaver betyr Ave Maria, hvilket vel ikke kan ansees ganske sikkert, saa maa man vel heller ræsonnere som saa, at en moderne skandinav som hadde intelligens nok til at lage en runeindskrift, ogsaa vilde hat saapas kjendskap til de historiske forhold at han visste at disse "opdagelse"-reisende i 1362, en halvandet hundre aar før Luther, ikke godt kunde være lutheranere, og indrettet sig derefter.

I hr. Gjessings avhandling i "Symra" anføres at man av aarringene i det træ mellem hvis røtter stenen blev fundet, kan se at træet var 25 aar gammelt, hvilket bragte en tilbake til 1873, de første nybyggeraar, idet den første hvite mand kom til Douglas Co. i 1865. I dr. Daaes artikel oplyses at træet maatte være mindst 40 aar gammelt og saaledes 10 aar ældre end noget hvitt settlement i distriktet. Jeg ser ikke at dette kan volde nogen særlig vanskelighet. Hvite mænd færdedes paa disse kanter længe før den første bosættelse skede. Derom kan man

finde besked f. e. i dr. W. W. Folwell's interessante verk: *"Minnesota."* For ikke at tale om de tidlige franske forsøk paa at anlægge faste handelsstationer, blev i 1774 en station anlagt ved Traverse des Sioux ved Minnesota-floden. Fra 1787 organiserte The Northwest Company pelsverkhandlen i Nordvesten og senere overtok The American Fur Company, organiseret 1809, denne handel. I 1822 var Fort Snelling færdigbygget. Mendota blev centralpunktet for Nordvestens pelsverkhandel. En anden vigtig station var ved Lac qui Parle i Chippewa county. For at holde orden og beskytte de hvite mænd som færdedes med sine oksekjærrer og muldyr efter den gamle Red River handelsvei, som netop gik gjennem de trakter der her er tale om, anla regjeringen en række forter. I syd var Fort Ridgely, paabegyndt i 1853, i øst Fort Ripley, nedenfor Crow Wing, i vest paa Red Rivers vestlige bred nordenfor Breckenridge laa Fort Abercrombie.

Der var altsaa paa disse kanter i 50-aarene amerikanske forter og amerikanske soldater, som naturligvis ret som det var bevæget sig mellem forterne og saaledes vistnok ogsaa gjennem Douglas county og nabolaget av Kensington. Der var øvelsesmarsjer, jagtturer og ekspeditioner efter indianere som hadde forgaat sig mot de hvite handelsmænd.

Jeg tænker mig nu at der blandt disse soldater har været en svenskfødt mand, gjerne "bedre mands barn" som hjemme i Sverige har hat god skolegang, har kanske været gymnasiast eller endog student. Svenskerne har bestandig været et krigerfolk, og ogsaa i senere tider har mange svensker enkeltvis tjent i forskjellige landes hære for at søke krigerske eventyr. Eller han har simpelthen været en av disse mange ulykkelige skapninger som kommer til Amerika med saakaldt god almendannelse og dermed sammenhængende fordringer til livets komfort, men som ingen verdens ting har lært som de kan skaffe sig livsophold ved, og som derfor ofte, naar de staar paa bar bakke, lar sig hverve for ikke at sulte ihjel. For den saks skyld tænkte jeg selv stærkt paa at la mig hverve det første aar jeg var i Amerika.

Nu tænker jeg mig altsaa slik en mand blandt soldaterne, som er stationeret paa et av forterne deroppe. Han har, fraset

sine militære pligter, ikke meget at gjøre. Han læser de bøker han faar tak i, og blandt dem kan jeg godt tænke mig The Pickwick Club, hvor han læser historien om den merkelige sten med indskriften og al den fornøielige bredulje den avstedkom. Han har paa skolen set prøver paa gammelsvensk literatur og lagt merke til gammelt skrivesæt. Runealfabetet kan han ha lært i en skolebok. Jeg har selv set runealfabet opført i svenske skolelæsebøker fra den tid. Eller han kan, som prof. Noreen antyder, ha været fra Dalarne, hvor runer har været i bruk helt til nyere tid. Noreen oplyser at Linné i sin dagbok fra en reise i Dalarne i 1734 fortæller at bønderne der, foruten at bruke primstaver, fremdeles skriver sine navn og bomerker med runebokstaver. I 1773 nævner den store sprogforsker Johan Ihre at de dalske runer fremdeles var i bruk, og saa sent som 1832 opgir J. G. Liljegren at de endnu forekommer idetmindste som navnemerker. Helt op i ottiaarene traf professor Högbom i Lillhärdal en gammel gubbe som var runekyndig og hadde runemerker paa sit husgeraad. Og L. Levander oplyser i "Dalska runinskrifter från nyare tid" at han i 1905 i Åsen har truffet gamle folk som har kunnet læse dalsk runeskrift. Hidtil er i Dalarne fundet 24 indskrifter med dalske runer fordelt paa tiden fra 1615 til 1795.

Er manden kommen fra denne del av Sverige, er hans runekundskap altsaa ikke uforklarlig. Manden har været intelligent nok til at forstaa at det ikke vilde vare længe, før hele Minnesota vilde bli settlet av hvite mænd og kanske særlig av skandinaver. Og den tanke er opstaat hos ham at det vilde være en god spøk, om hans landsmænd herute kunde finde en sten med runer som fortalte at deres forfædre allerede paa Vinlands-tiden hadde været paa besøk herute. Han har ligget i leir med sin avdeling her i disse trakter, kanske i mange dage og har kjedet sig. Paa sine streiftog støter han en vakker dag paa en stenhelle der synes som skapt til at anbringe en indskrift paa — glat og pen og av rette form. En hammer og en meisel er ikke vanskelig at faa tak i — den slags redskap har man med til reparation paa vognhjul og hestesko. Saa lager han indskriften. Han vidste fra sin historie at det var islændere og norske mænd som drog paa

Vinlands-færderne, og derfor lar han dem ha majoriteten paa toget, men som god patriot maa han ogsaa ha endel av sine landsmænd med og kalder dem "gøter," som forekommer ham mer stilig og gammelmodig end svensker. Han har været kjendt oppe ved Elbow Lake ogsaa med skjærene, som professor Fossum har fundet, og har tat dem med forat gi beretningen lokalfarve. Han har set folk som var blit dræpt av indianere, og søker at lægge ind passende uhyggesstemning ved utmalingen: "røde av blod og de(a)d". Han har ikke hat nogen bøker med sig, saa han har ikke hat anden hjelp end sine erindringer fra skolen, og saa har han puttet ind en gammel form som "aptir" og gammeldags bokstavering som "öh" og "åhr" og i farten er ogsaa engelske former fra hans daglige tale kommet med, som "from" og "de(a)d". Saa har han hugget indskriften i ro og mak, og saa har han gravet stenen ned. Pickwick-stenen laa jo ogsaa nede i jorden, og han vilde av gode grunde at stenen ikke skulde komme for dagen for hurtig. Skrifttegnenes friskhet vilde da røbet det hele. Blev den liggende i jorden en 20–30 aar, vilde jord, væte og frost nok sørge for at gi dem patina, alderens farve. Det hastet jo ikke. Engang naar opdyrkningen var i fuld gang, vilde stenen nok komme for dagen. Det var jo ikke sikkert han selv var i live da og vilde faa no godt av spøken — men der findes jo ogsaa folk som planter trær, som kun kan komme efterslægten tilgode. Nedgravningen kan jeg ellers ikke forklare mig. En virkelig egte runesten graves ikke ned, men sættes ovenpaa jorden som minde og underretning for kommende slegter, selv om det naturligvis kan hænde at en gravhaug styrter sammen og stenen tilslut findes i jorden. Men det sandsynligste er dog at et egte minde fra en færd i 1362 vilde være fundet over jorden; nogen rimelig grund for nogen til at grave den ned, vilde vel være vanskelig at paavise.

Jeg siger naturligvis ikke at det hele nødvendigvis er gaaet akkurat slik for sig. Jeg kunde ogsaa tænke mig andre muligheter. Men jeg mener ialfald at man godt *kan* tænke sig det saaledes, og at paa denne maate ialfald det argument man synes at lægge saa megen vægt paa — træets alder — blir adskillig avkræftet. Jeg idetmindste, kan meget lettere tro paa denne

hypotese end jeg kan faa mig til at tro den historie indskriften fortæller. I 1362 har 40 nordmænd og svensker landet etsteds paa Amerikas kyst og paa 14 dage har 30 av dem tilbakelagt veien til det sted hvor stenen er fundet. Gjennem vældige stiløse urskoger, over vildsomme prairier, over brusende elver og mægtige indlandssjøer, hvor de naturligvis har maattet bygge sig farkoster for at komme frem, omgit av tusen farer, av vilde dyr, av skogens og sletternes vilde indianere, henvist til at skaffe sig proviant ved jagt og fiskeri, har de paa fjorten dage fundet frem til det herlige maal som vinket i det fjerne: Kensington, Douglas county, Minnesota.

Da de kom dit har de begyndt at nyde tilværelsen, de slog leir, fandt et par "skjær" oppe ved Elbow Lake, som i høi grad maa ha interessert disse havets sønner, og drog paa en gemytlig fisketur. Men hvor længe var Adam i paradis? Da de kom hjem fra fisketuren, fandt de 10 kamerater — tredjeparten av sin samlede styrke — dræpt av indianere og svømmende i blod. Og saa sætter disse vidunderlige mænd med største ro og koldblodighet sig til at forevige mindet om skjærene og fisketuren og massakren i en indskrift huggen i sten, saa omstændelig at de endog faar anledning til den for den slags mindesmærker vistnok enestaaende utmalen, at de dræpte kamerater ikke bare var døde men tilogmed "røde av blod".

Snak om Livingstone og Stanley, om De Soto og La Salle! De var rene sinker mod disse karer. Jeg har ikke hørt om nogen "opdagelsefærd" som i usvikelig retlinjet gaaen løs paa maalet og overlegen foragt for alle praktiske vanskeligheter samt sans for dramatisk effekt kan sættes ved siden av de tredves tog til Minnesota i 1362, medmindre det skulde være doktor Cooks berømmelige nordpolsfærd. Hadde disse 20, som ved hjemkomsten mødte synet av sine 10 myrdede kamerater, været av samme stof som folk flest nutildags, tænker jeg de fortest mulig vilde ha begit sig tilbage de fjorten dages vei til sine "skip ve havet" og de 10 kamerater, som forhaapentlig trofast ventet paa dem.

Jeg skal forresten indrømme at aarstallet 1362 er ganske merkelig, forsaavidt som det altsaa efter senere fremskaffede oplysninger skulde kunne være en mulighet for, at der ved de

tider har været en norsk ekspedition til de amerikanske farvand. Men skulde ikke saken kunne forholde sig slik, at runemesteren godt skjønte at det sprog han præsterte i indskriften, ikke var gammelt nok til at gjøre tjeneste for de egentlige Vinlandsfærders tid ved aar 1000? Saa har han resolut halveret dette tal og med et rundt tal dateret sin indskrift 500 aar tilbake som mer rimelig og passende. Hvis man nu kunde sætte vor indskrifts tilblivelse saa sent som 1862, vilde det bli akkurat 500 aar.

Aarstallet er i det hele det bedste ved indskriften. Det er næsten likesaa genialt et grep som at Esaias Tegnér i sin Frithjofs Saga (1825) har et vers som næsten ord til andet forekommer paa Røkstenen, hvis indskrift først 53 aar senere blev tydet. Og kan vi sætte vor indskrifts tid til 1862, saa blir jo Kensington-stenen næsten samtidig med aarhundredets største hoax — *The Cardiff Giant*. Denne 10½ fot lange "forstenede" kjæmpe blev, som bekjendt, fundet i jorden nær Cardiff i staten New York, blev utstillet og duperte tusener, og blandt dem mange lærde og værdige herrer. Det blev senere bragt paa det rene at den merkelige "forstening" var laget av en kunstfærdig mand i Chicago av en gipsblok fra Iowa og anbragt paa det sted hvor den senere blev utgravet.

Kristiania januar 1910.

O. J. Breda.

Norsk-amerikanske skoler.

II. ST. OLAF COLLEGE.

1. Et kort omrids af dets opkomst og vækst.

NDEN en begrænset ramme at tegne et billede af en læreanstalt i ord, er saameget vanskeligere end at skrive et menneskes livshistorie, som en læreanstalt baade efter sit navn og sit indre væsen nødvendigvis staar der for et princip, eller flere, for visse retninger og opgaver.

Disse retninger har igjen sin grund i enkelte mænds syn, der atter bunder i kanske længst svundne tiders syn og retninger. Er det altsaa en alvorlig sag at skrive et enkelt menneskes saga saaledes, at læseren ikke alene faar en forestilling om dets ydre vækst og enkelte handlinger, men mere om dets sjæleliv, drivfjæderen i de enkelte handlinger, saa er det kun saameget vanskeligere at skrive en læreanstalts historie, der altsaa ei bestaar i ydre mure og saamange apparater; men som tvertimod er udtrykket for forskjellige opretteres og opholderes forskjelligt udviklede sjæleliv.

Det var af denne grund undertegnede i længere tid kviede sig for at paatage sig dette hverv, der i sig selv var baade smigrende og tillokkende. Vanskeligheden forøgedes endvidere derved, at han ikke kunde se hen til skolen med den sønlige ærefrygt som en fordums student ser op til sin Alma Mater, men mere som ven af de mænd, der har bygget anstalten, og af anstalten selv som bærer af visse principer og retninger. Denne skitse kommer altsaa ikke med oplevelsens varme, men som udslag af et mere indgaaende studium og tildels en smule medvirken i at naa det maal, som St. Olaf College har naaet.

Past. Th. Eggen har i sidste nummer af "Symra" leveret erindringer og billede af den mand, der fremfor alle andre med rette ansees for St. Olaf Colleges stifter, nemlig past. B. J. Muus. Det er derfor overflødigt her nærmere at omtale og beskrive ham. Mange iblandt os kjendte ham og erindrer ham som en mand med bestemte livssyn, en mand, der kun yderst sjelden bøiede af fra den vei, han engang havde slaaet ind paa. Denne mand saa sin menigheds ungdom udsat for de mange farer og fristelser, som den amerikanske undervisning nødvendigvis fører med sig paa grund af berørelsen med saa mange og saa mægtige indflydelser fra dels anderledes tænkende og troende og dels hverken tænkende eller troende lærere og elever. Og det blev ham en hjertesag at vidne baade i ord og gjerning mod disse farer og saavidt muligt at bevare den norsk-lutherske ungdom for dem.

For ham at tænke en ting og med sin utvingelige arbeidskraft og seighed at udføre den, var ensbetydende. Han ventede derfor ikke paa, at andre skulde udføre arbeidet, men satte sig i spidsen for et foretagende, som paa den tid endnu var uforsøgt iblandt os, nemlig uden direkte forbindelse med noget kirkeligt samfund at oprette og drive en høiere læreanstalt. Luther College var jo synodens høiere skole, Augsburg Seminar var konferensens, Hauges Synode laa endnu bunden ved sit fortvivlede forsøg i Chicago, den norske Augustana Synode havde vistnok endnu Marshall Academy; men nogen høiere læreanstalt, der var bestemt til at arbeide for oplysning paa det udtrykkelige grundlag at give en kristelig opdragelse uden samfundsforbindelse, var endnu ikke forsøgt med nogen egentlig kraft.

Tiden syntes endnu ikke moden for et saadant forsøg. Nykommerne var endnu for faa og fattige. Seks og tredive aar i vor hurtige udvikling har gjort undere, som man den gang ikke vovede at vente.

Men past. Muus vovede at gjøre forsøget i tro til Gud og med bevidstheden om, at det var Guds sag og ikke sin egen han søgte at fremme.

Med dette maal for øie begyndte han allerede i midten af september 1869 en skole i Holden prestegaard. Han havde leiet

hr. Thorsten Jesme til lærer og agtede at begynde et akademisk kursus. Høstterminen bragte dog bare tre elever, og vinterterminen var kun saameget bedre som fem blev indskrevne, men de to blev forhindret ved sygdom. Dette første forsøg maatte altsaa opgives.

Men tanken var der og den blev ofte fremholdt, f. eks. ved den norske synodes aarsmøde i Holden menighed, past. Muus's kald, altsaa i juli 1874, hvor past. Muus fremlagde sine paa den tid berygtede satser "Om skolesagen", hvoraf 5te of 6te sats lyder saaledes:

"5. Da den herværende 'common school' sætter som sin opgave at tage væsentlig del i børnenes opdragelse, men ikke vil undervise børnene om Guds aabenbarede ord, da kan den ikke rettelig udføre sin gjerning, idet den

a) forsømmer at anvende det eneste middel, hvormed dens vigtigste maal kan opnaaes;

b) sætter i stedet andre utjenlige midler, og derved drager børnene bort fra den eneste frelses vei.

6. Da stor nød kan berettige til at udsætte sig selv og andre for store fristelser, saa kan man ikke paastaa, at det under alle omstændigheder er synd at benytte 'common school'; men det er de kristnes pligt efter evne at arbeide til at oprette kristelige skoler for sine børn."

Det er vel næsten overflødigt at minde om, at der i denne tid og senere var en hel kamp om skolesagen, der fra den anden kant fandt sit udtryk i fem satser fra en retning i konferensen. Den første af disse satser lød saaledes: "1. Menigheden har som menighed ikke ret eller pligt til at undervise i andet end Guds ord. — Vi forkaster derfor som et indgreb fra menighedens side i statens rettigheder oprettelsen af menighedsskoler, hvor der meddeles en blandet undervisning baade i norsk og engelsk, i religiøse og verdslige fag, noget, som erfaringen har vist virker nedbrydende baade for stat og kirke."

Imidlertid øvede det af past. Muus forfægtede princip ialfald paa hans omgivelser den indflydelse, at da under nævnte aarsmøde et tilbud blev gjort til synoden fra medlemmer af dens menighed i Red Wing om at give en $10,000 eiendom der, hvis

synoden vilde oprette en normalskole i Red Wing, indbød past. Muus sin naboprest, past. Quammen, og Harold Thorson, den gang en velstaaende kjøbmand i Northfield, til en samtale paa sit kontor, og da han havde udtalt sine anskuelser, sluttede han med at spørge: "Hvorfor kommer ikke De med et tilbud for at faa en skole anlagt i Northfield?" Thorson svarede, at dersom det var alt, som var nødvendigt, kunde han vistnok gjøre det, og begge udtalte den formening, at Northfield vist vilde gjøre adskilligt for sagen.

Næste dag gjorde Thorson det tilbud at give femten "acres" land med hus paa i Northfield, værdt omtrent $2000, dersom et akademi blev oprettet der under synodens tilsyn. Han troede, at Northfields indbyggere vilde gjøre meget mere for skolen. Paa forslag af past. J. A. Ottesen takkede synoden for tilbudet og udtalte det ønske, at et akademi kunde bygges i Northfield.

Hermed havde synoden udtalt sin tilslutning, og past. Muus begyndte nu sit arbeide væsentlig i forening med past. Quammen og Thorson. Møder blev holdt, først med lutheranere, endog fra forskjellige samfund, senere med fremragende amerikanske borgere. Disse omfattede sagen med interesse, en komite blev valgt ved et møde den 1ste oktober. Komiteen bestod af H. Thorson, G. M. Phillips og A. O. Whipple. Den skulde foreløbigt undersøge, hvad der kunde gjøres i byen for skolen, og allerede paa møde den 15de samme maaned kunde den berette, at $5400 var tegnet, og at den havde haab om at naa mindst $6000. En enstemmig beslutning antoges saalydende: "Vi udtrykker en hjertelig indbydelse til vore norske brødre at anlægge sit college i Northfield, og forsikrer dem om vor hjertelige sympati og støtte."

Samtidigt oplystes ogsaa, at de norske brødre havde underhandlet med byens skoleboard om kjøb af en eiendom beliggende i "block" 24 og som skulde afhændes ved vinterterminens begyndelse, men som ikke boardet ansaa sig berettiget til at sælge uden vælgernes afstemning. Den 17de december kjøbte trusteerne denne eiendom, der bestod af fire lotter, hvor kongregationalistkirken nu staar, to bygninger, den ene to etager med fire større og to mindre værelser, den anden kun et stort klasse-

St. Olaf College. — Hovedbygningen.

værelse. Denne mindre bygning indrettedes til spisekvarter for studenterne. Kjøbesummen var $2500.

Imidlertid havde past. Muus efter advokat Perkins's raad besluttet at danne en "close corporation", og den 6te november 1874 underskrev følgende fem mænd inkorporationsartiklerne, nemlig B. J. Muus, Harold Thorson, K. P. Haugen, O. Osmundsen og O. K. Finseth.

Den 6te november er derefter bleven aarligt tilsidesat som skolens grundlæggelsesdag.

Det, som vi dog med det samme bør notere, og som ikke har været forandret, er, at korporationens hensigt og formaal er som college at fremme elever fra femten aars alderen i oplysning, bevare dem i den kristne tro, som denne er lært i den evangeliske lutherske kirke, og intet skal læres i modsætning til de apostoliske, nicæanske og athanasianske symboler, den uforandrede augsburgske konfession og Luthers lille katekisme. Skolen skal for alle tider være ikke alene en anstalt for oplysningens fremme, men denne oplysning skal gives paa luthersk kristeligt grundlag. Dernæst bør merkes, at inkorporationsartiklerne udtrykkelig nævner *elever*, "pupils", og at hele opgaven hviler paa den forudsætning, at gutter og piger skal opdrages sammen.

Ihvorvel opgaven er at virke som "college", indsaa dog past. Muus og de øvrige, at som begyndelse kunde ikke dette maal naaes, og anstaltens navn i artiklerne er altsaa kun "St. Olaf's School" — der var intet humbug i past. Muus. Dette navn blev senere forandret, i 1889, til "St. Olaf College".

Past. Muus havde allerede seet fremover mod det øieblik, da St. Olaf School kunde begynde sin virksomhed, og bestemt sig for den mand, han vilde stille i spidsen for anstalten. Samme dag inkorporationsartiklerne blev underskrevne, udstedtes saa kaldsbrev til den vordende leder: pastor Thorbjørn N. Mohn, den gang prest i St. Paul.

Om der havde været adgang til at faa hvilken mand som helst blandt vort folk her i landet, kunde ikke et heldigere og mere skjønsomt valg været gjort. Endog fremfor at være prest var prof. Mohn skolemand, streng og retfærdig, men ogsaa

venlig, upartisk og sympathetisk mod eleverne; efter vore forhold noksaa vel uddannet og ved stadig læsning baade kundskabsrig og interesseret i dagens spørgsmaal. Men fremfor alt, der bestod mellem ham og past. Muus en inderlig forstaaelse, der gjorde det let at kunne arbeide sammen.

Past. Mohn modtog kaldet og tiltraadte sin stilling allerede i december.* Vistnok var han endnu alene som lærer, men naar nødvendigheden krævede, kom der vel hjælp. Skolen havde nu bygning og lærer, arbeidet maatte begyndes, og den 8de januar 1875 sattes som aabningsdag.

Dagen oprandt stormfuld; men høitideligheden synes ikke derved at være formindsket. Vistnok kunde ikke saamange komme fra landet omkring, som man havde ventet; men kl. 10 samledes de ankomne elever og gjester i skolebygningen. Efter afsyngelsen af en salme holdt past. Muus indvielsestalen, der som skolens fremtidige program her burde gjentages i sin helhed. Dette er imidlertid umuligt, paa grund af indskrænket rum, og et forsøg at gjøre udtog af en tale, holdt af past. Muus med det maal for øie at vise baade maalet, han havde sat sig for en kristelig høiere skole, og de midler og kræfter, han ventede at benytte for at naa dette maal, vilde være frugtesløst. Godt vilde det dog være, om alle vore høiere skoler for alle kommende tider kunde føres efter denne ledetraad.

Hans slutningsord til prof. Mohn som bestyrer og til eleverne maa dog komme med:

"Og nu nogle faa ord til dig, som har faaet den opgave at være denne skoles første lærer og bestyrer, og til eder, kjære unge, denne skoles første elever. Kom ihu, at seierens krans hænger høiere end denne jord! Lad ikke verdens ære og løn være eders maal, men se til, at I kan behage den Gud, som har skabt eder, forløst eder, helliggjort eder, som har kaldt eder til at være sine børn og himmeriges riges arvinger! Du lærer, se til at du indprenter dig selv og de medlærere, som du maatte faa, at I ikke arbeider for menneskers ros, men i Guds tjeneste,

* Der kommer i en nær fremtid i "Symra" en biografi af prof. Mohn, og dette er den nærmeste grund til, at en længere drøftelse af hans mangeaarige virksomhed forbigaaes her. N. C. B.

at I stræver efter at føre dem, som Herren har betroet eder, til en sand gudsfrygt, og til *grundige* kundskaber, at de, som her opdrages, maatte have evner til at være baade sig selv og andre til nytte! Fly alt humbug og alt, som kun er show! Det er af djævelen; thi det er løgn. Og I, elever! samler flittig de goder, som Gud rækker eder gjennem eders lærere; lad intet godt spildes! Lad det være eders store maal saameget som muligt at dygtiggjøre eder til at tjene Gud og eders medmennesker i den stilling, hvori Gud maatte sætte eder! Vær eders foresatte underdanige i kjærlighed, forekommer dem med ærbødighed! Omgaaes ogsaa med hverandre som brødre og søstre, som lemmer af et legeme, som vil støtte hverandre i alt godt og hindre alt ondt. Omgaaes vel med dem, som er udenfor, at eders lys maatte skinne for menneskene, at de maa ære eders fader, som er i himlene!"

Efter at have spist middag serveret af en del af de norske indbyggere i byen, samledes man atter i skolebygningen, hvor bestyreren, prof. Mohn, holdt tale paa engelsk. Om aftenen holdt past. — nu prof. H. G. Stub en prædiken over 1 Kor. 3, 11: "Ingen kan lægge en anden grundvold, end den, som lagt er, hvilken er Jesus Kristus." Det siger sig selv, at saavel tekst som prædiken staar i høieste samklang med dagens øvrige sandheder og med skolens opgave.

Saaledes var nu begyndelsen gjort. Som nævnt af past. Muus i indvielsestalen var det indviede hus ikke engang nyt, men en "halvbrugt" bygning. Der var altsaa god grund til at sige, at der ikke var store og glimrende udsigter. Men der var varm kjærlighed, der var urokkelig tro, og en god grundvold, den evige grundvold var lagt, og den svigter ikke.

Allerede det første skoleaar var der femti elever indskrevne, og en lærer kunde ikke styre det hele alene. Trusteerne havde derfor kaldt hr. L. S. Reque, der efter at have gradueret fra Luther College havde studeret lovkyndighed og nu havde begyndt som sagfører. Han kom nogle dage efter indvielsen, men blev der kun et aar. Efter ham blev hr. A. K. Teisberg kaldt.

Allerede fra begyndelsen stod det klart for dem alle, at skolebygning og beliggenhed var kun midlertidig. Men den

eiendom, som Thorson havde tilbudt synoden, var heller ikke heldig.

Derimod laa der land nok vestenfor, op over "Manitou Heights", der endnu var dækket med naturlig skov og med sin prægtige udsigt over baade byen og det omgrænsende land syntes som skabt til særskilt brug.

Vinteren 1875 kom hr. Thorson og prof. Reque til at kjøre forbi høien, og de kom paa den tanke, at de burde undersøge den, men da sne og krat gjorde det umuligt at komme frem med hest, bandt de denne og gik tilfods. Da de kom paa toppen og saa udover landskabet, var de overbevist om, at her burde St. Olaf College staa.

Det har siden den dag været den almindelige mening. Hver og en, som har strævet sig opover bakken, har følt det som en Guds tilskikkelse, at dette højeste punkt i sydlige Minnesota skulde blive sædet for den læreanstalt, som trods sin ringe alder i dage og aar har samlet flere norske elever end nogen anden i denne den sterkeste norske stat.

Men den gang var det en ting at se, hvad var ønskeligt og hensigtsmæssigt, og en anden ting at naa det. Dog — hvad gjør ikke tro og arbeide?

Harold Thorson — han har været for St. Olaf College, hvad Thord Folesson var for Hellig Olav; han har altid flyttet merket lidt længere frem — begyndte snart at underhandle med eieren af de tyve "acres", som laa fremst paa bakken, og da mr. Cutler tilsidst var kommet med rimeligt tilbud, blev dette stykke og ti "acres" lige vestenfor kjøbt for $1250. Dette var begyndelsen. Men som aarene gik, vaagede prof. Mohn over hvert stykke land paa denne høi, der blev til salgs, og naar pengemangelen var altfor stor, kjøbte han i eget navn og overdrog til skolen, saa snart det lod sig gjøre, stykke for stykke, indtil skolen nu eier omtrent 138 "acres".

Dermed at de første 30 "acres" var kjøbt, var jo det næste skridt blevet uundgaaeligt. Der maatte bygges. Men at samle penge saagodtsom i et enkelt nabolag til den gang at bygge en nogenlunde værdig skolebygning var en alvorlig sag. Hele kirkesamfund fandt det vanskeligt nok at samle de nødvendige pengemidler til saadanne foretagender.

Men denne gang var det past. Muus og med ham to, tre trofaste hjælpere, past. Quammen, hr. Thorson og senere pastor — nu professor — M. O. Bøckman. Overslaget var, at de allernødvendigste udgifter vilde være $30,000. Forsøg havde allerede været gjort at interessere de norsk-lutherske prester i omegnen i foretagendet, men med undtagelse af past. Quammen uden held.

Saa begyndte da past. Muus den indsamling, som i den tid rygtedes viden om. Det blev fortalt som sandfærdigt, at han truede fattige nybyggere til at tegne sig for summer endog op til $500, og naar nogen satte sig til modværge, blev han tagen under kirketugt, og kunde ikke subskriptionen betales, maatte nok kua af baasen.

Nu, saavidt gik det vel ikke, rygtet overdriver jo altid, og især, naar det spredes af uvenner. Men sandt er det dog, at han gik ikke tilverks uden plan. Han kunde regne paa $6000 fra Northfield, skulde $24,000 dertil naaes, maatte den og den lægge $500 og saa andre efter evne nedover.

Det siger sig selv, at mange satte sig imod og bød det halve; men skulde summen naaes, gik ikke det an, og som regel gik man ind paa det. Allerede den 18de juni 1875 kunde han indberette, at $9000 var tegnet udenfor Northfield, et aar senere raporterede han og past. Quammen at $13,000 var tegnet i deres kald, og senerehen paa høsten oplyste prof. Teisberg, at den samlede subskription gik op til $22,000. Past. Bøckman havde i væsentlig mon bidraget hertil ved at gaa over, hvor past. Muus havde faaet afslag.

Den 4de juni 1877 udnævntes en bygningskomite bestaaende af past. Muus, prof. Teisberg, hr. Thorson, A. T. Brandvold og O. K. Finseth, der straks gik ivei med byggearbeidet efter planer udført af d'hrr. Lang og Haglin af Minneapolis. Bygningsarbeidet udførtes af Charles Anderson af Northfield. Ifølge kontrakten skulde han have $18,500 for at skaffe materialierne og have bygningen færdig til den 1ste november. Han gik imidlertid fallit, før han havde udført alt arbeide, saa bygningen kom til at koste nogle hundreder mere.

Imidlertid var grundstenen lagt den 4de juli. Det var en høitidelig dag for St. Olaf College. En stor forsamling var til-

stede fra de nærliggende menigheder, og mange gjester fra fjernere steder var tilstede. Efter afsyngelsen af første vers af "Vor Gud han er saa fast en borg" holdt past. Muus en velkomsttale, hvorefter den norske synodes formand, past. H. A. Preus,

Prof. J. N. Kildahl.

holdt talen over den 111te salmes 10de vers: "Herrens frygt er visdoms begyndelse", og efter et dokument paa latin var oplæst og oversat af past. Muus, og dette og synodens aarsberetning og det sidste nummer af tre norske ugeblade samt nogle mynter

var lagt i grundstenen, lagde hr. formanden denne i den treenige Guds navn.

Efter middagen holdt prof. Mohn en tale paa engelsk, og derefter udtalte præsident Strong af Carleton College, præsident Larsen af Luther College, past. Koren og hr. P. Langemo lykønskninger og hilsener.

Paa fjerde aarsdag efter grundlæggelsen, altsaa den 6te november 1878, blev hovedbygningen, der endnu staar, og hvoraf billedet giver et tilfredsstillende indtryk, indviet.

Past. H. A. Preus, synodens formand, var atter nærværende og aabnede høitidelighederne med læsning af 5te Moseb. 6te kap. og bøn, hvorefter past. B. J. Muus, daværende formand af synodens Minnesota distrikt, holdt indvielsestalen, der var baade kraftig og fuld af haab for fremtiden. Efter middagen holdt prof. L. S. Reque en engelsk tale. De tanker, som deri er udtalt med hensyn til overgangen fra norsk til amerikansk, er saa sunde, at det var ønskeligt, de kunde gjentages for hver og en af vort folk. De har vistnok ogsaa været praktiseret ved St. Olaf.

Den 10de sept. 1878 havde skolen allerede taget sin nye bygning i besiddelse. Pigerne havde sine værelser paa første gulv. Gutterne maatte klatre to trapper op og nøie sig med kvistværelser. Læseværelserne var paa andet gulv. Prof. Mohn med familie havde sine værelser i det sydøstre hjørne. Bygningen er 101 fod lang og 56 fod bred. Kjelderetagen er kalksten, første og anden etage mursten, og det høie "mansard"-tag, som udgjør tredje etage, er træverk tækket med skifer. Som det sees af billedet tager bygningen sig paa den udmerkede beliggenhed noksaa storartet ud. De to gamle træbygninger nede i byen blev nedrevne og opført paany i nærheden af hovedbygningen og har senere været kjendt under det store navn "Ladies' Hall". Værelserne er anderledes ordnede end da denne bygning udgjorde hovedbygningen nede i byen; men i det ydre er udseendet omtrent som før.

Der er vel neppe tvil om, at det fra begyndelsen var past. Muus's hensigt at faa St. Olaf overdraget til den norske synode. Muligvis det ikke netop kunde være det ønskeligste for anstalten som læreanstalt, men der var udentvil et hensyn, som overveiede

det første, og det var den betryggelse for fremtiden der vilde være i at staa i forbindelse med et luthersk kirkesamfund.

Paa sin side havde synoden for øieblikket alle de forpligtelser, den kunde bære. Endog for os, der har seet disse ting udvikle sig for vore øine, er det vanskeligt idag at se forskjellen mellem da og nu. Under alle omstændigheder, synoden negtede gjentagne gange som samfund at tage paa sig noget ansvar for St. Olaf, og spørgsmaalet blev saaledes udsat.

Uden her at indlade os paa nogen læreudvikling, var imidlertid ved begyndelsen af 80-aarene en ny stilling indtraadt i synoden. Der var mer og mer en forskjellig anskuelse fremtraadt mellem ledende mænd inden samfundet. Hovedspørgsmaalet, som skilte dem ad, var udvælgelsen, men ogsaa omvendelsen blev snart dragen ind som stridsspørgsmaal. Nu traf det sig saa, at de fleste af dem, som havde bygget og støttet St. Olaf, stod paa den side, som senere gik under navn af antimissouriere. Disse saa sig lidt om lidt nødsaget til at udtræde af synoden og kunde saaledes ikke benytte de læreanstalter, som de havde i saa væsentlig mon været med at opbygge.

Saaledes stillede, maatte de jo se sig om efter nogen læreanstalt, og intet var rimeligere, end at de øinede en øieblikkelig udvei ved at søge forbindelse med St. Olaf. Past. Muus stod jo endnu i synoden, men da han delte tro og lære med de udtraadte, var der ingen vanskelighed fra den side. Underhandling blev ført med St. Olaf Board of Trustees og førte til, at antimissourierne forbandt sig til at betale en aarlig sum, mod at boardet paa sin side lovede at oprette en collegeafdeling ved St. Olaf.

Hermed var saaledes ad en utænkt vei det maal naaet, som past. Muus og hans nærmeste venner fra begyndelsen havde havt for øie. Ved skoleaarets begyndelse i september 1886 oprettedes altsaa "Freshman"-klassen ved St. Olaf, og denne fortsatte som den høieste klasse de fire følgende aar, indtil dens medlemmer graduerede i 1890. St. Olaf School havde da bestaaet som akademi i tolv skoleaar. Akademiet fortsatte naturligvis paa samme maade som før.

Men en presteskole var lige nødvendig for antimissourierne

som et college, og St. Olaf aabnede sine døre ogsaa for den. Dr. F. A. Schmidt, der var professor ved synodens Luther Seminar i Madison, Wis., og past. M. O. Bøckman, daværende prest i Kenyon, Minn., blev kaldte som professorer, og presteskolen aabnedes med høitidelige festligheder den 15de september 1886 i St. Olaf kapel, som blev dens læseværelse til 1890. Man bør dog vel merke sig, at St. Olaf med akademi og college var fuldstændig uafhængig af presteskolen og denne af hin, uden forsaavidt, at jo theologiske studenter kunde faa fag i colleget.

Denne ordning vedblev altsaa fra skoleaarets begyndelse 1886 til skoleaarets begyndelse i September 1890. I denne tid foretoges ingen forandring eller udvidelse af nogen betydning, med undtagelse af at 20 "acres" lagdes i 1889 til grundeiendommen. Elevantallet steg i skoleaaret 1887–88 til 135 og har siden den tid stadigt holdt sig over 100. Det er selvsagt, at denne forbindelse var i det store og hele til gavn for skolen, idet den venneskare, som herved kom i nærmere berørelse med den, blev saameget større, og dens indflydelse derved forøgedes. Antimissourierne var ogsaa sidenefter meget tro mod St. Olaf College.

Før vi slutter dette afsnit, er det tilbørligt at nævne de mænd og kvinder, der i et tidsrum af 16 aar havde virket som lærere ved skolen. Disse udfører en ofte mindre paaskjønnet gjerning, og dog en gjerning, der baade fra de kundskabers side, som kræves, og fra den taalmodighedsprøve, som stedse hviler paa dem, neppe kan overvurderes.

Først blandt alle ved denne anstalt kommer da

Rev. Prof. Thorbjørn N. Mohn, fra 1874–1890 og senere.
Prof. Lars S. Reque, LL. B., fra '74–'75.
Ella Fiske, fra '74–'79.
Aslak K. Teisberg, A. B., fra '75–'81.
Lina Koren, fra '79–'80.
Lars E. Lynne, fra '77–'81.
Prof. Albert E. Egge, A. B., fra '81–'82, Ph. D., fra '87–'92.
Guttorm K. Kirkeby, A. B., vaartermin '81.
Rev. Prof. Ole G. Felland, A. M., fra '81–'90 og senere.
Prof. Halvor T. Ytterbøe, A. B., fra '82–'90 og senere.
Aslak O. Nasset, fra '83–'85.
Margaret O'Brien, fra '81–'88.
O. M. Kalheim, A. B., fra '85–'87.

Prof. I. F. Grose, A. B., fra 86–'90 og senere.
Rev. Peer O. Strømme, A. B., høsttermin '87.
Prof. E. W. Schmidt, A. B., '88.
Frank E. Millis, A. M., fra '88–'90.
Jens A. Ness, A. B., fra '88–'90.
Sarah Larsen, fra '88–'90 og senere.
Prof. John S. Nordgaard, A. B., fra '89–'90 og senere.

Det samlede antal indskrevne elever i dette tidsrum var 709 gutter og 237 piger, tilsammen 946. En nok saa pen flok til en begyndelse.

---

2. St. Olaf College i forbindelse med den forenede kirke.

Iblandt vort norske folk i dette land var der vistnok faa, der ikke følte, at den kirkelige tilstand paa grund af splittelsen i kirkelige samfund, var alt andet, end den kunde være. Eftersom aarene gik blev denne følelse dybere og klarere, og forsøg gjordes ved frikonferenser, fællesmøder og paa andre maader at udjevne kløfterne. Som en af disse "andre maader" tør vel beskedent nævnes forsøget at udgive et ugentligt blad, der satte dette maal øverst paa sit program.

Alt syntes dog at strande paa den omstændighed, at samfundene var der, og intet af dem vilde, eller syntes at kunne, opgive sin tilværelse. Saa kom spørgsmaalets løsning fra en uberegnet side.

Antimissouriernes udtrædelse af den norske synode stillede et af to spørgsmaal frem til afgjørelse: Skal vi faa et nyt samfund til; eller skal vi forene, hvad der er muligt at forene og faa nogle samfund mindre?

Ved aarsmøderne i 1888 var man endelig kommen saa langt, at man efter nogen kamp, ialfald i et af de daværende samfund — "konferensen" —, tilsatte komiteer fra fire af dem: antimissourierne, Hauges synode, Augustanasynoden og konferensen. Disse komiteer havde holdt møde i Eau Claire, Wis., fra 15de til 23de august 1888 og var komne til enighed om at indstille visse punkter om 1) opgjør, 2) konstitutionsforslag, 3) for-

eningsartikler. Ligesaa enedes denne fælleskomite om at faa afholdt et repræsentativt fællesmøde høsten 1888. Fra 15de til 21de november holdtes dette møde af prester og menighedsvalgte delegater fra disse ovennævnte fire parter i Scandinavia menighed, Wisconsin, og fra dette fællesmøde oversendtes de antagne forslag til de respektive parters aarsmøde i 1889 og antoges i disse aarsmøder med beslutning om, at dersom betingelserne var opfyldte, skulde de fire parter forenes til et samfund ved aarsmøder 1890. Kun tre af parterne opfyldte betingelserne — Hauges synode havde trukket sig tilbage — og traadte følgelig sammen den 13de juni 1890 i Minneapolis.

Det som egentlig har betydning for St. Olaf College i denne forbindelse, er især følgende paragrafer i foreningsartiklerne: "1. Der oprettes og drives en presteskole. 2. Denne presteskole bliver Augsburg Seminarium i Minneapolis. 3. Lærerne ved denne skole lønnes ved renterne af fond. 4. Ved nævnte skole ansættes seks theologiske professorer (to fra antimissourierne, en fra Augustana, en fra Hauges, to fra konferensen — Hauges unddrog sig, altsaa kun fem). 10. De forberendende afdelinger ved Augsburg Seminarium og ved Red Wing Seminarium og akademiet i Canton drives i samme form som før mindst et aar, efter at forening er skeet."

To ting fremgaar klart af disse beslutninger, der ifølge sin natur bliver kontrakter mellem de kontraherende fire, eller tre, eller to parter:

1. De driver kun en presteskole, og denne presteskole blir Augsburg Seminar, der har seks (eller færre professorer efter omstændighederne), og disse seks lønnes af fondsrenter.

2. Alle andre forberedende afdelinger eller skoler fortsætter uforstyrret mindst et aar efter foreningen.

Disse to slags skoler stilles altsaa i foreningsartiklerne kontraktsmæssig paa forskjellig fod. Samfundet forpligter sig til at fortsætte det ene slags — den theologiske — og afsætter fonds for deres fremtidige bestaaen; men giver den anden klasse et tidsrum paa mindst et aar og forudsætter altsaa at forandring kan ske, naar aaret er tilende. Det drager heller ikke financielt nogen omsorg for deres fremtidige bestaaen.

En anden paragraf har nogen betydning; men den kommer op først senerehen.

I henhold til ovenstaaende ordnede den forenede kirkes aarsmøde i 1890 altsaa sin presteskole, kaldte professorer, bestemte

Prof. O. G. Felland.

deres løn o. s. v., alt ifølge foreningsartiklerne. Ligesaa besluttede den, at dens skoledirektion skulde drive akademiet i Canton og collegeafdelingen ved Augsburg for det kommende aar saavidt muligt i samme form som før. Den besluttede ogsaa oprettelsen af et skolelærerseminar.

Og endeligt besluttede det, at "St. Olaf College i Northfield, Minn., bliver den forenede norsk-lutherske kirkes college", og "forpligter sig til at understøtte St. Olaf College saaledes, at det kan vedblive at være et college, der svarer til de fordringer, som tiden stiller og vil stille til en læreanstalt af den art". Kontrol over anstalten ventede samfundet at opnaa ved at nominere et antal kandidater, hvoraf Board of Trustees for St. Olaf som "closed corporation" supplerer sig selv.

Prof. Felland beretter, at præsident Mohn bragte den glædelige nyhed til Northfield onsdag morgen den 18de juni, netop som "commencement"-festlighederne for den første graduerende klasse var igang, og den enthusiasme og glæde, hvormed bekjendtgjørelsen blev hilset, syntes at ryste bygningen i lang tid. Enhver saa "syner" den dag. Syner! — Intet mere blev der af dem. Lidt mere haandgribeligt end "syner" blev det dog; thi paa en maade eller en anden bidrog den forenede kirke flere tusen dollars i de følgende tre aar til collegets drift, og skolen tabte ikke i venneantal ved agitationen.

Paa samme tid blev vistnok angrebene noksaa voldsomme fra St. Olafs modstandere. Det gik endog saa vidt, at den forenede kirkes aarsmøder gjennem indberetninger o. s. v. maatte høre døn af kampen.

For at have nogenlunde klart blik over situationen er det imidlertid nødvendigt, at læseren erindrer, at denne strid og den derved tilsyneladende vaklen i samfundet var ikke egentlig en kamp for tilværelsen mellem to læreanstalter; men heller paa den ene side en kamp mellem to aldeles forskjellige *skoleprinciper*, og paa den anden side en kamp om hvorvidt de tre kontraherende parter ved foreningen skulde opfylde hver for sig de givne løfter og forpligtelser.

Forskjelligheden i skoleprinciperne var, som allerede nævnt, kommen tilsyne i spørgsmaalet, om menigheden eller kirken havde pligt eller endog ret til at befatte sig med undervisning i verdslige fag. Den ene side havde besvaret dette spørgsmaal med nei, den anden med ja. Overført fra "common"-skolen til høiere skoler vilde spørgsmaalet blive: har menigheden pligt eller ret til at oprette skoler med hovedformaal videnskabelig undervisning, eller skal den kun (væsentlig) drive presteskoler?

Fra St. Olaf Colleges side vilde svaret blive: Det er menighedens pligt at drive saadanne skoler, hvor ungdommen paa samme tid, som den faar collegeuddannelse, kan blive bevaret i den kristne tro og det kristne livssyn. Fra den anden side vilde svaret lyde: Presteskolen først og egentlig; vil saa ungdommen blive bevaret, faar den komme did.

Som historisk sandhed maa det nævnes, at mange af samfundets bedste mænd stod paa den første side, saaledes f. eks. vor høiagtede og elskede formand G. Hoyme.

Paragraf 23 i foreningsartiklerne bestemte, at "De respektive samfunds Board of Trustees, saaledes som de tidligere er valgte af samfundene, vedbliver at fungere, efterat forening er skeet, indtil det nye samfund er inkorporeret, hvorefter de straks skjøder al eiendom, som de holder som Board of Trustees, over til den nye korporation." — Saavidt muligt havde de andre samfunds boards vist sig villige til at opfylde denne paragraf. Augsburg Seminars board derimod fandt altid udflugter for at hindre overdragelse. St. Olaf College var jo ikke eiet af noget af de tre samfund. Det kom altsaa ikke ind under foreningsartiklerne. Og som "close corporation" kunde det ikke direkte overdrage sin eiendom uden at ophøre at eksistere. Anderledes forholdt det sig med Augsburg Seminar. Dets Board of Trustees havde altid været valgt af konferensen. Al dets eiendom var samlet af og ved konferensen. I enhver fortegnelse over eiendom, som de respektive samfund førte med sig ind i foreningen, var det altid opført som en intigrerende del af konferensens eiendom. Naar det altsaa ikke blev overdraget, var det et direkte kontraktbrud fra konferensens side.

For at udforske menighedernes stilling til collegespørgsmaalet besluttede aarsmødet i 1892 at opfordre dem til at stemme over, enten St. Olaf eller Augsburg skulde være samfundets college, og rapportere til formanden. Afstemningen blev imidlertid uklar paa grund af, at flere menigheder stemte for Augsburg som college, forudsat at det blev overdraget før eller ved aarsmødet i 1893. Dersom dette ikke skede, var et stort flertal for St. Olaf.

Trods denne menighedernes afstemning, fandt dog aars-

mødet at burde rydde alle hindringer for overdragelse af veien og besluttede at annullere beslutningen fra 1890, om at St. Olaf skulde være samfundets college.

Det var et tungt slag for colleget og for dets mange venner. Den eneste undskyldning er, at det syntes for øieblikket at være den eneste udvei til fred. Desværre, freden kom ikke alligevel.

Midt under de mørke skyer, som herved taarnede sig op omkring skolen, stod imidlertid prof. Mohn freidig. Prof. Ytterbøe, der havde været lærer ved skolen nu i elleve aar, blev valgt til finans-agent, og hvor heldigt valget var, viste noksom den omstændighed, at hvor han kom med sin bøn, fandt han aabne døre. Trods enestaaende ihærdighed og troskab lykkedes det ham kun forsaavidt, at skolen kunde fortsætte. Gjælden trykkede, eiendommen kunde ikke forbedres, de øvrige lærere arbeidede sig næsten tildøde, men ingen forøgelse af lærerkræfterne kunde foretages. At prof. Ytterbøe ved disse anstrengelser baade sled sig ud og kanske bidrog til, at hans arbeidsdag forkortedes, er rimeligt. Men saaledes vedblev stillingen i seks aar. Elevantallet ved skolen varierede lidt de forskjellige aar; men holdt sig dog stadigt over 100.

Ved siden af at rekonsiderere beslutningen om St. Olaf College, fattede aarsmødet i 1893 endvidere en beslutning, at "Den forenede norsk-lutherske kirke anerkjender ikke som sin skole og bevilger ingen pengemidler til nogen skole, som den ikke eier eller kontrollerer." Endvidere besluttede mødet at drive og opholde Augsburg Seminars collegeafdeling, forudsat at Board of Trustees overdrog til samfundet fuld og uindskrænket kontrol over skolen, professorfondet og al anden henhørende eiendom inden 30te juni 1893.

Delvis svar paa denne beslutning fik samfundet allerede næste dag, idet at konferensens to theologiske professorer resignerede som samfundets theologiske professorer, og dagen efter aarsmødet tog Augsburg Board of Trustees gjennem sin formand voldelig forlagsforeningens boghandel i besiddelse. Dermed var jo igrunden det nødvendige svar givet, men underhandlinger vedblev dog i længere tid. Disse førte imidlertid ikke til noget resultat. Samfundet fortsatte sin presteskole med

forberedende afdeling i leiet bygning de følgende aar. Men skolesagen i den forenede kirke havde faaet en knæk, der ikke saa let kunde overvindes.

Mere for at faa skolesagen i samfundet endelig og for alle tider afgjort og komme i virkelig gang med arbeide end for at skade de saakaldte "Augsburgs venner" lod past. E. Boe og undertegnede os overtale til at indhente en ny betænkning om eiendomsret, fremgangsmaade for at opnaa denne ret o. s. v. og vi henvendte os til advokaterne Andreas Ueland og Emanuel Cohen af Minneapolis. Deres betænkning er dateret 2den april 1896. Paa grundlag af denne betænkning valgte samfundets aarsmøde samme aar et Board af Trustees for Augsburg Seminar. Dette board søgte først mindeligt opgjør med det andet board, og da intet derved kunde opnaaes, begyndtes Quo Waranto sag, der drog ud til i juni 1898, da Minnesota høiesteret fandt, at paa grund af uregelmæssigheder ved seminariets inkorporation og lovgivningen var det usikkert, om der var nogen korporation, der havde ret til at vælge trustees for anstalten. Om eiendomsretten derimod var der ingen tvil, konferensen havde været eieren og den forenede kirke var dens arvetager. Høiesteret paapegede ogsaa, at et "Court of Equity" vilde være kompetent at give samfundet sin ret. Følgelig blev en komite valgt istedetfor et "board", og efter en del underhandlinger enedes de to parter om at dele Augsburg Seminars eiendom saaledes, at den forenede kirke fik fondet med udestaaende renter og Augsburg board fik "quit claim" skjøde paa grundeiendommen. Dette opgjør indberettedes til aarsmødet i 1899, og dermed vidste samfundet, hvad der nu kunde og maatte gjøres.

Hvor interesseret Northfields indbyggere i det hele var i St. Olafs fremgang, kom under aarsmødet i 1898 smukt tilsyne, idet at de leiede et extra tog for at føre aarsmødets deltagere fra St. Paul ned til Northfield for at se byen og St. Olafs eiendom og beliggenhed. Omtrent 600 reiste ned og kom tilbage med stor begeistring for at anlægge samfundets skole der. Paa dette aarsmøde gjordes dog en ting, der maatte komme St. Olaf College tilgode. Der nedsattes en komite af syv medlemmer til at tage samfundets hele skolesag under overveielse og rapportere til aars-

mødet 1899. Komiteen bestod af formand G. Hoyme, pastorerne Joh. Olson, J. N. Kildahl, professorerne Mohn og Bøckman og d'hrr. W. F. Christiansen og Carl Raugland.

Da syvmandskomiteen rapporterede til aarsmødet i 1899, viste det sig, at endog den ikke var kommen til enighed. Skolesagen var saa vigtig og stor, at selv med en enstemmig indberetning fra komiteen, vilde den havt sine store vanskeligheder. Nu saa det omtrent fortvilet ud.

De, som var enig i Augsburg princípet — som forhen er nævnt — vilde naturligvis have baade presteskole og college, eller collegeafdelingen paa samme sted. De, som vilde have college for almenuddannelse og presteskole særskilt, var mindre interesserede i, hvor presteskolen blev bygget, men vilde have St. Olaf College som samfundets college. Der blev er varm, skjønt broderlig kamp, der optog megen tid.

Past. P. G. Østby fremsatte tirsdag eftermiddag den 27de juni et forslag, underskrevet ved siden af ham af past. Homme, Jacobsen, Eidahl, J. A. Øfstedahl og Kalste, som substitut for en del af komiteens indstilling, saalydende:

"1. Samfundet bestyrer og underholdet et theologisk seminar med et treaarigt eller, om fornødent, et fireaarigt kursus for at uddanne prester og missionærer.

2. Samfundet opretter og driver et godt kristeligt college med de nødvendige forberedende afdelinger. Dette college har den opgave at meddele sine elever en fyldig og afsluttet almenuddannelse. Denne uddannelse anlægges saaledes, at særligt hensyn tages til forberedelse til det theologiske studium." Dette forslag fandt saadan tilslutning, at da man kom til afstemning ved reisning om at stemme straks, stemte 354 for at stemme straks, 153 imod. Stemmegivningen over forslaget selv, ogsaa ved reisning, viste 343 for deling, 183 imod. Derefter gjordes afstemningen enstemmig.

Endelig paa onsdag eftermiddag den 28de kunde man tage det næste skridt. Man kom til afstemning over følgende to modsatte propositioner, fremsat af past. J. N. Kildahl: "1. Seminariet og colleget bygges paa samme grund i, eller i nærheden af, Minneapolis eller St. Paul. 2. *Seminariet* bygges i, eller i nær-

heden af, Minneapolis eller St. Paul, og *colleget* henlægges til Northfield." — Past. Thore Eggen havde hertil knyttet et forslag, saalydende: "Naar vi stemmer over det foreliggende forslag, saa er det med den forstaaelse, at overdragelsen af St. Olaf

Prof. H. T. Ytterboe

College sker i overensstemmelse med Pattees og Bacons plan." Past. Eggens forslag blev først antaget. Dernæst stemtes over første punkt i Kildahl's forslag ved reisning, 180 stemte for punktet, 290 imod. Andet punkt blev ogsaa stemt over ved reisning, og 325 stemte for, 42 imod. Forslag fremsattes at gjøre

afstemningen enstemmig, og et "ja" udtaltes, der syntes at ryste bygningen.

Nu indtraadte en scene, der sjelden opleves i menneskelivet, og da kun i Herrens hus. Forslag gjordes, at formanden skulde nedbede Herrens velsignelse over de beslutninger, der nu var fattede.

Den tanke slog vist mange iblandt os: Er formanden stor nok til at gjøre det? Er han stor nok til at glemme at hans egne yndlingstanker og principer har lidt nederlag og modparten har vundet? Er han stor nok til at takke Gud for, at han havde sat sin vilje igjennem, og dermed bøiet baade formandens egen og mange andre ædle og velmente mænds vilje under sin?

Med et høitideligt alvorspræg, som om han gjennemgik en kamp med sig selv, reiste formanden sig og paabød ro i forsamlingen og bad os forene os med ham i bøn. Derpaa takkede han Gud for den godhed og trofasthed, han havde bevist os som samfund i disse mange oprevne trængselsaar; bad om forladelse for alle de synder, nogen hver havde gjort sig skyldig i i disse aar og denne strid; bad om velsignelse over de beslutninger, vi nu ved hans forsyn havde fattet, velsignelse for os og for de kommende slegter. Og da han opfordrede os til at staa op og bede Fadervor sammen med ham, blev vist ingen siddende. Saa var skolesagen i den forenede kirke midlertidig ført til ende. — "Den, som overvinder sig selv, er større, end den som overvinder en stad."

Det er kanske ikke af veien her at nævne, at aarsmødet paaskjønnede denne selvovervindelse ved følgende resolution: "Da dette aarsmøde har været et af de betydningsfuldeste aarsmøder i den forenede kirkes historie, idet skolesagen, der i saa mange aar har holdt samfundet i spænding, nu endeligen er fredeligt afgjort ved dette aarsmødes *enstemmige beslutninger* — og da vi alle forstaar, hvor vanskeligt det har været at være ordstyrer ved dette møde:

Udtaler aarsmødet ved reisning sin anerkjendelse af den *forsigtighed og bestemthed*, med hvilken formand G. Hoyme har ledet dette mødes forhandlinger og udtaler tillige sin glæde over, at han modtager gjenvalg til samfundets formand."

Torsdag eftermiddag den 29de juni var mødet kommet saa langt, at de amenderede inkorporationsartikler for St. Olaf korporation kunde blive oplæste for og godkjendte af den forenede kirke. Aarsmødet anbefalede, at disse skulde "rekordes" ifølge loven og trykkes i aarsberetningen. Det oplystes, at St. Olafs Board of Trustees forud havde formelt tilstemt dem. Derefter sammentraadte aarsmødets medlemmer som St. Olafs korporation med past. Johan Olsen som formand. Ved siden af valg paa fem trustees for St. Olaf blev past. J. N. Kildahl enstemmigt valgt til bestyrer for St. Olaf College. Paa forslag af past. O. Nilsen besluttedes endvidere:

"Da prof. Th. Mohn har udført et langt, trofast og betydningsfuldt arbeide som principal for St. Olaf College, saa udtaler herved St. Olaf College korporation sin erkjendtlige og dybt følte tak til hr. prof. Mohn og henstiller til den forenede kirkes skoledirektion at sikre sig hr. prof. Mohn som lærer og vicebestyrer ved St. Olaf College."

Endvidere besluttedes, "at den forenede kirkes skoledirektion er ogsaa skoledirektion for St. Olaf korporation", ligesaa, "at lærernes løn ved St. Olaf bestemmes af skoledirektionen".

Hermed var da endelig den langvarige kamp for og om St. Olaf College afsluttet. Hvis nogen enkelt mand fortjener æren for denne seier, er det professor Thorbjørn Nelson Mohn. Han stod op fra sygeleiet for at være tilstede og lede kampen under aarsmødet. Om han havde nogen anelse om, at dette var den sidste kamp og den sidste jordiske seier, er uvist, men under Guds forsyn naaede han dog saaledes at faa lægge sin saa kjære byrde over paa andres og fleres skuldre, førend han blev nødsaget til for stedse at nedlægge den. Det er vanskeligt at afholde sig fra at sige, at vi som medlemmer af samfundet gjorde en tro Herrens tjener uret den dag, da vi satte en anden til bestyrer i hans sted. Havde vi forudseet, at hans dage skulde blive saa faa — havde vi ikke gjort det. Men det burde lære os lidt mere hensynsfuldhed lige overfor vore brødre. Den 18de november 1899 kaldte hans herre ham ind til hvilen. Inden det næste aarsmøde var ogsaa past. Muus vandret hjem.

Her vilde vist være rette sted at indtage inkorporations-

artiklerne, som forandrede ved dette møde, men det indskrænkede sideantal gjør dette umuligt. Dersom læseren ønsker at sætte sig nærmere ind i dem, henvises til side 304–308 af den forenede kirkes aarsberetning 1899.

Aarsmødet for 1899 havde ogsaa besluttet at foretage en indsamling for det kommende aar, stor $125,000, og past. Hoyme var valgt til og havde paataget sig hvervet som indsamlingskomite. En komite for at modtage tegninger, specifikationer, beregninger, kostende o. s. v. paa nye bygninger ved St. Olaf College og for seminariet, færdig til at rapportere til førstkommende aarsmøde, blev ogsaa valgt. Komiteens medlemmer var prof. Bøckman og Mohn og past. J. M. Dahl.

Henimod slutningen af aarsmødet stod den gamle hædersmand og villige arbeider i kirken, hr. konsul Halle Steensland frem og gav det løfte, at han vilde give $1000 for hver $20,000, der virkelig indbetaltes i kontanter til samfundets byggeforetagender; men han forbeholdt sig ret til at anvende pengene paa saadan maade, han senere selv maatte bestemme, "men naturligvis i forbindelse med de beslutninger, som antages med hensyn til opførelse af skolebygninger for samfundet". Det siger sig selv, at mødet modtog løftet med oprigtig taknemmelighed. Det kan ligesaa godt siges med det samme, at dette løfte ligger til grund for den smukke og solide bibliotheksbygning, han senere lod opføre. Denne oversteg dog langt løftets rækkevidde.

Som forhen nævnt, blev flere vigtige spørgsmaal i forbindelse med skolesagens ordning overgivet til skoledirektionens videre forføining. Til skoledirektion ved siden af formand Hoyme, der var selvskreven medlem, valgtes dette aar past. Valdal, H. O. Fjeldstad og N. C. Brun og hr. O. K. Finseth. Den begyndte sit arbeide straks efter aarsmødet og holdt møde efter møde. Det var naturligt, at ordningen af St. Olaf College var den vanskeligste sag. I den forbindelse var der især to ting, som voldte den meste diskussion.

Det første var at se sig om efter de nødvendige lærerkræfter, og da skolen nu i flere aar havde været nødsaget til at spare, kunde man ikke vente, at dette kunde vedblive. Vi maatte sætte det som det første maal, at St. Olaf College skulde

blive et college i mere end navnet. Altsaa de dygtigste lærekræfter maatte søges. Men her stod vi lige overfor en ny vanskelighed. Det simpleste retfærdighedshensyn krævede, at de mænd, der nu i aarevis havde opslidt sine kræfter i tungt arbeide og med utilstrækkelig løn, ikke med engang maatte jages, endog om man kanske kunde finde en mand med større dygtighed i enkelte fag. Dertil kom ogsaa den omstændighed, at dette hensyn ikke alene burde tages til de lærere, der allerede var ved St. Olaf, men med lige stor ret til de kræfter, som fandtes ved de forberedende afdelinger ved presteskolen. Disse kom jo rimeligvis til at nedlægges ved næste aarsmøde.

En ting kan dog siges med sandhed, vi forsøgte grundigt og samvittighedsfuldt at løse disse vanskeligheder, og det lod sig saameget lettere gjøre, som vi var alle enige i begge disse hensyn.

Ulige større var dog vanskeligheden, naar vi kom til *co-education*. Der havde hver af direktionens medlemmer sin allerede paa forhaand opgjorte mening, og kun paa et medlem syntes diskussionen at øve nogen indflydelse. Det har ingen betydning her, hvem af medlemmerne var paa den ene side, og hvem paa den anden; men vi var saa ligelig delte, at en vilde udgjøre majoritet. Det lykkedes ogsaa før aarsmødet i 1900 at faa omvende en, og indstillingen blev imod co-education; men denne blev reddet i aarsmødet ved past. Biørns betimelige forslag, "at der indtil videre bibeholdes co-education ved St. Olaf". Saaledes var stillingen indtil aarsmødet 1908, da en noksaa skarp kamp opstod om selve princípet, under indsamlingen til at bygge en ny "Ladies' Hall", eller dormitory for pigerne. Denne feide førtes dels i bladene og dels i aarsmødet, men afgjordes tilsidst ved at 335 stemte for og 215 mod co-education. Forhaabentlig er dermed sagen afgjort. Det var jo ogsaa den oprindelige hensigt baade fra past. Muus's og prof. Mohns side, og der nedlagdes i grundstenen i hovedbygningen en *piges* navn, og hun var norsk, navnet begyndte med "Aa".

Den komite, som blev valgt i 1899 for at indhente specifikationer o. s. v. til nye bygninger, rapporterede til aarsmødet i 1900, at dormitory, kapel og professorbolig var nødvendig ved St. Olaf, og med en del reparation, opvarmningsapparater o. s. v.

vilde udlægget der beløbe sig til $81,660. Aarsmødet besluttede at udføre det øvrige, men lade kapellet bero. Herved og ved nogle mindre besparelser lykkedes det for nærværende at holde udgifterne til bygningerne i Northfield nede til ca. $70,000. Naar det erindres, at samfundet samtidigt kostede omtrent $90,000 paa seminarbygningen i St. Paul, kan man ikke andet end beundre folkets evne og offervillighed. — Den 15de juni — under aarsmødet i Minneapolis dette aar — førte to ekstra jernbanetog et væsentligt antal af mødets deltagere atter til Northfield. Denne gang for at indvie den nye logisbygning — dormitoriet for gutterne. — Det var en herlig dag, og mindst 3000 mennesker var samlet paa "Manitou Heights". Past. J. O. Hougen holdt en tale, hvis indhold var træk fra Olav den helliges liv med anvendelse paa det som Herren lod os se som opfyldelse. Baade fra formens og indholdets side vil det være vanskeligt at finde talen overtruffet. — Dr. E. G. Lund, den gang professor ved seminariet, holdt en ypperlig engelsk tale. Præsident Strong af Carleton College talte (naturligvis paa engelsk) om kappestriden mellem de to colleges paa hver sin side af floden; men mayor Skinner af Northfield høstede udentvil det høieste bifald, da han i sin korte tale udtalte det ønske, at vi hvert aar kunde samles paa høien for at indvie en ny bygning for St. Olaf College.

Formand Hoyme holdt indvielsestalen i bygningens gymnastiksal; men tiltrods for salens størrelse kunde kun en liden brøkdel af forsamlingen komme ind, og selve indvielseshøitidelighederne indskrænkedes derfor til det yderste. — Der var dog ingen, som angrede paa den lange og noget anstrengende reise frem og tilbage, og mangen inderlig tak opsteg den aften fra samfundslemmernes hjerter, for alt, vi havde seet og hørt den dag. "Gud havde gjort store ting for os, derfor var vi glade." Ord udtaltes ogsaa paa denne reise, der viste, at der var et fælles ønske, at de to mænd — past. B. J. Muus og prof. Th. N. Mohn kunde have været med. Men de var nu begge kaldte fra arbeidet og jordiske festligheder i løbet af det samme aar. De stod sammen her, de er vel samlede ogsaa i de bedre boliger.

Siden den tid har kun to lignende høitideligheder kaldt os sammen ved St. Olaf College, nemlig, da bibliotheksbygningen,

forhen nævnt, og kapellet blev indviet. Vi burde have været der en tredie gang; men den har desværre ladet vente paa sig. Den nemlig at indvie den nye Ladies' Hall. Bygningskomiteen, som da var, kaldtes sammen til sit første møde samme dag, kapellet blev indviet.

Prof. P. J. Eikeland.

Den mand, som før "havde flyttet merket frem" for St. Olaf College, hr. Harold Thorson, var ogsaa den som denne gang tog det første skridt i retning af Ladies' Hall, idet han i 1906 lovede at give indtil en trediedel af $25,000 til dette øiemed, altsaa

mellem $8000 og $9000. Med denne begyndelse for øie blev komite nedsat samme aar, og endnu stræver den nye, ved sidste aarsmøde valgte komite med at løse opgaven. Den naar vel maalet engang.

En anden baade smuk og bekvem bygning for sit brug, der burde nævnes, er det af St. Olaf Association opførte hospital. Bygningen er ikke stor, men vel indrettet, og vi tør vel haabe, at Gud sparer skolen for større sygdom, end dette hospital i lang tid kan skaffe rum for.

Det vilde føre os forvidt at omtale de forskjellige foreninger ved skolen, baade literære og specielt kristelige, saa det er bedst ikke at fremhæve nogen af dem.

De mænd og kvinder, der i større eller mindre grad og tidslængde som lærere har gjort St. Olaf College til hvad det er, maa ialfald blive nævnt. Det er ikke umuligt, at der her kan indsnige sig feil, thi det er ikke altid saa klart, hvor lang tid vedkommende har været ansat, ei heller om vedkommende var fast ansat eller kun midlertidigt. Saadanne mulige feil bedes paa forhaand undskyldt. Det er ikke hensigten at saare nogen. Altsaa, i tidsrummet 1890, da den forenede kirke traadte i forbindelse med skolen, til nu:

Rev. Prof. Th. N. Mohn, fra 1874 til sin død 1899, President.
Prof. A. E. Egge, Ph. D., fra '87–'92.
Rev. Prof. Ole G. Felland, A. M., fra '81–1910 og fremdeles.
Prof. H. T. Ytterbøe, A. B., fra '82 til sin død '04.
Prof. Edward W. Schmidt, A. M., fra 91–'92 og fra 1904–'09.
Jens A. Ness, A. M., fra '91–'92.
Prof. John S. Nordgaard, A. B., fra '89–'94.
Prof. Carl J. Rollefson, A. B., fra '90–'93, '95–'97.
Prof. Robert B. Steele, Ph. D., fra '90–'91.
Prof. John Dahle, fra '90–'92.
Prof. Nils Flaten, fra '91–'92, Ph. D., fra 1900–'10 og fremdeles.
Helen A. Steensland, B. L., fra '91–'92.
Magna Naess, fra '91–'93.
Prof. Andrew Fossum, Ph. D., '92–'10 og fremdeles.
Prof. Johan E. Granrud, Ph. D., fra '92–'94.
Rev. Prof. Charles B. Lindtvedt, A. B., fra '92–'95.
Amalie Olsen, fra '92–'93.
Agnes T. Mellby, A. B., fra '93–'95–'96, Preceptress.

Prof. Theodore Running, B. S., fra '93–'95, Ph. D., 1900–'03.
Caroline A. Finseth, fra '93–'95.
Haldor Hanson, A. B., fra '93–'94.
Rev. Prof. Olav Lee, A. B., fra '94–'10 og fremdeles.
Prof. Ole O. Fugleskjel, A. B., fra '95–'96.
Marie Krohn, fra '95–'96.
Mathilda K. Finseth, fra '95–'99.
Prof. August G. Bjørneby, fra '97–01.
Prof. Lars W. Boe, A. B., vaartermin '99.
Rev. Prof. J. N. Kildahl, fra '99–'10, President, og fremdeles.
Prof. P. J. Eikeland, A. B., fra 1900–'10 og fremdeles.
Prof. M. M. Steensland, A. M., fra '00–'07.
Prof. J. P. Tandberg, A. B., fra '00–'01.
Rev. Prof. Oluf Glasoe, A. B., fra '00–'02.
Prof. J. F. Grose, A. M., fra '00–'10 og fremdeles.
Martha Larson (Steensland), fra '00–'07.
Jacob L. Hjorth, fra '00–'01.
Rev. Prof. Carl Mellby, Ph. D., fra '01–'10 og fremdeles.
Prof. P. M. Glasoe, Ph. D., fra '01–'07.
H. E. Hilden, fra '01–'02.
A. S. Ryland, fra '01–'03.
Ella Himle, fra '01–'02.
Prof. Paul G. Schmidt, A. M., fra '02–'10 og fremdeles, Vicepres.
Frida Bu, fra '02–'08.
Prof. F. Melius Christiansen, fra '04–'10 og fremdeles.
Prof. Dr. Geo. O. Berg, fra '03–'06.
B. F. Westmore, fra '03–'04.
A. A. Reece, fra '03–'04.
Prof. Erik Hetle, M. S., fra '03–'10 og fremdeles.
Serine Eistensen, fra '03–'07.
Thonny Felland, fra '03–'10 og fremdeles.
Agnes Kittilsby, A. B., fra '04–'10 og fremdeles.
O. L. Grøndahl, fra 04–'05.
Adolf Olson, fra '04–'05.
Prof. P. O. Holland, B. S., fra '05–'10 og fremdeles.
Prof. O. E. Rølvaag, A. M., fra '06–'10 og fremdeles.
Prof. Emil Ellingsen, B. S., fra '06–'10 og fremdeles.
Anna Kirkeberg, fra '06–'10 og fremdeles.
Caroline Heltne, fra '06–'10 og fremdeles.
Laila Skartvedt, fra '06–'08.
Adelaide Hjertaas, fra 06–'10 og fremdeles.
Mildred Larson, fra '06–'08.
Rev. Prof. Carl O. Solberg, A. M., B. D., fra '07–'10 og fremdeles.

Oscar Grønseth, fra '07–'10 og fremdeles.
Helga Olsen, fra '07–'10 og fremdeles.
J. A. Holvik, fra '07–'08.
Irving Noakes, fra '07–'10 og fremdeles.
Nils Tasseland, A. B., fra '09–'10.
Andrew O. B. Molldeem, A. B., fra '09–10 og fremdeles.
Olav Lin, A. B., fra '09–'10.
Mary Stark, A. M., fra '09–'10 og fremdeles.
Hilda Solverson, fra '09–'10 og fremdeles.
Thomas W. Mason, B. S., fra '09–'10 og fremdeles.
Louis F. Hilman, fra '09–'10 og fremdeles.
Johan Jørgen Thompson, A. B., fra '09–'10 og fremdeles.
Georgine Diesen, fra '09–'10 og fremdeles, Preceptress.
Edgar Melzer, A. B., fra '09–'10 og fremdeles.
Bertha Roe, fra '09–'10 og fremdeles.

Som nævnt var der i tidsrummet 1874–'90 indskrevne 948 nye elever. Fra 1890 til slutningen af skoleaaret 1902–'03 indskreves yderligere 1095 nye elever, tilsammen 2043. Efter den tid, altsaa tidsrummet 1903–1910, har der ingen opgave været tilgjængelig med hensyn til nye elever; men da det samlede antal for hvert af disse aar har langt overskredet noget aar forud, er det rimeligt nok at sætte gjennemsnitsantallet til 150 nye for aaret. I dette syvaars tidsrum vilde de nye elevers antal altsaa forøges med 1050, hvilket altsaa vilde udgjøre et samlet antal af omtrent 3100 optagne elever. Det bør erindres, at dette tal er baade for akademiet og colleget tilsammen. De sidste seks aar har det laveste antal for et aar været 405, det høieste paa et aar 532.

Fra akademi-afdelingen er gradueret i løbet af disse 35 aar 505. Fra college-afdelingen, der først i 1890 kunde graduere sin første klasse, 153. Disse 658 staar da ialfald paa samme høide, som graduenter fra andre skoler af samme grad, med den forskjel at de ved siden af sit fagstudium har havt grundig undervisning i vor lutherske tro og bekjendelse — i Guds ord altsaa, som netop skolens grundlægger, past. Muus, satte som hovedformaal — og dertil har al deres undervisning været baaret af et kristeligt livssyn, og ikke et hedensk, og de fleste af dem har været gjenstand for personlig kristelig paavirkning.

De mange opofrende mænd, der som Board of Trustees og paa anden maade har bidraget saa høiligen til, at St. Olaf College er blevet, hvad det er, og hvad det staar for, burde have sine navne ind i denne skildring; men tallet er for uoverkommeligt stort, og at fremhæve en og gaa en anden forbi er hverken passende eller retfærdigt. De faar alle staa sammen med os andre, "der tjente Guds raad i sin tid og slegt", og saa gaa til hvile en stund i forventning om en salig opstandelse!

Maatte Gud holde sin haand over St. Olaf College og over alle vore læreanstalter, baade i og udenfor vort samfund! Dersom vort folk og vort hele lands befolkning saa de farer, baade for kirke og stat, der holder paa at krybe ind over os fra de læreanstalter, hvor kapitalismen er baade grundlag og livssyn, og *den ene mand* kan styre ikke alene, medens han lever, men ved sine nedlagle betingelser slegt efter slegt længe efter sin død, saa vilde de samle sig med sine midler, sin deltagelse og sin forbøn om læreanstalter, byggede paa evigt grundlag og styrede aar for aar af den bedste evne og den oprigtigste vilje, som fandtes i den slegt for det fælles gavn og det fælles bedste. Ogsaa disse kan ta feil baade af maal og midler; men det er det bedste, samtiden eier.

N. C. Brun.

Pastor Herman Amberg Preus

som jeg kjendte ham.

EN norske synodes fædre, de syv prester som i 1853 stiftede den norske synode, har jeg alle kjendt personlig, med undtagelse alene af Gustav Dietrichson. Jacob Aall Ottesen var i ti aar min nærmeste naboprest paa Koshkonong. Nils Brandt var min lærer og prest i Decorah, og forberedte mig til konfirmation. Herman Amberg Preus, synodens formand i 32 aar, var i mange aar vor prest, i femtiaarene i Roche a Cree (roche écrite, beskreven klippe), og siden paa Spring Prairie. Han konfirmerede mig i 1866, og ordinerede mig i 1873. Mellem 1861 og 1865 vankede jeg meget i Spring Prairie prestegaard — maaske mere end rimeligt kunde være. Der var meget som drog mig did. Der var folk saa venlige og snilde. Der taltes ikke bare om veir og vind, avlinger og priser. Der var fuldt op af bøger og blade og billeder — "Harper's Weekly", med skilderier fra borgerkrigen, "Norge i tegninger", "Norske folkelivsbilleder", "Norske nationaldragter". "Lillechristian" og "Sina" i prestegaarden var prægtige legekamerater. Sammen med dem fik jeg ogsaa lære norsk og tysk af fru Preus og frøken Henriette Neuberg, og sommeren 1865 læste student Brynjolf Hovde latin med Christian Preus og mig. Under min skolegang i Decorah og St. Louis, fra 1865 til 1873, tilbragte jeg alle sommere paa Spring Prairie. Som theologisk student fulgte jeg da om søndagene pastor Preus til hans mange kirker og prædikede for ham, eller hørte ham prædike og katekisere, eller holde menighedsmøder. Endelig tjente jeg i over tre aar, fra vaaren 1873 til høsten 1876, som kapellan paa Spring Prairie.

I al den tid boede jeg i prestegaarden og spiste ved pastor Preus's bord. Jeg tør derfor sige, at jeg har kjendt synodeformand Preus, og, efter opfordring, skal jeg fortælle "Symras" læsere et og andet om denne merkelige mand, der gjorde saa langt og stort et dagverk i vor kirke.

Der fortælles, at dr. Walther i St. Louis, efter sit første møde med den unge pastor H. A. Preus, udbrød: "Ein determinirter Kerl!" *En determineret karl!* Det var ogsaa mit første indtryk af Preus, og indtrykket blev stedse dybere og dybere, jo mere jeg lærte ham at kjende.

"He was a man, take him for all in all,
I shall not look upon his like again."

Pastor Fugleskjel, missionsprest i nordre Minnesota, satte forleden december livet ind, og satte livet til, for at naa frem i uveir og uføre til en prædikeplads. Der var samme to i pastor Preus. Som dr. Koren sagde ved hans baare: "Der var i ham af den aand som skaber martyrdom."

Første gang jeg saa Preus, var vaaren 1858, eller maaske 1859, i Roche a Cree settlementet, i det saakaldte "Indiland", omkring 80 mil nordvestenfor Spring Prairie. Paa sine missionsreiser i Indilandet tog Preus to gange ind hos mine forældre. Første gang kom han midt i værste vaarbløyten. Han havde reist med "stage" saa langt som til byen Necedah, en syv mil fra mit hjem. For at komme fra Necedah did maatte han over Wisconsin River; men denne store elv gik i vaarflommen over sine bredder, og var fuld af drivis. Ved Piton Well, som gamle "raftemænd" nok vil erindre, var der færge; men paa grund af den stride strøm og drivisen kunde færgen ikke bruges. Preus satte da livet ind for at naa frem til den gudstjeneste han havde tillyst i Roche a Cree. Han fik overtalt færgemanden, en fransk "squawmand", til at forsøge at sætte ham over elven i en canoe. Det lykkedes dem ogsaa at komme over, et langt stykke nedenfor det sted hvor de satte ud. Nu skulde da Preus, med en randsel paa ryggen, gaa resten af veien, gjennem sumper og tæt urskog, men var saa uheldig at gaa sig bort, saa han kom ikke frem til vort hus før henimod aften.

Jeg husker, at mor straks gav sig til at koge poteter og stege flesk for sin trætte og sultne gjest; men Preus bad om at faa et smørrebrød og melk straks. Han kunde ikke vente paa poteterne og flesket. Næste gang Preus kom til os, bar han den ene arm i "fatle". Han havde nylig været ude for det uheld, at hesten som han red paa, enten havde kastet ham af eller styrtet med ham, med den følge at Preus havde brækket kravebenet. Vanfør som han saaledes var, meldte Preus ikke forfald, men kjørte den lange vei fra Spring Prairie, over de elendige veie som dengang var, og prædikede og forrettede ministerialia i de forskjellige settlementer paa sin missionsmark. Saadan var Preus som missionsprest.

Preus's egentlige kald bestod af syv menigheder, beliggende fra otte til tyve mil omtrent fra prestegaarden. Der var altsaa idelige reiser vinter og sommer. Til alle kanter gik veiene over aabne prairier. Gjerderne paa begge sider af veien var ikke dengang som nu af staaltraad, men af bord, "rails", torv og andet, og mellem disse gjerder føg sneen sammen om vintrene, og laa ofte alendyb. Fra veivæsenets side blev lidet eller intet gjort for at holde veiene farbare, og efter enhver forrygende snestorm var gjerne presten den første, eller en af de første, som maatte ud. I vaarbløyten, som kunde vare i maaneder, var der næsten bundløs søle, og ovenpaa den mangesteds baade en og to fod vand. Naar der saa, efter en skarp frostnat, laa en isskorpe over sølen og dammene i veien, kan enhver vide hvordan det var at komme frem en femten, tyve, tredive mil.

Hvad Preus udstod paa sine idelige reiser i 43 aar, var noget som han ikke talte om, saavidt jeg mindes; men af egen erfaring ved jeg noget om det, og skal fortælle lidt. I vintertiden maatte jeg mangen gang, ofte i sterk blæst og den bitreste kulde, gaa og brøyte vei for hesten gjennem de milelange snefonner. Jeg kunde blive saa træt og anpusten, at jeg maatte stanse, lægge mig i slæden, pakke mig godt ind i fælden og hestedækkenet og hvile ud, for saa at tage fat paany. Engang da jeg skulde holde gudstjeneste paa Bonnet Prairie, var sneen saa dyb at det var umuligt at kjøre de stive ti mil. At gaa paa ski var en kunst som jeg desværre ikke havde lært. Jeg maatte da

Pastor Herman Amberg Preus.

tage mine presteklæder og bøger i en randsel paa ryggen og gaa tilfods. Jeg kom frem saavidt, men var lemster efter den marsch i otte dage. En anden gang, i paaskehelgen, skulde jeg prædike i Madison, Lodi og Norway Grove. Jeg drog afsted skjertorsdag med hest og slæde, for der var endnu en masse sne; men med en gang satte det ind med tøveir og regn. Mellem Madison og Lodi maatte jeg sætte slæden igjen hos en farmer og laane buggy. Kommen til Norway Grove maatte jeg sætte buggien igjen og ride hjem. Men den svære vaarflom havde feiet væk alle broer, og jeg maatte ride gjennem "creeks" og dybe dammer, saa jeg fik støvlerne fulde af vand. Midveis mellem Norway Grove og Spring Prairie kommer gaardsgutten i prestegaarden ridende for at søge efter mig. Der var kommet det rygte ud, at jeg havde druknet ved Eagle Point. At Preus holdt ud som han gjorde, og ikke blev helseløs, eller satte livet til paa sine reiser i 43 aar, staar for mig som et under. Jeg mindes endnu saa godt hvorledes Preus i sekstiaarene saa mangen gang kjørte forbi vort hus paa veien til Bonnet Prairie kirke, eller i sognebud, snart i øsende regn, snart i snefog eller isende kulde eller skrækkeligt uføre. Hvordan end veir og føre var, saa tog Preus ud, og kom næsten altid frem. Vi kunde vurdere sligt, og fik respekt for en saadan prestemand, vi haardbarne farmergutter, som selv f. eks. gik fra morgen til kveld i stivfrosne støvler, og ved vintertid gjorde lange byreiser, til Columbus eller Madison, uden overfrak og overskо, og dertil daarligt underklædte.

Ogsaa i al sin *embedsgjerning* var Preus den samme determinerede karl. Han var en viljesterk, djerv og ihærdig mand. Det som han vidste burde være i menighed og samfund, det vilde han, det skulde med Guds hjælp blive, det arbeidede han for med en iver og kraft og udholdenhed som kunde flytte bjerge — om de ikke var altfor store.

Kristelig kirketugt efter Matthæi 18de kapitel, og privat skriftemaal og absolution før altergangen, var ting som folk ikke var vante med fra statskirken i Norge, og der var megen fordom og uvilje mod disse ting. Nu var Preus frikirkemand. Han vidste, at i menigheden var han ikke herre, men tjener, Guds

tjener og menighedens tjener og medarbeider. For at faa sin vilje frem brugte han derfor ingen embedsmyndighed. Han dikterede ikke, at saa og saa skulde det være; men han prædikede om kirketugt og skriftemaal, og forhandlede derom med menighederne paa møde efter møde, og gav ikke op før han fik dem overtydede af Guds ord, og fik skriftmæssig kirketugt nogenlunde i gang, og privat skriftemaal indført i alle menigheder.

At faa oprettet norsk-engelske menighedsskoler var firti aar tilbage endnu vanskeligere, om muligt, end nu. Paa alle sider var der hindringer og modstand. Enhver som talte og arbeidede for saadanne skoler, blev straks, og det fra mere end et hold, udskregen for næsten en landsforræder, en fiende af commonskolen og oplysning og næsten alt som godt er i dette land. Men Preus fik, trods alle hindringer, to norsk-engelske menighedsskoler i gang, en ved Spring Prairie kirke, med nuværende pastor J. R. Vaaler som lærer, og en anden i Madison by, med Lars Lynne som lærer.

At indsamle pengebidrag aar efter aar til samfundets mange kasser, kaldes ikke sjelden "tiggeri", og er tidt et ubehageligt og utaknemmeligt arbeide, som presterne gjør sukkende og ikke med glæde, let blir trætte af og kvier sig for og udsætter længst muligt, indtil en uge eller to før regnskabsaarets slutning. Preus kviede sig ikke, og blev aldrig træt. Han klagede ikke over at der stilles saa mange krav, eller spurgte om ikke samfundets udgifter kunde formindskes. Selv gav han efter evne, og over evne, og i at formane og opmuntre sine menigheder til offervillighed og gavmildhed var han et lysende eksempel. Samfundets mange tomme kasser, og de trængende skoler, og de fattige missionsprester og missionsmenigheder, laa ham altid paa hjerte, og bidrag samlede han aaret rundt. Hans kjærlighed til samfundet, alle dets menigheder og prester og skoler og missioner, var uopslidelig, og var et af de skjønneste træk i hans karakter. I sine forbønner morgen og aften bad han Gud velsigne og bevare "disse menigheder og enhver sjæl i dem, og vort kirkesamfund med alle dets lærere og tilhørere", og blandt hans sidste ord i dødens stund var disse: "Hils menighederne mine, og hils brødrene."

Jeg lærte pastor Preus at kjende som en personlig *from* mand. Han havde sine skrøbeligheder, som enhver anden. Han var ikke altid saa godslig, mild og eftergivende som ønskeligt kunde være. I stridsartikler, især fra hans yngre dage, burde han vist stundom have udtrykt sig i en mindre barsk tone og i mere høviske ordlag. Ikke saa ganske faa af hans sognebørn ankede over at han "beit dem af", eller talte lige ud af posen om gjerrighed og gnieragtighed. Sin fromhed bar Preus ikke tilskue, f. eks. ved at fordømme som synd og strengelig forbyde ting som Gud ikke i sit ord har gjort til synd, eller ved at gaa med et langt ansigt og sukke og klage over *andre*, at de ikke var saa gudelige og aandelige som de burde være. Ligefuldt var Preus en hjertelig from kristen, trods den bedste af dem som kaldte ham en aandelig død statskirkeprest og reiste modaltere mod ham. Derom vidnede hele hans liv og virke, hans taalmod og gudhengivenhed under mangehaande kors, og hans skjønne, salige endeligt. Af Preus's kristelige alvor og usminkede gudsfrygt fik jeg et levende indtryk, særlig under de daglige husandagter, og hver gang han for mig gik til skriftemaal og til Herrens bord. For mig unge kapellan knælede ydmygt den ærværdige, gamle prest og synodeformand, og udøste sit hjerte i angerfuld syndsbekjendelse og barnlig, hjertelig fortrøstning til Guds naade i Kristus. Ligesom Luther fandt han altid stor trøst og styrkelse i absolutionen som Guds egen røst og forladelse til ham.

Videre lærte jeg pastor Preus at kjende som en *stor theolog*, nemlig i dette ords egentlige og bibelske forstand. Jeg mener ikke, at han var en lærd mand, en videnskabsmand, som en Rudelbach eller Caspari, der begge vist kunde bibelens to grundsprog næsten som sit modersmaal. For sprogstudier var Preus vist ikke særlig anlagt. Hvad han engang havde tilegnet sig af græsk, latin og hebraisk, havde han vist, optagen som han alle dage var af praktiske gjøremaal, for en stor del svedet ud. Tysk talte han og engelsk, men nok paa samme vis som hertugen af Wellington, efter eget sigende, talte fransk, nemlig "with great intrepidity". Den bestemte artikel i tysk, er jeg bange for, hedte i alle kjøn, tal og kasus *de*, ligesom i engelsk *the*.

Preus havde et meget stort bibliothek, med lange rader af "skinker" fra det 16de og 17de aarhundrede, de gamle lutherske lærefædres dogmatiske og exegetiske verker, paa latin, og spækkede med citater paa græsk, hebraisk og andre døde sprog. Men jeg tror ikke han gjorde stor brug af dette lærde apparat. Han havde, for en ting, liden tid dertil, og for det andet var han ikke under sit theologiske studium i Kristiania bleven ordentlig indført i vore gamle lærefædres verker, og ikke gjort fortrolig med deres kirkelatin og scholastiske terminologi. Men theolog og videnskabsmand er ikke just det samme. Theolog, siger Luther, blir man ved tre ting: bøn, studium og erfaring. Theologi, siger Luther og de gamle, er ikke videnskab, men praktisk færdighed og dygtighed til at forvalte naadens midler og frelse sin egen sjæl og andres. Er dette saa, som det visselig er, da var formand Preus en stor theolog. Han var en bønnens mand. Han læste og studerede meget. Naar han ikke var ellers optagen, saa læste han nat og dag. Han fulgte godt med i alt kirkeligt, især hertillands og i Norge. Hans kjæreste læsning, næst den hellige skrift, konkordiebogen og Luthers verker, var Missourisynodens theologiske tidsskrift "Lehre und Wehre" og synodalforhandlinger og andre publikationer, især alt som kom fra dr. Walthers pen. Og praktisk erfaring som kristen og som prædikant og sjælehyrde havde han i rigeste maal. Preus var gammelluthersk skrifttheolog, saa orthodox som katekismen og salmebogen og konkordieformelen. *Summa summarum* af Preus's theologi var: 1. Den ganske skrift er indblæst af Gud, og er eneste visse og fuldkomne regel og rettesnor for tro, lære og liv. 2. En synder gjenfødes, retfærdiggjøres for Gud og frelses, ikke i mindste mon ved sit eget gode forhold, dyd eller værdighed, men alene ved den Helligaands gjerning, gjennem naadens midler, og af idel naade for Kristi skyld. Preus kunde som faa den vanskelige kunst at "rettelig uddele sandhedens ord", lov og evangelium. Han rørte ikke lov og evangelium sammen. Naar han prædikede loven, saa prædikede han loven, og det i al dens strenghed, saa hver mund tilstoppedes og alverden stod skyldig for Guds dom. Naar han forkyndte evangeliet, saa forkyndte han det i al dets liflighed, saa den

fattigste synder kunde gribe Guds naade i Kristus og blive vis paa sin naadestand og salighed. Var hans prædikener ikke i den gjængse forstand lærde, aandrige og veltalende, saa var de skriftmæssige, fulde af Guds ord, og tidsmæssige og praktiske, og dertil saa klare og enfoldige, at, som Luther siger, Hans nede ved døren kunde og maatte forstaa.

I al sin gjerning var pastor Preus først og fremst *samvittighedsfuld* og *tro*, i smaat som i stort. Paa sine prædikener forberedte han sig saa godt som tid og omstændigheder tillod, og han tog bestandig sigte paa sine tilhøreres særlige tarv. Saaledes prædikede han i tide og utide mod gjerrighed, drukkenskab, forsømmelse af Guds ord og den hellige nadverd og den kristelige barneopdragelse, synder som han vidste og saa lettelig besnærede hans tilhørere. Han tog det nøie med hvem han absolverede og stedte til Guds bord. Aabenbart uværdige negtede han adgang til Guds bord, kaldte dem frem for menigheden og fik dem udelukkede. Privat skriftemaal fik han, som allerede fortalt, indført i alle sine menigheder. At tale enkeltvis med kommunikanterne i saa mange menigheder, var for presten et anstrengende arbeide. Naar der var mange kommunikanter, maatte han staa og tale, belære, advare, formane og trøste fra klokken ti til henimod aften. Men Preus sparede sig ikke. Ingen skulde gaa uværdig til Guds bord, om han kunde hjælpe det. Ogsaa med konfirmantforberedelsen gjorde Preus sig al flid, og var nøie med hvem han konfirmerede. Ungdommen maatte tilegne sig den nødvendige kristendomskundskab, om de saa skulde "gaa for presten" baade to og tre og fire aar. Børn som var aabenbart uværdige til konfirmation, vistes tilbage, og fik gaa uden konfirmation, om de ikke vilde bedre sig. At Preus for sin troskab i dette stykke undertiden fik utak til løn, siger sig næsten selv. Uforstandige forældre og børn tænkte ondt, lagde ham for had og bagtalte ham. Jeg hørte saaledes ymt om at Preus havde negtet børn konfirmation fordi de var fattigfolks børn, eller fordi forældrene havde negtet at subskribere saa og saa meget til Luther College, eller til afbetaling af kirkegjæld. Den kristelige barneskole og barneopdragelse laa pastor Preus paa hjerte som en livssag, mere vistnok end nogen anden

enkelt ting. Disse ting prædikede og skrev han om, og bragte dem op paa menighedsmøder, prestekonferencer og synodemøder. Hans nidkjære arbeide for menighedsskolen er ovenfor omtalt. Han overhørte flittig ungdommen paa kirkegulvet ved gudstjenesterne. Han lod det ikke være nok at læse med konfirmanterne hver tredje eller fjerde søndag, naar der var gudstjeneste i de forskjellige kirker, men lod alle konfirmanter — undtagen alene de faa i Madison — møde sammen hver uge paa Spring Prairie, og undervisningen varede hver gang en fire eller fem timer. Nævnes skal ogsaa, at oprettelsen af Monona Academy i Madison var Preus's verk, mere end nogen anden enkeltmands.

Jeg lærte Preus at kjende som en *flittig* og *arbeidssom* mand. At han saa var, siger sig selv. Han betjente syv menigheder, og havde desforuden i mange aar en stor missionsmark. I en række aar redigerede han, sammen med pastor J. A. Ottesen, synodens organ "Maanedstidende". Endelig var han i 32 aar den norske synodes formand og medlem af kirkeraadet. Som synodens og kirkeraadets formand havde han en vidløftig korrespondence at føre. Naarsomhelst der var uro i en menighed, eller en fattig missionsprest eller menighed var i nød og trængte hjælp, fik Preus skrivelser med bøn om raad og bistand. I de tre aar jeg boede i Spring Prairie prestegaard, var det vist en undtagelse at Preus forlod sit skrivebord og søgte hvile før efter midnat. I det legemlige arbeide paa farmen tog han liden del, men ikke fordi han "saa ned paa det legemlige arbeide og dets udøvere", saaledes som har været sagt om synodens ældste prester. Han havde al agtelse for det legemlige arbeide. Mer end en gang har jeg seet formand Preus sammen med sin hyrekarl kjøre ind høi og lo, eller bygge eller reparere "fence". Der var ikke det arbeide paa farmen som han agtede sig selv eller sine sønner for gode til at udføre.

Som *husfader* var Preus en mand som vel forestod sit eget hus, og havde lydige børn med al ærbarhed, som det staar i hustavlen. Enhver ulydighed og anden synd hos sine børn revsede han strengt — lidt for strengt syntes stundom vi gutter —, men paa samme tid i kjærlighed. Det var mangen gang ligetil

rørende at være vidne til hans faderlige ømhed og kjærlighed til de børn som Gud havde skjænket ham, og den ærefrygt og kjærlighed hvormed de igjen omfattede sin fader.

Endelig har jeg kjendt pastor Preus ogsaa som *polemiker*, som kirkelig stridsmand, og derom nogle ord tilslut. Han tog, som bekjendt, megen del i vor kirkestrid, de mange kampe om tro og lære som har været førte blandt os norske lutheranere i dette land. Preus byggede Sions mure paa den vis, at han "med sin ene haand arbeidede paa verket, og med den anden holdt han sit vaaben". Han skrev mangen stridsartikel, og deltog i mangen diskussion med kirkelige modstandere. At Preus, hvad selve sagen angaar, havde ret og sandhed paa sin side i de omtvistede lærespørgsmaal, tror jeg for min del, og vil udtale det, men skal her ikke gaa videre ind paa den sag. At hans maade at stride paa altid var den ideale, vil jeg, som allerede antydet, ikke paastaa. De angreb som han maatte imødegaa, var ikke sjelden af den art, at de baade æskede og fortjente et skarpt gjenmæle. Jeg skal minde om "Aaben erklæring", Weenaas's "Wisconsinismen", Lars Oftedals "Beretning" og de noksom bekjendte beskyldninger at synodens prester forsvarede slaveriet, stred for Sydens slaveri, og nærede sympathi for oprørerne, vilde afskaffe søndagen og det tredje bud, var selv aandelig døde orthodoxister og uomvendte statskirkeprester, og deres menigheder den store hob. Skulde der overhovedet svares paa saadanne angreb, saa maatte svaret blive skarpt; og Preus svarede vel undertiden noget skarpere end nødvendigt og tilbørligt. Maaden er ikke altid let at træffe. Men det kan og bør siges, at Preus i sin polemik, som i alt andet, var en ærlig og samvittighedsfuld mand. Han var, særlig naar det gjaldt vanskelige eller tvilsomme spørgsmaal, ikke snar til at opgjøre sin mening og tage parti, men tog sig tid til overveielse. Naar han da havde naaet en overbevisning af Guds ord, saa fulgte han den, og stod fast og urokkelig som faa. Kirkepolitiker var han ikke. Han bar ikke kappen eftersom vinden blæste. Han spurgte ikke: Paa hvilken side er majoriteten? eller: Hvad vil folk sige? eller: Hvad vil følgen blive? Paa langfredag 1883 blev han afsat af en majoritet i en af hans gamle menigheder. Der forelagdes

ham en række satser til underskrift, og med et par pennestrøg kunde Preus have undgaaet den tort at blive afsat paa sine gamle dage. Men han var overbevist om, at satserne baade var tvetydige og tillige indeholdt falske paastande og beskyldninger, og han lod sig heller afsætte end at underskrive. Til Preus's ære skal ogsaa siges, at han altid stred med aabent visir. Andre overfaldt ham i anonyme artikler, men selv angreb han ingen paa den feige maade. Han var altid rede til at staa til ansvar for sine ord, og tog saavelsom gav haarde slag. Endelig vil jeg sige, at Preus ikke var en letsindig og fremfusende mand, som fremsatte beskyldninger og fældte strenge domme uden først at se efter om de var bevislige og retfærdige. I den tid jeg boede i hans hus, skrev han sit udførlige svar paa Weenaas's "Wisconsinismen". Jeg kan bevidne, at dette svar ikke er noget hastverk, men frugten af flere maaneders arbeide, og bygget paa omhyggelig granskning af alle dokumenter i sagen. Flere gange kom Preus til mig med en bunke dokumenter, og bad mig hjælpe ham med at undersøge om dette eller hint havde sig saaledes som af ham opfattet og fremstillet, om denne og hin paastand eller dom var begrundet. Han vilde ikke gjøre nogen mand uret.

Pastor Herman Amberg Preus har nu i seksten aar hvilet i sin grav paa Spring Prairie kirkegaard. Tiden gaar. Snart er hans minde blandt os en saga blot. Noget stort og prægtigt gravmæle har han ikke faaet, og det ønskede han sig vist heller ikke. Maatte hans æreminde være et samfund og et presteskab som i alt hvad godt og priseligt er trolig følger i hans fodspor!

Adolf Bredesen.

Fra bogheimen.

De sidste aar har været de samlede verkers tid i norsk literatur. De store koryfæer i norsk digtning blev gamle og begyndte at falde fra, den ene efter den anden — nu nylig faldt storskogens største kjæmpe — og saa gjorde man op deres literære bo og sendte ud deres samlede verker. De var blet klassikere. Man havde kanske paa følelsen, at en stortid i norsk aandsliv lakked til ende, og saa vilde man ta op status og se, hvad der var udrettet — hvad disse store havde nyttet sin arbeidsdag til, og hvad de havde været for Norge, baade indad og udad. Først var det Ibsen, saa Kielland, saa Jonas Lie, saa Bjørnson.

Og nu er turen kommet til Arne Garborg. Hans *Skriftir i Samling* indeholdende hele hans skjønliterære produktion, foreligger nu komplet i syv store bind fra H. Aschehoug & Co.s forlag i Kristiania.

Naar man ser det hele samlet saadan paa ett bræt, kan man egentlig ikke sige, at Garborgs produktion imponerer ved sit omfang. Men den er "mangslungen", som Vinje vilde sige; den spænder over mange ulige omraader, og den fylder en ganske drøi plads i det nyere norske aandsliv. Der har i sin tid staaet megen strid omkring Garborg. Ingen af hans store samtidige — Bjørnson neppe undtagen — har som han udfordret og egget til modstand og modsigelse — han, det lydhøre kulturmenneske og den stilfærdige, tause, næsten folkesky vestlandsbonde Men enten man er med ham eller mod ham: ingen, som for alvor vil trænge ind i den nyere norske literatur eller studere den nationale bevægelse i Norge i den sidste menneskealder, vil komme forbi Arne Garborg.

Men det gjælder Garborg som alle andre forfattere: ikke alt, han har skrevet, har livsværdi. Der er saaledes i denne samlede udgave medtaget ting, som ikke burde ha været med. Deriblandt en fortælling fra midten af 80-aarene, som ved sin fremkomst vakte adskillig røre, men som nu forhaabentlig ikke har andet end literaturhistorisk interesse som et mindesmerke fra en syg, aandsforladt, uhyggelig tid i — det norske hovedstadsliv. Forsaavidt vilde kanske et udvalg af Garborgs skrifter ha været at foretrække.

Men saa findes der ogsaa paa den anden side en rigdom af ting, som ganske sikkert vil bli regnet blandt de ypperste perler i norsk literatur. For nu bare at nævne den eiendommelige digtcyklus "Haugtussa", som de norske komponister med Grieg i spidsen har kappedes om at sætte i musik. Eller de to merkelige bøger i brevform: "Kolbotn-Brev" og "Knudahei-Brev", som her passende har faat plads side om side i samme bind. Interessant er det at læse disse to lige efter hinanden; det er ikke vanskeligt at skjønne, at der maa ligge et snes aar imellem dem. Den første, om livet paa Kolbotnen oppe i Tønsetheierne, "denne vesle stogo, der me hev havt det so vondt og so godt — — heile denne vesle, store verdi, der me førde vaar fyrste saare strid for aa byggja oss ein heim" — er et eneste fyrverkeri af aandrigheder og smaa sylkvasse udfald mod politiske og andre modstandere. Over den andre — om den bortkomne søn, som er vendt hjem til de fædrene tufter — er der mere ro og dybde, men derfor ikke mindre glans, skjønt af en anden art. Det er den ærede og agtede profet og folkelærer, som her taler. I begge er der strøet ind smaa naturbilleder af betagende og uforglemmelig skjønhed. Som natur-

skildrer har Garborg forresten neppe havt sin mester i Norge. Foruden i de nævnte to bøger findes der slige smaa glimrende naturbilleder baade her og der i hans skrifter: For ex. indledningskapitlet til "Fred", skildringen af en solopgang over Østerdalsfjeldene i "Fjell-Luft" og i flere af "Haugtussa"-kvadene som "Vaar" og "Mot Solegla":

Det stig av hav eit alveland
med tind og mo;
det kviler klaart mot himilrand
i kveldblaa ro.

Eg saag det tidt som sveipt i eim
bak havdis graa;
det er ein huld, ein heilag heim,
me ei kan naa.

Eg lengta tidt paa trøytte veg
der ut til fred;
men lande fyrst kan syna seg,
naar sol gjeng ned.

Men de, som har lagt sig efter at s t u d e r e Garborg — og det er ikke saa faa endog hervester — de holder sig vel helst til den store cyclus "Fred", "Læraren", "Den burtkomne Faderen" og "Heimkomin Son", som alle er anbragt i e t t bind i denne udgave. Og denne cyclus med den ofte tunge, dystre grubling over livsens dybeste og dunkleste spørgsmaal vil sikkert endnu længe vedbli at vække tanker, at egge til modstand og reise debat.

Der er én del af Garborgs forfatterskab, som ikke er med her, men som vi maa haabe ogsaa snart kommer i en samlet udgave eller ialfald i et fyldigt udvalg: det er hans artikler og indlæg i dagsens strid derhjemme i Norge i de mange bevægede aar, siden han sidst i 70-aarene fremtraadte med sin lille bog "Den nynorske Sprog- og Nationalitetsbevægelse." Saavel modstandere som tilhængere erkjender, at som polemiker var Garborg i sine bedste dage uovertruffen, og det er vel ogsaa for en stor del hans mange skarpe, klare og i formel henseende festlige indlæg i sprogstriden og forøvrigt i hele den nationale kamp, som har gjort Garborg til det unge Norges høvding og merkesmand i den grad, han er blet.

Som sagt: Vi faar haabe en saadan samling kommer snart. Foreløbig har vi jo nok med "Skriftir i Samling".

* * *

A. Colletts *Gamle Christiania-Billeder*, som nylig udkom paa J. W. Cappelens forlag i ny udgave, er et kulturhistorisk verk af overordentlig værd og interesse. I en klar og fængslende form gir denne bog besked om den norske hovedstads vext og udvikling i de næsten 300 aar, siden Kristian Kvart stod paa Akershus slotsmark og stak ud grænser og gader for den nye by, som skulde afløse det gamle, nedbrændte Oslo. Vi ser de gamle bekjendte slægter, som var bærere af sin tids kultur og dannelse, vanke lyslevende i de gamle, solide Kristiania-gaarde med de store, lyse, festlige sale. Der var noget saa trygt og solid og fornemt baade ved de gamle slægter og de gamle gaarde, hvor selskabslivet rigtigt florerede. Men saa faar vi samtidigt ogsaa rede paa et vertshusliv og markedsliv, som ikke altid var noget mønster just. Ikke mindre interessant er kapitlerne om retsvæsenet, handels-og haandverkerforhold, industriens udvikling, gamle skikke ved bryllupper, begravelser og sligt. Alt gir den besked om, denne bog.

Bogen fremtræder som et meget elegant pragtverk paa 526 sider, prægtig udstyret og forsynet med ikke mindre end 250 billeder og karter

samt flere bilag i farve- og tontryk, og den anbefales paa det bedste til alle, som er interesseret i vore forfædres liv og styr og stel. Ialfald burde den anskaffes til alle norske biblioteker her i landet.

* * *

I sidste hefte af "Symra" for 1909 nævntes med et par linjer, at biskop Bangs *Erindringer* var ivente. Den store bog paa 476 sider har nu allerede oplevet tre oplag. Disse erindringer — som dog rettelig burde kaldes selvbiografi — er eventyret om Askeladden om igjen. Eventyret om den begavede, ihærdige, ærgjerrige nordlandsgut, som sætter sig de høie maal og n a a r dem, og derfor kan afslutte historien om sin livsførelse med de ord: "Jeg har faaet alle mine ønsker opfyldte, jeg har ikke nogensinde bedet Gud om noget, jeg ikke har faaet." Selve kapitlernes overskrifter antyder eventyret: En nordlandsk ættesaga. — Nordlandsk folkeliv. — Barndom og ungdom. — Læreaar. — Min kjærlighedshistorie. — Prest. — Professor. — Statsraad. — Biskop.

At en mand med en slig livsførelse bag sig har meget interessant at fortælle, er selvsagt. De tre første kapitler er som et afsnit for sig, der meddeler en række overmaade interessante træk fra nordlandsk folkeliv. Her er nordlændingerne skildret af en af deres egne, en som er opvoxet blandt dem og som faa andre kjender deres forhold og kaar, deres gemyts- og følelsesliv, deres frihedstrang og deres kamp for livet i en karrig natur.

Af de øvrige kapitler vil rimeligvis de fleste finde mest af interesse i afsnittet om Bangs statsraadstid, hvor han selv stod midt oppe i de begivenheder og forhold, som lidt om senn førte til, hvad der skete i 1905. Der gives her en række interessante oplysninger fra en kampfyldt tid, og dr. Bang udtaler sig ganske uforbeholdent om personer og begivenheder fra de dage. Og dog har han afholdt sig fra alt, som har snæv af afsløringer; han har blot ment sig berettiget til at komme frem med, hvad man kalder "offentlige hemmeligheder".

Biskopen er i den norske presse blet klandret for sin omtale af enkelte af de personer, han er kommet i berøring med, og har af hensyn hertil foretaget nogle smaa rettelser i de nye udgaver. Men eventyret om biskop Bang vil sikkert opleve endnu flere oplag.

* * *

Norske Eventyr og Sagn heder en bog, som udkom til jul paa det Gyldendalske forlag, og som med god grund har faaet en udmerket modtagelse. Den er udgit af lærer Rikard Berge i Telemarken og indeholder eventyr dels fra hans svigerfar prof. Sophus Bugges rige samlinger og dels fra hans egne optegnelser. Eventyrene er illustreret med norsk folkekunst af udgiverens hustru, fru Johanna Bugge Berge, som paa sine reiser omkring i bygderne har gjengit flere hundrede aar gamle "skilderier" paa døre, skabe, kister og ølboller og dels ogsaa i utskurd, i vævning og i søm. Disse gamle billeder er altsaa fra først af aldeles ikke blit til som illustrationer til norske eventyr, ja, de har ikke engang hentet sine motiver fra folkedigtningen, skjønt man skulde næsten tro det, naar man ser dem sat ind paa sin plads i disse eventyr. Men at lade folkets egen billedkunst illustrere folkets egen digtning, er et lige saa nyt og originalt som interessant experiment. Om forholdet mellem folkedigtning og folkekunst gir professor Moltke Moe en meget interessant udredning i en indledning til bogen.

Denne eiendommelige eventyrbog, der indeholder 17 eventyr, fremtræder som et elegant pragtverk med gjengivelser af flere af de gamle pudsige billeder i farvetryk. Den er paa titelbladet betegnet som 1ste samling, og prof. Moe oplyser, at saavel text- som billedstof til flere leveringer allerede ligger færdig. Denne 1ste samling gir ialfald rige løfter om, hvad der er ivente.

K. P.

Luther Coll. Libr.
11-30-1921

OLEANA.

Et blad av Ole Bulls og den norske indvandrings historie.

(Fortsat fra 1ste hefte.)

EN polyteknisk høiskole i Oleana! "Et nyt bevis paa Ole Bulls 'upraktiske sans'!" vil man si. Imidlertid er vel planen heller et utmerket vitnesbyrd om det motsatte, om "hans kyndighet og overordentlig rigtige blik" som ogsaa Jonas Lie taler om. Den passer godt ind i det prospekt han hadde tegnet av sit Nye Norge, og den viser at han hadde øie for den kjendsgjerning som nu for mange kan være noget overraskende, at Amerika tiltrods for sin store materielle utvikling og sine mange praktiske opfindelser, paa den tid stod rent tilbake for Europa med hensyn til polyteknisk undervisning. Den bekjendte svenske politiker og skolemand P. A. Siljeström som et par aar i forveien hadde besøkt Amerika skriver saaledes:

"Det finnes i hela Unionen icke en enda teknisk läroanstalt af något högre värde. Hvad man hittils gjort för den specielt tekniska skolundervisningen är i högsta grad rapsodistisk och otillfredsstillande. . . . Den enda läroanstalt som i detta afseende kan komma i fråga att nämnas, är Förenta Staternas militärskola i Westpoint." Og han finder "att såsom teknisk läroanstalt betraktad kan skolan i Westpoint, huru förträfflig den än må vara i andra henseenden, icke anses intaga något särdeles högt rum".[1]

[1] Resa i Förenta Staterna, af P. A. Siljeström (Stockholm 1852–54) 1. del, s. 406–407, 409. — Rensselaerskolen i Troy, N. Y., oprettet i 1824, holdt paa at reorganiseres under S.'s besøk. Den fik et navn først i sekstiaarene.

En skole som den Ole Bull hadde planlagt vilde derfor blit noget enestaaende hertillands. Den kunde faat stor indflydelse og betydning ikke bare for settlementet selv, men for hele landet, og maaske mer end noget ved siden av Ole Bulls egen berømmelse gjort Oleana til et kjendt navn i Amerika.

Men for at kunne realisere dette og alle de andre projekter maatte der skaffes penger. Og Ole Bull sparte sig ikke. Med kjæmpekraft og ihærdig slit reiste han omkring fra by til by og gav koncerter. Han averterte dem denne gang som farvelkoncerter, ikke fordi han skulde forlate landet, men fordi han tænkte at gi op sin virksomhet som kunstner. Jeg bringer her en prøve paa et foreløbig avertissement:

> Ole Bull's Farewell Concerts in America. Ole Bull begs leave to inform his friends and the public in general, that before retiring from his artistic career he will visit some of the Southern cities, where he has met, on his former tour, with such a cordial reception.
>
> The first Grand Concert of Ole Bull in New Orleans will take place between the 20th and 30th[!] of February, for which occasion he has engaged the eminent vocalists M'me Amalia Strakosch and Signorina Adelina Patti, the Musical Phenomena, only nine years old.
>
> Director and conductor —
> Maurice Strakosch.[2]

Fra disse dager har Strakosch fortalt en karakteristisk liten anekdote om Adelina og Ole Bull. "Adelina var likesaa kvik som egenraadig. Engang ved middagsbordet fandt Ole Bull for godt at nægte hende champagne som hun var svært glad i. Et andet barn vilde git sig til at graate. Adelina grep et andet middel til at vise sin misnøie og gav med sin barnehaand den gjenstridige musiker en dygtig ørefik."[3]

Den 20de februar fortæller New Orleans-bladene at Jacob Grau, Ole Bulls agent, er kommen til byen for at træffe de nødvendige forberedelser til koncerterne. Odd Fellow's Hall er leiet, den har over 1700 sittepladser.[4] Torsdag den 24de er den

---

[2] The Daily Picayune (New Orleans) 26. jan. 1853.

[3] Souvenirs d'un impresario, par Maurice Strakosch. 2. éd. (Paris 1887) s. 15.

[4] The Picayune, 20. febr. '53. — Jacob Grau, "the first of all the Graus," et hebraisk impresario-dynasti, var netop kommen til Amerika. Jfr. Forty

store violinist med følge ankommen fra Mobile; men de er alle saa medtat av den lange reise og av upasselighet, at den første koncert ikke vil finde sted før paa mandag. Den blev allikevel holdt lørdag aften. "En meget stor og straalende forsamling var tilstede. 'Wonderful' er det eneste ord som kan uttrykke vor mening. Den store violinist er *sui generis*. Hans originale og fortryllende talent er likesaa friskt og kraftig som da han for en ni aar siden første gang forbauset vore musikelskere", skriver en anmelder. Onsdag den 2den mars gav han sin anden og fredag den 4de sin "Last Grand Concert". Derefter oplyses det at han skal tilbake til Mobile paa mandag, men har git efter for en almindelig opfordring og vil komme igjen og holde endnu en koncert til et siste farvel. Indtægterne ved denne bestemte Ole Bull skulde deles likt mellem to barnehjem og den veldædige forening "Les Dames de la Providence". Paa grund av Adelinas upasselighet blev koncerten utsat helt til den 22de mars, og imidlertid hadde Ole Bull koncertert i forskjellige nabobyer, bl. a. i Mobile igjen "hvor han var dagens løve".[5] Som et merke paa Ole Bulls popularitet i New Orleans kan det anføres at han tjente over $10,000 netto paa sine koncerter der, og de beskrives som de mest vellykkede der nogensinde har vært holdt i den by med undtagelse av Jenny Linds.[6]

Derfra reiste saa de koncerterende nordover. "Ole Bull og troupe reiste herfra igaar [23de mars] til Natchez hvor de vil gi en koncert eller to. De vil ogsaa optræde i nogen av de andre 'river towns'."[7]

Ole Bulls biografer har feilagtig henlagt en California-reise til denne tid; men den fandt først sted det følgende aar, med alle de anekdoter og eventyr som staar i forbindelse med den.[8]

years' observation of music and the drama by Robert Grau (N. Y. 1909) s. 199–200.

[5] Efter New Orleans bladene, febr.–mars '53.

[6] The Pen and Pencil (Cincinnati, April 9, '53) 1. bd. s. 478.

[7] The Picayune, 25. mars '53.

[8] Jfr. Oddm. Viks bok, s. 358. — Ill. Nyhedsblad, 18de febr. 1854: Ole Bull forventes i San Francisco. . . . Hans Kolonister skulle følge ham did. — Alta California (Steamer ed.) 1ste mars 1854: Ole Bull and Strakosch . . . who were expected here some two months ago have been

Saa fristende det end kunde være vilde det føre for vidt at følge ham fra by til by. I slutten av april var han i Chicago. Den bekjendte journalist og musikkritiker George Putnam Upton skriver herom i sine memoirer: "Mine optegnelser viser at hans første optræden i Chicago med Adelina Patti den 21de april 1853 var avertert som 'Farvel til Amerika', og allikevel sa han det triste ord tre ganger til det samme aar, nemlig den 26de april, den 2den mai, og den 14de desember. (Jeg undres om nogen kan huske det var første gang man brukte coupon-billetter og 'ushers' her i Chicago.)"[9]

Den 7de mai skulde der koncerteres i Buffalo; men paa grund av et alvorlig ildebefindende var Ole Bull forhindret fra at optræde. Hans følge vilde dog gjøre sit beste og skaffe "en aftenunderholdning som man ikke ofte saa bedre, og sjelden saa maken til paa de kanter av landet".[10] Fra Buffalo hadde det vært meningen at reise til Washington; men Ole Bulls vedvarende upasselighet hadde til følge at alle koncerter blev indstillet for resten af sæsonen, og saa snart han blev bra nok reiste han til Oleana hvor han selvfølgelig blev tat imot med aapne armer.

Syttende mai, den dag han elsket over alle andre, stod for døren. Som nittenaarig yngling hadde Ole Bull ved Wergelands side indviet dagen i det navnkundige Torvslag, og begeistringen for syttende mai var like varm hos ham til det siste. Det var naturlig at han den dag gjerne vilde samles med sine landsmænd.

---

obliged to postpone their departure till next month. — Daily Placer Times and Transcript, 3dje juli '54: M. Strakosch, the celebrated artist, came on the *J. L. Stephens*. Ole Bull was detained by the loss of his violin on the Isthmus, and other valuables, including a quantity of money and jewels. He will arrive on the steamer *Sonora* about the middle of July. Strakosch is, we learn, to appear at the Metropolitan. — San Francisco Herald, 16de juli '54: Arrival of Ole Bull, this distinguished artist was among the passengers arrived yesterday. . . . We regret to learn that he has been suffering with an attack of Panama fever, from the effects of which he has not recovered. — Placer Times, 13de september '54: It will be seen by the advertisement . . . that a Complimentary Farewell Benefit has been tendered to Ole Bull to take place at the Metropolitan Theatre to-morrow evening. The distinguished artist we regret to learn will leave us on the Nicaragua steamer on the 15th inst.

9 Musical memoirs, by George P. Upton (Chicago 1908) s. 60–61.

10 Buffalo Commercial Advertiser, 7de mai 1853.

Jeg har ikke kunnet finde nogen beretninger herom; men Judge Olmstead fortalte at han selv i et følge paa en halvhundre Amerikanere kjørte fra Coudersport til Oleana og deltok i festlighederne der. "Bull var tilstede og spilte paa felen. Alle slags norske mat- og drikkevarer blev servert." Følgende brev til et New York-blad vil bekræfte, at han paa denne tid har opholdt sig i sit Nye Norge:

"Oleona, Potter Co., Penn., Tirsdag 24. mai 1853.

Store forberedelser gjøres her av Ole Bull og hans følge for at feire den kommende fjerde juli paa en storartet maate. Ved den leilighet venter han en hel mængde av sine musikalske kolleger som skal assistere ved festen. Han holder nu paa at indrette en stor koncerthall, 100 fot lang og 30 fot bred, i øverste etage av sit eget hus.

Til at være i et nyt land synes hans koloni at ha meget rask fremgang. Ole Bull er visselig er ualmindelig mand. Saasnart det er lyst om morgenen kan De se ham oppe; paa sin prægtige norske hest rider han omkring paa sin landeiendom og inspicerer. Efter frokost vil De finde ham sammen med haandverksfolkene, han hjælper til med at bygge hus o. s. v. Utpaa eftermiddagen kan man se ham med et helt mandskap paa veiarbeide.

Skolerne i kolonien trives godt og bestyres av lærere fra Ny England. Disse skoler besøker han daglig.

Naar han utsteder et skjøte for en av sine landsmænd tilfører han altid det forbehold at eierne ikke maa sælge brændevin undtagen til medicin. J. B. W."[11]

Meget har været sagt og mer kunde siges om benyttelsen av aviser som historiske kildeskrifter. De bør vel brukes med samme forsiktighed som andet materiale. Jeg skal ikke her hverken forsvare eller undskylde dem. En del overdrivelser og uoverensstemmelser i det tidligere anførte avisstof har vært saa iøinefaldende eller av saa ringe betydning at det var unødvendig at sætte fingeren paa dem. Til ovenstaaende korrespondance skal jeg føie et par oplysninger.

Det var paa denne tid to skoler i kolonien. I den før om-

[11] New York Daily Tribune, 31te mai 1853.

talte ved Cartee Camp[12] i Abbott township var vistnok David Conway, søn av en farmer der i nabolaget, den første lærer. I Stewardson township var den første skole oprettet samme aar med Miss Beza Rock fra Jamestown, N. Y., som lærer. Skolehuset staar fremdeles paa samme tomt og kaldes endnu "the New Norway schoolhouse".[13] Disse skoler var selvfølgelig almindelige amerikanske "common schools". I skattelisten for Abbott 1852 staar Otto Kaas opført som lærer. Hvorvidt han har drevet pædagogisk virksomhet i Oleona kjender jeg ikke til. Han var kommen over paa "Incognito" og har maaske git ungdommen undervisning i religion og norsk.

At Ole Bull baade har utstedt skjøter og knyttet de nævnte betingelser til dem, kan jo godt ha hændt. Fra Mr. Mann har jeg imidlertid faat besked om forbudsbevægelsen i countiet. Høsten 1851 var to "associate judges" valgt paa spørsmaalet "license or no license". Den 5te januar 1852 blev alle ansøkere nægtet bevilling av "the court of quarter sessions", og fra den dato til i mai 1900 blev ingen bevilling git til at sælge rusdrik i Potter county.

Først samme dag korrespondancen blev skrevet var det at Ole Bull selv fik skjøte paa en del av det land han kaldte sit eget. Det var utstedt i Williamsport, Lycoming Co., og gaar ut paa at John F. Cowan og Rosetta hans hustru overdrager til Ole Bull "of Oleona" elleve forskjellige landstrækninger som opregnes og beskrives, tilsammen 11,140 acres for en sum av $10,388 "lawful money of the U. S. A."[14] Cowan kvitterer samtidig for at ha mottat pengene samme dag; men det var vistnok rent pro forma, da han maa ha faat pengene længe før. Jeg skal ikke her gaa nærmere ind paa dette. Dokumenter som

---

12 New Bergen, nu Carter Camp. En trykfeil i forrige stykke, s. 32, gjør noten som er knyttet til dette navn noget dunkel

13 Jfr. "Our early schools" av C. M. Miller i Potter Co. Journal, 25de mai 1901. — I Abbott: 2 skolehus, en skole igang, 13 elever, gjennemsnitlig søkning 8; i Stewardson 1 skolehus. (Report, H. Ellis, treas. Potter co. People's Journal 8de mars 1854.) — Average wages of female teachers $3. per week & board. We note this as an improvement. Sammest. 17de april 1856.

14 Potter Co. Deeds, vol. F, s. 194.

meddeles længer frem vil gi oplysning herom, saavelsom om Ole Bulls forhold til Cowan og andre personer som var interesserte i koloniforetagendet.

Lokalbladet i Coudersport som helt siden januar ikke hadde hat noget at fortælle fra eller om kolonien, begynder ved disse tider at beskjæftige sig med den igjen; men tonen er nu noget forandret: "Efter som ordet gaar skal det bli store festligheter i Oleona den fjerde næste maaned, med fri koncert om aftenen da den uforlignelige violinist Ole Bull selv, assistert av forskjellige berømtheter, vil fryde konnoisøren og forbause de indfødte. Vi vet ikke hvad denne tidende er grundet paa og skal derfor simpelthen melde *at det gaar et rygte om det.*"[15]

I det følgende nummer skriver redaktøren: "Med beklagelse erfarer vi at Ole Bull maa holde sig inde paa sit værelse i New York paa grund av sykdom. Vi haaper vi snart maa se ham sund og frisk her iblandt os igjen, da hans nærvær blandt hans landsmænd har en gavnlig indflydelse; og vi tror at det sprudlende vand og den styrkende luft i hans eget Oleona vil passe bedre for ham end den ophetede atmosfære og det sølete vand som Gothamiterne [New Yorkerne] maa ta tiltakke med."[16]

Om begivenheterne i Oleana den fjerde juli leverer bladet en uke senere et længere referat som ledsages av disse redaktionelle bemerkninger:

"Vi gir i dette nummer en fuldstændig beretning om festligheterne i Ole Bulls koloni. Siden de som ikke var tilstede utvilsomt vil faa høre mange uoverensstemmende og overdrevne beskrivelser sendte vi for sikkerhets skyld en reporter dit for at kunne levere vore læsere en korrekt og upartisk fremstilling. Denne har han skaffet os, og vi er tilbøielig til at tro med ham at naar alt tas i betragtning gik affæren for sig saa godt som vi ventet."

Reporteren var sandsynligvis Hugh Young, senere redaktør av "Tioga Agitator." Hans lidt ungdommelige præstation gjengis her nogenlunde fuldstændig, fordi tonen i den er ganske beteg-

[15] The People's Journal, 24de juni 1853.
[16] Sammesteds, 1ste juli 1853.

nende for omslaget i stemningen overfor kolonien, og desuten faar man saaledes best indtryk av fortællingens tilforlatelighet.

"Nogen uker før den fjerde juli gik det rygter om at de skulde holde fest i stor stil den dagen ved Oleona, hovedstaden i Ole Bulls koloni, her i countiet. Efter som dagen kom nærmere vokste ogsaa historierne og blev mer og mer overdrevne, til vi begyndte at tvile for at det hele kunde være en spøk til beste for dem som vilde la sig narre til at reise derut. Vi hørte at Ole Bull hadde kjøpt lamper for $7000, andre sagde de bare kostet $5000. Nogen forsikret at 700 dusin vinflasker var sendt over Coudersport til Oleona, mens andre, harme over en saa iøinespringende smaalighet, paastod at det var et tusen dusin. Nogen sagde at General Pierce og hans kabinet, eller en del av det, skulde komme til festen, mens andre syntes at tro at kanhænde de ikke kom. Ordet gik ogsaa at en eller anden rigtig stortaler skulde komme og holde festtalen, og Olean Journal sagde man ventet at Cassius M. Clay skulde holde den. Vi syntes at om dette var en del av programmet saa skulde vi like at høre det; altsaa bestilte vi plads, og henved klokken to mandag morgen begav vi os avsted til kolonien.

Omtrent seks mil fra Coudersport kom vi ind i 'Nine Mile Woods', saa kaldt fordi paa ni mils vei er det hverken et hus eller en rydning, og det lar sig tænke at veien ikke er av de beste. Ved enden av Nimilsskogen kom vi til et nybrot som kaldes 'Edgecomb Place' eller 'Shears', her stanset vi og tok frokost. En tre mil fra 'Shears' er det et veistykke langs en aasryg omtrent halvanden mil lang, høiden lar sig ikke gjætte for skogen er aldeles ugjennemtrængelig paa begge sider. . . . Det er kjendt under navnet 'The Hog's Back' (svineryggen). Her er veien forholdsvis god, og trærne gir en behagelig skygge. Et sted her lagde vi merke til en brændevinsflaske som var hængt op i en gren, formodentlig et skjælmstykke av en spasmaker som hadde kjørt foran os. Paa hjemveien hørte vi den var blit tat ned av en som ikke kan gaa forbi et tavern, endmindre en brønd i ørkenen som dette maatte være for ham.

Omtrent kl. ti kom vi frem til New Bergen, den første landsby i kolonien. Den bestaar av lave loghus, meget pent

bygd, og frembød et skue som vitnet om trivsel og flit.* Som vi kjørte ind i byen var det første som tiltrak sig vor opmerksomhed vort eget Star Spangled Banner vaiende i vinden, og ved siden av det et trefarvet flag (orange, hvit og blaat) som vi siden fik vite var det skandinaviske. Vi stanset en stund og gav tre hurraer som blev besvaret fra landsbyen med hurrarop og smældende skud. Ved middagstid kom vi frem til 'The Lion Tent' i Oleona som er seks mil fra New Bergen. Lion Tent [løve-teltet] er navnet paa hotellet i Oleona, det skriver sig fra eieren, kaptein Löwe, en Ungarer som var med i Kossuths garde, — hans navn betyder i det magyarske spraak en løve. Hotellet er et stort treetages bindingsverks hus, og naar det blir færdig vil det ta sig godt ut. Til høire for bygningen hadde man for anledningen sat op en spisesal med crystal-palace façade som kan rumme en 40–50 personer. Over denne vaiet fire flag, det amerikanske, det danske, det norske og det ungarske. Paa aasen midt imot Løveteltet var det et andet flag, det norske og amerikanske forente i et.

Det var nu spisetid, og de tapre og de skjønne marsjerte sammen ind i salen og tok plads ved bordet, mens det blev sat frem for dem et maaltid som var tilberedt paa egte pariservis, og som vi har al grund til at tro de lot vederfares retfærdighet. En anden og en tredje bordsætning fulgte efter, og hvert senere bord syntes, med hensyn til rétter, kokekunst o. s. v. at være en forbedret utgave av de foregaaende, det har vi ialfald hørt. Efter maaltidet blev spørsmaalet 'hvordan skal vi feire dagen' diskutert, om ikke med dygtighet saa idetminste med energi. To spillemænd var tilstede, og det blev bestemt at et ball skulde være dagsordenen. Oberstløitnant John M. Kilbourn, William T. Jones, og Frank L. Jones, high sheriff her i countiet, blev av damerne utnævnt til at føre op, og det maa siges til deres ære at de greidde det fint. En av spillemændene hadde lovet at spille borte hos Andresens; han begav sig da dit, og der blev det ogsaa holdt ball, men vi fandt ikke ut hvem hadde ledelsen. Ved 'Teltet'

* Indtil for en 3–4 aar siden stod endnu nogen igjen. Det siste nøt den ære at brukes til posthus. De var bygd uten en eneste spiker, ikke engang til at fæste takspaanerne.

blev en kagge øl sat ut til de norske, mens nogen Yankees tok sig av champagnen. Langt om længe blev det stelt til aftensmat, og ballsalen blev tømt for at gjøre plads for bordene o. s. v., derefter blev man bedt tilbords, og de bænket sig saa mange som kunde faa plads. Mr. Löwe opfordret derpaa Mr. Ellis til at sige nogen ord for Nordmændene, som han da ogsaa gjorde. Han bare bad om undskyldning for Ole Bulls fravær, omtalte den umake de norske hadde gjort sig for at faa istand en hyggelig fest, og lovet at naar Ole Bull kom sig igjen skulde han en gang senere gi dem en koncert som de ikke hadde hørt maken til før.

Om aftenen besøkte vi Ole Bulls sommerbolig som ligger paa en høide omtrent en mil fra New Norway. Det er en to-etages villa opført av bindingsverk, 36×20 fot. Herfra hadde vi utsikt til landet rundt omkring, og det synes at ha vært hensikten med valget av denne tomt. En vakker allé fører derop gjennem skogen, og den besøkende kan ikke se huset før han er like ved det, slik ligger det til.[17]

Vi vendte tilbake og fandt at fyrverkeriet var gjort færdig oppe i bakken tværs overfor 'Teltet'; men uheldigvis trak det op til storm, og regnet begyndte at falde sagte men uophørlig. Det var en del som hadde haap om at veiret vilde klare op snart og bli rolig og behagelig; men en lynstraale som fulgtes av torden og skylregn lagde en dæmper paa deres haap. Det var endnu ikke ganske mørkt da fyrverkeriet blev avbrændt. Foran hotellet

[17] Langs aaskanten løp som et slags "retaining-wall" en svær stenmur, 40 fot lang, 15–20 fot høi paa utsiden og 1–2 fot over gaardspladsen. En del af den staar endnu og gaar under navnet "Ole Bull's Castle." (Jfr. The National Cyclopedia of American Biography (N. Y. 1897) 4 bd., s. 235: "known as Ole Bull's Folly".) Under aasen løp en bæk ut i Kettle Creek, paa county-karter staar den som Ole Bull Run og kaldes maaske saa endnu naar det er vand i den. Veien op var saa bred at tre "teams" kunde kjøre paa den ved siden av hinanden. Slottet hadde flat tak og brede verandaer rundt hele huset. Hver etage var 16 fot høi. Tapeten kostet $5 yarden, sa Judge Olmsted. Bygningen blev aldrig fuldført. Mr. Joerg fortalte at hans far rev den ned efter at ha kjøpt tømmeret i den av kompaniet og brukte det til bygninger paa sin farm. Men "Ole Bull's Castle" er en av de fornemste seværdigheter i Potter county, og ungdommen reiser dit ofte paa kjøreturer og picnics.

var de illuminerte bokstaver F. P. som vi maa bekjende vi først slet ikke kunde forstaa os paa. Vi spurte en ven i nærheten hvad de skulde bety; men han var ogsaa i tvil angaaende meningen. Han antydet allikevel at de kanske stod for 'Foolish people' (dumme folk) hvilket vilde være særdeles passende. Vi hørte dog senere at de skulde bety *Frank Pierce*. Men hvem vilde ha drømt om en slik devise uten paa et massemøte? Og nu fulgte stjerner, raketter, romerske lys, telegraf, og alt tilbehør ved en pyroteknisk opvisning i stor skala. Raketterne som gik op mødte lynglimtene som kom ned, tordenskraldene blandet sig med hurraropene fra den forsamlede skare — det syntes at mangle bare en ting — Ole Bull med sin inspirerte violin — for at scenen skulde være romantisk.

Vi hadde nu god anledning til at forvisse os om antallet av de tilstedeværende: og efter vort eget overslag og fleres skjøn kan vi trygt si at det ikke var mer end tre hundre mennesker tilstede, Nordmændene iberegnet.

Efterpaa avbrændingen av fyrverkeriet forsamledes selskapet i ballsalen igjen og fortsatte kotillonen til regnet drev dem bort paa grund av salens ufærdige tilstand. De norske tok nu den ledige plads tiltrods for regnet og danset ganske vakkert. Efter en stunds forløp blev det gjort en liten stans mens de sang den norske nationalsang, hvorpaa de tok fat igjen, og det blev ganske sent før selskapet gik til ro.

Paa ballet hos Andresen hændte det et ulykkestilfælde som heldigvis ikke fik nogen alvorligere følger. Nogen av herrerne hadde gaat og lagt sig ovenpaa ballsalen; og enten det nu kom av at soveværelset var overfyldt, eller at de dansende skaket huset for sterkt, nok er det — en av takbjelkerne sviktet, og de sovende ramlet ned i ballsalen med meget kort varsel. I danseværelset hørte de braket og kom sig paa dør hals over hode, ellers kunde følgerne blit ganske alvorlige.

Efter frokost den næste morgen begyndte selskapet at bryte op. Og saaledes endte Oleona-festligheterne.

Da vi reiste syntes vi at det hele hadde gaat ganske pent for sig, og naar vi betænker at dette er en ny koloni, at den store Nordmand var fraværende og syk saa hans landsmænd var

ængstelige, at festdagen var vor og ikke deres — naar vi tar alle disse ting i betragtning, maa vi si at det gik ganske pent for sig.

De er alle gla i Ole Bull og anser hans sykdom for en stor kolonial ulykke. Vi haaper for deres skyld at han snart maa komme sig og opmuntre dem med sit nærvær."[18]

Kort efter frihetsdagen kommer bladet med denne glædelige efterretning: "Cassius M. Clay fra Kentucky har forært Ole Bull en vakker Durham oksekalv som er ti maaneder gammel og veier 810 pund, og en Durham kvie paa atten maaneder som er endda større. Disse to prægtige dyr kom til Olean siste fredag paa veien til Oleona. Dette er rigtig glædelig nyt, for kvægavl vil en vakker dag bli den vigtigste levevei her i countiet, og den som hjælper til at forædle vore kreaturer er en offentlig velgjører. . . . Vi er sikre paa at mange av vore borgere vil ha god grund til at takke Cassius M. Clay for hans betimelige gave til Nordmændenes høvding."[19]

Med denne notis slutter bladet at sysselsætte sig med Oleana, med undtagelse av at det tre maaneder senere har en enkelt kort meddelelse om koloniens opløsning.

Blandt Ole Bulls landsmænd i Norge og Amerika var hans foretagende selvfølgelig et av de mest omtalte emner, saavel mand og mand imellem som i pressen. Meningerne om det var høist forskjellige. "Vi Unge troede jo", siger professor Dietrichson, "at det var det tusindaarige Rige, han gik at grundlægge paa Jorden."[20] Arbeiderforeningernes organ opfordret til utvandring, for i Norge var alle sund stængt. Og blandt husmænd og arbeidere var det nok av dem som hadde lyst til at bo i det frie Oleana, kunde de bare komme over. "Paa Kongsbergkanten var folk endaatil komne paa den trui, at Bull vilde greida

[18] The People's Journal, 8de juli 1853.

[19] Sammesteds, 15de juli 1853. — Jfr. An illustrated history of the Commonwealth of Pennsylvania, by Wm. H. Egle (Harrisburg 1876) s. 1056: "His scheme attracted the attention of many distinguished men from whom he received contributions of machinery, stock, etc. Among those who thus countenanced his efforts was the Sage of Ashland. Henry Clay. His presents consisted of blooded horses and cattle, the descendants of which are among the best grades of stock in the county." — Henry Clay var en varm ven av Ole Bull; han døde 29de juni 1852.

[20] Svundne tider, 1. bd., s. 157.

alt fyr dei", fortæller Oddmund Vik. "Det var berre aa rusla ned til byen og have sig ut paa eit skip, som vilde den leid. Og skulde dei berre til *han*, so slapp dei fulla yver havet um dei ikkje kunde løysa biljetten og. Han greidde fulla alt, han *Ole Bull*."[21] Hos slike statsøkonomer som anser al emigration for en landsens ulykke, hos fædrelandsbekymrede og patrioter som holder utvandreren for en niding som, efter det bekjendte vers, har forglemt i trolløst sind sit fædreland for andre, der maatte jo planen møte kulde. Andre hadde som før omtalt ingen tillit til Ole Bull som forretningsmand. Av brever og aviser var det ikke saa let at gjøre sig op nogen mening, saa forskjellige var beretningerne; og om man var saa heldig at træffe en hjemvendt Nordmand som kunde ha personlig kjendskap til forholdene, turde man ikke altid stole paa vedkommendes upartiskhet og paalitelighet.

En saadan person var den i sin tid noksaa bekjendte Elias Stangeland, som dette aar var gjenstand for adskillig omtale i de norske aviser. Paul Botten-Hansen gav i sit blad et kort sammendrag av den.

"Efter hvad der erfares af en af Pastor Halling i Christianiaposten indrykket Annonce, er forhv. Skolelærer i Karmsund Elias Stangeland, der i fire Aar har opholdt sig i Nord-Amerikas vestlige Stater, ankommen her til Landet for at gjøre sine Landsmænd bekjendte med de udvandrede Nordmænds kirkelige og borgerlige Forholde, og være dem, der agte at udvandre, til Hjælp, sikre dem en billig og sikker Fragt, saavel fra New York som Quebec ind i Landet, og sørge for at de kunne undgaae at falde i amerikanske Bedrageres Hænder. — Efter hvad E. Stangeland har oplyst i Christianssands Stiftsavis skal det ingenlunde være fordelagtig for udvandrede Norske at henty til Ole Bulls Koloni, Oleana, hvis Landstrækninger er meget besværlige at opdyrke. Imidlertid kan man vel ikke stole paa Stangelands Raad i denne Henseende, da han ifølge en Opsats i det amerikanske Blad 'Emigranten' skal have gjort Bull Tilbud om at gaa tilbage til Norge for at lokke Folk til hans Koloni, uden at denne har villet have noget med ham at bestille. I nysnævnte Blad til-

[21] Viks anførte verk, s. 352–353.

raades overhovedet de Norske, som agte sig til Amerika, at de ikke skulle lytte til de Raad, som de saakaldte Tolke give dem, hvad enten saa de tale for eller imod Bulls Koloni."[22]

"Fædrelandets Ven indeholder endel Vink og Veiledninger for Emigranter, nærmest efter Meddelelser fra Stangeland, hvis Paalidelighed Bladet ogsaa i Forbigaaende godtgjør ved at indrykke flere hæderlige Vidnesbyrd om ham. M. H. t. Spørgsmaalet: til hvilken Egn af Amerika bør de Norske reise? sees imidlertid St. ikke at ville svare noget bestemt. Dog raader han hverken til at reise til Texas, Kanada eller Ole Bulls Koloni. M. H. t. den sidste bemærkes der, 'at den hele Kolonisationsplan, ialfald for Tiden, synes mystisk og Udvandring did derfor høist resikabel og ingenlunde saa fordelagtig som til de vestlige Stater, selv om man blev transporteret frit derhen lige fra Norge.' Derhos fremhæves Tvil, om Bull er Eier af Kolonien, da man i Amerika har omtalt ham blot som Agent for andre og anseet det hele for en Spekulation, sigtende til at faa hiin øde Strækning bebygget."[23]

"Af en Opsats af Pastor Preus i Christianiaposten for 21de September synes at fremgaa at den meget omskrevne Elias Stangelands Redelighed og Uegennyttighed m. H. t. Emigrationstrafiken ingenlunde er saa grundmuret, som han selv og Andre i sin Tid have udskreget den for at være."[24]

Av amerikanske korrespondancer om Oleana til norske aviser har Botten-Hansen anført et par:

"Et i 'Den Frimodige' indsendt Brev, dateret Buffalo 8de Juni 1853, stemmer overens med de tidligere Beretninger om Ole Bulls Koloni deri, at alt i denne er yderst slet arrangeret, og at de, som nedsætte sig der, blive yderst skuffede. Befolkningen har i lang Tid ikke erholdt Klarering, da Ole Bull ingensteds har været at finde, hvorfor ⅔ af den har reist uden noget Opgjør. 'Landskabet er, heder det, et høist uveisomt og tildels udyrkbart Landstykke med meget trange og dybe Dale og høie Fjelde samt svær Skov. I de trange Dale er der for det meste

[22] Illustreret Nyhedsblad, 2. bd., s. 28 (12 febr. '53).
[23] Sammesteds, s. 32 (19. febr. '53).
[24] Sammesteds, 24. sept. '53.

en stor Skovbæk eller sumpigt, og Grunden bestaar af Smaasten, blandet med rød Sand og Ler.' "[25]

"I et Brev til Oplandsposten raader en til Amerika flyttet Familjefader fra Grue alvorligen enhver, som kan leve i Fædrelandet, ikke at forlade dette og flytte til Amerika. Derhos omtaler han Oleana i lidet anbefalende Udtryk."[26]

Som rimelig var maatte den norsk-amerikanske presse følge med opmerksomhet en begivenhet som Ole Bulls koloniforetagende. I et "Tilbageblik paa aaret 1852" omtaler "Emigrantens" redaktør C. M. Riise det som "storartet nok", men tør ikke fælde nogen dom over kolonien, "da vi ikke selv have seet den eller kjender noget nøiere til forholdene."

"Nogle maaneder senere raader 'Emigranten' sine læsere til ikke at tro Ole Bull blindt paa hans ord, og atter nogle maaneder senere advarer bladet landsmænd mod at reise til kolonien. Endelig fortælles det i august 1853, at landet ligger 60 mil fra jernbane, er raat og bjergfuldt og aldeles ikke skikket til jordbrug. I det hele er der i Oleana, oplyses det, 5 blokhuse, hvoraf et beboes af violinisten, det andet af dr. Jørgs familie, det tredie af en dansk familje, det fjerde af en ungarsk officer, og det femte af — hr. Bulls stutterihingst. Kolonisterne var allerede begyndt at reise sin vei. Ole Bull var bleven bedraget: Det viste sig at han ingen hjemmel havde til landet. Han havde udgivet omkring en kvart million dollars uden at faa noget igjen for det."[27]

Hvordan kunde nu dette ha gaat for sig?

En tradition som vel skriver sig fra hans motpart forklarer at "den ustadige spillemand" simpelthen hadde tapt lysten og hadde solgt landet tilbake til de forrige eiere.[28] Naar senere en

---

[25] Sammesteds, s. 128 (6 aug. '53). — "Den Frimodige" var et Trondhjems-blad, grundlagt av Anthon Bang.

[26] Sammesteds, s. 80 (14. mai '53). — Man vil uvilkaarlig tænke paa N. R. Østgaard's "Østerdølen hemkømmen fraa Amerika" som netop ved disse tider blev utgit.

[27] Her efter Carl Hansens fortrinlige artikel "Den norsk-amerikanske presse før borgerkrigen" i Symra 1908, s. 34–35.

[28] Saaledes den kursoriske beretning om kolonien i "Prof." M. A. Leesons anonyme kompilation "History of the counties McKean, Elk, Cameron and Potter, Pennsylvania (Chicago 1890) s. 1122: "He became disheartened."

og anden vitelysten har undersøkt saken i Potter Co.'s arkiver, har han fundet bekræftelse herfor i et dokument datert Philadelphia den 22de september 1853 hvorved Ole Bull skjøter alle de landstrækninger som opregnes i kontrakten av 24de mai 1853, tilbake til John F. Cowan. Ole Bull kvitterer for mottagelsen av $10,388; Williams Ogle, alderman i Philadelphia, og Thomas Stewardson, jr., sakfører sammesteds, skriver under som vitner.[29]

Coudersportbladet gir heller ikke videre oplysning om saken: "Vi forstaar at denne berømte Nordmand har solgt al sin eiendom her i countiet. Han har uten tvil opdaget, at skjønt han er den beste violinist i verden er han dog ikke istand til at styre den koloni han hadde planlagt; eller maaske han finder at han ikke har tid til at være tilstede og ta sig av den personlig, og uten det kan den ikke trives. Hvad nu grunden kan være saa har han solgt.

Vi haaper at de som nu overtar Ole Bulls land vil faa dygtige praktiske farmere til at slaa sig ned der. Det finds ikke bedre farmland i det nordlige Pennsylvania, og alle slags produkter kan sælges for kontant og til høie priser. Ifjor solgte man f. eks. høi for 15 dollars per ton til tømmerhuggerne bare et par mil fra kolonien, og andre ting i forhold. Flittige og duelige folk som vil kjøpe vildt land med god beliggenhet vil finde det fordelagtig at reise til landet ved Kettle Creek som nylig eiedes av den store Nordmand."[30]

En anden fremstilling kom tilorde i forskjellige New York og Philadelphia aviser. Saaledes skriver en av dem: "Det bedrøver os at høre at det har gaat aldeles galt med Ole Bulls koloni. Ikke mer end 40 emigranter er igjen paa landet, som ligger ved Kettle Creek og skal være rigtig daarlig jord, lite skikket til dyrkning. Mr. Bull lagde ut store pengesummer til koloniens opkomst, bygde et smukt hotel og andre bygninger; men en alvorlig vanskelighet angaaende skjøtet har brakt hele foretagendet i forvirring og endt med en kostbar proces."[31]

---

29 Potter Co. Deeds, vol. F, s. 206 ff.

30 The People's Journal, 7de oktober ("Sept. 37") 1853.

31 The North American (Phila.) 12te oktober 1853.

De fleste av mine hjemmelsmænd har uttalt sig i overensstemmelse hermed, uten dog at ha nøiere greie paa saken.[82]

Det kan ha sin interesse at hitsætte den norske tradition ogsaa, som den er fremstillet i Oddmund Viks biografiske verk:

"Veik til helsa kom han heim [fra California] til sine nordmenn i Ny-Norig. Daa skulde han røyna det, som tyngst var.

Det var ein kvækar, heitte Stewardson. Ofta hadde han ved bod og brev viljat upplysa Bull um, korleids det hekk i hopp med hans landkjøp. Men alltid faafengt, for umbodsmannen aat

Farm i Abbott township.

Bull var ein skarv og hadde agtat vel paa, at alt, som kunde vekkja Bull or draumen, aldri naadde fram.

Men no fekk han greida paa det: *Kvækaren var rette eigaren til heile eigedomen.* So var det ikkje paa eigen grunn han stod, Ole Bull, og han var, som han var dotten ned i ei botnarlaus myr. Men i same blinken strauk han luggen or andlitet, slengde seg paa hesteryggen og reid i eit renn til Phila-

[82] Jfr. Egle, anførte sted: Mr. Bull did not seem adapted to the work of founding a colony, and having fallen into the hands of sharpers, was ultimately obliged to abandon his project with almost the total loss of his life-long savings.

delphia. Han laut tala med sin fullmegt, den advokaten, som hadde voret millommann ved landkjøpet.[33] Slik vyrdnad han naut i sitt yrke, i kyrkja og det store selskap, maatte hans namn vera fullgod trygd mot fantestykke.

Det var daa helder ingenting i vegen med brevskaparne, dei var gode nok, fortalde advokaten, han var fjaag som alltid og bad Bull faa seg litetvetta mat, fyrr dei rødde meir um tingen. Ole Bull sette seg til bords, men braadt so fekk han slik avsmak fyr maten, at han ikkje naut meir en ein kopp te, endaa han var baade svolten og trøytt.

Daa han so vonlaus og forfærd gjekk ind paa advokaten og vilde hava han med til Stewardson, so dei kunde høyra, korleis det hekk`i hop med kjøpebrevi, synte mannen med ein gong sitt rette lag og slengde Ole Bull i augo desse kaldflirande ord: 'Eg hev Dykkar pengar, — det andre fær De greida sjølv.'

Syster aat denne mannen skal eit par aar seinare hava fortalt Bull, at broren paa si siste læga hadde tilstadet, at det var gift i den maten, han hadde bodet Ole Bull til bords paa."[34]

Christian Collin har kaldt det avsnit i Jonas Lies indledning til Ole Bulls breve som handler om Oleana "en fantasirig digters gjengivelse av Ole Bulls egen stemningsfulde beretning."[35] Oddmund Vik har i sin fortræffelige bok lagt vinn paa at samarbeide det materiale som stod til hans raadighet til en troværdig skildring, og om han derved kom i skade for at "gøysa", er det ikke hans egen skyld.

Som vel er, har Ole Bulls egen sakfører forklart hvordan det hele hang sammen i et brev til New York Herald som er et av de vigtigste bidrag jeg har fundet til Oleanas historie:

"James Gordon Bennett, Esq.—

Herr redaktør—Jeg ser i Deres blad for den 16de dennes et brev om Ole Bulls koloni i Pennsylvania, og finder at det er min plikt som Ole Bulls sakfører (da han selv er borte fra byen)

---

[33] Det var vel heller Bailey han vilde tale med. Han omtales senere. Ole Bulls ridetur var nok ikke fuldt saa langstrakt.

[34] Anførte verk, s. 359–360.

[35] Bjørnstjerne Bjørnson, hans barndom og ungdom (Kra. 1907) 2. del, s. 265.

at rette paa det indtryk som brevet kunde gjøre paa publikum, da næsten hver eneste paragraf er uten grund i virkeligheten.

Det later til at den formentlige forfatter til dette klassiske produkt er en Yorg,[36] en medicinmand som indvandret fra et eller andet sted i Vesten og siden sin ankomst har bodd frit tilleie i et av Mr. Bulls hus og paa anden maate nydt av hans gavmildhet i rundelig maal.

Mens han gav sig skin av at være en varm ven av Ole Bull og Nordmændene, har han hemmelig svoret at ville fordrive alle de norske og settle kolonien med tyskere, den nation han selv hører til. Han prøvde at faa en stilling som opsynsmand, men uten held. Hele hans optræden i kolonien efter hans ankomst har vært præget av dobbeltspil og idioti, han har aldrig utrettet nogen ting undtagen at bringe med sig til kolonien en mand som viste sig at være av samme uld som han selv.

Det er saa soleklart hvem dette brevet stammer fra, og at han skriver for at gjøre sig lækker for visse personer som stod i forbindelse med det forhenværende selskap, at retfærdighet kræver at jeg gir en fuldstændig fremstilling av Ole Bulls ulykkelige forbindelse med det.

Det var sommeren 1852 at John F. Cowan[37] fra Williamsport, Joseph T. Bailey[38] fra Philadelphia og andre skaffet sig introduktion til Ole Bull gjennem den mand som da var hans advokat og overtalte ham til at gi op en plan som han næsten hadde fuldført om at kjøpe land i Virginia, og at gaa i kompani med dem for at grundlægge en koloni i Potter county paa land

---

[36] Dr. E. Joerg, hvorom nedenfor; paa grund av pladsmangel undlater jeg at gjengi hans brev, det har forresten ingen anden interesse end at det fremkaldte Bulkeleys svar, som baade angir indholdet tilstrækkelig og foruten de vigtige oplysninger gir det en passende karakteristik.

[37] "Han var en spekulant, han døde for en 40 aar siden, han var manden, som var skyld i det hele", det var alt man kunde fortælle om ham. I Lycoming co. arkiver forekommer hans navn gang paa gang "on the docket" i anl. av processer om land; men nogen "Bull vs. Cowan" var jeg ikke istand til at finde. Et lignende negativt resultat fik jeg i Harrisburg.

[38] I McElroy's Phila. Directory for 1854 findes Bailey & Co. Jewelers 136 Chestnut; i samme for 1855 M. L. Bailey, widow Jos., han døde formodentlig i 1854; kan ikke paavises i "Bailey genealogy" (Somerville, Mass., 1899).

som de var eiere av. Femten hundre dollars blev avpresset Ole Bull til at betale utgifterne ved en reise som hele selskapet tok for at bese landet. En person som stod i forbindelse med affæren — men hvis navn jeg for nærværende holder tilbake — hadde lokket en farmer som bodde der i nabolaget til at indbilde Ole Bull da han reiste der forbi, at landet var værdt fem dollars acren og holdt paa at stige i pris. Mr. Cowan som var selskapets fører fik Mr. Bull og Mr. Dudley* — en bekjendt kjøpmand her i byen som slap med et tap af $3000 — til at tro at visse landstrækninger og næsten den eneste flate og ryddede flek paa en strækning af 20,000 acres tilhørte ham og hans forbundsfæller, og paa den maate forledet han Mr. Bull til at gaa med paa at grundlægge kolonien der. En stor pengesum blev straks lagt ut av Mr. Bull for at skaffe emigranter og sende dem over; senere holdtes et møte i Philadelphia, mens Mr. Bull var fraværende, og her blev Cowan utnævnt til superintendent og forretningsstyrer, Bailey til kasserer og Mr. Bull til præsident.

Cowan fik ti tusen dollars av Mr. Bull uten at gi ham noget vederlag, ikke saa meget som en kvittering. Bailey fik gjennem Cowan og en anden fyr fem og tyve tusen dollars til av ham, og nu paastaaes det at de skulde gi Mr. Bull skjøte paa visse landstykker for disse penger, men ikke saa meget som et pennestrøk blev git Mr. Bull til bevis.

En ti maaneder efter at Cowan hadde faat pengene blev han bevæget, saa nødig han end vilde, til at utstede et skjøte paa omtrent 10,000 acres hvorav han hemmelig undtok hele den strækning som hadde faat Mr. Bull til at slutte handelen. Dette bedrageri blev ikke opdaget før jeg blev antat som hans advokat og personlig reiste til stedet for at undersøke hjemmelsdokumenternes gyldighet o. s. v., og da brakte jeg paa det rene at hverken Bailey eller Cowan eide og aldrig hadde eid en fot av dette land — altsammen tilhørte Mr. George Stewardson i Philadelphia som de flere ganger hadde henvendt sig til for at faa

* Col. Jonas Galusha Dudley, "a generous and patriotic gentleman", velstaaende kjøpmand i N. Y., mistet sin formue i borgerkrigen, d. 1881. Se hans biografi i History of the Dudley family, by Hiram Dudley (Montrose, Mass., 1894) s. 457.

kjøpt det, men forgjæves. Ved dette bedrag hadde Mr. Bull lagt ut av sin egen private pung $20,000 for at sætte op bygninger og for at imøtekomme krav fra settlere som klaget til ham fordi Cowan ikke betalte dem for deres arbeide.

Bailey holdt paa de $25,000, og Mr. Bull hadde aldrig vært istand til at faa noget skjøte eller nogetsomhelst vederlag; da han saa tilslut skrev og bad om at faa pengene igjen eller ogsaa et skjøte, var alt det svar han fik at 'han var en utlænding og kunde derfor ikke eie land.' Jeg vet at Bailey har ord for at være en lur kunstner i guld og de uædle metaller; men at han opdaget at Nordmanden Ole Bull ikke var indfødt Yankee, først da han hadde faat tak i pengene hans, det taler ikke til fordel for hans historiske kundskaper.

I siste juli maaned blev jeg ansat som Mr. Bulls juridiske raadgiver, og da jeg fandt sakerne i denne besynderlige forfatning raadet jeg ham til at opgi hele herligheten og forlange pengene tilbake.

Efter en næsten tre maaneders tid — saa længe tok det at samle prov i Potter county og andre steder — og efter flere møter av sakførerne for begge parter, blev endelig et kompromis brakt istand, hvorefter Mr. Bull overdrog sit skjøte til Cowan og fik igjen sine $10,000 i form av en obligation betalbar paa seks, tolv, atten og fireogtyve maaneder; og han trak sig ut av selskapet med et tap av omkring $40,000.

Efter denne overenskomst skulde Ole Bull overta en specificeret del av selskapets gjæld, og hver eneste dollar herav er blit betalt saa fort som vi kunde komme i forbindelse med de forskjellige personer. Bailey, Cowan o. s. v. forpliktet sig til at betale resten av gjælden, men har ikke gjort det, og det er misligholdelsen herav som har voldt elendighet i kolonien og utsat Mr. Bull for ukvemsord fra en del av kolonisterne.

Det lave forsøk paa at kaste skylden for vanstyret i kolonien paa Ole Bull er ganske i stilen. Cowan var superintendent og Bailey, efter hans egen indstændige anmodning, kasserer i det selskap som anlagde kolonien, og det er alene paa deres hoder at mishaget vil falde, og de alene som har skylden for koloniens vanry eller vanstyre.

Mr. Bull som var fuldstændig ubekjendt med landet og dets værdi blev forledet av disse personer til at kjøpe det for $1 og $1.50 per acre, mens man godt visste i Philadelphia at folk som eide bedre land like i nabolaget i aarevis hadde bydd det frem for fra femogtyve til femogsytti cents.

Den værdige pilletriller forsikrer i sit brev at han vet at Mr. Bull ikke tapte nogen penger paa sin forbindelse med selskapet, at han solgte landet igjen for det dobbelte av hvad han betalte for det, og at intet andet end venlig forhandling fandt sted mellem Mr. Bull og landeierne.

Nu visste han godt at dette var løgn hvert ord, eller ogsaa indestaar han for noget som han ikke har det minste greie paa.

Med hensyn til de $1500 som gik til Mr. Bulls sakfører, ser det ut til at denne selv syntes pengene var vel fortjent, og at andre er enig med ham heri som er bedre istand til at gjøre sig en mening end slike usle forrædere som var aarsaken ikke bare til denne utgift, men $40,000 ovenikjøpet, kostet paa et foretagende som ingen anden end en skurk eller en daare vilde raadet ham til at indlate sig paa.

At Mr. Bull ikke er forretningsmand er unegtelig, men at paastaa at han ikke er filantropisk og veldædig trænger intet andet motbevis end hans egne gjerninger, og en saadan beskyldning er det høist utækkelig at se fremsat av en smiskende snyltegjæst som sælger sig til fienderne av sin fordums velgjører for nogen lumpne acres land.

L. E. Bulkeley,[39]
Ole Bulls advokat, 49 Wall Street.

18de november 1853."[40]

---

[39] Lucius Edwards Bulkeley, f. i Williamstown, Mass., 17de januar 1826, gjennemgik Williams College (1843), tok magistergraden, studerte lov i Albany og praktiserte i flere aar i New York. Efter borgerkrigen flyttet han til San Francisco og blev der til sin død i 1892. Han omtales som en alvorlig mand, en energisk og heldig advokat. — Jfr. The Bulkeley family, by Rev. F. W. Chapman (Hartford 1875) s. 173.

[40] New York Herald, 21de november 1853. — Jfr. N. Y. Sunday Dispatch, 6te nov. '53: "We have received a communication upon this subject, showing how Ole Bull came to buy the land, how by trickery he lost it again and all the money he had paid for it, and how the colonists are now suffering and in distress. We may perhaps publish that com-

Dette brev maa godkjendes som et autentisk dokument. Det blev gjengit i bladene paa den tid rundt om i landet. Ingen har saavidt jeg kan finde forsøkt at motsi eller gjendrive det. Det synes i det hele at være det siste ord i de amerikanske aviser om Ole Bulls koloniforetagende.

Ole Bull hadde lidt et nederlag og sat sin formue overstyr. Som han selv skrev til sin hustru ved en anden leilighet: "Altfor megen Eftergivenhed fra min Side og Trang til at hjelpe andre, medens jeg forglemte over andres Næringssorger, at jeg selv trængte, har været Skyld i meget."[41] Men det træk i hans karakter som Jonas Lie kaldte "hans egen økonomiske usans" vilde vel altid været et hindrende moment selv om han ikke var faldt i svindlernes klør. Han fik det ord paa sig at han var for lettroende, upraktisk, ingen "businessmann." Et slikt rygte er jo ingen anbefaling i Amerika og maatte skade hans popularitet. Hans Oleana-affærer hadde ogsaa skaffet ham uvenner, krangel og retstrætter. Men gamle venner stod ham trofast bi. Og selv var han den gamle, den samme store kunstner, den samme velgjørende og opofrende menneskeven.

Denne sommer hadde gulfeberen herjet med slik eksempelløs voldsomhet i New Orleans at de skrækslagne indbyggere flygtet for pesten, saa mange som kunde, og nøden i byen var stor.[42]

Ole Bull lagde straks sine egne bekymringer tilside og gav en række koncerter til indtægt for de ulykkelige. Den første september spilte han i Niblo's Saloon i New York. En anmelder skriver: "Vi hadde ønsket at omtale Ole Bulls koncert igaaraftes til fordel for de nødlidende i New Orleans; men vi fandt det umulig at komme inden se- eller hørevidde, slik trængsel var det. Store skarer maatte gaa skuffet hjem uten at komme ind, og kunstnerens veldædige forsæt som støttedes paa en saa

---

munication in our next." Desværre har det vært umulig at opdrive det næste nr., saa jeg vet ikke om brevet blev trykt eller hvem forfatteren var. — Bulkeleys brev er gjengit f. ex. i Kentucky Statesman (Louisville) 13de des. '53; The Picayune, 4. des. '53.

41 Dateret London 7de februar 1862. Ole Bulls breve, s. 394.

42 Harpers' New Monthly Mag. 7. bd., s. 692. — Putnam's Mag. 2. bd., s. 572. — Anschauungen in Nordamerika, von H. Bosshard (Zürich 1854) 2. bd., s. 453.

værdig maate av publikum, maa sikre hjælpefondet en betydelig tilvækst."[43]

Et pludselig ildebefindende i midten av september hadde tilfølge en del forandringer i hans rute; men den 15de gav han igjen koncert sammesteds. "Den berømte Nordmand blev hilset som bestandig med stormende bifaldsytringer." Dagen derpaa var han i Brooklyn Athenæum.[44] I begyndelsen av oktober koncerterte han i Boston Music Hall for store og begeistrede tilhørerskarer. Hermed hadde han for anden gang begyndt sine "Farewell Concerts in America", denne gang fordi han hadde til hensikt at reise hjem til Norge saasnart den værste økonomiske skade var reparert.[45]

Imidlertid indløp nye foruroligende efterretninger fra Oleana som gjorde at han øieblikkelig indstillet sin turné for at komme sine venner tilhjælp. Saken vakte stor opmerksomhet i den amerikanske presse som gjennemgaaende uttaler dyp respekt for Ole Bull og sympati for Nordmændene i Oleana; at en og anden unøiagtighet har indsneget sig i disse artikler er tilgivelig og kan let kontrolleres. Til eksempel New York Atlas:

"Som det fremgaar av avertissementet hersker det stor nød og elendighet i Ole Bulls koloni. Med den selvforglemmelse og næstekjærlighet som altid har utmerket Ole Bull har han straks beredvillig traadt frem for at yde sine betrængte landsmænd bistand. Til trods for at han selv har mistet over $70,000 i dette uheldige foretagende, har han ikke før hørt om sine landsmænds nød før han glemmer sig selv og den overlast han selv har lidt og kommer øieblikkelig til deres hjælp. Dette er den ædleste høimodighet og overgaar umaatelig alle de almindelige krav som stilles til publikums offervillighet og som man her i New York altid er villig til at efterkomme. Vi tør forutsi at den koncert som Ole Bull nu skal gi til øieblikkelig lindring for disse arme vildledte og lidende folk vil trække en av de mest overfyldte og entusiastiske forsamlinger som nogensinde har flokket sig om dette store geni. I sandhet

'One touch of nature makes the whole world kin.'

---

[43] N. Y. Tribune, 2den september 1853.

[44] Sammesteds, 14de og 16de sept. — The Circular (Brooklyn) 17de sept. '53. [45] Dwight's Journal, 1ste, 15de og 22de oktober 1853.

Vi erfarer at Ole Bull skal holde koncert i Philadelphia i samme øiemed straks efter sin koncert her i New York."

Et andet blad minder om at det bare er nogen faa uker siden han sendte en betydelig pengesum til de lidende i New Orleans og ønsker han maa kunne sende fem ganger saa meget til sine stakkars landsmænd. "Det er isandhet et ædelt hjerte som altid glemmer sine egne lidelser og forurettelser og tar sig av de hjælpeløses og de elendiges tarv og trang."[46]

Under sit New York ophold denne gang hadde Ole Bull adskillige ubehageligheter. Hotelværten i Oleana, ungareren Löwe, hadde saksøkt ham for en del penger han mente at ha tilgode. Blandt retsefterretningerne i New York Tribune findes følgende résumé av saken: "Louis Law vs. Ole Bull. Citanten paastod at indstævnte tok ham i sin tjeneste sistleden april som bestyrer av et hotel i Pleona [Oleona], Potten co., Penn., med en løn av seksti dollars maaneden, foruten at betale tjenerne; at han blev i tjenesten til for en ganske kort tid siden, og at en sum paa $403 tilkommer ham; han paastaar endvidere at indstevnte ikke er bosat her i staten, og en ordre om beslaglæggelsen var utstedt hvorefter sheriffen tok de eiendele han kunde finde, blandt dem hans yndlingsfele. Motion blev vakt av Mr. Bulkeley om at beslaglæggelsen annulleres med den begrundelse at violinen var fritat for eksekution efter loven [som et uundværlig verktøi]. Dommeren [Edwards] refuserte denne motion, og felen er fremdeles i forvaring."

Redaktionelt skriver bladet herom: "En besynderlig sak kom op for høiesteret igaar, hvori Ole Bulls fele, hans favoritviolin, hvorfra han fremtryller saadan underfuld, yndig og henførende musik, optræder i al den vulgære prosa som hører med til en heftelse for gjæld. Tænke sig til, den æteriske skapning hvis flygtigste hvisken saa mange tusener av henrykte sjæle har drukket ind med en andagt som ikke ord kan beskrive — den tro gjenpart av Normandens musikalske jeg — i klørne paa en barbarisk Deputy Sheriff som sikkerhet for gjæld — det er en profanation som bare har et sidestykke, det tilfælde da bonden kjøpte Pegasus og spændte den for møkvognen. Vi skulde ikke

[46] N. Y. Sunday Dispatch, 23de oktober 1853.

undres om den fortryllede violin i harme tar flugten, likesom den udødelige hippogrif. Ole Bulls fele i hullet! Hvor bærer det hen? Euterpes aand! bank os et svar."[47]

Det faar staa hen hvordan saken endte. Violinen var fremdeles i forvaring da han gav sine koncerter i Philadelphia hvor bladene for det meste kappedes med hinanden om at gi dem sin varmeste anbefaling. Jeg meddeler her bare et lite utvalg som kan vise hvordan stemningen var.

"Vi har omtalt," skriver The North American, "de ulykker som har rammet Ole Bull og hans koloni, hvordan han paa grund av sin altfor tillitsfulde natur har tapt størstedelen av sin formue, og at de stakkars kolonister er komne i en fortvilet stilling. Ole Bull var reist til New York for at prøve at berge ind nogen stumper av vraket; men saasnart han fik høre at de foranstaltninger han hadde truffet til beste for kolonisterne var sat tilside, og at de arme folk var rigtig ilde stedt, bestemte han sig til at gi en række koncerter til indtægt for dem i New York og Philadelphia. Den første av disse i Philadelphia vil finde sted om et par dager, og vi kjender daarlig til vore bysbørn om ikke en saa høisindet og selvforglemmende vennetjeneste skulde røre hjertestrengene hos det store publikum."

The Pennsylvanian skriver: Efterretninger fra Oleona fremstiller sakernes tilstand som yderst trist — kolonisterne lider mangel paa mat og de almindeligste livsfornødenheter. Det er alt bekjendt at ved hykkelske venners bedrageri er Ole Bull blit berøvet en sytti tusen dollars. . . . Denne svindel mot den filantropiske kunstner maatte jo bli et haardt støt ogsaa for de stakkars kolonister, og nu ved vinterens anmars er de paa bar bakke, husvilde og holder paa at forkomme av sult. Under slike omstændigheter tænker ikke Ole Bull paa den uret han selv har lidt, men træder straks til for at hjælpe sine nødlidende børn med en række koncerter her paa stedet, og vi føler os forsikret om at hele byen vil gjennembæves av en følelse av sympati saavel for de nødlidende som for deres ædle redningsmand."

Dagen efter har samme blad en artikel som er for betegnende til at forbigaaes:

[47] N. Y. Tribune, 2den november '53. — Jfr. The Picayune, 10de nov. '53.

"Efterat Ole Bull hadde vært i Norge for at lette sine landsmænds kaar med den formue hans geni hadde samlet, bestemte han sig til at føre en koloni til et land hvor folket kunde leve i frihet og hvor jorden var mindre gold og barsk end i Norge, saa den kunde belønne hans landsmænds bekjendte ærlighet og flit med komfort og velstand. Han reiste til Algier og trængte endog ind i det indre av Afrika — skjønt det var mer for at

The old Joerg Stone House.

By courtesy of Potter Co. Journal, Coudersport, Pa.

tilfredsstille sin vandrelyst — og trods de fordelagtige tilbud fra den franske regjering, trods jordbundens fruktbarhet og det deilige klima, avslog Ole Bull alle tilbud eller tilnærmelser. Australia var foreslaat — det beste land kunde vælges — men Ole Bull drog sig til minde de blide kaar i de Forenede Stater og bestemte sig til at slaa sig ned med sit folk i det land han elsket — i det frie Amerika. Landet blev kjøpt her i staten, folket samlet sig, og Oleona blev grundlagt. Nu er Oles penger gaat

fløiten — kolonien er i elendighet, folket sulter. Ole har ikke stanset og spurt hvordan alt dette begav sig, eller om han har, har han begravet det i sit hjerte, øieblikkelig lagde han al sin kraft paa at lindre sine landsmænds nød. Med verden foran sig foretrak de at komme til Amerika. Oleonas indbyggere blev ved grundlæggelsen av kolonien tilsagt statens beskyttelse og hjælp. De er ikke bare amerikanske borgere, men Pennsylvaniere, og de koncerter Ole Bull har avertert vil være et vitnesbyrd om hvad det navn indbefatter. Oleona kommer ikke til at vente længe."

Endelig morgenen før koncerten har bladet et siste oprop: "Ikveld skal det da prøves hvorvidt Philadelphias borgere føler sig kaldet til at støtte Ole Bull i hans ædle menneskekjærlighet. Fem hundre amerikanske borgere, ret her i staten og ikke langt unna, holder paa at dø av mangel paa mat og livsfornødenheter; vinteren staar for døren, de er berøvet sit verktøi og sine redskaper og er blottet for midler til at beskytte sig mot dens barskhet. Og dog kan kolonisterne ikke dadles for daarlig adfærd, for mangel paa flit og ihærdighet. Deres velgjører har ogsaa med rund haand ofret store summer paa Oleona til deres beste. Det mysterium som indhyller denne frygtelige katastrofe som er aarsaken til at Ole Bull nu henvender sig til publikum maa bringes rede i, og alle ting og personer sættes i sit rette lys. Lad os imidlertid nu hjælpe de nødlidende — heri kan vi ikke ta feil. Koncerten iaften tegner til at kaste av sig en stor sum, for billetterne gaar som varmt brød."

Det tør maaske interessere en og anden at læse de bekjendtgjørelser Ole Bull lot indrykke i bladene om koncerten:

> "OLE BULL respectfully announces to the Citizens of Philadelphia, that he will give his FIRST GRAND CONCERT in this city, for the Benefit of the Suffering Colonists of Oleona, at the MUSICAL FUND HALL on WEDNESDAY EVENING, Nov. 2d, on which occasion he will be assisted by Signorina ADELINA PATTI, the Musical Phenomena, and M. STRAKOSCH, the great Pianist, Musical Director and Composer.
> ☞ For Programme, &c., see future advertisements."

Dette stod i lørdagsbladene og gjentoges mandag og de følgende dager sammen med dette nye avertissement:

"OLE BULL'S CONCERT. The public is respectfully informed that the sale of Tickets and secured seats for *Ole Bull's First Grand Concert* for the benefit of the *Suffering Colonists of Oleona* will commence *tomorrow* (Tuesday) *morning*, at Mr. *Gould's* Music and Piano Store 164 *Chestnut* Street. The price of admission has been fixed at $1; and seats may be secured without extra charge at Mr. *Gould's*. Doors open at 7, concert to commence at 8."

De siste dager før koncerten offentliggjøres endelig ogsaa følgende

PROGRAMME FOR OLE BULL'S
GRAND CONCERT
on Wednesday Evening.

PART I.

I. "La Sylphide," Fantasia Romantique composed and executed on the Piano Forte, by ..... *Maurice Strakosch*
II. "Brilliant Cavatina" from Verdi's opera Ernani, by .... Signorina *Adelina Patti*
III. "The Soldier's Drama," Polacca Guerriera, composed and executed by ..... *Ole Bull*
IV. "Ah, non giunge," the celebrated Grando Finale from "La Sonnambula," sung by ..... Signorina *Adelina Patti*
V. The Mother's Prayer — a Fantasia Religiosa, composed and executed by ..... *Ole Bull*

PART II.

I. Musical Rockets, a Scherzo Capriccio composed and performed by ..... *Maurice Strakosch*
II. "Home, Sweet Home,' the celebrated Ballad composed by Sir H. Bishop, sung by ..... Signorina *Adelina Patti*
III. Fantasia Appasionata, from the Operas of La Sonnambula and La Favorita, composed and performed by ..... *Ole Bull*
IV. "Jenny Lind's Echo Song," sung by ..... Signorina *Adelina Patti*
V. The Carnival of Venice, by ..... *Ole Bull*

Koncerten var for utsolgt hus og de optrædende kunstnere fik en begeistret mottagelse.[48]

En anmelder fortæller at Ole Bull ved denne anledning benyttet en ny violin som han selv hadde konstruert efterat hans gamle favorit var beslaglagt. "Den synes at ha en fylde og klang som overgaar alt vi før har hørt. Dens toner lød virkelig overnaturlig."[49]

---

[48] The Pennsylvanian, 4de november 1853.
[49] The Philadelphia Daily News, 4de nov. '53.

Den anden "Grand Concert" i samme øiemed fik ogsaa velvillig støtte av dagbladene og fandt sted fredag aften den 4de november. Ole Bulls numre paa programmet var denne gang:

Andante e Rondo from the "Grand Concerto."
Composed and executed by Ole Bull.
Paganini's Witches' Dance.
Introduzione di Capriccio e variazione
on "Nel cor piu" from Paesiello.
Carnival of Venice.

Efter koncerterne fik Ole Bull det trabelt. Matvarer og andre nødvendighetsartikler skulde kjøpes ind. Mandag hadde han sendingen færdig, og avsendte den samme dag til sine venner i Oleana sammen med følgende skrivelse:

"Philadelphia, Nov. 7, 1853.

To Mrss. Anderson, Larson and Luckaw:*

Dear Sirs:—Mr. Robert Hamilton, who brings you this letter to the colonists at Oleona, comes charged with a quantity of provisions and stores purchased from the net proceeds of the two concerts recently given by me in this city. I have received accounts of the necessities of the colonists which have wrung my heart with sympathy and made me keenly regret that these concerts were not still more productive; they would undoubtedly have been so but for the persevering efforts of the designing men, who are endeavoring to sacrifice the colony and myself, and who reported everywhere that there was no suffering at Oleona and even caused statements to that effect to be inserted in the public press.

I intend to be at Oleona in a few days, accompanied by a few friends, to renew the bonds of fraternity and good feeling which have ever united us, and which it is the hope of my life, can never be broken.

Your faithful friend

Ole Bull."[50]

---

* Anderson og Luckaw er vel trykfeil for Andresen og Suckow. Om dem nedenfor.

50 Official report of the proceedings of the centennial anniversary of Lycoming Co. (Williamsport 1896) s. 264–265. — Originalen til dette brev eies av Mr. James E. Schwarzenbach, pres. The Schwarzenbach Brewing Co., Hornell, N. Y. Han skriver: "I am not able to locate the original

At rygter var sat ut i den hensigt at skade Ole Bull og hans veldædighetskoncerter bekræfter ogsaa Saturday Evening Post[51] i en venlig artikel og advarer publikum mot at fæste sig ved dem. Her er et eksemplar, en røst fra den anden leir:

"Til redaktøren av N. Y. Tribune:

Da vi ser det utbredt i avisene at den forhenværende Ole Bull koloni er sat paa bar bakke føler vi os foranlediget til at tilskrive Dem og oplyse at saa ikke er tilfælde; eller om de er saa kan de takke sig selv for det, da det er fuldt op av arbeide her for dem som vil ha og god betaling. Vi driver for tiden med tømmerhugst i nærheten av kolonien og trænger flinke folk og har plads for alle dem som har lyst til at arbeide og vilde med glæde gi dem beskjæftigelse. Vi har nu flere av kolonisterne i vor emploi, og da vi netop har gjort kontrakt med Sunbury kanal kompani om at skaffe dem en stor forsyning av trælast vil vi kunne sysselsætte alle dem som ønsker at arbeide.

Ærbødigst

DODGE & BROTHER.

Kettle Creek, Potter Co., Pa., 27de oktober 1853."[52]

Dette aktstykke som minder om et almindelig knep for at faa billig arbeidshjælp fik straks den fornødne korreks:

"Som svar paa et brev fra Dodge & brother i Deres blad for den 4de november skal jeg som Ole Bull koloniens surveyor tillate mig at bemerke at jeg forlot kolonien ved Oleona den 5te oktober, og at jeg før jeg reiste hadde en samtale med Dodge & brother's agent, Mr. Herman Brown, som underrettet mig om at de ikke kunde gi arbeide til flere fra kolonien (de hadde da seks av dem i sin tjeneste). Det er nu mange arbeidsløse i Oleona, og hele kolonien, mænd kvinder og barn er i yderste nød.

Efterat det kompromis var kommet istand hvorefter de herrer Cowan, Bailey og Longenecker overtok koloniens gjæld,

---

letters at the present time but will try to find them again. . . . I regret very much that I am unable to find them, as they were of such a nature as to show Ole Bull to be one of the most sincere men in his undertaking to colonize Oleona and thereby help his people."

[51] Saturday Evening Post (Philadelphia) 5te november 1853.

[52] N. Y. Tribune, 4de november 1853.

blev tilførslen av varer forhindret, hestene som før hadde kjørt proviant til kolonisterne blev tat fra dem, og de opholdt livet ved frivillige bidrag fra private. Efterat jeg kom til Philadelphia, hvortil jeg var reist med fuldmakt fra flere av kolonisterne for at kræve ind løn som de har tilgode (et maal jeg har strævet for, ihærdig men forgjæves), har jeg faat underretning fra en høit anset mand som bor like i nabolaget av kolonien, at de forrige uke var nødt til at pantsætte en okse og en kvie som Cassius M. Clay hadde forært Ole Bull; herfor fik de seksten barrels mel som kunde redde dem fra at sulte ihjæl med det samme. Da jeg talte med agenten for Dodge & brother, Mr. Brown, opfordret jeg ham indstændig at skaffe nogen flere av kolonisterne arbeide, men han sa at det var umulig. Jeg føler mig nødsaget til at komme med disse oplysninger fordi de er sande, og fordi dette forsøk paa at bibringe publikum den opfatning at ingen lider nød i Oleona er et grusomt bedrageri som, om det blev almindelig trodd, vilde ha tilfølge at mange ærlige og flittige familjer vilde dø av sult.

ROBERT HAMILTON.

Arcade Hotel, Philadelphia, 4de november 1853.

Jeg er fuldstændig enig i det Mr. Hamilton har sagt, de fleste av disse fakta har jeg personlig kjendskap til.

C. W. ELLIS,
sakfører for kolonisterne."[53]

Den værste nød blev lindret; men trods alt Ole Bull kunde hjælpe, blev det en vanskelig vinter for de 40–50 gjenværende i Oleana, og saasnart de saa sig istand til det forlot de fleste stedet. En liten flok blev igjen til i slutten af femtiaarene, vel som en slags "can't-get-away club"; nogen av dem har vistnok ogsaa likt sig der og stolt paa fremtiden; bare et par av de gamle kolonister blev boende der til sin død. I det følgende meddeles de faa herhenhørende personal-historiske oplysninger og navnefortegnelser jeg har samlet; men først maa Ole Bull følges et stykke længer paa veien.

---

[53] Sammesteds, 16de nov. '53.

Fra Philadelphia reiste han til Washington for at fortsætte sin farvelturné. Ved denne leilighet avlægger hovedstadens ledende blad et vakkert vitnesbyrd om ham:

"Det er tider da det blotte ord 'farvel' fremkalder en sterk strøm av de mest sammensatte følelser, i mindet om det forgangne, i tanken paa det nuværende, og det uvisse som fremtiden bærer i sit skjød. Vi har nydt saa mange herlige timer paa Ole Bulls koncerter, og saa mange oplivende stunder i selskapelig samvær med denne intelligente gentleman, at ordet 'farvel' paaminder os om at vi maaske ikke oftere faar anledning til at uttale vore følelser for ham som kunstner, som menneske, som filantrop.

For aar tilbake gav Ole Bull en koncert her paa offentlig opfordring. Det var i alle henseender den mest vellykkede som nogen kunstner nogensinde har git her, og den tætstuvede tilhørerskare vil længe huskes. Han fik de mest utmerkede bevis paa vort bifald og vor beundring. Den enestaaende stilling han dengang grundlagde som kunstner har han holdt til nu, og ved siden av sit kunstnerry har han fortjent lov som en menneskehetens ven og velgjører. Som menneske er hans karakter hævet over enhver daddel; som ven har aldrig et mistankens ord plettet hans retskaffenhet. Vi ønsker saa meget mer at betone dette som hans stilling som kunstner har vakt saadan offentlig opmerksomhet, mens hans største ære er hans arbeide i menneskekjærlighetens tjeneste."

Efter koncerten, som blev en stor success, skriver bladet dernæst: "Endnu engang har den norske fortryller fremstillet sig for sine Washington venner som altid hilser ham velkommen, altid er taknemmelige. Endnu engang har hans vidunderlige violin sunget for os sine sanger om krigersk triumf, om karnevalsløier, og om en mors taarefulde ømhet. Aldrig har vi hørt Ole Bull mer storartet end i hans Andante til 'Warrior's joy', mer intens end i hans bøn, eller mer ildfuld end i de deilige toner hvori hans egen sjæl synes at søke uttryk. Hans tone, den fyldige, herlige, omfattende tone som han alene kan fremkalde fra de magiske strenger, var uovertruffet endog av ham selv. Han var maaske mer dæmpet end vi sommetider har hørt ham, men aldrig ædlere. Det vil maaske være vanskelig at avgjøre

enten det er violinen eller Ole Bull selv som skaper en saadan entusiasme blandt tilhørerne, for de to kan ikke skilles ad i den virkning de har paa os, der de hvisker og synger sammen som én sjæl. Det indtræder straks en samfølelse mellem denne 'Wizard of the North' og dem som hører ham, han synes med det samme at være *en rapport*, at vække med mesmerisk makt de beste og alvorligste følelser hos sine tilhørere. Dette skyldes selvfølgelig i høi grad hans vidunderlige geni; imidlertid kan vi ikke tro at selv Paganini kunde fremkalde netop den slags sindsbevægelser — vild, forbløffende og uhyggelig som han var, halvveis skræmte han mens han paa samme tid fremkaldte forbauselse. Ole Bulls vugge stod mellem Norges klipper og durende fosser, han fik en inspiration av sit eget Scandinavias poesi og storartede natur, mens han har en høi moralsk sans som den excentriske sydlænding var aldeles ubekjendt med. Man sa om Paganinis violin at den var besat av hans myrdede mors urolige aand. I Ole Bulls bor det en aand som altid synger om kjærlighet, velvilje og ædle gjerninger.

Vi venter med utaalmodighet paa gjentagelsen iaften av en glædesstund som ikke kan beskrives."[54]

En maaned senere var han i Louisville, Kentucky, den 14de desember i Chicago, anden juledag var han igjen i Philadelphia efter en heldig turné i Vesten.

Og saa lakket Oleana-aaret mot enden.

(Sluttes.)

Torstein Jahr.

[54] The National Intelligencer, 7de og 9de nov. '53. — "The President and other distinguished persons attended." N. Y. Herald, 8de nov. '53.

Norsk-amerikanske skoler.

III. Augsburg Seminarium.

DET som her skal meddeles om Augsburg Seminarium, er bare de store, og som nedskriveren tror, de vigtigste træk i skolens lange historie, da en fyldigere og mere detaljeret oversigt langt vilde overskride det rum, som "Symra" kan afse til denne sag.

Augsburg Seminarium er den ældste norske presteskole i Amerika. I 41 aar har det nu været i uafbrudt virksomhed; dets grundlæggere er næsten alle borte, og en ny slegt staar omkring det, rede til at værne om det som de gamle gjorde.

Indtil i slutningen af 1860-aarene havde norske og svenske lutheranere i den saakaldte Skandinaviske Augustanasynode fælles uddannelse for sine prester i det svenske sprog; men i 1868 kaldtes past. A. Weenaas fra Norge til professor ved denne synodes seminar i Paxton, Illinois, saa at de norske kunde være representeret ved en lærer ved skolen. Men allerede aaret efter trak prof. Weenaas sig tilbage fra dette fælles seminar og erklærede, at han agtede at undervise i theologi for bare norske og danske elever. Dette arbeide blev støttet af de norske prester endnu tilhørende den Skand. Augustanasynode, og om høsten 1869 kjøbte de en gammel skolebygning i Marshall, Wis., hvor da prof. Weenaas straks begyndte en skole for norske og danske, og som da med en gang fik navnet "Augsburg Seminarium".

I juni maaned 1870 kom det til en fredelig adskillelse mellem de norske og svenske i den Skand. Augustanasynode, da man bragte i erfaring at sprogforskjellen og tildels de nationale eiendommeligheder medførte saamange praktiske van-

skeligheder for fælles arbeide, at det var heldigere for begge parter at være hver for sig. De udtraadte norske kaldte sig den "Norske Augustanasynode"; men senere samme aar — i august maaned — mødte 14 norske prester og 3 lægdelegater i St. Ansgar, Iowa, og dannede der "Konferentsen for den norsk-dansk-lutherske kirke i Amerika". De der dannede Konferentsen var flertallet af den allerede oprettede norske Augustanasynode; de som da blev igjen, udgjorde den "Norske Augustanasynode", der holdt sig til 1890, da den opløstes ved at gaa ind i "Den forenede kirke".

Disse gjenværende lagde alligevel beslag paa den gamle skolebygning i Marshall, som ogsaa overlodes dem, medens prof. Weenaas, der havde sluttet sig til Konferentsen, fortsatte sin undervisning i leiet lokale i samme by med en hjælpelærer og 19 elever. Saaledes gik det et par aars tid. Imidlertid blev der, og da især ved past. Ole Paulsons ihærdige bestræbelser, en udvei til at faa skolen flyttet til Minneapolis, idet borgere der støttede foretagendet med gaver i form af byggetomter, penge og byggematerialer, saa at i 1873 stod en noksaa anseelig 3 etages "brick veneered" skolebygning reist i Minneapolis paa den grund hvor Augsburg Seminarium hele tiden har staaet og endnu staar. Navnet tog altsaa skolen med sig fra Marshall; det var ogsaa alt, den fik med derfra.

Det kan heraf forstaaes, at Konferentsen som samfund havde lidet med Augsburgs flytning at gjøre. Vel sympathiserede det nydannede samfund med skolen og bifaldt dens flytning; men, som nævnt, de største bestræbelser hermed havde, mere end nogen enkelt og mange tilsammen endog, past. Ole Paulson, paa denne tid prest til Trefoldigheds menighed i Minneapolis. Fortegnelsen over de gaver som Minneapolis-folk ydede, vilde det ta formeget rum her at gjengi; men det er trygt at sige, at havde det ikke været for past. Paulsons arbeide med at samle midler, — han blev nemlig i et møde af borgere i byen, holdt paa Hon. Charles E. Vanderburgs kontor dersteds den 13de april 1871 paalagt at lede saadan indsamling, — saa vilde Augsburg ikke været blevet bygget der paa det sted og ved den tid. Derfor er det af betydning for forstaaelsen af skolens

senere historie at huske paa, at Augsburg Seminarium baade er ældre end Konferentsen, og at Konferentsen som samfund ikke var den ledende faktor i skolens flytning til og opførelse i Minneapolis.

Fra den tid af var Augsburg Seminarium Konferentsens presteskole helt til Konferentsens opløsning 1890, da den forenede kirke blev stiftet. Konferentsen var aldrig inkorporeret; derimod

Augsburg Seminariums nye bygning

var der en Augsburg Seminariums korporation, der gjennem sit Board of Trustees styrede skolen.

I 1873 skede en anden forandring ved Augsburg. I det aar kaldtes han til lærer, der skulde komme til at ta en saa overordentlig betydningsfuld del i skolens virksomhed, saavel i aandelig henseende, som ogsaa hvad skolens financielle stilling angik. Gjennem prof. Weenaas blev nemlig kald udstedt til kandidat i theologien Sven Oftedal fra Stavanger, Norge, som ogsaa antog kaldet og tiltraadte stillingen som theologisk pro-

fessor ved Augsburg Seminarium i november 1873. Idet han afreiste fra Norge, var der aftalt mellem ham og hans ven, kand. i theologien Georg Sverdrup, og en anden fælles bekjendt og ven af disse, kand. S. R. Gunnersen, at hvis Oftedal fandt forholdene gunstige herover til at arbeide for saadanne ideer for kirkelig arbeide, som de nærede, og ellers anledning gaves, saa skulde disse to komme efter; thi det var for disse unge mænd allerede dengang ganske klart, at deres syn paa kirkelig arbeide og paa menigheden var langt fra at være i harmoni med de da i Norge gjængse anskuelser paa dette omraade.

Anledningen tilbød sig allerede aaret efter. I 1874 ankom baade Sverdrup og Gunnersen til Minneapolis og begyndte om høsten samme aar sit arbeide som theologiske lærere ved Augsburg, et arbeide som den ene af disse to, Sverdrup, kom til at vie resten af sit liv.

Gunnersen reiste derimod i 1884 tilbage til Norge, hvor han tog prestekald i statskirken. Han døde som prest i Kragerø for nogen faa aar siden.

Prof. Weenaas resignerede fra sin stilling som lærer ved Augsburg 1876 og vendte tilbage til Norge, hvor han har virket og endnu virker som prest, de senere aar provst.

Augsburg Seminarium har altid staat som forfægter for visse bestemte principer for kirkelig arbeide, og det er disse principer, der gir skolen dens karakter, og som ogsaa bestemmer dens plads i den norsk-amerikanske kirkes historie. Et par dokumenter vil bedre end noget andet kaste lys over denne skolens stilling.

Før prof. Weenaas aftraadte som lærer ved Augsburg udgav han og prof. Oftedal den 20de januar 1874 et ganske lidet skrift paa bare 8 smaa sider, der kom til at spille ikke liden rolle i Augsburgs historie. Det kaldtes "Aaben Erklæring". I en kort og overordentlig sammentrængt form angav den Augsburg Seminariums stilling i det da paagaaende kirkelige arbeide blandt norske lutheranere herover. Det var en art flagheisning, der skulde vise, hvor Augsburg Seminarium stod med hensyn til de mest brændende spørgsmaal paa det kirkelige omraade. Uden egentlig at være eggende eller offensiv ud-

fordrende var dens tone dog afgjort progressiv og nævner tingene ved deres, som de mente, rette navn.

Erklæringen var rettet mod den norske synode og paapegte dennes statskirkelige og katholiserende tendenser; hvorledes den planmæssig og med gjennemført logik prøvede at ordne det kirkelige arbeide, saalangt den rak, slig at det bare maatte bli en omplantning af statskirkelig ordning paa amerikansk grund, saalangt som de retslige forhold tillod.

I modsætning hertil pointeredes Augsburgs standpunkt derhen, at det var skolens program at arbeide for et sandt kirkelig demokrati. Istedenfor prestestyre med samfundsmagt og kirkeraad skulde menighedens selvbestemmelsesret være den gjældende baade med hensyn til arbeidsordning, ydre som indre, og med hensyn til "lærens" renhed. Theologien skulde ikke bare være dogmatik, lærens renhed skulde ikke prøves efter den lutherske skolastik, men efter den lutherske barnelærdom, som ogsaa det almindelige folk kunde forstaa sig paa. Der havde været strid før erklæringen, men striden blev mere tilspidset efterpaa. Weenaas aftraadte, som nævnt, straks efter, og de andre to, eller tre, overlodes det da at forsvare og arbeide for det program, som Augsburg Seminarium havde erklæret sig for.

At prof. Sverdrup tiltraadte "Aaben Erklæring" var ikke at tvile om, og klarest kommer dette frem ved den omstændighed, at han kom til at maatte svare paa "de tredives erklæring" saakaldt, der 8 aar senere blev afgit af nogen af Augsburgs modstandere inden Konferentsen og skulde være et modsvar til "Aaben Erklæring".

Her siger Sverdrup bl. a. om "Aaben Erklæring", at den maatte ha havt adskillig salt i sig, eftersom den ikke havde taget nogen skade af at ligge saalænge. (Se Sverdrups samlede skrifter, III bind, Minneapolis.) Ifra "de tredives erklæring" er det, at slagordet "den nye retning", hvis midtpunkt Augsburg var, blev sendt ud blandt kirkefolket; thi her tales der om, "at en ny og fremmed retning" — dermed menende Augsburgs syn paa presteuddannelse og menighed — var kommet ind blandt det norsk-lutherske kirkefolk.

Et andet skrift fra denne tid er ogsaa af største vigtighed,

naar man vil danne sig en mening om Augsburgs principielle stilling i det kirkelige arbeide herover. Der blev nemlig i skolens direktionsmøde, 31te august 1874, antaget en skoleplan for Augsburg Seminarium. Dette pensum blev trykt med forklarende bemerkninger af fakultetet. Skriftet fører titelen "Program for Augsburg Seminarium med collegeafdelinger". Den her antagne ordning var saa ny og forskjellig fra den, som dengang ansaaes for den rigtige, at de forklarende bemerkninger den blev forsynet med vistnok var paakrævet.

Der havde hidtil ikke været noget egentlig college eller systematisk ordnet forskole for det theologiske studium ved Augsburg; nu besluttedes en saadan oprettet, da den jo var en nødvendighed for med frugt at kunne drive det theologiske studium.

Dertil kom ogsaa den omstændighed, at meget af det, som blev givet til opførelsen af skolen af Minneapolis-borgere, gaves paa betingelse af, at en collegeafdeling oprettedes i forbindelse med det theologiske seminar.

Da dette "program" er et saa betegnende udtryk for skolens karakter, sættes her enkelte citater fra samme, idet det med det samme kan bemerkes, at "forklaringen" om græskafdelingen er skrevet af prof. Sverdrup; de andre "forklaringer" antagelig fornemlig af prof. Oftedal.

Først omtales den eiendommelige stilling en norsk skole her i landet indtar, idet den dobbelthed præger den, at den paa den ene side maa bevare og hegne om alt, hvad der findes af norsk nationaleiendom i aandelig forstand: at norsk sprog, historie, litteratur og tænkning blir elevernes personlige eie. Paa den anden side maa den gjøre alt mulig for at norske mænd blir virkelig hjemme her og kommer til at eie alle betingelser for at kunne udøve de rettigheder, som tilkommer dem: de maa bli helt ud amerikanske borgere, der kan staa jevnbyrdig ved siden af den indfødte amerikaner baade med hensyn til landskjendskab som til sprog.

Derpaa nævnes skolens fremtidige forhold til de traditionelle discipliner, idet den her kommer til at indta en særstilling. Herom siges der i bemerkningerne til græskafdelingen:

Vi sætte ikke en saadan Adskillelse mellem Theologien og Livet, at vi tænke os noget eneste af Fagene i Græskafdelingen som unyttig for den, der maatte ønske at standse sine Studier ved dennes Afslutning eller vælge et andet Studium end Theologien.

— — — —

Naar vi tale om Dannelse og de rette Midler til at naa denne, vide vi vel, at vi ere inde paa et saa vidtløftigt og saa omtvistet Felt, at det er umuligt her med nogle Linjer at afgjøre et saa brændende Spørgsmaal; men vi frygte ikke for at udtale vor Opfatning. Den virkelige Aandsdannelse, der bestaar i den personlige Indtrængen i Sandheden, saaledes, at denne blir Livsmagt i Hjertet til Bestemmelse af Tanke og Vilje, Tale og Handling, idet Verdensudviklingen og Menneskelivet sees i dens Lys, med andre Ord i den personlige Frihed, den kan ingen Skole være sikker paa at meddele sine Elever; thi mange naa den aldrig, mange tilkjæmpe sig den først gjennem Livets alvorlige Erfaringsskole. Men Skolens Midler til at føre Eleverne henimod den, er Fremstillingen af Sandheden i sig selv og af Menneskeslægtens Kamp forat tilegne sig den og gjennemføre den i Livet, — og til samme Tid af de Afveie og Feiltrin, som er begaaede i denne Udvikling.

De rette Dannelsesmidler bliver derfor efter vor Grundanskuelse Religionsundervisningen og Historien. . . . Det er en Selvfølge at vore Elever i Græskafdelingen tillige i høi Grad nyde Fordelen af det Dannelsesmiddel, som ligger i Sprogstudiet ved de fem Sprog, som der er optagne som Undervisningsfag; men vi er langt fra at betragte dette Middel som det væsentlige; thi vi kunne kun tilkjende dette Middel en formel dannende Indflydelse.

Valget af Sprog er derfor væsentlig bestemt ved det praktiske Hensyn til det for det theologiske Studium nødvendige. Derfor indtager Græsken en saa overveiende Stilling, at vi have maattet forkaste det gamle tilvante Navn Latinskole og sat Græskskole istedetfor. Vi vil dermed ogsaa antyde, at vi anse Græsken for at være i en langt høiere og ædlere Forstand den gamle Verdens Kultursprog end Latinen; vi se i Græsken Udtrykket for Aandsfrihed og skabende Tankekraft i Modsætning til Latinen som Representant for en tyrannisk Aandsretning og en sønderskjærende Systematik. Endelig tro vi i den græske Grammatik, den græske Sprogbygning at have et rigeligere sproglig Stof end i den latinske. Ved Siden af Græsk stille vi Latin og Tydsk, fordi vi anse et dyberegaaende Studium af protestantisk Theologi umuligt eller ialfald meget vanskeligt uden Kjendskab til disse Sprog, og vi tro ved Valget af dem at have truffet paa en Gang det nødvendige og det tilstrækkelige.

Vi have derved tillige havt for Øie at gjøre vore Elever fortrolige med den Aand, som gjennemtrænger de romanske og germaniske Folk, og naar vi nu hertil føie de to før omhandlede Sprog Engelsk og Norsk, saa mene vi, at vore Elever ville være kjendte med alle de Aandselementer, som for Tiden er de vigtigste i Verdensudviklingen.

— — — —

. . . Af Princip er vi ikke Humanister; og naar vi lægge en overmaade stor Vægt paa den græske og latinske Oldtid, fordi vi deri ser et saa væsentlig historisk Element, da tro vi at burde henlægge Fremstillingen af dens Aandsliv under den historiske Undervisning. Ved at lade Sprogundervisningen have et rent sproglig Maal tro vi at kunne komme til ganske andre Resultater med Hensyn til Læsefærdighed end de som efter vor Erfaring opnaaes ved den ellers brugelige Fremgangsmaade. Ialfald haabe vi at komme saalangt, at vore Elever allerede ved Udgangen af Græskskolen med Sikkerhed læse det nye Testamente i Grundsproget, og den Fordel dette vil være for deres theologiske Studium, behøve vi ikke at paavise, ligesom vi ikke tage i Betænkning at fremhæve det som en stor Fordel, at Eleverne da allerede er bekjendte med det latinske Sprog, saaledes som dette formedes ved de kristelige Tankers Indflydelse.

I "forklaringen" til det theologiske pensum siges der:

Vi har givet det nye Testamente den første Plads og indflydelsesrigeste Stilling indenfor det theologiske Studium, idet vi uddrager al Theologi derfra og fører al Theologi tilbage dertil. I disse Skrifter finder vi Spirerne og Stamina til hele Kristendommens og Kirkens Historie, ligesom vi i Kirkens Udviklingshistorie ser et Speilbillede af de N. T. Skrifters Sandhed og Værd. Kristendommen er Historie, fordi Kristus er en historisk Person. Kristendomsbogen: N. T. Historie, fordi dets Skrifter indeholder et organisk Komplex af Kjendsgjerninger, af hans Livsbegivenheder og hans Ord, hvis Ord er "Aand og Liv".

Følgende citat kan være af særskilt interesse, fordi det saa at sige giver Augsburgs fakultets definition af theologien:

Theologien er følgelig den levende Kundskab, i Kraft af hvilken de mange enkelte Træk af kristelig Livsbevægelse og Virksomhed, af selve Kristendommens historiske Forberedelser drages sammen til et Brændpunkt: Guds Ord i N. T.

N. T. er saaledes ikke alene Udgangspunkt for det theologiske Studium, dets Kilde og Centralpunkt, men igrunden dets eneste Felt, idet alt, hvad der gives af Hjælpemidler eller Hjælpevidenskaber, benyttes kun forsaavidt som de er egnede til at kaste Lys over dette Felt: Ethvert Fag, det være sproglig eller historisk, studeres under uafladelig Henblik til N. T. i det bestemte Øiemed at naa frem til en fuld Forstaaelse af Guds Ord.

Det theologiske Studium blir derfor væsentlig historisk, og vi mener med dette Udtryk noget mere virkeligt og livsfyldigt, end hvad der sædvanlig pleier at lægges deri. Og fra dette Synspunkt vil hele det theol. Kursus fordele sig.

Maalet var altsaa — og her citeres fra samme kilde —:

at uddanne sine Studenter til Theologer, d. e. Prester, modne, myndige og selvstændige Talsmænd for den Sandhed, de har fundet og er bleven befæstet i gjennem et alvorligt og personligt Studium af Kristendommens Oprindelse og Forberedelse, af Kirkens Liv og Livsudvikling. Med theologisk Dannelse forstaar vi nemlig ikke en lærd Viden eller en kundskabsrig med Gloser, Citater og Fortolkninger opfyldt Hukommelse, men en personlig levende Overbevisning om Sandheden, fremgaaet af Aandens og Hjertets Indtrængen i Guds Ords Væsen og Kjærne, i hans Verdensstyrelses og hele Naadeshusholdnings Natur og Virkning. Kun en saadan theologisk dannet kan være en virkelig Prest med fuldt Ansvar, et Vidne for Sandheden, et Forsvar mod Løgnen.

Den paatænkte realafdeling kom ikke til at operere.

Disse to historiske dokumenter, som her kortelig er henvist til, trækker saaledes de grundlinjer, hvorefter skolen kom til at arbeide.

Enkelte endog vigtige detaljer maa her forbigaaes for at kunne faa denne afhandling nogenlunde indenfor den antydede grænse; derfor skal her kun videre nævnes noget af det vigtigste.

Blandt dette maa siges at være den store gjældsindsamling i 1877, da skolen var afgrunden nær paa grund af en gjæld paa 16,000 dollars, mens der over hele Nordvesten var kommet den

ulykke, at omtrent al grøde var ødelagt af græshoppesværme. For mennesker saa det ud som en umulighed at samle denne sum; skolens eiendom var pantsat for gjælden, og der var fare for tvangssalg af eiendommen. Man gik dog ivei med tro paa Herrens hjælp, og en indsamlingskomite blev nedsat med prof. Oftedal som formand. Det utrolige hændte; fra de græshoppe-ødelagte strøg samledes der ikke alene de 16,000, men 19,000 dollars, og skolen var reddet. Man maatte uvilkaarlig udbryde

Prof. Sven Oftedal.

og sige: "Det er skeet af Herren, det er underlig for vore øine." Saa stor kjærlighed var der tændt i folkets hjerte til skolen, at saa at sige alle var med, mænd, kvinder og børn. Der kom center og ticenter og dalere fra tusener af ydere, og da Konferentsen samledes til aarsmøde i 1880 kunde man endog begynde at tale om oprettelsen af et fast professorfond til skolen. Prof. Oftedal blev igjen leder for denne nye indsamling, og den lykkedes saa vel, at inden 1888 var 50,000 dollars samlet til saadant fond, ikke i kontante penge altsammen, meget af det var

i rentebærende "notes", givet dels af menigheder, dels af enkeltpersoner.

En anden side ved skolens historie maa kortelig berøres; visselig et meget aktuelt moment i denne historie. Der tænkes da paa den modstand, der reistes mod skolens program og hele kirkelige stilling.

Det er antydet, at "Aaben Erklæring" var afgivet nærmest til modstandere udenfor den kreds, der havde sluttet sig om Augsburg.

Men næsten fra begyndelsen af viste der sig modstand mod Augsburgs syn paa presteuddannelsen og menigheden inden selve Konferentsen, en modstand, der efterhaanden blev sterkere og som fik sit sterkeste udtryk i den ovenfor nævnte "tredives erklæring", afgit paa Konferentsens aarsmøde, 1882.

Saa bitter blev denne modstand tilslut, at Augsburgs theologiske professorer indbragte sin resignation ved Konferentsens aarsmøde i 1883. Aarsmødet bad professorerne tage sine resignationer tilbage med 187 stemmer mod 54. Prof. Gunnersen gjorde det. De to andre negtede i førstningen. Aarsmødet skred derpaa til valg af professorer, og Oftedal og Sverdrup gjenvalgtes til professorer med mere end to tredjedels majoritet af de kastede 258 stemmer. Samme dag samledes 175 lægdelegater og vedtog en henstilling til professorerne Oftedal og Sverdrup om at modtage valget. Dagen efter erklærede de, at de havde besluttet sig til at bli staaende som lærere ved skolen.

Det er den her antydede modstand, der gik under benævnelsen "den gamle retning". Det er klart, at saadan modstand maatte i ganske høi grad hindre skolen i udførelsen af sit program, som det jo ogsaa maatte føles hemmende, naar der skulde samles midler til skolen.

Men fra 1883 af gik Augsburg fremover med rask fart. Flere kandidater graduerte hvert aar end før, og modstanderne var i en haabløs minoritet. Konferentsens formand udtaler i sin indberetning til aarsmødet 1886 sin fulde tillid til lærerne ved skolen og omtaler deres arbeide i de mest anerkjendende ord, medens modstanderne skarpt dadles for, at de ved sin holdning lægger hindringer iveien for samfundets virksomhed, og antyder,

at hvis saadan modstand fortsættes og de fremdeles intet vil yde til skolens drift, kan de ikke længer bli betragtede som medlemmer af samfundet.

Et kort tilbageblik over skolens indre ordning kunde her være paa sin plads. Som allerede antydet havde skolen fra 1874–1876 fire theologiske lærere. Organisation blev foretat, saa at skolen omfattede en forberedelsesklasse, fire græskklasser og en treaarig theologisk afdeling. Skolebygningen blev ogsaa udvidet, saa den blev omtrent tre gange saa stor som før. Det var disse byggearbeider, der medførte den store gjæld, som nær havde ødelagt skolen, men som reddedes ved den store og merkelige indsamling i 1877.

"Efter 1882 gjorde skolen et overmaade vigtigt fremskridt. De theologiske læreres antal blev indskrænket og collegelærernes antal forøgedes, idet man anstrængte sig for at finde saadanne dygtige mænd, som i enhver henseende var indforlivede med skolens aand og plan. I 1882 ansattes prof. J. Bugge, og ved hans død i 1891 prof. J. L. Nydahl. I 1885 ansattes professorerne J. H. Blegen og Theo. S. Reimestad. I 1886 prof. W. M. Pettersen og i 1887 prof. A. M. Hove. Alle disse undtagen sidstnævnte var Augsburg-graduenter.

Samtidig vokste søgningen til skolen saa meget, at der hvert aar var mange unge mænd, som paa grund af manglende rum ikke kunde optages ved skolen. En logisbygning med rum for 40 elever, et par klasseværelser og værelser for trykkeri og boghandel opførtes i 1884. I 1888 opførtes en professorbolig med bekvemmelighed for to familier; desuden var der en ældre professorbolig med tre mindre bekvemmeligheder.

I denne stilling var altsaa Augsburg Seminarium, da det ved foreningen i 1890 kom i forbindelse med den forenede kirke. Det havde en eiendom for over 100,000 dollars, 2 theologiske professorer og 5 college-professorer og et gjennemsnitlig antal af 160 studenter om aaret."

Med seighed og ufortrødenhed havde skolen arbeidet sig frem, indtil den nu stod som den ledende skole i sit slags blandt norske amerikanere.

Ved foreningen blev det bestemt, at baade Augsburg og

St. Olaf og Augustana College i Canton, S. D., skulde indtil videre beholde samme ordning som før.

Ved siden af Augsburgs daværende professorer kom der nu tre til, nemlig dr. theol. F. A. Schmidt og prof. M. O. Bøckman, der havde været lærere ved den af Antimissourierne temporært oprettede theologiske skole i Northfield, og et aar senere prof. E. G. Lund, Augustana-folkenes repræsentant i fakultetet. Med disse kom 23 theologiske studenter fra de andre samfund.

Augsburg havde nu ti lærere, fem for hver afdeling; dog steg ikke elevantallet høiere end 188 noget aar, denne ordning gjaldt.

Saaledes gik det en stund. Men allerede fra det første af viste det sig, at saa forskjellige elementer, som disse her sammenbragte, vanskelig kunde blive til ett. Et skjæbnesvangert skridt blev taget af den forenede kirke allerede i dens første aarsmøde i 1890, da en beslutning fattedes om at gjøre St. Olaf til den forenede kirkes college. Dette maatte jo fra Augsburgs side betragtes som brudd paa tro og tillid; thi der var nu for det første det, at St. Olaf var en sekulær undervisningsanstalt, hvis traditioner langtfra hjemlede den en stilling som forskole for det theologiske studium, dernæst var det jo kjendt, at et udpræget humaniserende skoleprincip styrede skolen, og som vi allerede har seet, var det jo dette princip, som Augsburg netop var imod. Naar vi da erindrer, at Augsburg havde baade en college- og en theologisk afdeling, skjønnes det, at denne beslutning om St. Olaf maatte betyde nedlæggelscen af collegeafdelingen ved Augsburg; thi der kunde selvfølgelig ikke være to colleges i samme samfund med saa forskjellige principer for undervisningen og det i saadan umiddelbar nærhed af hinanden, uden at de ubehageligste forviklinger vilde paafølge.

At Augsburg board of trustees i troskab med skolens fortid maatte modsætte sig dette er noksaa indlysende; thi dette betød ikke bare flytning af et college — endskjønt endog det var alvorlig nok, da en af betingelserne for Augsburgs flytning til Minneapolis var, som vi har seet, at et college skulde oprettes i forbindelse med det theologiske seminar — men det betød, at et helt nyt princip for presteuddannelsen sattes ind i den forenede kirke.

Der har været fremsat den besynderlige opfatning af de her skillende principer, at det kun skulde betyde, at Augsburg var imod, at menighederne drev andre skoler end presteskoler.

Det er sandt, der førtes i sin tid en diskussion blandt norske lutheranere om "skolesagen" saakaldt; men den var en fra spørgsmaalet om presteuddannelse helt forskjellig sag. Den dreiede sig nemlig om commonskolen. Her var Augsburg imod, at man ignorerede statens skoler og oprettede menighedsskoler med undervisning i verdslige fag efter katholsk mønster. Derimod anbefalede Augsburg, især da prof. Sverdrup, oprettelsen

Prof. Georg Sverdrup.

af folkehøiskoler ude i menighederne for konfirmeret ungdom (se Konferentsens aarsberetning for 1877), ligesom der anbefaledes at drive flittig paa med børnenes religiøse undervisning fra menighedens side.

I Augsburgs forhold til den forenede kirke var derfor den store sag presteuddannelsen. Augsburg var oprettet med det formaal at være en fuldstændig uddannelsesanstalt for prester for frie lutherske menigheder. Om den unge mand, der ikke mente at blive prest, gik paa presteskolens college, saa havde

han ingen skade deraf; men om derimod en theologisk student skulde have faaet sin fordannelse ved et sekulært college med en udpræget humanistisk karakter, da vilde derved megen skade være anrettet baade for ham selv og for den menighed han kom til at virke i som prest. Dette havde altid været Augsburgs syn.

Vi kan ikke gaa nærmere ind herpaa nu, da rummet ikke tillader det; men saa meget maa dog antydes, forat den uhildede læser kan forstaa, at det saakaldte "overdragelsesspørgsmaal" var et spørgsmaal om enten Augsburg skulde leve eller dø. Og Augsburg have saamegen livskraft i sig, at det kjæmpede mod døden med, nærsagt, fortvilelsens mod.

Lad os huske paa, hvilke faktioner der dannede den forenede kirke. Først Konferentsen, hvoraf en minoritet — de "tredive" f. eks. — var imod Augsburg, dernæst det Antimissouriske broderskab, der havde skilt sig fra den norske synode i 80-aarene og som sandsynligvis delte synodens uvilje mod Augsburg fra den "Aabne Erklærings" dage; dernæst den norske Augustanasynode, der havde seet skjævt paa Konferentsen og Augsburg helt fra Marshall-tiden; og naar alle disse kom sammen og skulde være med paa at værne og hegne om og bygge videre Augsburg Seminarium, da maatte der have skeet noget forunderlig med de norske kirkelige gemytter i 1890. Men det forunderlige var ikke skeet, og derfor gik det som det gik.

Alligevel var overdragelse af skolen aldrig negtet. Augsburg-boardet tilbød overdragelse gang paa gang, dog med den betingelse, at de fornødne garantier stilledes for bevarelsen af skolens gamle princip.

Betingelserne var rimelige nok. Augsburg skulde drives som før med to afdelinger; dets princip for presteuddannelsen skulde gjælde, eiendommen skulde ikke pantsættes for gjæld. Men man vilde ikke høre paa betingelser. Augsburg-boardet tilbød en "conditional surrender", mens den anden side krævede "unconditional surrender". Hver stod paa sit. Fra den ene side skreges "løftebrudd", fra den anden svaredes "forræderi". Og det første knæk tilliden led, var beslutningen om St. Olaf. Den var ligesom skuddet paa Fort Sumter's flag. Siden kom et og andet frem fra begge sider, der ikke skulde hjælpe forenings-

sagen meget. Det skulde da heller ikke bidrage til at styrke tilliden mellem parterne, at en af de antimissouriske ledere i den forenede kirke i en artikel i "Samfundet" ubarmhjertig latterliggjorde Augsburgs skoleprincip. Tilliden var og blev brudt, og da nyttede siden ingen bestræbelser for mindelig opgjør.

Foreningen hanglede og gik i tre aar, og saa kom det endelige brudd. Den forenede kirke afskar forbindelsen med Augsburg og oprettede en presteskole i Syd-Minneapolis ikke langt fra Augsburg. De tre professorer gik did og med dem fulgte de studenter, der var komne til fra de andre samfund. Paa samme tid begyndtes retssag mod Augsburgs Board of Trustees. Den forenede kirke valgte et board of trustees for Augsburg under forudsætning af, at den forenede kirke var Konferentsens genuine fortsættelse, og dette board indgav da andragende til retten om at bli erklæret for at være Augsburg Seminariums lovlige trustees. Sagen drog ud i flere aar. Statens rigsadvokat gik imod den forenede kirke; distriktsretten dømte i dens favør; Augsburgs board appellerede til høiesteret, der omstødte distriktsrettens dom, og erklærede det gamle board for at være de rette eiere til Augsburgs rørlige og faste eiendom. Endda vilde den forenede kirke fortsætte, men istedenfor ny sag blev der gjort mindelig overenskomst saaledes, at den forenede kirke fik fondet og Augsburgs board fik "quit claim deed" paa eiendommen.

Med hensyn til selve eiendommen betragtede Augsburgs board og korporation sig som de, der holdt denne "in trust", og kunde derfor ikke under omstændighederne gi den fra sig. Dernæst viste det sig ogsaa at være imod loven at skjøde over en saadan eiendom til en anden korporation for en nominel sum.

At Augsburgs trustees var i en meget vanskelig position kan ikke negtes. Som et eksempel paa stillingen ude blandt folket kan anføres, at en gammel erfaren Korferentse-mand og velstaaende farmer sagde under processen til forfatteren af denne afhandling, at dersom Oftedal og resten af boardet uden videre under omstændighederne overdrog skolen, saa vilde han have anlagt sag mod Oftedal for utroskab i forvaltning af betroet gods.

Naar vi paa samme tid erindrer, at det var mænd fra den

gamle minoritet i Konferentsen, der stod i breschen for de andre i sagen mod skolen, saa vil man forstaa, hvilket virvar og spil af interesser der pressede paa og gjorde sig gjældende. Taget som et hele, saa er denne den merkeligste kirkekamp som har været ført blandt norske lutheranere paa denne side havet.

Efter 1893 gaar Augsburg frem som aldrig før. Elevantallet vokste, saa der blev mangel paa rum. De der stod paa Augsburgs side, samledes paa skolen høsten 1893 for at drøfte stillingen. Mødet bestod af mellem 200 og 300 deltagere. De besluttede at fortsætte skolens drift. I oktober 1894 samledes de igjen — til fest! De feirede da 25-aars jubilæum for Augsburgs grundlæggelse. Processen hang da over skolen som en mørk sky, alligevel var de fulde af haab og mod. Det var ved den anledning, at prof. Sverdrup holdt sin store tale om "Augsburgs Principer". Fra skolen udgik nu et kraftigt arbeide. Missionen ude og hjemme fik et stød fremover; der var vækkelser ved skolen og store vækkelser ude i menighederne.

I 1897 organiserede "Augsburgs venner" sig til "Frikirken" ved et møde i Minneapolis, og Frikirken har siden trofast staaet omkring Augsburg.

Ved aarsmødet i Dalton i 1899 — efter processens afgjørelse aaret før — besluttedes opført en ny bygning ved Augsburg til 30,000 dollars. Board of Trustees ledede arbeidet hermed saavelsom indsamlingen og allerede den 1ste januar 1902 kunde den nye bygning indvies.

Dette var en stor stund for Augsburg, den største i dens historie. Indvielseshøitidelighederne varede i tre dage, fra 1ste til 3dje januar. Den egentlige indvielsestale holdtes af past., nu prof., E. P. Harbo, ved siden deraf holdtes mange taler. Prof. Oftedal talte om den nye bygnings historie; prof. Blegen om Augsburg og lutherdommen; past. G. Oftedal om Augsburg og den hellige skrift; prof. Sverdrup om Augsburg og den norske kirke i Norge; past. Gynild om Augsburg og den norske kirke i Amerika; prof. H. A Urseth om The Future of the Lutheran Church in America. En mængde mennesker var tilstede.

Dog, glæden skulde heller ikke her være ublandet. Paa mødets sidste dag indleverede prof. Oftedal til boardet sin

resignation som lærer ved Augsburg. Boardet negtede at modta hans resignation, takkede ham for hans arbeide og bad ham bli staaende. Fra forsamlingen kom en resolution til ham med indstændig opfordring om at bli staaende. Men alt til ingen nytte. Han indvilgede dog i at tjene indtil videre, indtil man kunde finde nogen til at sætte i hans sted. Han vedblev da som lærer til 1904.

Prof. George Sverdrup, jr.

Den nye bygning er helt igjennem moderne indrettet. Den har elektrisk lys og "steam heat". Den har tre etager, bibliothek, musæum, læseværelse, og gymnastiksal i "basementet", klasseværelser og kontorer i de øvrige to etager. Den kom dog til at koste nær paa 43,000 dollars, hvoraf alt er betalt.

Hvad Augsburg især og forresten de som stod i spidsen for arbeidet havde at staa i disse 12 aar er det vanskelig at danne sig noget begreb om; og det maa nok siges ogsaa, at arbeidet vel var blit ugjort, om ikke Herren selv havde ydet sin stille, men kraftige hjælp. Og det merkelige var, at netop

under de mørkeste trængselsaar var der en aandelig bevægelse ude blandt folket, som der ikke i mands minde havde været mage til. Det var vel ogsaa med henblik herpaa, at prof. Sverdrup engang paa en af Frikirkens aarsmøder kunde si, at kirkestriden havde været vort folks største velsignelse.

Noget byggearbeide har siden ikke været gjort; dog er der indlagt en central "heating plant" for hele skolen.

Det er først efter 1900 der er skeet nogen større forandring i de faste lærerkræfter ved skolen. Oftedal og Sverdrup er de ældste og bedst kjendte. Sverdrup er ikke længere iblandt os; han døde ganske pludselig 3die mai 1907, nær 59 aar gammel. Sverdrup var først og fremst skolemand; hans lærerbegavelse var uforlignelig; klar i tanken, grei i udredningen. At lytte til hans forelæsninger var "a feast of reason and a flow of soul". Der blev spurgt hjemme i Kristiania, da Johan Sverdrup først kom paa tinget: "Har De *seet* den nye representant fra Larvik tale?" Saaledes med denne hans brorsøn, Georg, man maatte *se* ham tale. I debatten var han forbausende slagfærdig, med en gang var han orienteret. Hans tale var med myndighed; og omend stemmen ikke var kraftig, var den fyldig nok og merkværdig hørbar og distinkt.

Det var ikke blind beundring, naar en under hans forelæsninger eller taler i store møder, idet hans mægtige aands indflydelse merkedes overalt, uvilkaarlig maatte spørge sig selv:

> "Upon what meat doth this our Cæsar feed,
> That he hath grown so great?'

Han levede for en ide, han arbeidede med theorier; under det alt var han en folkets mand, sand demokratisk i sind og tanke. Han kunde til sine tider være fjern og kold og knap; han kunde undertiden gi unødvendig skarpe svar paa troskyldig tiltale; og dog skal der vanskelig findes et menneske med finere sympathier.

Sverdrup var skolens præsident i alle aar fra Weenaas's fratræden i 1876. Han var saa at si skolens sjæl. Naar han gik bort saa tidlig, saa var det jo et næsten uerstatteligt tab for Augsburg og Frikirken; men Herrens veie er ikke vore.

Det gir et indblik i Sverdrups indre sjæleliv, naar det kan meddeles, at dengang prof. Oftedal skrev efter ham om at komme hid og opta arbeidet ved Augsburg i 1874, havde Sverdrup svaret: "Jeg har ofret min Isak; jeg skal komme."

Prof. Oftedal, der endnu lever, er i flere henseender sin store kollegas modsætning. Stor og mer end almindelig vel udrustet. Som taler tør han siges i sine velmagtsdage at ha været den første blandt norsk-amerikanere, og han er endnu overordentlig effektiv, trods sine 66 aar. I personlig omgang er han den mest vennesæle mand. Det fortælles, at han en dag under processen da de gik ud af courthuset uden videre ceremoni havde tat en af sine modstandere venskabelig under armen og spadseret sammen med ham nedover trapperne! Noget saadant som personlig nag er det vist umulig for ham at bære paa. Han kan le hjertelig som et barn; men i kamp skyder hans øine lyn under de buskede bryn. Det er unødvendig, næsten, at tilføie, at det var helst til ham, studenterne gik med sine hjertebyrder. I lærdom er han ganske vist sin kollegas lige; men hans temperament er af en mere praktisk art. I debat er han slagfærdig og tillidvækkende, grei og myndig. Som prædikant er han som sagt enestaaende. Han har nu trukket sig tilbage fra aktiv virksomhed, men er endnu formand for board of trustees og præsident i skolens falkultet; men lever forresten meget for sig selv og sysler med studiet af græsk sprog og litteratur.

En anden mand som nærmere maa nævnes er past. Ole Paulson. Han har været kaldt Augsburgs bedstefar, og sikkerlig fortjener han dette navn. Det var fornemlig ved hans bestræbelser at Augsburg blev flyttet til Minneapolis; han forestod den første indsamling og har siden som medlem af board of trustees været en af lederne i Augsburgs virksomhed. Han tjente i borgerkrigen her med løitnants rang, og med lige stor iver tjente han siden i Guds riges armé. Han døde et par uger før prof. Sverdrup, idet han gik ind til hvilen 20de april 1907, 75 aar gammel.

Et andet nylig indtruffet dødsfald ved skolen vakte sorg og efterlod dybt savn. Prof. H. A. Urseth, der havde tiltraadt som lærer, først et aar midlertidig under prof. Oftedals ophold i

Europa i 1898–1899 og siden som fast ansat engelsk professor i theologi, afgik ved døden 3die april 1909, kun 43 aar. Han var en mand med ganske betydelig litterær begavelse, og vi har flere deilige sange fra hans pen. Hans hovedfag var praktisk theologi og kirkehistorie. Han var en varm kristen med et frit syn paa livet, en elskelig mand; ungdommen især hang ved ham som en ven og broder.

Efter Sverdrups død kaldtes past. E. P. Harbo i N. Minneapolis til ved siden af sin prestegjerning at holde forelæsninger over gammeltestamentlige fag og dogmatik. Han kaldtes til fast professor ifjor. Han er graduent fra begge Augsburgs afdelinger.

Dr. philos. John O. Evjen, lærer ved Gettysburg College, Pa., blev ifjor kaldt til professor i kirkehistorie og andre fag. Efter at have gradueret fra Augsburgs to afdelinger studerede han nogen aar i Tyskland, hvor han ved Leipzig tog graden Ph. D.

En søn af prof. Sverdrup, nemlig George Sverdrup, jr., blev kaldt til lærer ved skolen ved faderens død. Han er graduent fra Augsburgs græskafdeling, studerede siden ved Yale og Johns Hopkins universiteter, og var da han kaldtes til skolen amerikansk vicekonsul i Beirut, Syrien. Han underviste først i colleget; kaldtes saa til theologisk lærer, men opholdt sig ved Leipzig et aars tid før han tiltraadte denne post. Hans fag er gammeltestamentlig theologi og hebraisk. Han er ogsaa nu skolens vicepræsident.

Prof. Andreas Helland har været ved skolen som lærer siden 1905. Han har artium og anden-eksamen fra Kristiania universitet, men studerede theologi ved Augsburg. Først arbeidede han en tid som skolens kasserer, men reiste efter kaldet til professor som Frikirkens stipendiat til Europa for at uddanne sig videre i theologi.

Prof. A. M. Hove resignerede i 1901. I 1904 blev prof. S. O. Seversen valgt i hans plads. Seversen er graduent fra Augsburgs collegeafdeling og Minnesota universitet. Hans fag er mathematik og engelsk.

Prof. H. N. Hendricksen valgtes som prof. Reimestads

eftermand i 1900. Graduerede fra alle afdelinger ved Augsburg og studerede ved andre skoler. Hans fag er latin og engelsk.

Professorerne Blegen, Pettersen og Nydahl er altsaa af den gamle garde og saa vel kjendte at data kan være overflødige. Det maa dog desværre tilføies, at prof. Pettersen nylig har resigneret fra sin post ved Augsburg. Dette er et stort tab for skolen. Hans historiske undervisning var særdeleshed ypperlig.

Prof. Wm. Mills, graduent fra Augsburgs to afdelinger, kaldtes til fast lærer iaar.

Fra skolens theologiske afdeling har der siden 1870 op til 1910 gradueret et antal af 359. Fra collegeafdelingen fra 1878–1910 205.

Saaledes har Augsburg Seminarium gaaet jevnt, omend undertiden sagte, fremover i disse 41 aar. Det har ofte været et modsigelsens tegn i vor norske kirke herover; men det har ogsaa — eller kanske heller *derfor* — været til velsignelse for mange. Det har i mange maader været en rydningsmand i den kirkelige vildmark, en frisk bris i vanekristendommens lumre luft.

Hvad Bjørnson skrev om Johan Sverdrup, det passer ogsaa paa Augsburg Seminarium.

"Du er den friske iling i
vort træge vanegjængeri.
Du er den salte havstrøm, som
i vore lumre fjorde kom."

Prof. Sverdrup har engang vedkjendt sig dette udtryk som betegnende for Augsburgs stilling.

Vi skal slutte med at gjengi nogen ord af prof. Sverdrups tale om Augsburgs principer ved jubilæumsfesten 1894:

"Saamange kristne norske mænd og kvinder er her samlet i et land, hvor stengsler er brudt og rum aabnet, at det ventes og kræves, at her skal Norges aandelige liv bære sin fuldmodne frugt i en fri menighed. Derfor byggedes Augsburg, forat den norske vækkelse skulde have vei og virke i det nye land, og forat frihedsbevægelsen kunde naa frem til sit maal, den frie menighed. Og denne herlige opgave gjør det til alvorsfuld pligt at holde fast med urokkelig troskab ved Augsburgs prin-

ciper; thi til disse principer hører alt som kan tjene den aandelige friheds sag i Guds menighed paa jorden.

At svigte her vilde være at svigte vort folks dyreste og helligste interesser og at prøve at stanse aandens virke paa dens vei frem til fuldt gjennembrudd i vort folks liv."

I forbindelse hermed kan ogsaa anføres hvad prof. Oftedal udtalte ved indvielsen af den nye bygning i 1902:

"Den trofaste fader i himlene, som ogsaa her har ladet trængslerne virke taalmodighed og et prøvet sind, vil gyde ny kjærlighed af sin aand i alle deres hjerter, der staar skolen nær, saa at arbeidet for vort folks aandelige vækkelse trods al modsigelse og kamp vil faa et rigt stød fremad og bringe velsignede frugter til den nye slegt som kommer."

Maatte Augsburgs nye mænd føre fortidens virke videre! Gud velsigne Augsburg!

Og hvem ved, kan hænde det som er skeet netop er det som skal bane vei for en sundere og sandere tilnærmelse mellem norske lutheranere.

H. C. Caspersen.

Osul Torrison.

REDAKTIONEN af "Symra" har gjort mig den ære at be mig skrive litt om Osul Torrison. Jeg vil nødig si nei, skjønt jeg kunde fristes dertil. Det er ikke saa let nu saa mange aar bakefter og under saa ganske forskjellige omgivelser og forhold, at levendegjøre for sig selv og andre et avbleket billede av en mand som jeg vistnok har kjendt ganske godt og skattet høit, medens dog forskjellen i livskald, interesser og alder begrænset min forstaaelse og evne til at bedømme. Jeg skal derfor heller ikke indlate mig paa at skildre hans fremragende dygtighet som forretningsmand, der satte ham istand til fra en ringe begyndelse at skape en storartet forretningsvirksomhet og samle en betydelig formue. Den særlige evne at kunne "make money", staar ikke nødvendigvis i forbindelse med betydelige eller særlig tiltalende egenskaper paa andre omraader. Den lar sig godt forene med den største interesseløshet og smaatskaarethet paa andre felter end det rent forretningsmæssige. "The self-made man is generally a poorly made man" har en eller anden sagt, og selv om dette selvfølgelig indeholder nogen overdrivelse, indeholder det ogsaa adskillig sandhet. Men Torrison var ikke nogen "poorly made" eller nogen interesseløs mand. Han hadde mange interesser, blandt andet en rørende kjærlighet til det gamle land, som han flere gange besøkte. Det var vel væsentlig minderne fra barndomshjemmet og Norges eiendommelige naturskjønhet som drog ham dit, selv om han ogsaa omfattet det norske folks fremgang og utvikling med en interesse som kun stod tilbake for den han følte for sit eget norsk-amerikanske samfunds trivsel og utvikling i det rette spor. Og dette spor var for ham selvsagt git paa kristelig grund med

religiøs paavirkning gjennem skolen. Paa dette omraade var som bekjendt hans interesse særlig knyttet til den Norske Synode og dens læreanstalt i Decorah. Hvad han utrettet i raad og daad for sit kirkesamfund og dets skoler, er forresten et emne som jeg ogsaa blot skal antyde — det overlater jeg kyndigere at utvikle, hvis det ikke allerede er gjort. Hvad jeg vil forsøke paa, er gjennem at friske op enkelte minder som dukker op for mig, ganske løst at skissere et omrids av personligheten, det væsentlige ved ham.

Naar jeg tænker paa Torrison, dukker bestandig billedet av hans by, det deilige Manitowoc, op for mig. Det er kanske fordi jeg selv vokste op i en norsk kystby at Manitowoc bestandig har virket saa betagende paa mig. Det ligger saa frit og friskt med skogbevokste høider og jevne skraaninger ned mot Michigansjøens dansende, hvittoppede bølger. Det hele landskap er saa forunderlig friskt og hjemlig norsk, saa litet kjedsommelig vest-amerikansk — det er bare det at man vet at vandet ikke er salt, som forstyrrer illusionen.

Der traf jeg første gang Torrison i 1876, da jeg avla et par dages besøk hos familien. Jeg hadde dengang kun været en to tre aar i landet, hadde sultet i St. Louis og i det hele levet under noksaa primitive forhold, saa det lune, komfortable velstandshjem jeg her kom ind i, gjorde sterkere indtryk paa mig end det ellers vilde ha gjort. Torrison bodde dengang endnu nede ved Michigansjøen, men hadde kjøpt et stykke land med pragtfuld furuskog oppe paa en af høiderne og der allerede paabegyndt anlægget av den vakre park som omgav hans senere storartede hjem. Torrison var dengang 48 aar gammel, i sin fuldeste manddomskraft, og saa nu frem til byggingen av dette sit hjem som det der skulde bli glanspunktet i hans liv. Det var det sterkeste indtryk jeg fik av ham at han var en hjemkjær mand. Nogen offentlighetens mand var han egentlig ikke. Respekt for sin dygtighet krævet han selvfølgelig, men ellers hadde han ingen ambition i retning av politiske ombud eller at spille "prominent" paa nogen maate. At være omgit av en hustru og børn som forstod ham og holdt av ham, at kunne omgi dem med al den hygge og komfort som rikelige midler

kunde skape — det lot til for ham at være toppunktet av jordisk lykke. Jeg tror ikke det var for at briljere med sine penger han vilde bygge den store, prægtige bolig — det var for at skape dem han holdt av, et hjem de kunde være glad i og stolte av.

OSUL TORRISON.

Endnu var det, som sagt, kun i sin vorden. Bare uthusbygningen var opført og veier anlagt, som viste det fremtidige park- og haveanlæg. Trær og blomster skulde der være — det var noget han var særlig glad i.

Saa kan jeg ikke huske noget sammentræf med Torrison før i Norge i 1885, da jeg skulde ha bryllup. Vi hadde indbudt Torrison, fru Torrison og en af sønnerne, som var med paa Norgesturen, til brylluppet; men paa grund av omstændigheterne kom de først dagen efter. Torrison vandt straks alles hjerter, ikke mindst min hustrus. Hun var jo litt ængstelig ved tanken paa den lange reise fra hjem og kjære til det fremmede land, og det var mig derfor en ganske særlig tilfredsstillelse at kunne la hende træffe en saa elskværdig repræsentant for det folk blandt hvem hendes nye hjem skulde være. Vi fartet omkring endel, og søndag var vi i kirken. Der var ofring til et eller andet øiemed, og jeg hørte senere at presten blev adskillig forbauset over en stor pengeseddel blandt al smaamynten. Saa drog vi avsted paa den lange reise en fjorten dage senere, ifølge med Torrisons. Reisen begyndte med storm og sjøsyke i Kristianiafjorden og fortsattes i det mest straalende solblanke veir over Nordsjø og Atlanterhav, en vidunderlig tur! Torrison var lutter opmerksomhet og elskværdighet mot min hustru. Han kunde være en rigtig bedaarende kavaler den vakre mand med det lange graasprængte skjæg! Fra Liverpool husker jeg et litet karakteristisk træk. Torrison lot os alle staa igjen paa stationen med vort tøi, medens han foretok en ekspedition ut i byen for at finde et logi som tiltalte ham. Vi var ingen av os særlig begeistret, da vi kom til stedet han hadde valgt. En fattig stakkar som jeg, vilde aldrig godvillig ha tat ind i saa tarvelig logi. Men Torrison hadde the self-made man's forstaaelse af pengeværdi. Hvor det gjaldt at støtte et godt formaal eller at bygge et statelig hjem for sig og sine, der holdt han ikke paa skillingen, men alslags overflødig flothet hadet han. Hvad der var sparet, var tjent. Der kunde nok været fler velstandsfolk av os norske, hvis vi hadde hat Torrisons sunde sans i saa maate.

I New York skiltes vi med den hjerteligste indbydelse til at tilbringe en sommerferie i Torrisons hjem. Vi kom dit et par aar efter, en straalende sommerdag, og Torrison selv, likesaa straalende, møtte op med hest og vogn og kjørte os op fra stationen. Det var ham en fryd at vi fandt Manitowoc vakkert,

og saa kjørte han os op bakken til høiden hvor hans nu for længst færdigbyggede nye hus laa. Jeg hadde jo været der før og visste omtrent hvor det laa, men til min overraskelse kjørte Torrison ganske rolig forbi porten og pekte op mot huset, idet han sa til min hustru: "Der inde bor der en gammel nordmand, som har tat sig ganske godt op i Amerika. Er det ikke et vakkert sted?" Jeg forstod selvfølgelig situationen, og min hustru som ingenting anet, uttalte sin begeistring over den deilige have og det prægtige hus. Da han saa rigtig hadde

Torrisons hjem i Manitowoc.

nydt sin lille "joke," snudde han ganske lunt om og kjørte os ind gjennem porten og op til huset, hvor vi blev mottat med overstrømmende elskværdighet av familien.

Gjestfrihet var en av Torrisons dyder. At se mange gjester hos sig i det deilige hjem, var ham en fryd. I sin park hadde han et helt arrangement med bænker og bord, og ret som det var, hadde han her en hel forsamling av byens folk — bestandig norske — hos sig til koselig samvær. Det var jevnt borgerlig stel, solid kost og solid komfort i alle maater, ingen overdaadighet. Torrisons hus var et sted hvor gjesten følte sig

hjemme og fik lov til at stelle sig som han vilde. Selv hadde han jo sin forretning at passe, og den passet han som en smed den ganske dag. Det var ved maaltiderne og om kvelden at hele den store familie møttes, og da hadde han sit lune blink i øiet og moret sig som et barn over den mindste anledning til moro. Han var i høi grad godlynt, let at faa i humør, taknemlig for enhver opmerksomhet, fordringsfri og enkel i alle sine livsvaner. Andagt holdt han i sit hus og man forstod altid at han var en oprigtig kristen, uten at han gav sig av med at præke eller moralisere.

Vakre hester og kjøretøier hadde han, og hans lyst var at kjøre turer ut paa landet om søndagen. Vi var ikke saa særlig begeistret for de turene. Vi syntes vi hadde det meget bedre hjemme i det hyggelige hus og den store skyggefulde park en varm sommersøndag. Men nei, ut paa landet skulde og maatte vi! Saa bar det avsted tidlig paa morgenen i Torrisons makelige vogn med de vakre brune hester, som han selv kjørte. Landet omkring Manitowoc er et rigtig østlandsk norsk landskap med aaser og bakker og elv. Og som han hadde øie for alt hvad der var vakkert og alt som mindet om Norge! Han kunde bli rent veltalende og saa glad han blev, naar han saa vi delte hans fryd. Og kom vi gjennem den utdøde lille landsby, Manitowoc Rapids, undlot han aldrig at peke paa den gamle rønne hvor han omkring 1850 hadde begyndt sin forretningsbane som diskemand. Den slags ting kan gjøres slik at den tilsynelatende beskedenhet i virkeligheten er kryhet og selvros; men slik var det ikke med Torrison — det kom saa barnslig og troskyldig og fordringsløst, at man forstod nok at han ikke hadde det med at gjøre sig til av det held der altid hadde fulgt ham. Det var ham bare en trang at mindes den beskedne begyndelse forat han selv kunde være saa meget mer taknemlig for hvad han hadde naadd. Han var i det hele saa velgjørende naturlig og saa litet tilgjort.

Og saa kom vi frem til landskirken, hvor Torrison traf saa mange, mange kjendte — alle farmerne, deres koner og sønner og døtre kjendte han og skulde han prate med. Og naar saa gudstjenesten var slut, fulgte vi med en eller anden av dem

hjem, ofte noksaa langt fra kirken. Saa skulde vor medbragte kjøtproviant lages til, og imens hadde man i reglen god anledning til selv at stekes — trær var det litet av om husene og skygge vanskelig at finde. Saa bænkedes man om bordet med det stekte kjøt og pie'en, og spiste og pratet om løst og fast, og saa gik tiden og kveldingen kom med litt kjølighet — hestene spændtes for og saa hadde vi en lang deilig kjøretur hjem igjen til civilisationens goder. En slik dag frydet rigtig Torrisons hjerte, kjøreturen og passiaren med farmerne, det at komme likesom tæt op til landsens styr og stel en gang i uken, det var ham en ren trang og den største forfriskelse, saa han igjen mandag morgen kunde begynde ukens stræv med fornyet energi.

Og saa om kveldene. Han tok sig gjerne litt tidlig fri fra forretningen og kom hjem blid og fornøiet — for nu skulde der spilles kroket. Jeg har desværre aldrig hat nogen særlig begavelse i retning av spil — har hverken kunnet lære at spille piano eller kort og som kroketspiller var jeg ingen kløpper — men det var nu ikke Torrison heller. Men like morsomt var det for det. Og saa opdaget jeg snart at naar han slog mig rigtig grundig, saa gik han i sin seiersfryd ind og fik fat paa en finfin gammel rum han hadde hat liggende i kjelderen i mange aar, og brygget den vidunderligste punsj jeg kan mindes at ha smagt. Den var hans specielle stolthed, der var en hemmelighet med tillagningen av den, sa han, og den hemmelighet vilde han aldrig ut med. Han kom bærende med de to rykende punsjeglas, med sit muntre blink i øiet op nippet og pratet og fortsatte spillet. Men mer end et glas blev det aldrig, og det var jo ikke hver kveld det vanket heller, selv om jeg er bange for at jeg tapte noksaa regelmæssig, efterat jeg var kommet efter det arrangement med punsjen.

Torrison var maateholdenheten selv i alle nydelser, men nogen avholdsfanatiker var han ikke. Han saa sundt og fornuftig og menneskelig paa den slags ting, som paa alt andet. Han var en hædersmand i al sin vandel og en oprigtig from mand, men ogsaa dette uten prætensioner og uten at snakke meget om det. Idethele laa han ikke for diskussion om emner som laa over det dagligdagse. Han hadde svært opgjorte

meninger, baade paa det religiøse og det politiske omraade. I religiøs henseende var han fuldblods gammeldags synodemand, ortodoks til fingerspidserne, og i politik var han stalwart republikaner. Det nyttet ikke at komme med nogen slinger i valsen der. Og en vilde jo nødig bringe den elskværdige, hjertevarme vert ut av humør ved at opponere for sterkt. Jeg husker bare at i politiken var, merkværdig nok, Roscoe Conkling hans ideal. Det var vel Conklings elegante personlighet og bestikkende veltalenhet som hadde vakt hans begeistring.

Endnu engang besøkte vi Manitowoc i Torrisons levetid — men da var han blit gammel — vistnok kunde der av og til komme det gamle lune glimt i øiet, og han kunde more sig paa det gamle barnlige vis, men det var bare forbigaaende — han hadde ikke længer den raske gang — han kjørte altid op og ned til byen, og han sat lut og slap i vognen. Man fik indtryk av at han var træt efter sin lange virksomme dag, at han ikke hadde noget imot at faa hvile ut fra møie og besvær. Det var med vemod vi denne gang sa ham farvel. Og da vi næste gang saa Manitowoc igjen, var gamle Torrison flyttet længer bort paa hougen — fra sit hjem til den vakre kirkegaard med den prægtige utsigt langt utover bygden. Der læste vi hans navn paa en vældig støtte som jeg nærmest tænkte min gamle ven helst vilde hat litt mindre og beskednere — for han tænkte ikke stort om sig selv — han takket Gud for hvad han hadde skjænket ham av godt og rikt i livet, og delte det saa gjerne med dem han hadde kjær.

Jeg vilde ogsaa saa gjerne faa takke ham for nogen av de kjæreste og bedste minder min hustru og jeg har fra Amerika. Jeg beklager bare at evnen ikke strækker til. Disse fordringsløse linjer kan kun ufuldkomment tegne hans billede for dem som ikke har hat den lykke at kjende ham.

Kristiania januar 1910.

O. I. Breda.

Luther Coll. Library
11-30-1925

To digte.

IDYL.

Det blinker mellem løvet
fra himlens høie blaa,
og gjennem skogen klinger
en sang af toner smaa.

Saa stille og saa dæmpet,
en velkjendt melodi,
en sang med skogens susning
fra fjeld og aas og li.

Dens toner griber sindet,
de former sig til ord,
det blir en somrens hymne
fra skog og fjeld og fjord.

Det blir en sang om tinder,
som taarner sig mod vest
med nuter graa og jøkler
i fager solskinsfest.

De staar som høie kjæmper
med solguld om sin tind
og speiler sine isbrær,
hvor fjorden smyger ind.

Det blir en sang om Norge,
min fagre fosterjord,
mens aas og fjelde speiler
sig i den blanke fjord.

Næs, Romsdalen, 9de august 1910.

HILSEN.

Og her, hvor fremmed løv til jorden falder,
og fremmed sol mod høstens farver skinner,
i stille andagt atter frem jeg kalder
dig, fagre land, fra somrens lyse minder!
sligt som du laa der høit i morgenrøden
med evig sne om dine tinders rand
og svøbt i slør af kveldens stille gløden,
naar havet sang sin hymne langs din strand.

Og stille som en fjernsyns drøm du stiger,
hvor havets brænding stort i kvelden bruser.
For morgnens glød de lyse nætter viger,
mens fossen buldrer, og din granskog suser!
Og høifjeldsviddens stemning, stor og fager,
staar frem i stille fred af solfalds brand, —
et tog, et minders tog forbi mig drager
med bud og hilsen fra mit fagre land.

Og nu, mens du, mit land, i fjernsyn svinder
med glød og glands af fagre sommerdage,
nu, mens du straaler stort i lyse minder,
en hjertets hilsen gaar fra mig tilbage!
For mig, en vandrer, hjemløs gjennem verden,
for mig, der bad om skjønhed, ikke brød,
i minders festglands staar du frem paa færden
af morgnens dæmring og af kveldens glød.

Berlin, 15de september 1910.

Olav Bøhmer.

OLEANA.

Et blad av Ole Bulls og den norske indvandrings historie.

(Slutning.)

OM Macauleys paastand, "the only true history of a country is to be found in its newspapers", kunde gjøres gjældende ogsaa for mindre landsdele som Oleana vilde utentvil denne fremstilling vundet betydelig. Og selve arbeidet med at gjennemstøve bind efter bind av gamle aviser — "this back-breaking and eye-destroying labor", som en amerikansk forfatter kalder det — vilde da efter det gamle ord vært en ren fornøielse.

Forhaapentlig kan endnu en del brever og optegnelser findes som vil kaste lys over Oleanas historie.[55] Potter countys arkiver opbevares nu i ildfaste skap paa court-huset og er vel tat vare paa; men flere protokoller og registre fra den ældste tid er desværre for længe siden kommet bort. Ved et venlig tilfælde er dog en del av arkivet fra Oleana-tiden endnu i behold.

---

[55] Lycoming co. som støter op til Potter's sydøstre hjørne og indtil 1804 omfattet et utstrakt territorium hvorav Potter og flere andre countier blev utskilt, feiret sit hundreaarsjubilæum i 1895 med en utstilling og en række festligheter. En officiel beretning, før anførte "Official report, centennial anniversary, Lycoming co.," blev senere utgit med fortegnelse over de utstilte gjenstande, hvoriblandt, s. 264: "Collection of Ole Bull account books, papers, etc., used at Oleona." Eieren Mr. Henry J. Theis er kjøpmand i Germania. Under mit ophold der hørte jeg intet herom; da jeg senere blev opmerksom paa dette skrev jeg til Mr. Theis som oplyser at det hele var en mystification: "Those papers exhibited at Williamsport were some of the Henry Andresen papers. The officers of the exhibition must have marked them as being from Ole Bull so as to make them more interesting." Da jeg trodde at de maaske kunde skrive sig fra Oleana-tiden, oplyser han i et senere brev: "They are merely business papers of Henry Andresen from 1890 up to time of his death. They came into my hands when Mr. Andresen made an assignment to me."

I skattelisten over dyrket land og anden eiendom i Abbott township den 16de desember 1852 findes følgende norske: Henry Anderson [Andresen], clerk, takst $200; arbeiderne Agust Amundsen, Andreas Brunker, Benct Bergesen og Ole Berdesen, hver $50. Ole Bull 25 acres (efter $5. per acre) $125; 7 hus (à $50) $350, rettet til 280; 2 hester (à $50) $100, rettet til 80; 2 okser (à $20) $40; 3 kuer (à $12) $36, rettet til 24; tilsammen $651. Arbeiderne Petter Andersen, Brede Enersen, Johannes Evensen, Daniel Ericksen, Saver og Ole Eversen, Paul Eohnsen, Ens Jacobsen, Hans Holm, Ever Huberget, hver $50; lærer Otto Kaas $75; Elling Lawson 39 acres (à $1.50) $58, hus 40, butiksvarer 300, rettet til 000; tilsammen $398, rettet til 98. Arbeiderne E. Kulmsee; Petter Lomo; Mathies og Carl Mathiesen; N. Nielsen; Jacob, Mathies, Ole, Oluf, H. C., Andres og Christen Olsen; Ole Pedersen; Lars Prytz; Gustavus Skoyen; Tolef Tostensen, og Tosten Torresen, hver $50; baker Olaus Solberg $75; Niels Suher, hus og tomt $150, 1 ku $12, tils. $162. Hertil kommer 18 andre navn, Barks, Conway, Starkweather, Yochum, Yoh, Zerbee o. s. v., som er kolonien uvedkommende. Desuten opføres "John F. Cowan & Ole Bull" som eiere av 16,311 acres udyrket land i dette township.

Blandt de 22 skattepliktige i Stewardson i 1852 staar "Bull & Cowan" opført for 2 hester $100, 2 okser $40, 3 kuer $24, en butik $200, en sagmølle $175, 20 acres dyrket land $100, tilsammen $639; og J. H. Anderson [Andresen] 1 ku $8, 10 acres dyrket $50 og 45 acres udyrket land $86, tilsammen $144.

Skatteligningen i Abbott for 1854 viser adskillige forandringer: Peter Andersen, tømmermand, $50; Carl Caralsen 50 acres land $50, 2 acres ryddet $10, 1 ku $8; Brady Enersen 50 acres $50, 1 ku $8; Daniel Ericksen 50 acres $50; Hans Hansen 75 acres $75, 1 ku $8; arbeider Anders Husberg $50; Hans Holem 100 acres $100, 3 acres dyrket $15, 1 ku $8; Jans Jacobsen 50 acres $50, 1 acre dyrket $5, 1 ku $8; Anna Kelsen 50 acres $50; arbeider H. Kolle $50; lærer Otto Kaas $50; Peter Mickelsen 50 acres $50, 2 dyrket $10, 1 ku $8; Nils Mickelsen 50 acres $50; skrædder Jans Moe $50; Carl Matisen 50 acres $50, 1 dyrket $5, 1 ku $8; Ever Olsen 100 acres $100,

1 dyrket $5, 1 ku $8; Mathias Olsen 50 acres $50, 1 dyrket $5; Andres Olsen 50 acres $50, et hus $30; Neilsen Osted 70 acres $70, 5 dyrket $25; Hans Rasmansen 100 acres $100; Olaus Solberg 100 acres $100, 4 dyrket $20, 1 okse $16, 1 ku $8; Neils Suhr, gartner (overstrøket) hus og tomt $150, 2 kuer $16; arbeider W. B. Suckow $50; Tasten Tassasen 50 acres $50, 2 dyrket $10, en okse $16, 1 ku $8. Desuten John F. Cowan & Co. 24 acres $100, 7 huser $280, 39 acres $58 og et hus $40; samt vel et dusin andre.[56]

Det var ikke mange av kolonisterne som blev amerikanske borgere i Potter county. Den første av dem var Henry Andresen, "native of Denmark and Sweden", den 22de september 1857. Aaret efter var det ti som blev borgere, nemlig den 22de juni 1858 Nordmændene Iver Olsen, Helge Knudsen, Daniel Ericksen; Carl Carlsen, samt Halvor Mattesen og Knud Helgesen. De to sistnævnte fik sit "første papir" samme dag, de andre hadde sikret sig dette to aar i forveien, den 16de juni 1856, sammen med Brady Ennesen, som maatte vente paa borgerpapiret til 21de september 1858. Dagen efter var de to danske brødre Hans Hansen og Ole Hansen ifølge med Svenskerne Andres Olsen og Peter Petersen i Coudersport og blev amerikaniserte. Saa kommer Nordmændene Ole Helgesen og Helge Olesen 23de september 1859, Danskerne John Carl Anton Kreindel, Nels Peterson, Charles Henry Reer i 1860; Frantz Mathias Jansen fra "Schleswich in Germany" 1861, Dansken Simon Petersen og Nordmændene John Iversen og John G. Cosolowsky, "a native of Norway", i 1863; dansk tømmermand Niels Christian Juul 1864; Nordmand Nelson Larsen 1865; Dansken Christian Broderson 1866, og i 1868 Nordmanden Burt Olson som ikke trængte noget "første papir" da han var kommen hit som mindreaarig.[57] Endelig kan nævnes hans bror Ole Oleson som kom til Amerika flere aar senere og fik borgerpapir i 1879.[58]

---

[56] Potter Co. Assessment Lists, Abbott 1852, 1854; Stewardson 1852; de øvrige lister fra femtiaarene for disse townships mangler. — Navnene staves her som i originalen.

[57] Potter Co. Naturalization Docket, Book A, s. 72–209.

[58] Sammesteds, Book B, s. 52.

Siden den tid er bare fire Nordmænd blit naturalisert i Potter county indtil september 1909, derimot i de senere aar ganske mange Svensker og en del Dansker.

Efter "Potter County Deed Book" kunde man fristes til at tro at de fleste av dem hadde slaat sig ned der i egnen som "squatters", siden ingen av dem har registrert noget hjemmelsdokument til sit land. Efterretningerne i countiets arkiver er som nævnt meget sparsomme. En enkelt gang averterer postmesteren norske brever ankomne til Ann Johnson, J. Johnson, A. S. Sandsbun. Af en bekjendtgjørelse i The People's Journal fremgaar det at det blev holdt dobbeltbryllup i Oleana den 24de mars 1854, idet David Conway, esq. spleiset sammen Mr. Olef Olsen og Miss Karen Helgeseater, begge fra Stewardson, og Mr. Andres Bronken og Miss Doratha Helgesdatter, begge fra New Norway. Oplysninger om bryllupper, fødsler, dødsfald o. s. v. fra denne tid findes ikke længer i county-arkivet. Kolonien hadde ingen prest til at føre ministerialbook. Den føromtalte liste fra pastor J. A. Ottesens papirer er alt som eksisterer av denne art og derfor paa sin plads i en beretning som denne:

"Fortegnelse over dem, der skal nyde Nadverens Sakramente paa Briggen Incognito den 12te September 1852 i Havnen ved New-York:

Wulfber 1, Tyrholm 1, Koss 1, Johannesen 2, Syversen 1, Prytz 1, Amundsen 1, Krogsrud 1, Andreas Bergerson 2, Bernt Bergersen 1, Kjel Bredesen 2, Peder Bredesen 2, Ole Stephensen 2, Peder Bredesen 2, Jens Schøyen 2, Mathis Carlsen 2, Carl Mathisen 1, Mathis Mathisen 1, Marthin Bredesen 1, Cari Mathisdatter 1, Ole Pedersen 1, Peder Andersen 1, Hellene Pedersdatter 1, Arne Kjelsen 2, Ebrat Pedersen 1, Anders Olsen 2, Anne Thomasdatter 1, Ole Bredesen 1, Ole Larsen 1, Oleane Larsdatter 1, Carl Carlsen 2, Maren Olsdatter 1, Michel Olsen 2, Matheas Michelsen 1, Oluf Olsen 2, Ole Syversen 1, Goro Syversdatter 1, Daniel Eriksen 2, Syver Iversen 1, Marthin Olsen 2, Torsten Tørisen 2, Andreas Bronken 1, Peder Lømo 1, Halvor Halvorsen 1, Christian Olsen 1, Brede Enersen 2, Iver Olsen 1, Knud Olsen 1, Even Olsen 1, Ole Hansen 1, Isak Hansen 1, Peder Larsen 2, Carl Olsen 2, Anne Marie Lars-

datter 1, Johanne Larsdatter 1, Peder Avlesen 1 (= 75 personer.)"[59]

Om hvert av disse navn kunde forsynes med korte biografiske oplysninger vilde det samlede hele utgjøre et net lite bidrag til Nordmændenes historie i Amerika, hvad jeg forresten skal vogte mig vel for at indlate mig paa. Jeg skal i det følgende bare gi en del for det meste rent tilfældige personalhistoriske data.

Oleana i syttiaarene

Krydset (×) viser hvor "Ole Bulls slot" laa. Veien paa billedet er den gamle "turnpike" fra Coudersport til Jersey Shore.

John Nathaniel *Holfeldt* var født i Kristianssand 1818, reiste i 1846 til New York, hvor han den 7de august s. a. blev gift med en frk. Arentz fra Bergen og en tid drev som emigrantagent. Da den "Skandinaviske presseforening" blev stiftet i Inmansville (nu Orfordville), Wis., i slutten av 1851 valgtes han til medlem av direktionen, han blev foreningens bokholder og bestyrte en tid "Emigrantens" trykkeri, fortæller Knud Lange-

[59] Denne fortegnelse er mig velvilligst tilstillet ved prof. dr. Laur. Larsen, fra Miss Hanna Ottesen, Decorah, Ia., hvem jeg ogsaa skylder tak for en del orienterende oplysninger.

land, som siger at "Holfeldt var meget upopulær blandt den norske Emigrantbefolkning paa Grund af sin Virksomhed som Emigrantagent". Han fratraadte sin stilling i presseforeningen for at bli Ole Bulls agent. I "Emigranten" har han den 6te desember 1852 en lang rosende beskrivelse av kolonien. Efter katastrofen i Oleana reiste han til Quebec hvor han til februar 1861 drev forretninger under firma Hoelfeldt & McDonald, senere alene. I desember 1863 vendte han tilbake til Norge og bosatte sig i Stavanger hvor han drev skipsrederi. Han døde i Kristiania i juli 1873 paa en rekreationsreise til Syden.[60]

Bertel Vernick *Suckow* var født i Bergen hvor hans far († 1831) var doktor. Han gik i bokbinderlære og reiste til Amerika omkring 1846. Han arbeidet for det Amerikanske bibelselskap, og da han i New York traf Ole Bull som han kjendte fra Bergen, blev han ansat efter et sigende som "overseer and manager", efter et andet som "secretary" i Oleana. I skatteligningen opføres han som arbeider. Antagelig vaaren 1854 flyttet han til Rock Prairie, Wis., hvor han arbeidet som bokbinder for "Emigranten". Senere drev han eget bokbinderi i Beloit, og derefter i Madison hvor han ogsaa utgav "Billed-Magazin". Efter et kortere ophold i Chicago og senere i Madison igjen, bosatte han sig i Milwaukee og arbeidet for "The Sentinel Company" til sin død (1885?). En autobiografi han hadde skrevet blev frastjaalet ham sammen med andre interessante papirer. Han var to ganger gift, først med en dansk dame Caroline Marie Knoblauch som skjænket ham seks barn hvorav tre døde som smaa, de øvrige er: Ludwig Christoffer født i New York den 7de desember 1848, nu bosat i Milwaukee; Ludevisca (f. sammesteds? 1850) g. m. Nikolai Preus, farmer paa Coon Prairie, Wis. (en bror av avdøde formand H. A. Preus); samt Caroline som siges at være den første norske jente født i Oleana (1852?), gift med Samuel Claussen, grain & commission merchant i Clear Lake, Ia., hvor han ogsaa en tid har vært mayor. Suckows anden hustru, Else S., overlevet ham

[60] Jfr. "Familien Holfeldt (Hoelfeldt) i Norge," af E. A. Thomle i Personalhistorisk Tidsskrift (Kbhvn. 1898) 4. række, 1. bd., s. 92. — Nordmændene i Amerika, af K. Langeland (Chicago 1888) s. 109. — C. Hansens anførte artikel i Symra 1908, s. 30, 34.

med datteren Anna bosat i Milwaukee og sønnen William i St. Paul.[61]

Olaus *Solberg* hadde ogsaa opholdt sig en tid i New York og kom til Oleana i 1852. Han var da 40 aar gammel. Han staar i skattelisten opført som baker. Han flyttet til Freeborn Co., Minn., sluttet sig den 31te januar 1862 til det berømte Femtende Wisconsin og blev paamønstret den 11te februar s. a. som sekondløitnant, men resignerte allerede den 7de mai s. a. Han flyttet derpaa til Watonwan Co., hvorfra han blev fordreven av Indianerne, og bosatte sig senere i Blue Earth. Han døde i Mankato, Minn., 1907 i en alder av 95 aar. En nekrolog i Decorah-Posten siger at han var ansat som bestyrer i Oleana.[62]

Hans søn Christian Fredrik *Solberg* er født i Kristiania den 8de juni 1833. Ti aar gammel blev han sendt til Danmark for at gaa paa skole, blev der i landet i ti aar og gjennemgik Sorø akademi. Imidlertid hadde hans far skrevet hjem for at faa sin familje efter sig til Oleana. Den bestod av C. F. Solbergs stedmor, en søster, et adoptivbarn og ham selv. C. F. Solberg var tre aar i Oleana, beskjæftiget med almindelig farmarbeide, og især tømmerhugst. Det var skogsfolk som trængtes i Oleana netop da, og derfor var det at saamange Solunger kom til kolonien; saavidt han kunde huske, var de fleste av dem gifte folk. Formodentlig paa Suckows anbefaling var det han blev tilbudt stillingen som redaktør av "Emigranten". Han reiste da til Rock Prairie, hvortil han kom frem ved midnat mellem 7de og 8de juni 1856. I hans følge fra Oleana var Jens Jacobsen og hustru samt deres datter som senere blev gift med Charles Kittelson, i sin tid statskasserer i Minnesota og president for Columbia National Bank i Minneapolis.

C. F. Solberg fortsatte som redaktør ogsaa efter at bladet var flyttet til Madison indtil det solgtes til Knut Fleischer. Høsten 1868 kom han til La Crosse og læste jus i Hugh

[61] Efter velvillig meddelelse fra hr. vice-konsul Olaf J. Rove, Milwaukee. — Jfr. F. C. Kjær, Norges læger i det 19. aarh. (Chra. 1890), 2. bd., s. 399–400.

[62] Jfr. Det Femtende Regiment Wisconsin Frivillige, af O. A. Buslett (Decorah [1894]) s. 618. — De Norske Settlementers Historie, af H. R. Holand, A. M. (Ephraim, Wis., 1908) s. 517.

Cameron's office, 1869 var han postmester i Wisconsins legislatur og skrev samtidig korrespondancer for avisen i La Crosse. November 1870 bosatte han sig i St. Paul og skrev for et svensk blad, redigert av Gumelius; 1871 begyndte han at utgi bladet "Minnesota" i Minneapolis som tegnet til at bli en success; men i 1873 gik det ind efter at hans partner Hjalmar Eger engang under Mr. Solbergs fravær hadde solgt det til demokraterne. Han hadde ogsaa gode utsikter til at bli nominert til statssekretær; men straks før konventionen opstod splittelse i partiet, og nominationen gik til en anden. Efter valget blev han utnævnt til "commissioner of statistics", og denne stilling beholdt han i fire aar, 1872–76;[63] derefter var han ansat i statens jernbanekommission til 1881, da han blev ansat ved Chicago, Milwaukee & St. Paul R. R. og flyttet til Milwaukee. Daarlig helse gjorde at han sluttet der i 1883, og siden har han vært agent sammesteds for N. Y. Life. Han blev den 17de juli 1872 gift i Nicollet co., Minn., med Laura Oppegaard fra Rotness, Næs, Romerike. De har tre barn, Laura (Mrs. F. A. Hall), Caroline (Mrs. George White), og Ellen (Mrs. E. R. Wagner).

Mr. Solberg tror at Ole Bull hadde politiske ambitioner, at han sandsynligvis ønsket at bli valgt til kongressmand, og at dette hadde noget at gjøre med grundlæggelsen av kolonien.[64]

I et stykke om "Finskogen og Østerdalen" skrev presten Erik Jensen for en tid siden: "En hel Del bra Folk fra Finskogen hørte til mine Menigheder i Blair og Coon Valley, Wis. Disse havde Ole Bull kjærlig hjulpet over til sin Koloni Oleanna i Pa., og de delte med ham den haarde Skjæbne der at miste alt de i flere Aar havde arbeidet op." I Blair og omegn er det største Solung-settlement i Amerika. De første paa disse kanter var Ole Olsen *Teppen*, Syver og Iver *Iversen* (fra Vaaler) som kom fra Oleana i 1858. Aaret efter kom Tosten Torrison *Forkerud* og Helge *Opland* fra Oleana.[65]

Den bekjendte prest Adolf Bredesen i Deerfield, Wis., kom

---

[63] Jfr. Ulvestad, anf. verk, s. 382: C. F. Solberg †, fra Lillehammer, asst. statssekr. 1872–76.

[64] Efter meddelelse fra konsul Rove.

[65] Skandinaven, 13de mai 1910. — Holand, anf. verk, s. 294.

to aar gammel med sine forældre over paa "Incognito". De reiste imidlertid til Solung-settlementet i Roche a Cree, Adams Co., Wis. Han har velvillig meddelt bl. a. følgende: To mænd av vort følge i 1852 er endnu i live og begge var med i Oleana, nemlig Iver Olsen *Holte*, Arkdale, Columbia Co., Wis., og hans bror Knud *Olsen*, Stoughton, Wis.

Eberhardt P. *Lieberg* fra Solør kom i 19-aars alderen til Oleana, deltog i borgerkrigen, avancerte til kaptein, blev haardt saaret vistnok i slaget ved Altoona, døde i Mankato, Minn., i 1906.[66]

Halfdan *Eckholdt* var en av dem som med sine forældre utvandret til Ole Bulls paradis, han er nu advokat i Rochester, Minn.[67]

"I Buffalo, N. Y., finder vi ogsaa nogle Levninger af Ole Bull kolonien. . . . Hr. N. *Nielsen* som i længere Tid har boet i Buffalo, var en af Ole Bulls Følgesvende. Nielsens Søn er Kasserer i 'First National Bank' hersteds. Og saa er her en Mrs. *Bergh* (ca. 90 Aar gammel) og hendes Datter, Mrs. Kate *Parker*. Vi maa imidlertid ikke glemme Ole *Snyder*, 'Oleannas' første Barn, som længe har været en af Storbyen Buffalos ledende Advokater og som fornylig var det demokratiske Partis 'Candidate for U. S. Congress'; det at han blev slagen var ikke hans, men Partiets (eller Politikens) Skyld."[68]

I Coudersport hørte jeg ofte tale om Mr. Ole L. Snyder. Her var han blit sakfører i 1880 og er meget høit anset. Paa forespørsel har han velvillig meddelt en del oplysninger: "Min far Jens *Lamoe* var en ven av Ole Bull og kom hit til landet i følge med ham. Da han tok sine borgerpapirer i Coudersport blev navnet forandret til Jens Moe.[69] Som ganske ung blev jeg adoptert av familjen Snyder i Sweden township, prominente

---

[66] Meddelt av fhv. vice-konsul Fr. Waage. — Jfr. Ulvestad, anf. verk, s. 255. [67] Ulvestad, s. 207.

[68] Sammesteds, s. 189. "Meddelt av ingeniør S. Munch-Kielland."

[69] Jfr. Ulvestad, s. 189: "Hans Fader hed Anderson og udvandrede med sin hustru fra Gaarden Kværnmoe i Elverum til Ole Bulls Koloni. . . . Der blev han (Ole Snyder) født; men hans Moder døde (paa Barselseng), hvorfor han blev adopteret af en tysk Familie, hvis Navn han bærer. Hans Fader hvervede sig i Borgerkrigen, hvor han avancerede til Kaptein — og faldt." Se ogsaa s. 253.

farmere der i countiet, og de fortiet altid min familjehistorie for mig saa jeg ikke er istand til at gi videre besked. Jeg eier en violin som Ole Bull brukte i Oleona. Jeg har aldrig truffet nogen av kolonisterne i Buffalo, undtagen Ole *Olesen* som bodde i Tioga Co. hvor han var en bekjendt journalist. Han døde i Baltimore for flere aar siden."

Han raader mig til at skrive til Peter J. *Moe*, Springfield, Minn., "som utentvil sitter inde med værdifulde oplysninger". Mit brev blev uten resultat. Kort efter saa jeg av en nekrolog at han efter flere aars sykelighet var avgaat ved døden den 27de januar 1910. Han var født den 4de april 1848 og kom med sine forældre til Oleana. Han tok land i Brown Co., Minn., og bodde paa det til han for et halvt snes aar siden flyttet til Springfield. Han hadde mange offentlige tillidshverv, var town-clerk i 18 aar, county commissioner, og den første justice of the peace i town of Burnstown. Han efterlater hustru, men ingen barn.[70]

Brevet fra Mr. O. L. Snyder gir anvisning paa endnu et navn, idet han skriver: "I 1880 mødte jeg en søn av en av kolonisterne i Minnesota. Han var da statssekretær." Dette kan ikke være nogen anden end Johan S. *Irgens* som hadde dette embede fra 7de januar 1876 til 10de januar 1880. Han var født paa Modum i Norge 1832, kom til Amerika 1849 og drev en tid manufakturhandel i Chicago. I 1857 flyttet han til Minnesota. Under borgerkrigen lot han sig hverve som menig i det Femtende Wisconsin, blev forfremmet til sekondløitnant, men maatte resignere den 3dje september 1862 paa grund av døvhet og anden skrøpelighet. Efter krigen var han en tid stationsmester i Adams, Mower Co., valgtes til county kasserer i 1870, og i 1875 til medlem av Minnesotas legislatur, samme aar som nuværende U. S. Senator Knute Nelson for første gang optraadte i Minnesotas lovgivende forsamling. Aaret efter blev han altsaa statssekretær, og var som saadan den første Nordmand som fik et statsembede i Minnesota.[71]

---

[70] Minneapolis Tidende, 31te mars 1910. — Jfr. Ulvestad, s. 310, hvor Peder J. Moe, Springfield, Minn., fra Kværnmoe, Elverum, opføres som menig i borgerkrigen.

[71] Jfr. Buslett, s. 618; Ulvestad, s. 382.

Hans far Ole Irgens, en sønnesøn av den lærde Bergensbisp av samme navn, født i Bergen 1799, student 1818, var i flere aar lærer ved Modums verk, siden maltkontrollør i Bergen, og er rimeligvis den I. som Ole Bull nævner i det før anførte brev til sin bror Edvard. Han døde i Austin, Mower Co., Minn., 1871; hans hustru Henriette f. Calmeyer døde sammesteds i 1875.[72]

John Henry *Andresen* siges at være kommen til Amerika med Ole Bull som hans privatsekretær. Den 28de juni 1852 tok han ut sit "første papir" i New York City og avsvor "kongen av Danmark og Sverige, hvis undersaat han til den tid hadde vært" al huldskap og troskap. Han blev den 28de oktober s. a. av fredsdommer Miles White viet til Mrs. Mary French, enke efter Francis French som var tilflyttet egnen allerede i 1843 og drev et slags gjæstgiveri i Stewardson "on the turnpike". Man sa at Andresen bygde den første møllè paa de kanter i 1856 som han drev i mange aar ved siden av sin butik, ogsaa den første der i egnen. Denne fortsatte han med like til sin død. Det noteres i Coudersportbladet den 18de juni 1857 at han siste aar fik 527 pund smør og 240 pund ost av tre kuer, desuten foret han op to kalver og to griser, og redaktøren mener at ingen meierist kunde gjort det bedre. Han var til forskjellige tider townclerk og hadde andre lokale tillitshverv. Han døde i sit hjem i Oleana den 4de februar 1893, efter en kort sykdom, av nyretilfælde, 70 aar gammel. Andresens enke døde for en 3–4 aar siden. Hun var syv aar ældre end ham. Hun hadde meget at fortælle fra gamle dage og hadde selv fanget mer en en ulv i fælde og øvet andre mandige bedrifter. De hadde ingen barn, men i seksti-aarene adopterte de en amerikansk gut, Willard Colkin, som bærer Andresens navn. Denne flyttet straks efter farens død til Colorado hvor han eide en farm. For en tid siden vendte han tilbake til Oleana og driver farm i nærheten av sit gamle hjem. Han var fraværende da jeg besøkte stedet.[73]

---

[72] Bergens stifts biskoper og prester, af J. F. Lampe (Kra. 1895) I, s. 89; II, 325.

[73] Efter meddelelser paa stedet, &c. — Jfr. Potter Co. Journal, 9de febr. 1893; 30te mars '93.

Burt *Olson* var født 1842 i Solør(?) og kom over paa "Incognito" med sine forældre. Hans far Martin Olsen, den første smed i Oleana, blev dræpt ved et ulykkestilfælde i skogen vinteren 1853–54. Enken Hermana giftet sig i 1856 med Ezrah H. Pritchard fra Connecticut, en vældig jæger og trapper som skal ha nedlagt over 2000 hjorter. Hun døde i 1897. Burt drev en tid tømmerhandel og blev eier av Oleona Hotel som var et søkt sted av jægere og fiskere. Han var county commissioner

i tre aar, i femten aar fredsdommer, og hadde flere offentlige tillitshverv. I 1890 blev han postmester paa stedet og fik forandret navnet fra Kettle Creek til Oleona igjen.* Senere kjøpte han bladet "McKean Co. Miner" utgit i Bradford, Pa., og drev det til 1900; derefter opholdt han sig for det meste i Syden til han døde i Chattanooga, Tenn., i november 1902. En nekrolog omtaler ham som en "bighearted gentleman hvis venner var legio og hvis bortgang i de beste aar er dobbelt trist". Den 4de oktober

*Det er nu flere aar siden postkontoret blev ophævet. Ved Oleana staar nu igjen bare grundmuren av et hus, og nogen tomme forfaldne skur.

1868 blev han gift med Catharine Steele som overlever ham og bor i Coudersport med deres eneste barn Mrs. Frances Seibert. Hans søster Marie blev gift med amerikaneren C. A. Burroughs. Hans ældste bror Ole *Olesen* var blit igjen i Norge og kom med sin familje til Oleana engang i seksti-aarene. Han døde i 1905 og efterlot to sønner, Ole og Burt (kaldt Gilbert) Olson, som endnu har en del eiendom der. De er handelsreisende og bor ikke paa stedet.[74]

Burt Olson var efter alles utsagn den siste paa skansen av Oleana-folkene; men "for nogle aar siden — i 1904 — bragte bladene meddelelser om, at August *Svendsen*, den sidste af Ole Bulls kolonister, var død, sultet ihjel i en elendig rønne halvt skjult under en stenrøs, hvor to vedhuggere fandt hans stivfrosne lig. Han havde i mange aar levet som eneboer."[75] I Potter county traf jeg dog ikke et menneske som kjendte noget til denne triste begivenhet.

Endnu er det dog en eneste gjenlevende av de gamle Oleanere i Potter county. Like paa grænsen mot McKean county ligger Burtville, en plads, med jernbanestation og landhandleri. Her bor den danske farmer kaptein Hans *Hanson*. Han er født i Store Verløse, Holbæk amt, Sjælland, to danske mil fra Ringsted og like langt fra Sorø. Elve aar gammel reiste han den 23de april 1853 over Gøteborg til Amerika med sine forældre husmand Hans Hansen fra Merløse, Tostrup sogn, og Ane Kristine Hansdatter samt en søster og en 18 aar gammel bror Ole. Jeg besøkte den gamle hædersmand i hans gjæstfri hjem og tilbrakte der nogen behagelige timer.

"Jeg var for ung dengang til at huske noget videre nu. Om det stueuret kunde tale, kunde det fortælle altsammen. Far kjøpte det av Jens Moe, en skrædder som kom med Ole Bull. Hans kone døde, og saa reiste han fra Oleana, til New York kanhænde." "Min mening om Ole Bull? Han var altfor snil, han gjorde alt for meget for kolonisterne." Den hjælpen

[74] Væsentlig efter meddelelser fra Mrs. Catharine S. Olson. — Potter Co. Journal, 26de november 1902.

[75] C. Hansen, anf. art., Symra 1908, s. 35. — Jeg har en erindring om at ha læst noget lignende i sin tid.

Ole Bull sendte, utbyttet av Oleana-koncerterne, er det sandt at den ikke kom frem? "Det kjender jeg ikke det ringeste til. Jeg har hørt han holdt saadanne koncerter. Om hjælpen ikke kom kunde det vært en god ting, for saa maatte de gaa ut paa arbeide og stole paa sig selv. 'They were sponging on Ole Bull, too many of them.' Far arbeidet den vinteren ved Renovo, en 40 mil fra Oleana, paa den nye jernbanen; vi levde paa poteter og salt for det meste den vinteren; en gang kom han hjem bærende paa en 50 punds melsæk, da blev det stads."

Et par aar senere flyttet Hans Hanson med familjen til Roulette township hvor han fremdeles er bosat. Saasnart borgerkrigen brøt ut meldte han sig til tjeneste, den 1ste november 1861 blev han paamønstret som menig i kompani K, 58. regiment, Pennsylvania volunteers, forfremmet til korporal den 19de mars '62, sersjant 1ste november s. a.; hvervet paany 1ste januar '64, 1ste sersjant 1ste desember s. a., 1ste løitnant 14de februar '65; den 23de januar '66 blev han utnævnt til kaptein, men blev ikke paamønstret.[76] Han har i de siste aar faat pension av regjeringen. Han er gift med en tysk dame, har en datter, og hører med familje til "the United Brethren in Christ" som har en liten menighet der paa stedet.

Hans bror Ole Hanson var gift med Olia Iversdotter, enke efter "hemmansegaren Jon Carlsson i Djuberget af hemmanet Hjerpeliden af Sosna Finskoga i Wärmeland". Hun var tolv aar ældre end Ole og brakte ham to steddøtre (hvorav den ene, Olina, nu lever i Arkansas) "båda döttrene välartade och vaccinerade" staar det i hendes utvandringsbetyg som Hans Hanson endnu gjemmer sammen med andre familjepapirer. Ole Hanson lot sig hverve i sin brors kompani den 10de september 1864 og blev avmønstret i Manchester, Va., den 12te juli '65. Da han døde for nogen aar siden hadde han pension.

Deres far Hans Hansen sen. døde i mai 1889. Av gamle brever sees han at ha staat i forbindelse med baptisterne paa sit hjemsted i Danmark (f. eks. husmand Rasmus Jensen, Steenmagle, som taler om forfølgelse av brødrene i Danmark, "vi ser

---

[76] History of Pennsylvania Volunteers, by Samuel P. Bates (Harrisburg 1869) 2. bd., s. 317.

I har det godt i Amerika") og i Wisconsin (f. eks. Karen M. Pedersen, Bloomfield, og P. Johnsen, Pine River, Waushara Co.).

I denne sammenhæng bør det nævnes at til Oleanas historie hører ogsaa et kapitel om "Den første danske Baptistmenighed i Amerika", som baptisterne selv har besørget optegnet og her anføres ordret:

Det første Glimt af danske Baptister kommer til os fra Pennsylvaniens Skove. Det er i denne Stat, at den første danske Baptistmenighed i Amerika saa Dagens Lys. Vi vil her lade Br. H. P. Andersen [prest i Eureka, Wis.] berette:

Saavidt vides er Abbott Township, Potter County, Pa., hvor den saa berømte Ole Bulls skandinaviske Koloni var anlagt, det Sted, hvor den første danske Baptistmenighed i Amerika fik sin organiske Tilblivelse. Hertil kom i Aaret 1854 ni (9) danske Baptister og bosatte sig. Disse var alle fra Vandløse-Egnen paa Sjælland.[77] Deres Navne er som følger: Christen Jensen og Hustru, Nels Nielsen og Hustru fra Skee Old, Nels Petersen og Hustru. Denne Broder var Smed i Udstrup før sin Afreise. Jens Petersen fra Lerhuset i Udstrup og Peter Johansen og Hustru. Denne sidstnævnte Broder lever endnu, men Hustruen er indgaaet til Hvilen. Han var Fader til Prof. N. P. Jensens første Hustru og har boet i Clarks Grove, Minn., fra Aaret 1866 og til nu. Han har i mange Aar været en af denne Menigheds Piller og er vel kendt af saadanne, som har gæstet Clarks Grove Menighed. Disse Søskende organiserede sig til en regulær Baptistmenighed Aaret efter deres Ankomst, altsaa Aaret 1855. En amerikansk Baptistprædikant, Forstander for en Menighed der paa Egnen [C. S. Thomas], samt en Kolportør ved Navn Rayer [C. H. Reer], udsendt af det Amerikanske Baptistforlagsselskab i Philadelphia, var tilstede og bistod ved Organisations-Møderne. Broder Rayer blev valgt til Menighedens Forstander og de begyndte i Herrens Navn at oprejse et Banner for Folket. Ifølge Herrens Forjættelse udeblev Frugterne af den fælles Virksomhed heller ikke. En Broder ved Navn Nels Hansen, som senere gik over til

[77] Stenmagle sogn (Sorø amt), støter op til Merløse herred, Tostrup sogn (Holbæk amt).

Adventisterne, og Peter Johansens ældste Datter Caroline blev omvendte og ved Daab tillagte den nystiftede Menighed. Det var dog alligevel tilsyneladende ikke Herrens Hensigt, at denne Menighed skulde have sin Plads og Virkekreds der iblandt Folket i Pennsylvaniens Skove. Den ene efter den anden af de Sødskende, som udgjorde Menigheden, begyndte at drage længere vester paa for at søge sig en Plads, hvor der var mere Brød og hvor de timelige Kaar var lettere. Christen Jensen og Hustru samt Peter Johansen og Hustru rejste til Saxeville, Wis., og saaledes efter tre (3) Aars Forløb var de alle spredte omkring paa forskjellige Egne i Landet, til hvilket de var komne med sin Gudsfrygt og bibelske Lære, og Menigheden opløstes ad en ganske naturlig Vej. Hvor mange af disse Trossøskende, som udgjorde den første danske Baptistmenighed i Amerika, der endnu er levende, er ikke let at sige, men lad os sige: "Velsignet være deres Minde!" De havde uden Tvivl Livet i Guds Søn og den Lære, der er bygget paa den eneste faste Grundvold: "De gjorde, hvad de kunde."*

Den kolportør som pastor Anderson kalder "Rayer" het Charles Henry *Reer*. Han var dansk av fødsel, agent for American Tract Society, holdt opbyggelser paa dansk for kolonisterne i Oleana, blev den 25de juni 1856 viet av baptistpresten C. S. Thomas til Mary Peterson i Cartee Camp. Senere flyttede de til South Bend, Ind. Den 15de januar 1863 lot han sig hverve som rekrut i kompani F, 9. regiment, Indiana volunteers, overført til Veteran Reserve Corps og avmønstret den 15de september 1865. Han døde den 22de januar 1897. Hans enke bor nu i den saakaldte "Norwegian Hollow," en "ravine" i nærheten av Burtville, og har pension av regjeringen. En søn Walter Reer er baptistprest.[78]

Tilslut maa et par tyskere omtales. Dr. Eduard *Joerg* har vært nævnt et par ganger i det foregaaende. Han var født

* De danske Baptisters Historie i Amerika, af Nels Sørensen Lawdahl (Morgan Park, Ill., 1909) s. 17–18. — Jfr. Danske i Amerika (Mpls. 1908) 1. bd., II., s. 185–186.

[78] Efter meddelelse av Mr. Arthur B. Mann og kapt. Hans Hanson. — Indiana Volunteers, Roster of enlisted men (Indianapolis 1866) IV. bd., s. 143: "Henry Rear".

1808 i Leipzig som søn av den bekjendte gynækolog prof. Joh. Chr. Gottfr. Joerg, i 1832 tok han doktorgraden efter at ha forsvart en avhandling paa latin om barnesykdomme, som han senere utgav paa tysk. Efter et studieophold i England og Frankrik kom han til Amerika, bereiste Nordstaterne og drog i 1838 over New Orleans til Cuba for at lære gulfeberen og tropenaturen at kjende. Her blev han direktør for hospitalet San

Et jagtparti ved Oleana i ottiaarene.
Burt Olsen, eieren, den "siste nordmand", med familje og venner.
Dr. Charles Meine fra Germania staaende, Burt Olsen længst tilvenstre.

Carlos, og kort efter gift med Maria Agatha Belot, datter av franskmanden dr. Charles Belot som bodde i forstaden Regla paa den anden side av Havana bugten, eier av et hospital og et musikalsk og gjæstfrit hjem. I dette hus var Ole Bull en kjær og anset gjæst de 5–6 uker han opholdt sig paa Cuba i februar og mars 1844 under sit. første Amerikabesøk, det siges at han her komponerte sit tonestykke "El agiaco cubano". Fru Joerg var meget musikalsk og "nøt ofte den ære at accompagnere den berømte Nordmand", som ogsaa hædret familjen ved at staa

fadder til deres ældste datter Louise. Et par aar senere lot dr. Joerg sig bevæge til at flytte til et tysk settlement i St. Clair Co., Ill., nær St. Louis, Mo.; de herboende farmere gik under navnet "die lateinische bauern" (the Latin farmers) fordi de allerfleste av dem var universitetsfolk fra Tyskland. Fortalen til dr. Joergs "Darstellung des nachtheiligen einflusses des tropenklima's" (Leipzig 1851) er dateret "Walhalla bei Belleville in Illinois 7. jan. 1850". Fra Highland, Ill., et sted i nærheten, har han datert en række (24) brever fra 20. nov. '51 til 22. mai '52, som utkom anonymt i to bind, Leipzig 1853 (Briefe aus den Vereinigten Staaten. Von ***).

Han sluttet sig tidlig til Ole Bulls koloni; da den gik overstyr var han en av de faa som blev igjen, praktiserte en kort tid i Coudersport, men vendte saa tilbake til Oleana, hvor han vel fandt et passende felt for sine nimrodske tilbøieligheter. Her døde han av difterit i 1864. Hans stenhus staar endnu. Han har skrevet et par bøker til om tropesykdomme, gulfeber og kolera, utgit i Leipzig av hans far professoren. Efter dennes død i 1856 har han maaske savnet hans tilskyndelse til produktion. Hans siste litterære præstation var maaske ovennævnte brev i N. Y. Herald, som blev saa grundig gjendrevet av Bulkeley. Hans hustru døde den 30te oktober 1908. Ole Bulls guddatter, nu Mrs. Knispel, bor i Bonne Terre, Mo. En søn er førnævnte apoteker Joerg, netop utnævnt til postmester i Coudersport.[79]

Dernæst maa jeg nævne "the most distinguished citizen" i Germania dr. Carl *Meine*. Han er født i Oldendorf, Tyskland, i 1830, studerte medicin i Marburg, reiste av politiske aarsaker til Amerika i 1854, aaret efter kom han som leder for et lite følge av tyskere til Potter county og grundla landsbyen Germania. Dr. Meine er en ærværdig olding paa 80 aar, endnu i fuld vigør, en intelligent og interessert herre, og foruten at fungere som stedets postmester praktiserer han fremdeles som læge, den eneste de har hat der i settlementet. Flere offentlige tillitshverv har

[79] Efter meddelelser fra apoteker Joerg og Mrs. C. E. Groves o. a. — Jfr. Biographisches lexikon der hervorragenden aerzte, hrsg. v. dr. August Hirsch (Wien 1886) 3. bd., s. 402. — "Maria A. Joerg" i Potter Co. Journal, 4de november 1908, nekrolog undertegnet C. E. G.

vært ham anbetrodd, og desuten har hans naboer altid set op til ham som en slags privat dommer eller forlikelseskommissær, og hans avgjørelser har vært like saa bindende som en bestemmelse av høiesteret. I hans hyggelige hjem hadde jeg en meget behagelig aften; foruten mange jakttrofæer viste han mig den saakaldte "Ole Bull Bible", en tysk billedbibel (Nürnberg, J. A. Endtner seel. söhne, 1686) som Ole Bull skal ha forært kolonien.[80] Dr. Meine hadde kjøpt den av en av kolonisterne. Ole Bull selv hadde doktoren aldrig truffet, men han kunde fortælle adskillig fra gamle dager.

"Da vi kom hit til Potter i oktober 1855 var det en 18–20 norske og danske familjer igjen her i Abbott. En søndag den høsten gik jeg en tur over hele 'townet' for at skaffe brød til huset og kunde ikke opdrive saa meget som en mundfuld, men tørre bokhvetekaker kunde jeg faa fuldt op av. En stakkars svenske hadde holdt paa at fælde trær, og et av dem faldt over hans eneste ku saa den maatte slagtes paa flekken. Han kom graatende og fortalte os dette, vi syntes jo synd i ham og var gla til vi kunde kjøpe ferskt kjøt. Forresten var det fuldt op av fisk og vildt dengang paa disse kanter. Det manglet heller ikke paa ulv og andre ubæst som kunde være farlige nok baade for folk og fæ. De stakkars kolonister hadde hat det stridt nok. De kom fra et koldt og bergfuldt land, men de forstod sig ikke paa at rydde landet her. De nøidde sig ikke med at fælde trærne, men gav sig straks til at 'grubbe', d. v. s. de grov op trærøtterne paa sine nybrot, og det er et sent og slitsomt arbeide. De fleste av dem solgte sine farmer til William Radde, en bokhandler i New York som hadde kjøbt Ole Bulls land av Cowan, og flyttet til Wisconsin."

* * *

Det er et utaknemmelig arbeide at bry sin hjerne med hvad resultatet vilde blit om dette eller hint hadde skedd eller ikke

---

80 Anførte Lycoming co. centennial report, s. 264: "A rare and extremely valuable relic of the great violinist." Det er ingenting ved selve boken som viser at den har tilhørt Ole Bull; den stammer fra et bekjendt forlag, men ansees ikke som sjelden.

skedd her i verden. For den slags spekulationer frembyr Oleanas historie et rikt emne, som jeg foretrækker at overlate til "the historian curious of nice and unanswerable questions".

Som et høvelig efterord til dette samlerverk skal jeg heller til de mange anførsler føie endnu et par til beslutning. Fra Christian Collin laaner jeg et godt ord igjen:

"Trods den uheldige udgang maa det vel siges, at dette kjæmpeforetagende kunde have havt vidtrækkende følger for norsk kulturliv, hvis det ikke var bleven afbrudt. Af Wergelandstidens tre giganter var Ole Bull den mest eventyrlig anlagte, og hans store plan faar vel sin rette belysning, naar vi ser den sammen med planerne til 'Skabelsen, Mennesket og Messias' af Henrik Wergeland og 'Det norske folks historie' af P. A. Munch, — verker, som var for stort anlagt selv for saa kjæmpemæssige kræfter. Men en tidsalder og en personlighed maales ikke alene efter hvad den har fuldført, men ogsaa efter hvad den har tilstræbt. Og for eftertidens erindring vil vel Ole Bulls forsøg paa at grundlægge en stor norsk koloni i selve hjertet af den nordamerikanske republik staa som et af de mest typiske udslag af Wergelandstidens aand. Uden eventyret om Oleana vilde der have manglet et træk i billedet af denne tid."[81]

"History . . . undertakes to record the transactions of the past, for the instruction of future ages", sa Gibbon, en tanke som alle historikere har fremholdt fra Tacitus til Ferrero. "Og denne Ole Bull-draumen burde, som utferdi hans Harald Haardraade og endelykti med Island og Færøyane, lære oss Nordmenn for alle tider, at det er her i vaart eiget land vi maa samle all vaar evne, ikkje øyde krefterne paa planar utanfor landet", mener Rasmus Steinsvik.[82]

Men det er især en betragtning som først og sist paatrænger sig enhver av os som elsker Ole Bulls minde og er taknemmelige for den store indsats han gjorde i vor historie, som en av hans nærmeste i et brev til mig har uttrykt i disse ord: "Had Oleana been successful, could he have given so much? Would not material interests have developed less the

[81] Anf. verk, 2. del, s. 265.
[82] "Den 17de Mai" (Fedraheimen) 5te mars 1910.

man to whom suffering a disappointment meant greater effort, deeper belief in humanity when individuals failed him, and a firmer grip upon the task he was himself set to perform?"

Jeg tror vi kan være gla det gik som det gik, at Ole Bull vendte tilbake fra Oleana og Ny Norge til sit gamle kongerike, sit rette fædreland, til sin kunst. Bjørnson har sagt: Kjærligheten til fædrelandet var endnu den diktende tanke hos ham da han tænkte at bygge det en koloni. Og faldt det hele luftsyn boblende ned, hvem av os vil være den første til at bebreide ham noget?[83]

Oleanas kortvarige historie har længe vært indhyllet i et dunkelt slør. At selve navnet fremdeles med en viss standhaftighet har holdt sig i vor bevissthet skyldes maaske mer end noget andet den populære vise som Ditmar Meidell i Oleanatiden offentliggjorde i "Krydseren" og som Bjørnson flere aar senere trykte op igjen i "Norsk Folkeblad" med denne indledning:

Det er vel mange av læserne som erindrer den morsomme sang som i sin tid stod at læse i Krydseren, og som i den grad blev folkevise at bønder og embedsmænd, arbeidere og sjøfolk fra den ene landegrænse til den anden sang den: "Oleana", den nye koloni som Ole Bull i poetisk fortvilelse søkte at stifte over i Amerika for det sure norske folk. Recepten var jo værre end sykdommen. Hvorfor visen traf saa sikkert, var ikke lyst til at spotte Ole Bull; thi selv da hadde folk bare ondt av ham, fordi han tullet sig væk; ja, de holdt endnu mere av ham, da han paa dette blev ulykkelig. Men visen vrængte ut det inderste av arbeiderrøren, den skildret paa en prik deres tanker som derved vilde komme paa en billigere levemaade, f. eks. den at leve gratis. Ovenpaa den ængstelse arbeiderrøren i aarevis hadde holdt landet i, var det godt at faa lette sig i en stor samlydende latter, og den braket løs da følgende vise kom:[84]

---

[83] Udvalgte artikler, s. 150.

[84] Formodentlig fra hans artikel om Ditmar Meidell i "Norsk Folkeblad" 1870, nr. 3–6, 9. (Ovenstaaende efter en avskrivt av et utklip, uten angivelse av nr. eller dato.)

I Oleana, der er godt at være!
I Norge vil jeg inte slavelænken bære!
I Oleana, der faar jeg jord for intet,
af jorden voxer kornet — og det gaar gesvindt det.
Aa kornet det træsker sig selv oppaa laaven —
imens ligger jeg aa hviler mig i koven.
Hei markens gang! Potetesen skulde du se, du.
Det brændes minst en pot af hver eneste e, du.
Ja, baisersøl saa godt som han Ytteborg kan brygge,
det risler om i bækkene til fattigmandens hygge.
Aa laxene dom springer saa lystig i bække,
dom hopper selv i gryden og roper: Dom ska dække!
Aa brunstegte griser, de løber om saa flinke
og forespør sig høfligt, om nogen vil ha skinke!
Aa kjørene dom melker og kjerner og yster
liksaa naturlig som Else, mi syster!
Aa storstuten sjelve staar inte og hænger.
Han banker sine kalve, fordi de gaar og slænger.
Aa kalvene, de slagter sig hurtig og flaar sig
aa steiker sig fortere, end man tar en taar sig.
Aa høna værper æg saa svære som stabur,
mens hanen angir tiden som et ottedags sla'ur!
Fra skyene det regner med kolerakaker.
Aa gubbevarederevel, for deilige saker!
Aa sola hu skinner saa trufast heile natta,
saa atte man kan se i mørke lissom katta.
Aa maanen hver aften er fuld — det er sikkert!
Jeg ligger just og ser paa'en med flaska tel kikkert!
Ja to daler dagen det faar du for at svire,
og er du rektig doven, saa kanske du faar fire!
Aa kjærringa og unger dom faller paa kommynen.
Betaler dom inte, saa faar dom paa trynen.
Kronarbeide findes ei — aa nei var det likt da!
Jeg sat nok ikke ellersen saa fresk her aa dikta.
Vi gaar i fløiensklæer besat med sølverknapper!
aa ryker af merskum, som kjærringa stapper!
Aa kjærringa maa brase aa styre aa stelle —
aa blir hu sint, saa banker hu seg sjelv — ska jeg fortælle!
Aa fiolin det speller vi allesammen — heisan!
Aa danser en polskdans, og den er'nte lei san!
Ja reis til Oleana, saa skal du vel leve!
Den fattigste stymper herover er greve!
I Oleana langt heller vil jeg være,
end længer i Norge min slavelænke bære!
Ole — Ole — Ole oh! Oleana!

Torstein Jahr.

Norsk-amerikanske skoler.

IV. Luther College.

1846 stiftedes det første norske kirkesamfund i Amerika, ofte kaldet Eielsens samfund, fordi Elling Eielsen var sjælen i det og prægede det med sine eiendommeligheder.

Massen af udvandrerne fylkede sig ellers om de høvdinger, om hvilke de turde tro at de var fædrenekirkens ægte sønner. De kom saaledes til at faa førere, der paa samme tid sad inde med fædrelandets høieste aandsliv og kultur og var vel hjemme i evangelisk-luthersk teologi i dens daværende, ved den haugeske bevægelse rensede skikkelse.

Af saadanne førere og af saadanne nybyggere blev den Norske Synode stiftet i oktober 1853.

Det nye samfunds første og største omsorg blev at skaffe vel uddannede og fromme prester til de mange allerede stiftede menigheder og de ved den store indvandring stedse øgende missionskrav. Det indsaaes meget snart, at det vilde blive umuligt at faa saadanne fra Norge i tilstrækkelig stort antal, og at man derfor maatte uddanne dem selv. Dette blev nødvendigt ogsaa af den grund, at forholdene her meget snart udviklede sig slig, at de stillede krav til presteuddannelsen, som moderkirken umulig kunde tilfredsstille. En læreanstalt kom derfor straks paa tale og blev snart et af de vigtigste forhandlingsemner ved samfundets møder. At tanken ikke snarere virkeliggjordes, havde sin grund, dels i mangel paa midler, men vel end mere i den prisværdige forsigtighed og omhyggelighed, som er saa iøinefaldende ved samfundets stiftelse.

Saa tidlig som 1852 var der kommet tilbud fra Ohiosynoden om at benytte dens teologiske seminar. Smigrende og lokkende som dette tilbud var, blev det alligevel efter moden overveielse afslaaet.

Paa Koshkonongmødet i febr. 1853 besluttedes "at gjøre alle mulige undersøgelser og forberedelser med hensyn til den mulige oprettelse af en skandinavisk luthersk teologisk læreanstalt i Wisconsin." Paa det grundlæggende møde i Luther Valley i okt. samme aar blev det paalagt presterne Ottesen og Brandt at gjøre sig nøie kjendt med de lutherske læreanstalter i St. Louis, Buffalo og Columbus, et hverv, der vistnok ikke kom til udførelse før efter synodemødet i 1855.

Man ønskede nok at oprette en egen anstalt, hvad den ovenfor anførte beslutning noksom viser; der gjordes ogsaa et mislykket forsøg i den retning i forbindelse med universitetet i Madison, Wisconsin. Men efter indgaaende overveielse fandt man sig nødsaget til midlertidig at søge hjælp hos andre.

Paa synodemødet i 1855 blev det paalagt kirkeraadet at forelægge menighederne en plan for en læreanstalt og opfordre til ydelse til et fond for samme, hvis de udsendte delegater fandt det utilraadeligt at slutte sig til nogen af de skoler, som de skulde undersøge.

I 1857 redegjorde Ottesen og Brandt for sine undersøgelser. De anbefalede sterkt skolen i St. Louis.

Ved synodemødet samme aar besluttedes oprettelsen af egen læreanstalt. Menighederne opfordres til kraftigt at arbeide derfor ved straks at samle det fornødne fond. Af fondets renter skulde en del anvendes til et norsk teologisk professorat ved skolen i St. Louis, en del til understøttelse for saadanne, som der ønskede at uddanne sig til kirkelærere. Naar det tilstrækkelige fond var samlet og omstændighederne krævede det, skulde St. Louis-professoratet henlægges til den anstalt, som var besluttet oprettet. Skulde erfaringen i mellemtiden godtgjøre, at skolesagen vilde fremmes bedst ved en uafbrudt tilslutning til Missourisynoden, da skulde fondet anvendes til en udvidelse af denne synodes anstalt. Minoriteten skulde i hvert tilfælde kunne fordre sine bidrag tilbagebetalte.

Forslaget om midlertidig at sætte sin læreanstalt i forbindelse med Missourisynodens skole grundedes paa følgende:

"Vort kirkesamfund vil ved dette forslag vinde tre fordele: 1) at sikre sig lærere i den nærmeste fremtid, 2) at erhverve sig indsigt og erfaring med hensyn til dannelsen af en egen læreanstalt og 3) ved forbindelse med en ved virkelig kamp øvet og paa egte luthersk grundvold befæstet synode at vokse og tiltage baade i kristelig og kirkelig erkjendelse og kraft."

Vort samfunds og vore skolers grundlæggere "knew a good thing when they saw it" og var paa samme tid ydmyge nok til at kunne gaa i skole, hos hvem det skulde være.

Paa sit aarsmøde (samlet noget senere i samme maaned) gav Missourisynoden vort samfunds delegater, Ottesen og Koren, tilsagn om tilladelse til at oprette det foreslaaede professorat ved dens college og seminar. De norske studenter skulde desuden faa benytte skolen i St. Louis paa samme vilkaar som tyskernes egne.

Trods de ihærdigste anstrengelser kunde man ikke fra Norge faa nogen til at overtage det oprettede professorat. Man henvendte sig derfor til past. Laur Larsen, som var kommen over i 1857 og var prest i Pierce Co., Wisconsin. Han udnævntes til professor den 14de okt. 1859 og tiltraadte i nov. Samfundet havde sendt sine første elever til St. Louis høsten før. Den Norske Synodes læreanstalt stod hermed i forbindelse med Missourisynodens skole i to aar.

I 1859 besluttede samfundet at "bestræbe sig for at faa et eget norsk universitet oprettet inden tre aar," og man drev paa med den i 1857 igangsatte indsamling til et fond paa $50,000.

Uanseet den fastsatte frist og de faa penge, som var subskriberede, besluttede dog synodemødet i 1861 oprettelsen af egen læreanstalt. Den i dette aar udbrudte borgerkrig med dens forstyrrende inflydelse paa skolearbeidet i St. Louis, tildels ogsaa Missourisynodens misforstaaede lære om slaveri, var aarsag i denne afgjørelse.

Mødets beslutninger havde følgende indhold: 1) De fornødne forarbeider til oprettelsen af egen læreanstalt begynder straks. 2) Stedet bliver Decorah, hvor man til tomt m. v. bruger

32 acres land sikrede af past. Koren. Begrundelsen af dette punkt var, at byen var omgiven af folkerige menigheder paa alle kanter, dens særdeles lette adgang til bygningsfang og dens naturskjønne og sunde beliggenhed. 3) Pastorerne V. Koren og C. S. Clausen og dhrr. G. O. Rustad, Jørgen Lommen og Jens Næseth skulde være bygningskomite (I '64 indvalgtes ogsaa prof. Larsen). Deres instruks forfattes af synoden. Tegninger, overslag med mere oversendes kirkeraadet og af dette i uddrag menighederne, som med mulige bemerkninger sender dem tilbage til kirkeraadet; dette afgjør saa sagen. 4) Den ene halvdel af de fornødne midler tilveiebringes af det allerede subskriberede beløb, den anden ved ny subskription. 5) Da undervisningen er afbrudt i St. Louis, sættes vor læreanstalt igang sraks — i Decorah — dersom bygning kan skaffes, ellers i La Crosse eller Coon Prairie prestegaard. 6) Past. F. A. Schmidt kaldes til lærer. 7) Hver lærer lønnes med $600 (prof. Larsen havde foreslaaet $500) og frit hus; deres reiseudgifter udredes af universitetsfondet. 8) Der bevilges $100 aarlig til bibliotek for anstalten. Beslutningerne vedtoges enstemmig.

Det Norske Luther College var dermed oprettet. Af forskjellige lokale grunde blev det i La Crosse prestegaard, Half Way Creek, Wis., "den norsk-lutherke læreanstalt til presters uddannelse" begyndte sin virksomhed. Skolen aabnedes 1ste sept. 1861 med Laur. Larsen og F. A. Schmidt som lærere, den første som bestyrer. Elevantallet war 11.

Med udsigter til det dobbelte antal elever det næste aar maatte skolen have mere rum. Synodemødet i 1862 vedtog da enstemmig, at past. Koren skulde kjøbe det hus i Decorah, som han havde sikret sig til midlertidigt lokale for anstalten.

I dette hus, det nuværende St. Cloud Hotel, begyndte colleget sin virksomhed i Decorah den 8de sept. 1862. Der var 33 elever. Mere rum maatte til for det næste skoleaar, og det lige vestenfor St. Cloud Hotel staaende hus blev bygget og toges i brug ved nytaarstid 1864. Elevantallet var nu steget til 49. Arbeidet fortsattes i de samme bygninger skoleaaret 1864–65 med en tredie lærer, Lyder Siewers, og 58 elever.

Under skolens treaarige virksomhed i det midlertidige

LUTHER COLLEGE.

knappe lokale, opførtes en stor og prægtig bygning paa det i 1862 kjøbte landstykke.

Planerne for denne bygning udarbeidedes med den udtrykkelige forstaaelse, at skolens vigtigste opgave skulde være at uddanne kirkelærere, men at den paa samme tid skulde indrettes saa, at menighedernes lærelystne ungdom kunde faa den samme uddannelse, de vordende kirkelærere maatte have som forberedelse for det teologiske studium. Det ansaaes nemlig som "kirkens uafviselige pligt" at skaffe sin ungdom en høiere kristelig almendannelse. Man maatte derfor bygge saa stort, at alle, some vilde underkaste sig skolens regler, kunde faa adgang, og at man tillige kunde undgaa at gjøre en ny pengeindsamling til bygninger i en nær fremtid. Planerne, som blev forberedte efter den i 1861 vedtagne fremgangsmaade og antagne af samfundet i 1862, tilsigtede derfor en bygning, som skulde skaffe rummelig plads for 80–100 elever og en eller to lærere. Bygnigens kostende ansloges til $28,000.

Fuldført var den 126 fod lang, hovedbygningen 52 og fløien 44 fod bred; havde basement (kjælderetage) og 3 etager, hovedbygningen desuden en kvistetage og et rummeligt loft. Den kunde rumme 100 elever og 2 lærere med familier, eller 120 elever og 1 lærer. Der maatte ogsaa adskilligt af udhuse til. I juni 1866 havde det hele kostet $75,576.23.

Naar man overveier de forhold, under hvilke dette byggeforetagende udførtes, kan man ikke undgaa den slutning, at det uomstridelig er de amerikanske nordmænds største verk. Saa tidt jeg tænker paa det, mindes jeg Vinjes ord:

"At far min kunde gjera
det gjilde, han hev gjort,
og fram i livet bera
so myket gjævt og stort,
det var fraa dag til annan
for meg so god ei stød:
stor arv det er for mannen
av godtfolk vera fødd."

Da samfundet i 1862 besluttede at sætte verket igang, bestod det af 16 prester og deres menigheder: større eller mindre flokker, som havde tilstemt dets grundlov. Den store masse af

disse folk var opvokset i Norge. Der havde ingen af dem frivillig ydet det ringeste til skolens oprettelse eller vedligehold. I fædrelandet havde omstændighederne paatvunget de fleste en sparsommelighed, som i mange henseender var al ære værd, men paa samme tid sterkt fristede til smaalighed; mængden af dem maatte desuden endnu være forholdsvis uformuende, mange lige til fattige.

"Medens en frygtelig borgerkrig rasede i vort land, medens folket hjemsøgtes paa mange steder af misvekst, dyrtid og svære byrder," gaar disse mennesker ivei og skatlægger sig selv, indtil de har brugt op over $75,000 af sine surt vundne midler til opførelse af en bygning for en høiere dannelsesanstalt. Og de var ikke nøgde med at tilfredsstille sine egne behov, nei, de bygger ogsaa for kommende slegter, ikke bare en presteskole, det nærmeste krav, men en enstalt for almen høiere dannelse, hvor norsk aandsliv, baaret af den guddommelige sandhed, skulde staa i første række.

Hvorfra denne sans for, denne kjærlighed til intellektuel oplysning saavel som religiøs? Til en vis grad var de en del af fædrenearven; men for en stor del skyldes de førerne. "De usædvanlig dygtige geistlige mænd, som det har været de norskes lykke at faa til at virke iblandt sig, har med Guds bistand bragt de spredte kræfter til sammenhcld, tilveiebragt klarhed, orden og plan i deres virken og uddannet sit kirkesamfund her i det fremmede land til en fast grundfæstet, vel bygget og strengt hegnet aandelig bygning, som efter vort haab skal blive staaende som en urokkelig klippe midt imellem sektvæsenets, vantroens og den aandelige forvirrings brændinger." Dette er K. Throndsens vidnesbyrd.

Men førerne selv har en anden forklaring. "Da vi som de yngre og uerfarne brødre pludselig saa os hensatte i disse forhold, medbragte vi vel som en hellig arv med luthernavnet ogsaa ærefrygt for vor kirkes tro og villighed til at tjene Gud i denne; men vi havde ikke med os og kunde vanskelig have, hvad disse tyske brødre gjennem kampen havde vundet, en saadan rolig og glad klarhed i Guds ord og øvet sans i en evangelisk menigheds ordning derefter" (V. Koren ved indvielsen).

Det Norske Luther College var aldrig blevet til, hvis Den Norske Synode ikke havde havt slige førere; men det var heller ikke blevet til, dersom disse førere ikke havde havt slige tropper, og lige saa lidt, hvis de ikke havde havt visdom nok til at nyttiggjøre sig sine tyske troesbrødres erfaringer.

Opførelsen af det Norske Luther College har havt den allerstørste betydning for det amerikanske Norge. Selve opførelsen var en spore til aandsdaad for hele det norsk-lutherske folk. Columbus havde faaet egget til at staa; nu kunde hvem som helst gjøre det. Og mange har gjort det. Men Luther College er vel i større eller mindre grad blevet mønsteret for alle senere norsk-amerikanske skoler.

Grundstenen lagdes den 30te juni 1864 i overvær af samfundsvalgte delegater og en talrig skare andre tilreisende fra fjern og nær. Missourisynoden beviste sin interesse og velvilje ved at sende professorerne Walther og Krämer til festen. Samfundet bestod da af 25 prester og deres menigheder.

Bygningens indvielse fandt sted den 14de og 15 okt. 1865. Det var, som K. Throndsen siger, den største højtidsdag, som det norske evangelisk-lutherske samfund i Amerika har oplevet.

I indvielsestalen siger form. H. A. Preus, at Gud havde ladet verket lykkes langt over, hvad nogen af dem havde forestillet sig. For dette skulde han alene have æren, som ved sit sandhedsord havde bøiet hjerterne til saa store opofrelser og anstrengelser for bevarelsen og udbredelsen af dette sit salige evangelium. Han satte anstaltens maal først og fremst i "at opdrage kirkelærere," men tillige i, "saa vidt rum og midler gives, at hjælpe menighedernes ungdom til en grundig og hjertelig tilegnelse af den evangeliske sandhed og til andre boglige kundskaber, hvorved dens kristelige erkjendelse kunde sættes istand til at afsætte de fleste og bedste frugter. *Med afgjort foragt og afsky for al overfladisk kundskab, al skindannelse, al higen efter ros og ære for menneskene, skal arbeidet i vort college være rettet paa hjertets dannelse for Guds rige med sjælens salighed og Guds ære alene for øie.*"

Past. Koren bød de tilstedeværende brødre af Missourisynoden, professorerne Lange og Brauer, velkomne og takkede

dem for deres deltagelse i glædeshøitiden. Han paapegte, hvorledes de forhaabninger, man havde knyttet til den forbindelse, som for 8 aar siden var kommet istand med Missourisynoden, rigelig var blevne opfyldte. Blandt andet nævnte han, at 11 af samfundets 31 prester var "disse mænds og denne synodes disciple," at planen for det oprettede college var grundet paa de derfra vundne erfaringer, og at man fra Missourisynodens læreanstalter havde faaet en mægtig bestyrkelse "i at trodse den herskende tidsaand med dens fordringsfulde overfladiskhed og den moderne videnskabs hovmodige hedendom, der hersker i de allerfleste skoler."

Skolen fik snart for lidet rum for det øgende elevantal, og allerede i 1873 besluttedes opførelsen af "den søndre fløi." Grundstenen lagdes den 30de juni og den meget høitidelige indvielse fandt sted den 2den des. samme aar. Past. Koren holdt indvielsestalen.

Ved denne anledning hørtes for første gang en vældig klokke, som ved gaver og indsamlinger fra eleverne netop var anskaffet. I spidsen for indsamlingen stod den senere saa bekjendte forretningsmand Bjørn Edwards, som i 1890 gav den nye bygning dens klokke.

Ved opførelsen af den søndre fløi blev den gamle meget solide staldbygning, senere altid kaldt "Chicken coopen," indrettet til beboelsesværelser for elever. Det hele foretagende kostede henved $23,000.

Skolen havde nu rum til omkring 200 elever.

Høsten 1886 kunde man tage en gymnastikbygning ibrug. En saadan havde længe været savnet. Pengerne til den samledes af skolens elever. Til jubelsynoden i 1903 blev den udvidet, saa den har siddepladse til over 2000. Den bruges nu blandt andet altid til festsal.

Colleget eier halvdelen af den i 1876 opførte store og smukke synodekirke, hvor lærere og elever faar kirkelig betjening sammen med Decorah menighed. Den kostede $22,506.36.

Den 20de mai 1889 brændte collegebygningen. Bogsamlingen og alt indbo reddedes. Der var ikke mere assurance end nok til at dække en gjæld.

Hvilken sorg denne tildragelse vakte hos anstaltens venner kan lettere føles end fortælles. Især maatte den smerte dem, som havde været med og taget de tunge tag for dens opførelse.

Samfundet var netop kommet lidt til ro efter den lange, smertelige broderkrig (striden om udvælgelsen og omvendelsen), som havde berøvet det ⅓ af dets menigheder og enkelte af dets mest skattede og afholdte ledere m. m. m. Netop da holdt det ogsaa paa at opføre bygninger for sit skolelærerseminar og sit presteseminar, henholdsvis i Sioux Falls og Minneapolis (Robbinsdale). Begge bygninger indviedes høsten 1889. Men der vistes intet øieblik tegn til modløshed. I overbevisningen om, at sagen var Herrens, tog de gamle ledere ligesaa trøstig og ihærdig fat som første gang. Og de mange kuld elever, de i mellemtiden havde sendt ud fra den nu husvilde anstalt, viste sig fædrene værdige. I mindre end 17 maaneder efter branden stod Luther College gjenreist i forskjønnet skikkelse. Til skolearbeidet fandtes udvei, saa man slap at afbryde det i nogen nævneværdig grad.

Træffende havde "Gamle Bothne" (hans elevers kjæreste navn paa ham), der havde faaet baade en faders og en søns hjerte for skolen, skrevet:

Som Føniksfuglen sig af asken reiser,
nu Luther College gjenreist for os kneiser,
og raske gutter fylder
dets haller nu igjen,
og folket trint om hylder
sin gamle, kjære ven.
Glæden staar præget hos vor skare,
ret som naar Mor er frelst af fare,
Mor er frelst.

Følgende vers af et digt, som den i arbeidet og kampen graanede fader og stridsmand V. Koren forfattede til indvielsen, maa ogsaa tages med:

Tror du, Herren hører bønner?
Tror du, at han holder ord?
Tror du, at i storm det lønner
sig at have ham ombord?
Se, hvad her er reist paany!
Atter peger taarn mod sky.
Ikke blev der knurret, klaget, —
Hvem har givet hjertelaget?

Her vi stod med hjerter tunge,
  Luther College laa i grus.
Bange spurgte gamle, unge:
  Hvor skal nu vi finde hus?
Tusindtunget svaret kom:
"End var aldrig Guds haand tom.
Mindes vore fædres bønner!
Vi er vore fædres sønner."

Branden var virkelig "en velsignelse i forklædning." Den var en gavnlig prøvelse for samfundet, hvorved dets tro, tillid og offersind øvedes og styrkedes, og paa en maade skaffede den anstalten bedre bekvemmeligheder, end denne ellers havde faaet paa mange aar.

Den nye bygning har samme størrelse som den gamle, hvis grundvold, for en del ogsaa mure, er benyttede; men paa grund af forskjellig indredning skaffer den mere rum. Den har alle nutidens ønskelige bekvemmeligheder, idet den er opvarmet med damp, staar i forbindelse med byens ypperlige vandverk og i 1901 af alumniforeningen fik elektrisk lysverk.

Udgiften til selve bygningen med fuldt udstyr af inventar var $51,210.00. Alle ved branden afstedkomne udgifter var $57,030.55.

Indvielsen feiredes 14de og 15de okt. 1890. Det var en herlig fest, der overvares af mellen 4000 og 5000 mennesker. Prof. Larsen holdt indvielsestalen. Prof. H. Wyneken bragte en hilsen fra de tyske troesbrødre. Blandt de talrige lykønskningstelegrammer fra tyske og norske læreanstalter og fra enkeltmænd var ogsaa et fra St. Olaf College ved prof. Mohn, en af Luther Colleges stauteste sønner, som et par aar tidligere med sin anstalt var traadt ud af Synoden. Der kom ogsaa melding, at Bjørn Edwards vilde forære anstalten ny klokke.

Allerede før branden havde der været for lidet rum i bygningen, saa at mange elever maatte bo i leiede værelser i byen. Dette vanskeliggjorde selvfølgelig disciplinen og var saaledes til skade for anstalten. I 1905 besluttede derfor samfundet at opføre en logibygning (dormitory), saa snart de nødvendige midler var sikrede, saa at man ikke behøvede at stifte gjæld. Prof. C. K. Preus fik i opdrag at reise omkring og samle

penge. Det gik over forventning godt, og i okt. 1907 kunde den nye bygning tages ibrug.

Det er en meget solid og net murstensbygning, paa det prægtigste udstyret med "alle moderne forbedringer": damp, elektrisk lys, badeværelser o. s. v. Den har læse- og soveværelser til henved 200 gutter. Desuden har den en rummelig leilighed for en lærer med familie, kontorer for disciplinarius og musiklærer, værelser for musikalske instrumenter og musikbibliotek, et stort værelse til musikøvelser, fysisk og kemisk laboratorium med tilstødende læresal og desuden et par klasseværelser.

Siden dens opførelse maa alle elever bo i skolens bygninger, undtagen de, som har sine hjem i byen.

Indvielsen den 13de og 14de okt. var en af disse mindeværdige løftende høitider, der danner ligesom hvilepladsene paa en skoles og et samfunds livsvei. Den 13de, som var søndag, blev der holdt festgudstjeneste baade om formiddagen og om eftermiddagen med prof. H. G. Stub og formand Vangsnes som festprædikanter. Lige efter formiddagsgudstjenesten udførte formand Dr. Koren indvielsen. Collegets bestyrer, C. K. Preus, mindede dernæst om den mand som i 41 aar havde været anstaltens bestyrer, til ære for hvem den nye bygning skulde bære navnet Laur. Larsen Hall. Dette navn stod malt over indgangen med gyldne bogstaver. Om aftenen "overraskede" man prof. C. K. Preus, som den dag var 53 aar gammel, med en særdeles vellykket fest i auditoriet, hvorhen Preus med familie blev hentet. Til tegn paa at man satte pris paa den iver og dygtighed, hvormed han havde fremmet byggeforetagendet, overraktes der ham en pengegave, som man i al hast havde samlet. Festlighederne fortsattes den 14de, der hvert aar feires til minde om anstaltens første indvielse. Den egentlige fjortende-oktober-fest feiredes som sedvanlig om aftenen, men med mere end almindelig høitidelighed. Hele den tredobbelte fest blev herlig forskjønnet med gedigen musik: korsange ved mandskor og blandet kor, solosange og passende stykker ved skolens musikkorps, alt under prof. Speratis dygtige ledelse.

Foruden de allerede nævnte bygninger eier colleget ogsaa et hospital og 3 lærerboliger. Hospitalet er moderne indrettet med

LUTHER COLLEGE DORMITORY.

to afdelinger, en for smitsomme og en for ikke-smitsomme sygdomme. Det er en gave til colleget fra afdøde J. A. Johnson i Madison, Wis.

Om det Norske Luther Colleges beliggenhed vil jeg lade en anden tale:

"Opover fra West Decorah hæver sig sagte et høidedrag, som paa den anden side pludselig falder af mod en slette, hvorigjennem elven bugter sig. Ud paa kanten af dette høidedrag er Luther College bygget. Stedet er valgt med smag (af V. Koren). Det er ikke godt at finde en plet, hvor en skole kunde ligge fredeligere og være indfattet af en skjønnere ramme. Til alle kanter er der en vid udsigt, som altid har noget dragende ved sig og i den milde aarstid er ganske henrivende. Fjernt fra byen med dens rørelse og ligesom ophøiet over dens forstyrrende indgriben staar skolen der lig'en majestætisk borg og dog venlig indbydende med sin hygge og fred. Rundt omkring er der 32 acres land, som tilhører den." (Prof. Gisle Bothne i "Det Norske Luther College".)

Collegeparken er fra tid til anden blevet forskjønnet ved udjevning og træplantning. Hist og her er urskoven endnu repræsenteret af vældige egetræer. Parken har vel nu faaet omtrent sin endelige skikkelse, idet man i det sidste skoleaar har gjort noksaa store forandringer efter planer der er udarbeidede af landskabsgartner ved West Chicagos Parksystem, hr. Jens Jensen, som Chicago Luther College Club sendte til stedet i dette øiemed. Hovedindgangen til parken er prydet med de to store søiler fra countiets tidligere raadhus, hvor colleget i adskillige aar havde sine gudstjenester.

Det næste byggeforetagende for Luther College blir sandsynligvis en biblioteks- og museums-bygning. Skolen har en meget værdifuld bogsamling paa 16,352 bind, foruden flyveskrifter og aviser m. m. Denne samling huses i en af hovedbygningens sale. Skulde bygningen brænde, vilde der være den største fare for at miste denne ubetalelige samling. Det samme gjælder ogsaa museets samlinger i "Chicken coopen." Trangen til en brandfri biblioteks- og museums-bygning har derfor længe været erkjendt. I sin indberetning for 1909 omtaler

bestyreren, prof. C. K. Preus, sagen saaledes: "Angaaende biblioteks-bygning for Luther College har synoden gjentagende fattet beslutninger med opfordring til bidrag dertil. Ved festlighederne i anledning af Laur. Larsen Halls indvielse den 14de okt. 1907 udtaltes det ønske, at Luther College til sin femtiaarsfest i 1911 ogsaa maatte have en biblioteksbygning. Det ser nu ud til, at dette ønske skal blive til virkelighed. Luther College elever gav selv stødet dertil ved at tilbyde sit arbeide, hvad som helst de var istand til, til bygningens opførelse; board of trustees gav sit samtykke til, at eleverne paabegyndte arbeidet, og har engageret arkitekt. Tvillingbyernes Luther College Club har optaget planen og har besluttet at støtte foretagendet ved pengebidrag og søge at faa alle Luther College clubs til at samle sig derom. En del penge har jo længe været forhaanden til dette øiemed, og arbeide og gaver modtages med tak. Board of trustees vil selvfølgelig paase, at samfundet ikke bliver financielt ansvarlig for foretagendet." Eleverne har lavet henimod 20,000 cement blocks til bygningen.

Anstaltens kursus bestemmes allerede ved dens navn. Det i grundstenen nedlagte dokument sætter opgaven i at opdrage rette kirkelærere til evangeliets bevarelse for efterslægten. Dette er i den grad hovedopgaven, at det alene nævnes. Skulde Luther College nogensinde sætte sig et andet formaal, havde det med det samme svigtet sin opgave og forfeilet sit maal.

Paa en maade har anstalten dog ogsaa havt et andet maal, dette, at give samfundets ungdom rigelig anledning til at skaffe sig en høiere kristelig aandsdannelse. Naar dette maal ikke nævnes i hint dokument, maa aarsagen være den, at man ikke vilde gjøre noget, som paa nogen maade kunde stille hovedformaalet i skyggen. Desuden tænkte man sig visselig ogsaa, at skolen med tiden skulde faa et teologisk fakultet og saaledes i egentligste forstand "opdrage kirkelærere."

At dette har været forstaaelsen fremgaar klart baade af gjentagne udtalelser og af den kjendsgjerning, at skolen altid har staaet lige aaben for alle, som har villet underkaste sig dens regler, uanseet hvilken livsstilling de maatte komme til at vælge.

Hovedvegten har altid været lagt paa tilegnelsen af en

grundig og alsidig kristendomskundskab som det grundlæggende. I alle klasser er der desaarsag blevet givet direkte undervisning i kristendomskundskaber 2 eller 3 timer ugentlig. Hertil kommer den indirekte kristendomsundervisning, hvortil omstændighederne saa ofte opfordrer ogsaa ved undervisningen i verdslige fag.

Næst efter kristendomskundskab er der især blevet lagt vind paa sprog, først og fremst norsk og engelsk, modersmaalene og meddelelsesmidlerne for den hele undervisning, — tillige de midler, ved hvilke de studerende engang skal meddele andre de vundne aandsskatte; dernæst tysk, den lutherske reformations og teologis og den storslagne tyske literaturs sprog; saa de klassiske sprog.

Uadskillelig forbunden med sprogene kommer saa historie og literatur.

Naturlære har selvfølgelig altid havt sin plads i kursuset ved Luther College, men har maattet nøie sig med en underordnet stilling. Man indrømmer villig, at jo mere man kan studere naturfag, des bedre, naar det kun sker i den rette aand og uden at trænge hindrende i veien for vigtigere ting.

I 1881 blev tiden for kursuset forlænget fra 6 til 7 aar. Skolen har siden ogsaa været delt i 2 afdelinger, collegeafdelingen paa 4 aar og den forberedende afdeling paa 3 aar. Den sidste har siden 1889 sin egen "principal" og blev i 1907 forlænget til 4 aar. Den svarer nu til et godt akademi eller en "high school".

Siden 1879 har de, som gjennemgaar skolen, faaet diploma, der uden videre gir adgang til Nordens og Tysklands og vort eget lands universiteter, hvor man da kan lægge sig efter "post-graduate work" (fagstudier) eller forberede sig for den filosofiske doktorgrad, som adskillige har gjort. Siden 1891 faar ogsaa de, som har gjennemgaaet den forberedende afdeling, diploma.

Ved Luther College var der fra 1865 til 1886 ogsaa en skolelærerafdeling, hvor man først blot uddannede lærere for den norske religionsskole, siden baade for denne og den engelske barneskole.

Med forlængelsen af tiden for kursuset fra 6 til 8 aar er

der selvfølgelig skeet en tilsvarende udvidelse af fagkredsen. Nye fag er føiede til, som fysik og kemi, og der læses mere i de tidligere fag. I 1868–69 læstes der t. eks. af alle klasser tilsammen 13 timer norsk om ugen; i 1909–1910 19⅓ timer (vistnok noget kortere timer), altsaa adskillige timer mere nu end da. Denne forskjel for norskens vedkommende kommer deraf, at man nu har fundet det paakrævet at bruge engelsk som meddelelsesmiddel i mange fag, hvor man før brugte norsk, dels deraf, at for mange elevers vedkommende er norsk ikke længer modersmaalet, men et fremmed sprog.

Man har de to sidste aar havt to kursus i collegeafdelingen, det klassiske og et saakaldt literært. De adskiller sig fra hinanden kun deri, at det literære kursus de to sidste aar har valgfrie fag istedetfor latin og græsk. Men selv de, som gjennemgaar dette kursus, har læst græsk 5 timer ugentlig i 3 aar, og latin 5 timer ugentlig i 5⅔ aar. De valgfrie fag i sekunda (junior year) er opdragelseslære og filosofiens historie, fransk, fysik, kemi, oldnorsk og oldengelsk; i prima (senior year) de samme med tilføielse af tysk. Ogsaa de, som gjennemgaar det klassiske kursus, kan vælge et af disse fag.

I den forberedende afdeling gives i dette skoleaar for første gang undervisning i bogholderi, hurtigskrift og maskinskrift.

Trods alle forandringer har man ikke veget en haarsbred fra den oprindelige opgave: at give vordende kirkelærere den bedst mulige forberedelse for det teologiske fagstudium; tvertimod er denne forberedelse langt mere tilfredsstillende nu end før. Der er langt bedre anledning til at skaffe sig baade alsidige og grundige kundskaber, saavelsom færdighed i at meddele disse til andre baade i tale og skrift.

Musiken har altid været ivrig dyrket, i førstningen vistnok mest af mindre foreninger af elever, men siden man fik særskilt musiklærer, af skolen selv. Koncertmusikkorpset bestaar nu af 50 medlemmer. Det spiller fortrinlig endog meget vanskelig musik. Saa er der et forberedende korps, et orkester og to sangkor, alle under musiklærerens ledelse; desforuden flere klasse- og forenings-kor og orkestere. Gjennem hele den forberedende afdeling meddeles undervisning i sang og musikteori, delvis

ogsaa i musikhistorie og harmonilære. Der undervises desuden i pianospil og orgelspil.

En af de allervigtigste dele i enhver opdragelse er disciplinen: at man paa en eller anden maade faar den, som skal opdrages, til systematisk at underkaste sig Guds og menneskers love og ordringer, saa at han, naar han forlader opdragerens haand, har lært at tøile sine lyster og tilbøieligheder og er dygtig til at bruge alle sine evner og kræfter til Guds ære og sit eget og næstens sande gavn. Det siger sig selv, at i samme grad som dette mislykkes, i samme grad mislykkes ogsaa opdragergjerningen. Her har Luther College og alle andre skoler sin vanskeligste, for ikke at sige vigtigste gjerning. At meddele kundskaber er i sammenligning med dette en meget let sag.

Jeg ved ingen skole, som i denne henseende har været heldigere end Luther College. Men der er altid forskjel paa ideal og virkelighed, og efter min mening har heller ikke Luther College paa dette punkt endnu naaet sit ideal, trods de ihærdigste anstrengelser, ikke mindst i de senere aar. Hermed er hverken sagt eller ment, at rette vedkommende ikke har havt det tilbørlige syn for sagens vigtighed, eller ikke har været omsorgsfuld og omhyggelig nok. Nei, meningen er den, at stillingen paa grund af det amerikanske ungdoms- og skolelivs uundgaaelige indflydelse er bleven i den grad vanskeliggjort, at de gamle forholdsregler ikke længere strækker til. Man tænke eksempelvis paa det amerikanske "hazing"- og sportsvæsen. Det amerikanske ungdoms- og især skoleliv maa karakteriseres som i høi grad tøilesløst; selv amerikanske skolemænd og opdragere indrømmer og beklager dette.

En historisk skisse af Det Norske Luther College uden en karakteristik af prof. dr. Laur. Larsen vilde være en meningsløshed. Han var jo i over en menneskealder anstaltens styrer og sjæl.

Prof. dr. Laur. Larsen er en mand med almindelige aandsevner. Han er intet geni. Det som har gjort prof. Larsen stor, og det som gav ham styrelsen af det norske Amerikas vigtigste lærdomssæde og gjennem den en større indflydelse paa det norske Amerikas religiøse og kulturelle udvikling end nogen anden, er følgende:

Prof. C. K. Preus.

Utrættelig virkelyst og arbeidsomhed, parret med samvittighedsfuld flid og punktlighed; ubrødelig pligttroskab, mønsterligt maadehold, ikke bare legemligt, men ogsaa paa aands- og følelseslivets omraade, og har som følge deraf en enestaaende arbeidskraft og arbeidsdygtighed — alt baaret, udviklet og helliget af en barnlig-enfoldig kristentro. Med eksemplarisk uegennyttighed har han viet Guds ære og næstens gavn alle sine evner og kræfter. Han har aldrig søgt glæden, men netop derfor har glæden søgt ham.

Den masse arbeide han har kunnet udføre er "et syn." Han var sin anstalts bestyrer, lærer (havde som oftest 17 undervisningstimer ugentlig), og var i lang tid regnskabsfører. Det aar, skolen dreves i Half Way Creek, betjente han ataat 5 menigheder; han var medlem af bygningskomiteen for den første collegebygning, og da han boede paa stedet og altid var at faa fat i, skaffede dette hverv ham meget arbeide; fra 1876–93 var han synodens viceformand; han hjalp altid til med betjeningen af Decorah menighed (prædikede i lang tid 2 søndage af hver 3) og var dens sogneprest fra 1882–84; fra 1868–89 var han Kirketidendes hovedredaktør; endelig tjente han næsten bestandig paa en eller flere komiteer.

Intet arbeide var for stort eller for lidet for ham. Han pleiede saaledes regelmæssig at komme omkring i soveværelserne og vække dem, som klokken ikke syntes at kunne vække.

Han viste aldrig tegn til modløshed eller forsagthed. "Mit ord skal ikke vende tomt tilbage" — dette Guds løfte var et af hans valgsprog, og til det har han holdt sig og er ikke bleven tilskamme. Hans gjerning har rigelig baaret frugt.

Prof. Larsen er da ogsaa bleven anerkjendt og paaskjønnet baade af sine elever, sit samfund og udenforstaaende. *

Da han tilsidst (1902) ikke lod sig gjenvælge til bestyrer, valgtes til hans eftermand past. C. K. Preus. Et heldigere valg kunde man vanskelig have truffet. Prof. C. K. Preus er en værdig søn af synodens stø, staute, i arbeidet og striden aldrig svigtende formand, H. A. Preus. Han er ogsaa et værdigt aands-

* Se forøvrigt en karakteristik af prof. Larsen med portræt i 4de hefte af SYMRA for 1909 af Lauritz S. Swenson.

barn af sin forgjænger i embedet. Han er en utrættelig arbeider og er meget alsidig.

Det var med adskillig frygt han modtog sin nuværende vanskelige post. Hans helbred havde nylig været nedbrudt, og han havde ingen speciel uddannelse for sin nye gjerning. Men det er gaaet udmerket. Med stø og sikker haand holder han roret og styrer den gamle visdomsskude i ben linje mod det maal hans fader opstillede.

Det Norske Luther College kontroleres af samfundet, væsentlig gjennem et board of trustees, der skal paase at bygningerne holdes istand, og en skoledirektion, som ansætter og, om nødvendigt, afsætter lærere og bestemmer deres løn efter et af samfundet affattet lønningsregulativ. Bestyreren vælges af samfundet efter forslag af skoledirektionen. Indtil for et aar siden udførtes skoledirektionens arbeide af kirkeraadet og presterne.

Skolen har legater til en værdi af $12,688.95, for det meste bestemt til understøttelse for trængende studerende, der vil vie kirken sin tjeneste som Guds ords forkyndere.

Tallet paa dem, som har gjennemgaaet skolens hele kursus, var sidste aar 563. Af disse var 221 prester, 27 teologiske studenter, 99 lærere, 9 redaktører og forfattere, 24 advokater eller juridiske studenter, 34 læger eller medicinske studenter, 14 studenter i andre fag; 89 var i diverse livsstillinger, og 46 døde. Af elever, der ikke har gjennemgaaet det hele kursus, er 137 blevne prester.

Der er i det sidste aar sat igang en bevægelse for at skaffe Luther College et "endowment fund" paa $250,000 til dets femti-aarsjubilæum, som feires i november næste aar. Denne bevægelse skyldes jernbanemagnaten, James J. Hill.

Under en samtale med gesandt L. S. Swenson forrige aar, udtalte hr. Hill sig meget anerkjendende om det arbeide, Luther College har udført. Skulde skolen kunne fortsætte dette arbeide og løse sin opgave paa en værdig maade, maatte dens venner rigtig enigt samle sig om den. Den maatte have et "endowment fund." Hr. Hill foreslog et paa $250,000. Af denne sum vilde han selv give $50,000, hvis skolens nærmeste venner vilde skaffe resten.

Samfundets skoledirektion har taget tanken op og arbeider gjennem en dygtig komite paa dens virkeliggjørelse. Ved sine aarsmøder isommer voterede samtlige distriktssynoder sagen sin tilslutning og støtte, og Luther College alumniforening er selvfølgelig begeistret for den. Komiteen har saaledes ikke alene frie hænder, men kan gjøre regning paa villig, for ikke at sige begeistret deltagelse i arbeidet overalt i samfundet.

Over indgangen til anstaltens hovedbygning staar indhugget i sten orderne SOLI DEO GLORIA, GUD ALENE ÆREN. Dette er anstaltens valgsprog, kampraab, løsen. Hvor findes et værdigere? Hvad andet kan sammenlignes med det at være tro stridsmænd under dette merke? Forstaar Det Norske Luther Colleges venner sit kalds og sin opgaves vigtighed, saa skal de ved dette tegn ikke alene orke det særegne arbeide for Luther College, Gud i dette øieblik har lagt tilrette for dem, men de skal bære seieren hjem fra ethvert arbeide, fra enhver fegtning og fra sin hele strid.

Ola A. Solheim.

Skipper Norman.

EN af de alleryderste dokker i den store verdensby, langt ude, hvor de smaa, fattige huse ligger — hvor larmen af metropolis ikke naar hen, og hvor leien er billig, — der var det, at "North Star" laa og drømte om svunden storhed, glemt af verden, som oplagte skuter altid blir. Og dog — hvor elsket var den ikke, det gamle skrog!

I femten aar havde dens sorte baug ikke kjølet sin længsel i det fraadhvide havskum. I femten aar havde røg ikke sotet dens rødbæltede skorsten. I femten aar havde den hver høst- og vaarstorm raslet med sine rustne kjættinger og gnaget og skubbet sig mod dokbryggen, som bare engang imellem fik besøg, ikke af de stolte bud fra den levende skibsfart, men af havarerede "bygoners", som var solgt til at hugges op. Men "North Star" laa der skrapet, malet og pudset, som om den var færdig til at hales ud.

Enhver tilfældig besøgende derude paa dokkerne maatte, naar han saa den, spørge sig selv: "Hvad er det for et glemt eventyr, som ligger herude og lokker ens tanker til flugt mod havet?" Og grunden til, at "North Star" blev holdt saa fint, skjønt den ikke havde gjort en ærlig reis paa saa lang tid, og skjønt den øiensynlig ikke skulde ud mer, blev fortalt paa saa mange maader, at "North Star" tilslut laa i et spind af myter, der ligesom tog den bort fra amerikansk "everyday-life's" brutale "matter-of-facts".

Og "North Star" fortjente det. For den havde engang reddet hundrede menneskers liv, og deriblandt en rig, men ædel familie fra den visse død ombord paa et vrag i Mexikogolfen

en orkandag. Denne familie kjøbte skibet og vilde i taknemlig erindring om sin redning skjænke det til byen til et flydende hospital for svage børn. Men byen havde saa meget andet at tænke paa. Og saa blev det liggende der. Og en gammel norsk sjømand fik den ønske-"job" at ta vare paa det.

I begyndelsen kom familien ud der med sine venner og havde selskab ombord. Men saa blev det stadig længere mellem hvert besøg, og tilsidst var det bare gamle Hans Olsen fra Flekkefjord, som gik der og holdt vagt over baaden, banket rust, malet og pudset og havde det hyggeligt i de falmede, men endnu elegante kahytter. Hver 30te i maaneden "drog han sin pay" og var saa lykkelig som nogen havgast kunde være, som havde faaet gigt i kold sjøvask og havt "febern" i Santos.

Ja, saa havde han endelig faaet den "job iland", som han havde stundet efter al sin dag, siden han blev træt af at fare. Og det var længe siden, det. Dengang hans elskede Anna havde sat livet til med det tredje barn og havde ligget halvandet aar i graven, før han havde kunnet komme hjem, og hans egne barn ikke kjendte ham, men skyet ham i rædsel, mens han sad og storgraat i det vesle kammeret, hvor *hun* var død uden ham — dengang var det, han blev saa underlig træt indvortes. Han havde faret verden rundt siden den tid. Men det livet laa ligesom gjemt i en taake, som han aldrig gad løfte paa. Men nu, naar han havde lagt op og gik og ruslet omkring paa "North Star" og havde gode dage, var der saa mangt, som kom for ham. Det hele trætte slit tilsjøs uden hjem, kirke og fædreland, det laa der bag ham som det forspildte liv. Hvad havde han igjen for det? Intet uden det tærende indtryk af det ørkentomme rum mellem himmel og hav — et rum, som han vel engang i ungdommens freidige haab og skraasikre tro paa egen kraft havde udfyldt med daarende billeder af lykke, men som nu hang nedover ham med taakenattens tungsind og graasorte intethed, hvori saare suk og haabløs hulken ikke kunde stige. Og som et langt kjølspor indover i ødet laa hans aarelange stræv for at faa noget at gjøre iland og leve samfundsliv med fast grund under fødderne. Men ingen havde havt brug for en gammel sjømand, før han kom *hid*.

Og nu, ja nu, da han havde naaet sine ønskers maal, var han blit barn igjen. Et stort barn havde han vistnok altid været. — Det er jo alle ægte mennesker, det. Men nu havde han begyndt at drømme om igjen sine fagreste barndomsdrømme! Om alt det store, han skulde blit her i verden.

Naar han stod ved rækken med snadden i mundviken de stille sommerkvælder og saa barna leke mellem halvt nedsandet vraggods og drivved i stranden derborte, og kjendte tjære-, mønje- og brakvandslugten drive over til sig med brisen, da mindtes han sine guttedages færd paa verftet hjemme og sine stolte drømme om at eie et skib selv engang.

Og naar han i lyse maaneskinsnætter stod og saa unge par langsomt ro henover den sølvblanke bugt, da steg søde, vemodige minder om kjærlighed ham imøde fra den skogkranste indseiling derhjemme.

Eller naar han saa de store oceanfarere dampe udover med en lang røgstribe efter sig, eller hørte sirenernes hyl, eller skimtet blink fra fyrtaarnet histude, eller saa en skute paa slæp — da saa han sig selv stævne ind under den norske kyst som fører af skib, der havde lykke ombord til mange, som ventet i lave, koselige stuer, bag skjærene derinde. Og det var, som om han blev ung igjen og sterk. Og han sang for sig selv de gamle norske sange fra en tid, da han havde haabets rigeste fond at øse af. Og naar han efterpaa mindernes rus kjendte alderdomstegnet, gigten, stikke i fingre og knær, og mismod seg indpaa ham, saa gik han stille ind i sin kahyt og undredes paa, hvad han skulde gjøre med bankbogen fra "Seamen's Savings Institute", hvor tallene blev større for hver maaned som gik.

* * *

Der lød sang fra salonen ombord paa "North Star". Det var sent en høstkvæld. Og der var opbyggelse ombord. Sunget af sterke struber bares tonerne langt utover de øde dokker, hvor folk aldrig færdedes efter mørkets frembrud uden fare for liv og lemmer. Det var, som om en kristen forsamling frembar et vidnesbyrd om sin tro midt i et hedensk land. Saa stor var for-

skjellen mellem den varme sang og de skumle, skræmslige, sparsomt beboede strøg omkring, hvor dokkerne laa og luret med sine sorte vandhul, og hvor en forfulgt vagabond vilde føle sig tryg.

Det var "skipper Norman", som hans venner nu kaldte ham, som havde samlet sine "brødre" til andagt. Der sad alskens norske lassaroner, som han havde samlet op blandt dokkerne og i havnegaderne, og sang med en henførelse, som gjorde de mange haarde ansigter rolige og milde. Han kaldte dem altid "brødre". For slig som de var, saaledes havde han selv engang været. Og han vidste vel, sa han, at de ikke var forhærdede, men forførte, og at et venligt ord og en god behandling vilde hjælpe dem paa ret vei igjen. Og han havde vundet en trofast venneflok, som i ham saa en aandelig fører og en far.

Hør, hvad han siger ikvæld: "Brødre! Her er dem ikvæld, som er kastet ud af saloonerne — foragtet af alle — fremmede og hjemløse, fillede og forhaanede — og som tror om sig selv, at de er redningsløst fortabte, fordi de har syndet mer end de kan vide at bekjende. De er ikke værdt saa meget som en 'drink' engang. Hverken i sine egne eller i andre menneskers øine. Men hør, brødre! Tror Dere ikke, at der er en eller anden derhjemme i Norge, som tænker paa dem. En kjæreste, som venter paa den som aldrig kommer. En kjæreste, som tror, at ingen er saa bra som Hans for eksempel, og som derfor enten længter efter ham eller ogsaa graater over ham i det stille. Du Hans, synes du det er pent at la hende være uviss om dig? Hun trodde, at du var en mand, som hun kunde støtte sig til. Og nu er du ikke no andet end en slave af glasset! Hvor lavt staar du ikke her; men hvor høit staar du ikke i hendes tro!

Og nu Ole. Hvem bryr sig om ham? Ingen. Bare mor. Men saa værdifuld er Ole for mor, at hun gladelig vil slite med vasken sin i hundrede aar, gammel og skral som hun er, og taale fattigkassens skam ved siden af, kunde hun bare frelse gutten sin. Ja, saa dyrebar er han i hendes øine, at hun gjerne ofret livet sit, om hun idag fik høre, at han var gaat hjem til Gud.

Brødre, det skjærer mig i hjertet at tænke paa, at Dere, som er saa kostbare skatte i gode menneskers øine, skal gaa her og kaste Dere væk i elendigheden.

Men der er den, som holder endda mer af Dere end dem, jeg *har* nævnt. Det er Den gode hyrde, som har sat sit liv til for at frelse Dere og for at vise Dere, hvor kostbare og elskede og agtede Dere er. Og jeg for min del synes nu, at det baade er dumt og galt, at Dere, som kan ha det saa godt, skal gaa her som udskud i denne stygge byen. Brødre, nu har jeg faat fat i denne baaden her. Og de som vil, kan faa hyre med mig paa kysten, hvor vi skal gaa ivinter. Og naar Dere har tjent Dere op saa meget, at Dere kan reise hjem, saa gaar vi 'cross' med en fragt."

Ja, de var alle med paa det.

* * *

Den samme kvæld sidder skipper Norman og hans fortroligste ven og snakker sammen utover, efterat de andre er gaat tilkøis.

"Hvorledes er du kommet paa disse tanker, som du har praktiseret i den senere tid?" spør vennen.

"Jeg sad her alene om kvældene og tænkte paa mit forspildte liv og paa alle mine landsmænd, som gaar samme veien. Hvad er der vel i sjølivet nuomstunder for den mand, som ikke har penge eller formaaende slægt? Mister han ikke alt det, et almindeligt menneske kalder lykke? Seiler han ikke væk alle livsværdier i sit jag verden rundt som en træl, der sætter livet paa spil for at bjerge andenmands gods og blir usselt betalt og foragtet atpaa? Havliv er ikke menneskeligt liv. En havmand maa ikke ha følelser som andre mennesker, hvis han skal holde ud aarelang svalk jorden rundt og bevare sig selv. Men nu er der intet, som skaber følelser slig som havlivet med dets savn, dets storm og stille. Og savnet maa lindres, og havensomhedens helvede maa sones. Og sjømændene blir enten kulturens eller samfundslivets ofre. Og saa tænkte jeg, at jeg kanske kunde gjøre noget godt for dem. Derfor har jeg samlet disse guttene her, ser du."

"Men du sa, at du havde faat fat i denne baaden."

"Ja rigtig, ja. Du ser, det var min barndoms lyst at eie en slig baad. Og i de lange, ensomme vagter ombord har jeg læst

baade navigation og maskinlære. Og naar jeg gik og ruslet her alene, lærte jeg maskinen. Og ingen har befaret baaden saa nøie som jeg. Den blev mig kjær. Jeg pudset den som min egen. Om den kunde bli min, tænkte jeg. Og saa lovte jeg Gud, at hvis jeg fik leve og eie baaden, saa skulde jeg gjøre noget med den blandt mine brødre fra havet. Drive mission blandt dem. Dette tænkte jeg paa bestandig. Og endelig snakket jeg med baadens eier om det. Gjør Guds gjerning, sa han, saa skal du, som saa trofast har passet baaden i alle disse aar, faa den. Jeg tilbød at betale noget, men fik ikke lov til det. Og nu er den min. Jeg kan gjøre, hvad jeg vil med den."

"Kan du virkelig det?" spurte vennen.

"Ja, den er lovlig overdraget mig. Jeg har papirerne her, hvis du vil se dem."

"Nei, skipper Norman. Du kan ikke gjøre med den som *du* vil. Du kan kun gjøre det som *Gud* vil. For han er det, som har git dig baaden."

* * *

"North Star" havde været igang paa kysten i snart to aar. Skipper Norman og hans "crew" og "North Star" var agtet og vidspurt. Mange var de unge mænd, som havde fundet hjerterum, hjælp og redning ombord der. Skipper Norman var som en far for dem. Elsket, afholdt og navngjeten var han. I sit skrivebord gjemte han takkebreve fra hustruer og mødre i det gamle land, som havde faaet mænd og sønner hjem som nye mennesker. Hans gjerning og hans held forynget ham. Og alle de som kjendte ham sa, at han var en lykkelig mand, som havde faaet naade til at gjøre saa meget for Guds rige.

Men i det skjulte led han. I sin lugar i de timer han skulde hvile. Da saa han for sig lykkelige ansigter. Oles og alle de andres som var reist hjem. Aa, deres glade smil fra oceanfareren, som skulde ta dem hjem til det kjære, gamle land. Og da sa han til Gud: "Du ved, Herre, hvor jeg længes hjem til mit land, og hvor tungt det er for mig ikke at faa følge med. Nu har jeg i femogtredive aar været uden fædreland. Og det er femten aar, siden jeg saa mit barndomshjem, min hustrus grav,

kirken og mine børn. Du ved, at jeg er en gammel mand, og at jeg er træt af at være fremmed og paa videvanke her i verden. Du, Herre, har drevet mig ud af mit fædreland — forbarm dig over mine graa haar og lad mig faa reise hjem igjen."

Men naar han havde bedet længe, lød det altid i hans øre: "Gjør Guds gjerning."

Men snart saa han atter andre lykkelige ansigter — deres, som derhjemme eiet gjensynsglæden i de længe savnedes, de hjemvendtes arme. Og han tænkte paa sin saare, ensomme graat i det lille kammers, hvor hans hustru var død uden ham — paa sine børn, som aldrig havde kjendt ham — paa en liden datterdatter, som vilde være lykkelig som en fugl, om bedstefar kom hjem med sit skib.

Og han bad: "O Gud, jeg har intet fortjent af al din naade mod mig. Men jeg ved ikke, hvad gjensynsglæde og hjemfølelse er — jeg bare aner det. Og savner det saa saart. Lad mig ikke dø, før jeg har seet dem, jeg kalder mine."

Og da lød det til ham i mørket: "Din virkeplads er her blandt dine brødre, som er ulykkeligere end du."

Da slog den tanke ham: "Ja, hvad havde jeg været, hvis Gud ikke havde forbarmet sig over mig?" Og han sov ind, smilende gjennem taarer.

* * *

Endnu gik nogle aar. Da kom styrmanden hans en dag og sa: "Nu har jeg faret med dig længe, og i al den tid har du været god som en far mod mig, og tungt er det for mig at skilles med dig, skipper Norman. Men nu har jeg ved din hjælp sparet sammen saa mange penge, at jeg kan løse den sidste hæftelse paa min mors lille gaard. Og nu vil jeg gjerne hjem og værne om hendes alderdom. Det har længe været min bøn, at jeg maatte faa lov til at glæde hende, som har havt saa megen sorg af mig. Og nu har hun kanske ikke mange aar igjen, slig som hun har stridt. Men jeg vilde helst at du skulde være med. Du trænger hvil du ogsaa. Du ved mors gaard ligger ikke langt fra dit barndomshjem."

Der var taarer i den gamle skippers øine. Styrmandens ord

havde vakt store, dybe kjendsler i hans hjerte. Og han kunde ikke faa sagt noget paa en stund.

Da sa styrmanden: "Den kvæld jeg kom til dig, slog du paa, at naar vi havde tjent os op noget, saa skulde vi gaa 'cross'."

Den gamle mindedes alle sine kampe, og der gik trækninger i hans veirbidte ansigt. Da la han sin arm om styrmandens skulder og sa: "Gud velsigne dig, bror, for dit hjertelag for mig. Men jeg har endnu Guds gjerning at gjøre her. Jeg skulde takke Gud paa mine knæ resten af mine dage, om han vilde gi mig den hvil du nævnte."

Men styrmandens ord kunde han ikke glemme. Saa bad han atter til Gud og sa: "Nu har jeg naaet støvets aar, min kraft svinder, og hjemme kjender vel ingen mig. Men jeg skylder dig mere, end jeg kan betale. For du kjendtes ved mig og lod mig arbeide i dit riges tjeneste. Lad nu din tjener faa fare hjem i fred. Og om du ikke kan lade mig faa gjense mit elskede fædreland, saa lad mig dog faa hvile i hjemmets jord. Men gjør du det som er ret i dine øine."

* * *

"North Star" som fór med stykgods paa østkystens havne, lod vente paa sig en vinterdag, den skulde ankommet til et lidet lastested. Det havde stormet længe, og man frygtet endog for en stor oceanfarers skjæbne.

"North Star" kom ikke til sit bestemmelsessted. Den blev ikke spurt mere. Optat som alle var med det store emigrantskib, der havde 1600 sjæle ombord, varte det en tid, før man rigtig var paa det rene med, at "North Star" var blit borte. Og derfor fik heller ikke efterretningen herom den rette klem i dagspressen.

Men i vinterens løb drev der et vrag ind paa Jæderstranden i Norge. Folk saa det en morgen i snetykket. Det havde stødt paa langt ude, hvor det blev liggende, haardt udsat, i to dage, før nogen kunde komme op til det. Da var det næsten gravet fuldstændig ned i sanden. Og sønderslaaet og lidet som det var, lønnet det sig ikke at ta det op.

Intet navn var at se. Heller ikke var der saa meget af vraget over sanden, at det kunde gjenkjendes efter nogen af de

knappe oplysninger i listen, som senere udkom, over skibe, som var forsvundet den vinter.

Et 'lig blev fundet langt bortenfor strandingsstedet. Hvor det kom fra, var ikke saa ligetil at sige. De ærlige, men faamælte jærbuer, som fandt det, gjorde ikke mange gisninger, vante som de var til, at havet la døde folk igjen paa sanden der. De saa bare, at det var liget af en gammel mand. Og da de ikke fandt noget andet paa den døde end et gammelt julekort, hvorpaa der stod "Til Hans Olsen, Flekkefjord." — saa gjorde de det eneste, de kunde gjøre, nemlig at sende liget til dets hjemstavn, hvor komunen jordede det i stilhed. At det var skipper Norman vidste ingen. Men begrædt blev han af sine venner, den heltesjæl, der havde gjort Guds gjerning og lært lydighed af sine lidelser.

Bønhørt blev han. Lidet kan det synes i manges øine. Men kanhænde den, som styrer alt, saa, at havde skipper Norman kommet hjem, som først han bad om, da vilde han ha lidt skibbrudd paa sin enfoldige barnetro. Men nu blev han begravet i hjemmets jord og fik gaa ind til sin Herres glæde.

Sigurd Folkestad.

Fra bogheimen.

"*Hollraøventyra, Svanøventyra — Øventyr, Sagn,* Gamalt paa Sparbumaal med teikningar av Einar Øfsti og Olaf Rusti."

Saaledes omtrent lyder titelen paa en eventyrsamling som Karl Braset i Sparbu i Trøndelagen udgav i sommer. I hele otte aar har hr. Braset ufortrødent arbeidet med at samle eventyr og folketraditioner i de trønderske bygder, og hovedresultatet af dette arbeide foreligger nu i nævnte verk. At hr. Braset ikke er blevet rig i disse otte aar af møisommeligt arbeide og stadige pengeudlæg kan vi nok forstaa; men han holdt ud i haab om, at han dog skulde faa denne første samling udgivet. Dette haab syntes dog at skulle skuffes. Samlingen laa færdig men penge manglede. Dette fik omsider "Trønderlaget" høre og besluttede at yde hr. Braset saapas financiel støtte at bogen kunde trykkes. O. M. Oleson, Fort Dodge, Iowa, tog ogsaa haand i hanke, og verket foreligger nu færdigt i to vakkert udstyrede bind.

Om betydningen af en slig samling for sprogstudium og kulturhistorie kan der naturligvis ikke være delte meninger. For den som ønsker nøiere kjendskab til det norske folks tankegang, sæder og skikke, vil et sligt verk være nærsagt uundværligt. I disse gamle sagn og fortællinger tumler folkeaanden sig i sin hverdagsdragt i muntert lune, let og naturligt; her kommer dens eiendommeligheder fuldt frem i utvungen oprindelighed. Det er lykkedes samleren at gjengive fortællingerne med den samme friske naturlighed de har havt paa folkemunde og i den samme Sparbu-dialekt, i hvilken de gjennem aarhundreder har været fortalt i hans hjembygd. Paa samme tid er arbeidet udført med en flid og nøiagtighed som tilfredsstiller videnskabens krav. Med hensyn hertil kan vi føle os saa meget mere tryg som bogen er blevet rost af de mænd i Norge, som bedst forstaar at bedømme den side af samlerens arbeide.

For de fleste af os paa denne side af havet tør det dog være af større interesse at erfare, at bogen egner sig fortrinlig til folkelæsning. Sproget kan vel synes noget fremmed for den som ikke taler den trønderske dialekt; men nogen virkelig vanskelighed vil det neppe volde. For alle som endnu har de gamle minder kjær vil bogen være en varm og vakker hilsen fra gamle landet, som de med glæde vil modtage. Naar vi i en ledig time faar en slig bog i haanden, kan vi ikke andet end mindes mor Norge. Vi føler, at hun endnu ikke har glemt os, og vi heller ikke hende, trods alt som skiller.

Bogen, der foreligger i to bind, koster $2.35 og faaes hos Karl Braset, Sparbu, Norge, Den kan ogsaa bestilles hos Trønderlagets sekretær, prof. T. C. Wollan, Fergus Falls, Minn. KNUT GJERSET.

* * *

Professor dr. Halvdan Koht, som for bare godt og vel et aar siden kom hjem til Norge fra en studiereise i Amerika, har allerede rukket at udgi to bøger om sine iagttagelser og studier under sit Amerikaophold. Den første var en bog om forbudsbevægelsen her i landet, og

nu er der netop kommet en ny bog fra hans haand om *"Pengemagt og arbeid i Amerika."* Det er striden mellem de to store magter, som er nævnt i bogens titel, den handler om. Prof. Koht har brugt sin tid godt i de otte maaneder han var i Amerika. Meget saa han med sine egne øine, mange mennesker af alle klasser og farver snakket han med, og yderligere oplysninger har han søgt i alskens skrifter, og den kundskab, han saaledes har sanket sig om den økonomiske krig i vort store Amerika, har han i denne bog nedlagt i en klar og fængslende form. De emner, han behandler, er jo ting, hvorom her staar en stadig strid, der maaske ofte skyldes ligesaa meget det forhold, man nu engang ved skjæbnens tilskikkelser er kommet til at staa i til disse emner, som egentlig personlig tænkning. Men vist er det, at denne bog indeholder mange oplysninger, som vil være nye selv for dem, som baade i en halv og hel menneskealder har forsøgt at følge med i landets styr og stel paa nært hold. Det vil gi nogen hver af os et og andet at tænke paa. Om enkelte ting har han ogsaa virkelig fremsat helt nye synsmaader, f. ex. angaaende negerspørgsmaalet, som han mener snarere er et økonomisk spørgsmaal end et blot og bart racespørgsmaal. Prof. Koht er — saavidt jeg ved — den første nordmand som har brugt et offentligt stipendium til en studiereise i Amerika, og dette er en grund mere for hans landsmænd i Amerika til at skaffe sig hans bog og gjøre sig kjendt med hans iagttagelser og hans anskuelser om vigtige samfundsspørgsmaal, som angaar os alle. K. P.

* * *

Hans Reynolds er en anden skrivende nordmand, som under sine reiser i det norske Amerika for nogle aar siden vandt sig mange venner. Ogsaa fra hans haand foreligger der en ny liden bog: *"Telerne i den norske hersoga."* De har været morske karer som hærmænd, telerne, og her faar vi greie paa deres krigerske bedrifter helt fra slaget i Havrsfjord, ja endog fra Braavalla-slaget, til deres grænsevagt i 1905. Stod de i Havrsfjord-slaget imod Harald Haarfager, saa stod der til gjengjæld teler ved Olaf Trygvasons side ombord paa Ormen lange i slaget ved Svolder, og teler finder vi ogsaa i kong Sverres første birkebeinerflok. Ellers var de ud igjennem hele Norges historie med i mangen blodig batalje, og mod danskevældet reiste de sig gang paa gang. Meget interessant er ogsaa kapitlet: "Gamlekarar og minne", med skildringer af en række gamle veteraner fra krigsaarene 1808 og 1814. — Telelaget bør gjøre noget for at faa denne bog udbredt blandt den store skare af teler i Amerika, men den skulde ogsaa interessere andre end teler — ja alle, som endnu har nogen sans for vort gamle fædrelands saga. Og saa er det ikke dyrere boka. K. P.

* * *

Forhenv. statsraad Nils Hertzberg, som ifjor gjorde slig lykke med sine erindringer *"Fra min barndoms og ungdoms tid"*, har iaar fortsat med et nyt bind *"Minder fra min skolemestertid"*. Og det har de samme elskværdige egenskaber, som udmerker det første bind — bare at det vel ikke er saa spækket med morsomme anekdoter som skildringen af Lyder Sagens Bergen var. Det nye bind indeholder skildringer fra den gamle skolemands huslærertid, fra hans virksomhed som lærer paa krigsskolen og ved seminarierne i Asker og paa Hamar. Videre fortæller han om en længere studiereise til Schweitz og Italien. For skolens mænd vil denne bog være af særlig interesse, da den drager frem en række navne og minder, der sikkert er dyrebare for mange af dem. Man merker, hvordan forfatteren selv dvæler med nærsagt ømhed over mange af disse erindringer, og hans elskværdige skildring kaster en helt festlig glans over dem. Det er merkelig at tænke paa, at her endnu er en lyslevende og aandsfrisk mand, som kan fortælle om at have været skolemester for saadanne elever som f. ex. professor Johan Storm, der nu gaar i sit

75de aar. Men ogsaa blandt andre end skolefolk vil denne bog finde talrige læsere. For det ene gir den ligesaa livfulde som paalidelige kulturbilleder fra tiden fra 40-aarene og opover, og for det andet er den i hver linje præget af den elskværdige og aandrige personlighed, der har gjort den sjeldne gjerning ved sit 83de aar at skrive en bog, der er saa frisk og livlig og vidner om saa spænstig en aand. Endvidere er det velgjørende at læse, hvor lunt han kan fortælle om heftige kampe, han har ført, og hvor mildt og forsonlig han omtaler gamle modstandere, som f. ex. hans sammenstød med grundtvigianismen i skikkelse af Anker og Arvesen paa Hamar omkring 1870.

* * *

Den store oprindelige udgave af vor berømte eventyrfortæller Asbjørnsens *"Norske huldreeventyr og folkesagn"* er udsolgt i boghandelen og har været det i mange aar. Efter hvad professor Moltke Moe nu har meddelt, vil den store samling udkomme i ny og revidert udgave til næste aar. Revisionen vil bli udført efter principer, som Asbjørnsen selv har bestemt før sin død. Det var hans opfatning, at da eventyrene først og fremst er national literatur og i stor udstrækning ungdomslæsning, skulde alle andre hensyn, ogsaa de rent literære, stilles i skygge af dette. Det har været et meget vanskelig og langvarig arbeide at forberede den nye udgave, og dette er grunden til, at bogen ikke forlængst er udkommet paany. Professor Moltke Moe, som ogsaa forestaar arbeidet med denne nye udgave, vilde først ha erfaringer for, hvorledes hans bearbeidelse af en mindre samling, som udkom ifjor, faldt i publikums smag. Der er endnu ikke truffet endelig bestemmelse om, hvorvidt den store nye eventyrudgave skal illustreres. Bogen skal udkomme hos H. Aschehoug & Co.

* * *

Nogen samlet fremstilling af menneskekulturens udvikling ned gjennem tiderne har hidtil norsk literatur savnet. Det er denne mangel, som nu har bevæget en række yngre norske kulturhistoriske forfattere paa de forskjellige omraader til at samles om udarbeidelsen af et stort verk, en *Kulturens historie* i populær fremstilling. Stoffet tænkes her bearbeidet paa en noget anden maade end i de vanlige kulturhistorier, saaledes at hvert emne behandles samlet, forfølges og belyses hos de forskjellige folkeslag og gjennem de skiftende tider. Ved disse monografier vil man opnaa en let oversigtlig fremstilling af fænomenerne, og verket vil faa øget interesse ved den anledning til sammenligning og paavisning af slægtskab mellem de menneskelige institutioner og kulturformer, som metoden tillader. Verket skal udkomme i subskription og inddeles i tre bind, behandlende henholdsvis materiel, social og aandelig kultur. Illustrationsstoffet blir rigt, formatet det samme som i den nye Norges-historie. Verket udkommer hos H. Aschehoug & Co. under redaktion af konservator K. Visted.

Vore bidragsydere.

N. N. Rønning, født i Bø, Telemarken, 1870 og kom til Amerika i 17-aarsalderen; han frekventerede folkeskolen i Faribault, Minn., et par aar og blev derefter elev ved Red Wing Seminary, hvor han graduerede 1892, studerede derpaa ved Minnesota Statsuniversitet og graduerede der i 1896, hvorpaa han fortsatte et aar til ved samme læreanstalt med mere specielle studier. Rønning har siden 1899 været redaktør for det populære og meget udbredte blad "Ungdommens Ven". Han er forfatter af "A Summer in Telemarken" (1903), "En Sommer i Telemarken" (1904), "Abraham Lincoln" (1908). Af disse bøger er der solgt over 10,000 exemplarer. Rønning har ogsaa udført endel oversættelsesarbeide fra engelsk; saaledes har han oversat "Victoria", "Underlige Hændelser", "For den anden Guts Skyld" og "Julefortællinger for Børn".

Th. Eggen, født 1859 i Os, kom til Amerika 1870, graduerede ved Luther College 1879, studerede teologi og blev ordineret til prest 1882; var i 10 aar prest i Decorah; studerede 1889–91 ved Kristiania universitet; blev 1892 prest i Grand Forks, N. D., og var samtidig bestyrer for Grand Forks College et aar. Derefter blev han 1895 kaldt som prest i Madison, Wis., hvor han virkede indtil han for nogle aar siden overtog redaktionen af den Forenede kirkes organ "Lutheraneren", en stilling som han fremdeles indehar. Eggen var i sin tid ogsaa redaktør for "The Christian Youth", som udgaves af den Forenede kirke.

O. J. Breda, født 1853 paa Horten, kom som student fra Kristiania universitet til Amerika 1873 og studerede teologi ved Concordia Seminar i St. Louis, hvor han udexamineredes i 1875. Han virkede derpaa en kort tid som prest i den norske synode i St. Paul, Minn., men kaldtes snart til professor ved Luther College, hvor han, efter et to aars studieophold i Norge, var lærer i latin fra 1879 til 1882. Derefter opholdt han sig nok et aar i Europa og modtog nu udnævnelse som professor i nordiske sprog og literatur ved Minnesota Statsuniversitet — en lærerstol, som da netop var oprettet. Denne stilling overtog han, efter yderligere at have tilbragt et aar med specielle studier, 1884. Ved siden af sine regulære fag var han ogsaa latinlærer ved universitetet. Han fratraadte 1899 og reiste hjem til Norge, hvor han siden har boet, først i Horten, hvor han var lærer ved krigsskolen, senere i Kristiania. Breda har af og til, siden han paany bosatte sig i Norge, sendt korrespondancer og artikler til norsk-amerikanske aviser, dels om norske forhold og begivenheder, og dels som indlæg i spørgsmaal, som har været oppe til drøftelse i den norske presse herover.

N. C. Brun, født paa Bodø 1846; kom med sine forældre til Amerika 1861. Familiens første hjem paa denne side havet var i den ulykkelige norske koloni i Gaspe, Canada, som den imidlertid forlod allerede i 1861 og flyttede til Chicago. I 1864 blev Brun elev ved Augustana College og Seminar i Paxton og blev der i fem aar; 1869 gik han over til det nylig oprettede norske seminar i Marshall, Wis., hvor han ved siden af at studere teologi underviste i den akademiske afdeling. Efter tilendebragt teologisk studium blev han prest i Kansas i 1870; fra 1874 til 1877 betjente han menigheder i Meeker og omliggende countyer i Minnesota. Senere var han i en række af aar prest i Chicago. Efter den Forenede kirkes stiftelse 1890 var han i 3 aar udelukkende optaget i missionens tjeneste, og siden 1893 har han været prest i Lake Mills, Iowa. Brun har havt meget at gjøre med norske bladforetagender, var saaledes i flere aar avisudgiver og redaktør i Chicago og var halvandet aar hovedredaktør for "Samfundet", den Forenede kirkes første organ.

H. C. Caspersen, født i Soon, Akershus amt, Norge, 1869; kom til Amerika 1888 og frekventerede her forskjellige skoler, hvorpaa han studerede ved Augusburg Seminarium og udexamineredes som teologisk kandidat 1899. Samme aar blev han ordineret til prest i Frikirken, i kvilken egenskab han har virket i Hancock, Mich., i fem aar og siden i Steele county, Minn., hvor han fremdeles er. Caspersen har skrevet adskilligt i bladene og er for tiden en af redaktørerne for "Luthersk Tidsskrift".

Ola A. Solheim, født i Førde, Søndfjord, kom til Amerika 1870, graduerte fra Luther College i 1881 og var musiklærer ved skolen det følgende skoleaar; studerte ved Synodens presteskole omtrent et aar, var de to følgende aar i Willmar Seminary's tjeneste og læste derpaa teologi ved Kristiania universitet i to og et halvt aar; maatte nedlægge studierne paa grund af sygdom; var en tid huslærer hos daværende pastor C. K. Preus, bestyret Synodens barnehjem i Madison og Stoughton, Wis., i tolv aar, var derpaa gaardbruger i fem aar, saa religionsskolelærer i næsten fire aar og blev ihøst lærer i religion, norsk sprog og historie ved Synodens lærerskole i Sioux Falls, S. D.

Om Torstein Jahr, Adolf Bredesen, Olav Bøhmer og Sigurd Folkestad findes der biografiske notiser i tidligere bind af SYMRA.

Nyt Land! Godt Land!

Bedste Beliggenhed.

Landet i Clark, Chippewa og Taylor Counties, Central Wisconsin,

er nu i Markedet.

At tænke over for Landsøgere:

1. Landet udgjør en stor Slette med frugtbareste Jord, bedste og reneste Vand og mest fuldkomne Markedsforbindelser. Meget af dette ligger lige indtil Jernbaner og Stationer.

2. Stanley, Chippewa Co., paa Wisconsin Central Banen (nu en Del af Soo-Systemet), ligger mellem 4 og 5 Timers Jernbanereise fra St. Paul og Minneapolis og er den naturlige Markedsplads for det nye Land. Et nyt norsk Settlement, kaldet Eidsvold, ligger midtveis mellem Stanley og Thorp, og der er flere andre norske Settlementer i Omegnen. Stanley er en livlig By paa 3000 Indbyggere, hvoraf en stor Del norske.

3. Gode Landevele findes overalt. Den jevne Overflade og den faste Lerjord gjør det saa let og billigt at anlægge Vele, og de løber snorret langs Sektionslinjerne overalt. Vakrere eller mere letbrugte Farme findes intetsteds. Naar man kjøber 80 Acres, saa har man 80 Acres, hvoraf hver Kvadrattomme er dyrkbart.

4. En Melkeko i Stanley Settlementet indbringer $50 aarlig. Gjennemsnittet i andre Strøg er $35. Hvad volder Forskjellen? Jo, den friskere Luft, det renere Vand og den frodigere Kløver samt det udmærkede vildtvoxende Græs, som sætter en i andre Egne ukjendt "Sætersmag" paa Smør og Melk. Udbyttet er større og bringer højere Pris. Dette er Nordvestens Høiland, hvor Elvene har sit Udspring, derfor er Luft og Vand renere og Græsset af finere Aroma. Husdyrenes gode Huld og Trivsel viser bedst, hvor sundt Klimatet er.

5. Jernbanenettet i dette Strøg er enestaaende, hvilket Kartet vil vise. Der er et Dusin Jernbaner i forskjellige Retninger — med direkte Ruter til Green Bay, Milwaukee, Chicago, Madison, St. Paul, Minneapolis, Duluth, Superior, Ashland og hundrede andre Steder. Der er 14 Jernbanestationer indenom dette Landomraade, saa der er ingen Mangel paa Markedspladse.

6. Landets Beliggenhed kunde ikke være bedre. Foruden de ovennævnte direkte Forbindelser med de store Byer, har man inden ganske kort Afstand udmærkede lokale Markedspladse i Chippewa Falls, Eau Claire, Marshfield, Wausau, Merrill, Neleisville, Medford, Prentice og en Mængde mindre Byer. Land med saadan Beliggenhed vil i Længden blive det mest værdifulde i Nordvesten.

7. Jordbunden er den frugtbareste som findes, og bestaar af lerblandet Muldjord, fremkommet ved at Løvfaldet i Aartusinder har blandet sig med Lerjorden og formet sig til fedeste Madjord. Hvede, Rug, Byg, Havre, Erter, Mais, Poteter og Rodfrugter giver store Avlinger af bedste Kvalitet, Tobak og Frugtavl giver tilfredsstillende Resultater, medens Kløver og Timothei overtræffer alt andet, naar Udbyttet beregnes i Penge. Blandet Farming — Kvægavl og Agerbrug om hinanden — er intetsteds mere lønnende.

8. Vinterarbeide har man hjemme paa sit eget Land i Stanley Settlementet. Skoven som bestaar af Birk, Maple, Ask, Elm, Hvideg o. s. v., er som en Kapital i Banken, at drage af, naar man behøver Penge, da der ikke er andet at gjøre. Meget af Skoven er skikket til Stave og Ties og Stolfabrikerne har Brug for det, som er af mindre Dimensioner. Ved er der sikkert Marked for i Byerne. Skoven er ofte tilstrækkelig til at betale for Landet og Rydningen, desuden har man Materiale til Huse, Fensing o. s. v. Der findes ogsaa Land uden Skov eller med bare nok til eget Behov for dem, som ønsker det.

9. Meget af Landet ligger indimellem prægtige veldyrkede Farme — værd sine $75 pr. Acre eller mere. Her har man ogsaa Kirker, Skoler, daglig Post og Telefonlinjer i fuld Orden, saa alt "Besvær ved Nybyggerlivet" falder bort. Desuden er der nok af Arbeide at faa baade Sommer og Vinter, om man har lidt Tid tilovers.

Dette er Land, som er værd at se paa. Kom ud en Tur og se selv, om ikke $15 pr. Acre for dette Land er det rene Røverkjøb. Desuden lemper vi Betalingsvilkaarene efter Kjøberens Ønsker og Omstændigheder. Skriv strax efter Kart og enhver nærmere Oplysning som ønskes.

A. E. JOHNSON COMPANY,

14 Washington Ave. S., - - Minneapolis.

Correct Fall Attire for Men

Overcoats and Cravenettes

Now showing the smart autumn models in Overcoats and Cravenettes, in the most favored new weaves and colors, garments unsurpassed for style, tailoring and quality of materials.

$15.00 and up to $40.00

Autumn Suit Showing

In men's fall suits we can show you every new style idea worthy of notice, and the more conservative models as well. Blues, blacks and all the swell, new, fancy effects.

$15.00 and up to $35.00.

FLOAN & LEVEROOS,

ST. PAUL, · DULUTH, · SUPERIOR.

Lutheran Publishing House.

IMPORTERS, PUBLISHERS and BOOKBINDERS.

WE CARRY A LINE OF
NORWEGIAN, DANISH and ENGLISH BOOKS.

Printing and Bookbinding done at fair Prices.

Edition work and Magazines a Specialty.

Edge gilding, Embossing, etc. Write for estimates.

Our General Book Catalogue may be had upon application.

Lutheran Publishing House,

MINNEAPOLIS, MINN.
416 3rd Ave. South.

DECORAH, IOWA.
522--526 W. Water St.

A History of

Norwegian Immigration

From the Earliest Times Down to 1848

BY

GEORGE T. FLOM, PH. D.

Assistant Professor of Scandinavian Languages and Literatures, University of I llinois.

Some of the Chapter Headings are:

Norway. Population, Resources, Pursuits of her People, Social Conditions, Laws and Institutions.

The Earliest Immigrants from Norway; 1620 to 1825.

The Sloopers of 1825. The First Norwegian Settlement in America.

The Founding and Growth of the Fox River Settlement.

The Causes of Immigration. (Fully treated; three chapters devoted to it).

The First Pathfinders from Telemarken and Numedal.

Immigration to Rock Prairie from Land; from Hallingdal. Norwegians in Chicago.

The Coming of the First Large Party of Immigrants from Sogn.

The Establishment of the Koshkonong Settlement in Dane County, Wisconsin.

Growth of the Jefferson Prairie Settlement.

The First Norwegian Settlements in Iowa.

Economic Condition of the Immigrants. Cost of Passage. Course of the Journey. Duration of the Journey.

The Hardanger Settlement in Lee and DeKalb Counties, Illinois.

There are 42 chapters in all. Every settlement founded before 1850 is discussed in detail. The immigration is treated year for year.

The only work on immigration ever written which presents the story of immigration from a foreign country in this consecutive way.

The course and growth of the immigration movement in Norway and the course of settlement in this country are here discussed for the first time.

The chapter on 'Survey of Immigration from Norway to America' offers an estimate of the contribution of each province; the number that have come from each **"Bygd".**

The Church Register (Kirkeregister) **of the historic Koshkonong** Congregations (Wisconsin) comprising their total enrollment of 2012 form their founding in 1844 to 1850 as compiled by Rev. J. W. C. Dietrichson is here printed for the first time.

A bok that should be in every Norwegian home in America and in every public library.

A volume of 407 pages, printed on excellent paper and handsomely bound in red, maroon or blue cloth.

ORDER NOW. Price $1.75.

Address SYMRA, Decorah, Iowa.

NORSKE KVAD

1814--1905

med Portræter, Biografier og en literaturhistorisk Indledning ved

Kristian Prestgard.

Denne samling norske kvad, der gik som udklipningsafdeling i "Decorah-Posten" fra juli 1902 til december 1903, er nu med endel rettelser og forandringer udkommet i bogform. Blandt andet er der tilføiet et Portræt af Aasmund Vinje, som, saa vidt vides, aldrig før har været offentliggjort. Bogen giver et samlet billede af den norske lyri ke digtning i det lange tidsrum, som strækker sig mell m de to merkelige frihedsaar 1814 og 1905. Den inde older portræter og biografier af følgende digtere till gemed et udvalg af deres digte:

Lyder Sagen, Johan Storm Munch, Conrad Nicolai Schwach, Simon Olaus Wolff, Mauritz Hansen, Henrik Anker Bjerregaa d, Henrik Wergeland, J. S. Welhaven, Sylvester Siverts on, Christian Monsen, Andreas Munch, Jørgen Moe, V. A. Wexels, M. B. Landstad, P. A. Jensen, Claus Pavels Riis, Theodor Kjerulf, Ole Vig, Ivar Aasen, A asmund Vinje, Camilla Collett, M. J. Monrad, Henrik Ibsen, Bjørnstjerne Bjørnson, Engebret Hougen, Henrik Krohn, Jonas Lie, Lorentz Dietrichson, Kristian Elster, Arne Garborg, John Lie, John Paulsen, Jacob B. Bull, Nordahl Rolfsen, Kristofer Randers, Theodor Caspari, Per Sivle, Rosenkrantz Johnsen, Anders Hovden, Vilhelm Krag.

Af forordet hidsættes:

"Jeg haaber, at mange af de hid til landet indflyttede nordmænd vil gjenfinde i denne kvadsamling sin barndoms sange — dem de først hørte af mor eller paa skolen, og at der fra bogens blade vil stige frem for deres indre syn et stykke Norge, forklaret gjennem barndomsmindernes skjær. Skulde denne bog have nogen speciel mission, skulde det altsaa være den at bidrage til at holde blank den rude, som vender hjem mod vort gamle fædreland.

Bogen er 720 sider stor, smukt udstyret og trykt paa fint papir.

Pris indbundet $1.50.

B. ANUNDSEN, Decorah, Iowa.

St. Olaf College,

Den forenede kirkes college.

Skolen har en fuldstændig collegeavdeling og en fuldstændig akademiavdeling, hver paa fire aar, en udmerket musikskole, i hvilken undervisning gives saavel i instrumental- som vokalmusik, samt et høiskolekursus for døvstumme.

Graduenter fra høiskoler eller akademier med et fireaarigt kursus optages i collegets freshmanklasse uden eksamen.

Gutter og piger optages.

St. Olaf College ligger paa et naturskjønt og sundt sted, én mil fra byens centrum. Skolen har 100 acres land, 7 bygninger, deilig "campus", steam heat, elektrisk lys, gymnastiklokale, eget hospital, o. s. v.

De, som ønsker nærmere oplysning eller illustreret katalog, som sendes frit, bedes henvende sig til collegets præsident,

J. N. KILDAHL, Northfield, Minn.

First National Bank,

Northwood, - - - - - Iowa.

Kapital $50,000.00

G. N. Haugen, President, O. V. Eckert, Vicepresident,
Iver Iverson, Kasserer,
J. O. E. Johnson, T. O. Groe, assisterende Kasserere.

Northwood Savings Bank,

Northwood, Iowa.

Aktiekapital $10,000.00.

Edw. Collin, President, O. V. Eckert, Vicepresident,
Iver Iverson, Kasserer.

RED WING SEMINARY.

Hauge Synod's College and Theological Seminary.

Red Wing Seminary offers the following courses:

1. An academic course of three years, preparatory for college.

2. A full college course of four years, leading up to the degree of B. A.

3. A commercial course. The student is given a thorough instruction in bookkeeping and business practice, shorthand and typewriting, arithmetic & rapid calculation, commercial law, correspondence & spelling, mimiograph work & penmanship and religion.

No young man can afford to start out in life without some knowledge of business.

4. A theological course of three years.

Expenses: Tuition in academy and college $12.50 per semester, in the commercial department $5 extra.

Roomrent, light and heat $1.00 per week. Library fee $1.00.

Board in the seminary boarding club, about $2.00 per week.

Modern accommodation for 350 students. Large roomy buildings, well lighted. The "fan system" of ventilation is used. Sanitary plumbing. Steam heat. Electric light. Baths—also shower baths. A large auditorium and chapel. Gymnasium. Natural science laboratory. An excellent library. A commercial room with full office fixtures and the best of writing desks.

This year the largest attendance in the history of the institution. Excellent opportunity to learn music in band, orchestra and chorus, which are free to all students. Private lessons by an accomplished musician. Three debating and literary societies.

A strong faculty of college and university graduates. There are 237 young men who have graduated from the Red Wing Seminary,, of these 72 are preachers, 28 are teachers, professors, and superintendents of schools, 22 are in business, 20 are physicians, 11 are lawyers, 4 are editors, 3 are publishers, 4 are dentists, 3 farmers, 2 bankers, 2 engineers, 31 are students at various institutions of learning.

A school is always judged by the success of its graduates.

Students may enroll at any time.

Write at once for illustrated catalogue and further information to the President,

M. G. Hanson,
Red Wing, Minnesota,

Park Region Luther College,

Fergus Falls, - - - Minn.

En skole for gutter og piger.

I. En forberedende afdeling paa fire aar.
II. En college afdeling paa fire aar.
III. Normal kursus paa fire aar.
IV. Forretnings kursus paa fire aar.
V. Et kortere kursus i bogholderi og hurtigskrift.
VI. Musik, instrumental og vokal.

Tolv dygtige lærere er nu i virksomhed.

Vakker og sund beliggenhed. Dampopvarmet bygning, elektrisk lys.

Alle omkostninger, undtagen bøger og vask, $150 om aaret.

Skriv til bestyreren,

D. G. RISTAD.

FIRST MORTGAGE

FARM LOANS.

Netting the investor 5 and 6½ per cent.

We offer gilt-edge First Mortgages on Iowa, Minnesota and North Dakota Farms netting the investor 5 to 6½ per cent.

Our loans are carefully selected on conservative valuations.

Each farm personally inspected before loan its made.

Can furnish loans in amounts from $300 upward. Interest and principal collected and remitted to investor without expense.

Correspondence solicited.

O. S. GILBERTSON,

Crocker Building, - - - DES MOINES, IOWA.

Billigt Land for Hjemsøgere.

Skoleland i Minnesota.

Enestaaende anledning for folk med smaa midler til at erhverve sig hjem i den store "smørrebrød-stat".

3,000,000 acres dyrkbart land paa lette vilkaar.

15 procent kontant, 40 aars henstand med resten til 4 procent rente.

Dette land er særlig skikket for blandet farming og "dairying", bestaaende af prærieland, udhugget skogland, naturlig engmark og skog. Der er allerede bebyggede egne, nær skoler, kirker og jernbaner. Minnesota har uden tvil det bedste offentlige skolesystem i landet, helt fra folkeskolerne, gjennem de forskjellige "graded schools" til det udmerkede statsuniversitet med over 5,000 studenter. Minnesota har et permanent skolefond paa over $21,500,000 der øges med $1,000,000 om aaret, og overgaar i det stykke alle andre stater i unionen. Der er som regel gode veie. En stor del af statens offentlige land er beliggende i nærheden af smukke, fiskerige indsjøer. Stort og smaat vildt er der i mængde. Jorden er frugtbar, og de madnyttige vexter, som med fordel dyrkes andre steder i staten, trives ogsaa her. Ingen "final fee" eller "final proof" forlanges.

Gjennemsnitsprisen paa statsland solgt i 1909 var omkring $7 pr. acre.

Opdyrkede farme i de ældre settlementer, indbefattende bessætning og farmredskaber om ønskes, kan kjøbes paa rimelige vilkaar. Overalt er der mangel paa arbeidshjælp, og flinke arbeidere faar god løn; *for saadanne bydes her en sjælden anledning.* Der er stor efterspørgsel saavel efter fagfolk som efter almindelige arbeidere paa farme og i fabriker.

Anledning for industriel og kommerciel virksomhed.

Paa grund af den fart, hvormed staten udvikler sig paa alle omraader, bydes der i alle dele af Minnesota paa rige felter for fabriks- og handelsvirksomhed. Nye byer skyder op i de strøg som nu aabnes for settling. De voxer hurtigt i folkemængde, og foruden de fordele de byder kjøbmænd og fabrikanter, afgiver de ogsaa *udmerkede virkefelter for læger, jurister og mænd af andre professioner.* Der er en rigdom paa vandkraft, og brændsel for dampkraft kan faaes til rimelige priser. Usædvanlig gunstige transportationsforholde baade pr. bane og vandvei, bringer dette distrikt i direkte forbindelse med de store markeder i nordvesten.

Hvis De ønsker at slaa ind paa fabrikvirksomhed kom til Minnesota.

De rigeste jerngruber i verden findes i Minnesota i nærheden af det farmland, som her averteres tilsalgs. Dette er ogsaa et skogrigt strøg med haarde og bløde træsorter, som stadigt er efterspurgt til gode priser. *Skatterne er lave i alle strøg af Minnesota.*

Hvorfor leie farm, naar De kan faa en til eie? Tusinder af acres af *skoleland i Minnesota* udbydes aarlig til fra $5 pr. acre og opover; 15 procent kontant og 40 aars henstand paa resten til 4 procents rente. *Har de hørt om noget bedre?* Det meste af dette land er beliggende i "hardwood"-regionen i det nordlige Minnesota, hvor jorden er god, brændsel billigt, klimatet sundt og vandet rent; gode skoler, kirker o. s. v. i alle nabolag.

De *lave priser* og *lette vilkaar* bringer dette land inden alles rækkevidde. Benyt Dem af denne sjældne anledning til at erhverve Dem Deres eget hjem. Alt land sælges ved offentlig auktion til højstbydende. For nærmere oplysninger, pamfletter, cirkulærer, karter o. s. v. henvende man sig til

S. G. IVERSON, *State Auditor*, St. Paul, Minn.

Bøger indsendte til "Symra".

H. Aschehoug & Co.s Forlag, Kristiania:

Ivar Alnæs: Norsk Uttale-Ordbok, utgit af Bymaals-Laget. Heftet Kr. 2.25, indb. Kr. 3.00 plus Porto.

Nils Hertzberg: Minder fra min Skolemestertid, 1844—1873. Pris Kr. 2.80, indb. Kr. 4.00.

Halvdan Koht: Pengemagt og Arbeid i Amerika. Illustreret. Kr. 2.50.

H. Wiers-Jenssen: **Tante Mine fortæller. Historier fra de gode gamle Dage. Kr. 3.40, indbunden Kr. 4.75.**

Haakon Loken: **Anne Kathrines Ungdom. Kr. 3.40. indb. Kr. 4.75.**

Fra J. W. Cappelens Forlag, Kristiania:

Ivar Sæter: Fortællinger. Kr. 2.50, Porto 30 Øre.

P. Lykke-Seest: Eventyr for Aase og Esben. Kr. 1.25, indb. Kr. 1.50.

L. E. Tvedtes Forlag, Kristiania:

Hans Reynolds: Telerne i den norske Hersoga. Illustreret.

Det norske Samlagets Forlag:

Soga um Jomsvikingarne. Gamalnorsk Grunntekst og nynorsk Umsetjing ved Albert Joleik. No. 9 i Rækken af "Gamalnorske Bokverk". 40 Øre.

A. C. McClurg & Co., Chicago:

William Morton Payne, L. L. D.: Bjørnstjerne Bjørnson 1832—1910. 50 Cents.

Syn og Segn, Maanedsskrift udgivet af Det norske Samlaget. Hefte 4—8. — $1.75 pr. Aargang — 10 Hefter.

Maal og Minne — norske Studier. Udgivet af Bymaals-Laget. 2det Bd., 1ste Hefte. 90c pr. Aargang — 3 Hefter.

Samtiden. Tidsskrift for Politik, Literatur og Samfundsspørgsmaal. Redigeret af Prof. Gerh. Gran. Hefte 4—8. $2.00 pr. Aargang 10 Hefter.

Nordmands-Forbundet, udgivet af Nordmands-Forbundets Hovedstyre. Hefte 5—7. Kr. 4.00 pr. Aargang — 6 Hefter.

Ervingen. Udgivet af Eleverne ved Luther College. 3die Bind No. 2. 50 Cents pr. Aargang (4 Hefter).

Kvartalskrift. Udgivet af Det norske Selskab i Amerika ved Waldemar Ager. 6te Aargang. 3die Hefte. $1.00 pr. Aargang. ((4de Hefte).

Norges Historie, fremstillet for det norske Folk. Hefte 32—42. Med 39te Hefte afsluttes første Halvbind af Prof. Alexander Bugges overordentlig fængslende Fremstilling af Vikingetiden. Med 40de Hefte paabegyndes andet Halvbind af Prof. Yngvar Nielsens Skildring af Tidsrummet 1537—1660. Der er nu ialt kommet tre Halvbind af det store Verk.

Denne bank blev ikke bygget paa en dag.

Oprettet 1855. Organiseret 1902.

Winnesheik County State Bank

DECORAH, IOWA

Kapital - -	$150,000.00
Overskud og profit	50,000.00
Aktiva - -	1,200,000.00

GAMMEL SOLID KONSERVATIV

Vore methoder er saa grundige og fuldstændige, som vi har været istand til at gjøre dem, og vi indskrænker os til legitim bankforretning.

¶ ¶ ¶

Vor anseelse er grundfæstet og vedblir at øges

for det første ved omhyggelig og indsigtsfuld forvaltning af midler;

for det andet ved grei og hurtig expedition;

for det tredie ved vore tillidsmænds personlige tilsyn med alle enkeltheder;

for det fjerde ved samvittighedsfuld overholdelse af alle aftaler og overenskomster;

for det femte fordi alle transaktioner med os er absolut konfidentielle;

for det sjette ved vor villighed til at imødekomme vore forbindelser paa enhver mulig maade, overensstemmende med god bankforretning.

Vi modtager bankindskud pr. post. Indskud kan sendes enten i bank-, post- eller express money order.

For folk, som har isinde at anbringe penge, har vi tilsalgs county-, by- og andre bonds; ligesaa udsteder vi laan mod 1ste mortgages paa farme, og vi er altid beredt til at besvare henvendelser angaaende disse ting - - -

Støt "Symra"!

Sex Aargange er der nu sendt ud af **Symra**. Og i disse sex Aar har Symra bragt et rigt afvexlende og gedigent Stof, hvoraf meget vil faa varigt Værd. En lang Række af de mest ansete skrivende Mænd paa begge Sider af Havet har i disse sex Bind nedlagt et betydeligt og lødigt Arbeide, som fortjener at komme den videst mulige Læsekreds tilgode. **Symra**, hvis Arbeidsfelt kunde kaldes "den neutrale Zone", burde finde Vei til **alle** norske Hjem i Vesterheimen, hvor der overhovedet findes nogen Sans og Interesse for norsk Kultur og Aandsliv og for vor egen Historie her i Landet. Vi beder derfor med god Samvittighed **Symras** Venner om hver i sin Grænd at gjøre, hvad de kan, forat udvide Skriftets Læsekreds. Et saadant Samarbeide er nødvendigt, skal Foretagendet holdes gaaende.

* * *

Saavel i pressen i Amerika og i Norge som i private breve til udgiverne fra fremstaaende mænd har "Symra" været gjenstand for en enstemmig velvillig og anerkjendende omtale. Her er nogle faa prøver valgt ifiæng:

FRA AMERIKA.

"Symra" fortjener stor udbredelse. Det er god læsning. — *Prof. Stub.*

Her er noget, som burde interessere enhver. — *Prof. E. Kr. Johnsen.*

Jeg har netop modtaget og læst sidste hefte af "Symra" og finder det overmaade interessant. — *Senator Knute Nelson.*

Jeg har læst Deres tidsskrift i flere aar og kan paa det varmeste anbefale det som et foretagende, der er al støtte værd. Det indeholder mange førsteklasses bidrag. — *Kongresmand A. J. Grønna.*

Meget udmerket stof har været leveret i "Symra" — stof, som ingen, der har interesse for vort folks ære og velfærd i dette land, burde være foruden. — *Prof. D. G. Ristad.*

Jeg er meget interesseret i "Symra". — *Formand dr. T. H. Dahl.*

Det er et ærligt forsøg paa et omraade, hvor der endnu er meget at gjøre, og hvor ogsaa anledningen er stor. Det fortjener og burde have en lys fremtid for sig. — *Prof. George Sverdrup, jr.*

Skriftets indhold er saa rigt, at den, som kjøber og læser det, vil have baade glæde og nytte af det lille udlæg. — *Lutheraneren.*

Hvis "Symra" vil fortsætte med at levere saa gode artikler som de fire i dette numer (3die hefte 1909), da vil det løse sin opgave og fylde sin plads. — *Ev. Luth. Kirketidende.*

FRA NORGE.

Jeg vil meget gjerne støtte "Symra". — *Prof. dr. Yngvar Nielsen.*

Eg trur, "Symra" er eit godt tiltak, som fortener all mogleg studnad paa b a a e siur have. — *Sven Moren.*

"Symra" har interesseret mig meget. — *Nordahl Rolfsen.*

Jeg haaber at blive sat istand til at levere et lidet bidrag til "Symra", som jeg interesserer mig meget for og ønsker god fremgang. — *Biskop dr. theol. A. Chr. Bang.*

Det var mig en glædelig overraskelse at se, at et saa godt tidsskrift kunde komme fra de norske i Amerika. — — "Symra" er baade helt original og staar paa høide med det bedste herhjemme. — *Rasmus Løland.*

Deres tidsskrift er ypperlig redigeret og indeholder mange fortræffelige ting. Det er et "forsøg paa brobygning mellem nordmænd hjemme og ude", som vi alle maa glæde os ved. og jeg tviler ikke paa, at det vil virke i høi grad til at støtte og styrke norsk nationalitet i Amerika. Det skulde være mig overmaade kjært, om jeg kunde komme til at yde bidrag til et saa nyttigt foretagende. — *Prof. dr. J. E. Sars.*

LUTHER COLLEGE.

Den norske Synodes College. **En kristelig skole for gutter.**

Collegekursus 4 aar. Forberedende kursus 4 aar.
Femtiende skoleaar.

C K. PREUS, bestyrer,
Decorah, Iowa.

E. H. HOBE
Land and Lumber Co.,

307--308 New York Life Building,

ST. PAUL, - MINNESOTA,

har tilsalgs godt og billigt agerbrugsland i Minnesota og Wisconsin.

Et norsk Dagblad.

Der er sikkerlig mange norske mænd og kvinder rundt omkring i Nordvesten, som ønsker, at de til hver dag fik en avis, som bragte dem dagens nyheder i deres eget sprog. Til disse siger vi: Abonner paa

Minneapolis Daglig Tidende

det eneste norsk-danske dagblad i Nordvesten. Det udkommer hver dag i ugen undtagen Lørdag. I ugedagene udkommer det om eftermiddagen med mindst 4 syvspaltede sider og søndag om morgenen med som en regel 10 eller 12 syvspaltede sider.

Bladet indeholder for hver dag de seneste efterretninger fra ind- og udland, oplysende artikler, en løbende fraklipningsføljeton, mindre fortællinger og anden underholdende læsning. Abonnementet er for udenbysboende kun

$2 aaret eller $1 for 6 maaneder.

T. GULDBRANDSEN PUB. CO.,

Journal Building, Minneapolis, Minn.

The Lutheran Ladies Seminary.

A COLLEGE FOR GIRLS.

DEPARTMENTS:

Literary: College, Normal, Seminary.
Domestic Economy: Cooking, Needlework, Dressmaking.
Commercial: Book-keeping, Typewriting Shorthand.

ELOCUTION.

Art: Paintning, Drawing, Leatherwork.
Conservatory: Piano, Voice, Organ.

¶ The standard of Scholarship is of the highest character, and a thorough Christian Spirit pervades all departments of instruction and government. The Discipline is Firm and Christian in the truest sense of the word. Parents can therefore safely trust their daugthers to our care. The rates are reasonable and the accommodations excellent.

¶ Write for information and Catalog.

HANS ALLEN, President,
RED WING, MINN

Oslo-Settlementet,

Hansford County, Texas Panhandle,

50 Mil i Syd for Kansas.

30,000 Acres

allerede solgt til *norske* hjemsøgere; og vi ser helst, at Norske tar alt vort land, ca. 200,000 acres ialt. Det eneste store og **udelukkende norske settlement** nu under dannelse her i landet eller Canada. En ny by, **Oslo,** er lagt ud i hjertet af settlementet.

Den vakreste prærie man kan se.

Svagt bølgende prærie, saa langt øiet naar. Mørkebrun, næsten sort muldjord paa lere. Rent og blødt vand. Behageligt og sundt klimat. 2,700 fod over havet. Ingen trykkende varme. Omtrent samme regnfald som i Illinois i voxetiden. 31 tommer regn i 1909. Ikke over 12 mil til jernbane. Ny bane gjennem settlementet. Gode veie. Swifts nye "packing house" for Panhandle" ligger ca. 100 mil fra Oslo. Bane planlagt gjennem Hansford county til kulminer længere vest.

Avlinger:

Mais, hvede, havre, kaffir corn, milo maize, broom corn, kløver, alfalfa, peanuts, cantaloupes, frugt, alle slags rodfrugter. To og tre avlinger af samme grøde.

Grundtanken for dette nybygge

er, at vort folk nu maa slutte sig sammen i kolonier ved nye landkjøb, om det ikke skal spredes og forsvinde og tabes for fædrenes tro og kirke. Norsk-luthersk menighed organiseret, og præsten holder ogsaa norsk og engelsk skole i det midlertidige kirke- og skolehus.

Prisерne meget lavere

end for daarligere land andre steder i Panhandle. Vilkaarene lette for kjøbere. Excursioner første og tredje tirsdag i hver maaned til Guymon, Oklahoma. Reisepengene refunderes landkjøbere.

Agenter maa have bankreferencer.

A. L. Mordt Land Company,

Guymon, - Oklahoma.

Den norske Amerikalinje.

Aktieindbydelse.

Herved indbydes til Tegning af Aktier i **Aktieselskabet "Den norske Amerikalinje"**, hvis Formaal er en regelmæssig Dampskibsrute under norsk Flag for Post-, Passager- og Fragtfart mellem **Norge** og **Amerikas Forenede Stater.**

Norske Skibe seiler i Fragtfart paa alle Havne; **men Norges egen store Trafik** paa Nordamerika besørges af **andre** Nationers Rutedampskibe.

Dette Forhold er ikke stemmende med dets nationale og økonomiske Interesser.

Der er nu i Amerika over 1½ Million Nordmænd, som vil ved en norsk Amerikalinje knyttes fastere til sit gamle Fædreland, Samfærdselen vil lettes, Besøgene til og fra Norge øges, og vor Anseelse som sjøfarende Nation styrkes.

I de sidste 10 a 15 Aar har saavel **Reisetrafik** som **Post- og Varetrafik** mellem Norge og de Forenede Stater øget til det mangedobbelte. Den samlede Vareomsætning angives nu til henved 300,000 Tons aarlig til en Værdi af ca. 45 Millioner Kroner, omtrent ligt fordelt paa Udførsel og Indførsel. De **norske** Emigranters Antal har i de sidste fem Aar været over 20,000 gjennemsnitlig pr. Aar. Desuden kan den stadig stigende Turist- og Reisetrafik til og fra Amerika ansættes til over 15,000 Personer **pr. Aar hver Vei.**

"Den norske Amerikalinje" tænkes igangsat med **store, moderne og hurtiggaaende Passagerdampere** med god og rummelig Plads for 15 a 1800 Passagerer samt Stykgods. Det første Skib vil antagelig faa Navnet "Leif Erikssøn".

Selskabet blev konstitueret den 27de August iaar med en tegnet Kapital af over 2½ Million Kroner og Aktietegningen er besluttet fortsat.

Aktierne er paa Kr. 200 (54 Dollars). Ogsaa halve Aktier a Kr. 100 (27 Dollars) kan tegnes.

Indbetalingen sker med 3 Maaneders Mellemrum i 4 lige store Terminer. Selskabet anmeldes som **uansvarligt,** saa ingen Aktionær hefter for mere end det tegnede Beløb.

"Den norske Amerikalinje" er som før antydet et Foretagende af stor national og nationaløkonomisk Betydning.

Rentabilitetsberegningen, der er baseret paa en Brøkdel af den nuværende Trafik mellem Norge og Amerika, viser et tilfredsstillende Driftsoverskud.

Det kan saaledes siges, at baade nationalt og forretningsmæssigt seet er "Den norske Amerikalinje" et fuldt ud berettiget Foretagende. Men det bør økonomisk yderligere betrygges ved videre Aktietegning.

Alle Nordmænd, baade hjemme og ude, anmodes om at deltage.

Tegning af Aktier bedes snarest muligt sendt til Linjens Agenter eller til Hovedkontoret for Amerika, 307 New York Life Bldg., St. Paul.

St. Paul den 8de Oktober 1910.

For Direktion i Aktieselskabet **"Den norske Amerikalinje".**

E. H. HOBE.

De i Amerika valgte Medlemmer af Repræsentantskabet er **Bankier H. G. Haugan, Dommer A. Ueland, Bankier Erik Ramstad, Direktør L. H. Heiberg, Direktør Fred. Engen.**

Bognyheder paa julemarkedet

H. Aschehoug & Co. utsender i løpet af de første par maaneder en anselig række nye bøker.

Av debuterende forfattere vil der komme arbeider av Per Mork og Jens Trøan, begge med skildringer fra landsbygden, og Mentz Schulerud, som analyserer to bymennesker.

Av de ældre forfattere møter Nini Roll Anker, Ove Ansteinsson, Olaf Benneche, Eilert Bjerke, Helene Dickmar, Kristian Elster. d. y., Gunnar Heiberg, Hans E. Kinck, Vilhelm Krag, Bernt Lie, Regine Normann, Barbra Ring, Stein Riverton, Gabriel Scott, F. Tranaas, Sigrid Undset og Nils Collett Vogt med skuespil, romaner, fortællinger, noveller, digte.

Haakon Løken utsender et bind kulturhistoriske billeder, indrammet i en fortælling, fra det Trondhjemske for 70—80 aar siden, og H. Wiers-Jenssen en lignende bog med fortællinger fra Bergen i de gode gamle dage, Elise Auberts utvalgte fortællinger under fællestitelen "Da bedstemor var ung" vil foreligge avsluttet til jul. Sofie Aubert Lindbæk gir kulturbilleder fra første halvdel av forrige aarhundrede, hentet fra gamle familiepapirer.

Desuten kommer i bogform en række breve fra en far til hans datter, som har været offentliggjort i "Morgenbladet" og har vakt megen opmerksomhed blandt publikum.

Dr. C. Armauer Hansen og statsraad Hertzberg utsender erindringer fra sit Liv.

Av abeider henhørende under historie, kultur- og literaturhistorie kan nævnes bøker av prof. dr. Otto Anderssen (Dannelsesarbeidets historie II), dr. S. Eitrem (Cicero), prof. Gerhard Gran (Rousseau), dr. med. Fr. Grøn (Farsotter og lægekunst gjennem tiderne), Jens Raabe (Byen) og Antonie Tiberg (Amalie Skram).

Av prof. dr. H. Koht utkommer "Pengemagt og arbeid i Amerika" og av prof. R. Collett: Norges pattedyr.

Av oversættelsesliteratur vil der komme bøker af forfatterne Askew, Conan Doyle, Gustav Freytag, G. Janson, Marryat og W. Scott.

Barnene vil heller ikke bli glemt. Der vil komme en ny samling barneeventyr af Asbjørnsen og Moe, illustrert af Th. Kittelsen, og iøvrig bøker av Louisa Alcott, Signe Greve Dal, Bernt Lie, Gabriel Scott og Otto Valstad (med illustrationer af kunstneren), Hanna Winsnes (en ny utgave av "Aftenerne paa Egelund") og Dikken Zwilgmeyer.

H. Aschehoug & Co.,

(W. Nygaard).

Kristiania, - - - Norge.

DR. BIORNSTAD'S KLINIK,

Hulet Block, 7th Street and Hennepin Ave.,

MINNEAPOLIS, - - - - - - - MINN.

Dr. Biornstad behandler kun langvarige sygdomme, der har trodset medicinsk behandling. I *mavesygdomme, nervesygdomme* og *rheumatisme* opnaaes resultater, der ikke kan gives med nogen anden behandlingsmethode. Dr. Biornstad's klinik er en af de største institutioner i sit slags i Amerika og er udstyret med alle mulige slags moderne, tidsmæssige apparater for heldig behandling af langvarige, slemme tilfælde. Besøg eller skriv til *Dr. G. Biornstad, A. M. M. D.*, beskriv Deres sygdom, og forlang fri, illustreret bog om kliniken og fremtidens doktorbehandling.

Pianos
Reed organs
Pipe organs

George Markhus,

717 Hennepin Ave., - Minneapolis, Minn.

Security State Bank,

MAHNOMEN, MINN.

KAPITAL OG OVERSKUD $15,000.00.

O. A. TENOLD, President, A. L. THOMPSON, Kasserer.

Minnesota & Iowa Land Co.,

KAPITAL $50.000.00.

Security State Banks Land Departement. Udyrket og dyrket Land til-salgs paa White Earth Reservation. Skriv efter nærmere Oplysninger.

A. L. THOMPSON, Sekr.

T IN EACH TOWN and district to ride and exhibit a gents everywhere are *t once.*
our bicycle. We ship *prepay freight*, and y ride the bicycle and d or do not wish to *be out one cent.*
is possible to make cost. You save $10 manufacturer's guar- of tires from *anyone* unheard of *factory*

utiful catalogue and at the *wonderfully* cycles for less money above factory cost, own name plate at

hand bicycles, but These we clear out mailed free.
parts, repairs and

$8.50 HEDGETHORN PUNCTURE-PROOF SELF-HEALING TIRES $4.80

A SAMPLE PAIR TO INTRODUCE, ONLY

The regular retail price
$8.50 per pair, but to intr
sell you a sample pair for $4.80 (cash wi

NO MORE TROUBLE FROM P

NAILS, Tacks or Glass will air out. Sixty thousand pairs s
Over two hundred thousand pair

DESCRIPTION: Made in all si and easy riding, very durable and li a special quality of rubber, which porous and which closes up small ing the air to escape. We have hun fied customers stating that their tir up once or twice in a whole season. an ordinary tire, the puncture resi by several layers of thin, special tread. The regular price of these ti advertising purposes we are makin the rider of only $4.80 per pair. All orders shipped same day letter is received. We ship C. O. D. on approval. You do not pay a cent until you have examined and found them strictly as represented.

We will allow a **cash discount** of 5 per cent (thereby making the price $4.55 per pair) if you send **FULL CASH WITH ORDER** and enclose this advertisement. You run no risk in sending us an order as the tires may be returned at OUR expense if for any reason they are not satisfactory on examination. We are perfectly reliable and money sent to us is as safe as in a bank. If you order a pair of these tires, you will find that they will ride easier, run faster, wear better, last longer and look finer than any tire you have ever used or seen at any price. We know that you will be so well pleased that when you want a bicycle you will give us your order. We want you to send us a trial order at once, hence this remarkable tire offer.

IF YOU NEED TIRES don't buy any kind at any price until you send for a pair of Hedgethorn Puncture-Proof tires on approval and trial at the special introductory price quoted above; or write for our big Tire and Sundry Catalogue which describes and quotes all makes and kinds of tires at about half the usual prices.

DO NOT WAIT but write us a postal today. **DO NOT THINK OF BUYING** a bicycle or a pair of tires from anyone until you know the new and wonderful offers we are making. It only costs a postal to learn everything. **Write it NOW.**

J. L. MEAD CYCLE COMPANY, CHICAGO, ILL.

SYMRA

ET SKRIFT FOR NORSKE
= PAA BEGGE SIDER AF HAVET =

Redigeret og udgivet af
KRISTIAN PRESTGARD og JOHS. B. WIST

6te bind, 4de hefte

INDHOLD:

Olav Böhmer: To digte.

Torstein Jahr: Oleana.—Et blad av Ole Bulls og den norske indvandrings historie.

Ola A. Solheim: Norsk-amerikanske skoler IV.—Luther College.

Sigurd Folkestad: Skipper Norman.

Fra bogheimen.

Vore bidragsydere.

DECORAH, IOWA, U. S. A.
1910

Entered as second-class matter October 2, 1909, at the post office at Decorah, Iowa, under the Act of March 3, 1879.

Subskriptionspris: $1.00 pr. aargang (4 hefter).

SYMRA,

A Norwegian-American Quarterly,

published by

KRISTIAN PRESTGARD AND JOHS. B. WIST,

Posten Building, 106--108 Washington Street, Decorah, Iowa.

Vol. 6, No. 4, Nov. 1910

$1.00 per year in advance

Address all Communications to **SYMRA, Decorah, Iowa.**

HENRIK STRØM, præsident. GEO. B. EDGERTON, vicepræsident.
W. T. SUCKOW, sekretær.

The American Mortgage & Investment Company,

251-2-3 and 4 Endicott Building,

ST. PAUL, - - MINNESOTA.

Farm mortgage laan.

Vi tilbyder forsigtige "Investors" udsøgte 5½ og 6 procents mortgages paa opdyrkede farme i Minnesota og Nord Dakota i beløb fra $300 og opover. Ingen sikrere form for anbringelsen af Deres sparepenge, trust funds eller legatmidler er at opdrive. 25 aars erfaring i anbringelse af laan paa farme uden en dollars tab paa kapital eller rente.

Forespørgsler besvares prompt.

SAMTIDEN

Norsk tidsskrift for politik, litteratur og samfundsspørsmaal.
Redigeret av professor **GERHARD GRAN.**
Forsendt til Amerika pr. aargang 2 dollars — porto indbefattet.
Kan bestilles hos alle skandinaviske boghandlere i Amerika, og ved direkte henvendelse til

Samtidens Expedition,

H. Aschehoug & Co., - Kristiania, Norge.